3484

Bibliotheca Reckiana.
20

TICA

295

Э184.

Exprimit Hartknoch I veros hæc pagina vultus,
Sic utinam mentis reddere posset opes!
Illa sed æterni pars non moritura Parentis
Despicit humanas artificesque manus.
Hanc qui nosse cupis, lege docti scripta laboris,
Non alia mentem pingere lege licet.

Georgius Wachschlager S. R. M.ris Pol. Secretarius

J. C. Böcklin. sc.

DE REPVBLICA

POLONICA

LIBRI DVO

QVORUM PRIOR

HISTORIAE POLONICAE MEMORABILIORA

ex diligenti Sarmaticorum juxta ac Germanicorum tàm Veterum, quàm recentiorum Scriptorum collatione eruta, variasque Provinciarum eo pertinentium mutationes complectitur:

POSTERIOR AUTEM

JVS PVBLICVM

REIPVBL. POLONICÆ, LITHVANICÆ

PROVINCIARVMQVE ANNEXARVM

ex Statutis, Constitutionibus, Juribus, Privilegiis, probatissimisq; Scriptorib. Polon. depromtum, comprehendit.

HIS ADJECTÆ SUNT

DUÆ DISSERTATIONES HISTORICÆ

DE REPVBLICA CVRONICA

VETERE ET NOVA.

Item

DE ORIGINIBVS POMERANICIS.

Opera & Studio

M. CHRISTOPHORI Hartknoch,
Passenheimensis Prussi.

Editio secunda altero tanto fere auctior.

FRANCOFURTI & LIPSIÆ
Impensis MARTINI HALLERVORDII,
Bibliopol. Königsbergensis.
JENÆ, Typis JOH. ZACH. NISII. 1687.

BIBLIOTH. ACADEM: DORPAT

295

VIRIS

Magnificis Nobilissimis Amplissimis & Consultissimis,

DN. GEORGIO HUBNERO,

in inclyta Thorunensi Republ. Burggravio Regio, Præconsuli &c.

DN. DANIELI WACH. SCHLAGERO,

Senatus Præsidi & Gymn. Protoscholarchæ.

DN. JOANNI AUSTENIO,

Præconsuli.

DN. GEORGIO Schmidt von Schmiedenbach/

ejusd. Reipubl. Præconsuli.

Dominis Patronis & Fautoribus æterno observantiæ cultu prosequendis.

consecrat id

humillimus Cliens

FRIDERICUS SAUER.

Satis quidem, *Viri Magnif.* mihi explicitum exploratumq; non est, quæ fuerit causa, quod B. *Hartknochius*, Vir publico bono natus, Avunculus mihi æternum colendus, opus hocce, cum novem abhinc annis in publicum emitteret, nemini nuncupaverit; Si tamen ex eventu judicare licet, factum id propterea esse autumo, ut integrum Vobis, *Patriæ Patres*, reservaretur consecrandum. Nam postquam novam hanc & locupletiorem paravit editionem, haud alienus erat ab intentione, eam *Vobis*, utpote sub quorum auspiciis perfecta est, offerendi. Voluit nimirum exstare aliquod grati animi symbolum, & debitæ observantiæ tesseram. Sed, proh dolor! ante mortalitati, in magnum Rei literariæ damnum, exemptus est, quam propositum suum dare effectui potuisset. Hinc ego commotus, imo cum *Vestram* in me quoque munificentiam reputarem, compulsus sum, ut præ cæteris *Amplissimo Nomini Vestro* librum hunc consecrarem, tum propter innumera beneficia debitum, tum quod majus patrocinium nusquam reperire possit. Enim vero, *Vos* estis eminentissima capita, quorum incredibili Prudentia Patria Civitas ita in flore suo conservatur, ut gloriam, qua se per totam Prussiam jure merito effert, non accipere, sed dare ipsi videamini: *Vos* saluberrimis consiliis civium promovetis salutem, eorumq; animos admiranda gravitate in officio continetis. *Vos* inclyto *Gymnasio* Vestro, olim studiorum meorum palæstræ, paterne prospicitis, ne desint, qui Ecclesiæ prodesse, vel clavum Reipubl. feliciter moderari pos-

possint. Et sicuti ipsi plurimum doctrina valetis, ita eruditos magno prosequimini amore, majori desiderio, inter gravissimas quoq; Reipubl. curas, eorum scripta legitis revolvitisq;. Parem sibi benevolentiam promittit præsens *Respublica*, & quidem tanto magis, quod nobilissimæ Vobisq; Domesticæ gentis *Polonæ* memorabilia non minus eleganter, quam succincte exhibet. Accipite igitur, *Magnif. Domini*, id, quod ad pedes Vestros depono, benevola mente manuq;, & pristini favoris radiis, quibus B. *Hartknochium* complexi estis, me quoq; clientem Vestrum benigne fovete. Ego ad obsequia Vestra totum me devoveo, *Deum* precatus, ut *Vos* diu superstitet, & consilia Vestra dirigat in salutem publicam, Vestramque ipsorum perennaturam gloriam. *Jenæ d. 2. Febr. Anno* 1687.

PRÆFA-

PRÆFATIO AD LECTOREM, PRIORI EDITIONI PRÆMISSA.

QVinquennium jam est, & quod excurrit, L. B. cum in Academia Regiomontana, ea, quæ de statu Regni Poloniæ, partim ex lectione Constitutionum, partim ex propria observatione, collegeram, in certum ordinem digessi. Illud vero scriptionis argumentum eo avidius illustrandum arripui, quo propius ad usum juventutis Prussicæ accedere videbatur. Execror enim eorum perversitatem, qui domesticis plane neglectis, ea tantum studio suo

 digna

digna æstimant, quæ à se longis locorum intervallis sunt remota; unde quoque fit, ut dum foris Argo se putant oculatiores, domi sint Tiresia cæciores. Non tamen tunc temporis justo aliquo Tractatu jus publicum Regni Poloniæ explicare, sed schediasmata tantum aliquot, inter se non adeo cohærentia, conscribere, animus erat; idque eo fine, ut Historiarum & Politicæ Studiosi Academico more se exercere volentes, pro lubitu aliquod ex his eligere & publico eruditorum examini, me Præside, subjicere possent. Reperti quoque sunt tres lectissimi, summæque spei Juvenes Regiomontani, qui initium hujus rei fecerunt, nimirum Rheinholdus Suter/ Paulus Freyling & Christophorus Schultz/ quorum tamen medius, inter media hæc molimina, summo non suorum tantum, sed & omnium literatorum

ratorum dolore fatis est præreptus. Nec defuere Patroni, qui illos ingenii fœtus, quamvis, ut verum fatear, satis adhuc immaturos obviis exceperunt ulnis, illud exoptantes, ut & reliquos, quos parturiebam, in lucem ederem ipsis exosculandos. Verum cum Lucina minus favente hoc in plures annos traheretur, alius quispiam Jupiter τέλειος mihi fuit invocandus. Aliud itaque consilium amplexus, evolvi iterum iterumque omnes inclyti hujus Regni Constitutiones; exploravi sedulo Polonorum de editis jam Dissertationibus judicia: consului de multis dubiis casibus viros Juris Publici Polonici peritos: multa deniq; ipse, quæ antea mihi non fuerant cognita, observavi. His factis, cœpi dicta schediasmata in unum fasciculum colligere, in meliorem ordinem digerere, novas observationes inter-

ferere, & ea, quæ antehac minus accurate fuerant posita, emendare. Ex illo molimine hoc tandem, quod jam L.B. anteoculos habes, natum est opusculum Ut autem in eo percurrendo, inoffenso progrediaris pede, de quibusdam adhuc eris prænonendus. Dispesco Tractatum hunc in duos libellos. In priore ea nude propono, quæ ad Historiam Polonicam, Provinciarumque eidem annexarum illustrandam facere videbantur. Cum vero hic neque Germani cum Polonis, neq; Poloni secum ubique consentiant, controversias aliquot discutio, & expensis ab utraque parte rationum momentis, nunc hujus, nunc illius sententiæ calculum adjicio. Neq; hoc mihi vitio vertent Poloni, qui optime norunt, habere gentem Germanicam Historicos antiquos, & eos quidem non paucos, qui non ra-

ro ea, quæ memoriæ prodiderunt, oculis suis spectarunt. Neque idem Germanos, quod non semper ipsorum Scriptoribus fidem habeam, male habebit, cum neque Polonis antiqui Historiarum Scriptores, aliaq; antiquitatum vestigia prorsus desint: immo etiam cum notum sit, antiquos Germanorum Scriptores in quibusdam plus, quam par erat, amori Patriæ Principumq; suorum indulsisse. Id vero temperamentum ubiq; adhibui, ut ab intempestivis judiciis abstinerem, mihiq; sufficere existimavi, si id potius edissererem, quid alii de controversiis illis sentiant, quam quid ego de illis esse sentiendum existimem. Et licet aliquando nonnulla pro certo asserere videar, ea tamen præfracto animo defendere non decrevi, sed semper meliora docentibus cedere, immo hæc omnia, quæ asse-

rui, una litura inducere ſum paratus. Poſterior liber exhibet Jus Publicum Polonicum. Fontes ex quibus illud hauſtum, publicæ ſunt Regni & Magni Ducatus Lithvaniæ annexarumque Provinciarum Conſtitutiones, ut & alia Polonorum ſcripta. Ab exteris Scriptoribus hic abſtinui, quia illi hac in materia frequenter errant, & hoc potiſſimum ob ignorationem linguæ Polonicæ, qua hodie omnes in Polonia ſcribuntur Conſtitutiones. Aliquando tamen Diarium Europæum adduco, quandoquidem ei inſerta ſunt multa Acta publica, ut Pacta, Literæ &c: quibus tuto fidem habeas. In aliis parciſſime teſtimonia ex Diario Europæo depromo, nec niſi in iis, quæ in facto conſiſtunt & ubi Diaria Comitiorum Polonicorum mihi defuerunt. Idem & de quibusdam aliis Germanorum ſcriptis

ptis intellectum velim. In ipſis Conſtitutionibus legendis hunc ordinem obſervavi. Antiqua Statuta à Caſimiro Magno ſucceſſoribusque ipſius usque ad Tempora Sigismundi Auguſti lata ex Jano Januszovio, qui mihi tunc ſolus ad manum erat, deprompſi. Quamquam non ignoro, Statuta à Johanne Herburto collecta & ipſius Reipubl. juſſu in Polonicum ſermonem converſa magis eſſe in uſu. Non pauca tamen poſtea, cum mihi Conſtitutionum ab Herburto collectarum copia eſſet facta, cum illis, quas ex Januszovio hauſeram, contuli, ut ex ipſis allegationibus apparebit. Neque prorſus Conſtitutiones à Joanne Laſco, Jacobo Priluſio, Paulo Szerbicio, Theodoro Zavvacki collectas prætermiſi, ſed ex illis quoque nonnulla, quæ rariora videbantur, deprom-

prompta esse, diligens Lector passim notabit. A Sigismundi Augusti temporibus, nempe ab Anno 1550. usque in Annum 1625. extat volumen Constitutionum ab Andrea Petricovio J. V. D. & Typographo Regio Cracoviæ cum Privilegio Sigismundi III. Regis Polonice editum, quod Volumen allegatum esse putabis, ubicunque Constitutiones intra An. 1550. & an. 1625. latas, sine ulla Auctoris mentione à nobis esse citatas deprehendas. Ab anno 1625. Constitutiones singulorum Comitiorum usque ad præsentem Annum 1677. seorsum editæ sunt, quarum etiam paginas, aut si illæ non sunt numeratæ, paragraphos ubique allegavimus. In Constitutionibus Lithvanicis usi sumus Statuto Lithvanico novissimæ editionis, quæ consensu Wladislai IV. totiusque Reipublicæ

cæ Varsaviæ An. 1648. prodiit. Constitutiones & Privilegia Prussica habentur in Juribus Municipalibus Prussiæ, ut & in Jure Terrestri Prussico, Jure Culmensi aliisque Scriptis. Reliqua ex subjecto Scriptorum Polonicorum Catalogo cognosces. De cætero, si alicubi erravi, eo faciliorem mihi, B. L. à te veniam promitto, quo pauciores sunt, qui mihi hac in re præiverunt. Fruere igitur hoc opusculo, & si qua tibi meliora supetunt, me de iis amice mone.

Regiomonti Prussiorum
d. 22. Martii An. 1677.

PRÆ-

PRÆFATIO
AD LECTOREM,
DE POSTERIORE HAC EDITIONE QVÆDAM MONENS.

SAtis superque tuam, Benevole Lector, expertus sum benevolentiam, cum Anno 1677. hos Libellos de Republ. Polonica primo in lucem emitterem. Etenim vix biennium ab illo tempore elapsum erat, & jam editionis illius curator me soliticare cœpit, ut sibi denuo Volumen hoc imprimendi facerem potestatem. Honestis igitur hisce petitis & tantæ Lectorum aviditati responsurus libellos illos continuo sub limam revocavi: erroribus typographicis, quibus non leviter deformati erant, medicam manum admovi: quæ ex Constitutionibus Anni 1677. ad calcem adjecta, & quæ interea in Comitiis Grodnensibus Anni 1678. constituta erant, debitis locis inserui: quædam aliunde quoque observata variis in locis adjeci: nonnulla denique, ubi per humanam imbecillitatem lapsus eram, sedulo correxi, sicque libellos dictos denuo typis exscribendos dedi. Vix autem dicere possum, bono an adverso mihi fato Volumen hoc in Germaniam missum quadriennium amplius detentum fuerit, ne finem illum, quem intendebam, consequeretur. Inique principio mecum agi credebam, quod fructu laboris mei in posteriorem hanc editionem impensi tamdiu frustrarer; ponebam tamen indignationem iramque, cum interea amicorum literæ ad me aliosque scriptæ nunciarent, non defuturos in Germania, neque in hoc orbe arctoo, qui hos libellos meos essent refutaturi. Ita enim rationes mecum ipse ponebam: Si illi, qui adversus me bellum hoc non inhonestum parare dicebantur, errorum me debito modo convincerent, posse me in posteriore hac editione ipsis gratias agere, & perperam scripta eorum ductu emendare: Sin autem per injuriam mihi errores affingerent, occasionem hac ratione mea defendendi mihi non defuturam. Prodierunt etiam su-

periore Anno 1685. super hac ipsa quam tracto materia, duo Scripta, quæ tamen ita sunt comparata, ut in priore nihil directe contra me, in posteriore etiam multa prome dicta deprehendantur. Quamvis autem duo illi Auctores me ad Rempubl. meam revidendam & ultima hac cura expoliendam non coëgissent, ultimæ tamen Constitutiones Anni 1683. & Anno 1685. me, ut id laboris susciperem, impulere. Cum igitur Respublica hæc Polonica ex Germania mihi esset remissa, & ego propositum meum exequi cœpissem, continuo mihi se difficultas non exigua objecit. Verebar enim, ne typographus ea, quæ ad oram libri, & in adjunctis schedulis adjeceram, aut adhuc adjecturus eram, confunderet, Scriptumque hoc plurimis accessionibus auctum, pluribus adhuc per absentiam meam sphalmatis augeret. Idcirco denuo Rempubl. hanc à capite ad calcem descripsi: quo factum est, ut non pauca etiam in verbis prioris editionis, immo in ipsa etiam numerorum transpositione mutarem, adeo ut in multis novum hoc

hoc tibi, B. L. opus videri possit. His cognitis, ad ipsam te Operis hujus Lectionem accinge, semperque in animo illud Justinianeum volve: Omnium habere memoriam & penitus in nullo peccare, divinitatis magis quam mortalitatis est. §. 14. *Constitutionis* de Confirmatione Digestorum ad Senatum & omnes populos. *Hoc ipsum si sedulo apud animum expenderis, non dubito, quin hallucinationibus meis, si qua occurrent, veniam sis daturus.*

Catalogus quorundam Scriptorum Polonicorum, quibus in concinnando hoc opere usus sum.

Vincentius Kadlubko, Episcopus Cracovien-sis, postea Monachus in Cœnobio Andreo-vienſi, studio religionis factus. Scripsit Historiam Polonicam sive Chronicon jus-su Casimiri Justi. Editus est cum Com-mentatore suo (qui tempore Wladislai Ja-gellonidis Commentaria illa composuit) Dobromili in 8. An. 1612. Editor Kadlub-konis antiquiores adhuc esse putat Gal-lum quendam & Baskonem: sed de po-steriore dubito.

Basko Historiam Polonicam Anno 1370. tem-pore Casimiri Magni Regis scripsit, teste Christophoro Varsavicio *in Catalogo Scripto-rum Polonicorum.* Habetur adhuc illius Chronicon MS. quod ex fide aliorum ali-quando in Opere hoc nostro citamus.

Joannes Dlugossus Canonicus Cracovienſis Seculi XV. Scriptor, cujus Tomus I. An-nalium Polonicorum prodiit Dobromili An. 1615. in Fol. Reliqui duo Tomi asser-vantur adhuc MSS. variis in locis. Scripsit etiam vitas Episcoporum Posnanienſium, quas continuatas à Jacobo Brzezmezki Suffraganeo Posnanienſi, edidit Thomas Treterus Brunsbergæ An. 1604. in 4. Item scripsit Vitas Episcoporum Plocenſinm, quas in operibus suis edidit Stanislaus Lubienski.

Matthias à Michovia Canonicus Cracovien-sis. Hujus Chronicon usque ad An. 1506. perductum habetur Tom. II. Corp. Hist. Polon. Tomo autem I. reperies duos ipsius libros de Sarmatia Europæa.

Bernhardus Vapovius Annales suos ab ipso Lecho deduxit usque ad An. 1535. Sed exi-guum tantum eorum fragmentum hodie restat, quod Thomas de Plaza simul cum aliis Historicis edidit Coloniæ Agripp. an. 1589. in Fol.

Martinus Cromerus Episcopus Varmienſis scripsit Libros XXX. de ortu & Rebus ge-stis Polonorum, qui habentur & separatim editi & Tom. II. Corp. Hist. Polon. Ejus-dem Descriptio Poloniæ & Prussiæ habetur tur in Republica Polonica Lugd. Batav. An. 1627. edita.

Alexander Gvagvinus Veronenſis Italus scri-psisse dicitur librum de Sarmatia Europæa, quem tamen sibi vindicat Matthias Stry-kowski Ossostevicius in Historia Lithva-

nica non uno in loco. Pars hujus Sarmatiæ habetur Tomo I. pars etiam Tom. II. Corporis Hist. Polonicæ. Alias autem etiam sæpius hæc Sarmatia Europæa integra sub nomine Guaguini impressa est.

Salomon Neugebauerus scripsit Historiam Polonicam X. Libris comprehensam, quæ prodiit Hanoviæ in 4. Anno 1618. Edidit etiam Icones Principum Poloniæ cum vitis ipsorum.

Matthias Strykowski Ossostevicius scripsit Historiam Lithvanicam, quæ Polonice An. 1582. Regiomontanis typis exscripta est. in Fol.

Albertus Wijuk Kojalowicz exhibet nobis in Historia sua Lithvanica Epitomen Strykovii. Prima pars impressa est Dantisci An. 1650. altera Antverpiæ An. 1664. in 4.

Joannes Herburtus à Fulstin Castellanus Sanocensis, scripsit Compendium Historiæ Polonicæ ex Cromero. in 4.

Joannis Demetrii Sulikoviæ Commentarii rerum ab excessu Sigismundi Augusti gestarum. Dantisci in 4.

Andreas Maximilianus Fredro Castellanus Leopolienſis, postea Palatinus Podoliæ scripsit Historiam Henrici I. Regis Poloniæ, & Fragmenta Politica. Dantisci in 12. Anno 1660.

Sta

Stanislai Lubienscii Episcopi Plocensis Opera Antwerpiæ edita An. 1643. in Fol.

Rheinholdi Heidenstein Secret. Regii Rerum ab excessu Sigismundi Augusti lib. XII. Francof. An. 1672. in Fol.

Stanislai Orichovii Annales. Gedani An. 1643. Extat etiam editio Dobromilienſis, quæ An. 1611. lucem aspexit.

Pauli Piasecii Episc. Præmislienſ. Chronica gestorum in Europa singularium. Cracov. An. 1635. in Fol. adjecimus nonnunquam paginarum numeros ex editione Dantiscana.

Jacobus Sobieski Castellanus Cracovienſis scripsit de Bello Chotimenſi. Gedani in 4.

Stanislai Kobierzyoki à Kobierzycko Castellani Gedanenſis, postea Palatini Pomeraniæ Hist. Vladislai Poloniæ & Sveciæ Principis. Dantisci An. 1655. in 4.

Everhardus Wassenbergius Embricenſis de Gestis Wladislai IV. Gedani an. 1643. in 4.

Joachimus ab Hirtenberg Pastorius edidit Florum Polonicum, qui aliquoties est typis impressus: ultima editio prodiit Gedani Anno 1679. Ejusdem Bellum Scythico-Cosacicum. Gedani in 4. Anno 1642. Postea editæ sunt Historiæ plenioris partes duæ, quarum alera Gedani An. 1680. altera Anno 1685. lucem aspexere. in 8.

ut jam Origines Sarmaticas ab hoc Auctore scriptas prætéream.

Alios Scriptores Polonicos, Prussicos, Silesiacos, Bohemicos, Pomeranicos &c: in hoc Opere passim citatos invenies.

Catalogus Constitutionum Polonicarum.

Joannis Laski Cancellarii Regni & postea Archiepiscopi Gnesnensis Statututum Latinum. An. 1506. in Fol.

Jacobi Prilusii Leges seu Statuta & Privilegia Regni Poloniæ Libris VI. comprehensa. An. 1553. in Fol.

Joannis Herburti à Fulstin Statutum Latinum. Semoscii An. 1597. in Fol.

Joannis Herburti à Fulstin Statutum Polonicum. Cracov. Anno 1570. in Fol.

Andreæ Petricovii Constitutiones ab An. 1550. usque ad An. 1625. Polonico idiomate editæ. Cracov. in Fol.

Pauli

Pauli Szerbic Secretarii Regii Promptuarium Statutorum omnium & Constitutionum Latine Anno 1904. in Fol. Brunsbergæ.

Theodori Zawacki Compendium Constitutionum usque ad An. 1613. in Fol. Polonice.

Ejusdem Flosculi Legum, Flosculi practici, Speculum Senatorum & alii libelli. in 12. Cracov.

Alberti Madalinski Inventariuu Constitutionum Regni, Polonice editum Varsaviæ An. 1632. in Fol.

Marciani Matthiæ Ladovii Constitutionum Compendium An. 1785. Varsaviæ editum Polonice.

Constitutiones post annum 1625. in quo Volumen à Petricovio editum desinit, seorsim semper Comitiis finitis eduntur & ita Volumini legum adjunguntur.

INDEX

Qui brevem Rerum per Libros & Librorum capita tractandarum seriem & ideam proponit.

LIBER I.

Historiam Polonicam breviter complexus.

Cap. I. De populis antiquis Poloniam hodiernam & finitimas Regiones inhabitantibus.

Cap. II. De Polonis eorumque Regibus & rebus gestis.

Cap. III. De Silesia & Hungaria.

Cap.

Cap. IV. De Lusatia.

Cap. V. De Marchia Brandeburgica.

Cap. VI. De Pomerania.

Cap. VII. De Prussia.

Cap. IIX. De Livonia.

Cap. IX. De Russia, Moscovia & Lithvania.

Cap. X. De Masovia, Valachia, Moldavia & Podolia.

Cap. XI. De variis Poloniæ divisionibus tum Geographicis tum Politicis.

LIBER II.

Jus Publicum Polonicum complexus.

Cap. I. De Rege & Regina Poloniæ, ubi de Interregno, Electione & Coronatione.

Cap.

Cap. II. De Pactis Conventis Regum Poloniæ, ubi de Juribus Majestatis agitur.
Cap. III. De Senatu Regni Poloniæ.
Cap. IV. De Magistratibus, qui sunt extra Ordinem Senatorium.
Cap. V. De Nobilitate Polonica.
Cap. VI. De Comitiis Polonicis.
Cap. VII. De judiciis Polonicis.
Cap. IIX. De Militia Polonorum.
Cap. IX. De Forma Reipubl. Polonicæ.

CVM

CVM DEO.

LIBRI I.

CAP. I.

De *Populis antiquis, qui Poloniam hodiernam & finitimas Regiones tenuerunt.*

I.

HIstoriam gentis Polonicæ, pro ratione instituti nostri, breviter pertractaturi, operæ pretium faciemus, si populos, qui illum terrarum tractum, in quem & olim SARMATICA GENS fuit diffusa, & hodie adhuc diffunditur, finitimasque Germanorum regiones cognoscere annitemur. Et primùm quidem de SARMATIA nobis quædam dicenda sunt. Pomponius Mela, qui sub Augusto & Tiberio Imperatoribus vixit, ita *lib. I. de Situ Orbis cap. 3. & lib. III. cap. 4.* de Sarmatia scribit: *Sarmatia intus, quam ad mare* (Balticum hodie, tunc autem Suevicum

Sarmatia antiqua.

A

vicum & ex parte Venedicũ dictum) *latior ab iis, qui sequuntur, Vistulâ amne discreta, qua retro abit ad Istrum flumen immittitur.* Ptolemæus, qui sub Antonino Pio Imperatore Sec. II. floruit, dilucidiùs omnes gentes Sarmaticas enumerat, licet quosdam Germaniæ populos perperam, imiſceat: *Tenent,* inquit ille, *Sarmatiam gentes maximæ, VENEDÆ, per totum Venedicum sinum. Et super Daciam Peucini & Bastarnæ, & qui totum Mœotidis latus Jazyges at Roxolani, & qui interiores sunt iis Hamaxobii & Alauni Scythæ: Minores autem gentes tenent Sarmatiam penes Vistulam quidem fluvium sub Venedis Gythones & Phinni, post BULANES, sub quibus Phrungundiones, post Avarini, juxta caput Vistulæ amnis. Sub his Ombrones, post Anatrophracti, post Burgiones, post Arsyetæ, post Sabori, post Piengitæ & Biessi penes Carpatum montem. His omnibus orientaliores sunt sub Venedis quidem iterum Galindæ & Sudeni & Stavani usq; ad Alaunos. Sub quibus Igilliones & Ceſtoboci.* Hæc Ptolemæus *lib. III. Geographiæ cap. 5. pag. 51. seq. Editionis Græco-Latinæ Sanſſonii.*

Gentes Sarmaticæ. Venedæ.

Bulanes.

Conſ.

Conf. & Plinius *lib. IV. Hiſt. Natur. cap. 13.* Contingebant igitur Sarmatæ (qui Græcis Sauromatæ dicuntur) antiquiſſimis temporibus aliquo in loco mare Balticum, ut ex datis deſcriptionibus cognoſcimus, & quidem in Pruſſiæ parte Septentrionali verſus Samogitiam, item in ipſa Samogitia, Curlandia & Livonia. In illa autem Pruſſiæ parte, quæ Viſtulam attingit, licet etiam habitarint Venedi, Slavicæ gentes, aliquando tamen etiam Gothos ibidem ſedes ſuas fixiſſe, alibi à nobis probatum. Ab his Venedis, Sarmaticis, ſive, ut poſtea vocabantur, Slavicis populis, pars orientalior maris Baltici dicta eſt olim Sinus Venedicus. Neq; aliunde loca quædam in Livonia, ut Wenden / Windau / Vſchenwende / nomina ſua habere, quam à Venedis per has terras olim diffuſis, exiſtimat Philippus Cluverius *lib. III. German. antiq. cap. 44. pag. 190.* Licet autem nobis hæc ſententia Cluverii non omni ex parte ſe approbet, ut alibi oſtenſum; Venedos tamen Venedico illi ſinui nomen dediſſe, extra omne dubium ponendum eſt. Non verò has tantum regiones, quas alluebat Sinus Venedicus, quasque Viſtulam attingebat, complectebatur antiqua Sarmatia, ſed extendebat quoque ſe ulterius verſus orientem

Sarmatiæ fines, verſus occidentem.

Gothi in Pruſſia.

Venedicus Sinus.

Vrbes Livoniæ quædam à Venedis dictæ.

Fines Sarmatiæ verſus Orientem.

ad Tanain amnem ; & versus meridiem usque ad Danubium. Itaq; in Sarmatarum illorum sedibus hodie pars Prussiæ, Samogitia, Curlandia, Livonia, Masovia, Russia, Moloavia & aliæ provinciæ reperiuntur. Verùm post tempora Ptolemæi alios populos (sive illi Alani, sive Finni fuerint) in locum Venedorum successisse, atque ad mare Balticum in Prussia, Samogitia, Curlandia & Livonia consedisse probavimus alibi ex horum populorum lingua, quæ à Venedica sive Slavonica diversa est. *Vid. Origines Pomeranicæ num. XI. Prussia vetus cap. 1. 2. & 4.*

in Sarmatia antiqua, quæ gentes hodie habitent.

Alani, vel Finni succedunt in sedes Venedorum.

Germania antiqua.

II. Germanicas gentes describit nobis Plinius *lib. IV. Nat. Histor. cap. 14.* ubi earum quinq; facit genera. VINDELICOS, sive ut alii legunt VINDALOS, INGÆVONES, ISTÆVONES, HERMIONES & tandem PEVCINOS BASTARNASque. Inter VINDELICOS, sive VINDALOS & VANDALOS numerat BVRGVNDIONES (ubi hodie Polonia major) VARINOS (ubi hodie Meklenburgicus Ducatus) CARINOS (ubi Pomerania) GVTTONES (ubi Pomerellia & pars Prussiæ nostræ Vistulæ propior.) Inter INGÆVONES numerat CIMBROS & TEVTONES (ubi Holsatia & Jutlandia.) ISTÆVONES Rheni accolas

las facit. HERMIONES in medio collocat (ubi hodie Bohemi, Suevi, Francones &c.) PEVCINOS & BASTARNAS Dacis, (qui hodie Transylvani, Valachi & Moldavi sunt) conterminos fuisse adeoque in hodierna Podolia & quibusdam aliis locis habitasse refert. Plenius hæc intelligentur, si addamus ea, quæ proponit Cornelius Tacitus *lib. de moribus Germanorum.* Nam cap. II. *Celebrant*, inquit, *carminibus antiquis (quod unum apud illos memoriæ & annalium genus est) Tvistonem Deum terra editum, & filium Mannum originem gentis conditoresq; Manno tres filios assignant, è quorum nominibus proximi Oceano INGÆVONES, medii HERMIONES, cæteri ISTÆVONES vocentur. Quidam autem licentia vetustatis plures Deo ortos pluresq; gentis appellationes, Marsos, Gambrivios, Suevos, Vandalios, affirmant.* Et in sequentibus, nimirum à capite XLII. usque ad finem libelli hujus de Germanorum moribus, HERMVNDVROS collocat in illis locis, ubi oritur Albis, nempe in hodierna Bohemia : juxta hos NARISCOS ac deinde MARCOMANNOS, ubi hodie sunt

Silesii veteres.

Voitlandi, Bohemi & Moravi: Inde QVADOS, hodiernos Moravos & ex parte etiam Silesios. Porro versus septentrionem LYGIOS Silesiæ septentrionalis incolas, & ex parte etiam Polonos majores. Trans Lygios GOTHONOS regnari perhibet, quorum Patriam hodie Pomerelli & Prussi occidentales incolunt. Protinus deinde ab Oceano RVGIOS & LEMOVIOS collocat, ubi hodie Pomerania & Præfectura Lauenburg sita est. Hinc SVIONUM civitates in ipso Oceano collocat, ubi hodie Suedi mari Baltico, quod Tacitus sub nomine Oceani intelligit, à nobis separati degunt. In dextrum Suevici (Baltici) maris litus ÆSTIORVM gentes conjicit, & hi sunt nostri Prussi. Cum enim antiquissimis temporibus totam Prussiam Venedi tenuissent, postea in occidentales ejus partes jam ante Julium Cæsarem expulsis Venedis successerunt Gothi, qui deinde sub nomine Æstiorum pedem ulterius in Sambiam aliaq; loca promoverunt. Hoc ipsum non observans Ptolemæus, Venedos adhuc suo tempore perperam ad mare Balticum & sinum Finnicum, sive ut ipse ex seculi sui more vocat, ad sinum Venedicum collocat, & apud eos Glesum (Glas) id est electrum sive succinum

Pomerani veteres.

Prussi antiqui dicti Æstii.

Gothi in Prussia expellunt Venedos.

num reperiri dicit. PEUCINORUM, qui ad Vistulam in finibus Sarmatiæ habitabant, VENEDORUM & FENNORUM nationes, Germanis ne an Sarmatis adscribere debeat, dubitat. Verba Taciti de Venedis & Fennis, quæ habet *cap. XLVI.* sunt sequentia: *Peucinorum Venedorumque nationes Germanis an Sarmatis adscribam dubito, quamquam Peucini, quos quidam Bastarnas vocant, sermone, cultu, sede ac domiciliis ut Germani agunt. Sordes omnium ac torpor. Procerum connubiis mixtis nonnihil in Sarmatarum habitum fœdantur. Venedi multum â moribus traxerunt. Nam quidquid inter Peucinos, Fennosque Sylvarum ac montium erigitur, latrociniis pererrant. Hi tamen inter Germanos potius referuntur, quia & domos figunt & scuta gestant & pedum usu ac pernicitate gaudent, quæ omnia diversa Sarmatis sunt in plaustro equoque viventibus. Fennis mira feritas &c.* Hæc Tacitus *l.c.* Conf. Strabo *lib. 7. Geogr. à pr.* Philipp. Cluverius *in German. antiqua lib. III. cap. 24. & seqq.* Joan. Micrælius *in Chron. Pomeran. lib. I. per tot.*

Peucini, Venedi & Fenni an Germani?

Vandali & Venedi quo modo differant.

III. Antequam ulterius progrediamur, notandum esse ducimus, multos esse, qui VANDALOS, sive Vindalos, sive etiam Vindelicos cum VENEDIS confundunt, idque ob vicinitatem vocum. Saxo certe Grammaticus, Danicarum Rerum Scriptor antiqvus, nunquam facit discrimen inter Slavos & Vandalos, sed quicquid tribuendum erat Vandalis, illud ipse perpetuo tribuit Slavis, ut notat Albertus Cranzius *lib. 1. Wandaliæ cap. 6.* Verùm & Cranzius ipse cum Continuatore suo Chytræo, aliisque quamplurimis, inter quos præcipue nominandus est Stanislaus Sarnitius *in Annalibus Polonorum*, reprehensionem incurrit, quando Vandalos & Venedos pro uno eodemq; populo habent. Diversissimas autem illas fuisse gentes, multis probari potest argumentis. Nam

Vandali sunt Germani.

primùm jam audivimus, Plinium *lib. IV. cap. 14.* & Tacitum *in lib. de morib. German. cap. 2.* disertis verbis VANDALOS annumerare Germanis, quorum gentes fuerunt Burgundiones, Varini, Carini, Guttones; populi maris Baltici partem occidentalem accolentes. Deinde Methodius martyr epistolam quandam produxit ad Constantinum Imperatorem à Vandalis scriptam, qua se illi Germanos esse publice professi sunt. *Vid.* Franciscus Irenicus *Exegeseos Germanicæ lib. 1. cap. 33.* Præterea Paulus Diaconus *lib. 1. de gest. Longobard. cap. 1.* sic ea de re loquitur: *Gothi siquidem Wandaliq;, Rugi, Heroli atq; Turcilingi, nec non etiam aliæ feroces & barbaræ nationes è Germania prodierant.* Deinde patet hoc etiam ex lingua Germanorum, quæ non Sarmatica sed Germanica fuit: *Eodem*, inquit Paulus Warnefridi, quem vulgò Paulum Diaconum vocant, *tempore* (Theodosii II.) *erant Gothi & aliæ gentes multæ & maximæ trans Danubium in hyperboreis locis habitantes, ex quibus rationabiliores quatuor sunt, Gothi scilicet, Hypogothi.* (Fortassis Huisigothi) *Gepides & Wandali, nomen tantùm & nihil aliud mutantes, unaq; lingua utentes.* Hæc ille *lib. XIV. Histor. Missalæ ante med. pag. 429. Edit. Basil. in 8. an. 1569.* Idem de lingua Wandalorum Germanica ex multis nominibus qua propriis, qua appellativis probat Hugo Grotius *in Hist. Goth. & Wandal. pag. 574. & seqq.* Ex adverso autem VENEDI, ad litus maris Baltici orientale olim positi, non ad Germaniam, sed ad Sarmatiam referuntur, ut supra Ptolemæum audivimus asserentem. Hi Ve-

Venedi sunt Slavi

ne di deinde ad Vistulæ amnis ortum successu temporis progressi sunt, teste Jornan de Seculi VI. Scriptore *in lib. de Reb. Geticis cap. 2. pag. 1058.* Nam cum Jornandes dixisset, Gothos è Scanzia in Ulmerugiam progressos subjéciisse sibi vicinos Vandalos, postea accedit ad Sarmatas, in quibus recenset etiam Venedos, sicque disertis verbis discrimen facit inter Vandalos & Venedos. *Introrsus*, inquit ille, *Scythiæ Daciæ est adcoronæ speciem arduis Alpibus emunita, juxta quorum sinistrum latus, quod in Aquilonem vergit & ab ortu Vistulæ fluminis per immensa spatia venit, Vinidarum natio populosa consedit. Quorum nomina licet nunc per varias familias & loca mutentur, principaliter tamen Slavini & Antes nominantur. Sclavini à civitate nova & Sclavino Rumnense & lacu, qui appellatur Musianus usq; ad Danastrum & in boream Vistulatenus commorantur. Antes vero qui sunt eorum fortissimi, qui ad Ponticum mare curvantur à Danastro extenduntur usq; ad Danubium.* Ad extremum etiam expresè Venedos Sclavis accensèt, Tabula ex Bibliotheca Peutingerorum à Marco Velsero edita. *Vid.* Hugo Grotius *in Prolegom. ad Hist. Goth. & Longob. pag. 78.* Linguam autem Venedorum sive Slavorum toto cœlo à Germanica differre, nemo negare poterit. Nam hodieque Venedorum lingva (die wendische Sprache) ab omnibus illa esse dicitur, quæ est Slavonica. At verò illud nos aliquo modo turbare posset, quod de sedibus Vandalorum Procopius scribit: *Wandali*, inquit, *interea circa Mæotidem considentes, ubi fame pressi sunt in Germanos irruunt, qui nunc Franci dicuntur, simulque Rhenum fluviorum trajecerunt, in societatem Alanos, Gothicum & ipsum genus adsciscentes, inde postea Duce Gogidisco in Hispaniam penetravere.* Hæc Procopius *lib. 1. de Bello Wandal. cap. 3. pag. 153.* Gemina his sunt, quæ ex Jornande paulò ante adduximus. Ex his jam quispiam concludere posset, hos Wandalos prorsus alios esse à Wandalis ad maris Baltici littus occidentale in Germania habitantibus, propiusque eos accedere ad Venedos, quos Sarmaticam esse gentem à nobis probatum est. Verum responderi nihilominus ad hoc dubium potest, Wandalorum partem cum Gothis à mari Balti-

Sedes Wandalorum.

Wandalorum migratio ad Pontum Euxinum.

co progressam ad pontum Euxinum & Paludem Mæotim consedisse, teste Procopio *lib. 4. Hist. Goth. non long. à pr.* inde verò transmisso Danubio per Pannoniam & Germaniam tandem Galliam, Hispaniam & Africam intrasse. Ex his tamen nondum sequitur, Vandalos (qui ad paludem Mæotim confederant) & Venedos unam eandemque fuisse gentem.

Venedi sive Slavi quo tempore migrarint in Germanicas provincias

IV. Cognitis jam populis Sarmaticis, & qui eos olim contingebant populis Germanicis, operæ pretium erit investigare, quo tempore Slavi illi Sarmatici sive Venedi eam Germaniæ partem, quæ erat inter Vistulam, Viadrum & Albim, ingressi sint. Fabulosa omnino sunt, quæ Vincentius Kadlubko Episc. Cracov. in principio Seculi XIII. (vel potius Sec. XII. Joannes Archiepiscopus Gnesnensis & Matthæus Episcopus Cracovienſis, quorum Epistolæ tres priores libros apud Kadlubkonem conficiunt) de Sclavis & Polonis memoriæ prodidit, cum has gentes jam ante Alexandri M. tempora regiones inter dictos amnes obtinuisse *lib. 1. Chron. Polon.* scribit. Nec majorem merentur fidem, quæ Saxo Grammaticus, ut vulgo vocatur, de bellis Slavorum ante & post Christum natum

Fabulæ de veteribus Polonis.

tum cum Danorum gente gestis refert, licet ei hac in parte adstipuletur Stanislaus Sarnitius *in Annalibus Polonicis.* Hæc enim omnia, quæ dicti Auctores de Slavis referunt, Vandalis Germanicæ genti adscribenda erant. Audivimus namque jam antea, Seculo I. & II. à reparata salute humana, Germaniam à Sarmatia, & eo ipso etiam à Venedis, qui Slavorum nomen postea adepti sunt, Vistulam amnem disterminasse. Immo Seculo post Christum natum VI. tempore Justiniani Imperatoris Slavi nondum erant Vistulam transgressi, ut ex testimonio Jornandis num. III. citato elucet. Primæ tamen Venedorum sive Slavorum excursiones ex his oris nostris in Thraciam & Illyricum, quò Istro transmisso deferebantur, ejusdem Justiniani I. tempore contigerunt, ut ex Procopii *lib. 3. de Bello Goth. cap. 6. in fin. pag. 536. cap. 7. pag. 537. seq. cap. 21. pag. 614. 620. 622.* & ex Jornandis *lib. de succeſſ. Regnor. & temporum* in calce *pag. 1048.* manifestum est. Cum igitur in Thracia & Illyrico Slavis res prosperè cessissent, videntur circa finem Seculi VI. aut ineunte Seculo VII. Germanorum provincias ad mare Balticum & inter Vistulam, Viadrum, Albim & Salam amnes, occupasse. Cum enim Seculo

Tempore Justiniani I. Imp. Venedi Danubium transmittunt

Venedi & Slavi Sec. VII. occupant Germanicas provincias.

Seculo V. à partu Virginis Gothi sive Gothones Vandali, Longobardi, Rugii, Angli, Burgundiones sedibus suis exciti, Galliam, Hispaniam, Britanniam, Italiam, Africam inundassent, totùmque hunc terrarum Septentrionalium tractum, præsertim ad mare Balticum, fere vacuum reliquissent, Venedi sive Sarmatæ vacuas Germanorum sedes facile occupare potuerunt. Nequid verò ad famam nominis Sarmatici faciens deesset, Seculo demum VI. devictis quasi tot gentibus, nomẽ sibi Slavorum, à *Slawa*, quod famam & gloriam notat, imposuisse videntur. Idcirco *Slavi*, quos etiam alii *Slavinos* vocant, iidem sunt, qui *glorioſi* & *laudabiles*, id quod etiam ex aliis nominibus Slavonicis compluribus elucet. Sic enim, ut quædam hic exempla subjiciamus, *Vladislaus* dicitur quasi gloriam habens à potentia; *Wenceslaus* id est, major gloria; *Boguslaus* Dei gloria; *Miecislaus*, gloriam gladio quærens. *Vid.* Cromerus *lib. 1. de ortu & reb. gest. Polon. cap. 8.* Comprobat has nominum Slavonicorum à *Wladza*, *Wiency*, *Bog*, *Miecz* & *Slawa* derivationes etiam Dithmarus Mersburgensis Seculi XI. Scriptor Germanicus, qui de Boleslao Chrobri loquens: *Bolislaus*, inquit, *qui major laus non meritò, sed more antiquo interpretatur.*

Slavorum nomen quando & unde ortum.

Vladislaus, Wenceslaus &c. unde dicantur.

tatur lib. IV. Hist. pag. 83. Quamvis etiam hic ad latinum vocabulum *laus* respexisse Dithmarus videatur. Ab hac autem sententia nostra de Slavorum in Germanicas oras circa confinia Seculi VI. & VII. ingressu, paululum abire videtur Petrus Albinus, diligens harum rerum indagator, qui Slavos Seculo VII. sub Heraclii imperio in Germaniam venisse scribit in der Meißnischen Land-Chronick *tit. 6. pag. 70. seqq.* Attamen facile hæc poterunt conciliari, si dicamus, adventum Slavorum in Germaniam non uno tempore contigisse, sed gentes has sensim, vix illud observantibus sequentium Seculorum Historicis eo esse progressos. Quod vero circa tempora à nobis determinata dictæ migrationes fuerint susceptæ, argumento inter alia esse possunt prima Slavorum & Francorum bella sub Clotario II. Rege, qui cum intellexisset, Thuringos premi à Slavis Sorbis, bellum ipsis intulisse An. 618. eosque jam tum sub jugum misisse memoratur. *Vid.* Albinus *tit. 8. pag. 84.* Eousque jam excursionibus suis penetraverant Heraclio imperante, nempe post initium Seculi VII. adeoq; jam vergente ad finem Seculo VI. Poloniam hodiernam habuisse videntur.

Thuringi Sec. VII. premebantur à Slavis.

Bella Francorum contra Slavos.

tur. Colligi hoc poterit etiam ex Aimoini *lib. 4. de gest. Francor. cap. 9. in Corp. Histor. Franc. pag. 360. & seq.* ubi hæc de Slavis leguntur: *Anno quadragesimo principatus Clotarii Samo Francus de pago Senonico Mercator, Slavos (qui etiam Vinidæ dicuntur) duxit contra Hunnos, quibus illi serviebant, eosque fudit. Hinc ob merita à Slavis factus Rex de negotiatore, per triginta sex annos strenuè regnum gubernavit.* Hujus Clotarii filius Dagobertus bella Slavica continuavit. Quin etiam Saxones liberavit tributo, ea lege & conditione, ut Slavos sub potestatem suam subjicerent. Aimoinus. *lib. IV. de gest. Francor. pag. 369.* Conf. Petrus Albin. *Tit. 8. pag. 84.*

Vnde Venedorum & Vandalorum confusio.

V. Cum Venedi sive Slavi Germaniam ingressi essent, longe lateque in ea paulatim imperium suum protulerunt; & quoniam in locum etiam Vandalorum successerant, simul etiam nomina Vandalorum & Venedorum (derer Wåndalier und derer Wenden) confundi à multis cœperunt, ita ut post ea tempora pro uno eodemque populo à multis earum rerum non satis peritis haberentur. Quas autem provincias Venedi seu Slavi Germa-

Quas Provincias Slavi Germanis ademerint,

nis ademerint, optime nos edocet Adamus Bremensis Seculi XI. Scriptor. *in lib. I. Hist. Ecclesiast. cap. 10. (63. & seqq.)* & integro Seculo Adamo inferior Helmoldus Presbyter Bosoviensis (obiit hic an. 1170.) *lib. I. Chron. Slavici cap. 2.* Hi enim præter Polonos, Moravos, Bohemos, aliasque Slavonicas gentes numerant in Germania: I. *Pomeranos.* II. *Lebusios, Stoderanos & Wilinos*, qui hodie sunt Berolinenses & Brandeburgenses. III. *Brizanos*, id est Prignicenses & Perlebergenses. IV. *Havellanos, Helveldos & Hevellos*, quos Havelburgenses fuisse ipsa illa nomina testantur. V. *Sidinos* id est Stetinenses. Deinde memorati Auctores numerant *Wilzos*, qui & *Luticii & Velatabi* dicuntur & sunt quatuor generum. Nimirum VI. *Circipani*, qui hodie Wolgastenses, Sundenses, Demminenses, Wilsnacenses esse putantur. VII. *Kissini*, in quorum locum successerunt Guzkovienses & Grypsvvaldenses. VIII. *Redarii, Ridarii, Riaduri* sunt Stolpenses & Anclamenses. IX. *Tollenzi*, hodie Neobrandeburgenses dicti. Hactenus Wilzi, quos sequuntur X. *Warnawi, Warini, Heruli, Werli* & *καὶ ἐσχάτων Wendi*, id est, Rostochienses, Buzovienses, Gustrovienses. XI. *Obotriti*, hodie Mechelburgenses & Sverinenses. XII. *Polabi Po-*

Slavicarum gentium nomina.

bi, *Polavi*, sunt Razeburgenses. XIII. *Wagrii* quorum sedes jam tenent Lubecenses & Aldeburgenses. XIV. *Rani*, qui & *Rugiani*. XV. *Lingones*, *Lini*, hodie Luneburgenses eorum nomina referunt. XVI. *Sorabi*, *Serbi*, putantur esse Servestani, Lusati, Misnenses. His populis Slavicis ab aliis adhuc accensentur. XVII. *Vchri*, sive *Veri*, qui sunt Vkranæ Marchiæ incolæ. XVIII. *Dalemincii* qui sunt pars hodiernorum Misnensium. Leguntur etiam XIX. *Licikavi*, qui fortassis in hodierna Lusatia sedes suas habuere, & XX. *Susi*, sive *Slusi*, qui sunt hodierni Silesii. Videatur de his Henricus Bangertus in Notis ad Helmold. *lib. I. Chron. Slav. cap. 2. pag. 9. & seqq.* Ex his facile perspicimus, quanta tunc temporis fuerit Slavicarum gentium multitudo; quanquam negari nequeat, fuisse ipsis etiam alias quasdam gentes diversæ originis immixtas, quemadmodum in originibus Pomeranicis à nobis luculenter probatum. Consulantur de his Martinus Cromerus *lib. I. de ortu & Reb. gest. Polon. per tot.* Philippus Cluverius *in Germ. antiq. lib. III. cap. 46.* Melchior Goldastus *lib. I. de Regno Bohem. cap. 9.* Hugo Grotius *in Prolegomenis ad Histor. Gothor. Wandal. & Longobard.* Henricus Bangertus *loc. cit.* Bohuslaus Balbinus *in Epitome Rerum Bohemicarum lib. I. cap. 10. pag. 68. seqq.* & alii. Stanislaus vero Sarnitius, qui tribus prioribus libris Annalium Polonicorum hanc sibi materiam ex professo pertractandam sumsit, caute est legendus. Non ita pridem etiam editus est liber postumus Joachimi ab Hirtenberg Pastorii de Originibus Sarmaticis, qui itidem consulatur.

Slavis aliæ etiam gentes admixtæ.

CAP. II.

De *Polonis eorumq; rebus gestis.*

I.

INter Slavicas gentes, quæ longe lateq; per Europam imperii sui fines protulerunt, non minima & olim jam à Seculo VII. fuit gens Polona. Poloniæ autem nomen ex fontibus variis varii deducunt. Vincentii Kadlubkonis Commentator (qui in principio Seculi XV. sub Wladislao Jagellonide ante Joannem Dlugossum (ut ex conclusione Commentariorum colligitur) vixit, nomen hoc deducit *à polo Arctico*, citatque in hanc sententiam hymnum de S. Stanislao, qui hæc inter alia habet: *Ut res gesta protestatur, verax nomine eloquatur, à polo Polonia.* Hoc autem nomen

Gens Polonica inter Slavos non minima.

Poloniæ nomen unde derivetur.

An à polo.

Polonis à Carolo Magno indictum esse referunt alii, & quidem sequenti occasione. Cum Hispaniam Saracenorum & Italiam Longobardorum servitute Carolus liberasset, in Germaniam reversus multorum populorum habuit sibi congratulantes legatos, & in his etiam Polonos. Hos cum mensæ suæ adhibuisset, ultro citroque collatis pluribus sermonibus Poloniam à Polo stellisq; fulgentibus appellavit, cum etiam ab Hespero Hispaniam, Tauricam verò Chersonesum à tauro cœlesti signo cui subjacet, dictam meminisset, ut habet Christophorus Varsevicius *in Dialogo de origine Generis & Nominis Poloni pag. 54.* Deinde sunt etiam, qui à *Pole* castro in finibus Pomeraniæ olim sito dictam esse putant Poloniam. *Vid.* Commentator Kadlubkonis *in Præfat. ad lib. I. pag. 6.* Alii à *Pola* urbe Colchica, unde Lechus progressus nomen his gentibus dedisse fertur, ut scribit Stanislaus Sarnitius *lib. I. Annal. Polon. pag. 22.* Alii *Polachos* à *Lecho* primo gentis Principe dictos esse volunt. *Vid.* Martinus Cromerus *lib. I. de Ortu & Reb. gest. Polon. cap. XIII. & XV.* Stanisl. Orichovius *Annal. I. initio.* Sunt præterea, qui à *Polizna*, Slavoniæ oppido, ex quo Polonos ortos esse volunt, nomen Polonorum deducant.

an à Pole castro ?

an à pola urbe ?

an à Lecho ?

an à Polizna ?

Probare etiam hoc nituntur ex eo, quòd oppidum illud insignia Ducatus Lithuaniæ sortitur, teste Varsevicio *in Dialogo citato pag. 52.* Pleriq; autem nomen illud derivant à Polonico verbo *pole*, quod campum significat, quoniam Polonia campestris regio est, nec facile in excelsos assurgit montes. Verum quanquam hæc probabilia videri possunt, nos tamen arbitramur, hoc nomen Sarmaticæ gentis cujusdam antiquissimum esse, quod jam tempore Ptolomæi habuit, antequam campestrem hanc ingrederetur. Audivimus enim jam antea *cap. I. num. I.* ex Ptolemæo, ad Vistulam amnem collocari BULANOS, Sarmaticam gentem, quod idem esse nomen cum POLONIS, haud invitus largietur, qui apud antiquos Germanicos Scriptores legerit, nostros POLONOS appellari BOLANOS vel BOLANIOS, ut est apud Wipponem aliosque. Ex quibus etiam elucet, non posse simpliciter approbari sententiam Cromeri, qui nomen hoc ante Justiniani tempora non inveniri, sed apud Procopium demum *in lib. I. Hist. Goth. ut & lib. III. & IV.* & Jornandem *in lib. de Reb. Geticis*, Seculi VI. Scriptores, extare putat. *Vid.* Cromer. *lib. I. de Ort. & Reb. gest. Polon. cap. 8.* Ad rationem illam à campestribus

an à pole, quod campum significat ?

Poloni à Bulanis populis Venedicis dicti.

Quando Polonorum nomen ortum.

Poloniæ locis desumptam, quâ multi inducti, Poloniam à *Pole*, id est, à campo dictam arbitrantur, reponi potest: Non esse etiam Poloniam adeo planam, ut inde nomen habere mereatur. *Multis in locis*, inquit Varsevicius, *montosa est Polonia, & primaria ejus urbs Cracovia inter montes sita. atq; ipsa Gnesna, eâ antiquior, est.* Hæc Varsevic. *loc. cit.*

Polonia non ubique campestris.

II. Poloniam, ut habent Scriptores Sarmatici, primò habuere Duces; deinde Reges; tum iterum Duces, donec tandem rursum ad Reges Imperium devolveretur. Hanc ipsam Principum Poloniæ seriem in hocce libri I. capite in certas classes dispescemus, in singulis notabiliora, de quibus in sequentibus non dabitur dicendi occasio, breviter memoraturi. Commodè vero Polonorum Principes dividemus in quatuor classes. Prima erit à Lecho I. qui aut vergente ad exitum Seculo VI. aut initio Seculi VII. Poloniam hanc hodiernam ingressus est, usque ad Popielum II. qui Seculo IX. Poloniæ præfuit. Secunda familia est Piastidarum, à Piasto Crusvicienſi cive usque ad Casimirum M. quem unus extraneus, nempe Ludovicus Hungariæ Rex exeunte Seculo XIV. secutus est. Tertia classis

Poloniæ Principes.

Prima classis Polonorum Principum.

Secunda classis Piastidarum.

sis est Jagellonidarum, ubi familia Magnorum Ducum Lithuaniæ rerum in Polonia potiebatur, à Vladislao Jagellone usque ad Sigismundi Augusti exitum. Quarta classis Regum Poloniæ continet diversas familias ab Henrico Valesio usq; ad Serenissimum ac Potentissimum Joannem III. qui hodie applaudente Christiano orbe feliciter rerum in Polonia potitur.

Tertia classis Jagellonidarum.

Quarta classis ex variis familiis constans.

III. Quod ad primam attinet classem, notanda principio est series Ducum Poloniæ, quæ ita se habet:

Primæ Classis Duces.

Lechus I.

Duodecim Palatini.

700. Cracus.

Lechus II.

750. Wenda.

Duodecim Palatini.

760. Præmislus sive Lescus I.

804. Lescus II.

810. Lescus III.

815. Popielus I.

830. Popielus II.

Quæ de hujus Classis Ducibus apud juniores memorantur, ea adeò certa non sunt, ut ipsis tutò fidem habere possis; idque ob defectum veterum Scriptorum.

Incertitudo veteris Historiæ Polonicæ.

Polona enim gens in præclaris rebus gerendis, quam in iis, quæ gessisset, memoriæ prodendis occupatior olim fuit, adeò ut Joannes Dlugossus, qui Seculo XV. Casimiro Jagellonide ad clavum imperii sedente Annales suos condidit tribusque Tomis complexus est, in Epistola Dedicatoria ad Zbigneum Olesnicium Episcopum Cracovienſem ex fide & verò scripserit, quando sequentia verba ea de re posuit: *Pauciſſimi Principes & Reges cæterig. Polonorum heroes ſuorum factorum meruerunt Scriptores, nonnullorum vero fama cum ipſis ſepulta & extincta eſt.* Et post pauca: *Nonnullas* inquit, *Hiſtoriis & Annalibus Polonorum parum concinne, parumque pudice & quæ faſtidium exagitant inſerta fabularum ineptias redolentia prorſus Poëticis magis figmentis decora, quam ſinceræ hiſtoriarum traditioni conſentanea præcidi repudiavique, ne fas purum & fidele juxta quoque vetus proverbium: oleum ſimul & operam perditurus, infectum incruſtatumque ex modico fermento ire contingat. Quoniam neque vetuſtiori tempore nec a vo-*

rum auctoritate ab evidenti figmento apud rerum & Hiſtoriarum peritos poterant licite defendi. Cætera verò etſi vera aut veris ſimilia putentur; non tamen ea ſic affirmare auſim, ut veri periculum mihi & in meum caput aſſumam & editionis hujus aſſertio ex fide liberetur mea, tum quod res vetuſtæ & abolitæ conjecturis illuſtrare & opinionibus nequirent, tum quia nimia vetuſtate res ſcribendæ obſcuratæ ſunt, & longioris ævi ſpacio repelline an acceptari debeant, dignoſci ad liquidum non poſſunt; tamen quod raræ ſub iisdem temporibus apud Polonos ac penè nullæ fuere literæ, una omnium operum atq; eventuum humanorum fides, induſtria, & ſi quæ in privatis aut publicis fuere monumentis, ea crebris, Polonis ea tempeſtate fere omnes ædes & arces ſuas ex ligno fabricantibus, periere incendiis. Quæ verò diligentiori fuere in noſtram ætatem traducta cuſtodia, pauca fuere, & hæc ipſa nodoſa & truncata, ex quibo per nos propagari ad liquidum vetuſtatis memoria non potu-

rat. Antea etiam Dlugoſſus dixerat, ſe *quædam tantum ex fama, quæ ſola durabat, ſcrupuloſius ſinceriusque, quam poterat, deſcripſiſſe.* Hæc omnia, licet pluſcula, hic fuerunt exſcribenda, ut palam nobis fiat, quantam fidem antiqui Scriptores Polonici in vetuſtis Hiſtoriis enarrandis mereantur.

Fabulæ de primis Poloniæ Ducibus.

IV. Inprimis verò nemo Polonorum cordatiorum, mea quidem ſententiâ, illa defenſurus eſt, quæ Vincentius Kadlubko (Seculi XII. Scriptor) vel potiùs ante ipſum Joannes Archiepiſcopus Gneſnenſis & Matthæus Epiſcopus Gracovienſis, ex quibus ille ſuam hauſit Hiſtoriam, de primis Poloniæ Principibus poſteritati reliquerunt. Legimus enim apud Kadlubkonem, Lechum longe ante Alexandrum M. Monarchiæ tertiæ auctorem vixiſſe: Cracum etiam è Carinthia reverſum, ante Alexandri Magni tempora his in oris Regem & Legumlatorem fuiſſe: Poſt Wendam Reginam Polonos de Alexandro Magno triumphum retuliſſe: Leſcum Aurifabrum ob devictum Alexandrum Polonorum Principem electum: Leſcum III. Gethis, Parthis, Transpadanis regionibus Italicis imperaſſe; de Julio Cæſare ter victoriam reportaſſe: Craſ-

Craſſum etiam apud Parthos in hodierna Pruſſia cum omnibus copiis deleviſſe, ipſiusque ori aurum infundendo dixiſſe: *Aurum ſitiſti, aurum bibe.* Leſcum eundem, Julii Cæſaris ſororem uxorem duxiſſe, ex eaque, ut ex aliis concubinis viginti filios ſuſcepiſſe, *Vid.* Kadlubko *lib. I. epiſt. 4. pag. 32. epiſt. VIII. pag. 48. ſeqq. epiſt. X. epiſt. XVI. pag. 77. ſeqq.* Alias jam nugas, quas eorum temporum ſimplicitas orbi obtrudere voluit, non attingo. Ex his enim jam manifeſtum eſt, quid ſit de eorum temporum Hiſtoria Polonica ſentiendum. Plura fortaſſe talia occurrunt in Baſkone & Gallo, vetuſtis Polonorum Hiſtoricis, quamvis multa quoque bona ſine dubio in illis reperiantur. Optandum igitur eſſet, ut ipſos Poloni diligenter conquiſitos typisq; impreſſos publici juris facerent, quod jam promiſerat Kadlubkonis editor, quamvis non ſteterit promiſſis. Unum autem adhuc, antequam ad alia transeam, de Staniſlao Orichovio, viro docto, addere lubet. Hic quamvis nugas iſtas, de quibus jam audivimus, ſpreverit, in eo tamen fabulas antiquas quadantenus recoxit, quando Czechum, Lechum & Ruſſum, primos gentium harum conditores Alexandri Magni tempore vixiſſe, & ab eo has regio-

giones accepisse memoriæ prodidit. *Vid.* Orichov. *Annali 1. initio.*

Polonici imperii amplitudo fabulosa.

V. Deinde neque hoc fidem meretur ullam, quod quidam asserunt, olim Polonorum Ducibus non tantum hodiernam Poloniam & Silesiam, sed etiam Lusatiam, Pomeraniam, Mekelburgicum & Luneburgicum Ducatus, Marchiam Brandeburgensem, Misniam & partem Saxoniæ paruisse. Ad hæc perperam iidem asserunt, LESCUM III. has provincias ita divisisse, ut *Popielo* filio legitimo relinqueret Ducatum Poloniæ, reliquis vero illegitimis modo enumeratas Germanorum Provincias attribueret. Et quidem secundum hanc relationem *Boleslao, Parvino* atque *Bogdalo* obtigit Pomerania; *Casimiro* & *Wladislao* Cassubia; *Jaxæ* & *Semiano* Serbia sive Sorabia. *Vratislao* Roma sive Rugia: *Pribislao, Casimiro* & *Othæ* Ditivonia quæ nunc Lusatia: *Præmislao, Zemovito* & *Ziemomislo* ea quæ nunc Marchia Brandenburgica vocatur: *Vislao* arx Miedziborum, (nunc Magdeburgum dicitur) *Sobeslao* Daleburgum: *Visimiro* in litore Oceani Wissimiria, quæ nunc Wismaria est. Ab his Principibus asserunt conditas esse urbes sequentes, Bremam, Luneburgum, Bucoviciam (hodie Lubecæ nomen habet) Bacchiborum, Zwerinum, Mekleburgum, Rostocum, Werlam, Svanovum & alias complures. *Vid.* Kadlubko *lib. I. Epist. XVI. p. 77. seqq.* Joannes Dlugossus *Tom. I. lib. 1. pag. 64. & seq.* Martin. Cromer. *lib. II. in Lesto III. pag. 425. seqq.* Ex eodem fonte fluit, quod quidam fines Poloniæ antiquæ adeò extendunt, ut universæ Sarmatiæ Europææ & magnæ Germaniæ parti Principes Polonorum imperitasse scribant. Andreas de Pilca Coricinius Castellanus quondam Vislicensis de primis Polonorum Monarchis verba faciens longitudinem Poloniæ à gr. 32. ad gr. 60. versus Tanaim amnem extendit: latitudinem verò à montibus Sarmaticis usque ad mare Balticum à gr. 49. usque ad 57. gr. *in Perspectiva Polit. cap. I. pag. 16.* Bohemi, ne solis Polonis hanc gloriam relinquant, in partem ejusdem venire laborant. Nimirum Bohuslaus Balbinus *lib. I. Epit. rerum Bohemicarum cap. 10.* ex Pulkawa Scriptore Bohemico (qui tempore Caroli IV. Imperatoris vixit) probat à Lechi posteritate Russiam, Pomeraniam, Cassubiam; à Czechis verò Moraviam, Misniam, Brandenburgiam, Lusatiam hominibus impletam esse. Id verò dictus Pulkawa ex antiquissimis Codicibus & vetere Brandenburgica Historia se hausisset

Fabulæ de Lesci III. filiis 20. naturalibus.

Bohemici imperii latitudo.

se scribit. Nos autem neque Polonicis neque Bohemicis scriptoribus calculum nostrum adjicere possumus. Haud dubium enim est, primò, Slavonicas gentes olim fuisse varias, nec ab uno aliquo Principe regnatas. Plurimæ videlicet Slavorum fuerunt Respubl. liberrimæ, sine Regibus viventes etiam ante ingressum in Germanicas oras; nisi quod belli temporibus & in ipsis migrationibus in alias terras suscipiendis Duces sibi eligere soliti sunt, qui tandem successu temporis imperium sibi apud quasdam Slavicas gentes acquisiverunt hæreditarium. Testatur, illud, quod primo loco diximus Procopius Seculi VI. Scriptor de suo & antiquioribus temporibus agens, quando ex sertis verbis scribit: *Antarum Slavinorumque nationes non ab uno aliquo homine reguntur: sed ab antiqua plebeja communique libertate vivunt & idcirco res omnes, quæ vel utiles sint vel forte difficiles in communi consilium deducuntur.* Hæc Procopius *lib. III. de Bello Gothico cap. 7. pag. 542.* Post ingressum in Germaniam Slavos itidem nullos habuisse Principes, qui monarchicè suis imperarent, discimus ex Dithmaro Episcopo Mersburgensi, qui Seculo XI

Slavonicæ gentes variæ fuerunt.

Slavicæ gentes liberæ, non parebant Regibus.

Historiam suam scripsit. Hic enim cum *lib. VI. Hist. pag. 130.* de Slavis Lutitiis agit: *Illis*, inquit, *Dominus specialiter non præsidet ullus. Unanimi consilio ad placitum suimet necessaria discutientes, in rebus efficiendis omnes concordant.* Et Helmoldus, cum populos Slavorum enarrasset, subjicit: *Rani qui & Rugiani gens fortissima Slavorum* (in hodierna Germania degentium: de Polonis enim & Bohemis aliisq; ibi non agit) *qui soli habent Regem, extra quorum sententiam nihil agi de publicis rebus fas est, adeò metuuntur propter familiaritatem Deorum vel potius Dæmonum.* Hæc Helmoldus *lib. I. Chron. Slav. cap. 2.* Liberrimas igitur illas gentes spuriorum Lesci III. filiorum jugum subituras fuisse, nunquam rectè rerum momenta ponderantibus fiet verisimile. Præterea Sorbi, Wilzi & alii Slavi in hodierna Germania olim degentes plurima & ea quidem gravissima bella non nisi suis auspiciis, ita ut illis Poloni nulla ratione fuerint implicati, gessisse leguntur; quod factum non fuisset, si Polonorum Dux à gr. 32. usque ad gr. 60. versus orientem, id est per 420. milliaria Germanica imperium suum extendisset. Sed etiam versus

Bella Slavicarum gentium quibus Poloni non fuerunt implicati.

Poloniæ fines versus orientem.

versus orientem Polonos ea tempestate, cum Germaniam ingrederentur Duce Lecho, usque ad Tanaim & Pontum Euxinum non imperasse, probatu erit facillimum. Præterquam enim quod sequentium temporum Historia satis superque demonstrat, quando Lithuania, Prussia, Russia & aliæ Provinciæ Polonorum jugum subierint; etiam ex aliis rebus id evidenter elucet. Testantur enim Historici eorum temporum, aut qui proxime post ea tempora vixerunt, Poloniam versus orientem usque ad Russiam tantum fuisse extensam, ut habet Adamus Bremensis *lib. de Situ Daniæ & reliquorum Septentrion. Regnorum pag. 145.* & Helmoldus *lib. I. Chron. Slav. cap. 1. num. 9.* Russia vero Poloniam contingebat ad Vistulam

Poloniæ antiquæ fines ex nostra sententia.

amnem, ut infra patebit. Proinde rectè fines Poloniæ antiquæ definiemus, si dixerimus ad eam pertinuisse hodiernam majorem minoremque Poloniam, item Masoviæ, Silesiæ Marchiæque novæ partem.

Memorabiliora de Ducibus primis Poloniæ.

VI. Memorabiliora quæ de hac vulgo traduntur Ducum serie, paucis jam percurremus. LECHVS Primus Polonorum Dux Annonis filius & Czechi Russique frater: *(ut habet Commentator Kadlubkonis in Præfat. pag. 8.)* conditurus urbem, invenit in eo loco, ubi primæ urbis fundamenta jecerat, nidum aquilinum. Qua propter urbem recens conditam à nido, qui Polonis *Gniazdo* dicitur, appellavit Gnesnam: Aquilam verò insignia Ducatus Poloniæ esse voluit. Paulus autem Piasecius Episcopus Præmislienſis *in Chronico suo* sine dubio ad antiquas illas fabulas, quas ex Kadlubkone recensuimus, respexit, quando Polonos aquilam Quintilio Varo Augusti Cæsaris tempore raptam in insignibus suis habere scripsit. Hoc enim vanum esse non Poloni solùm ipsi agnoscunt, quando aquilinum nidum Gnesnæ inventum Polonis insignia dedisse tradunt: sed ex Corn. Tacito quoque elucet, aquilas in Variana clade raptas, à Romanis Duce Germanico fuisse postea receptas recuperatasque. Vid. Tacitus *lib. 1. Annal. cap. 60. lib. 2. cap. 25. & 41.* Post Lechum vel post Lechi stirpem, ut Bernhardus Vapovius in Annalibus MSS. tradidit, præfecerunt sibi Poloni *duodecim* PALATINOS, id est, Belli Duces (à *Woina* quod *bellum* significat, & *Wodz* quod Ducem notat ita dictos) penes quos non tantum belli, sed pacis etiam arbitrium esset, teste Joanne Dlugosso *Tom. I. Annal. lib. 1. pag. 57.* Horum Palatinorum

Gnesna Aquila insigne Polonorum.

Palatini VVoivvoda unde dicatur

impotenti dominatione offensis Polonorum animis imperium GRACO, sive GRACHO, sive etiam CRACO summis omnium studiis traditum est. Quis fuerit ille Cracus, non omnium una est sententia. Poloni Scriptores ipsum Polonum, & quidem ex duodecim Palatinis illis unum fuisse, probabile esse ducunt: Bohemi contra Cracum hunc Bohemiæ Principem fuisse asserunt. *Vid.* Bohusl. Balbinus *lib. 1. Hist. Bohem. cap. 10. pag. 81. seqq.* Hic imperium optime administravit tantumque amorem sui apud posteros conciliavit, ut in perpetuam memoriam urbem ab ipsius nomine *Craco viam* appellatam condiderint; filiæ quoque ipsius post LECHVM II. Craci filium ob interfectum fratrem natu majorem in exilium ejectum, aut etiam mœrore animi consumtum, imperium tradiderint. Ea fuit WENDA, quæ maluit ipsa esse Rex, quam Regis uxor, ideò Ridigeri Germani cujusdam Principis (quem Micrælius *lib. II. Chron. Pomeranum. 22. pag. 161.* putat fuisse Ducem Rugianum) nuptiis spretis, cum ipsum justo profligasset bello, seipsam præcipitem in Vistulam amnem dedit, ut illibatam usque ad mortem servaret Virginitatem. Idcirco fluvium Vistulam dictum esse Wandalum & Poloniam Wandaliam, asserit, sed perperam, Kadlubkonis Commentator *in Præfat. pag. 8.* Wandam ita extinctam & prope pagum Mogila in tumulo à proceribus conditam iterum *Duodecim* PALATINI exceperunt. Sed etiam horum tyrannicum imperium pertæsi Poloni fasces imperii deferunt ad PRÆMISLVM sive LESCVM I. Aurifabrum, quoniam singulari stratagemate non Alexandrum M. ut Kadlubkonem supra referentem audivimus, sed Hungaros & Moravos, ut alii referunt, profligaverat. Hoc postea extincto, cursus equorum instituitur, ut qui primus ad metam perveniisset, ejus Dominus Princeps Poloniæ esset. Tum Lescus quidam stratis in arena acutis stylis, quibus currentium equorum pedes læderentur, stadium aliis impedivit: ipse verò primus metam præfixam attigit. Munierat enim pedes equorum ferreis soleis, quod tunc in ea gente inusitatum erat. Quare omnium acclamationibus Rex salutatur. Sed patefacta fraude LESCVS ille concerpitur, aliusque infimæ sortis homo, qui fraudem iterato cursu ludicrò patefecerat, eidem suffectus, LESCI II. nomen assumpsit. Si quis conquirere fabulosa & fictis oblectare legentium

Gracus

An Gracus fuerit Bohemus.

Cracovia condita.

Lechus II.

Wenda.

Wenda se in Vistulam præcipitat.

Vistula non dicitur Vandalus.

Palatini.

Præmislus sive Lescus I.

Cursu equorum Dux quæritur.

Lesci dolus.

Lescus II.

mos ocreas ferreis soleis muniendi.

animos voluerit, poterit dicere, inde originem morem illum traxisse, quod Poloni ocreas suas ferreis laminis munire consueverunt. Lescus II. reliquit filium LESCVM III. qui Principatum Poloniæ POPIELO natu majori filio legitimo tradidisse, reliquas verò Provincias inter viginti filios illegitimos divisisse falsò memoratur, ut supra jam à nobis monitum est. Hic Popielus I. Principatum Poloniæ transmisit in filium POPIELVM, sive ut eum Dlugossus vocat POMPILIVM II. qui morbum simulans instinctu uxoris, patruis illis viginti convocatis venenum propinavit, ipsis quasi jam ultimum vale dicturus; idque eo fine molitus est, ut provincias Slavonicas iterum sub suam unius redigeret potestatem. Sed statim à tergo secuta est divina Nemesis. A muribus enim cum corrosus esse dicitur, cum omni familia, manifestum divinæ in parricidas vindictæ ad seram posteritatem exemplum futurus. Et hic est finis classis primæ Ducum Poloniæ.

Lescus III.

Popielus I.

Popielus II

Popielus à muribus corrosus.

Secundæ classis Principes.

VII. In secunda classe Principum Poloniæ, qui à Piasto genus ducunt, à Seculo IX. usque ad finem Seculi XIV. sequentes numerantur Duces & Reges.

842.

842. *Piastus Rusticus sive Civis Crusvicensis regnavit annos.* 19
861. *Ziemovitus* 31
892. *Lescus IV.* 21
913. *Ziemomyslus* 51
964. *Miecislaus Primus Princeps Christianus* 35
999. *Boleslaus primus Rex Poloniæ* 25
1025. *Miecislaus II.* 9
1041. *Casimirus I.* 17
1059. *Boleslaus II. Audax, ultimus Rex* 22
1082. *Wladislaus I. Hermannus* 20
1103. *Boleslaus III. Criwoustus* 36
1140. *Wladislaus II. Sputator* 6
1146. *Boleslaus IV. Crispus* 27
1174. *Miecislaus Senex* 4
1178. *Casimirus II. Justus* 16
1195. *Lescus Albus* 4
1199. *Miecislaus Senex iterum Lescus Albus iterum*
1202. *Miecislaus senex tertium*
1203. *Wladislaus Lasconogus* 3
1206. *Lescus Albus tertium* 20
1226. *Boleslaus V. Pudicus* 53
1279. *Lescus Niger* 10
1295. *Premyslus Regium titulum resumsit menses* 7
1296. *Wladislaus Loctlicus Rex* 4
1300. *Wenceslaus Bohemiæ Rex* 5

1305. *Wladislaus Locticus iterum* 28
1333. *Casimirus II. Magnus, ultimus Piastidarum* 37
1370. *Ludovicus Vngariæ Rex.* 12

Primus Christianus Princeps.

In hac periodo veriorem jam habemus Historiam Polonicam, quam in priore. Postquam enim Polonia sub Miecislao religionem Christianam suscepisset, cœperunt etiam exteræ nationes has oras frequentare, earumque Historiam Scriptis suis hinc atque inde inserere. Reperiuntur tamen & hic variæ controversiæ, quas nobis peperit partim Historicorum in Polonia defectus; partim etiam nimium utriusque nationis & Germanicæ & Polonicæ in gentem cujusque suam studium.

Controversia de titulo Regis.

VIII. Et primùm quidem de titulo Regio varia traduntur. Nimirum constans est Historiæ Polonicæ Scriptorum post Dlugossum assertio, Miecislaum primum Christianum Principem coronam & titulum Regium petiisse à Pontifice Romano, quem etiam Pontifex non denegasse fertur. Sed cum interea Miecislaus fatis concessisset, intermissum est hoc negotium. Post hæc cum Boleslaus I. filius Miecislai rerum in Polonia potiretur, venit Otto III. Imperator

Boleslaus unde Regis nomen acceperit.

in Poloniam, sepulcrum S. Adalberti Martyris, in Prussia prope oppidum Fischhausen cæsi, & deinde à Boleslao I. redemti, invisurus. Et cum Gnesnæ magnificè à Boleslao esset exceptus, in mentis gratæ signum ipsum Poloniæ Regem creavit. Hæc præter quamplurimos Scriptores Polonicos referunt etiam Dubravius *lib. VI. Hist. Bohem. pag. 49.* & Albertus Cranzius *lib. II. Wandal. cap. 36.* Probant etiam illud Poloni ex antiquissimo Boleslai I. Epitaphio, quod Posnaniæ in Ecclesia Cathedrali visitur, vetustissimis & jam vetustate fere detritis literis, anno vero 1664. in tabella proximæ columnæ appensa descriptis, exaratum. Extat etiam hoc ipsum Epitaphium apud Stanislaum Lubienscium *in Vita Martialis Episcopi Plocensis pag. 315. operum*, & sequenti sese habet modo:

Epitaphium Boleslai I.

Hac jacet in tumba, Princeps glorioſa columba:
Chrobri tu es dictus, sis in ævum benedictus,
Fonte sacro lotus, servus Domini puta totus:
Præcidens comam septennii tempore Romam
Tu possedisti velut Athleta Christi
Regnum Slavorum, Gothorum seu Polonorum,

Cæsar præcellens à te Ducalia pellens
Plurima dona sibi, quæ placuere tibi,
Huic detuliſti, quia divitias habuiſti.
Inclyte Dux tibi laus Sereniſsime Boleslae,
Perfide Patre natus, ſed credulâ matre.
Viciſti terras faciens bellum quoque guerras:
Ob famam bonam tibi contulit Otto coronam.
Propter luctamen, ſit tibi ſalus. Amen.

At verò licet ex Polonicorum Scriptorum ſententia Regius titulus fuerit Boleslao I. collatus, non tamen ultra quartum Regem iisdem fatentibus prorogatus eſt. Cum enim Boleslaus II. cognomento Audax Stanislaum Szczepanovium ad altare ſacris operantem interfeciſſet, regno exceſſit. Vladislaus deinde frater Boleslai II. cognomento Hermannus aut ob interdictum Pontificis Romani, aut quod exiſtimaverat fratrem adhuc rediturum, abſtinuit Regio titulo, Hæredis & Principis regni Poloniæ nomine contentus. Ab hoc Vladislao Hermanno iterum Duces ſeqvuntur, usque ad Leſcum Nigrum. Ei in imperio cum ſucceſsiſſet Primislaus II. iterum titulum Regium eousque deſitum reſumſit, à quo usque ad noſtra tempora Polo-

Boleslaus II. amittit Regis titulum.

Primislaus II. reſumit Regium titulum.

Poloni Reges habuere. Etſi vero juniores Polonici Scriptores hæc uno quaſi ſciebant animo, Vincentius tamen Kadlubko, vetuſtiſſimus Polonicæ Hiſtoriæ conditor alia prorſus ab his, quæ modo adducta ſunt, prodidit. Etenim de Ottonis III. in Poloniam adventu ſic ait: *Otto Rufus Imperator deſiderio experiendi ea, quæ fama de Boleſlao diffuderat, Poloniam ingreditur, quaſi Beato Martyri Adalberto votivam exhibiturus reverentiam. Imperiale itaq; Diadema detrahens capiti Boleſlai non ſine reverentia imponit. Sic ergo Diademate caput illius convenuſtat.* Hæc Kadlubko *lib. II. Chron. Epiſt. XI. pag. 130.* Commendator Kadlubkons, qui ante Dlugoſſum vixit: hæc addit: *Otto Imperator III. Rufus Boleslaum conſortem Imperii ordinavit, ſibiq; cum magna reverentia Diadema impoſuit.* pag. 133. Itaque hi Scriptores vetuſti, de regio titulo ab Imperatore Boleslao Principi Poloniæ collato nihil habent; ſed & alios retro Principes, qui ante Boleslaum Chrobri Poloniæ præfuerunt, appellant Reges. Immo & Boleslai II. Audacis ſucceſſoribus titulum Regium

Vincentius Kadlubko ponit Reges & ante Boleslaum Chrobri & poſt Boleslaum Audacem.

non denegant, usq; ad tempora Boleslai III. Criwousti. Cum autem post Boleslai III. obitum fuisset Regnum in quatuor partes discerptum, tum demum eos Duces regni Poloniæ appellare incipiunt. Immò tantum abest, ut Vincentius Kadlubko post excessum Boleslai II. memoret Wladislaum Hermannum abstinuisse regio nomine, ut potius producat literas ejusdem ad Patres cœnobii S. Ægidii in Provincia Galliæ, in quibus se Wladislaus Regem appellat, *lib. II. Epist. XXIII. pag. 186.* Itaque ex Kadlubkonis ejusq; Commentatoris sententia Poloni habuere Reges usq; ad Boleslai III. Crivousti excessum, nec Otto III. Boleslaum creavit Regem, sed honoris tantum gratia, ut Regem adeo potentem sibi conciliaret, ei imperiale Diadema suum imposuit. Non multum ab ea sententia abit Andreas Maximiliannus Fredro Castellanus Leopoliensis, postea vero Podoliæ Palatinus, qui itidem negat Ottonem III. Boleslao nomen Regium contulisse aut eum creasse Regem, sed tantum per humanitatem Boleslaum more occidentalium Principum appellasse Regem, quo titulo postmodum bono jure uti cœpisse Boleslaum, non quod eo ad Principatus majestatem opus haberet, sed quod quemque Christianum Princi-

Fredronis sententia.

pem

pem Regem vocari debere crederet. *in Fragment. Polit. pag. 151.* Germani autem eorum temporum Scriptores Boleslaum Chrobri contra jus & fas sibi ipsi hunc titulum adaptasse ferunt, cùm antea Ducum tantum Poloniæ nomine gauderent. Et quidem Wippo hoc ipsum refert ad annum 1024. id est ad primum Conradi Imperatoris annum. Gotfridus Viterbiensis autem illud ad an. Chr. 1020. reducit. *Part. XVII. Chronici.* Sed fides potius habenda est Wipponi, ut Scriptori συγχρόνῳ, cujus verba *inter scriptores à Pistorio editos pag. 431.* sequentia sunt: *Eodem anno, quem supra notavimus, Boleslaus Slavigena Dux Polonorum insignia regalia & regium nomen in injuriam Regis Conradi sibi aptavit, cujus temeritatem cita mors exinanivit.* Deinde iisdem Germanicis scriptoribus asserentibus Boleslai I. Successores duo proximi, Miecislaus & Casimirus non videntur Regio titulo esse usi, cum Imperatores Germanici sese ipsis propterea opponerent, donec rursus Boleslaus II. Audax, titulum illum sibi sumeret. Sic enim Lambertus Schafnabrug. ad an. 1077. *Boleslaus*, inquit, *regiam dignitatem sibi sumpsit, contra leges & jura majorum.* Similia reperiun-

Germanorum scriptorum sententia de Regio titulo Boleslai.

riuntur apud Monachum quendam Herveldenſem, quem edidit Simon Schardius *Tom. I. Script. German. pag. 436. b.* Inter recentiores videatur Joachimus Vadianus *Tomo III. Alemannicorum Scriptorum á Goldaſto editorum pag. 91.* Sed mirum eſt, Dithmarum Mersburgenſem, qui plurima ex iis, quæ ſcripſit, ipſe oculis vidit, nullam omnino facere mentionem Regii tituli, quando de Polonis Principibus loquitur: ſed ſemper eos appellare Duces Poloniæ. Et licet etiam iter illud Ottonis III. in Poloniam ad viſendum corpus Adalberti martyris ſuſceptum deſcribat, ne verbo tamen unico indicat, vel Imperatorem Boleslao dignitatem Regiam contuliſſe, vel poſtea Boleslaum hunc ſibi honorem invito Cæſare ſumpſiſſe. *Vid.* Dithmar. *lib. IV. Hiſt. pag. 83.* In hac ſententiarum diverſitate vix apparet, cuinam calculum noſtrum addere debeamus. Hoc tamen in dubium vocari non poterit, fuiſſe olim Reges in Polonia, quocunque etiam jure titulum illum uſurparint. Nam & Helmoldus *lib. I. Chron. Slav. cap. 15.* Boleslaum I. Chrobri Regem Chriſtianiſſimum appellat. Neq; Helmoldus abutitur ſignificatione ejus vocabuli, ut exiſtimat nonnemo: ſed exquiſitâ notione Regis hic utitur. Sic *lib. I. Chron. cap. 1.* de Polonia dicit:

Iudicium de hac controverſia.

Boleslaus fuit Rex.

dicit: *Quondam habuit Regem, nunc autem Ducibus gubernatur.*

IX. Deinde illud quoque magna animorum contentione inter Polonos & Germanos agitatur, utrum Polonia unquam fuerit Romanis Imperatoribus ſubjecta & vectigalis ab iisdem facta. Germani id conſtantiſſime affirmant: Poloni verò conſtantius adhuc negant. Germanorum ſententiam animoſe propugnat Vir Clariſſimus Hermannus Conringius *in lib. de Finib. German. Imp. c. 18.* Conferatur & Bohuslaus Balbinus *in Epitome Rerum Bohem. lib. III. cap. 8. pag. 208.* Contrarium autem ſentit Franciſcus Marinius, aut potius qui ſub hac nominis larva latet Joannes Sachſius Secretarius antea Thomnenſis, qui dum viveret ſcripturum ſe contra Conringium de hac materia pollicitus eſt *in lib. de ſcopo Reipubl. Polon.* Scripſiſſe etiam dicitur Volumen hac de controverſia ſatis copioſum: ſed illud non prodiit in lucem, neq; ſcire jam licet, ubinam hodie cum blattis & tineis luctetur. Nos paucis ſententiam noſtram ſuper ea re aperiemus. In hoc fine dubio nonnulli Germanorum Scriptores Polonis injuriam faciunt, quod Poloniam jam à Carolo M. Imperatore domitam, imperioque Germanico ſubjectam fuiſſe

An Poloni fuerint Imperio Germanico obnoxii.

Carolus M. non ſubegit Polonos.

tradunt, Eginhardus quidem Historiæ Carolinæ Scriptor de Carolo M. ita scribit: *Omnes barbaras ac feras nationes, quæ inter Rhenum & Vistulam fluvios, Oceanumq. & Danubium positæ, lingua quidem pene similes, moribus verò ac habitu valde dissimiles Germaniam incolunt, ita perdomuit, ut eas tributarias effecerit, inter quas præcipui sunt Welatabi, Sorabi, Abotriti, Boëmani.* Hæc Eginhardus *cap. XV.* Similiter Albertus Abbas Stadensis *ad an. 768. p. 72. d.* dicit Wilzos & Welatatos à Carolo M. domitos: addit etiam *ad an. 782. pag. 80.* Sorabos; & denique *ad an. 805. pag. 856.* Boëmanos, quorum Ducem Carolus Caroli M. filius occidisse dicitur. Præterea testatur Sigebertus Gemblacensis *ad an. 789. pag. 556. & ad an. 806. pag. 559.* à Caroli M. filio Slavos (ita generatim loquitur, non expressa certa gente Slavica) sub jugum imperii esse actos. Gemina his habet Regino Prumiensis *in Chron. pag. 31.* quando tradit, Carolum Albim transgressum Slavorum fines intrasse, Slavosque nomine Wilzos suo imperio subjecisse, eorum autem Principem tunc temporis Wizanem fuisse. Ad extremum Marcus Antonius Sabellicus *Ennead. 8. lib.*

lib. 9. Slavorum, Polonorum & Boëmorum Legatos Aquisgranum cum amplissimis muneribus ad Carolum M. venisse refert, ut pax sibi cum Gallis (quorum Rex erat Carolus) incolumis maneret. Verum ex his nondum probabitur, Polonos à Carolo M. sub imperium Germanorum fuisse subjunctos. Nam primùm quando à Germanicis Scriptoribus de Slavis simpliciter aliquid dicitur, tunc intelligendi sunt non alii Slavi, quam qui in hodierna Germania tunc temporis habitabant, ut ex Adamo Bremensi, Helmoldo aliisque patet. Deinde diserte etiam verbis illi Sclavi, qui à Carolo M. debellati sunt, denominantur, nempe Welati, Wilzi, Boëmanni: de Polonis autem apud ipsos silentium est altissimum. Illa autem ætate Polonorum nomen non fuit adeò obscurum, ut ab Eginhardo aliisque sine magno laudum Carolinarum detrimento potuerit omitti. Immò tertiò cum Flavius Blondus *Decad. II. lib. I. in fin. pag. 165.* & Bonfinius *Dec. 1. lib. IX. Hist. Hung. p. 175.* tempore Caroli M. Salæ & Albi fluviis præsidia contra Sorbienses Slavos imposita fuisse scribant, firmiter inde concludi posse videtur, Carolum M. tunc Polonorum gentem non domuisse. Quid, quod neque Sorabos

Slavi simpliciter ita dicti habitarunt in hodierna Germania.

omnes

omnes Carolus subegit, sed eos tantum ultra Albim compulit. *Vid.* Petr. Albinus in der Meißnischen Land-Chronick *tit. VIII. fol. 56. & seqq.* Quantò manifestum id pro nostra sententia argumentum est, quod Auctor Chronici magni Belgici intra fines Imperii Carolini non recensèt Poloniam, quando ait: *Regni Caroli (M.) terminus fuit à Bulgaris usq; ad Hispanos, & à Danis usq; ad Calabros, exceptis adjacentibus quibusdam regionibus, Poloniâ, Bohemiâ, Dalmatiâ, Histriâ, Venetiis & Britannia. Et quidquid tenuit Carolus adhuc duo Regna sunt, Romanorum & Francorum, solâ Pannoniâ exceptâ.* Hæc Auctor Chronici magni Belgic *ex Alberico pag. 44. Edit. Pistorii.* Ex legatione verò Polonorum ad Carolum M. & ex muneribus oblatis, de quibus supra Sabellicus, scriptor non adeò antiquus, nihil contra nos concludi potest, cum illud & hodie sæpius à multis fiat, sine ullo subjectionis argumento. Hoc tamen concedi posse videtur, Silesiam aut ab ipso Carolo M. aut ab ejus Successoribus fuisse jam tentatam, ut infra de Silesia acturi probabimus. Et hoc etiam tantum, & non amplius probari posse videtur ex adducto Eginharti loco, quo

Munerum oblatio non facit subditum.

quo dixerat, Carolum M. nationes omnes inter Rhenum & Vistulam perdomuisse. Nam eo tempore Silesia se usque ad Vistulam extendebat. Quin etiam dici potest, Eginhardum in laudes Carolinas effusum, hic nimium sibi indulsisse, ut hoc & in aliis quoque Scriptoribus non infrequens esse consuevit. *Conf.* Conringius *lib. de Finib. German. Imp. cap. II. & cap. IV. p. 21. Edit. in 8.*

X. Et hactenus quidem Polonos à Germanorum Imperio vindicari posse ostendimus: an verò & de sequentibus quoque temporibus idem queat demonstrari, jam videamus Ottone I. ad imperii clavum sedente, nimirum Seculo X. MISICONEM Ducem Polouiæ Imperio Germanico fuisse subjectum & tributarium factum ab Vdone Marchione, scribit Dithmarus Mersburgensis *lib. II. Hist. pag. 25. & 35.* Per Misiconem autem intelligit Miesconem, sive ut ipsum alii vocant Miecislaum, primum Christianum Principem, de quo ipsiusque filio Boleslao Chrobri in sequentibus narrat Lambertus quoque Schafnabr. *ad an. 972.* Miecislaum hunc ab Ottone II. ad imperata facienda fuisse coactum. Deinde BOLESLAVS *Chrobri* complura pro libertate bella contra Henricum II. Im-

Polonia Sec. X. facta est Imperatoribus Germanicis tributaria.

Boleslaus Chrobri fuit Germanorũ tributarius.

peratorem gessit, sæpius tamen ab eo victus pacem petiit, fide cum sacramento firmata per filium Misiconem, ait Dithmarus Mersburgensis *lib. VI. pag. 174. seqq.* De eodem Boleslao Dithmarus, cum ipsum omnia usque ad Elstram sibi subjecisse dixisset, hæc addit: *Quam inique comparandi sunt antecessores nostri & contemporales. Vivente egregio Vdone pater istius Miseco, domum in qua eum esse sciebat crusinatas intrare, vel eo assurgente nunquam prius sumsit sedere. Dominus indulgeat Imperatori, quod tributarium faciem Dominum ad hoc unquam elevavit, et oblita sui genitoris regula, semper sibi propositis auderet in subjectione patria latim detrahere, vilissimoque pecunia transeundis inescato hamo, in servitutis libertatisque detrimentum capere.* Hæc Dithmarus habet *lib. V. Hist. pag. 109 seq.* Sed neque Poloni ipsi hoc dissimulant, quando Boleslaum Chrobri Principem Poloniæ ab Ottone III. Imp. omni tributo & omni jurisdictione liberatum esse. Vid. Martin. Cromer. *lib. III. de Situ & Reb. gest. Polon. pag. 437.* Neugebauer *lib. III. Hist. Polon. pag. 53.* Boleslao Chrobri defuncto Conradus II. Imp. MIECISLAVM II. rebellantem ad officium redire coëgit tributumque ei imposuit. Occasionem huic rei dedisse dicitur Miecislaus, qui Ottonem fratrem suum in Russiam expulit. Nam hic cum ad tempus exilium toleraſſet, tandem Imperatoris Conradi II. opem imploravit, ut refert Wippo *in Vita Conradi Salici ad an. 1032. pag. 438.* Conf. Albertus Stadensis *ad an. 1027. p. 116. a.* Otto Frising. *lib. VI. Chron. cap. 28. p. 132.* Gobelinus Persona *in Cosmodrom. ætat. VI. cap. 53. pag. 214.* Eodem modo CASIMIRVM Miecislai Successorem Imperatori fideliter servisse, scribit Wippo *ad an. 1032. p. 438.* Conf. Hermannus Contractus *ad an. 1051.* Aliud adhuc testimonium citat Hermannus Conringius, quo probare vult, Polonos eo tempore Imperatoris Germanici tributarios fuisse. Desumtum id est ex Bonfinii *lib. II. Dec. II. p. 221.* ubi hæc reperiuntur verba: *Henricus III. graviter indignatus, quod Poloniam injussu suo devastavit, Odolvico Bohemo filioque bellum indixit: Quia Romano Imperio Ducatus ille subjectus erat, quotannisque boves centum & viginti, item argenti postulati quinquaginta pondo*

Casimirus Germanis tributarius.

TRÜ Raamatukogu

pendere cogebatur. Verùm præterquam quod Antonius Bonfinius recentior eſt Scriptor, etiam in loco illo citato per Ducatum illum tributarium non Poloniam, ſed Boëmiam intellexiſſe videtur. Quod enim Boëmi ejusmodi tributum Imperatori pendere ſint ſoliti, referunt & Æneas Sylvius *in Hiſt. Bohem. cap. XIX pag. 19.* & Albertus Cranzius *lib. II. Wandaliæ cap. 45.* cum eandem, quam habet Bonfinius, de Henrico III. recenſent Hiſtoriam. Quod BOLESLAVS II. *Audax* in fide & clientela Germanorum Imperatorum fuerit, tradit Lambertus Schafnabr. *ad an. 1071. pag. 186.* quando ſcribit, Henricum IV. Imperatorem Ducem Polonorum & Ducem Bohemorum ad ſe evocatos durius corripuiſſe, quod ſe invicem excurſionibus laceſſerent. Et *ad annum 1077.* ſequentia habet verba: *Dux Polonorum, qui per multos jam annos Regibus Teutonicis tributarius fuerat, repente ad ſuperbiam elatus, propterea quod Principes Teutonicos cerneret domeſticis ſeditionibus occupatos nequaquam ad inferenda exteris gentibus arma vacare, regiam dignitatem, regiumque nomen ſibi uſur-*

Boleslaus Audax Germanis tributarius.

pavit, diadema impoſuit. Circa annum Chriſti 1109. Henricus V. Imperator cum BOLESLAO III. *Criwouſto* bellum geſſit, tributumque, ab eo poſtulavit, ut teſtatur Scriptor Polonicus Vincentius Kadlubko *in lib. III. Chron. Polon. epiſt. XIX. pag. 304. ſeqq.* Non diffitetur hoc etiam Cromerus, verum ita illud recenſet, ac ſi tunc demum Cæſar tributum à Polonis exigere cœperit. *lib. V. de Ort. & Reb. geſt. Polon. pag. 476.* Germani contra Scriptores diu tantum negatum ab ipſo exactum eſſe referunt. Erat enim paulo ante ſub Henrico IV. Imperatore turbatiſſimus in Germania rerum ſtatus, ob controverſias, quæ Imperatori dicto cum Pontificibus Romanis, & inprimis cum Gregorio VII. intercedebant, quod Polonis occaſionem jugum Germanicum excutiendi & ſe in priſtinam libertatem aſſerendi præbuit commodiſſimam. Compoſitis igitur utcunque contentionibus illis, cœperunt Henricus V. & Lotharius II. tributum conſvetum repoſcere. *Vid.* Abbas Vrſpergenſis nomine Conradus de Lichtenau *ad an. 1109.* Otto Friſingenſis *lib. VII. Chron. cap. 19.* Chronicon Montis Sereni editum à Joachimo Joanne Madero anno 1665. Helmſtadii, *ad an. 1135. pag. 14.* ubi hæc habentur verba: *Imperator*

rator Assumtionem S. Mariæ in Mersburg celebrat, ubi Bolislaus Dux Poloniæ & Othilricus Dux Bohemiæ cum cæteris Principibus adfuerunt, ubi etiam Bolislaus gladium Imperatori reportavit. Conf. & M. Theodoricus Engelhusius à laudato Madero editus *in Chron. ad an. 1124. pag. 221.* Boleslao Criwousto rebus humanis exemto VLADISLAVS II. Poloniæ Princeps à fratribus ob impotentem dominationem & injurias sibi illatas Ducatu exutus expulsusque ad Conradum III. Imperatorem confugit, opem contra fratres imploraturus. Nec defuit petitis tanti supplicis Imperator, sed dum eum reducere conatur, muneribus BOLESLAI IV. cognomento *Crispi* placatus in Germaniam revertit, ut referunt Cromerus *lib. VI. pag. 497. seq.* & Joannes Dubravius *lib. XII. Hist. Bohem. pag. 109.* Antiqui autem Scriptores Germanici videntur innuere, munera illa fuisse consvetum tributum, quod Poloni Cæsari pendebant. Ita enim Chronicon Montis Sereni sive Leuchtenbergense *ad an. 1106. pag. 19.* ea de re loquitur: *Fratres* (Wladislai II. exulis) *ad resistendum parati, semitas observantes, Regem* (Conradum III.) *ingredi prohibebant. Tandem*

Vladislaus & alii Duces tributarii.

dem consilio Adelberti & Conradi Marchionis obsidibus vicissim datis Regem adeunt & promissa pecunia patriam ab ipso suscipiunt, juniore fratre obside dato. De alia quadam rebellione Ducis Poloniæ contra Conradum III. Imp. agit M. Theodor. Engelhusius *in Chron. pag. 226.* Successor Conradi III. Fridericus Barbarossa Imperator & ipse Vladislaum II. Poloniæ Ducem exulem reducere conatus est, bello Polonis illato. Belli illius causa hæc prætendebatur, *quod Poloniæ Duces Cæsaris imperio recalcitrabant: sacramentum fidelitatis præstare & tributum quingentarum marcarum argenti annis singulis ærario Imperii inferre ab eis exigenti negabant, satius ducentes mori, quam Poloniæ regnum subjici tributis &c.* ut ait Joannes Dlugossus *Tom I Annal. Polon. lib V. ad an. 1157. pag. 443.* Sed Imperator, ut Polonici Scriptores referunt, cum infesto exercitu ad Poloniæ fines progressus, cum magnis difficultatibus premeretur, subordinavit Bohemos, ut Polonis à Cæsare petendæ pacis auctores essent, utque Cæsarem jam placabiliorem Polonis factum esse affirmarent. Quod cum Poloni ex

Bohemorum consilio feciſſent, pax denique his conditionibus facta eſt, ut Sileſia Wladislao exuli attribueretur, & Boleslaus IV. Criſpus Cæſari ad bellum Italicum ſuppetias ferret. *Vid.* Kadlubko *lib. III. Chron. Polon. Epiſt. XXXI. pag. 371.* Cromerus *lib. VI. pag. 499.* Cæterum Radevicus ſcriptor Germanicus aliter (quod etiam Cromerus non diſſimulat) rem illam enarrat *lib. 1. de Reb. geſt. Friderici I. cap. 4. & 5.* Refert enim ille, Boleslaum tum per ſe, tum per ſuos ſupplicem à Cæſare petiiſſe, ut in gratiam reciperetur, quod etiam hac inter alias conditione impetravit: *ut daret duo millia marcarum Imperatori, & Principibus mille, Imperatrici viginti marcas auri: curiæ viginti marcas argenti, ob eam negligentiam, quod ad curiam non venerat, nec de terra debitam fecerat fidelitatem*, &c. Antea quoque Radevicus expreſſe inter cauſas ſuſcepti à Friderico Imperatore contra Boleslaum belli numeraverat & hanc, *quod Poloni vel debitum fidelitatis ſacramentum offerre, vel ſolitum ſingulis tributum, quingentarum marcarum publico ærario inferre jam deſeverant*, quæ verba Radevici reperiuntur

lib. 1. de Reb. geſt. Friderici I. cap. 11. pag. 478. Circa eadem tempora ſcripſit Helmoldus Boſovienſis Chronicon ſuum Slavicum, in quo *lib. 1. cap. 1. num. 9.* dicit: *Servit & ipſa* (Polonia) *ſicut & Bohemia ſub tributo Imperatoriæ majeſtati.* Auctor Anonymus Chronici Stederbergenſis ab Henrico Meibomio editi ad an. M CLVII. hæc habet: *Fridericus Imperator in Poloniam profectus provinciam cum Duce ſuo in deditionem honorifice ſuſcepit.* Inter opuſcula Meibomii *pag. 278.* Ex eadem ratione Gobelinus Perſona *in Coſmodromio ætate 1. pag. 8.* inter provincias Germanicas numerat etiam Poloniam & Bohemiam, quia ipſas Imperatori Germanico putabat eſſe ſubjectas. His omnibus, quos hactenus enumeravimus, auctoribus addi poterunt & alii ex Bohuslai Balbini *lib. III. Rer. Bohem. cap. 8. pag. 208.* ubi tributum à Polonis Imperatori Germanico fuiſſe penſitatum probat ex Henrico Mutio vetuſto Scriptore, ex Roſierefio Archidiacono Tullenſi, Fabricio, Reuſnero, Gordono aliisque recentioribus. Quomodo poſtea Poloni jugum Imperii Germanici excuſſerint, non ſatis ſibi liquere dicunt Germani. Hoc tamen veriſimile eſſe arbitrantur, in magno illo

Quomodo Poloni jugũ Germanicũ excuſſerint.

Interregno 18. & 23. annorum Seculo XIII. antequam fasces Imperii ad Rudolphum Habsburgensem essent delati, Polonos liberiùs agere cœpisse, bellis civilibus sese ipsos atterentibus Germanis. Quamquam autem ex tot antiquis Scriptoribus, quos hic adduximus, luculenter probari queat, Polonos olim Germanico Imperio tributarios fuisse; attamen pro iis adhuc defendendis illud facit, quod pensio, quam alter tributi nomine accipit & exigit, non continuò certum esse subjectionis signum. Sic enim Poloni Tartaris quotannis donativum dabant, quod illi *haracz*, id est tributum appellabant. Angli etiam Danis Angliam vastantibus olim dabant tributum, ut est apud Rogerium de Hoveden *ad an. 991. pag. 196. & ad an. 1007. pag. 430.* Angli vicissim accipiebant Seculo XV. à Ludovico XI. Rege Galliæ pensionem, quam itidem sub nomine tributi exigebant, teste Philippo Cominæo *lib. VI. Comment. de reb. Gall. pag. 370. seq. & lib. VIII. p. 431.* Quin etiam ipsi Imperatores Romani olim non rarò à Marcomannis, Bulgaris, Avaribus aliisque gentibus barbaris pacem redimebant, quibus tamen illos subditos fuisse dici nequit. *Vid.* Spartianus *in Vita Ælii Adriani.* Dio *in fragmentis Fulvianis de Domitiano.*

Non omne tributum signum est subjectionis.

Obsignabimus tandem controversiam hanc verbis Bohuslai Balbini qui de hac ipsa quæstione *loc. cit.* agens: *Quid, oro,* inquit, *magnopere genti nostræ nocebit, obnoxios alicui ante tot secula fuisse? Nunquam tam propitia ulli genti fortuna fuit, quin aliquando vultum averterit, mutarit, aut saltem contraxerit. Romani rerum Domini super caput Gallos Sabinosq; viderunt: Regi Porsenæ obsides numerarunt, sub jugum missi sunt. A Brenno triste illud: VÆ VICTIS, audierunt, cum argento Patriam redimerent.*

Olim alicui serviisse genti non nocet.

XI. Tertiò quæri etiam potest, utrum Polonicum Regnum in secunda hac periodo fuerit successivum; an verò electivum: Sive, utrum Principes in hac secunda Classe collocati, à Piasto usque ad Ludovicum Hungarum, jure hæreditario, an vero jure electionis à Proceribus factæ his terris præfuerint. Pro posteriore sententia pugnant hodie Poloni communiter omnes. Nos in contrarium non dubitamus asserere, in hac, ut & in priore periodo Polonicum Regnum jure hæreditario semper à Parentibus ad liberos fuisse delatum; neque unquam electio-

Regnum Polonicum olim fuit successivum.

ctionem locum habuisse, nisi eo casu, ubi Regia vel Ducalis stirps plane extincta erat. Quod ad prima illa attinet tempora, huc fortassis collineant verba Vincentii Kadlubkonis *ex lib. I. Chron. Polon. Epist. I. pag. 24.* quæ hic æquo rerum censori integra dabimus: *Non plebei*, inquit ille, *aborigines, non vendicarie illis principatæ sunt potestates*; *sed* PRINCIPES SVCCEDANEI, *quorum strenuitas licet nube ignorantiæ obducta videatur, mirà tamen rutilantiâ tot seculorum tempestatibus extingui non poterit.* In his verbis opponit Kadlubko Principes sibi succedentes, & ex plebe ad regium evectos fastigium, illosque, non hos, Polonis Principes assignat. Deinde constat etiam inter primos illos Poloniæ Duces moris fuisse, ut pater vivus filium sibi successorem substitueret, ut fecit Lescus III. qui Popielum in spem Principatus educatum, successorem sibi vivus designavit, teste Cromero *lib. II. de Ort. & Reb. gest. Polon. pag. 425.* Neugebauer. *lib. II. Hist. Polon. pag. 46.* Hoc autem Lescus III. minimè facere potuisset, si Regnum illud per electionem ipse obtinuisset. De his autem Duci-

in prima Regum classe.

Ducibus & Regibus, de quibus in hac secunda classe agimus res adhuc est manifestior. Etenim primùm etiam hic notissimum est, aliquando in Polonia Patrem adhuc spirantem & viventem, sibi filium successorem designasse, ut in hereditariis Regnis fieri consuevit. De Boleslao Pudico & Lesco Nigro id expresse tradit Martinus Cromerus *lib. X. in pr.* qui hic consulatur. Deinde frequenter Duces Poloniæ inter filios plures regnum divisisse leguntur, quod in Regnis per Electionem obtentis locum non habet. Sic *Boleslaus Crivoustus* morti vicinus tradidit *Wladislao* filio natu maximo tractum Cracovienſem, item Siradienſem, Lencicienſemque terras, ut & Silesiam cum ipsa regni administratione. *Boleslao* autem alteri filio Masoviam, Cujaviam, Culmenſem & Dobrinenſem terras. *Miecislao* tertio filio Gnesnenſem & Posnanienſem provincias cum Calissienſi tractu & Pomerania orientali. *Henrico* denique Sendomiriam & Lublinum. *Casimiro* autem natu minimo alimenta à Wladislao subministranda. Cum verò Casimiro nullam terræ portionem assignasset, idque eum Proceres oblivione feciſſe rati admonerent, ut ne illum exortem patrimonii relinqueret; respondit Boleslaus, jam illi

De secunda Regum classe.

illi quoque portionem suam esse assignatam. Admiratione autem omnibus defixis: *Non advertitis*, inquit, *in curru inter quatuor rotas quintam eam esse partem, cui homines insident. Eum locum inter quatuor fratres quintus obtinebit, illisq; suo tempore succedat.* Vid. Joan. Dlugossus *Tom. I. Annal. lib. IV. ad An. 1139. pag. 405. seq.* Cromer. *lib. VII. in pr. pag. 491.* Hic tantum abest, ut sese Proceres divisioni illi opponerent, ut potius Boleslaum monerent, ne Casimirum patrimonio & legitima hæreditate privaret. Notabilia quoque sunt de hac regni divisione à Boleslao Crivousto facta Vincentii Kadlubkonis verba, ut quæ evidentissime sententiam hanc nostram confirmant. Ita enim ille: *Boleslaus, cum fatale munus jam à se exigi sentiret, testamentales conscribi mandat codicillos, in quibus & avitarum vices virtutum & regni SVCCESSIONEM quatuor filiis legat, certos tetrarcharum limites disterminans eatenus, ut penes majorem natu & Cracovienſis Provinciæ Principatus & auctoritas resideret principandi. De quo si quid humanitus obti-*

obtigisset, semper ÆTATIS MAJORITAS ET PRIMOGENITVRÆ RATIO LITEM SVCCESSIONIS DECIDERET. Præterea frequens etiam est apud Historicos Polonicos antiquiores, hoc regnum appellare disertis verbis Successivum. Testantur hoc non tantum verba Kadlubkonis jam allata, sed idem etiam habet Joannes Dlugossus *ad an. 1173. lib. V. Tom. I. Annal.* quando hæc de Boleslao Crispo scribit: *Cum Morbum in se grassari sensim adverteret, Casimirum Sendomirienſem Principem fratrem natu majorem, Prælatosque & Barones regni ad se mandavit accersi, sub eorumque præsentia TAM DE PRINCIPATIBVS ET TERRIS EVM JVRE SVCCESSIONIS CONTINGENTIBVS, quam de thesauris & clenodiis ordinavit.* Post subitaneâ morte extinctum Casimirum Justum Boleslai Crispi fratrem & Boleslai Crivousti Filium, Fulco Archiepiscopus Gnesnensis congregato Senatu ex superstitibus duobus filiis adhuc pueris, Lesconem natu majorem insigniri paterna dignitate voluit. Cui respondit nonnemo Procerum (referente Kadlubkone) *Puerile esse, ut pruden-*

Poloni veteres suum Regnum vocant successivum.

dentibus pueri præsit imprudentia, cum verbum sit sapientis: Væ terræ, cujus Rex puer est. Præsertim eum Principem discretum, serenum, cautum & industrium esse in omnibus, & ad omnia conveniat &c: Hæc autem postrema verba subjecit ille, ut Mieszko, senex dictus, vel nepos ejus Mieszko junior Princeps Casimiro Justo substitueretur. Verum respondit illi Archiepiscopus, *illa hic locum non habere, ut quæ tum demum vera sunt, cum de eligendo Rege agitur non de jure successionis disceptatur. Prorsus enim*, dicebat, *aliud habet juris electio, aliud jus successionis. In illa enim est liberrima deliberationis libertas, ac in ista urgentissima juris necessitas: ab illa omnes citra legitimam ætatem relegantur: ab ista verò nec infantuli, nec posthumi excluduntur.* Hæc & alia tunc differebat Fulco Archiepiscopus, ne Proceres puerum, ad quem jure successionis Principatus Poloniæ pertinebat, excluderent, quæ sententia etiam tunc temporis prævaluit, ut videre licet apud Vincentium Kadlubkonem *lib. IV. Chron. Polon. cap. 21. pag.*

pag. 529. seqq. Agnoscit idem jus successionis & Commendator Kadlubkonis de iisdem agens temporibus *pag. 535.* quamvis nonnulla incommode admisceat. Dicit enim, quod Regnum sibi libere eligat Regem: Ducatus vero (qualis tunc fuit Polonia) teneatur filios Principis sui ut successores & Dominos legitimos suscipere. Quamquam autem hæc sunt satis manifesta; juniores tamen Polonorum Historici illa, quæ de disputatione Fulconis Archiepiscopi & unius illius ex magnatum numero, retulimus, prorsus invertere laborant. Dicunt enim virum illum ex Procerum consessu non infimum recte verba fecisse pro Mieszkone Sene, quoniam illa ætate Poloni libere sibi Principem eligebant: Fulconis verò sententiam obtinuisse tantum per factionem aliquam. *Vid.* Cromer. *lib. VII. de Ort. & Reb. gest. Polon. pag. 515.* Neugebauer & alii. Contrarium vero, ut audivimus, apparet ex Vincentio Kadlubkone, cui hic omnino fides habenda est, quoniam dicto in loco de illis scribit, quæ suo tempore contigerunt. Sed etiam postea, *cum Lescus Albus respuisset Cracoviensem Principatum, Cracovienses ad Mieszkonidem Wladislaum eum transmittunt.* As-

ſerunt fidelitatem Patri promiſſam filiu
ſuo debere ac dependere; nec multum
diſtare, quod ad hunc articulum attin-
gere perſonam filii à perſona Patris.
Ideoque in ipſo locum electioni non eſſe,
quem ad paternam vocat ſucceſſionem
juris ratio & exigit, ait iterum Kad-
lubko *lib. IV. cap. 26. & ult. pag. 567.* Con-
feratur & Commentator ejus *pag. 57*
Præterea ex Actis Miecislai ſenis cum
Helena Caſimiri II. relicta vidua ſati
ſuperque manifeſtum eſt, Duces Poloni
pro lubitu ſibi Ducatu Poloniæ ceſſiſſe
quod facere non potuiſſent, ſi regnum il
lud fuiſſet Electivum. *Vid.* Dlugoſſus
ad an. 1200. pag. 520. ſeq. ad an. 1201. pag.
522. ſeqq. & ad annum 1202. p. 525. ſeqq.

Principes Poloniæ olim ſe vocarunt hæredes.

Et hæc etiam cauſa eſt, cur multi Prin-
cipes Poloniæ ſe HEREDES Regni Po-
loniæ illis temporibus ſcripſerint. Wla-
dislaus certe Hermannus poſt expulſum
Boleslaum Audacem Regem Poloniæ,
nomen Principis & heredis Regni Polo-
niæ ſibi ſumſit, ut tradunt Joannes Dlu-
goſſus *Tom. I. Annal. lib. IV. ad an. 1082.*
pag. 274. & Cromerus *lib. V. in princ.* Bo-
leslaus quoque Audax (fortaſſis autem
hoc de Wladislao Hermanno Boleslai
ſucceſſore intelligendum eſt) à Dlugoſſo
voca-

vocatur Heres, Dux & Monarcha Regni
Poloniæ. *In libello de Epiſcopis Poſna-*
nienſibus quem edidit Thomas Tretc-
rus in Vita Dionyſii Epiſcopi. Wla-
dislaum etiam Loctcum Hæredis titu-
lo eſſe uſum teſtatur Cromerus *lib. XI.*
pag. 576. circa fin. Ad eundem modum
Wladislaus Jagello de his Principibus,
quorum jam tempora conſideramus, lo-
quitur: *Promittimus*, inquit, *ſingulos*
articulos & clauſulas in privilegiis,
nullo vitio falſitatis depravatas Sere-
niſſimorum Principum Dominorum Ca-
ſimiri & Ludovici ac omnium aliorum
Regum, Ducum EX VERA SVCCES-
SIONE HÆREDVM *antiquorum Re-*
gni Poloniæ, firmiter & inviolabiliter
ſervare, apud Janum Januszovium,
lib. I. Conſtitut. Regni Polon. Part. I. tit. 5.
pag. 15. Sic igitur ſatis ſuperque ex ha-
ctenus adductis elucet, primos Reges &
Principes Poloniæ non tantum in pri-
mo, ſed etiam in ſecundo hoc ordine à
nobis commemoratos jure ſucceſſionis
Regnum obtinuiſſe. Circa finem au-
tem hujus ſecundi ordinis jam Polonia
in regnum electivum tranſiiſſe videtur,
cum Primislaus II. eſſet Rex electus. Et

huc etiam fortasse collineavit Auctor Commentariorum in Kadlubkonis Historiam loco supra citato, quando dixit, *Regnum sibi libere eligere Reges.* Nimirum hoc ille dicere voluit. Duces Poloniæ jure successionis habuisse illud regnum: sed postquam iterum Polonia Reges habere cœpit, electionem ibidem invaluisse. Confirmatum deinde est jus illud Electionis, cum Casimirus M. sine prole masculâ moriturus, Ludovicum Vngariæ Regem certis legibus ad Polonicum etiam Regnum promovisset.

Memorabiliora de Principibus Poloniæ in secunda classe.

Piastus miraculo ad principatum pervenit.

XII. Sed de singulis etiam Ducibus & Regibus Poloniæ memorabiliora quædam, de quibus in sequentibus non dabitur dicendi occasio, hîc breviter & strictim indicabimus. PIASTVS Cossiconis filius, Repichæ maritus, & civis Cruswicienſis, cum extincta stirpe Principum Poloniæ Proceres Regni ad electionem novi Principis confluxissent, excepit eos hilari animo & munifica dextra victum suppeditavit, accrescentibus singulari miraculo carnibus & mulso; quod etiam ipsi jam antea contigerat die solenni, quo filio ipsius more Ethnicorum coma primum detondebatur. Id vero beneficii à Deo in Piastum est collatum ob duos viros hospitio antea exceptos, quos quidam

dam sanctos fuisse autumant. Cum igitur sub tempus interregni miraculum illud considerarent Proceres, divinitus sibi ostendi Principem rati, Piastum recusantem sibi Principem sumpsere. ZIEMOVITVS fortitudine & rerum gestarum gloria inclaruit. LESCVS autem IV. otio deditus nihil memoria dignum gessit. ZIEMOMISLVS itidem nulla re memorandus, nisi quod successorem reliquit MIESCISLAVM, de quo vulgo sequentia feruntur. Natus est cæcus, summo totius aulæ mœrore. Cum autem anno ætatis septimo coma ipsi esset more apud ethnicos usitato tondenda, subito visûm recepit. Consulti harioli respondêrunt, Poloniam sub ipsius imperio quondam mirificè illustratum iri. Parentes igitur nulla hoc ratione alia fieri posse rati, nisi gladio, imposuerunt ipsi nomen Miecislai, quod à *miecz*, id est gladius, & *slawa*, id est gloria derivatur. Is postea ab aliis, ut fit, blandiore vocabulo *Mieszko* vocatus est. Verùm alia ratione Miecislaus Poloniam illustravit, videlicet clarissima Evangelii luce eodem invectâ. Et hæc de Miecislao habent juniores Polonorum Historici, cum quibus etiam antiquissimus rerum Polonicarum scriptor Vincentius facit, nisi quod de nomine

Ziemovitus

Lescus.

Ziemomyslus

Miecislaus cæcus natus.

Coma septimo ætatis anno tondebatur.

Miecislaus dicitur à Miecz & slawa.

Miecislai nomen non occurrit apud Kadlubkonem sed dicitur Mieszko.

hujus Principis alia prorsus tradit: Nimirum nullam ille facit nominis Miecislai mentionem, sed Principem hunc perpetuò vocat Miesconem, ut & alios Duces ac Reges ejusdem nominis. Rationem etiam nominis illius hanc esse addit: Quoniam hic filius cæcus in lucem prodiit, dictus est *Mieszko* id est perturbator, Mieszko dicitur à Mieszam. sive conturbator, à voce Sclavonica *mieszam*, id est, misceo, conturbo. *Vid.* Kadlubko *lib. II. Epist. 10.* Et hoc etiam nomen notum fuit apud exteros, præsertim Germanos, qui hunc Principem semper appellant Misiconem, quod propius ad nomen Mieszkonis quam Miecislai accedit. Probabilior igitur est sententia Kadlubkonis, ut quæ tot auctorum apud Germanos aliasque gentes auctoritate firmatur. Sub hoc Principe moris erat apud Polonos, ut homines equestris ordinis in templis dum Sacerdos apud altare pronunciat, unde recitaturus sit Evangelium, gladios mediotenus stringerent, quasi profitentes, mortem prius sibi oppetendam, quam à suscepto Evangelio discedendum: choro autem respondente Gloria tibi Domine, rursus gladios reconderent, ut scribit Cromerus *lib. III. pag. 43.* Boleslaus I. Rex. BOLESLAVS I. *Chrobri* præter fortitudinem, de qua inferius, raræ modestiæ comi-

Poloni inter Evangelii lectionem gladios stringebant.

tatis & suavitatis morum fuisse memoratur à Polonis. Sed contra Dithmarus Mersburgensis non semel eum degenerem à Patre & perfidum appellat, & mille artium solertiâ plenum fuisse dicit. *Vid. lib. IV. pag. 89. seqq. & lib VII. pag. 189.* Verùm facile conjecturâ possumus assequi, unde hæc elogia fluxerint, quia videlicet Boleslaus, ut Princeps generosus jugum Germanicum tolerare noluit, sed illo excusso fortissime libertatem Polonicam defendit. Sub MIECISLAO II. omnia pessum ire cœperunt, immo ipso fatis defuncto, res Polona fere prorsus collapsa est. Cum enim Rixa Regina tutrix Casimiri filii adhuc minorennis crudeliter imperium administraret, expulsa est à Polonis simul cum CASIMIRO. Hic in Gallia monasterium ingressus & jam Diaconus factus ægre inde extractus est, concedente id Polonis impense flagitantibus Pontifice Romano, & quidem non nisi sequentibus conditionibus: *ut quotannis Poloni obolum unum in lucernam divi Petri Romæ arsuram penderent: ut capita more monachorum tonderent: & ut festis solemnibus dum sacra peraguntur singuli equites fasciam lineam candidam in modum stolæ, qua in sacris* Miecislaus II. Casimirus I. Monachus. Denarius Petri in Polonia.

utuntur Sacerdotes & Diaconi è collo suspensam ferrent. Quod hic ad primam attinet conditionem, contradicentem habemus Dithmarum, qui jam antea censum Pontifici Romano solutum esse a Polonis refert, nisi illud de alio quopiam censu intelligendum esse quispiam asserere velit, de quo tamen apud Polonicos scriptores nihil prorsus occurrit. Dithmari verba hæc sunt: *Boleslaus* (Chrobri) *Domino Papæ questus est per epistolæportitorem, ut non liceret sibi propter latentes Regis* (Henrici II. Imperatoris) *insidias promissum Principi Apostolorum Petro persolvere censum.* lib. VI *Hist. pag. 176. fin.* De secundâ conditione memorabilia sunt, quæ nescio ex quo vetustiori scriptore habet Stanislaus Sarnitius *lib. II. Annal. Polon. pag. 67.* quæ hic Benevolo Lectori dabimus: *Benedictus I.* ait ille, *cum Casimiro I. Monacho relaxasset votum, ut regiam dignitatem liceret ei adire, hanc legem genti Polonæ imposuit ut morem prolixos capillos gerendi tanquam gentilem abjiceret. Sed tamen mos gerendi capillos Sarmaticus non prius fuit abrogatus, quam post quandam cladem, Bucovienſem dictam,*

Tonsura Polonorum.

ubi complures ex Polonis inventi erant capillis ex arboribus suspensi. Et tunc primùm nauseæ cœpit esse illa comatio Polonis, quæ olim decori & elegantiæ servire putabatur. Tertia conditio jam pridem apud Polonos exolevit. BOLESLAVS II. initio bonus & fortis Princeps, adeo ut cognomina *Largi* & *Audacis* adeptus sit, apud Kadlubka. *lib. II. epist. XIX. pag. 166.* Postea verò rebus contra Russos præsertim prospere gestis elatus, in omne ruit libidinum genus. Monitus propterea â Stanislao Szczepanovio Episcopo Cracovienſi, adeo vindictæ cupiditate exarsit, ut non prius desisteret, quam ipsum in altari sacris operantem crudeliter sua manu interficeret. Quare profugus in quodam Carinthiæ monasterio consenuit, donec tandem agnitus hoc post obitum Epitaphium meruit: *Hic jacet Boleslaus Rex Poloniæ occisor S. Stanislai Episcopi Cracovienſis.* Vt hæc tradit Commentator Kadlubkonis *lib. III. Epist. XXII. pag. 184.* Alii tamen alia de ipso memoriæ prodiderunt.

Boleslaus II. audax.

Boleslaus interficit Stanislaum Episcopum Cracov.

Boleslaus monasterium ingreditur.

WLADISLAVS HERMANNVS præcipuè filio Boleslao Krzywousto, à distorto ore ita dicto, memorabilis est. Hunc enim BOLESLAVM III. cogno-

Wladislaus Hermannus.

Boleslaus Crivousius.

mento Criwouſtum quadragies ſeptie prælio decertaſſe ſemper victorem refe runt Poloni, niſi quod ultimo in prælio à Ruſſis deceptus fugere coactus ſit ex præ lio Halicienſi, inde etiam præ mœrore, ob acceptam cladem, mortuum eſſe. Poſt ipſius obitum diſcerpta in quatuor par tes Polonia bellis civilibus miſere con concutiebatur lacerabaturque. WLA DISLAVS II. à fratribus natu minoribus ob impotentem dominationem Regno expulſus, tandem Imperatoribus Germa nicis ſeſe interponentibus, Sileſia, ut ſu pra dictum, potitus eſt. Ab hoc Wla diſlao Duces Lignicenſes & Brigenſes in Sileſia deſcendebant, quorum ultimus Georgius Wilhelmus An. 1674. mundo ultimum dixit vale, ſicque cum ipſo fa milia Piaſtea in Sileſia extincta eſt. Se quentes Polonorum Duces variis artibus variaque fortuna inter ſe decertabant. In his præ cæteris memorandus eſt CASI MIRVS II. cognomine *Juſtus*, raræ mo derationis clementiæque Princeps, qui poſt fratres ſuos WLADISLAVM II. BOLESLAVM IV. Criſpum, & MIE CISLAVM ſenem, rerum in Polonia po titus eſt. Unum autem de ipſo idque ſingulare moderationis ſpecimen refer ſingu

Polonia in multas partes dividitur.

VVladislaus II. Sileſia potitur.

Caſimirus II. Juſtus.

tur. Quidam ex aulæ aſſeclis Joannes Conarius ab ipſo ad aulæ ludum invitatus victusque extremo etiam jactu cui tota ſors producti in ſeram noctem ludi com mittebatur, ita efferbuerat, ut vincenti Caſimiro colaphum impingeret. Com prehenſum, etſi omnium ſententiæ capi tis reum pronunciarent, Caſimirus tan dem à culpa plane abſolvit, illum impati entia jacturæ abreptum deliquiſſe, ſe ve ro proſtitutæ dignitatis ſuæ juſtam pœ nam luiſſe cauſatus. Hujus Caſimiri juſ ſu Hiſtoriam ſuam Polonicæ gentis com poſuit Vincentius Kadlubko, ut ipſe *in Præfatione ad lib. IV.* teſtatur. MIECIS LAVS III. puer adhuc ob ſenilem pru dentiam *Senis* cognomen adeptus eſt: poſtea verò conſultore Henrico Kitlicio multos offendit, ideo principatu dejectus variis dolis eundem à credula Leſci Albi matre bis recuperavit. Poſt Miecislai ſe nis obitum, diſſentiebant inter ſe Regni Polonici proceres, quemnam ſibi ſumere Principem deberent, utrum WLADIS LAVM à gracilitate pedum *Laſconogum* dictum, an verò LESCVM ALBVM to ties à Miecislao deceptum. Conſenſus tandem omnium ſtetit, ut Leſcus princi patum obtineret, ea tamen lege, ut Go wqri

Moderatio Caſimiri ſingularis.

Vincentius Kadlubko ſcribit Hiſtoriam.

Miecislaus Senex.

VVladislaus Laſconogus.

Leſcus Albus mavult Regno carere quam innocentem damnare.

woricium Sendomirienſem Palatinum fidei erga ſe raræ Conſiliarium in exilium mitteret. Sed Leſcus magno animo Principatu potiùs ſe carere quam inſontem amicum tanta injuriâ afficere velle reſpondit ; etiamſi ipſum Govoritius hortaretur, ne propter ſe ſenem conditiones adeo fructuoſas recuſaret. Factus igitur Princeps WLADISLAVS *Laſconagus*, contra quem tamen tandem electus eſt Leſcus Albus. Inde BOLESLAVS IV. *Pudicus* principatu Poloniæ potitus eſt. Nomen autem Pudici accepit, eo quod Cunigundam uxorem toto conjugii tempore non attigit. Illo clavum Reipubl. gubernante Tartari totâ Polonia ferro & igni vaſtatâ, usque in Sileſiam penetrarunt, ubi ad Ligniciam urbem pugna cum ipſis infeliciter eſt commiſſa. Cæſi ſunt illo tempore Henricus Pius Wratislavienſium Dux, Boleslaus Moravorum Ducis filius. Poppo (quod tamen de Poppone Magiſtro Caſpar Schützius *lib. 1. Chron. Pruſſ. fol. 29. b.* recte negat) Cruciferorum in Pruſſia Magiſter. Cæterorum militum tanta vis trucidata eſt, ut à Tartaris præciſæ cæſorum ſingulis ſingulæ aures novem ſaccos capaciſſimos implerent. LESCVS NIGER Princeps Poloniæ à Conrado Maſoviæ Duce toto pene

Boleslaus Pudicus.

Tartari usq; in Sileſiam penetrant.

Leſcus Niger.

pene regno exutus, fide autem Cracovienſium ſervatus eſt. Cracovienſes enim, cum ad Conradum omnia defeciſſent, tantisper in fide Leſci permanſere, donec exercitu ex Hungaris contracto Conradum profligaret. Tum Leſcus Cracovienſibus pro tanto beneficio gratiam relaturus, regimen urbis ſolis Germanis, qui fidem præclare ſervaverant, proprium deinceps attribuit. Leſco Nigro vita functo, regnum tandem ad PRIMISLAVM II. devolutum eſt, qui ſibi auſu proprio Regium ſumpſit titulum. Sed eo inſidiis Marchionum Brandeburgenſium ſublato, VLADISLAVS LOCTICVS ob brevem corporis ſtaturam à *Lokiéc*, id eſt ulna, ita dictus, regium titulum à Romano Pontifice petiit, qua de re Albertus Cranzius *lib. VIII. Wandal. capite 2.* ita ſcribit : *Poloni ſicut & Bohemi Reges habuere per interualla creatos à Romanis Imperatoribus : ſed cum illos taderet geminæ ſubjectionis ; omiſſis Regibus Duces creavere. Lakoldus* (ſic appellat Wladislaum Locticum) *hac tempeſtate Dux erat Cracoviæ & qui per omnem Poloniam facile principaretur. Hic à Joanne Pontifice Romano ſuſce-*

Cracoviæ Germani rerum potiuntur.

Primislaus reſumit titulum Regium.

Vladislaus Locticus.

pit

pit coronam, quod Ludovicum, quem exsecrabatur Papa, non duceret legitimum Imperatorem, evitans etiam, ne per eam occasionem subjectus Romano Imperio censeretur. Ex quibus verbis causam discimus, cur Wladislaus non ab Imperatore, sed à Papa, titulum Regium petierit. Hic ipse Rex pulsus quidem est regno ad aliquod tempus à WENCESLAO Bohemorum Rege, sed illud postea recepit. Wladislai Locticii filius fuit CASIMIRVS MAGNVS cui Polonia omnem debet cultum. Ille enim vel ascitis vel etiam ultro venientibus Germanis agros attribuit, quorum cura & operâ Polonia frequentari & cultior esse pagis & oppidis cœpit. Imò hodieque Germanicæ Gentis vestigia reperiri in ipso Russiæ Palatinatu, auctor est Simon Starovolscius *in Descript. Polon. pag. 122.* Arces igitur & oppida in Polonia pleraque omnia, munitiones etiam ac templa lateritia & monasteria complura, hujus Regis maximam partem sunt opera; ut jam de Legibus aliisque rebus, de quibus postea dicendi dabitur occasio, nihil dicam. Vid. Cromer. *lib. XII. p. 606. seqq.* Neugeb. *lib. III. in fin. pag. 210.* Ad extremum Casimirus M. cum nulla sibi spes

Casimirus M. Germanos in Poloniam invitat.

Polonia excolitur à Germanis.

spes prolis supereresset, multa Polonis largitus est Privilegia, ut tantum LVDOVICVM Vngariæ Regem ad sceptrum Polonicum promoveret, quod etiam tandem obtinuit. Eam ob causam Polona Nobilitas ab hoc Casimiro M. Rege Privilegia sua Legesque orditur. Quamvis & plebi addictissimus fuisse memoretur, adeò ut Rex Rusticorum sit appellatus. Prætereo jam Judæos, de quibus infra erit agendi locus. Fines Poloniæ, quinam sub hæc tempora fuerint, cognoscimus ex Radevico Sec. XII. Scriptore, qui *lib. 1. cap. 1. de Reb. Friderici* scribit, suo tempore *Poloniam habuisse ab occidente Oderam, ab oriente Istulam, à Septentrione Ruthenos* (id est. Rugios, ut etiam appellantur in Vita Ottonis Bambergensis, quam edidit Lic. Valerius Jaschius) *& mare Scythicum* (id est Balticum) *à meridie Sylvas Boëmorum.* Sed post Radevici tempora ulterius etiam versus orientem trans Vistulam imperii fines sensim Reges Polonici protulere, ut inprimis de Casimiro M. paulo ante diximus. Et hoc etiam amplam postea cum Lithuanis concertandi suppeditavit materiam, ut suo loco dicetur.

Ludovicus Vng. & Polon. Rex.

Poloniæ fines Sec. XII.

XIII.

Regum Poloniæ Tertia Classis.

XIII. Tertia classis Regum Poloniæ constat ex Magnis Ducibus Lithvaniæ, qui sese hoc ordine sequuntur:

An. 1386. *Wladislaus Jagello* regnavit annos 48
1434. *Wladislaus Jagellonides* 10
1447. *Casimirus IV. Jagellonides* 45
1492. *Joannes Albertus* Casimiri filius 9
1501. *Alexander* Joannis Alberti frater 5
1507. *Sigismundus I.* Alexandri frater 41
1548. *Sigismundus Augustus* Sigismundi I. filius 21

Tempore Jagellonidarũ Regnum fuit electivum.

In hac serie Regum Poloniæ hoc ante omnia tenendum est, non jure successionis sed electionis Principes ad gubernacula Reipubl. fuisse admotos, secus ac statuit Melchior Goldastus ab Haiminsfeld *lib. IV. de Regno Bohemiæ cap. 10.* Etenim ea de causa Vladislaus Jagello, ne jure hæreditario cum Hedvige filia Ludovici Poloniæ & Vngariæ Regis in Regno Poloniæ successisse videretur, coactus est conceptis verbis jurare, quod Regno Poloniæ præesse vellet non jure hæreditario ad se devoluto, sed per liberam populi Poloni electionem sibi oblato collatoque

Similiter etiam omnes ejus Successores disertis verbis testantur, se Reges electos non natos esse. *Vid.* Janus Januszovius *lib. 1. Constitut. Regn. Polon. Part. 1. tit. 2. pag. 4. seqq.* Theodorus Zawacki *Part. I. Constitut. & jur. Regn. Pol. tit. 3. pag. 19.* Herburtus *in Statuto*, Szerbicius & alii. Sed objiciat nobis quispiam, Jagellonem ejusque Successores titulum Heredis usurpasse, donec Sigismundus Augustus An. 1564. in Comitiis Varsavienſibus titulum atque jus heredis in gratiam Polonorum exuerit, teste Alberto Wijuk Kojalovicio *Part. II. Hist. Lithv. lib. VIII. pag. 458. in fin.* Verum respondemus, hoc factum ab illis regibus esse, ob Lithuaniam & Russiam, quarum Provinciarum erant legitimi hæredes, ut expressis verbis *loc. cit.* Kojalovicius. Nos Prussiam addere possumus, quæ se Casimiro Jagellonidi subjecit, ut heredi *Vid. infra lib. I. cap. VII. num. IX.* Item fieri hoc potuit, ut titulum heredis usurparent, ex longa consuetudine ab aliis retro Regibus & Ducibus accepto hoc titulo. Non raro enim accidit, ut Reges ac Principes amissa sæpe re, solo tamen nomine & titulo illius rei se solentur. Exemplum hujus rei habemus in hac ipsa materia, de abdicatione juris hæreditarii in

Jagellonis tamen posteri nomine hæredis usi sunt.

Sigism. Aug. utitur titulo hæredis etiam post abdicatum jus hæreditarii.

Lithuaniam & Russiam. Etenim Rex Sigismundus Augustus etiamsi renunciarit juri suo hereditario in dictas regiones, titulo tamen heredis usus est usque ad mortem. In ipsa illa abdicatione, quæ An. 1564. d. 13. Martii facta est, reperitur titulus hæredis, ut est in Volumine Constitut. *pag. 49. & 56.* Similiter non abstinuit à titulo hæredis Sigismundus Augustus *in Constitut. an. 1565. pag. 83. An. 1566. p. 124. An. 1567. p. 128. An. 1569. p. 178. An. 1570. p. 187.* Prætereo jam alia Privilegia post conjunctionem Poloniæ & Lithuaniæ adeoque post abdicationem juris hereditarii in dictas Provincias, concessa, in quibus Sigismundus Augustus ubique titulo hæredis utitur. Primus qui hoc titulo abstinuit est Henricus Valesius, cui in Pactis Conventis ea lex fuit præscripta: *Heredis titulo Reges non utantur*, ut habet Andr. Maximil. Fredro *in Hist. Henr. pag. 65.* Quod autem ad exteros Scriptores attinet, quando illi Jagellonidas Regni Poloniæ Hæredes nominant, faciunt hoc aut ob rerum Polonicarum ignorationem: aut vocem hæredis late accipiunt, quatenus quemvis successorem significat, sive ille sit à Populo electus, sive jure hæreditario ad regnum pervenerit. Et huc pertinent ea, quæ

Henricus Valesius abstinet titulo hæredis.

quæ habet Æneas Sylvius *in Commentar. de Europæ statu sub Friderico III. Imp. cap. 19.* Sed neque is contra nos quidquam obtinuerit, qui secundo loco objiceret, Reges Poloniæ & in hac Classe sibi successores designasse, quod indubitatum esse Successionis signum supra aliquoties notavimus. Nam hoc factum est aliquando non nisi totius Senatus concessione & indultu. Hoc modo Casimirus Magnus Ludovicum Hungariæ Regem sibi successorem constituit, de quo videatur Cromerus *lib. XII. pag. 598.* Eadem ratione Ludovicus Rex filiam suam natu majorem nomine Mariam cum Sponso Sigismundo Caroli Imperatoris filio sibi succedere voluit, quod tamen postea, Mariæ illius matre consentiente mutatum, locoque Sigismundi Vladislaus Jagello Rex evectus est. *Vid.* Cromer. *lib. XIII. p. 623.* Et hæc etiam causa est, quod aliquando Senatus Regi filium sibi successorem designare volenti summis viribus restiterit. Exemplum ejus rei præbet nobis Wladislaus Jagello, qui cum Polonis multa promisisset, ut tantum filium suum se vivo successorem Regni designarent: postea verò consilio mutato promissa se præstiturum negaret, consurgens omnis Senatus Diploma suum, quo Regi de si-

Quomodo Reges Poloniæ sibi successores designarint.

de filio promittebat à Sbigneo Olesnicio Episcopo Cracovienſi, viro magni animi, cujus fidei concreditum erat, receptum, magno cum fremitu ac tumultu Rege inſpectante coheerpſit. Sic igitur tunc temporis re infecta diſceſſum eſt. Alia tamen deinde via, ait Cromerus, Rex id, quod cupiebat perfecit, cum Senatores ſingulos privatim prenſaſſet & à ſingulis chirographa exegiſſet, itemque à Civitatibus & plerisque Conventibus Nobilitatis *lib. XIX. pag. 680.* Similiter quoque Sigiſmundus I. obtinuit à Senatu, ut filius Sigiſmundus Auguſtus ſibi ſucceſſor deſignaretur, idque tandem, non ſine magna tamen difficultate obtinuit. Neugebaur. *lib. VII. Hiſt. Pol. ad an. 1529. p. 325. & ſeq.* Ex dictis ſatis ſuperque elucet, quam verè Franciſcus Marinius ſcripſerit, non temere in Polonorum Hiſtoria reperiri, Regem aliquem à Senatu obtinuiſſe, ut ſibi vivo adhuc ſucceſſor deſignaretur, niſi Wladislaum Jagellonem excipias, cui hac in parte indultum eſt quidpiam præter mores Regni *in lib. de ſcopo Reipubl. German. cap. IV. pag. 64.* Tandem verò cum lex eſſet lata, ne unquam Regi liceret ſurrogare ſibi ullo modo Succeſſorem, ſæpe illa in Interregnis aliisque Conſtitutionibus renovata legitur, ut poſtea videbimus *lib. II. cap. I.*

Reges promittant ſe ſibi ſucceſſores non ſurrogaturos.

XIII.

XIV. Quò plura nobis de Regibus ſtirpis Jagellonicæ in ſequentibus ſunt dicenda, eo pauciora nunc inter memorabiliora recenſebimus. JAGELLO Magnus Dux Lithuaniæ Olgerdi filius longè lateque per Lithuaniam & Ruſſiam dominabatur, cum Ludovicus Vngariæ Rex rebus humanis exemptus duas relinqueret filias, Mariam & Hedvigen. Poloni ex pacto, quod cum Ludovico inierant, Mariam prius & poſtea quibusdam rebus intervenientibus, Hedvigem ſibi Reginam elegerunt. Cum deinde Hedvigi maritum quærerent, magnam ſpem concepit Jagello regni Polonici adipiſcendi, ſi Hedvigem duxiſſet uxorem. Legatis igitur in Poloniam miſſis Regnum illud nuptiasque cum Hedvige ambivit, pollicitus inter alia, Chriſtianam ſe religionem cum omni ſua Lithuaniâ & Samogitia ſuſcepturum, ſi Rex Poloniæ eligeretur. Non diſplicuere Polonis hæc promiſſa, ut qui tandem Jagellonem voti compotem fecerunt. Et quanquam Ludovicus Rex Vngariæ Hedvigem jam Wilhelmo Auſtriæ Duci deſtinaverat, jamque pacta quædam inter eos interceſſerant de matrimonio, adjecta ducentorum millium florenorum pactione, ni conventis alterutra pars ſtaret:

Memorabiliora de rebus Jagellonidarum. *Jagello.*

ret; ipse quoque Wilhelmus, ne sibi deesset Cracoviam jam venerat; prælatus ipsi tamen est Jagello, qui religione Ethnica abjecta sacro Baptismatis fonte expiatus, nomen Wladislai accepit. Patruelis Wladislai fuit Alexander Witoldus Magnus Dux Lithuaniæ magni animi Princeps, qui eodem tempore ad Christum conversus nomen Alexandri adeptus est. Hic alta semper spiravit, proinde omnibus viribus nitebatur, ut Rex Lithuaniæ crearetur. Hac spe dejectus Bohemicam coronam sibi oblatam dubio procul accepisset, nisi Wladislaus Jagello Hussitis nimium infensus conatibus Witoldi restitisset. Tantæ fuit Rex ille pietatis, ut ipse quoq; cum Witoldo rudem plebeculam, cum necessitas exigebat, in religione Christiana erudiret. Nec minus illud probitatis indicium est, quod in Prussia eum edidisse scriptores domestici memorant. Nimirum cum ante pugnam Grunvvaldensem & Tannebergensem diutius sacris matutinis immoraretur, misit Cruciferorum Magister Vlricus de Jungingen ad eum duos Caduceatores, qui ipsum hortarentur Magistri sui nomine, ne tam cunctanter & meticulose pugnam iniret. Quo verò citius se pugnæ accingeret, duos gladios strictos & cruen-

Jagello in Baptismo nomen VVladislai accipit.

VVladislai pietas.

cruentos Regi & Witoldo caduceatores obtulere, ut vel iis contra Cruciferos, uterentur, si suis armis non fiderent. Hic piissimus Rex Caduceatoribus respondit, satis quidem se armorum in exercitu habere, accipere nihilominus in Dei nomine gladios ab hoste contumeliæ causa missos; atq; ita accipere, ut omen victoriæ, quam sibi armorum traditio portendat. *Vid.* Cromer. Neugebauer. Schuzius & alii. At verò Æneas Sylvius ordini Teutonico magis quàm Polonis favens, rem haut prorsus aliter enarrat, *in Descript. Europæ cap. 29.* Videlicet Magistrum Regi duos enses misisse scribit, facta potestate, ut quem vellet hostis eligeret, alterum vero sibi remitteret; proinde Regem uno retento alterum remisisse. Sed prius ut credamus, ingens Magistri istius facit animus, qui exercitum Polonicum, & aliàs contemptim habuit. Ad pietatem Wladislai Jagellonis & illud meritò referas, quod Cracovienſem Academiam ex testamento Hedwigis erexit, accitis ex Pragensi Academia Doctoribus. Abstemius quoque fuit Rex ille laudatissimus, ita ut omni vitæ suæ tempore non nisi aquæ potu usus sit. Dum autem virtutes ipsius commemoramus, negare etiam non possumus, fuisse in illo, quæ meritò

Jagellonis virtutes & vitia.

ritô reprehenderes. Notantur enim i
ipso, præter Zelotypiam, qua laborabat
superstitiones quædam Ethnicæ, quas a
exrremum usq; vitæ terminum retinuit
teste Cromero, Neugebauero & aliis. Au
ctor Chronici ordinis Teutonici, cujus
mitium feciſſe dicitur Epiſcopus quidam
Paderbornenſis, Ordini Teutonico nimi
um addictus, hunc Wladislaum non rar
tanquam hominem paganum acerbè ex
agitat: ſed immeritò, ut ex dictis mani
feſtum eſt. Hujus filius, qui ipſum in Re
gno exc[illegible]epit, dictus eſt itidem WLADI
VVladislaus Jagellonides cæditur ad Varnam. LAVS *Jagellonides*. Hic cum ſimul Re
Hungariæ eſſet electus, rupto fœdere cu
Turcis antea inito (idque juſſu Pontifi
cis, qui propterea Julianum Cardinale
in Hungariam miſerat) commiſſoque a
Varnam prælio, Anno 1444. cum exer
citu cæſus eſt. Quapropter ei neſcio
quis illud Epitaphium ſcripſit:

Romulidæ Cannas, ego Varnam clade po
tavi,
Diſcite mortales non temerare fidem
Me niſi Pontifices juſſiſſent rumpere fœdus
Non ferret Scythicum Pannonis ora pe
gum.

Caſimirus Jagellonides. De CASIMIRO III. (qui revera
IV.) Jagellonide hoc loco illud memo
rabi

rabile eſſe puto, quod aliàs apud Poloni
cos Hiſtoricos non legitur. Cum Ca
rolus Canuti Rex Sueciæ Gedani in Cœ
nobio Olivenſi cum Rege Polonorum Ca
ſimiro latinè locutus eſſet, quia Polonicè
neſciebat, nec ipſe Rex per ſe vel aulico
rum quemquam, niſi per monachum re
ſpondere poſſet, effecit Carolus, ut Caſi
mirus pudore ex imperitia iſtius linguæ
non tam ſui quam miniſtrorum cauſa vi
ctus, latinarum & humaniorum literarum
ſtudium, ſuis, ſi provehi ad honores vel
lent; publico edicto mandaret. Ex quo
tempore magis quam antea non ſolum
Nobiles ſed etiam plurimi ex vulgo lite
ras latinas didicerunt, immò ea de cauſa
latina lingua hodie frequentior eſt in Po
lonia, quam in ullo alio Regno, ut hoc re
fert Joannes Loccenius *lib. V. Hiſt. Suec. pag. 158. Editionis Vpſalienſis in forma, ut vocant octava.* Sed in recentiori editione,
quæ An. 1676. in Germania in forma
quarta locupletior prodiit, hoc ipſum
omiſit Loccenius. *Vid. hujus ultimæ editionis p. 147.* Fortaſſis igitur ea de re poſtea
ipſe dubitare cœpit. JOANNES AL-
BERTVS infeliciter regnum adminiſtra-
vit. Ejus enim tempore Tartari & Tur-
cæ Ruſſiam, Podoliam aliasque Regni Po-
loniei provincias miſerrimè vaſtarunt.

Lingua Latina in Polonia rara.

Cur Latina lingua in Polonia frequentior quam ullo alio in Regno.

Joannes Albertus.

Alexandr.

ALEXANDRI Regis breve fuit imperium. Conjugi illius Helenæ diadema negatum est, quod Græcanicis addicta sacris, Romanæ Ecclesiæ instituta sequi nolebat. Rex ipse fuit prodigus, adeò ut si diutius vixisset, totum facile regnum prodigere potuisset. Proinde Polonici Regni ordines, ut his malis obviam irent, in Comitiis tandem effecerunt, ut *Statutum* ab hoc Rege *Alexandrinum* dictum conderetur, quo omnes bonorum à Rege factæ donationes revocabantur irritæq; reddebantur. SIGISMVNDVS I. Princeps immortalitate dignissimus, qui virtutibus suis à Paulo Jovio, nobili Historico, poni meruit inter tres illos heroes (hi fuerunt Carolus V. Imperator, Franciscus I. Galliæ Rex & noster Sigismundus I. Poloniæ Rex) qui nisi simul imperassent, singuli digni fuerunt, qui toti orbi imperarent. Præter animi dotes, erat etiam magno corporis robore præditus: ætate enim florente soleas ferreas, quales equis suppingi solent, frangere, funesque cannabinos rumpere solitum ferunt. Sigismundum I. in regno excepit SIGISMVNDVS AVGVSTVS filius, sub quo Lutherana, ut vocant, & Reformata religio in Polonia mirè propagata est. Causam quidam Historici hanc esse dicunt.

Alexandrinum Statutũ

Sigismundus I.

Sigismundus Augustus.

Religionis Reformatæ incrementa.

dicunt. Ducebatur Cracoviæ meretrix quædam ad ministros Andreæ Czarnkovii, quæ cum in Studiosos sive Academicos incidisset, habita est contumeliosius. Aulici, ad quos tendebat, re comperta, in Studiosos irruunt & quosdam eorum trucidant. Cum igitur Studiosi injuriam sibi illatam ulcisci non possent, opem Episcopi implorant: sed cum vindicta negligentius exerceretur, illi agmine facto urbem relinquunt, sacrum illud: *Ite in universum mundum*, ingeminantes. Inde secuta est non tantum ingens Academiæ vastitas: sed etiam Studiosi illi peregrinam religionem edocti, partes Lutheri auxerunt ejusque dogma domum reversi propagarunt. Salom. Neugebauer. *lib. VIII. Hist. Polon. p. 572. seq.* Primus autem, qui ex Sacro ordine in Polonia, jam tempore Sigismundi I. Reformatam Religionem amplexus est, fuit Joannes à Lasco Præpositus Gnesnensis & Lancitiensis & nominatus Episcopus Vesprinensis, qui an. 1540. Patriâ relicta, Belgium & Angliam adiit; cumq; reversus esset, jam complures alios Evangelicæ religioni addictos reperit. Rex ipse Sigismundus Augustus nemini à Romana Ecclesia deficienti fuit molestus. Immo non tantum Confessionem fidei ab Evangeli-

Primus in Polonia Calvinianus.

Sigismundus Augustus favit Evangelicis.

gelicis exhibitam amanter manibus su
excepit, sed etiam Concionatores eorun
interdum audivit, & in aula sua fovit, e
quibus fuere Joannes quidam Cosmin
& Laurentius Prasnicius, referente Sarni

Episcopi Evangelicis favent.

tio *lib. VIII. Annal. Polon. ad an. 1552. fol. 304.* Parum tunc abfuit, quo minus tota se
Polonia religionem Evangel. reciperet
tis etiâ Episcopis aliisq; Sacerdotibus mu
in religione nutantibus. Vid. Neugeb. *lib.*
VIII. Hist. Polon. & Paulus Piasecius *in Chro*
nico pag. 49. Non prætereundum hic ei

Sigismundi Augusti periculum Regiomonti.

periculum, quod adiit Sigismundus Au
gustus Rex Regiomonti in Prussia Ducali
Cum enim ab Alberto Marchione & Duc
Prussiæ demisse invitatus, Regiomontum
intraret, & ingenti tormentorum reboan
salutaretur, ignorantiâ tormentarii Magi
stri pilâ ignitâ è tubo mortarii emissa ip
Regem prope tetigisset, nisi Deo sic prov
dente, equus Regius loco opportunè ce
cidisset; Armigero tamè ejus Wisniowiecio
qui eũ pone sequebatur, caput pila volan
abstulit, ut Regem cerebro respergeret.
Prædixerat hoc periculum Regi Foxius
Astrologus eo ipso die subeundum. *Vid.*
Neugeb. *lib. VIII. Hist. Polon. pag. 585. seq.*

Babinensis Respubl. ludicra.

Ad extremum fortasse Benevolo Lector
non ingratum facturi sumus, si hoc loco
Rempubl. *Babinensem* temporibus Sigis
mundi Augusti Regis in Polonia ortam
describemus. Placet autem hoc negotium verbis Stanislai Sarnitii expedire:
Per idem tempus, inquit Sarnitius, *res*
faceta & plena jucunditatis à quibus-
dam Nobilibus in terra Lublinensi ex-
cogitata fuit. Instituerant isti societa-
tem quandam, quam REMPVBL. BA-
BINENSEM vocabant; eò quod locũ
cujusdam, Babin dicti, Dominus & pos-
sessor is fuit, quo auctore potissimùm il-
la Respubl. stabilita florebat. Significat
autem vox Baba patriâ linguâ anum,
& Babine id, quod ad anum pertinet.
Ita locus ille vetustate neglectus ac pene
delectus prætereuntibus risus materi-
am, non tam sua exilitate, quam appel-
latione sæpe largè suppeditabat. Homi-
nes igitur lepido & amœno ingenio præ-
diti, ex occasione arrepta à loco & locĩ
Possessore Rempublicam Babinensem,
id est, sedem principalem omnium qui
miscentur sermonum facetorum socie-
tatem appellarunt. Ut autem hæc so-
cietas magis conspicua redderetur, imi-
tati ii, ex quibus ipsa constabat, ipsius
Reipubl. Polonæ constituendæ rationem,

Regem

Regem & Senatum sibi deligunt, Arch
episcopos, Episcopos, Palatinos, Caste
lanos, præfectos oppidorum & militu
Cancellarios & alia id generis mune
gerentes ac magistratus sibi designan
& creant. Deferendi autem hās d
gnitates & munia imponendi hunc mo
rem tenebant. Quemcunque in con
viis & conventibus celebrioribus obse
vassent in aliquo genere dictorum au
factorum, præter modum ac decorum
excellere, eum maxime idoneum ad ob
eunda munera ei rei consentanea cen
sebant. Verbi gratia: Multus er
quispiam in sermone de sublimibus re
bus & ejus conditioni minime conve
nientibus, hunc aut Archiepiscopum au
aliquem magnum Satrapam faciebant
Si quis vel sermone lapsus vel aliam o
causam paradoxon aliquid seu per diffi
cile creditu in medium attulisset, hun
aut Rhetorem aut Cancellarium Reipub
sua constituebant. Si quis Thrasonic
gloriabatur, quod fortiter aut audacter
se gessisset in aliquo conflictu, aut de re
bus bellicis supra modum non suo tem
pore

pore nec sico loco garriebat; hunc Præ
fectum copiarum aut equitem auratum
creabant, literasque super eâ re consi
gnabant, cerâ & sigillo obsignatas, quas
non contemnendis viris, sibi tamen si
milibus deferendas tradebant, qui as
surgentes eas accipiebant, & quadam
cum reverentia ad eum, ad quem scri
ptæ erant, deferebant. Is autem co
gebatur officium illud suscipere, vel si
illud dedignabatur, ab omnibus risu
excipiebatur; & quo morosius se gere
bat quis renuendo ac recusando ejusmo
di honores, tanto magis ab illis irride
batur & festivè aulicis dicteriis ex com
posito tam diu exagitabatur traduce
baturque, donec edomitus collum sub
mitteret. Quare ad mores corrigen
dos, ad sermones cautè miscendos, ad
civilitatem modestiamque in junioribus
formandam jocus & urbanitas illa plu
rimum pertinebat. Et erant ita nasu
ti censores vitæ ac morum illi optimi
Duces hujus societatis, ut nullus Phy
sicus affectus humanos & potentias ani
mæ ita exactè definierit, nullus Ethices

Pre-

Professor de vitiis & moribus ita explicaverit, nullus Physiognomus ex vultu, gestu, incessu & intuitu ita hominum naturam cognoverit, ut illi (sic enim eos hoc loco vocare libet) divini Patres. Et cum aliquis eis novitiis per jocum in societatem offerebatur, tunc veluti deliberaturi tardius eum recipiebant. Proloquatur, inquiebant, detque primum specimen aliquod suæ indolis, tum videbimus, ad quod officium erit maxime idoneus. Nam & ad inferiora quædam ea res descendebat. Si quis enim de canibus, de feris, de falconibus non tempore suo aut loco paulo fusius verba faciebat, hunc statim aucupem & venatorem Babinensem faciebant. Si quis autem de religione supra modum ad mensam disserebat, mox eum concionatorem Babinensem pronuncinabant. Si quis ex sententia Romanæ Ecclesiæ aut cujuspiam alterius sectæ supra modum zelo flagrabat, aut etiam acerbius ea de causa in alios invehebatur, mox eum Inquisitorem hæreticæ pravitatis Babinensem declarabant. Si

Si quis de equis & eorum proprietatibus verbosius differebat, si de œconomicis rebus admixto præsertim mendaciolo aliquo, ut fit plerumq; inter comessandum, curiosiùs loquebatur, mox eum vel magistrum equitum vel regium œconomum Babinensem ad exemplum magni Procuratoris Cracovienſis, creabant; assurgentesque interdum in ipsa mensa honores illos eis deferebant. Usque adeò autem ista ludicra Respubl. invaluerat, ut rarus esset in ipso Regni Senatu, in clero, inter aulicos, inter alios ordines Regni, cui non aliquid tale aspergeretur, &c. Res ista denique ad Sigismundum Augustum Regem perlata est; de qua non sine magna delectatione sæpius multa audivit. Et cum injecta esset mentio aliquorum procerum, qui insignitierant ejusmodi honoribus, interrogavit, an etiam Regem in ea Republ. haberent: Cui respondisse fertur ipse Capitaneus Babinensis, qui præ aliis supra modum vultu, aspectu ipso, & sermone facetus erat: Absit, inquit, à nobis cogitatio ista, ut te vivente, Serenissime

Rex, & superstite de alio Rege eligendo cogitemus aliumve creemus: tu & hic & apud nos Rex esto. Risit placide humanissimus & benignissimus Rex nec ullum signum indignationis dedit; immò verbis quæ addidit risum omnium auxit. Cæterum cum aliquando quidam paulo gravius de Regno Alexandri Magni, deque Persarum, Babyloniorum & Romanorum Monarchia in consessu horum hominum dissereret, tum quidam ex eis sermonem excepit: Quid, inquit, antiquitatem jactas & amplitudinem illarum monarchiarum? nostra Babinensis antiquior & Græca & Persica & denique omnibus est. Quid David de ea dixit: Omnis homo mendax: & hoc est ejus fundamentum atque essentia. Ergo in ea Darius, Alexander Magnus & totus mundus includitur. Cunctis sese invicem intuentibus, hic sermo ab omnibus cum applausu exceptus est. Jactabant autem se habere privilegia à Regibus & Imperatore atq; etiam summo Pontifice, quibus eorum Respubl. confirmaretur. Jam si quis acerbè aliquod

quod verbum in alium torsisset, & mendacium cum damno alterius & læsione dixisset, hunc nequaquam idoneum ad capessendos honores in sua Republ. judicabant. At qui urbane absque damno cujusquam aliquid comminiscebatur, hunc non modo laudabant, sed etiam officio aliquo cohonestabant. Locum porrò comitiorum suorum jocoso vocabulo GELDAM, à Gedanensibus mutuata voce, qui popinam suam GELDAM vocant. Sed apud nos inconditum garritum multitudinis congerronum ea vox significat. Et erant homines illi, qui Duces erant illius societatis prudentes & magnæ existimationis apud quos q; bonos & apud ipsum Regem, &c. Hæc Sarnitius *lib. VIII. Annal. Polon. pag. 395.* Antequam ad classem quartam Regum transeamus, subjiciemus verba Alberti Cranzii, quæ sub finem XV. Seculi de magna Jagellonicæ domûs potentia scripsit. Tantam enim eam facit, ut nullius Christiani Principis potentiam ei parem æstimet: *Magna*, inquit ille, *hodie domus Poloniæ, originem ducens ex Lithuanis. Incomparabilis est hodie sua magnitu-*

Jagellonicæ domus potentia.

dine cunctis Principum per orbem Christianum familiis. Quam enim gentem dabis tam late imperitantem? Teneat Hispaniarum Rex hodie propitio Deo omnem Hispaniam quinq; regnis distributam: adjecerit Baticæ Regnum, quod Granadæ vocant. Pace ejus dixerim, Poloniæ domui par esse non potest. Tria enim latissima regna hodie complectitur. Tenet Wladislaus senior inter fratres regna Ungariam cum Bohemia. Tenet Joannes Albertus ipsam Poloniam: Alexander frater magnum Lithuaniæ Principatum, fratre Rege Poloniæ nulla parte minor, &c. lib. VI. Wandal. cap. 8.

Regum quarta classis.

XV. Quarta & ultima classis Regum Poloniæ ex diversis familiis constat. Sequuntur verò sese Reges hoc ordine:

An. Chr. 1574. *Henricus Valesius Dux Andegavens.* -- *5. menses.*

1576. Stephanus Battori, Palatinus Transylv. *10. ann.*

1587. Sigismundus III. Princeps Sveciæ, *44.*

1632. Wladislaus IV. Sigismundi III. filius, *17*

1648. Joannes Casimirus, Wladislai IV. frater, *21.*

1669. Michael Coributh, Dux in Wisniowiec, *4. ann. & 4. mens.*

1674. Joannes III.

Hæc Regum classis crebris distinguitur Interregnis ob diversas familias, ex quibus Reges illi fuerunt electi. Sublato enim è vivis Sigismundo Augusto, ultimo stirpis Jagellonicæ in Polonia principe, electus est HENRICVS *Valesius*, Dux Andegavensis, Caroli IX. Regis Galliæ frater, qui non nisi quinque circiter menses à Coronatione suâ Poloniæ præfuit. Audita enim Caroli IX. Regis Galliæ fratris sui morte, præsentiâ suâ Galliæ motus componendos esse ratus; de dimissione verò è Polonia dubius, clam noctu parvo cum comitatu Cracoviâ discessit, & in Galliam suam magnis itineribus contendit, frustra ipsum revocantibus Polonis. Cum Henricus Galliæ Regnum turbis variis implicatum occupasset, Poloni verò præsenti Rege opus haberent, Interregnum publicarunt. Hic scissa in duas partes Polona Nobilitas duos elegit Reges. Altera pars Maximiliano Imperatori sceptrum Polonicum obtulit, cui etiam favebat ipse Interrex Jacobus

Henricus Rex.

Duo Reges eliguntur.

Stephanus Bathori.

Vchanski Archiepiscopus Gnesnensis & Primas Regni. Altera elegit STEPHANVM *Battor* de Somlio (Fuerunt enim alii Battorei de Battor) Palatinum Transylvaniæ, cui favebat Samuel Zborobski tum temporis apud illum exul. Cunctante hic Imperatore Stephanus Poloniam ingressus, haud difficulter in suas partes traxit omnem. Dantiscanam etiam urbem resistere ausam obsidione cinxit & ad pacem petendam compulit.

Dantiscanũ bellum.

Stephani virtutes.

Fuit hic Rex in pœnis irrogandis severior, quam Leges Polonicæ de homicidiis latæ patiebantur. Religionem non adhibita propagare noluit, Deum filia illa reservasse dictitans: *Ex nubibus aliquid facere; futura præscire & conscientiis dominari.* Huic Regi quidam tribuunt quod in Polonia lingua Latina à pluribus discatur, quam ullo alio in Regnorum. Referunt enim nonnulli, Stephanum cum in Poloniam venisset linguæ Polonicæ non fuisse gnarum; ideoque non tantùm cum Polonis Latinè locutum, sed etiam illos ad hanc linguam excolendam cohortatum esse, ita ut sæpe ad Procerum filios juniores diceret: *Discite Latine, ego exte aliquando faciam Moschi Pan.* His juventuti stimulus additus fuisse dicitur ad linguam eam diligentius excolendam.

Linguæ Latinæ usus cur in Polonia frequentior.

Addu

Addunt his alii Scholarum Jesuiticarum per hunc Regem institutionem, quibus hoc ipsum deberi contendunt. Verum utut non negamus, his mediis promota fuisse liberalium artium studia; attamen jam antea, fortasse quia cum aliis gentibus Europæis nulla alia linguâ quam Latina uti poterant, aut etiam ex ratione à Loccenio assignata & supra à nobis adducta, lingua Latina inter Polonos fuit vulgatissima. Jam enim tempore Sigismundi I. Regis Poloniæ cum Joannes Dantiscus Episcopus Varmiensis legationis nomine Regis sui functurus Viennam ingressus esset, summopere mirabatur Cæsar, etiam aurigas Legati Linguæ latinæ peritos fuisse, ut habet Christoph. Warsevicius *in Legato.* Similiter cum post excessum Sigismundi Augusti Legati ad Henricum Valesium Regem Poloniæ recens electum essent missi, in quorum comitatu trecenti circiter Nobiles erant, maximæ hoc laudi fuit gentis Polonicæ, quod ex eo comitatu *nullus non latini sermonis peritus fuerit; plures Italicè & Germanicè loquerentur; quidam etiam tam concinne Gallicas voces proferrent ut ad Sequanam potiùs aut Ligerim, quam ad Vistulam*

Aurigæ Latinæ linguæ gnari.

Legatio Gallica Polonis honorifica.

aut Boristhenem nati viderentur; pudore interim aulicis literarum non tantum rudibus, sed infestis etiam hostibus incusso, qui interrogati ab hospitibus suis erubescere & nutu tantum respondere cogebantur, ut ait Jacobus Augustus Thuanus *lib. 56. Histor. circa fin.* Non memoro jam tot Doctos scriptisque claros in Polonia viros, ut Joannem Dantiscum, Tidemannum Gisium, Stanislaum Hosium, Martinum Cromerum, & alios, qui ante tempora Stephani Regis insignem consecuti sunt eruditionem, adeo ut dictæ causæ, saltem soli, literarum Latinarum cultus adscribi nequeat. Post fata Stephani Batthorei iterum duæ in Interregno extitere factiones. Ab una electus est Maximilianus Archidux Austriæ, ab altera SIGISMVNDVS Princeps Sveciæ ex stirpe materna à Jagellonidis genus ducens. Nam Catharina Sigismundi Augusti Regis Poloniæ soror nupserat Joanni III. Principi Finlandiæ (qui postea Rex Sveciæ factus est) ex quo conjugio natus est Sigismundus III. & quidem in carcere Gripsholmiensi, in quem Ericus Rex Sveciæ Joannem cum conjuge Catharina detruserat. *Vid.* Joan. Loccenius *in Hist. Svecan. lib. VII, pag. 357-358 & 369.*

Docti viri in Polonia superiore seculo.

Duo Reges eliguntur.

Sigismundus III. Rex.

Sigismundus in religione Pontificia educatus.

Cum igitur Catharina hæc religioni Pontificiæ esset addicta, filium etiam hunc suum Sigismundum in eadem educabat, permittente id Joanne III. Rege, qui etiam ipse ad Pontificiam religionem inclinabat. Idcirco cum Sigismundi Principis Præceptor Arnoldus Grothusius eum à Pontificiis sacris abducere conaretur, Rex Joannes excandescens, stricto in Præceptorem gladio, hæc addidit: *Educabis filium meum in spem utriusque regni* (nempe Svedici & Polonici) Vid. Joan. Loccen. *lib. VII. Hist. Svec. pag. 441.* Cum Sigismundus III. Rex Poloniæ esset electus jamque in Polonia degeret, potitus est tandem etiam Sveciæ Regno. Sed cum Jesuitas eo vellet introducere aliæque causæ intervenirent, regno illo tandem exutus est à Carolo IX. Duce Sudermanniæ, cum quo postea varia bella gessit per Joannem Zamoiscum Magnum Regni Poloniæ Cancellarium & Exercituum Ducem supremum: item per Christophorum Radzivilium Palatinum Vilnensem; Carolum Chodkievicium & alios. Habuit prius in matrimonio Annam Caroli Archiducis Austriæ filiam, quâ defuncta alteram ejusdem Caroli Archiducis filiam nomine Constantiam sibi mntrimonio junxit: ex priore natus

Bella Svecica.

est Wladislaus, ex posteriore Joannes Casimirus, uterque Rex Poloniæ. *Vid.* Stanisl. Lubienski *lib. I. & II. de motu civili in Polonia.* Verum & illud observatione dignum est, quod Rex Sigismundus III. ex Jesuitarum sententia omnia egerit, adeò ut aulicorum spes & fortunæ non nisi ab eorum favore penderent. Immò publica quoque negotia eorum nutu administrata esse, hancque unicam errorum in Moschicis, Svedicis Livonicisque Regis rationibus fuisse, scribit Paulus Piastecius *in Chronico ad an. 1616. pag. 358.* Neque contemnendum est, quod monet nonnemo, Sigismundum III. Regem Poloniæ numero quadragesimum quartum (addit autem Henricum Probum, qui in nostro Catalogo Regum non comparet) quadraginta quatuor etiam annos imperasse. Sigismundum III. in regimine excepit filius primogenitus WLADISLAVS, devictis Turcis, Magno Ducatu Moscoviæ (cujus etiam Tzar electus erat) sibi subjugato, & per hæc felici in Poloniam statu introducto, Princeps ad omnem posteritatem memorandus. Cum igitur tot bella composuisset, contentiones quoque in Religione exortas in Colloquio Thorunensi An. 1645. instituto componere annixus est: Sed hic felicissimum

Sigismundus Iesuitis deditus.

Sigismundus 44. annos Regno præfuit.

VVladislaus Rex.

Colloquium Thorunense.

simum alias Regem Fortuna destituit, quandoquidem colloquium illud sine fructu habitum & tandem dissolutum est. Ad hunc usque Regem Wladislaum IV. Postæ publicæ, ut vocantur, in Polonia difficulter expediebantur, Regiis Civitatibus vehicula ægre suppeditantibus. Igitur An. 1647. constitutum est, ut in posterum more Germanorum aliarumque gentium Postæ ordinarentur, quod etiam factum. *Vid. Constit. An. 1647. pag. 9. tit. Ordinacya Poszty.* Eo rege Mereci in Lithuania mortuo, & ipsa Regni Poloniæ felicitas mortua fuisse videbatur. JOANNES enim CASIMIRVS, qui jam vitam monasticam in Religione Societatis Jesu antehac elegerat & biennio probationis finito, antequam perseverantiam in eo statu professus esset, ab Innocentio X. Papa in numerum Cardinalium cooptatus erat, teste Piasecio *ad an. 1648. fol. 599. (503)* Wladislao à Polonis suffectus, ductâq; fratris sui Vladislai uxore Maria Louysa Duce Nivernensi ex familia Gonzagarum oriunda, infinitis propemodum bellis implicitus erat; cum in Poloniam Cosaci, Mosci, Tartari, Sveci, Transylvani, aliique omnibus viribus incumberent. Tandem tot bellis vix eluctatus Joannes Casimirus, abdicato imperio

Joannes Casimirus Rex fuit jam Cardinalis.

Bella multa Casimiri.

perio in Galliam concessit, ubi etiam animam exhalavit. Tempore Joannis Casimiri Regis accidit res mira, quæ fortassis apud posteritatem vix fidem inveniet, ut olim contigit Historiis de Romulo & Remo, aliisq; ferarum alumnis, Nimirum an. 1661. reperti sunt in sylvis Grodnensibus à turma militum in lustris cum aliis pluribus ursis duo pueri. Horum alter, cum milites in feras impetum fecissent, cum aliis ursis loca paludinosa petiit, sicque manus insequentium evasit: alter verò, dum alia via periculum evadere laborat, militi in prædam cessit. Hic octavum circiter aut nonum annum jam attigerat, ut ex statura ejus colligi poterat: mores plane ursini erant, quoniam non tantum carnibus crudis, melli, pomis, aliisq; ursorum deliciis avidè inhiabat, sed etiam more talium ferarum quadrupes incedebat. Adductus Warsaviam Regiq; oblatus, primo sacris Christianorum initiatus est, nomenq; Josephi in Baptismo accepit. Mox erecta facie pedibus incedere, non sine difficultate, edoctus est. Linguam vero Polonicam addiscere non potuit, sed murmure ursino animi sui sensa exprimere solitus est. Donavit illum postea Rex Joannes Casimirus Succamerario Posnanensi Petro Adamo Opalinio, in cu-

jus aula ad culinæ ministeria adhibebatur, ut ligna portaret, aliaq; viliora munia obiret. Feritatem tamen suam non plane exuit, sed aliquando sylvas petiit, securus ab ursis, qui statim ipsum, ut alumnum suum agnoscebant. *Vid.* Johannes Redwiz *in Carmine ad Petrum Adamum Opalinski Succamerarium Posnaniensem hac de re Anno 1674. scriptum.* Cum regno se abdicasset, Johannes Casimirus electus est, urgentibus quibusdam Palatinatibus, *Piastus*, id est, Rex incola, MICHAEL KORIBVTHVS, Dux in Wisniowiec, ex antiquissima Olgerdi Magni Ducis Lithuaniæ & Patris Wladislai Jagellonis familiâ oriundus. Koributhus enim, â quo Wisniowiecy Duces descendunt, fuit Wladislai Jagellonis frater. *Vid.* Albert. Wijuk Kojalowicz. *Part. I. Hist. Luthu. lib. VIII. pag. 354.* Verùm & huic Regi parum favit fortuna. Motibus enim civilibus concussa Republicâ, Camænecià item Podoliæ (validissimo totius Poloniæ propugnaculo) à Turcis expugnata, è vita An. 1673. cum quatuor annos mensesq; quatuor imperasset excessit. Sub hoc Rege Michaele natus est An. 1670. Vilnæ in Lithuania infantidens, quem omnes civitatis Medici, chirurgi & aurifabri, præsente loci illius Episcopo

Michael Rex.

Turcæ Camenecium occupant.

scopo etiam limâ adhibitâ probarunt, vereque aureum esse judicarunt. Sed cum postea An. 1673. puerulus ille febricula corriperetur, mutatus est aureus ille dens in osseum, referente Alberto Tylkowski *in Disquisitione Physica ostenti duorum puerorum, quorum unus cum dente aureo, alter cum capite giganteo Vilnæ spectabatur.* Gestum deinde est bellum adversus Turcas sub auspiciis Illustrissimi Domini Joannis Sobiescy, supremi tunc exercituum in Regno Poloniæ Ducis; qui etiam obtenta memorabili illa Chocimensi victoria aliisque rebus pro Patria fortissime gestis meritus est, ut communibus omnium studiis ad Regale fastigium eveheretur. Et hic est ille JOANNES III. quem non tantum subditi ob ingentes verèque Regias virtutes colunt, sed universus etiam propemodum orbis ob concussam fractamque in Austria ad urbem Viennensem potentiam Turcicam & ingentia in rem Christianam merita veneratur adoratque. Ut verò diu vivat, victorias continuet, connectat laureas, fines imperii proferat nomenq; per hæc suum reddat immortale, omnes ex animo precamur.

Joannes III. Rex.

XVI. Antequam hoc caput concludamus,

damus, lubet jam omnia illa Interregna in quatuor Regum classibus à nobis commemoratis occurrentia in unum colligere. Quamquam autem in Regnis Electivis post singulos Reges Interregnum sequitur, nisi Pater sibi adhuc vivo filium indultu procerum in Regno substituat, non omnia tamen hic nobis erunt commemoranda. Duplicia enim nos hic facimus Interregna, videlicet alia Majora, alia minora. Minora vocamus ea, quandò patre mortuo ex filiis, aut his deficientibus ex fratribus unus in ejus locum eligitur: tunc enim, quoniam certus ferme est Regni successor, ad quem omnium suffragia collineant, minore tumultu res agi solet, ideoque ea nomine minorum Interregnorum appellare placuit. Majora interregna sunt, quando stirpe Regia prorsus extincta, in aliam stirpem regnum transferendum est, aut etiam si aliis intervenientibus, etiam filio succedente, majora etiam pericula Reipubl. imminent. Ejusmodi Interregna majora numerant Historici duodecim circiter. *Primum* est à Lechi obitu & incidit in an. Chr. 700. *Secundum* fuit circa an. 750. postquam Wenda Regina Craci filia seipsam in Vistulam præcipitem dederat. *Tertium* post Præmisli sive

Interregna Polonica.

Interregna sunt duplicia.

sive Lesci I. mortem, ubi cursu equorum instituto Lescus II. Rex electus est. *Quartum* post Popielum II. à muribus corrosum, in cujus locum suffectus est Piastus. *Quintum* est à Miecislai Regis Polonorum II. morte, ubi Casimirus è monasterio extractus gubernaculis Reipubl. admotus est. *Sextum* postquam Casimirus Magnus mortuus erat, ubi Lodovicus Ungariæ Rex ei suffectus est. *Septimum* post Ludovici Vngari fata, ubi ad Wladislaum Jagellonem magnum Lithuaniæ Ducem Regnum fuit delatum. *Octavum* cum Sigismundo Augusto è vivis sublato, Regnum Henrico Valesio cessit. *Nonum* post excessum ejus in Galliam, ubi Stephano Transylvaniæ Palatino sceptrum Regni Polonici fuit traditum. *Decimum* post ejusdem Stephani mortem, ubi Sigismundus III. fuit ex Svecia accitus. *Undecimum* est post abdicationem Joannis Casimiri, ubi Michael Koributh Dux Wisniowiecius electus est. Et tandem *duodecimum* Interregnum est post fata Michaelis Koributhi Regis, in quo fasces imperii Polonici Serenissimo Joanni III. qui hodie feliciter Regno præest traditi sunt. Hæc Interregna vulgò ab Historicis enumerari solita, si quis ita vocari dicat Historicè non politicè, nos

cè, nos non habebit sibi adversos. Interregnum enim Politicè sumptum est propriè in Regno electivo tempus illud, quo post mortem unius Regis, quicunque ille tandem fuerit, alter ab electoribus quæritur, & Reipubl. gubernandæ admovetur. Hic autem Interregna vocantur illa tempora, quando stirpe Regia penitus extincta, ex alia familia Rex quæritur, sive Regnum illud sit electivum, sive successivum; sive post mortem ultimi Regis alius quæratur, sive ei vivo adhuc substituatur.

CAP. III.

De

SILESIA & Comitatu Scepusiensi in Hungaria.

I.

OMissis jam Rugianis, Mekleburgico & Luneburgico Ducatibus, Wagria & Misnia, ut & Regno Bohemiæ & Moraviâ (quas, licet Slavorum fuerint Provinciæ, primis illis Ducatus Polonici temporibus Polonis non paruisse jam supra probavimus, & licet postea quædam earum, præsertim Boleslao Chrobri imperante, Regno Poloniæ fuerint

adjunctæ, non diu tamen imperium Polonorum agnoverant) progredimur jam ad SILESIAM, quam Vincentius Kadlubko semper appellat SILEVCIAM. Populos autem ipsos alii SILESIOS & SLESIOS, alii, præsertim veteres, SLIVSIOS, alii SVSOS vocant. Sed & derivatio hujus nominis, Silesia, varia est. Alii enim hoc nomen deducunt à *Slesa* vel *Elsa* flumine, alii à voce Schleuse / alii aliunde, de quibus vid. Melch. Goldastus *lib. I. de Regn. Bohem. cap. 14.* Joachimus Curæus *in Annalibus Sileſ.* putat antiqua nomina LYGIORVM & ELYSIORVM in usum esse revocata, quod etiam est probabilius. Hanc autem Provinciam, quam hodie Silesiam vocamus, aut saltem magnam ejus partem usque ad Oderæ ripam Orientalem tempore Lechi successorumque ejus ad Poloniam pertinuisse, fidem illud facit, quod neque Adamus Bremensis, neque Helmoldus Silesius ponant inter Slavos Germaniam hodiernam incolentes. Immò expresè etiam Adamus Bremensis *lib. II. cap. 10. (63.)* Polonos statim trans Oderam collocat. Helmoldus etiam *lib. I. Chron. Slav. cap. 2.* terminum Slavorum suorum, id est eorum, qui in hodierna Germania habitabant, ab oriente ponit Oddoram. Ex qui-

Silesiæ appellationes.

Vnde Silesia dicatur.

Silesia ad Poloniam & olim pertinuit.

quibus illud firmiter concludi potest, saltem illa, quæ nobis cis Oderam sunt & Poloniæ hodiernæ terminum orientalem contingunt Polonis fuisse subjecta omnia. Nec diffiteniur hæc Silesiaci Scriptores. Sic enim Nicolaus Henelius in Silesiographia sua cap. 7. *Fuit*, inquit, *Silesia Poloniæ Regni à Lecho conditi Provincia annos pene 860. Ante annos vero &c.* Hoc etiam ex Joachimo Cureo aliisque ejus gentis Scriptoribus satis fit manifestum. Non minus autem & hoc certum est, Silesiam sæpiùs à Germanicis Imperatoribus jam olim fuisse infestatam & forsan etiam aliquoties vectigalem factam. Quod Carolus Magnus & Silesios domuerit, tradit Cureus *in Annal. Sileſ. pag. 28.* Poterit etiam hæc Curei sententia probari ex Eginhardi loco supra allegato (supra cap. II. num. IX.) ubi dixerat, Carolum M. gentes inter Rhenum & Vistulam perdomuisse; ubi sine dubio eos tantum populos intelligit, qui sunt inter Rhenum & ea loca, in quibus Vistula oritur. Post Caroli M. tempora clariora adhuc habemus de subactis Silesiis Historicorum testimonia. Nam de Ludovico Pio Imperatore Caroli M. filio sic loquitur Adamus Bremensis: *Ipse Boemanos, Sora-*

Silesia ab Imperatoribus Germanicis subigitur.

Ludovicus Pius facit Silesiam tributariam.

bos, Susos, & cæteros Slavorum populos ita perdomuit, ut tributarios efficeret. Hæc Adamus *lib. I. Hist. Eccl. cap. 34. pag. 29.* Hoc An. 830. contigisse notat Cureus. Ex quibus satis evidenter patet, Carolum M. tentasse immò domuisse Silesiam, quæ tamen postea statim se in libertatem asseruit. Idcirco Carolo M. satis fuit (si Blondo & Bonfinio supra allegatis credimus) Albi præsidia imposuisse. Ludovicus autem Pius Silesios, saltem occidentales & Transoderanos denuo Germanico Imperio subjecit, teste Adamo Bremensi, ut jam audivimus. Verum neque tunc Silesii Imperio Germanorum fidem servarunt. *Post mortem enim Ludovici Regis,* ait Helmoldus, *Bohemi, Sorabi, SVSI & Slavi, quos ipse tributis subjecerat, tunc servitutis jugum excusserunt.* lib. 1. Chron. Slav. *cap. 7. num. 3. pag. 23.* Postea quoque nempe an. 869. Sorabi & Sliusi sub Ludovico II. junctis sibi Bohemis & cæteris circumcirca vicinis antiquos terminos Thuringorum transgredientes, plurima loca devastarunt, ut notant Annales Fuldenses *ad dict. annum.* Verùm An. 874. Luitpertus Archiepiscopus & Ratolphus Rhaculphi successor eos iterum sub jugum

Silesii ab Imperio desciunt.

Silesii in Germaniam excurrunt.

Silesii iterũ subiguntur.

gum miserunt. Sic enim iterum dicti Fuldensium Annales ad an. 874. *Sorabi & Sliusi eorumq; vicini Thaculpho defuncto defecerunt, quorum audaciam Luitpertus Archiepiscopus & Ratolphus Thaculphi successor ultra Salam fluvium profecti prædis & incendiis sine bello compresserunt & eos sub pristinum servitium redegerunt.* Et alibi: *Slavi qui vocantur Linones & Sliusi eorumq; vicini defectionem molientes solitum dare censum renuunt. Quos Ludovicus Rex missis quibusdam fidelibus suis sine bello compressit, acceptisq; obsidibus nonnullis & muneribus non paucis eos sub pristinum redegit servitium.* Hæc Annales Fuldenses *ad an. 877.*

II. Hæc ex Germanicis Scriptoribus adduximus, apud Polonos verò hodiernos de iis nec vola nec vestigium. Constans enim eorum est sententia, Silesiam totam, ut hodie suis finibus continetur, olim à principio Polonici Principatus fuisse sub ditione Polonorum. Nihilominus tamen Germanorum sententiam approbare videtur Vincentius Kadlubko antiquissimus Historiæ Polonicæ conditor, qui Boleslaum I. Chrobri sibi Seleuciam

Polonorum sententia de Silesia.

Boleslaus I. Rex Polon. subjicit sibi Silesiam.

(id est Sileſiamaſſim,) Pomeraniam, Pruſſiam Ruſſiam, Moraviam, Bohemiam, ſuæ ſubjeciſſe ditioni ſuisque poſteris vectigales reliquiſſe refert. *lib. II. Chron. Polon. Epiſt. 13. pag. 138.* Itaque ſi Boleslaus Sileſiam ſuo adjecit Regno, ergo illa non ſemper tota Regno Poloniæ antea adhæſit. Poſt Boleslai Chrobri tempora ſub Miecislao I. de Sileſia nihil, quod ad noſtrum faciat inſtitutum, occurrit notandum. Caſimiro I. rerum in Polonia potiente circa an. 1042. Henricus III. Imperator Bretislao Duci Bohemiæ Sileſiam conceſſit, quam tamen poſtea Bretislaus Polonis reddidit eâ lege, ut Poloni ex Sileſia quotannis Bohemiæ Principibus penderent tributum, uti referunt Scriptores Bohemici, Coſmas Pragenſis *lib. II. Chron. Bohem. ad an. 1054.* Borek *in Chronico Bohem. Part. I. an. 1040. pag. 83.* Cureus *in Annal. Sileſ. p. 39.* Sub ea tempora Caſimirus I. Rex Poloniæ Epiſcopatum, quem antehac Mieſzko I. Smogoroviæ fundaverat, quique poſtea Bicinam translatus fuerat, tandem Wratislaviam tranſtulit, ex quo jus ipſius in Sileſiam cognoſcimus. Deinde Henricus IV. Imperator in Comitiis Moguntinis An. 1086. Wratislao Bohemiæ Regi dicitur feciſſe poteſtatem, ut Sileſiam, Luſatiam, & Poloniam totam ad ſe

Henricus IV. Imp. VVratislao facit poteſtatem ſubjiciendi ſibi Poloniam.

ſe traduceret, teſte Coſma Pragenſi, qui ipſe cum Duce ſuo Comitiis illis interfuit *lib. II. Hiſt. Bohem. ann. 1086 pag. 42.* Addunt etiam alii Bohemici Scriptores, Wratislaum poſtea magnam ſibi Poloniæ & Sileſiæ partem ſubjeciſſe, atq; urbem Wratislavienſem in Sileſia inſtauratam à ſuo nomine Wratislaviam appellaſſe, ideoque adhuc hodie dictam urbem in honorem conditoris ſui Wratislai Regis Bohemiæ in inſignibus ſuis literam W. habere. Teſtem hujus rei citant Joannem Dlugoſſum Scriptorem Polonicum. *Vid.* Bohuslaus Balbinus *lib. III. Epitomes rerum Bohem. cap. 8. pag. 209.* Agnoſcit illud, quod de donatione Poloniæ & Sileſiæ ab Henrico IV. Imperatore Regi Bohemiæ Wratislao facta dicitur, etiam ipſe Cromerus *lib. V. ad an. 1087. pag. 465.* qui tamen ibidem addit, utrumque, (Imperatorem nempe Henricum IV. & Bohemiæ Regem Wratislaum) ne tantillum ibidem habuiſſe, quantum pedis veſtigio calcare poſſet. Quid de hac controverſia nos ſentiamus, paucis aperiemus. Primùm fruſtra Bohemi & Sileſii Joannem Dlugoſſum in ſuas partes tradere contendunt, cum ille contrarium potius aſſeveret. Dicit enim jam An. 1058. Epiſcopatum Bicinenſem Wratislaviam à Caſimiro Rege Poloniæ

VVratislaviensis urbs nomen à VVratislao habet.

Sententia auctoris de hac controverſia.

translatum esse, quod recentiores omnes ex Dlugosso hauserunt. Quomodo igitur Dlugossus asserere potest, post ea demum tempora urbem illam instauratam Wratislaviæ nomen adeptam esse? Sed si etiam Dlugossum ipsum inspiciemus, nihil tale ex eo deprehendere licebit. Deinde Henricum IV. Imperatorem Wratislao Regi Bohemiæ permisisse, ut sibi Poloniam subjiceret, negari non potest. Nam iis temporibus Poloniam fuisse Imperatoribus Germanicis tributariam, jam superiore capite satis superque probatum est. Cum igitur Poloni jugum illud ferre nollent, Imperator autem Henricus IV. aliis turbis esset implicitus, ut Polonis ipse bellum inferre non posset; ideo jus suum transtulit in Bohemiæ Regem sibi fidum. Nihil autem tunc temporis Bohemiæ Regem contra Polonos obtinuisse, docent tot bella adversus Bohemos & Germanos gesta, de quibus vid. Borek *Part. I. pag. 107. in pr. & pag. 122.* Joachimus Cureus *loc. cit.* Melch. Goldastus *lib. II. de Regno Bohem. cap. 12. & lib. III. cap. 10. num. 8.*

Status Silesiæ Sec. XII.

III. Prævaluisse etiam in bellis illis Bohemicis Polonos, illud argumento est, quod Silesia sub Imperio Polonico non solum Wladislao Hermanno (cujus tempore

pore donatio illa Bohemiæ Regi ab Imperatore facta est) sed etiam Boleslao III. Criwousto regnante mansit. Immo ipse Imperator Henricus IV. tandem cum Polonis in gratiam rediisse & bella Bohemica inhibuisse videtur, ut ex loco Lamberti Schafnabrugensis supra *cap. II. num. X.* adducto elucet. Postea cum Boleslai Criwousti filius Wladislaus II. fratribus suis impotenti dominatione gravis esset, expulsus tandem ab illis, confugit ad Conradum III. Imp. & deinde ad Fridericum I. Imperatorem, qui posterior Boleslaum IV. cognomine Crispum, Ducem Poloniæ & Fratrem Wladislai II. exulis variis bellis gestis eò adegit, ut Silesiam universam Wladislao & posteris ejus traderet, cujus possessionem filii demum Wladislai, patre vitâ functo, adierunt. Fuere autem tres filii, nempe Boleslaus, Miecislaus & Conradus, qui ita inter se videntur Silesiam partiti, ut tamen Monarcharum Poloniæ fiduciarios se profiterentur. Quapropter ut ejusdem sanguinis Principes, quotiescunque de salute communis Patriæ consilium erat capiendum, simul in unum convenientes Comitia cum Polonis obibant. Vt cum An. 1180. Casimirus Comitia Lencitiæ indixisset, aderant inter alios Boleslaus

Silesia proprios accipit Principes.

Silesiæ Duces cum Polonis eadem habuere Comitia.

Procerus Wratislavienſis Dux, & Ziroslaus Wratislavienſis Epiſcopus. Similiter an. 1222. Maſoviæ Duci contra Pruſſos bellum gerenti adfuere, fundationemque Epiſcopatus Pruſſici ratam habuere Dux & Epiſcopus, item Dersko Palatinus & Sobeslaus Caſtellanus Wratislavienſes. Item an. 1226. Comitiis Ganſavienſibus interfuit Henricus Barbatus Wratislavienſis Dux, & alius ejusdem urbis Epiſcopus. Vid. de his Stanisl. Lubienski *in Reſponſ. ad LXX. rationes p. 166. Operum.*

Semina diſcordiæ inter Poloniæ & Sileſiæ Duces.

IV. Attamen poſtquam Sileſia Wladislai II. poſteris attributa eſt, ſtatim à ſe invicem abalienari cœperunt Polonorum & Sileſiorum animi, idque partim ob memoriam Wladislai filiorumque ejus, quibus Poloni hanc provinciam inviti tradiderant; partim etiam quod ægre ferebant conjunctionem Principum Sileſiæ cum Germanis, qui eò ſe conferentes paſſim Sileſiam complebant. Quo etiam fiebat, ut Principes paulatim moribus Germanicis aſſueſcerent. Quin etiam eandem ob cauſam Poloni Principes Sileſiæ ſæpius ad conſilia non accerſebant. Præteribant inſuper eosdem, quando ipſis ſucceſſio in Regno Poloniæ deberi videbatur. Exaſperatis igitur jam per ſe utrinque animis, ſupervenit adhuc Joannes Bohe-

Sileſii aſſueſcunt moribus Germanorum.

Bohemiæ Rex Henrici VII. Imperatoris filius, qui odia inter has gentes, Polonicam & Sileſiacam, auxit, donec tandem Sileſiam ſibi ſubjeciſſet. Inprimis autem inter Lignicenſem & Brigenſem Duces odia ſerebat, adeò ut illi ſeſe, veluti Cadmæi fratres, invicem attererent, ex quo etiam eò inopiæ redacti ſunt, ut Boleslaus Lignicenſium Dux filios ſuos Wratislavienſibus mercatoribus oppignoraret. Facile igitur fuit Joanni Sileſiæ Ducet tum prece, tum precio, ad ſe pertrahere, quod etiam Sec. XIV. ſub Wladislao Loctico Rege Poloniæ factum eſt. Jam autem & antea Wenceslaus Bohemiæ Rex iisdem artibus nonnullas Sileſiæ partes interverterat ſubque ſuam redegerat poteſtatem. *Vid.* Cromerus *lib. XI. p. 586. ſeqq.* Stanislaus Lubienski *in Reſponſ. ad LXX. rationes pag. 168.* præſertim verò Joach. Cureus *in Annal. Sileſ. pag. 95.*

Sileſia penitus à Polonia diveltitur.

V. Sub eadem tempora cum Duces Sileſiæ tot bellis eſſent implicati, etiam CROSNENSIS Ducatus à reliquo corpore Sileſiæ avelli cœpit. Nam Anno 1272. urbs Croſna Magdeburgenſi Archiepiſcopo eſt oppignorata, quam tamen biennio poſt Henricus probus Dux Wratislavienſis redemit. Cureus *in Annal. Sileſ. pag. 306.* Andr. Angelus *lib. II. Annal. Mar-*

Croſnenſis Ducatûs fata.

Marchic. pag. 108. Deinde Anno Christi 1276. Wratislavienſes Croſnam iterum oppignorarunt Marchioni Brandeburgico Joanni pro 4000. aureis ſive florenis, ut Henricum principem ſuum captum liberarent, ea conditione adjecta, ne Marchio Boleslao Lignicenſi ſuppetias ferret. Miechov. *lib. III Chron. Polon. cap. LVII.* Angelus *lib. II. Annal. March. pag. 110.* Cum verò poſtea Croſna ad Sileſiæ Ducatum reduſſet, accepit illum Ducatum Joannes Magnus, Marchio Brandeburgenſis, cognomento Cicero Germanicus, hypothecæ loco pro quinquaginta millibus aureis, qui ei dotis nomine debebantur, ut eſt apud Angelum in Annal. March. *lib. III. pag. 247. fin.* Deinde Anno 1491. Ducatum Croſnenſem Joanni III. Electori Brandeburgico Joannes Dux Saganenſis ceſſit conſentiente Wladislao Rege Hungariæ & Bohemiæ Angelus *lib. III. pag. 256.* Ad extremum Joachimus II. ejusque frater Joannes Marchio Brandeburg. acceperunt Anno. 1528. Croſnam à Ferdinando I. Rege Romanorum & Bohemiæ, primique ſe ſcribere cœperunt Croſnæ in Sileſia Duces. *Vid.* Angelus *lib. III. pag. 329.*

Croſna cedit Marchionibus Brandeburgenſibus.

Caſimirus M. Rex cedit omni jure quod habuit in Sileſiam.

VI. Caſimirus tandem Magnus Rex Poloniæ Sec. XIV. cum Joanne Rege Bohemiæ tranſegit & jure omni, quod habebat in Sileſiam, ſe abdicavit, ut tradit nonnemo apud Lubienſcium *in lib. ſupra aliquoties citato pag. 169.* Tradunt hoc ipſum alii quoque Scriptores Bohemici, adduntque tradita ſic Regibus Bohemiæ Sileſia, Reges Bohemiæ viciſſim ſe omni jure, quod prætendebant in Poloniam, abdicaſſe. Bohuslaus Balbinus *lib. III. rer. Bohem. cap. 16. pag. 301. ſeq.* Neque Lubienſcius id, quod de dimiſſione juris in Sileſiam à Caſimiro Magno facta dictum eſt, negare audet, reſpondet tamen, Caſimirum id ſine conſenſu Procerum Poloniæ facere minime potuiſſe. Immò contendit inſuper Lubienſcius, non omnem tunc Sileſiam in ditionem Bohemorum conceſsiſſe, cùm & poſtea variæ partes Sileſiæ aliis Palatinatibus Polonicis acceſſerint. Namque & poſt pacta illa Caſimiri Magni Bernhardus Suidnicenſium Dux in fide, qua Regno Poloniæ obſtrictus erat, manſit, teſte Lubienſcio *loc. cit.* Idem etiam ille Caſimirus Magnus poſtea WSCHOVIENSE ſive FRAVSTATENSE TERRITORIVM cum civitate ejusdem nominis An. 1343. armis recuperavit, idque contra Pacta, ut tradit Cureus *in Annal. Sileſ. ad dict. an. pag. 103.* Et hoc territorium adhuc eſt in ditione Polono-

Suidnicenſium Dux manet in obſequio Polonorum.

VVſchovienſe territorium.

Ducatus quidam Silesiaci Poloniæ accedunt.

lonorum. Similiter etiam post ea tempora Palatinatui Cracovienſi tres Ducatus Sileſiaci acceſſere, nempe Ducatus Severienſis Ducatus Oſwiecimenſis & denique Ducatus Zatorienſis, de quibus ſingulis pauca nobis adjicienda erunt.

Severienſem Ducatum emit Sbigneus, Epiſc. Cracov.

VII. SEVERIENSEM Ducatum emit Sbigneus Oleſnicius Epiſcopus Cracovienſis & Cardinalis circa An. 1443. à Wenceslao Ceſſinenſium Duce, eâ lege, ut Cracovienſis Epiſcopus eſſet Dux Severiæ, teſte Cromero *lib. 21. de ort. & reb. geſt. Polon. pag. 714.* Cum verò ſe huic emtioni oppoſuiſſet Ratiborienſium Dux, ortis ſubinde variis motibus, Epiſcopus Cracovienſis in poſſeſſionem hujus ducatus venire ſtatim non potuit, donec tandem poſt triennium circiter, nempe an. 1446. Ducatus ille à Ratiborienſium & Teſſinenſium Ducibus ipſi pleno jure poſſidendus traditus eſt. Cromer. *lib. XXII. pag. 720.* Circa eadem tempora, nimirum Caſimiro IV. Jagellonide Polonis imperante, Joannes Dux Oſwiecimenſium Poloniam infeſtare auſus eſt, quam injuriam Poloni ulturi in ditionem ejus irrumpentes, arcem Oſwiecimenſem obſidione cinxerunt: quibus malis perculſus Joannes Dux pacem petiit, quæ ipſi conceſſa eſt ea con-

Oswiecienſis Ducatus.

ea conditione, ut accepto certo precio (nempe quinquaginta millibus marcarum latorum groſſorum Pragenſium numeri Polonicalis, quadraginta octo groſſos in qualibet marca computando, (ut habet Jacobus Przyluſius *in Statuto pag. 793. & 796.*) omni prorſus provincia Oſwiecimenſi Regi Polonisque cederet. Et ſic tandem OSWIECIMENSIS Ducatus, poſtquam cum reliqua Sileſia in ditionem Bohemorum venerat, poſtlimino in ditionem Polonorum An. 1454. rediit. Neque poſtea vindicatus eſt hic Ducatus à Bohemis, ob bella Huſſitica ſub Georgio Rege Bohemiæ geſta. *Vid.* Cromer. *lib. XXII. pag. 728. & 731.* Neugebauer. *lib. VI. Hiſt. Polon. pag. 334.* Ad extremum Ducatum ZATORIENSEM emit Joannes Albertus Rex Poloniæ à Duce Janusſio an. 1494. quinquaginta millibus florenorum Vngaricalium auri puri. Adjecit quoque dictus Joannes Albertus Rex Januſſio illi & conſorti ejus pro dicto Ducatu quotannis ducentas marcas pecuniæ communis & numeri. Polonicalis & ſedecim bancos ſalis donativi ad dies vitæ Janusſii & conſortis ejus, ut habetur in ipſo emtionis inſtrumento apud Przyluſium *lib. V. Statuti cap. V. pag. 791.* Factus igitur hac ratione eſt Janus-

Zatorienſis Ducatus.

ſius

sius Regni Polonici Vasallus. Jusjurandum, quo se obstrinxit Regi Poloniæ, habetur apud Janum Januſſovium *lib. VII. Constitut. Regni Polon. Part. VII. tit. 1. pag. 1013.* Sed cum Januſſius ille An. 1513. sine prole decessisset, Ducatus ejus Regno Poloniæ ex pacto adjunctus est. Neugebauer. *lib. VII. Hist. Polon. pag. 466.* Verùm & in reliquis Ducatibus, quos post Joannem Regem Bohemiæ cæteri ejus successores tenuerunt, Reges Polonicos aliquod jus habuisse, probat Lubienscius ex eo, quod Wladislaus Jagello Polonorum Rex non aliter fœdus cum Wenceslao Imperatore pepigit, nisi ut Wenceslaus, tanquam Bohemiæ Rex, nomina Ducum Silesiæ cum sexcentis lanceis & totidem balistariis se contra quemvis hostem auxilio futurum polliceretur; cujus rei extare diploma in tabulario Cracovienſi An. 1414. conscriptum, testatur laudatus Lubienski *p. 170.* Ex his etiam pactis Wladislao contra Crucíferos bellum gerenti, quosdam Silesiæ Principes memorat ibidem Lubienscius. Prætereo jam quorundam Episcoporum & Abbatum Polonicorum territoria amplissima, quæ adhuc in Provinciis Silesiacis, quæ hodie subsunt Regibus Bohemiæ, possidere dicuntur, de quibus videatur Stanislaus Lubienscius *in Discursu de Rebus Silesiacis pag. 160. Operum.*

Polonorum jus in Silesiam.

Quidam Episcopi & Abbates Polonici Diœcesos habent in Silesia

VIII. Docuimus hactenus, quod Silesia antiquis temporibus fuerit pars Polonici Regni; ostendimus etiam, quomodo postmodum à Corpore Polonicæ Reipubl. per Joannem Bohemiæ Regem Sec. XIV. fuerit avulsa: & denique quomodo tandem quædam Silesiæ partes inprimis Cracovienſi Palatinatui fuerint postliminio adjunctæ. Jam igitur, quoniam postea de Vngaria nulla se offeret dicendi occasio, ostendemus, qua ratione COMITATVS SCEPVSIENSIS à reliqua Hungaria fere avulsus palatinatui Cracovienſi pene totus accesserit. Nimirum Wladislaus Jagello dederat An. 1412. Sigismundo Hungariæ Regi octoginta millia sexagenarum Pragensium mutuò, pro qua summa vicissim Sigismundus Vladislao hypothecæ loco dedit dictum Scepusiensem Comitatum; adjectis ejusmodi conditionibus, quæ redemtionem jam reddunt difficillimam, immò impossibilem. Sunt autem in hoc Comitatu primùm tredecim civitates, deinde est arx Lublovienſis cum aliis quibusdam urbibus, quæ adhuc à Polonis tenentur; quædam tamen ex hoc Comitatu ut Leutschovia, Kesmarkum & alia

Hungariæ pars Polonis oppignorata.

Comitatus Scepusiensis tredecim civitates accipiunt Polonι.

adhuc pertinent ad Hungariæ Regem. Vid. de his Cromerus *lib. XVII. de Orr. et Reb. gest. Polon. in calce.* Neugebauer *lib. 5. Hist. Polon. pag. 263.* Jac. Przylus. *lib. 6. cap. 6. p. 797.* Petrus de Rewa *in Hist. Hung. Centur. 5. pag. 32.*

CAP. IV.

De

LVSATIA.

I.

Lusatia antiquissimis temporibus non paruit Polonis.

IN primo Slavorum in Germanicas oras ingressu Lusatiam Polonis non fuisse subjectam, illud argumento est, quod Adamus Bremensis *lib. II. cap. 10.* & Helmoldus Bosoviens. Presbyter *lib. I. Chron. Slav. cap. 2.* enumerantes populos Slavicos extra Poloniam, numerant & Slavos Lutitios, inter quos etiam sunt Lusati, præsertim inferiores. Sorbos enim Lusatiam Superiorem tenuisse, probat Petrus Albinus *in Chron. Misn. Tit. VII. pag. 75. fin.* Jam verò supra *cap. II. num. IV.* probavimus, Slavos illos in Germania gentes fuisse liberrimas nulliusque alterius imperio subjectas, id quod præcipuè de Lutitiis asserentem audivimus Dithmarum Mersburgensem. *lib. VI. Chron. pag. 136.*

Lusatiam infestant Carolingi.

II. Lusatorum potentiam primus fregisse dicitur Carolus Magnus, ut ex Eginhardi loco supra *cap. II. num. VIII.* citato apparet. Hujus filius Ludovicus I. in testamento suo Lothario filio inter alias provincias & Lusatiam tradidit, ut ex Abrahamo Hosmanno habet Goldastus *lib. II. de Regno Bohem. cap. 13. num. 3.* In reliquorum Seculi IX. Imperatorum divisionibus Imperii non reperitur expresse, an Lusatia alicui filiorum fuerit attributa, uti ex testimoniis Scriptorum à Goldasto adductis videre est. Hoc igitur inde ut etiam ex integra illorum temporum Historia colligere licet, fuisse quidem tunc non raro Slavos, & in his etiam Lutitios, ab Imperatoribus Germanicis subactos, semper tamen eosdem jugum sibi imposition iterum excussisse. Non minus tamen & hoc certum est, Lusatiam tunc imperio Polonico non fuisse subjectam.

Status Lusatiæ Sec. X.

III. Seculo X. cum Slavi variis ex partibus Germanicas Provincias infestarent, Henricus I. Imperator Slavos aggressus domuit. Vt verò contra eos facilius se tueri posset, instituit Anno 929. Misnen-sem Marchionatum, & postea quoque Budissinensem Marchionatum in Lusatia, eundemque tradidit Geroni Comiti de Aldenburg, qui postea factus est Mar-

chio Brandeburgicus. Petrus Albinus *tit. VIII. pag 96. seqq.* Igitur ne tunc quidem, nimirum initio Sec. X. Poloni Lusatiam habuere. Paulo post quidem Misico primus in Polonia Princeps Christianus tempore Ottonis II. Imperatoris dicitur imperasse Slavis Licikavicis: sed hi Licikavici Slavi non fuere Lusici sive Lusati, secus atque contendit Cromerus (idque propterea, ne Miecislaum Poloniæ Ducem Ottoni I. Magno fuisse subjectum, concedere cogatur.) Nam Wittichindus Corbejensis Licicavicos Slavos ut diversos numerat à Slavis Lutitiis, quando ait: *Otto M. Miscam Regem, cujus potestatis erant Slavi, qui dicuntur Licicavici, duabus vicibus superavit. Eo quoq; tempore Gero Præses Slavos, qui dicuntur Lusiki potentissimè vicit & ad ultimam redegit servitutem.* Hæc ille *lib. III. Gest. Sax.* Conf. Cromer. *lib. III. in Miecislao pag. 436.* Slavi igitur Licikavici hic ipsi Poloni aut Silesii esse videntur.

Slavi Licikavici & Lutici non sunt iidem.

IV. Primus igitur Polonorum Regum, qui Lusatos sub jugum misisse dicitur, est Boleslaus I. Chrobri; quod etiam firmis probari potest argumentis. Nam hoc ipsum non tantum Vincentius Kadlubko *lib. II. Chron. Epist. 13. pag. 138.* testatur, ubi

Boleslaus I. Rex primus subigit Lusatos.

Boleslaum hunc usque ad Salam progressum esse, ibique columnam victoriarum suarum monumentum statuisse refert. Sed habet hoc etiam Dithmarus Mersburgensis, qui de Boleslao illo verba faciens: *Interim*, inq. *Boleslaus Miseconis filius de morte lætatur Comitis Ekkehardi, moxq; electo exercitu omnem Geronis Comitis Marcham citra Albim jacentem, denique præmissis obsidibus Budissinam civitatem, cum omnibus adpertinentiis, comprehendens, statim Strelam urbem invasit. Misnenses etiam se Boleslao dedunt. Inde Boleslaus omnes regionis illius terminos usq; ad Elstram fluvium præoccupavit, præsidiisq; munivit.* Hæc Dithmar. *lib. V. Chron. pag. 108. seq.* Conf. & Cureus *pag. 35.*

V. Verum enimverò non diu sub Polonorum potestate mansisse Lusatia videtur, nisi forte loca Silesiæ proxima excitiæ eam regionem, quam ab Imperio jure feudi & antea habuerant, postea à Polonis receperunt, sicut hoc ex Constitutionibus Cæsareis probat Melchior Goldastus *lib. III. de Regn. Bohem. cap. 16. num. 34.* Penes Marchiones etiam Lusatia mansit usque ad An. 1086. quo Henricus IV. Im-

Lusatiam occupant iterum Marchiones.

Lusatia traditur Regibus Bohemiæ.

perator eam Wratislao I. Regi Bohemiæ simul cum Silesia tradidit, teste Cosma Pragensi *lib. II. Hist. Bohem. an. 1086. pag. 42. Edit. Hanov. an. 1607.* Speciatim autem etiam Lusatiam tunc temporis Wratislao fuisse traditam ab Imperatore, scribunt Æneas Sylvius *in Hist. Bohem. cap. XXII.* Paulus Langius *in Chron. Cizensi ad an. 1086.* & Albertus Cranzius *lib. III. Wandal. cap. 2. & lib. VI. cap. 6.* Cureus *pag. 43.* Bonfinius *Dec. II. lib. III. pag. 212. & lib. V. pag. 247.* & alii.

Lusatia Marchionibus Brandeburgensibus & postea Bohemis traditur.

VI. In Regum ergò Bohemiæ potestate erat Lusatia ex eo tempore, usq; ad an. 1254. quo ipso anno Ottocarus II. Rex Bohemiæ Lusatiam Marchioni & Electori Brandeburgensi tradidisse dicitur; idque eo fine, ut sibi suffragium ipsius emeret in electione Regis Romanorum, ut auctor est Petrus Albinus *Tit. XX. pag. 253.* Godastus tamen ea de re nihil habet, sed probat Rudolphum I. Imperatorem Lusatiam Ottocaro contulisse Viennæ, eandemque collationem Wenceslao Ottocari filio Erfordiæ confirmasse, licet non allegetveteres Auctores, qui hoc affirment: sed citat solum pro sua sententia Thomam Lansium & Reusnerum.

Pars Lusatiæ Polonis patet.

VII. Hoc tamen dissimulandum non est, quod supra quoque innuimus, partem Lusatiæ superioris subjectam tunc fuisse Ducibus Silesiæ. Nam circa an. 1344. urbs Lauben in ipsorum fide & officio mansit contra Pseudo-Waldemarum qui Marchionem se Brandeburgensem ferebat. Vid. Albinus *Tit. XX. pag. 254.* Tandem vero cum Silesiam Joannes Rex Bohemiæ sibi subjecisset, cessit & illa pars Lusatiæ Bohemis simul cum Silesia. Vid. Joach. Cureus *in Annalib. Sil. pag. 55.* Dubravius *lib. XXI. Hist. Bohem. pag. 205. seq.* Conf. & Cromerus *lib. VII. in Lesco Albo pag. 526.* Sam. Schurzfleischius *in Dissertat. de Lusatia ut & de Marchia Misnensi.*

Lusatia prorsus à Polonia abstrahitur.

CAP. V.

De *Marchia Brandeburgica.*

I.

MArchiam alii dictam volunt à MARCOMIRO Duce Francorum, qui circa an. Chr. 140. Marchiam hanc occupasse fertur. Alii à MARCOMANNIS populis, quos in Moravia hodierna quondam habitasse comperimus, hanc vocem deducunt. Alii Marchiam dictam putant, quasi Νεοαρχίαν, id est, Provinciam recens occupatam.

Marchia unde nomen habeat.

patam. Sed melius sentiunt, qui fabulosis hisce missis Marchiam derivant à Germanica voce Marck/ quæ *limitem* notat, quoniam ab Imperatore Henrico I. Aucupe contra Slavicas gentes limitanea provincia constituta erat. In primo autem Slavorum in Germaniam ingressu, varii eam provinciam occupavere populi, quos omnes Polonis paruisse Polonici scriptores asserunt. Nos autem plerosque horum populorum inter liberas gentes nulliusque alterius gentis imperio subjectas numeramus, ut ex iis, quæ supra *cap. II. num. IV.* adducta sunt, manifestum esse potest.

Marck est limes.

Marchiam variæ gentes Slavicæ tenuere.

II. Cum autem Slavi ex his oris interiora Germaniæ crebris excursionibus infestarent, primus eos aggressus est Carolus Magnus Imperator Romanus. Hic enim omnes gentes inter Oceanum & Danubium domuisse fertur, ut supra testabatur Eginhartus & Auctor Chronici Magni Belgici. Idem ille Carolus Magnus Harlungos ex Alsatia in hodiernam Marchiam Brandeburgensem à se devictam induxisse dicitur, ut est apud Andr. Angelum *lib. I. Annal. Marchic. pag. 25.* Posthæc circa an. 898. Bilungus Vendorum Rex Visislai filius Marchiâ Brandeburgicâ occupatâ Harlungos à Carolo M. in-

Carolus M. Slavos olim in hodierna Marchia Brandebur. gesi habitantes subigit.

Harlungi ex Alsatia huc inducuntur.

M. inductos expulit, ut idem Angelus refert *lib. I. pag. 36.* Hunc Bilungum longè lateque regnasse, nempe à Vesera ad Vistulam & à Pomerania ad Holsatiam, resedisseque in Mekelburg, tradit Helmoldus *lib. I. cap. XII.* & in eum Bangertus *pag. 39. b.* Conf. Angelus *lib. I. pag. 36. seq.*

Harlungi à Bilungo expelluntur.

III. Circa An. 926. Slavi muniverunt Brandeburgum urbem, cum sibi imminentem è Saxonia tempestatem metuerent. A quo dicta urbs sit primum condita & unde nomen habeat, non convenit inter Auctores. Sunt enim, qui à Brenno Duce Gallorum Semnonum eam conditam & ita denominatam existimant. Alii, cum videant Brennum nunquam ad hæc loca perveniisse, recentiorem faciunt urbem illam, dictamq; volunt à Germanico vocabulo antiquo Brenn/ quod galeam notat, unde nomen Heltbrand sive Hildbrand deducitur, idemque est quod heros galeatus. Sed quid obstat, quo minus cum Polonicis Scriptoribus & Andrea Angelo *lib. I. pag. 38.* dicere possemus, urbem hanc à Slavis esse conditam? Vetustiorem certe illam esse Slavicis temporibus, vix unquam probari poterit, reclamant etiam aliarum in Germania urbium hodiernarum initia. Si quæras, unde Slavi potuerint urbi à se conditæ nomen

Brandeburgensis urbs.

Brennus Gallorum Semnonum Dux.

Brandeburgum unde dicatur.

dare, Germanicum, respondebunt quidam, esse hoc nomen Slavicum, sed postea à Germanis in hodiernum nomen detortum. Nimirum nonnulli, qui ad Slavos urbis dictæ originem referunt, eam primùm dictam volunt *Brannus Bor*, id est, *custodia Sylvæ*. Nam vel hodie Polonis *Bronic* & Bohemis *Branyti*, est idem, quod latinè loquentibus *defendere*. *Bor* autem notissima Slavonis significatione est *sylva*. Hanc derivationem habet Pulkava Bohemicus Scriptor antiquior apud Bohuslaum Balbinum *in Epitome rerum Bohemic. lib. 1 cap. 6.* Alii autem dicunt, urbem hanc, de qua nobis sermo est, primò dictam esse à Slavis *zgorzelec* (non *zgorzelek*, quia literam c Poloni nunquam pronunciant ut k, quod propter Germanos noto) deinde autem dictam esse Germanico vocabulo Brandenburg / cum Germanis Brandenburg idem sit ac Polonis aliisque Venedicis Populis Zgorzelec. Nam *Zgorzéc* est deflagrare, & *zgorzélec* locus qui deflagravit. Hanc posteriorem nominis Brandenburg derivationem tuetur cum Polonicis scriptoribus Andr. Angelus *lib. 1. p. 38.* Etiamsi autem urbs hæc (Brandeburgum) fuerit à Slavis initio Seculi X. contra Germanorum potentiam munita, nihilominus eam Henricus

ricus I. Auceps occupavit, ibidemq; circa an. 930. Marchionatum Brandeburgensem instituit. *Vid.* Sigebertus Gemblacensis *ad an. 925. pag. 578.* Alb. Cranzius *lib. III. Wandal. cap. XV. XVI.*

Marchionatus Brandeburgicus institutus.

X. Quamvis autem ex dictis satis superque eluceat, Marchiam Brandeburgicam à Sec. VII. ad X. non paruisse Polonorum Ducibus Regibusque, negari tamen hoc non potest, de quibusdam Marchiæ hodiernæ partibus, quæ postmodum à Regno Poloniæ avulsæ, Marchiæ accreverunt, hodieque Marchiam Novam constituunt. Nam Seculo X. cum Mieszko sive Miecislaus Dux Poloniæ Christianam Religionem in Poloniam introduxisset, inter alios Episcopatus etiam Lubussensem, qui locus est in hodierna Marchia nova, instituit, ut habet vetustus Kadlubkorius Comentator *in lib. II. Epist. XI. pag. 130. 131.* quem sequuntur Joannes Dlugossus *Tom. I. Hist. Polon. lib. II. pag. 97.* Andr. Angelus *lib. 2. Annal. Marchic. pag. 54.* Cromerus & Neugebauerus & alii.

Marchia nova olim Polonis fuit subjecta.

Lubussensis Episcopatus à Polonis institutus.

XI. Qua autem occasione & quibus modis regio illa, quæ hodie Nova Marchia vocatur, in potestatem Brandeburgensium Marchionum venerit, jam investigare paulo curatius lubet. Vt reliqui Slavi à Germanicis Imperatoribus infesta-

Nova Marchia quomodo ad Marchiones Brandeburgenses pervenerit.

ban-

bantur, ita etiam Leubusium urbem territoriumque ejus Henricus II. Cæsar infestis armis petiit occupavitque: Sed Boleslaus I. Rex Poloniæ nihil cunctatus eandem urbem recepit, ut testis Dithmarus Mersburgensis *lib. VI. Hist. pag. 156. & 168.* Mansit igitur urbs illa in ditione Polonorum usque ad Ann. 1109. quo oppidum Lubus ab Henrico V. Imperatore captum & Adelgoto Archiepiscopo Magdeburgensi donatum est. Teste Andrea Angelo *lib. II. Annal. March. pag. 76.* Sed & post ea tempora Poloni Leubusiam suam recuperasse videntur, ut sequentia acta ostendunt. Præter Polonos autem etiam Pomeraniæ Duces Wratislaus I. & Ratiborus, Novam Marchiam tunc temporis tenuisse dicuntur, ut habet Angelus *lib. II. Annal. Marchic. pag. 78. circa fin.* Hoc tamen ego non de tota Marchia Nova, sed parte solùm ejus septentrionali, qua Pomeraniam attingit, intelligendum esse censeo.

Nova Marchia quomodo Pomeraniæ fuerit subjecta.

VI. Cum Silesia posteris Wladislai II. ut supra dictum est, traderetur, territorium quoque Lubusiense Ducibus Silesiæ cessit. Postea sub Boleslao Pudico Boleslaus Henrici Ducis Wratislaviensis filius Lubusiensem Ducatum cum ejus territorio Marchionibus Brandeburgensibus

Lubusiensis tractus venditur Brandeburgensibus Marchionibus.

bus in perpetuum vendidit, ex quo tempore ut ait Dlugossus, Ducatus ille & Episcopatus ejus Lubusiensis à Poloniæ Regno abstractus, non sine regni Poloniæ notabili mutilatione usque in nostra tempora durat. Vid. Dlugoss. *ad an. 1198. pag. 517. Tom. I. lib. VI.* Sed Cromerus *lib. VIII. pag. 547.* & Neugebauer. *lib. III. pag. 148.* dicunt territorium hoc Lubusiense à Boleslao Calvo contra Henricum Lignicensem fratrem, bellum gerente oppignoratum tantum fuisse Marchionibus Brandeburgensibus tempore Boleslai Pudici; ex eo tamen tempore in potestatem eorum redactum esse. Cui sententiæ, nostra sententiâ veriori, subscribit etiam Joachimus Cureus *in Annalib. Sileſ. pag. 80.*

VII. Possidebant jam Marchiones Brandeburgenses Lubusiense territorium, cum Otto Longus Marchio Brandeburgensis de Nova Marchia Varias habuit cum Polonis controversias. Tandem etiam an. 1295. interfecto per insidias Præmislao Rege Poloniæ occupavit Præposituram Sancensem, peramplum Sacerdotium, cujus ordinaria jurisdictio intra Odram, Juam, Drawam, Wartam & Nochiæ adjectum Soldinensi Ecclesiæ adscri-

Sancensis Præpositura abstrahitur à Polonia.

scripsit, cum antea ejus conferendæ potestas penes Episcopum Posnaniensem fuisset. Contradixerunt quidem huic rei duo Episcopi Posnanienses Romæque illa controversia diu agitata, sed à tertio tandem Joanne cognomento Lozia neglecta est. Albertus Cranzius etiam alia complura oppida tunc Polonis à Marchionibus Brandeburgensibus ademta, esse, & inde tandem NOVAM MARCHIAM esse constitutam tradit, ut testatur Martinus Cromerus *lib. XI. de Ort. & Reb. gest. Polon. cap. 576.* Alii tamen existimant, jam sub Joanne I. & Ottone III. cognomento pio & Benefico, Marchionibus Brandeburgensibus MARCHIAM NOVAM esse constitutam, cum pars quædam Pomeraniæ, de qua nos supra num. V. mentionem injecimus, circa An. Chr. 1244. Barnimo II. & Vratislao III. Pomeraniæ Ducibus bello ademta & Marchiæ Brandeburgensi adjuncta esset, præsertim cum paulo post Joannes I. Marchio Brandeb. Elector. Barnini filiam nomine Hedvigem uxorem duxisset & occupata loca nomine dotis à Ducibus Pomeraniæ accepisset, de quo vid. Joannes Micrælius *lib. III. Chron. Pomer. Part. I. num. 13. pag. 314. seqq.* Quamvis vero postea Wladislaus Jagello Rex Poloniæ Novam

Quando Nova Marchia constituta.

Novam Marchiam in sua verba adegerit, teste Cromero *lib. XX. pag. 695.* filius tamen ipsius eandem postea Marchionibus restituit, de quo Schützius *lib. III. Chron. Pruss. fol. 127. b.* Cætera petas ex Cromeri *lib. XXII. pag. 733. & lib. XXVII. pag. 782.*

VIII. Ad extremum nostrâ memoriâ cum Serenissimus Elector Brandeburgicus Fridericus Wilhelmus post bellum Suedicum An. 1657. cum Serenissimo Rege Poloniæ Joanne Casimiro in gratiam rediisset, promisit Rex Electori in certo termino CXX. millia thalerorum se numeraturum, aut arcem & oppidum Drahimum in finibus Marchiæ Novæ situm hypothecæ loco traditurum cum omnibus illius Capitaneatibus, Vasallis, Subditis, Fructibus, Libertatibus, pertinentiis &c: Hæc pacta Bydgostiæ inita, confirmata sunt postea in Comitiis Regni Poloniæ An. 1658. d. 11. Januarii. Vid. Diarium Europæum *Continuat. II. ad dictum annum pag. 167. seqq.* Conf. & Constitutiones Regni *dicti anni, jussu omnium ordinum denuo recusæ, pag. 3.* Multa ad res Marchicas pertinentia habet Dn. D. Caspar Sagittarius Historiarum Professor in Jenensi Academia celeberrimus *in Disputatione De Marchionibus Brandeburgicis.*

Drahimensis Districtus.

CAP.

CAP. VI.

De *Pomerania*.

I.

Pomerania nomen est Slavonicum.

POmeraniæ nomen Slavonicum esse, non dubitamus asserere, quidquid etiam dicat Cl. Joannes Micrælius *in Præfat. in Part. II. Chron. Pomeran.* Nam *Pomorska*, subintellige, *Ziemia* est idem quod litoralis sive maritima terra. Dicitur etiam simpliciter Polonicè *Pomorska* & Latinè *Pomerania*. Hinc etiam Vincentius Kadlubko antiquissimus Historiæ Polonicæ Scriptor semper ferè Pomeraniam appellat MARITIMAM, frequenterque apud ipsum occurrunt illa: *Maritimæ Præses: Maritimæ Dux: ingressus est maritimam* & aliæ id genus formulæ. Qui Cl. Micrælium de significatione particularum Polonicarum, *u, po, prz,* edocuerunt, parum ipsi Linguæ Polonicæ gnari fuerunt. Nec mirum est, Slavonicum Regioni nomen esse inditum, cum & oppida Pomeraniæ multa Slavonicas habeant denominationes, ut *Belgard* sive *Bialy grod*, est alba civitas, sive album castrum *Stargard* sive *Starigrod* est vetus castrum, ut non raro Vincentius Kadlubko ea vocabula explicat. Quædam reperiri etiam urbium vocabula Germanica, non erit nobis præfactè negandum, cum non solùm ante ingressum Slavorum, sed & post ea tempora Germani Pomeraniam habitarint, & urbes in ea varias condiderint.

Maritima est Pomerania.

Slavonicæ urbium denominationes.

Germanicæ urbium quarundam denominationes.

II. An verò statim ab ingressu Slavorum in Germaniam Pomerania fuerit Polonis subjecta, nec ne, dubitari à multis videmus. Affirmant hoc Poloni, negant Pomerani. Cui sententiæ calculum nostrum addere debeamus, in defectu veterum monumentorum vix appatia militat illud, quod Adamus Bremensis *lib. de Situ Daniæ & reliquarum Septentrionalium regionum pag. 145.* Pomeranos à Polonis distinguit sequentibus in verbis: *Vnde incipiunt fines Hammaburgensis Parochiæ, qui per maritimos Slavorum populos longo tractu porriguntur usq; ad Panim fluvium, ibi limes est nostræ Diœcesis. Inde Wilzi & Leuticii sedes habent usque ad Odderam fluvium: trans Odderam autem comperimus degere* POMERANOS. *Deinde latissima* POLONORVM *terra cujus terminum dicunt in Ruzziæ regnum conne-*

An Pomerania antiquissimis temporibus Polonis fuerit subjecta.

Eti. Hæc eſt ultima & maxima Winulorum Provincia, quæ & finem fecit illius ſinus. Magis adhuc pro re noſtra facit, quod Helmoldus Boſovienſis Presbyter Pomeraniam numerat inter liberas illas Slavorum Provincias extra Poloniam exiſtentes, de quibus jam antea egimus. *Ubi ergo,* inquit Helmoldus, *Polonia finem facit, pervenitur ad amplisſimam Slavorum Provinciam, eorumque qui antiquitus Wandali, nunc autem Winithi ſive Winuli appellantur. Horum primi ſunt Pomerani, quorum ſedes protenduntur usque ad Odderam.* Et poſt alia: *Oddera veniens in Boream tranſit per medios Winulorum populos, dividens Pomeranos a Wilzis.* Hæc Helmoldus *lib. I. Chron. Slav. cap. 2.* Ex quibus evidenter cognoſcimus, non tantum Pomeraniam tunc fuiſſe eam regionem, quæ ad ripam orientalem amnis Odderæ ſita eſt: ſed etiam Pomeraniam tum temporis extra Poloniam fuiſſe. Immò etiam ex ultimis Adami verbis illud elici poſſe videtur, Poloniam quoque ipſius tempore in hodierna Pomerellia & Caſſubia mare Balticum attigiſſe, adeoque finem illius

illius ſinus feciſſe. An autem à primo ingreſſu Slavorum in has oras ita ſe res habuerit, difficile dictu eſt. Nos ea quæ apud Scriptores antiquos reperiri poterunt, hic in medium proferemus.

III. Quæ de Leſci III. Ducis Poloniæ regnorum diviſione inter viginti filios naturales vulgo apud Hiſtoricos Polonorum referuntur, ea fabuloſa eſſe jam ſupra probavimus. Conferatur in hanc rem etiam Joannes Micrælius *lib. II. Chron. Pomeran. num. 29. pag. 68. ſeqq.* qui eadem docet. Sequentibus autem temporibus Pomeraniam à Polonis fuiſſe tentatam, dubitari non poteſt. Nam Ziemovitus Piaſti filius Pomeranis & Caſſubiis bellum intuliſſe memoratur; ſed illis nondum domitis rebus humanis exemptus eſſe dicitur, teſte Cromero *lib. II. de Ort. & reb. geſt. Polon. pag. 430.* Bellum hoc Pomeranicum Ziemoviti ſucceſſor Leſcus IV. non eſt perſecutus, & ita Pomerania immunis ab imperio Polonico manſit, ipſo Cromero teſte in Leſco IV. *loc. cit.* Alii tamen, ut Wenceslaus Hagecus *in Hiſt. Bohem.* dicunt, Leſcum IV. Pomeraniam occupaſſe.

Fabuloſa Poloniæ inter filios Leſci III. diviſio.

Bella Polonorum cum Pomeranis.

IV. Seculo X. quidam dicunt Ottonem III. Imperatorem Boleslao I. Chrobri Regi Poloniæ jus conceſſiſſe, ut Po-

Otto III. nihil habuit juris in Pomeraniam.

meranos, Wendos, Prussos & Russos sibi subjiceret. Sed vana sunt hæc omnia. Quomodo enim Otto III. Polonis potuit jus in Pomeranos, Russos & Prussos concedere, quod ipse non habuit? Certum quidem est, ea tempestate Boleslaum Ottoni III. fœdere fuisse junctum, ex eo tamen evinci nondum potest, ab Ottone Boleslaum jus subjiciendæ sibi Prussiæ, Russiæ & Pomeraniæ accepisse. Hoc ipsum etiam tantum testatur Helmoldus, quando ita scribit: *Eodem tempore Boleslaus Polonorum Christianissimus Rex confœderatus cum Ottone III. omnem Slaviam quæ est ultra Odderam tributi subjecit.* lib. I. *Chron. Slav. cap. 15.* Per Slaviam trans Odderam hic intelligit Pomeraniam, ut manifestum est regionem, ubi Helmoldus scripsit, consideranti. Consentiunt hic cum Helmoldo Polonici Scriptores, qui Boleslaum inter alias gentes etiam Pomeraniam sibi subjecisse tradunt, ut Kadlubko *lib. II. Epist. XIII. p. 138.* & Cromer. *lib. III. pag. 438.* Concedit hoc ipsum etiam Joannes Micrælius, sed ita, ut expresse adjiciat, primum hoc esse jus, quod Poloni in Pomeraniam acceperunt. *lib. II. Chron. Pomeran. num. 46. pag. 191.* Præter hæc Otto III. cum Boleslaum I. Re-

Boleslaus sibi subjicit Pomeraniam

gem Poloniæ Gnesnæ invisseret, subjecisse fertur Archiepiscopo Gnesnensi Reinbertum Sanctæ Cholbergensis Ecclesiæ Episcopum, ut habet Dithmarus Mersburgensis *lib. IV. pag. 83.* Quod autem tunc temporis Cholbergensis Episcopus fuerit Regi Poloniæ subjectus, illud inter alia argumento est, quod dictum Episcopum Rex in alia Regna solitus sit ablegare. Etenim idem Dithmarus refert, Boleslaum I. misisse Reinbertum Prælatum falsæ Cholbergensis, cum filia sua in Russiam, quam Wlodimiri Regis filius duxit uxorem. *lib. VII. pag. 228.* De hoc Episcopatu Cholbergensi videatur etiam Micrælius *lib. VI. Chron. Pomeran. pag. 574.*

Colbergensis Episcopus in ditione Polonorum.

V. Post Boleslai I. Regis obitum Pomerani iterum jugum Polonicum excussisse videntur, adeò ut Sec. XI. Miecislaus II. Rex Poloniæ Boleslai I. filius coactus fit Cassubiis & Pomeranis orientalibus arma inferre. Et favit etiam conatibus eventus, dum Rex populos illos sibi subjecit, omnibus arcibus occupatis inter amnes Persante, Bra & Vistulam, quas deinde Belæ Hungariæ Regis fratri tradidit. Bonfinius *lib. II. Dec. 2. pag. 222.* Joannes Nadanyi in Floro Hungar. *lib. II. cap. 6.* Quin etiam Belam hunc beneficio Regis Poloniæ & Pomeraniam occi-

Post Boleslaum Pomerani se in libertatem asserunt.

Bela Hungarus à Polonis accipit quædam loca in Pomerania.

cidentalem, quæ nobis est trans Oderam, inde quidam colligunt, quod ibidem reperta sunt vestigia Hunnorum, nempe corpora inusitatæ magnitudinis, qualia & in orientali Pomerania reperiebantur, teste Micrælio *lib. II. Chron. Pomeran. num. 52. p. 200.* Bela deinde in Hungariam recedente, Pomerani rursus jugum Polonicum abjecere, quod ipsis iterum imponere Wladislaus Hermannus Dux Poloniæ conatus est. *Vid.* Micræl. *lib. II. num. 61. p. 218.*

Pomerani jugum excutiunt.

VI. Circa ea tempora, quibus Henricus IV. Imperator in Germania rerum potiebatur, in Polonia vero Wladislaus Hermannus & Boleslaus III. Criwousti sui præerant Polonis, habuerunt Pomerani Ducem, nomine SVANTIBORVM, à quo continua serie sequentes eum Pomeraniæ Duces descendunt. Vnde autem ille Suantiborus fuerit oriundus, dissentiunt Auctores. Poloni Scriptores ipsum à spuriis Lesci III. filiis, deducunt; etsi quidam etiam Polonicorum Scriptorum eum à Gryphonibus (nobili familia Polonica à gryphe nomen habente) oriundum existimant. Pomeranici vero juniores Scriptores illum à Polonis aut ex aliqua stirpe Slavonica descendere negant, ut facit Micrælius *lib. II. num. 27. pag.*

Svvantiborus Dux Pomeraniæ.

pag. 207. seqq. Quisquis autem ille Suantiborus fuerit, (Slavum certe eum origine fuisse verisimilius est) cum esset a suis captus, Ducatum Pomeraniæ Boleslao III. Crivousto ea lege subjecit, ut se in libertatem assereret, quod etiam Crivoustus lubens præstitit. Agnoscit hoc ipsum D. Daniel Cramerus *lib. I. Chron. Eccles. Pomeran. cap. 9.* sed perperam addit, ante hæc tempora Duces Pomeraniæ neminem unquam agnovisse superiorem.

Svvantiborus Pomeraniam Duci Poloniæ subjicit.

VII. Mortuo, Sec. XII. Suantiboro Duce, prima divisio Pomeraniæ inter filios ejus quatuor, facta est. Nimirum *Vratislaus* & *Ratiborus* occidentalem Pomeraniam à Custrino & Chollenbergæ radicibus ad Marchiam usque Brandeburgensem & Meckelburgum excurrentem occupavere: *Boguslaus* verò & *Sventipolcus* orientalem, quæ usque ad Vistulam protenditur, sortiti sunt. Hæc ipsa divisio occasionem præbuit commodam Polonis, ut orientalem Pomeraniam, quam Svantiborus & proximi ejus successores jure feudi à Polonis obtinebant, sibi succedente tempore prorsus subjicerent. Nam occidentalis Pomeraniæ Duces linguâ sensim & moribus Saxonum assumptis, pedetentim Imperii Germanici Legibus addicti fueverunt: ita ut tandem Wratislai duo

Pomerania dividitur in plures filios Svvantibori.

Pomerani occidentales assveſcunt moribus Germanorum.

nempe *Boguslaus & Basimirus* Anno 1182. à Friderico I. Imperatore Germanico in Senatum Imperii Germanici adsciti & ita à Polonia prorsus avulsi sint. Contra vero Bogislaus & Svantipolcus, in occidentali Pomerania tamdiu vexati sunt à Polonis, donec tandem jugum Polonicum plane susciperent. Hic tamen dissentiunt quidam Poloni Scriptores, Svantipolcum hunc non Svantibori filium sed Polonum ex gente Gryffonum fuisse asserentes, ut notat Micrælius *lib. II. Chron. Pomeran. num. 67. p. 227.* Quisquis autem ille tandem fuerit, certum est, fuisse ipsum Polonorum imperio obnoxium. Propterea quoque ipsi à Polonis traditum fuit Naclum cum sex aliis urbibus, certis conditionibus gubernandum. Ex hac ratione quoque Radevicus Frisingensis Canonicus imperium Polonicum tempore Friderici I. Barbarossæ Imperatoris usque ad mare Scythicum, quod nunc Balticum vocamus, fuisse extensum, tradit *lib. 1. de Reb. Frid. Imp. cap. 1. p. 477.*

Pomerani orientales jugum Polonicum subeunt.

Fines Poloniæ Sec. XII.

VIII. Cum verò Svantipolcus ille nescio quid contra Polonos molitur, à Boleslao III. Criwousto captus & ad perpetuum carcerem condemnatus est. *Vid.* Joh. Dlugossus *lib. IV. Hist. Pol. ad an. 1120. pag. 373. seq.* Ducatus verò ipsius in Pomerania Orientali per eam occasionem prorsus Poloniæ accessit, teste Micræl. *lib. II. Chron. Pomeran. p. 227.* Idem ille Boleslaus II. Criwousstus etiam Pomeraniam occidentalem, aut saltem ejus partem aliquam sibi subjecit. Stetino etiam occupato Ratiborum Ducem secum in Poloniam duxit eique postea filiam suam dedit uxorem. Deinde cum ipso operam dedit, ut Pomerani ad religionem Christianam converterentur. Dum enim Otto Bambergensis Episcopus in Pomeraniam venisset, semen verbi divini ibidem sparsurus, Boleslaus Crivousstus Stetinensibus tributum 399. marcarum argenti remisit, quo faciliores eos ad Christianismum suscipiendum redderet. Micrælius *lib. II. Chron. Pomeran. num. 66. pag. 233.* Hoc ipsum rursus nobis indicio est, non semper Pomeraniam antea Polonorum imperium agnovisse, sed peculiarem Ducatum aut Rempubl. antehac constituisse. Nam si Pomerania à primis temporibus continua serie juris fuisset Polonici, allaborassent etiam Duces & Reges Poloniæ, ut uno eodemque tempore ethnicismus & ex Polonia & ex Pomerania fuisset proscriptus, quod tamen, ut jam audivimus, non est factum.

Boleslaus Crivvousstus sibi subjicit Pomeraniam

Pomerania convertitur.

IX. Sventopelco in carcere extincto,

Pomerania Orientalis Polonis subjicitur.

& ipſe Boguslaus frater Sventopelci Polonorum fiduciarius factus eſſe videtur, acceptâ quadam parte Ducatus, qui Sventopelco fuerat ſubjectus. Boguslai filius fuit Subislaus I. qui Dantiſcum etiam tenuit & non procul inde Monaſterium Olivenſe condidit, quod deinde filii Subislai, Samborius & Meſtvinus largè & munificè ditarunt. Hos Duces omnes Poloniæ Ducibus fuiſſe obnoxios aſſerunt Poloni, quod etiam improbabile non eſt. Nam cum Anno 1186. Duces Pomeraniæ occidentalis, facti jam Principes Imperii Germanici, adeoque ab Imperio Polonico prorſus exempti, Ducatum Sventopelci in carcere mortui ſibi vendicare vellent, reſtiterunt Samborius & Meſtwinus Duces Pomeraniæ orientalis, quibus etiam Duces Poloniæ ut Directi earum regionum Domini ſuppetias tulere. *Vid.* Micræl. *lib. II. Chron. Pomeran. num. 90. ſeqq. pag. 268. ſeqq.* Caſpar Schuz *lib. I. Chron. Pruſſ. fol. 13.*

Subislaus Monaſterii Olivenſis Conditor.

Sventopelcus II. M.

X. Circa principium Seculi XIII. Leſcus Albus Dux Poloniæ, ut volunt Polonici Scriptores, præfecit orientalibus Pomeranis Swentopelcum (quem Micrælius Sventopelcum II. cognomento Magnum, Meſtvini filium & Subislai nepotem facit) eique in ipſos etiam Palatinos, quo-

quorum tunc duo fuere, Gedanenſis & Svecenſis, ampliſſimam poteſtatem & jurisdictionem dedit, eâ tamen lege, ut Swentopelcus fiſco Regio mille pondo marcas argenti quotannis penderet. Sed Sventopelcus, dum Vladislaus Sputator multa in Polonia miſcet, in turbido piſcaturus, poſtulat à Leſco Albo, ut ſe ſupremum in Pomerania Prtncipem renunciet. Cum illud ipſi negatum eſſet, aperte defecit, interfectoq; per inſidias Leſco Albo Principe Poloniæ, Ducem Pomeraniæ ſe geſſit. Hæc acta ſunt An. 1227. *Vid.* Cromer. *lib. VII. pag. 530.* Schuzius *in Chron. Pruſſ. lib. 1. fol. 18.* Micrælium autem, qui Suentopelcum hunc II. non nobilem Polonum, ut Cromerus & alii, ſed Ducem Pomeraniæ ex antiquis Pomeraniæ Ducibus oriundum fuiſſe dicit, aliam hujus rei aſſignat cauſam, cum Suentopelcum Proavi ſui Suentopelci in carcere mortui mortem ulturum hanc cædem perpetraſſe refert *in Syntagm. Hiſt. Polit. pag. 1112.* Sed in Chronico Pomeranico *lib. II. contra fin.* hanc cædis dictæ cauſam reddit: nimirum dicit, Leſcum Album auſum eſſe præter jus à Suentopelco Duce Pomeraniæ orientalis tributum poſtulare & jusjurandum ab eo exigere; nolentem parere Suentopelcum ad Comitia Ganſavienſia

Suentopelcus Leſcum Album interficit.

ensia citasse : venisse quoq; Suentopelcum sed armatum, & oblata sibi commoda occasione Lescum ipsum obtruncasse. Quocunque autem modo se res habeat, in hoc conveniunt Scriptores omnes, cæso Iesco Albo Pomeraniam orientalem ad Suentopelcum defeciisse. *Vid.* Dlugossus *Tom. 1. Hist. Pol. lib. VI. pag. 571. seq. ad an.* 1227. Cromerus & alii. Hujus Suentopelci Magni tres fratres, nimirum Wratislaus, Samborius & Ratiborius, ordinem Cruciferorum in Prussia ingressi, possessiones suas in Pomerania dicto ordini Teutonico legarunt. Et hinc prima Cruciferorum in Pomeraniam prætensio fluxit.

Pomeraniæ partem accipiunt Cruciferi in Prussia.

Prætensio prima Cruciferorum in Pomeraniam

XI. Suentopelcus ille Magnus quatuor habuit filios, Mestwinum, Wartislaum, Samborium & Ratiborium. Ex his Samborius & Ratiborius Ordinem Teutonicum ingressi, suas itidem possessiones hæreditarias Ordini dicto donarunt. Idcirco etiam Fratres Ordinis Teutonici in Prussia in precationibus suis quotidianis inter bene de Ordine meritos etiam Conradum Masoviæ & Samborium Pomeraniæ Duces commemorabant, ut precatio illa adhuc in Ord. Teut. libris MSS. passim reperitur. Et hæc est secunda Cruciferorum in Pomeraniam prætensio.

Prætensio secunda Cruciferorum in Pomeraniam.

sio. Mestwinus & Wartislaus post varia bella inter se gesta, tandem Pomeraniam Orientalem ita inter se divisérunt, ut Wartislao Dantiscum cum territorio adjacente, Mestwino autem reliqua cederent. Wartislaus deinde injurias à fratre acceptas ulturus, cum vires suas attritas cerneret, vocavit in auxilium Marchionem Brandeburgicum, eique urbem cum arce Dantiscana tradidit. Sed neque hoc auxilium ipsi multum profuit. Cum enim Marchio à Mestwino urgeretur, cedere tandem coactus est. Wartislaus à Marchione destitutus, ad Cruciferos denique confugit, obtulitque ipsis possessiones sibi debitas. Et hinc nata est tertia Cruciferorum in Pomerelliam prætensio, inque ipsam urbem Dantiscanam. Interea verò Wartislaus moritur: Mestwinus autem Dantiscum occupatum Boleslao Duci Poloniæ hypothecæ loco tradit: sed post mortem Boleslai Ducis Poloniæ iterum Dantiscum recuperat. Tandem, cum liberis destitutus esset, totam Pomerelliam ad Duces Pomeraniæ occidentales translaturus jam fuerat, nisi subditi, Pomeranos occidentales, ut Germanos, aversati, Poloniæ Regi Primislao II. subjecissent, qui etiam titulum Pomeraniæ & insignia Gryphe exornata assum-

Prætensio tertia Cruciferorum in Pomeraniâ.

Pomerellia traditur Primislao Poloniæ Regi.

sumpsit. Cromer. *lib. IX. de Ort. & Reb. gest. Polon. pag. 559. & lib. X. pag. 566.* Schuzius *lib. I. Chron. Pruss. fol. 24. & lib. II. fol. 54.* Hoc modo Pomerania orientalis, quam antea Duces, ut feudum à Polonis obtinuerant, ut passim referunt Polonici Scriptores, Poloniæ tandem penitus adjuncta est. Qua autem ratione Cruciferi urbem Dantiscanam partemque Pomeraniæ sibi acquisiverint, proximo capite dicetur.

Lauenburgum & Butovia traditur Ducibus Pomeraniæ Occidentalis.

XII. Cum Casimirus IV. Jagellonides Sec. XV. bellis Prussicis esset implicatus, commisit urbes & arces Lauenburgum & Butoviam fidei Erici II. Pomeraniæ Ducis An. 1560. qui ipsas postea Cruciferis tradidit, nequicquam deprecantibus Lauenburgensibus & pretium pro redimendis tredecim captivis (quam causam traditionis Ericus prætendebat) offerentibus. Postea vero cum Choinicia Casimiro Regi dedita Cruciferi Lauenburgum confugissent, post octavum diem illud oppidum ut & Butoviam Erico Pomeraniæ Duci reddiderunt, acceptis ab ipso octo millibus florenorum captivisque redditis, ut scribit ex Cromero Neugebauerus *lib. VI. Hist. Polon. pag. 381. & seqq.* Verum Joannes Micrælius, ut perfidiæ labem à suis Ducibus abstergat, dicit, Bohemos Cru-

Cruciferis militantes armatâ manu arces illas Erico II. Eripuisse, easque deinde Ericum II. eodem modo recuperasse. *lib. III. Chron. Pomeran. num. 81. pag. 428. seq.* Itaque ab illo tempore Duces Pomeraniæ Occidentalis, has duas Provincias, Lauenburgensem nimirum & Butovienſem, beneficio Regum Poloniæ obtinuerunt. *Conf.* Schuzius *lib. IX. Chron. Pruss. fol. 413.*

Pacta de Lauenburgo & Butovia inter Sigismundum I. & Georgium Ducem Pomeraniæ.

XIII. Seculo XVI. Cum Duces Pomeraniæ Lauenburgum & Butoviam adhuc dubio jure tenere viderentur, concessit eas provincias Georgio Duci Pomeraniæ Sigismundus I. Rex Poloniæ (ex cujus sorore Georgius ille natus erat) & quidem his conditionibus: ut partem pecuniæ, quæ loco dotis matri Ducis à Polonis promissa erat, remitteret: ut in coronatione Regis, aut paulo post Duces Pomeranorum provincias illas vel per se, vel per Legatos peterent literasque super hoc negotio renovarent. De cætero territoria illa possiderent *sine tributo & juramento*: nullas quoque provocationes in Polonia admitterent, ut hæc omnia fusius habentur in literis Infeudationis, quas in calce hujus capitis dabimus. Postea cum ad Sigismundum Augustum Regem ad Pacta renovanda missus esset

Bal-

Balthasar à Wolde / omissa sunt illa verba: *ab omni juramento & tributo liberos facimus.* Sub Stephano Bathoreo Rege volebant Poloni Henrico Rameln Legato Pomeranico persuadere, ut jusjurandum præstaret, illud Ducibus Pomeraniæ honori futurum asserentes: sed renuente hoc ipsum Legato, veteri more pacta sunt renovata. Neugebauer *lib. VII. Hist. Polon. pag. 511.* Micræl. *in Chron. Pomeran. lib. III. Part. 2. num. 3. pag. 533. & lib. VI. num. 30. pag. 424.* Mortuo demum An. 1637. Boguslao XIV. ultimo Duce Pomeraniæ, cumque illo stirpe Ducum prorsus extincta, dictæ Provinciæ ad Regnum Poloniæ redierunt, Palatinatuique Pomeraniæ adjunctæ sunt. *Vid. Constit. an. 1637. tit. Reincorporatio & An. 1641. pag. 15.* Ad extremum Anno 1658. Serenissimo Electori Brandeburgico Friderico Wilhelmo Lauenburgensis & Butovienſis Provinciæ concessæ sunt, ita ut eas eodem jure, quo illas antea tenuerunt Duces Pomeraniæ, & ipse possideret. *Vid. Constit. An. 1658. pag. 3. & an. 1659. pag. 31.* Hoc jus etiam Sereniss. Elector An. M DC LXX. d. 5. Junii recognovit per Illustriss. Dn. Joannem Liberum Baronem ab Hoverbeke Consiliarium suum intimum sine jurisjurandi solennitate talli for-

Lauenburgum & Butovia redeunt ad Regnum Poloniæ.

Lauenburgum & Butovia Electori Brandeburgico traduntur.

li formula: *Ego Serenissimi Electoris Brandeburgici Consiliarius & Officialis ad recognoscendum juxta tenorem Pactorum Bydgostiensium jus Feudale de duabus Præfecturis Lauenburg & Butau cum omnibus & singulis earum pertinentiis, Juribus, reditibus, & eminentiis, delegatus plenipotentiarius, hoc ipsum jus feudale ad Regnum Poloniæ pertinens à sacra Regia Majestate uti & earundem Arcium & oppidorum directo Domino, recognosco, literasque ejusdem recognitionis & Renovationis feudi prædicti Pactis conformes à Sacra Regia Majestate Vestra mihi extradi peto.* Reperies hanc formulam in Nicolai Chwalkovii Jure Publ. Polon. *lib. IV. cap. VI. pag. 493. seq.*

Formula recognitionis juris in dicta territoria.

XIV. Copiam Infeudationis olim Pomeraniæ Ducibus factam, quoniam multa continet Historiam Pomeranicam illustrantia, hic totam, ut apud Jacobum Pryluſium *lib. V. Constitut. Regni Polon. cap. IV. pag. 787.* habetur tibi, Benevole Lector, dabimus: *Ad perpetuam rei memoriam. Nos Sigismundus &c.: uni-*

Copia infeudationis Pomeranæ Ducibus factæ.

versis & singulis præsentibus & futuris harum seriem inspecturis, manifestum facimus. Quia vigentibus olim bellis inter Serenissimum felicis memoriæ Kazimirum Regem Parentem & Prædecessorem nostrum, ac inter Ordinem dictum S. Mariæ Teutonicorum in Prussia Illustris olim Princeps Dominus Ericus Stetinensis, Pomeraniæ, Cassubiæ, Wandaliæ Dux & Princeps Rugiæ multa in ipsis bellis & controversiis favoris, benevolentiæ & obsequii sui erga prædictum Sereniss. parentem nostrum officia exhibere & suppetias non vulgares illius majestati defunctæ adversus hostes ejus præstare solitus erat, ac ob eam causam illi Arcem Bytau una cum oppido ibidem consistente, nec non Civitatem Lauenburg cum universis fructibus & proventibus ad illam pertinentibus idem Serenissimus parens noster ad arbitrium & beneplacitum suum concesserat, ut id ex Literis & aliis monumentis abunde constat. Deinde vero ad eam benevolentiam & conjunctionem, quæ inter

ter Serenissimos Prædecessores & prædictum Dominum Ducem Ericum & posteros ejus intercesserat, etiam affinitas & necessitudo accessit, quæ ad hæc usque tempora mutuis officiis & amore coaluit, ita ut prædictas arces & oppida repetita quidem aliquoties tamen non gravatim & nos & Serenissimi fratres ac prædecessores nostri possideri à nominatis Ducibus Pomeraniæ citrà jurium Regni sui detrimentum ferebant. Cum postremo nos ad has terras nostras Prussiæ venientes inviseret officiosissime Illustris Princeps Dominus Georgius Stetinensis, Pomeraniæ, Cassubiæ, Vandaliæ Dux & Princeps Rugiæ Nepos noster ex sorore charissimus, & suam ac Illustris fratris sui germani Domini Barvini singularem erga nos propensionem animi & observantiam declaravit remisitq; nobis & successoribus nostris de dote Illustrissimæ olim Dominæ Annæ sorori nostræ à præfato Serenissimo Domino Rege Kasimiro patre nostra promissa, quatuordecim millia aureorum Hungaricalium: vo-

lentes vicissim erga Illustrates eorum uberiorem amorem nostrum testari, & illas earumq; successores nobis ac Regno nostro arctiori benevolentia & conjunctione devincere, attamen juribus regni nostri non deesse, illis & earum hæredibus masculis, arces & oppida prædicta Bytow & Lauenburg cum omnibus & singulis eorum subditis, Vasallis, fructibus, libertatibus, eminentiis, censibus, proventibus, Juribus, & pertinentiis universis, sicuti illa ad arbitrium & beneplacitum, ut dictum est, Serenissimorum prædecessorum nostrorum & nostrum hactenus usu & fructu tenuerunt, de consilio & consensu Dominorum Consiliariorum tam spiritualium quam secularium Regni nostri tenenda, habenda, fruenda, utenda & possidenda in perpetuum jure feudi pro nobis & successoribus nostris Regibus Poloniæ dedimus & concessimus, ac illos de eis ipsis arcibus & oppidis Bytow & Lauenberg investivimus, & tenore præsentium damus & concedimus, illosq; & eorum hæredes de ampliori gratia & benevo

nevolentia nostra ab omni juramento, nec non tributis & exactionibus quibuscunq; nobis & posteris nostris ratione dictarum Arcium & oppidorum præstandis dimittimus & liberos facimus. Pollicemur præterea dictos Principes in prædictis Arcibus & eorum pertinentiis quantum in nobis est defendere & tueri, tenebuntur tamen & obligati esse debent præfati Domini Duces & eorum Successores ad singulas successorum nostrorum Regum Poloniæ coronationes vel venire ipsi vel Consiliarios aut Officiales suos mittere, qui hoc ipsum jus feudale de præfatis arcibus & oppidis ad regnum nostrum pertinens, ita ut jam dictum est, recognoscent & literas ejus recognitionis & renovationis ipsius feudi, quæ gratis illis debent dari, à nobis Regibus accipient. Quod si aliqua legitima causa impediti hoc officium & debitum in Coronationibus successorum nostrorum non fecerint, nihil ea negligentia illis detrimenti afferre debebit, dummodo alio brevi tempore post coronationem id præstare curaverint.

rint. Ubi vero ipsi Principes Domini Georgius & Berninus Duces Pomeraniæ sine legitimis masculis feudi heredibus vel eorum legitimi masculi feudi heredes non relicta prole virili decederent, stirpsq. & progenies eorum masculæ & legitima deficeret, & tunc prædictæ arces & oppida Bytow & Lauenburgk cum omnibus suis bonis, subditis, Vasallis, fructibus, libertatibus, Juribus, eminentiis & pertinentiis universis ac cum pleno jure & possessione circa omnem difficultatem ad nos & posteros nostros Reges Poloniæ redire debebunt: salva tamen jurisdictione interim perpetuo, proventibus, decimis seu Episcopalibus cum villis, bonis & piscaturis ac libertatibus ad Reverendum Joannem Episcopum & Ecclesiam Wladislaviensem ex antiquo pertinentibus. In cujus rei testimonium Sigillum nostrum est præsentibus appensum. Actum & datum in Civitate nostra Gedanensi die invention. S. Crucis, anno Domini 15[illegible] Regni nostri anno XX.

Cap.

Cap. VII.
De
PRVSSIA.

I.

Borussi & contracte *Prussi*, olim etiam variante dialecto *Pruzzi* dicti, item *Pruteni*, ex quorundam sententia dicuntur à Prusia Bithyniæ Rege: *Pruteni* vero à *Bruteno* sive *Pruteno* Rege Prussiæ, Waidewuti fratre. Nam circa Secul. V. vel VI. Waidewutum gente Alanum sive Lithuanum cum fratre Pruteno & post hos duodecim Waidewuti filios in Prussia & Lithuania rerum potitos esse, tradunt quidam Prussici Scriptores. Sed omnia hæc, quæ de Waidewuto, Bruteno ejus fratre, atque duodecim illis Principibus vulgò circumferuntur fabulosa esse alibi docuimus. Rectiùs igitur dixerimus, *Prussos* nomen accepisse aut à *Borusciis*, gente Sarmatica: aut à *Russis* populis olim Prussiæ conterminis: aut à *Russo* amne vel lacu, quem accolebant. *Pruteni* autem vel à *Ruthenis*: vel à *Pruto* fluvio Walachiæ.

Prussi unde nomen habeant.

Vvaidevvutus & ejus filii.

II. Antiquis temporibus Prussi liberrimè vivebant, nullius imperio obnoxii.

Prussorum Veterum Respubl.

Sic enim Helmoldus de illis scribit: *Prussi nullum inter se Dominum pati volunt. lib. I. Chron. Slavorum cap. 1. num. 5.* Vtrum autem à primis usque temporibus, quibus hæc regio habitari cœpit, ea libertas duraverit, jam non determino, cum de eo alibi copiosius actum sit. Primus Polonorum Principum, qui Prussos, tributo ipsis impositio, sub jugum egit, dicitur fuisse Boleslaus I. Chrobri Rex Poloniæ, idque sub initium Seculi XI. id quod testantur non tantum Poloni Scriptores, ut Vincentius Kadlubko *lib. II. epist. 13. pag. 138.* Dlugoss. Cromer. Neugebauer & alii; sed etiam exteri, ut Helmoldus *lib. I. Chron. Slav. cap. 5.* Occasionem belli in Prussos suscipiendi, præbuit facinus Prussorum adversus Swoitechum, sive Adalbertum commissum. Hic enim cum primo Episcopus Pragensis in Bohemia, deinde, ut vulgo ferunt, Gnesnensis in Polonia Archiepiscopus fuisset, tandem aut sponte sua, aut oraculo Dei monitus in Prussiam concessit, eam ad fidem Christianam conversurus. Sed Prussi Diis suis nimium addicti ipsum prope oppidum Fischhausen in Samlandia trucidarunt. Boleslaus igitur Chrobri facinus istud vindicaturus primo quidem bellis Moravicis Russicisque distractus ultionem

Boleslaus I. Prussiam subigit.

S. Adalbertus in Prussia Martyr.

nem distulit. Pace verò cum cæteris gentibus factâ, tota vi belli Prussis incubuit, victisque tandem tributum circa an. 1015. imposuit. *Vid.* Dlugoss. *Tom. I. Hist. Polon. lib. II. pag. 152. seq.* Cromer. *lib. III. pag. 442. seq.* Schuz. *in Chron. Pruss. lib. I. fol. 8. b.*

III. Sub Miecislao II. Rege Polonorum Prussi iterum imperata facere detrectarunt. Schuz. *lib. 1. fol. 8.* neque ad officium ante revocati sunt, quam Boleslaus II. Audax ad imperium Poloni-cum esset admotus. Immo Boleslaus II. jam in Polonia rerum potiente Prussi Pomeraniam & Cassubiam ferro & igni devastatas metu majorum periculorum sibi subjecere. Proinde Boleslaus Audax contra ipsos bellum movit, & licet in prima expeditione obsidionem castri Grodeci solvere coactus fuerit, postea tamen revertens Prussos Pomeraniâ excedere coëgit, solitaque ipsis tributa denuo imperavit. Dlugoss. *lib. III. ad an. 1064. pag. 234. seq.* Schuz. *in Chron. lib. 1. fol. 9. b.* Sed neque tum Prussi quievere. Ideò Boleslai successor Wladislaus Hermannus contra Prussos varia bella gessit, donec eos sibi denuo subjiceret. Vid. Dlugoss. *lib. IV. ad an. 1092. p. 291. seqq. & ad an. 1093. p. 294.* Neugeb. *lib. III. Hist. Pol. p. 71. seqq.*

Boleslaus I. Prussos denuo subigit.

Boleslaus III. Prussos tertium subigit.

IV. Cum Seculo XII. Prussi Masoviam infestare cœpissent, Boleslaus III. Crivoustus eis denuo gravi bello victis jugum imposuit, imperatâ simul ipsis Christiana religione. Sed Boleslao postea è vivis sublato, simul cum imperio Polonico etiam religionem Christianam Prussi, abjecerunt. Dlugoss. *lib. IV. passim.* Non major tamen unquam religionis Christianæ in Prussiam introducendæ spes apparuit, quam tempore Boleslai IV. Crispi Boleslai III. filii. Tum enim illi jam fanaDeorum profanare & destruere, Christo certatim nomina dare, liberos suos Christianis ritibus initiandos curare cœperunt. Sed metu, malo illo diuturnitatis magistro, sublato, ad ingenium rediere, immò exercitum Polonicum in loca uliginosa astu doloque pertractum, plane delevere, in qua strage etiam Henricus Boleslai IV. Crispi frater & Boleslai III. Crivousti filius fortiter pugnans occubuit. Kadlubko *lib. III. epist. XXXI. pag. 374. seqq.* Neugeb. *lib. III. pag. 107. seq.*

Prussorum conversio non succedit.

Prussi rebellant.

Prussi infestant Poloniam.

V. Cum fortuna crevit etiam animus Prussorum, præsertim Sec. XIII. ubi Polonia in varias scissa partes, bellis civilibus conflictabatur, eoque injuriis Prussorum magis magisque patebat. Maximè autem

tem Prussi Massoviam infestabant, quam An. 1220 in Comitiis Sedomirienſibus simul cum Cujavia & Dobrinia Lescus Albus Conrado fratri suo tradiderat. Cum autem Conradus Dux Masoviæ, Cujaviæ & Dobriniæ de Polonorum auxiliis contra Prussos desperasset, necessitate adactus, Ordinem Teutonicum in Prussiam accersivit, cujus tunc Magister erat Hermannus de Salza. Ordini huic Teutonico, sive Cruciferorum, Conradus Culmensem tractum tradidit, & quicquid terræ est inter Vistulam, Mocram & Drevantiam flumina, his legibus, *ut contra Prussos sedulo bellum gererent, ubi verò eos domuissent, ut Culmensem ditionem redderent; cætera verò, quæ de barbaris cepissent, arbitrio bonorum virorum ex æquo secum sive cum posteris suis partirentur; contra Polonos nihil hostile tentarent, & hæc omnia pacta sunt sub pœna amissionis bonorũ.* Hæc ex antiquo scripto Germanico à Stanislao Hosio sibi suppeditato recensét Cromerus *lib. VII. circa fin. pag. 530.* Caspar Schuzius tamen illa, quæ de restitutione Culmensis tractus & de Prussiæ devincendæ divisione dicuntur, meritò in dubium vocat, incredibile esse existimans,

Conradus Masoviæ Dux Cruciferos evocat in Prussiam.

Pacta Conradi cum Cruciferis.

Cruci-

Cruciferos sine debita & justa laborum suorum remuneratione tanta fuisse pericula subituros. *lib. 1 Chron. Pruss fol. 17.* Ad hæc provocabant etiam olim Cruciferi ad Friderici II. Imp. Diploma Cruciferis datum. Diploma Friderici II. Imperatoris, in quo ille Cruciferis possessionem terræ Culmensis, a Polonis videlicet promissam, confirmavit, & quidquid ii de Prussis posteà ceperint, itemque terram, quam eis Conradus Dux Masoviæ deinceps adhuc inter Prussiam & Novam Marchiam (per Marchiam novam hic intelligenda est Marchia Gedanensis, ut tunc temporis vocabatur) teste Cromero *lib. VII. in fin.*

Cruciferi Prussiam sibi subjiciunt. VI. Cum Cruciferi Prussiam diuturno quinquaginta trium annorum bello sub jugum misissent, excisis ferè veteribus incolis, novas subinde è Germania illuc deduxere colonias. Sed etiam hic Cruciferi rebus sibi & voto succedentibus elati, insolentius se gerere, sociorumq; terras appetere cœperunt. Et quidem initio Seculi XIV. Petrus Swenze Cancellarius Pomeraniæ (Micrælius eum vocat Cancellarium hæreditarium Poloniæ & Gubernatorem Pomerelliæ *lib. II. Chron. Pomeran. num. 106. p. 290.*) plura semper habendi cupiditate flagrans occasionem Cruciferis Polonicas Provincias invadendi præbuit. Cum enim à Wladislao Rege Poloniæ quadam in re passus esset repulsam, consilium cepit, Gedanum & totam Pomerelliam Marchionibus Brandeburgicis prodendi: sed proditis consiliis ipse à Wladislao Loctico Rege captus est, antequam rem in effectum deduxisset. Sed posteà fratribus captivi intercedentibus seque ipsos loco obsidum offerentibus dimissus est. Obsides etiam illi posteà, cum negligentius haberentur, è custodia evaserunt. Ab his acciti Joannes & Valdemarus Marchiones (quorum Decessores jam antea Dantiscum obtinuerant) Pomeraniam cum exercitu ingressi, omnia, præter arcem Gdanensem, quam Boguslus Judex Pomeraniæ pro Rege Poloniæ tenebat, sibi subjecerunt. Boguslus in tantas angustias redactus, opem Regis Wladislai imploravit. Sed cum inde auxilia tardiora viderentur, auctor fuit Wladislao, ut Cruciferorum uteretur opera in arce defendenda & Marchionibus depellendis: sed satis imprudenter illud factum est, cum Boguslus sciret, jam Cruciferis his oris ob prætensiones suas, de quibus *cap. VI. num. X. & XI.* egimus, inhiare. Acciti igitur sunt Cruciferi (quorum tunc Magister erat Sigfridus von Feuchtwangen) iis conditionibus, ut dimidiam arcem ipsi tenerent & annum unum suis sum-

Cruciferi insolentius agunt.

Petrus Svvenze novas res in Pomerania molitur.

Petro Svvenze capitur sed mox dimittitur.

Marchiones Brandeburgici in Pomeraniam accersuntur.

Boguslus accersit Cruciferos contra Marchiones.

sumptibus defenderent : deinde vero qvæcunq; impendia facerent, ut ea Ladislao expensaferrent. His ita constitutis Cruciferi arcem defendunt; immo ipsam urbem Gedanensem expulsis Marchionibus recipiunt. Sed ad extremum cum jam nullum periculum restaret, totam arcem dimisso cum Pomeranis Bogussa sibi vendicant, ut testatur Cromerus *lib. XI pag. 581.* Sed Schuzius noster hac conditione Cruciferos fuisse accitos tradit, ut non propriis sed regiis sumptibus arcem defenderent, quod etiam verisimilius est. Cum vero Cruciferi expensos sumptus (fuerunt autem centum millia marcarum grossorum Bohemicorum) reposcerent, nec Bogussa pecunia illa supperet, Cruciferi arce tota occupata Bogussam in vincula conjiciunt postea vero certis conditionibus dimittunt. Cum hæc ad Wladislaum Locticum essent delata, cœpit ille cum Cruciferis expostulare, in gratam ipsis mentem erga Reges Poloniæ objectans; quibus illi offensi cum Marchionibus ita transigunt, ut acceptâ certa pecuniæ summâ, nempe centum millium marcarum latorum grossorum, omnia loca Pomerelliæ, quæ ipsi possidebant, Cruciferis traderent. Pactæ hæ initæ sunt an. 1311, quæ vidisse se testatur Schuzius. Quin etiam ea loca, quæ tum temporis adhuc à præsidiario milite Regio in Pomerellia tenebantur, ut Dirschaviam, & Schwezam, Cruciferos à Marchionibus emisse testatur idem Schuzius *lib. II. Chron. Pruss. fol. 55. seqq.* Hanc etiam emtionem Magister Cruciferorum Ordini suo ab Henrico Cæsare confirmandam curavit. Cromer. *loc. cit.*

Cruciferi arcem urbem que Gedanensem occupant.

Wladislaus Loctica expostulat cum Cruciferis.

Cruciferi à Marchionibus Brandeb. emunt Pomerelliã.

VII. Sed & MICHALOVIENSEM Provinciam Culmensi tractui adjacentem à Polonia Cruciferi sequenti modo abstraxerunt. Acceperant eam hypothecæ loco à Lesco Cujaviæ Duce, datis eo mutuo trecentis marcis Thorunensibus, quibus ille se in Ungarico bello à Wenceslao Bohemiæ Rege captum redemit. Convenerat autem Cruciferis cum Lesco ita, ut, si is intra triennium pecuniam dictam non redderet, jure sempiterno Cruciferis illa regio cederet. Offerebat deinde Lescus cum fratribus intra constitutum tempus pecuniam mutuo datam Cruciferis; quam tamen hi non acceptarunt, jam hoc jam illud causati, donec aliquanto post Lescus necessitate compulsus, acceptis insuper à Cruciferis ducentis sexaginta duabus marcis, Provinciâ illâ & jure suo omni sese abdicavit. Cromer. *loc. cit.* Neugebauer, *lib. III. Hist. Polon. pag. 177.*

Cruciferi Michaloviensem tractum occupant.

VIII.

Cruciferi infestant Lithuaniam.

VIII. Sed neque hic quievere Cruciferi. Prussia enim tota subactâ, sub illo prætextu, quod ad Ethnicos populos oppugnandos essent invitati, Lithuaniam quoque & Samogitiam infestis agminibus sæpe pervagati ferro & igne omnia populabantur. Has etiam excursiones, licet Jagello Magnus Dux Lithuaniæ Christiana religione recepta & in Lithuaniam introducta Rex Poloniæ esset factus, nihilominus continuabant, concitante eos præsertim Suidrigellonem Regis fratre. His malis adactus Rex Wladislaus Jagello Suidrigellonem concessis ipsi aliquot in Russia locis ex Prussia revocavit. Imo cum ipsis etiam Cruciferis An. 1404. egit conventum apud Razianzum Episcopi Wladislavienſis oppidum, ubi sic de pace inter eos convenit: ut Rex quinquaginta millia florenorum Cruciferis exsolveret, Dobrinumq; & Zlotoriam arcem ad confluentes Wistulæ & Drevantiæ sitam reciperet. Deinde ut Novogrodum magnum (quod Livonienſes Cruciferi cum Suidrigellone intercepe-rant) Regi Poloniæ, Samogitia verò Cruciferis cederet, eâ lege, ut omni jure, quod in Lithuaniam prætendebant, sese abdicarent. Cromer. *lib. XVI. pag. 649.* Kajolawicz *Part. II. Hist. Lithu. lib. II. pag. 70. seq.*

Pacta inter Jagellonem Regem & Cruciferos.

Samogitia traditur Cruciferis.

Sub hæc Samogitæ impotentem Cruciferorum dominationem perosi, cœsis ipsorum præsidiis in libertatem se asseruere. Cruciferi contra suspicantes id, quod res erat, jussu Alexandri Witoudi, sive ut alias vulgo vocatur Witoldi, hoc à Samogitis factum esse, Lithuaniam excursionibus infestare cœperunt. Quod autem hoc revera Witoldi jussu factum sit, diffiteri non audet Kojalowicz *loc. cit. pag. 79.* Conf. Schuz. *lib. III. Chron. Pruss. fol. 99. seqq.* Intervenientibus deinde aliis causis, in apertum res erupit bellum, quod cruento isto ex utraque parte prælio An. 1410. ad Dannebergam in Prussia commisso nobile est, ubi 50. millia Cruciferorum cum ipso Magistro Ordinis Teutonici Vlrico von Jungingen cæsa & quatuordecim millia capta sunt, ut tradit Cromerus *lib. XVI. circa fin.* Neugebauer *lib. V. Hist. Polon. pag. 152.* Conf. Alex. Guaguin. *ad an. 1410.* De numero cæsorum in exercitu Teutonici ordinis dubitat Schüzius, quem vide *lib. III. Chron. fol. 102.* Continuatum est illud bellum usque ad an. 1436. quo inter Regem Wladislaum Jagellonidem & Magistrum Cruciferorum Paulum de Rusdorff pax coiit. Pacta ipsa vide *inter Privilegia Ducalis Prussia fol. 6. seqq. &*

Samogitæ à Cruciferis deficiunt.

Tannebergensis pugna cruentissima.

Pacta inter VVladislaum Jagellonidē & Cruciferos

inter Jura Municipalia Prussiæ. Item apud Janum Januszovium *lib. VII. Constitut. Regni Polon. Part. III. tit. 1. pag. 842.* Conf. Schützius *lib. III. Chron. Pruss. fol. 127. b.* Sic igitur Wladislaus Jagello attritis Crucigerorum viribus prima jecit Prussiæ subigendæ fundamenta. *Vid.* Matth. Strykowski Ossostevicius *lib. XIII. Hist. Lithuan. cap. IV. & VIII.*

Prima Prussiæ subigendæ fundamenta jacit Wladislaus Jagello.

IX. Casimiro IV. Jagellonide Polonis imperante cum Cruciferis deessent hostes, quos vincerent, Prussis ipsis imperitantibus dominatione intolerabiles esse coepere. Haud facile dictu est, quibus oneribus illi sibi subjectos populos pressérint, quibus etiam injuriis urbes Prussiæ præcipuas vexarint. Prussi igitur libertatis avitæ nondum obliti conspirationem inter se facta ad Regem Poloniæ Casimirum transierunt, eique se ut legitimo, justo & vero Domino & heredi Terrarum Prussiæ futuro subjecerunt, ut habetur *in Privilegio Incorporationis An. 1454. feria quarta Cinerum à Casimiro Jagellonide dato inter Jura Municipalia Terrarum Prussiæ.* Quoniam autem è contrario Cruciferi in memoriam Regis revocabant pacem perpetuam An. 1430. sub Wladislao Jagellonide initam; igitur

Cruciferi Prussis sunt intolerabiles

Prussi se Regi Poloniæ dedunt.

tur Prussorum Legati ostenderunt, multis modis pacem illam à Cruciferis esse violatam, verbi gratia, dum in concilio Basileensi contra eandem varia moliti sunt, loca in pactis denominata non restituerunt, & quæ sunt id genus alia, quæ videantur apud Schützium *lib. V. Chron. Pruss. fol. 166. b.* Gestum inde bellum est tredecim annos, nimirum ab an. 1454. usque ad an. 1466. ingentibus utrinque sumptibus. Ad extremum Cruciferi sensérunt, semper in paucitate jacturam esse majorem, cladibus igitur multis attriti ac propemodum ad incitas redacti, pacem his demum conditionibus impetrarunt: ut Polonis Culmensem & Michaloviensem terras & Pomeraniam omnem, adhæc Mariæburgum Stumam & Christburgum arces & oppida: Elbingam & Tolkemitam oppida cum suis territoriis & munere sylvatico, quod Wald-Ampt Teutonicè vocatur, & sex pagis, qui ad arcem Hollandiam pertinebant, jure sempiterno concederent: reliquam Prussiam sibi retinerent, ea lege & conditione, ut semper essent in fide & clientela Polonorum. Cromer. *lib. XXVI. pag. 773. seq.* Schütz. *lib. 7. Chron. Pruss.* Pacta ipsa inter Regem Casimirum Jagellonidem Regem Poloniæ & Ludovicum ab Erlichs-

Pacta à Cruciferis violata.

Cruciferi pacem impetrant certis conditionibus.

lichshausem Magistrum Prussiæ vide apud Janum Januszovium *lib. VII. Constitut. Part. III. tit. 1. pag. 863. seqq.* & inter Privilegia Prussiæ Ducalis *fol. 20. seqq.* Sic igitur Casimiro IV. dimidia Prussiæ pars cessit, quæ hodie dicitur Prussia Regia: Reliqua vero lege clientelari Cruciferis à Rege Poloniæ concessa est.

Crucifixi jugum Polonicum laborant

X. Verum enimverò Cruciferis libertati assuetis grave Polonorum visum est jugum, idcirco ut illud excuterent, potentiores sibi Magistros Ordinis creare cœperunt. Eo fine etiam post unum atque alterum Magistrum elegerunt Fridericum Ducem Saxoniæ, qui nunquam Polonis jurejurando se obstringere voluit: deinde vero An. 1511. Albertum Marchionem Brandeburgicum, qui fervitutis illius impatiens, magno animo bellum Polonis intulit: sed speratis è Germania frustratus auxiliis, his conditionibus An. 1525. cum Rege Poloniæ Sigismundo I. pacem fecit: *ut Ordo Cruciferorum in Prussia penitus extingueretur: Albertus Prussiæ portionem, quam nunc Ducalem vulgo vocant, titulo Ducis obtineret: sed regio imperio simul cum Provincia subesset: eosdem cum Polonia hostes amicosque deinceps habe-*

Pax perpetua inter Sigismundum I. & Albertum primum Prussiæ Ducem.

haberet: ipse Dux primum locum in Senatu Regio teneret &c: Albert. Wijuk Kajalowicz *Part. II. Hist. Lithuan. lib. VII. pag. 382.* Neugebauer *lib. VII. Hist. Polon. pag. 507. seqq.* Schuz. *lib. X. Chron. Pruss. fol. 494. seq.* Pacta ipsa videantur apud Janum Januszovium *lib. VII. Constitut. Regn. Pol. Part. III. tit. 1. pag. 913. & seqq.* & inter Privilegia Prussiæ Ducalis *fol. 32. & seqq.* Vt igitur Casimirus IV. Jagellonides Prussiam sibi acquisivit, ita etiam Sigismundus ejus filius Prussiam defendit, jusque in illam sibi suisque successoribus confirmavit.

Albertus March. Brand. Dux Prussiæ.

XI. Hoc igitur modo Albertus primus Dux Prussiæ creatus, feliciter eidem usque ad annum 1568. præfuit, cumque annis & rerum gestarum gloria fessus d. 20. Martii, anno ætatis 78. satis concessisset, successit ipsi filius Albertus Fridericus. Cum autem ille non longe post in ægritudinem animi incidisset, datus est ei à Rege Stephano Battareo Curator, Georgius Fridericus Marchio Brandeburgensis in Onoldsbach. Hoc postea initio præsentis Seculi è vivis sublato, & nemine amplius è Marchionibus Brandeburgensibus lineæ Onoldsbacensis (quæ olim cum Alberto Seniore ad simultaneam investituram admissa fuit) existet.

Albertus Fridericus Dux Prussiæ.

Georgius Fridericus Curator ægri Principis.

Electores Brandeburgici Prussia potiuntur.

existente, id egerunt Electores Brandeburgici, ut, deficiente hac Marchionum domo, ipsi in Ducatu Prussiæ succederent, præsertim cum jam antea ipsis simultanea investitura non tantum promissa, sed etiam Anno 1603. in scriptis concessa esset. Factus igitur est Joachimus Fridericus Elector Brandeburgicus An. 1605. curator ægri Principis, concedente id Sigismundo III. Poloniæ Rege. Intra paucos vero annos Joachimo Friderico Electore defuncto, filius ipsius Joannes Sigismundus Elector Brandeburgicus An. 1608. in curatela ægri Principis successit: sed postea anno videlicet 1611. cum tribus fratribus In Prussia à Sigismundo III. Rege investitus, & proximo anno 1612. in realem Prussiæ possessionem à Commissariis ad hoc negotium è Polonia missis immissus est, ut hoc ex privilegiis Statuum Prussiæ Ducalis An. 1616. Brunsbergæ typis impressis patet. Albertus Fridericus autem æger & animo & corpore Princeps anno demum 1618. d. 28. Augusti, ætatis vero anno 65. postquam Ducatum hunc per se & Illustrissimos Curatores per 49. annos administrasset, obiit. Proximo anno 1619. d. 23. Decembris mortuus Joannes Sigismundus Prussiam successori Georgio Wilhelmo Electori Brandeburgico reliquit.

Joannes Sigismundus Elector.

Albertus Fridericus æger Princeps moritur.

Joannes Sigismundus Elect. moritur.

XII. Hic Georgius Wilhelmus Elector jam suo tempore allaborasse dicitur, ut supremus fieret in Prussia Dominus. Referam memorabile quidpiam, quod mihi Procerum Prussiæ nonnemo, qui adhuc juvenis hæc quæ referam ipse oculis suis spectavit, ante tria circiter lustra narrare sæpius est solitus. Cum aliquando Conventus Prussiæ Ordinum Regiomonti ageretur, contulit se Georgius Wilhelmus Elector in arcem Neuhusiensem uno milliari Regiomonto distantem, animi remittendi & à curis comitialibus relaxandi gratia. Cumque ibidem aliquando minus gratum è conventu Regiomontano nuncium accepisset, adeò ira efferbuit, ut pomo è mensa sublato in hæc verba erumperet: Quam verè ego hoc pomum per has fenestras foràs ejiciam, tam verè quoque supremus aliquando Prussorum Dominus futurus sum. Sed pomum, licet omnes fenestræ, ut media æstate fieri solet, fuerint apertæ, ligno impulsum in medium conclave relapsum, præsentes aulicos cum Principe ipso mirum quantum obstupefecit.

Georgius VVilhelmus Dux Prussiæ.

Mirabilis casus.

Fridericus VVilhelmus fit supremus Prussiæ Dominus.

XII. Quod autem Georgius Wilhelmus obtinere non potuit, hoc Fridericus Wilhelmus filius, qui An. 1640. parenti suo in regimine successit tandem obtinuit. Nam cum initio Prussiam Ducalem habuisset jure feudatorio, tandem per Pacta Welavienſia & Bydgostienſia An. 1657. inita eidem Joannes Casimirus Rex Poloniæ supremum in Prussia dominium concessit, ea tamen lege, ut deficientibus masculis jure Caducitatis, ut vocant, Prussia iterum ad Regnum Poloniæ redeat & Ducibus Onolsbacenſibus & Culmbacenſibus jure feudi conferatur. Promissa etiam est Sereniſſimo Elbinga Electori urbs Elbinga, simulac à Suedis eam tunc tenentibus reciperetur, & quidem hypothecæ loco, pro quadringentis millibus thalerorum. Confirmata quoque sunt hæc Pacta An. 1658. in Comitiis Regni ab omnibus Ordinibus. *Vid.* Constitutiones ejus anni, quæ Consensu omnium ordinum denuò sunt impressæ *pag.* 3. Postea verò pace cum Suecis composita Anno 1660. cum ab utraque parte Commissarii essent missi ad hoc negotium Elbingense componendum Wladislaus Rey à Naglovice Thesaurarius Regni & primarius ex parte Polonorum Commissarius, varia à Legatis Brande-

Elbinga Electori promittitur.

Brandeburgicis prætendebat, tandem etiam re infectâ penitus discessit, omnem in Commissarios Brandeburgicos rejiciens culpam, ac si in amotione postarum è Civitate Gedanensi; in restitutione Brunsbergæ; in defalcatione eorum, quæ civitas illa in præsidium erogavit; in confirmatione denique jurium Civitatis Elbingensis, satisfacere Polonis noluerint. *Vid.* Epistola Joannis Casimiri Regis An. 1660. d. 18. Octobris exarata *in appendice Continuationis VII. Diarii Europæi classſ. ult. pag. 232.* Supremi in Prussiam juris traditio rejecta fuit usque in an. 1663. quo ipso anno Stephanus Widzga Episcopus Warmiensis postea Archiepiscopus Gnesnenſis, ut & Joannes Comes de Lesczno Leszczynski tunc Pro-Cancellarius Regni à Rege & Republ. Polona missi Regiomontum venerunt, actumque illum An. 1663. die 18. Octobris in area arcis Regiomontanæ theatro exstructo solenniter & magno cum spectatorum omnium plausu celebravere. Numi aurei & argentei tunc cusi ex altera parte habent sceptrum & gladium decussatim posita sertoque implexa, cum subscriptione: PRO DEO ET POPVLO. Desuper autem manus coronam radiis solaribus illustratam defert, cum

Electori supremum in Prussia Dominium traditur.

lemmate: A DEO DATA. Ex adversa parte numi hæc inscriptio: SVPREMO PRVSSIÆ DOMINO FRIDERICO WILHELMO PRINCIPI ELECT. BRANDEB. HOMAGIVM PRÆST. DIE XVIII. OCTOBR. ANNO 1663.

CAP. VIII.

De *Livonia*.

I.

Livoniæ provinciæ sive partes.

LIVONIA duas olim continebat Provincias, *Estiam* & *Lettiam*, deinde Ordo Ensiferorum in Livoniarum potitus adjunxit *Curoniam*, ad quam pertinet *Semgallia*. Circa An. 1158. hæc regio frequentari cœpit à mercatoribus præsertim Lubecensibus, qui etiam gentem illam ad Religionem Christianam converterunt. Primus Livonum sive Livonorum Episcopus constitutus est Menardus Monachus vel Canonicus Segebergensis ab Archiepiscopo Bremensi inauguratus. Sedes ejus erat Vxekelæ. Eum exceperunt Bertholdus Episcopus Rigæ conditor, & Albertus, qui Rigam munivit & Ordinem Ensiferorum ab

Livonia convertitur.

Primus Episcopus in Livonia.

Riga conditur.

Ordo Ensiferorum instituitur.

ab Innocentio III. An. 1204. confirmatum in societatem contra barbaras illas gentes adscivit. Primus Ensiferorum Magister fuit Vinno. Posthæc cum Ordo Ensiferorum insultibus barbararum gentium impar assumtis Teutonici Ordinis habitu & regulâ sese Magistro Prussiæ subjecisset, Livonia quoque Ordinis Teutonici Magistro generali, qui tunc in Germania & paulo post in Prussia sedem suam habuit, simul fuit subjecta, ita ut à Magistris Livoniæ constituerentur leges-que acciperent. Contra vero (non eodem tempore, ut quidam volunt: sed successu temporis) Episcopi Prussici, nempe Culmensis, Pomesanienſis & Sambiensis, ut suffraganei Archiepiscopo Rigensi in Livonia subjecti sunt. Warmiensis Episcopus, quia nunquam ordinis Teutonici imperium ita agnovit, ut ejus regulam & habitum reciperet, in Archiepiscopi quoque Rigensis Diœcesi nunquam censeri volûit. Mansit igitur Livonia sub imperio Magistri Ordinis Teutonici generalis, administrabaturque per Magistros tantum Provinciales usque ad Wilhelmum Plettenbergium XLI. Livoniæ Magistrum Provincialem, qui An. 1513. exsolutâ Alberto Brandeburgico Marchioni & Ordinis Teutoni-

Vinno Magister Ordinis Ensiferorum.

Livonia Ordinem Crucigerorum recipit.

Episcopi Prussici Archiepiscopo Livoniæ subjiciuntur.

VVilhelmus Plettenbergius sese ab Ordinis Teutonici redimit imperio.

ci

ci Magistro generali certa pecuniæ summa, se suosque imperio Magistri generalis exemit, Imperii Princeps factus. Sed videamus, quomodo superiore Seculo Livonia ad Poloniam accesserit, rursumque à Polonia fere tota avulsa sit.

Sigismundus Augustus Livoniam Poloniæ adjunxit.

II. Quod Sigismundus Augustus Livoniam Regno Poloniæ adjunxerit, apud omnes in confesso est; Occasionem vero hujus conjunctionis, variè recensent Scriptores. Albertus Wijuk Kojalowicz Historiæ Lithuanicæ conditor, ita rem exsequitur. Guilhelmus Fürstenbergius Livonienſium Equitum Magister Lutheranam religionem suscepit, mox etiam templa hæreticis tradere conatus est. Cum se ei hac in re opponeret Guilhelmus Archiepiscopus Rigensis, Fürstenbergius ipsum indictis Wendam Comitiis, reum agit, initæ cum Sigismundo Augusto Rege consobrino suo & Alberto Duce Prussiæ conspirationis accusat, falsisque indiciis probat, Curlandiam Alberto, Livoniam Augusto promissas esse ac penè proditas. Comitiis finitis Fürstenbergius Magister aperto bello Archiepiscopi bona aggreditur, Archiepiscopum ipsum in arce Kokenhusana captum in carcerem conjicit. Sigismundus accepto ejus rei nuncio Anno 1557. bellum

Occasio hujus rei.

statim Livoniæ intulit, sibique eam subjecit. Kojalowicz *lib. VIII. Hist. Lithuan. pag. 433.* Nos verò licet non negaverimus, ob mutatam religionem magnas inter Archiepiscopum Rigensem & Magistrum Ordinis extitisse simultates, non solam tamen hanc causam belli hujus fuisse existimamus, cum quidam etiam Livoniæ Episcopi contra Archiepiscopum insurrexerint, referente Anonymo quodam *inter Descriptiones Poloniæ pag. 397. seqq.* Altius igitur causa hujus rei est accersenda. Videlicet an. 1546. constitutum est ab ordinibus Livoniæ omnium consensu, ne sine ordinum indultu sive ab Archiepiscopo, sive à Magistro, sive etiam ab aliis Episcopis extraneus aliquis homo in Coadjutorem assumeretur. His tamen postea neglectis Archiepiscopus Rigensis contra promissa sua inscio Canonicorum Collegio, sive ut vocant Capitulo, Christophorum Mechleburgicum Ducem Coadjutorem sibi adscivit. Proinde se ei Henricus à Galen Magister ordinis & Guilhelmus Furstenbergius aliique Episcopi, (de quibus etiam Vid. Guaginus *de Situ Sarmatiæ Europ. Tom. 1. in Corp. Hist. Polon. pag. 71.*) oppositerunt. Archiepiscopus se auctoritate Regis Sigismundi Augusti ut Patroni Archi-

Vera causa belli Livonici.

chiepiſcopatus illius tuebatur. Ordines contra ſubditos ab Archiepiſcopi obedientia abſtrahunt, prout Pacta An. 1546. inita poſtulabant. Interea in Electione Coadjutoris Magiſtri Caſparo Monſterienſi Marſchalco Ordinis prælatus eſt Guilhelmus Furſtenbergius, id quod Caſparus ægre ferens ad Regem Poloniæ confugit. Immo etiam Caſpari patrocinium ſuſcepit Archiepiſcopus. Hinc bellum contra Archiepiſcopum ortum eſt. Furſtenbergius Coadjutor Magiſtri Archiepiſcopum in arce Kokenhuſana cepit, ſicque Regem Poloniæ contra Livoniam excivit. Cum vero interea Jvanus Moſcoviæ Dux longè lateque victricia per Livoniam circumferret arma, Auguſtus Gothardo Kettlero, novo poſt Furſtenbergium Livoniæ Magiſtro opem tulit eundemque Gothardum Kettlerum, conceſſa ipſi Curlandia & Semgallia in feudum, primum Ducem Curlandiæ creavit. Reliquam vero Livoniam Regno Poloniæ An. 1561. adjunxit. *Vid.* Kojalowicz *ib. VIII. Hiſt. Lithu. pag. 447. ſeqq.* Salom. Neugebauer *lib. VIII. Hiſt. Polon. pag. 594. & ſeqq.*

Sigiſmundus Auguſtus ſibi Livoniam ſubjicit.

Gothardus primus Dux Curlandiæ.

III. Vix autem Sigiſmundus Auguſtus Livoniam in fidem ſuam receperat, & jam nova ejus perdendæ ſemina ſpargebantur. Infeſtabat videlicet continuis bellis Livoniam Magnus Moſcoviæ Dux. Revalienſes igitur cum ſe adverſus ejus potentiam tutari haud poſſent, Erici Regis Suediæ patrocinio ſeſe commiſere. Paulo poſt Gothardus Kettlerus ex altera parte Regis Poloniæ tutelæ adverſus Ruſſos ſive Moſcos ſe commiſit; quo factum eſt, ut Livonia in duas ſtatim partes ſcinderetur. Neque minus ſibi juris in Livoniam putabat eſſe Ericus Rex Suediæ, quam Sigiſmundus Auguſtus Rex Poloniæ, præſertim cum ille ab Imperatore Ferdinando ſibi commiſſam eſſe Livoniæ tutelam affirmaret. Proinde Ericus Habſalam Lehalam, Parnaviam & alia loca Polonis ejectis occupavit. Acceſſit & aliud quidpiam, quod partes Regis Suediæ in Livonia auxit. Joannes enim Dux Finlandiæ circa eadem tempora Catharinam Sigiſmundi Auguſti Regis Poloniæ Sororem matrimonio ſibi jungens mutuo dedit Sigiſmundo LXXX. millia thalerorum (alii CXXIV. millia ponunt) pro qua pecuniæ ſumma hypothecæ loco viciſſim Joanni traditæ ſunt in Livonia ſequentes arces: Wittenſteinum, Karchiſa, Frichatum, Helmultum, Ermiſium Ruja & Bortvicum. Peſſimè hoc accepit Ericus Rex ideoque rever-

Moſcoviæ Dux Livoniam infeſtat.

Revalienſes ſe Regi Suediæ dedunt.

Simultates inter Ericum Regem

Suediæ & Joannem Principem Suediæ.

revertentem in Suediam Joannem initi contra se cum Rege Poloniæ fœderis accusavit, & accepta à Sigismundo Augusto castella sub specie defensionis contra vim Moscorum sibi tradere compulit; quamvis postea Poloni Pernaviam denuo receperint. Interea defunctis jam Erico Suediæ & Sigismundo Augusto Poloniæ regibus, Moscoviæ Dux MAGNVM Holsatiæ Ducem Livoniæ Regem creavit, eundemque magna quidem vi, mala tamen fide, Livoniæ imponere voluit. Tantis periculis imminentibus Joannes III. Suediæ & Stephanus Bathoreus Poloniæ Reges societatem inter se iniverunt, ut communibus viribus Livoniam contra Moscoviæ Ducem assererent. Vtrique etiam parti circa An. 1580. fortuna magnopere aspirabat, præsertim autem Suedis, qui ea tempestate complura loca à Moscis in Livonia recuperarunt, ut Lodam, Lehalam, Habsalam & Narvam: item Provinciam Vicchiam, Wittensteinum, Carelogorodam & alia castella. Stephanus igitur Poloniæ Rex veritus id quod res erat, ne Suedi hoc modo sibi totam Livoniam subjicerent, pacem cum Moscis exclusis Suedis fecit his conditionibus: *ut Moscus omnia restitueret loca, quæ in Lithuania occupaverat: ut totam*

Magnus Dux Holsatiæ Rex Livoniæ creatur.

Bellum Poloniæ & Suediæ Reges contra Moscum suscipiunt.

Stephanus Rex pacem facit cum Moscis.

Conditiones pacis.

totam Polonis Livoniam traderet: Stephanus verò Wielikolukam & aliàs nonnullas arces, quas hoc bello occupaverat, Mosco redderet. Postea cum Sigismundus III. Joannis III. Suediæ Regis filius defuncto Stephano Bathoreo Rex Poloniæ esset electus, Poloni hanc inter alias conditionem ei præscripserunt: *ut eam Livoniæ partem, quam occupaverant Suedi, Regno Poloniæ Sigismundus adjungeret.* Sed Sigismundus III. nulla ratione adduci potuit, ut ipsorum postulatis subscriberet & tantum eis provinciam concederet, quam 40. ferme milliarium longitudine à Narvæ fluminis ostio per Tolsburgum, Wesenburgum, Revaliam, Padisam, Wittensteinum & Habsalam ad vicinas Parnaviæ oras se porrigentem possidebat. Vide hæc fuse enarrata apud Joannem Loccenium *lib. VII. Hist. Suecan. per tot.* Neugeb. *lib. IX. Hist. Polon.* David Chytræus *lib. XX. Saxon. pag. 728.* Post hæc cum Sigismundus III. Regno Suediæ excidisset, multa bella gesta sunt inter eum & Carolum IX. qui in Sigismundi locum à Suedis substitutus erat. Continuavit deinde bella ista Gustavus Adolphus, qui totam fere Livoniam in suam redegit potestatem, donec

Poloni à Sigismundo III. restitutionem Estoniæ postulant.

Sed frustra.

Bella Livonica inter Polonos & Suedos.

Induciæ 6. annorum.

tandem An. 1629. induciæ ſex annorum factæ ſunt, ea conditione: ut interea Rex Sueciæ omnia Livoniæ loca, quæ poſſidebat, retineret. Finitis deinde An. 1635. induciis, aliæ induciæ 26. annorum, mediatoribus Galliæ & Angliæ Regum & Ordinum Belgi Legatis ſecutæ ſunt. *Vid.* Theatrum Europ. *ad dict. an.* Eberhardus Waſſenberg *Part. II. geſtorum Wladislai lib. II. pag. 171. ſeqq. & 191. ſeqq.* Piaſecius & alii.

Induciæ 26. annorum.

Carolus Guſtavus Polonis bellum infert.

IV. Cum Joanne Caſimiro Polonis imperante, An. 1654. Moſci Lithuaniam longe lateque popularentur, Carolus Guſtavus Sueciæ Rex nondum finitis 26. annorum induciis bellum Polonis intuſit, cum ob alias cauſas, tum maximè quod Regis Poloniæ Delegatus contra ſucceſſionem Caroli Guſtavi Regis Stokholmiæ proteſtatus eſſet, induciasque hac ratione violaſſet. Et initio quidem Sueedi in Polonia felices habuere progreſſus: ſed ad ultimum fortuna ipſis tergum obvertit. Danis enim provincias Suedicas depopulantibus, Poloniam deſerere coacti ſunt. Tandem An. 1660. Carolo Guſtavo Rege Sueciæ jam extincto, diu deſiderata pax in monaſterio Olivenſi prope Dantiſcum ſancita eſt, ubi inter alias hæ fuerunt conditiones: Ut Joannes

Pax Olivenſis.

nes Caſimirus Rex Poloniæ renunciaret in perpetuum omnibus prætenſionibus in regnum Sueciæ & in Principatum Finlandiæ; Rex tantum Joannes Caſimirus titulo Regis Sueciæ uteretur ad dies vitæ, quem tamen non uſurparet ad Regem Sueciæ ſcribens, tribus tantum etcæterationibus adjectis. Omnes Provincias Livonicas trans Dunanas Sueco concederet, prætenſionesque omnes in Eſtoniam & Oſiliam dimitteret: traderet etiam ea loca Livoniæ cis Dunana, quæ Suecus tenuit tempore induciarum: Livoniam Auſtralem Rex Poloniæ retineret, in qua Duneburgum, Roſiten, Luzen, Marienhuſen &c: *Vid.* Pacta illa Olivienſia *in Continuat. III. Diar. Europ. ad An. 1660.* Inſerta etiam ſunt illa Pacta ipſis Regni Poloniæ Conſtitutionibus *Ann. 1661. pag. 4. & ſeqq.* Adjecit eadem Pacta Hiſtoriæ Suecanæ non ita pridem in Germania editæ Joannes Loccenius, qui conſuli poteſt.

CAP. IX.

De *Russia, Moscovia & Lithuania.*

I.

Russia à Russo dicta.

RVssia (à Russo Lechi fratre, ut quidam volunt, ita dicta) olim complectebatur magnam hodiernæ Lithuaniæ partem, Podlachiam, Russiam, Rubram, Podoliam citeriorem & Vlteriorem, Severiensem & Czernichovien sem Ducatus, & ea ferè omnia, quæ inter Viliam & Pripetium amnes continentur. Item Smolenscensem, Polocensem, Vilepscensem, Novogrodiensem, Twerien sem Ducatus. Moscoviam insuper, quæ antiquitus obscura fuit regio, ut paulo post audiemus. Hæc Russia sæpius fuit in multas partes distracta; ita tamen, ut is cum suprema potestate cæteris præesset, qui Kioviæ rerum potiebatur. LITHANIA verò à *Littalano* sive *Lituo* secundo Rege gentis illius, ùt ferunt, ita appellata, olim fuit satis obscura & arctis finibus circumscripta Complectebatur videlicet in se hodiernam Samogitiam, Curlandiam & hodiernæ Lithuaniæ partem, conterminam Samogitiæ inter Dunam & Wiliam aliosque amnes Viliæ se immiscentes, ut Dubissam, Niewiasam, Swientam aliosque, in quibus locis hodie adhuc Lithuanicæ linguæ usus est.

Russiæ amplitudo.

Lithuania à Litalano dicta.

Lithuaniæ veteris fines.

II. Russiæ Ducum antiquitus magna fuit porentia, quippe qui etiam Lithvanos subjugum actos, sibi tributarios fecerint. Antiquis enim temporibus Lithvani, gens obscura & agrestis, subera, vestis & faces frondeos, quibus sudorem gens ea sibi in balneis provocare solet, tributi nomine Russis pendere cogebantur, usque ad Seculum XIII. ut habet Joannes Dlugossus *Tom. I. Hist. Polon. lib. VI. pag. 536.* Neugeb. *lib. III. pag. 127.* Deinde verò mira fortunæ vicissitudine Lithvani eluctati, totam Russiam sibi subiecerunt, nisi ea excipere velimus, quæ Polonorum Reges armata manu Russis in partibus Australibus sive in Russia Rubra extorserunt. Quomodo autem Russia partim Polonicum, partim Lithvanicum subierit jugum paucis jam ediserimus. Videlicet, ut primo generatim rem hanc delincemus, ex Polonis Boleslai I. mus II. dus III. & IV. Russiam meridionalem domuerunt, ut & Casimirus Magnus Rex

Russi Lithuaniam faciunt tributariam.

Lithuani Russiam sibi subjiciunt.

Russia quomodo à Polonis & Lithuanis occupata.

Poloniæ. Lithvani autem à Secule XIII. orientalem Russiam aliasque ejusdem oras versus meridiem aggressi imperio suo subiecerunt. Sed specialius paulo nobis illa nunc dilucidanda erunt.

VVolodimirus Dux Russiæ.

III. Seculo X. & quidem circa an. 971. Wolodimirus Dux Russiæ Bulgaros, Croatos, Dulopios, Jazyges domuit. Corsonum etiam Constantinopolitano Imperatori ademit. Postea vero postquam Annam Basilii & Constantini Imperatorum sororem duxerat uxorem, Christianamque insuper susceperat religionem, ea omnia reddidit. Imo etiam Præmisliam Czervenumque deinde Miecislao Poloniæ Duci eripuit. Postea vivus adhuc Regnum inter duodecim filios partitus est. Fuerunt autem populi & urbes, quæ in divisionem cesserant, Kiovia, Nowogrodum, Polosçum, Turovia, Rostovia, Maromum, Derevi, Wladimiria, Torocanum, Smolenscum & tota Volhynia. Cæterum inter fratres postea orto bello, Svento pelcus, unus Volodimiri filiorum, Kioviam, Glebo & Borisso fratribus cæsis, occupat. Mox & ipse à Jaroslao fratre superatus & principatu ejectus ad Boleslaum I. Chrobri Regem Poloniæ confugit. Is Jaroslao victo Anno 1008. Sventopelcum reduxit. Non quievit tamen &

Russia convertitur ad Christum.

VVolodimirus imperiũ Russicum inter decem filios partitur.

Bella inter filios VVolodimiri.

Iaroslaus Dux Russorũ confugit ad Boleslaum I. Regem.

& Jaroslaus, sed ejecto rursus Swentopelco Kioviâpue occupata bellum Boleslao Chrobrò Regi Poloniæ intulit; ingenti vero prælio superatus tributum Boleslao Anno 1018. promisit. *Vid.* Cromer. *lib. III. pag. 440.* Stanislaus Lubienski *tract. de jure Regni Polon. in Russias Moscoviticasque Provincias pag. 178. operam.*

IV. Post mortem Boleslai Chrobri in libertatem se Russi asseruere. Suscepit quidem Miecislaus II. Rex Polaniæ contra Jaroslaum Russiæ Ducem expeditionem, sed eum in ordinem cogere non potuit. Quinimò Jaroslaus ille tunc temporis titulum Monarchæ Russiæ (*Jedinowlædec*) sibi primus sumpsit. Præterea Casimirus I. Rex Poloniæ ductâ Jaroslai sorore in conjugem, omne jus, quod Pater & Avus in Russiam habebant remisit, teste Cromero *lib. IV. pag. 451.* Cæterum Boleslao II. Audace Polonis imperante, quinque filii Jaroslai inter se de imperio contendebant. Isaslaus natu maximus, Kioviæ Dux, pulsus à cæteris fratribus Anno 1069. ad Boleslaum II. Poloniæ Regem se contulit, opem contra fratres imploraturus. Non defuit quoque tanto supplici Boleslaus, magnoque cum exercitu Russiam ingressus, Præmisliam hactenus à reliquo Poloniæ corpo-

Miecislaus II. infeliciter rem agit contra Russos.

Monarcha Russiæ primus.

Casimirus Rex jure in Rusiam se abdicat.

Boleslaus II. Audax Russiam sibi vectigalem facit.

re avulsam recuperavit : Lusco insuper, Wladimiriâ, Chelmâ, Kioviâ occupatis Russiam sibi vectigalem fecit : Isaslaum tamen Ducem toti Russiæ proposuit. Sed non diu Russia in fide Polonorum perstitit : Boleslaus enim ipse fugienti similis Cracoviam regressus, nihil postea, utpote totus libidini immersus, præclari gessit. Dlagoss. *lib. III. ad Anno 1076. pag. 256.* Cromer Neugebauer & alii.

Russia rebellat contra Boleslaum Audacem.

Boleslaus Russus in sua verba adigit.

V. Tempore Boleslai III. Criwousti Sec. XII. invaserat Kioviensem Principatũ Uladimirus Jareslai Wladimiriensis Ducis & Zbitislaviæ Reginæ Poloniæ, (quam Boleslaus III. uxorem duxerat) patruus, cujus insidias veritus Jaroslaus fugit An. 1118. ad Boleslaum III. Poloniæ Ducem. Is quanquam arma An. 1123. in gratiam Jaroslai contra Wladimirum sumpserat; Jaroslao tamen, cujus res agebatur, mox in prælio cæso, donis exoratus in Poloniam revertit. Deinde iterum Anno 1134. Russi, auctore Jaropelco Wladimiri filio Kioviensi Duce, rebellarunt, sed cum esset ad arma ventum, Boleslaus III. Crivoustus Jeropelcum astu Petri Wloslovicii cepit, & cum se jurejurando præstito in fide & clientela Regum Poloniæ fore promisissiet, dimisit. Sed neque tunc Russi fidem servarunt. Multa inde bella sub

Russi rebellat.

sub Boleslao IV. Crispo & Casimiro II. Justo gesta sunt, quæ hic brevitatis causa omittimus.

Haliciensis Russi.

VI. Per eodem tempora Haliciensium Russorum potentia, ingens cepit incrementum. Horum Dux Miecislaus quasi nothus à Wszewoldo Belzensi & Wlodimiro Halicensi Ducibus pulsus, ad Casimirum Justum Ducem Poloniæ confugit promptamque reperit opem : Attamen Casimirus Russis ad Haliciam superatis, Miecislaum in sua verba adegit, sicque Haliciensibus Anno 1182. Ducem præfecit. Miecislao non multò post veneno sublato, Wolodimirus ope Polonorum ejectis Hungaris, qui Haliciam interceperat, Principatum Haliciensem adeptus, itidem in Polonorum fide se futurum jurejurando promisit. Illi postmodum fatis functo sufficitur à Polonis Romanus Wlodimiriensium Dux Anno 1197. Sed cum postea rebellasset ad Zawichostum cæsus est. Sub hæc Lescus Albus Colomanno Andreæ Regis Ungariæ filio cum Salomea Sorore Haliciense Regnum in dotem tradidit. Sed Russi exteri regiminis impatientes, Colomannum illum Regno movent : restitutum verò à Polonis, veneno è medio tollunt. His ita peractis Daniel Romani filius Regnum Haliciense

Casimirus Iustus Russiam domat.

Halicense regnum Colomanno traditur.

Daniel Rex Russorum.

licienſe occupat, & ab Opiſone Legato ſedis Apoſtolicæ ficta Religionis Romanæ ſuſceptione, Regis titulum adipiſcitur. Sed Daniel ille mox ad fidem Ruſſorum relapſus eſt. Danieli ſucceſſit filius nomine Leo Rex Halicienſis, poſt Patrem factus. Eo deinde ſine prole defuncto, Halicienſe Regnum & Troidemi Maſoviæ Ducis filios Mariâ Sorore Leonis genitos delatum eſt, quorum major natu Boleslaus cum fraude Ruſſorum dato veneno extinctus eſſet, Frater ipſius ſimilem caſum veritus, in Caſimirum Magnum Regem Poloniæ jus ſuum transfudit, acceptâ à Rege Belzenſi terra. Caſimirus autem Rex Anno 1340. Ruſſiam illam meridionalem in Provinciæ formam redigit. Et hæc ſunt, quæ de Regno Halicienſi ſcire, operæ pretium eſt. Qui copioſius hanc materiam pertractatam deſiderat, ille adeat Stanisl. Lubienski *loc. cit. pag. 180. ſeq.* Cromer. *lib. VII. pag. 523. & 525.* Nadanyi *lib. II. Hiſt. Hung. cap. 16.* Addatur etiam Vincentius Kadlubko *lib. IV. Chron. Polon, cap. 14. ſeqq.* & ejus Commentator *ibid. pag. 485. ſeqq.*

Caſimirus Magnus Rex Ruſſiam in Provinciæ formam redigit.

Lithvanorum bella cum Ruſſis.

VII. Dum Seculo XIII. Poloni Ruſſiam meridionalem ad ſe trahunt, non ſegnius Lithvani Ruſſiam orientalem & ſeptentrionalem infeſtant. Dum enim circa

circa Anno 1200. Romanus Haliciæ & Wladimiriæ Dux devictis & in exilium actis reliquiis Ruſſiæ Regulis, ſolus per univerſam Ruſſiam rerum potitus, etiam Jatvingiam, quæ hodie Podlachia dicitur & Lithvaniam ſubigere tentaſſet, partem etiam Lithvaniæ jam ſibi ſubieciſſet, ex illo tempore longa ſeries bellorũ Lithuanicorum & Ruſſicorum cœpit, his nimirum ſibi Lithvaniam aſſerentibus, illis verò pro libertate ſtrenuè pugnantibus. *Vid.* Albertus Wijuk Kojalowiz *Part. I. Hiſt. Lithvan. lib. III. pag. 49. ſeqq.* Accidit deinde, ut Anno 1211. Scythæ ſive Tartari Ruſſiam ingentibus copiis pervagati, tributariam illam ſibi efficerent. Tartari Ruſſiam vaſtant. Hîc Lithvani alienis malis in ſuarum rerum incrementa uſi, ſenſim fines Lithvaniæ per Ruſſiam proferre laborarunt. Et in his erat maxime Erdiwilus Dux Lithvaniæ, qui Anno 1217. contra Ruſſos variis bellis geſtis, Grodnam, Bresliam, Drohicinum, & alia oppida occupavit. Ruſſi Tartaricis bellis jam attriti fractique haud difficulter ad imperium Lithvanorum ſuſcipiendum adducti ſunt. ERDIVILUS igitur ille primus è Lithvanis factus eſt Dux Nowogrodeci, illa omnia imperio ſuo complexus, quæ inter Viliam & Pripetium amnes in-

Erdivilus Dux Lithvaniæ.

terjacent. JATVINGIAM quoque, quæ & *Subsylvania* & *Podlachia* vocatur imperio suo adjunxit. *Vid.* Kojalovviz *Part. I. lib. III. Hist. Lithv. à pag. 58. ad pag. 61.*

Mingailo Dux. Polocensis Respubl. occupatur à Lithvanis.

VIII. Post Erdiwili tempora nimirum An. 1219. adjecit MINGAILO Dux Lithuaniæ imperio suo POLOCENSEM Provinciam sequenti occasione. Polocenses Russi extinctis in bello Ducibus legitimis Reipubl. administrationem ad triginta senes transtulerunt. Hoc ipso etiam non contenti finitimosque infestare ausi à Mingailone domiti sunt, ut habet Kojalowicz *lib. III. p. 67.* Et licet postea Polociam Lithuani amiserint, recuperavit tamen eandem NARIMVNDVS Dux Lithuaniæ Kojal. *Part I. lib. V. pag. 161.* Interea autem SIGISMVNDVS Dux Lithuaniæ Mingailonis filius Tartaris Russisque profligatis *Mozyrum, Starodubum, Czernichoviam, Karaczoviam* totamque omnino SEVERIAM hostili ditioni detraxit. Kojalow. *Part. I. lib. III. pag. 73.* Circa an. 1235. RINGELDVS Gimbuto Palæmonis nepote genitus cum tantis præesset provinciis, nimirum Lithuaniæ, Samogitiæ, Curoniæ, Subsylvaniæ, Novogardiæ, Mozyriæ, Pinsko, Severiæ, Czernichoviæ, primus se appellavit MAGNVM DVCEM Lithuaniæ.

Narimundus Dux Lithv.

Skirmundus Dux Lithv.

Ringeldus primus Magnus Dux.

Koja-

Kojalow. *loc. cit. lib. IV. pag. 83.* Post hunc MENDOGVS Magnus Dux Lithuaniæ urgentibus Livonicis Crucigeris factus est Christianus, donationemque Jatvingiæ sive Subsylvaniæ, Samogitiæ, Caroniæ & Weizensium agrorum à Nepotibus suis Ordini Teutonico factam confirmavit. His igitur Provinciis Crucigeri Livonienses aucti, hoc apud Innocentium IV. Papam Romanum procurarunt, ut Mendogus Lithuaniæ Rex coronaretur; q; tamen postea ad Ethnicismum relapsus Curoniam aliaque Cruciferis antea donata armata manu recepit. Kojalowicz *Part. I. lib. IV. pag. 97. & seqq.* Preußische Ordens-Chronick *MS. fol. 63. seqq. & 78.* Sub idem tempus Boleslaus Pudicus Dux Poloniæ Jetwingos sive Jatwiezyros, vel ut alii scribunt, Jazyges Lithuanis tunc subjectos ferè penitus excidit, Provinciamque regno Polonico adjunxit. Kojalowicz *l. c. lib. IV. pag. 120.* Neugebauerus tamen Jazyges illos à Boleslao Pudico victos non ponit in hodierna Podlachia, ut facit Kojalowicius, sed in Volynia, ubi Luceorinensis est Episcopatus: *Vid.* Neugeb. *lib. III. Hist. Polon. p. 155.* Cromerus autem in Polesia & Podlachia eos collocat *lib. VIII. pag. 342.*

Mendogus Magnus Dux Lithv. fit Christianus.

Mendogus deficit ad Ethnicismum.

Ietvvingos subjugat Boleslaus Pudicus.

Ietvingi sive Jazyges ubi habitarint.

IX. Seculo XIV. circa An. 1319. GEDIMINUS

Gediminus Vilnam condit, & multas gentes Russicas sibi subiicit.

DIMINVS Magnus Dux Lithuaniæ, Vilnæ urbis conditor, contra Russos reverentiam summi Principis exuentes & Novogrodenses agros infestantes, arma corripuit; Wladimiriam urbem expugnavit, Volhyniam totam jurejurando sibi adstrictam Lithuanis magistratibus gubernandam tradidit. Ad hæc Luceorienſem urbem, ut & Drohicinum & Brestiam sibi subjecit. Kojalow. *lib. VII. pag. 251. seq.* Anno proximo, videlicet 1320. Kioviam, Owruczam, Zitomiriam, Bialogrodecum, Slepowrotum, Kanioviam, Czerkassiam, Pereslaviam, Branskum, adeoque totam Wolhyniam cum magna Severiæ parte Lithuanico subjunxit imperio. Quanta jam tum sub Gedimino Lithuanici Imperii fuerit magnitudo, intelligi potest ex divisione ejus inter Gedimini filios. Hic enim cum numerosam haberet prolem, ut discordiarum ipsi materiam subtraheret, ita imperium partitus est. *Montvido* tradidit Kiernoviam & Slonimum: *Narimundo* Pinskum, Mozyrum, partemque Wolodimirienſis Provinciæ: *Olgierdo* Crewum & quicquid inde ad Beresinam usque porrigitur: *Kiejstuto* Samogitiam, Trocenſes, Lidenſes & Vpitenſes agros ac subsylvaniam: *Coriatz* Novvogrodecum & Wolkovviskum

Magnitudo Imperii Lithuanici tempore Gedimini.

Divisio Lithuaniæ inter filios Gedimini.

kum: *Lubarto* Wolodimiriam & Volhyniam: *Javnuto* Vilnam, gentis caput, Osmianam & Braslaviam. Hunc etiam, quem ultimo loco numeravimus, nempe Javnutum summum Principem designavit, etsi non esset natu inter fratres maximus. *Vid.* Kojalovvicz *Part. I. lib. VII. pag. 281.*

Javnutus Magnus Dux constituitur.

X. Cum Tartari Podoliam tunc tenentes de Volhynienſibus & Kijovienſibus agris An. 1331. prædas agerent, OLGERDVS, qui Javnuto depulso factus erat Magnus Dux Lithuaniæ, bellum illis intulit, PODOLIAMQVE totam Tartaris ejectis sibi subjecit. Tunc temporis *Camenecia* Podoliæ condita est ab Olgerdi fratris filiis Coriatho, Alexandro, Constantino, Theodoro & Georgio, quos Olgerdus Podoliæ præfecerat. Kojalovvicz *Part. I. Histor. Lithuan. lib. VIII. pag. 287. seqq.* Deinde ex his Constantino mortuo cum Theodorus Coriatovicius Podoliam teneret, Magni Ducis imperium aspernatus validisque Valachorum præsidiis impositis ipse ad Hungariæ Regem auxilia petiturus abiit. Sed Olgerdus interea totam Podoliam occupatam inque Provinciæ formam redactam Gastaldo Palatino gubernandum tradidit. Kojalov. *Part. I. lib. VIII. pag. 303. seq.*

Olgerdus Magnus Dux Podoliam occupat.

Camenecia conditur.

Olgerdus Podolianus redigit in formam Provinciæ.

XI. Per

Demetrius Moscorum Dux à Lithvanis vincitur.

XI. per eadem tempora, videlicet circa an. 1332. Demetrius Moscoviæ Dux excusso Tartarico jugo, omne illud, quod Russis antea parebat, sibi vindicare constituit. Igitur Legato ad Lithuanos misso tributum ab illa gente sibi pendi postulavit. Lithvani vero Legato retento Ducem nec opinantem in ipsa urbe Moscua fere oppressum ad fœdus adegerunt, eâ conditione pactum, ut fines Lithvaniæ usque ad Mosaiskum & ad Ugram fluvium proferrentur, Kojalovviz *Part. I. lib. VIII. pag. 296.*

Casimiri bella adversus Lithvanos.

XII. Diximus jam supra num. VI. CASIMIRUM Magnum Regem Poloniæ Halicense regnum post Duces Masoviæ regno Poloniæ adjunxisse, quod hoc loco repetendum est. Cum vero illo tempore Lithvani Duces, ut Lubartus Leopoli, Kieystutus & Georgius Narimuntovicius magnis in Russia alba præessent Provinciis, varia illi cum Casimiro M. cujus potentia ibidem invalescebat, gessere bella. Eventu hic fuit, ut Casimirus M. Lubarto & Kieystuto Provincias jure hæreditatis prætenso extorqueret. Adempta igitur est Lithvanis Volhynia, Podolia, cum Breslianensi & Belsensi Palatinatibus. Lithvanis tamen hos oras subinde repetentibus, ne eos Casimirus prorsus adver-

adversus se concitaret, quasdam ipsis Provincias reliquit, ut Belzensem tractum & Volhyniam, eâ tamen lege, ut Poloniæ regem supremum ibidem Dominum agnoscerent. *Vid.* Kojalov. *Part. I. lib. VIII. p. 314.* seq. LUDOVICUS deinde Rex Poloniæ & Hungariæ successor Casimiri Magni circa an. 1377. Chelmensem, Belzensemque tractus occupavit. Kojalovviz. *Part. I. Lib. VIII. pag. 341. seq.*

Ludovici Regis res gestæ in Russia.

XIII. OLGERDUS Magnus Dux Lithvaniæ Anno 1381. mortuus sex reliquit filios ex Vliana Vitepscensium Duce susceptos, nimirum Joannem Zedzievitum Podoliæ Ducem: Simonem Lingvieneum sive Languinum Mscislaviensium Ducem: Andream Vigundum à quo *Trubecenses* Duces genus ducunt: Constantinum Ducem Czernichoviæ, è quo deinde *Czartoriensium* Duces prodiere: Theodorum Lubartum *Sanguszkorum* parentem, à quo *Kovelscy* & *Koszyrscy* Duces descendunt. Habuit præterea Olgerdus quinque alios filios, nempe Skirgellonem: deinde Koributum, à quo genus ducunt *Zbarascy* & *Wisnievviecy* Duces: Item Demetrium, *Coreciorum* Ducum parentem: Svidrigelonem: & denique Vigundum Severiæ & Kiernoviæ Ducem, qui susceptis

Ab Olgerdi filiis multi descendunt in Lithv. Duces.

tis ritu Rutheno Christianis sacris, Basilii nomen accepit, & Paulo post cum ad Romanam transiisset Ecclesiam, Alexander vocatus est. Præter hos autem filios Olgerdi, maximè memorandus est JAGELLO, quem Olgerdus è Maria Tvverensis Ducis filia suscepit. Kieystutus autem Olgerdi frater sex filios habuit, nempe VITOLDUM, Patricum, Totivilum sive Theophilum, Sigisdum sive Sigismundum, Andream Voydatum, alias Harbatum, & denique Douguthum. Kojalovviz. *Part. I. lib. VIII. Lithv. pag. 353. seq.*

Iagello Olgerdi filius.

Kieystuti filii.

XIV. Ex his, quos jam enumeravimus, Olgerdi filiis JAGELLO factus est Magnus Dux Lithvaniæ. Eodem tempore cum Hungari à morte Ludovici Regis de possessionibus per Pocuciam in Halicensi tractu cæteramque Russiam sibi attributis non levem metuerent concertationem, accepta ingenti pecunia, Olescum, Kremenecum, Hrodlum, Lopatinum, Sniatinum Lubarto Jagellonis Patruo, qui tunc pro Lithvaniæ Duce Luceoriæ, Wolodimiriæ atque per universam Volhyniam imperabat, vendiderunt. Kojalovviz *loc. cit. pag. 381. seq.* Cum igitur JAGELLO factus esset Rex Poloniæ, possidebat, præter Lithvaniam & Samogitiam etiam Polesiam, Podlachiam Vitepsciam, Polociam, Smolensciam, Mscislaviam, Severiam universam, Kioviam, Volhyniam partemque Podoliæ. Kojalovviz. *Part. I. Hist. Lithv. lib. IX. in calce.*

Iagello fit Magnus Dux Lithvan.

Iagello quarum provinciarum fuerit Dominus.

XV. Cum autem Jagello An. 1386. ad sceptrum Polonicum esset admotus, inter alias conditiones, quæ huc non faciunt, promisit, Lithuaniam se suam, omnesque ei adhærentes Provincias perpetuo nexu Regno Poloniæ adjuncturum: Jurarunt quoque Russi & Lithuani Duces atque Proceres in verba Regis & Reginæ, consignatisque diplomatis in fide & clientela ipsorum & Regni Polonici se cum bonis & possessionibus suis deinceps semper fore promiserunt. Diploma illud, in quo hæc omnia continebantur, vidisse se in tabulario Regio, testatur Cromerus. Renovatum est illud fœdus An. 1401. ubi ipsi Lithuaniæ Proceres Lithuaniam suam Regno Poloniæ, ut ipsi loquuntur, incorporarunt. *Vid.* Albertus Wijuk Kajalovvicz *Part. II. Hist. Lithv. lib. II. pag. 66.* Janus Januszovius *lib. VII. Constit. Regni Polon. tit. 3. pag. 750.* Posthæc anno 1414. fœdus illud rursus est renovatum, ubi etiam Nobilitas Lithuanica, depositio gravissimo servitutis jugo, ad

Iagello Rex Poloniæ eligitur.

Conjunctio Poloniæ cũ Lithuania.

Nobilitas Lithuanica ad æquales Prærogativas admittitur cum Nobilitate Polonica.

æquales cum Nobilitate Polonica admissa est prærogativas. Assumpserunt etiam Proceres Lithuani insignia Polonorum, ut ita familiæ commiscerentur & sic firmius hæ duæ Nationes coalescerent. *Vid.* Kojalowicz *Part. II. Hist. Lithv. lib. II. pag. 91.* Attamen societas hæc Poloniæ cum Lithuaniæ non fuit adeò diuturna. Cum enim Poloni Volhyniam, Podoliam aliasque Russiæ partes Regno Poloniæ vellent adjungi, ita ut inter Palatinatus Poloniæ censerentur: Lithuani contra tam amplas Provincias à Lithuania abstrahi nollent; continuæ hinc secutæ sunt inter Polonos Lithuanosque concertationes. Quo etiam fiebat, ut aliquando insciis & invitis Polonis hi sibi Magnum Ducem (qui in Statutis, sæpius Polonicè vocatur *Wielki Xiadz Lithewski*, id est Magnus Sacerdos Lithuaniæ: vox enim *Xiadz* hodie idem est quod Sacerdos) crearent; immò etiam ut Comitia Polonorum rarò frequentarent, idq; non nisi per aliquot Delegatos. Prætendebant autem Poloni jus in has Provincias tribus potissimum ex causis. Primùm quoniam Volhynia & aliæ partes Russiæ à Boleslais Regibus & Ducibus Poloniæ imperio Polonico subjectæ sunt. Deinde quoniam sequentes etiam Reges, & in his

Societas Polonorum & Lithuanorū dissolvitur.

Polonorum Prætensiones in Russicas Provincias.

his maximè Casimirus Magnus alias partes Russiæ jure belli obtinuerunt. Denique quoniam Wladislaus Jagello (ut refert Kojalovicius *Part. I. Lib. IX. in fine*) Volhyniam lustrans Creslao Curosvanscio Polono Præfecturam Luceoriæ consignavit. Lithuani contra jus belli & emptionem, de qua num. XIV. egimus, prætendebant. Hæ prætensiones & concertationes protractæ sunt usque ad an. 1566. Tunc enim suspecta Regis Sigismundi Augusti valetudo domusque Jagellonica nullo jam hærede firma, majore Lithuanos cura perurgebat, nimirum ne tot bellis implicati a Polonis destituerentur, ideoque tandem An. 1566. Legatos Lublinum ad Comitia Polonica miserunt, fœdus dictum cum regno Polonico flagitantes, quod jam à Wladislao Jagellone fuerat initum, postea etiam, aliquoties tum ab ipso Jagellone, tum à successoribus ejus, præcipuè Alexandro Rege fuit instauratum, semper verò ob continuas Lithuanorum prætensiones fuerat rescissum. Difficillimum hoc fuisse opus, ut & alterum de executione Legum, inde apparet, quod multi Senatores prudentissimi, rerumque peritissimi sæpius dictabant: *cum conjunctio Poloniæ Lithuaniæque & executio Legum*

Lithuanorū prætensiones in Russicas Provincias.

Conjunctio Lithuaniæ cum Poloniâ seriò quæritur.

fiet, permissuros se, ut sibi laqueus collo injiciatur, referente Stanislao Sarnitio *lib. VIII. Annal. Polon. ad an. 1552. pag. 394.* Confirmatum tamen est An. 1566. fœdus illud præter multorum opinionem his conditionibus: *Lithuani nunquam soli Magnum Ducem sibi legerent, sed ad locum ab Interrege Archiepiscopo Gnesnensi designatum venirent: isthic pari cum Polonis prærogativa singuli equites jus suffragii haberent: qui verò Rex crearetur, idem Magnus Dux Lithuaniæ esset: Peragendæ novi Regis Electioni locus circa confinia utriusque gentis destinaretur: Comitia alternis vicibus in Polonia & Lithuania peragerentur.* Sed neque tunc fœdus tanto tempore desideratum plene perfici potuit, aliquot adhuc difficultatibus illud impedientibus, quibus An. 1569. in Comitiis Lublinensibus feliciter sublatis conjunctio utriusque gentis ex voto facta est, præsentibus plurimornm Principum Legatis. Et sic tandem societas harum gentium, duorum seculorum labor, consummata est, ut loquitur, quamvis non satis accurate calculum posuerit, Albertus

Conjunctio Poloniæ & Lithuaniæ perfecta & consummata

tus Wijuk Kojalowicz *Part. II. lib. VIII. Hist. Lithv. pag. 48.* Conf. Neugebauer *lib. VIII. Hist. Pol. pag. 625.* Instrumentum fœderis hujus vide apud Janum Januzovium *Lib. VII. Constitut. Part. 1.* Theodorum Zawacki *Part. VI. Constitut.* & in Volumine Constitutionum Regni Poloniæ Andreæ Petricovii *ad an. 1569.* Iisdem temporibus Lithuani cesserunt jure, quod in Podlachiam, Volhyniam & Kiovienſem Palatinatum prætendebant. *Vid. Constitut. Regni Polon. pag. 149. & seqq.*

Podlachia, Volynia & Kiovia Poloniæ accedunt

XVI. Verùm ut audita Poloniæ Lithuaniæque conjunctione paululum regrediamur ad tempora Wladislai Jagellonis, notandum esse ducimus, Lithuaniam nunquam magis floruisse latiusve fuisse extensam, quàm temporibus ALEXANDRI WITOVDI, Wladislai Jagellonis patruelis, qui Skirgeloni in Magno Ducatu Lithuaniæ suffectus, eam ad summum fastigium evexit. Hic enim Witoldus ODRVSCENSES, SMOLENSCENSES, ZITOMIRIAM, KIOVIAM, PLESCOVIAM & NOVOGARDIAM MAGNAM partim tunc primùm Lithuaniæ adjecit, partim interceptas ab hostibus & à Lithuania avulsas recepit. PODOLIAM quoque totam

Floret Lithuaniæ status.

Vitoldi res gestæ.

Lithuaniæ suæ adjunxit, idque concedente Wladislao Jagellone, inconsulto tamen Senatu. Cromer. *lib. XVII. pag. 666.* In summa hic Witoudus sive Vitoldus imperium suum à mari Baltico ad Pontum usque Euxinum propagavit. *Vid.* Kojalowicz *Part. II. lib. II. pag. 97. 107. 139. & alibi passim.* Cromer. *lib. XV. seqq.* Cacybejus enim portus ad Pontum Euxinum tunc in ditionem Polonorum & Lithuanorum redactus erat. Cromer. *lib. XVIII. pag. 671.* Porrò Theodorus Wladimirienſium Dux DVCATVM SEVERIENSEM ultra Boriſtenem ſitum tunc à Rege Wladislao Jagellone accepit, conſignatis literis in poteſtate & fide Regis ſe futurum promittens. Cromer. *lib. XV. pag. 641.*

Laticudo imperii Lithuanici.

Severienſis Ducatus Jagelloni ſubjectus.

XVII. Cæterum ſub Caſimiro IV. Jagellonide jam cœpit Lithuania decreſcere. Nam Joannes Baſilides Dux Moſcoviæ an. 1478. NOVOGARDIAM Magnam occupatam Lithuanis eripuit, quæ nunquam armis repetita eſt: *Hic primus gradus fuit defluentis Lithuaniæ ab alto, quo eam Vitoldus evexerat, amiſſa tam opulenta provincia. Deinceps enim prope ſingulorum bellorum pax, aut provinciæ integræ, aut*

Lithuania decreſcit.

Novogardia avellitur à Corpore Lithuaniæ.

aut agrorum amiſſione conſiſtit. Rarò aliquid ab hoſte receptum, ait Albertus Kojalovvicz *Part. II. Hiſt. Lithv. lib. V. ad Anno 1478. pag. 247 ſeq.* Poſtea An. 1490. fortunis & genere clariſſimi Duces Bielſcii, Boratinſcii, ac Vorotinſcii cum Amplisſimis poſſeſſionibus ad Moſcum deficientes Lithuaniam infeſtabant, quod tamen Rex Poloniæ non eſt ultus *Vid.* Kojalovvicz *loc. cit. pag. 255.* Præterea anno 1491. SEVERIÆ Principes in finibus Moſcoviæ habitantes, ob contumeliam ſibi à Janitore nolente ipſos ad Regem intromittere illatam ad Moſcum prorſus defecere. Nihil tamen hac in re actum, niſi quod per Albertum Kloczko de injuriis expoſtulatum eſt. *Idem l. c. p. 255. ſeqq.* Totam autem SEVERIAM, ampliſſimum Ducatum ultra Boriſtenem ſitum, An. 1499. Moſcovitæ occuparunt. Kojalov. *lib. VI. pag. 282.*

Duces quidã deficiunt à Lithuanis.

Severiæ Duces deficiunt.

XIIX. Anno 1501. Alexandro adhuc tantùm titulo Magni Ducis Lithuaniam gubernante, Jvanus Baſilides Moſcoviæ Dux titulum Domini univerſæ Ruſſiæ ſurpare cœpit. Cum verò Alexander Helenam Moſcoviæ Ducis filiam conjugem ſibi ſumpſiſſet, pax an. 1492. his conditionibus fuit ſancita: *Alexander jus omne in Nowogardiam, Tweriam* (cujus

Alexandri tempore Dux Moſcoviæ Dominum totius Ruſſiæ ſe vocat.

imperium antea an. 1486. Magnus Dux Tvveriæ à Moſco oppreſſus Caſimiro Jagellonidi Regi Poloniæ offerebat, teſte Kojalovicio *Part. II. Hiſt. Lithv. lib. V. p. 251.*) *& Viazmam abdicaret: Ivanus verò Moſcoviæ Dux, quicquid Ducum Vorotinski poſſeſſione antea comprehendebatur, Lithuaniæ reſtitueret.* Kojalovvicz *Part. 2. lib. VI. pag. 265.*

Glinſcius tempore Sigiſmundi I. deficit ad Moſcos.

XIX. Sublato è vivis Alexandro Rege Poloniæ, cum Sigiſmundus I. in Regno ipſi eſſet ſuffectus, MICHAEL DVX GLINSCIVS opibus elatus ad Principatum Magni Ducatus Lithuaniæ aſpirare voluit: detectâ verò proditione, An. 1509. defecit ad Moſcos. Hoc ipſo anno etiam Moſci PLESCOVIAM occuparunt & anno 1514. proditione Glinſcii SMOLENSCVM. *Vid.* Neugebauer. *lib. VII. Hiſt. Polon. pag. 456. ſeqq.* Kojalovvicz *Part. II. Hiſt. Lithv. lib. VI. pag. 352.* Stephanus deinde Bathoreus Rex Poloniæ, initâ, ut ſupra dictum eſt, cum Johanne Svediæ Rege ſocietate bellum Moſcoviæ Duci intulit, quod tandem compoſitum eſt his conditionibus: ut Moſcus omnia redderet loca, quæ in Lithvania occuparat: item tota Livonica Polono cederet: Stephanus vero Rex Vielikolukam & alias

Stephani Regis bella cum Moſcis.

& alias nonnullas arces, quas illo bello occupaverat, Moſco redderet. Joannes Loccenius *lib. VII. Hiſt. Svecanæ.* Neugebauer *lib. IX. Polon.*

XX. Tempore Sigiſmundi III. cum Moſcovia civilibus bellis laboraret, miſit illuc Rex Poloniæ Stanislaum Zolkievium qui eo rem deduxit, ut Moſcovitæ, dejecto Magno Duce ſuo Baſilio Sviſcio, vel etiam Sviſcio illo ſponte ſua ſe imperio abdicante, Wladislaum Regis filium natu maximum An. 1610. Magnum ſibi Ducem eligerent. Cum vero hinc cunctaretur & Rex expugnato Smolenſco ad Comitia profectus eſſet, mutarunt Moſcovitæ ſententiam, ſibique Anno 1613. magnum Ducem elegerunt MICHAELEM FEDEROVICUM. Poſtea Anno 1617. Wladislaus Princeps Poloniæ ſuſcepit in Moſcoviam expeditionem, & uſque ad Moſcuam urbem progreſſus, expetente Duce, inducias ad 14. An. cum eo pepigit, ita ut inter alia Ducatus Smolenſcenſis & Seveviæ penes Polonos induciarum tempore manerent, uti hæc fuſè perſequitur Stanislaus à Kobierzycko Kobierzycki *lib. II. Hiſt. VVladislai Principis & ſeqq.* Conf. Paulus Piaſecius Epiſcopus Præmislienſis *in Chron. ad dict. an. pag. 309.* Werhard. Evaſſenberg. *Part. I. Ge-*

Vladislaus Princeps Poloniæ fit Magnus Dux Moſcoviæ.

Moſci alium ſibi eligunt Ducem.

I. Gestorum VVladislai IV. lib. I. cap. 2. Verum An. 1633. jam Sigismundo III. defuncto Michael Federovicius Dux Moscoviæ induciis violatis, ut habetur in Constitut. *Anni 1633. pag. 11.* Smolenscum obsedit, à Wladislao tamen Rege recens electo repulsus est. Imò Wladislaus hostem ab obsidione excussisse non contentus, etiam in Moscoviam movit tantoque terrore Ducem implevit, ut supplex pacem peteret, quam his demum obtinuit conditionibus : *ut occupatos arces SMOLENSKUM, NOVOGRODUM, SEVERIAM, DROHOBUS, PIELAM, ROSTOVIAM, KNIASNIAM, MUXANSKOVLOSSE, POSSOVVAGORA, cum eo pertinentibus territoriis ac ditionibus Ducatuum SMOLENSCI & CZERNICHOVIÆ, quiper 200. milliaria fere in longitudinem & 60. in latitudinem protenduntur, Regi Vladislao & successoribus ejus traderet, nulla sibi pretensione reservatâ, nec etiam titulum Ducis Smolenski & Czernichoviæ amplio usurparet: ut etiam omni jure quod habere videbatur in LIVONIAM, CURLANDIAM & ESTHONIAM* (quodnam

VVladislai Regis res gestæ contra Moscoviæ Ducem.

nam autem jus illud sit videatur adud Kojalovicium Part. II. Hist. Lithv. lib. VIII. pag. 451.) *sese abdicaret : Vladislaus vero Rex è contrario omni jure, quod in Moscoviam habebat, cederet, titulumque Ducis Moscoviæ abdicaret.* Vid. Everhard. Wassenbergius *Part. II. lib. II. Gestorum Wladislai IV. pag. 131. seqq.* Fructus igitur bellorum Moscoviticorum, quæ tempore Sigismundi III. & Wladislai Principis & postea Regis Poloniæ gesta sunt, est præter Smolensensem Ducatum, etiam Severiensis & Czernichoviensis isque amplissimus tractus. Nam in Induciis 14. annorum an. 1618. pactis permissum fuit, ut Poloni omnia loca in Moscovia occupata, ut Smolenscensem, Severiensem & Czernichoviensem Ducatus induciarum tempore retinerent. Postea verò An. 1634. coactus est Magnus Dux Moscoviæ dictos Ducatus Wladislao Regi perpetuo jure possidendos tradere. Vid. Piasec. *ad an. 1618. p. 309. & ad an. 1634. pag. 475.* Eberhard. Wassenberg. *de reb. Wladislai Part. I. lib. I. pag. 45. & Part. 2. lib. 2. cap. 1. pag. 131. & seqq.*

Smolenscensis. Severiensis & Czernichoviensis Ducatus accedunt ad Poloniam.

XXI. Hanc pacem perpetuam an. 1634. pactam ALEXIVS FEDEROVICIVS Magnus Dux Moscoviæ Michaelis filius rupit,

Bellum Moscoviticum ultimum.

rupit, & cum Joannes Casimirus Rex Poloniæ maximis Cosacorum aliorumque bellis implicitus esset (de quibus Videatur Pastorius in Historia pleniore SMOLENSKVM an. 1654. expugnavit: Cauenenses in sua verba adegit: Vilnam quoque ipsam Magni Ducis Lithuaniæ eodem An. 1655. expugnatam incendioque deformatam suo subjecit imperio. Sic etiam interea Severiensem & Czernichoviensem Ducatus occupavit. Kioviam denique sub suum subjunxit imperium. Et satis feliciter res Moscis cedebant, dum Rex Suediæ Carolus Gustavus etiam Poloniam vexabat: Sed pace cum Suedis in monasterio Olivensi An. 1660. facta, æquiori jam Marte cum Moscis bellum est gestum. Præter alia namque in Lithuania ante hac per hostem occupata, Poloni anno 166 arcem Vilnensem recuperarunt, quam Moscoviticum præsidium diu jam urbem obtinentibus Polonis, pertinaciter defendebant. *Vid.* Diarium Europæum *Continuat. VI. pag. 554.* Tandem anno 1667. mense Januario Dux Moscoviæ cum Polonis in 13. annos pactus est his conditionibus: *Ut Poloni reciperent POLOCKUM, VITEPSCIAM, DUNEBURGUM ut & CITERIOREM LIVONIAM, cum omnibus*

Polonis fortuna tandem favere cœpit.

Inducierum cum Moscis conditiones.

bus, quæ eo pertinent; ita tamen ut NEVELA, VIELLISSIA, & SEBISCH à Palatinatibus Polocensi & Vitepscensi abstraherentur: Mosci verò SMOLENSCUM, SEVERIAM & totam VKRAINAM trans Boristhenem retinerent, reddita Polonis VKRAINA cis Boristenem. KIOVIAM quoque elapsis duobus annis Mosci Polonis redderent: INSULÆ ZAPOROHENSES ut ab utroque Principe possessæ contra communes hostes defenderentur. Ratio autem cur Mosci inducias has quam lubentissime celerrimeque arripuerint, fuit illa, quod Turca bellum contra Moscos apparare dicebatur, de quo Moscoviæ Dux per Legatum suum in Turcia commorantem certior factus erat. *Vid. Continuatio XVI. Diar. Europ. pag. 26. seqq.* Sed Mosci KIOVIAM licet postea hac de re frequenter solicitati non reddiderunt. Quanquam etiam Anno 1672. die 9. Aprilis Pacta illa Andruszovienſia confirmata sunt, tractatio tamen de Kijovia reddenda rejecta est usque ad An. 1674. Sed neque tunc quidquam Poloni hac in re obtinuerunt. Non ita pridem, anno videlicet 1678. denuò est Conventus inter Polo-

Varii tractatus cum Moscis.

Polonos & Moscos habitus mense Augusto, ubi iterum Induciæ ab An. 1680. mense Junio, (ad quod tempus vigore Pactorum Andruszovienſium durare debebant) usque ad An. 1693. mensem Junium prorogatæ sunt, ut intra hoc tempus tredecim annorum de pace perpetua tractari possit. In his autem Induciarum Pactis Dux Moscoviæ Regi Poloniæ tradit NEVELENSEM, SZEBIESENSEM & VIELISCENSEM Capitaneatus cum terris ad eosdem pertinentibus excepto Krasnogrod & Viazdni. Item promisit Magnus Dux Moscoviæ certam pecuniæ summam efficientem millionem florenorum Polonicorum bonæ monetæ Reipubl. Polonicæ se exsoluturum.

CAP. X.

De

Masovia, Valachia, Moldavia & Podolia.

I.

Masovia avellitur à Polonia.

DUcatus MASOVIÆ Sec. XI. sub Miecislao II. Rege, à reliquo Corpore Polonici Regni avelli cœpit. Cum enim universum Regnum in impotentem Rixæ Reginæ dominationem concitatum esset et MASLAV S quoque sive ut ab aliis vocatur, MASOS, pincerna Regis imperium inter suos in tractu Plocensi exercuit, eamque terram de suo nomine Masoviam apellavit, ut tradunt Joannes Dlugossius *Tom. I. lib. III. Hist. Polon. p. 189. seq. ad an. 1040.* Cromerus, Neugebauerus & alii. Sed Stanislaus Sarnitius MASOVIOS ab antiquis MASSAGETIS nomen habere statuit, nec probat illam à Maslao tyranno nomenclationem. Sic enim ea de re loquitur: *Scio, quæ nostri Chronologi de Masoviorum origine à Maslao tyranno, cujus castra secuti erant contra Regem Polonorum, scripserunt Sed mihi incredibile videtur gentem tam præclaram & animo excelso præditam, ab hoc vili homine & quidem tyranno, nuncupationem suorum natalium petivisse.* Hæc Sarnitius *lib. I. Annal. Polon. pag. 34.* Maslaum autem illum Casimirus I. Rex Poloniæ in prælio victum in crucem egisse, Masoviamque, cujus se Ducem Maslaus gerebat, recepisse scribitur. *Vid.* Cromer. *lib. IV. pag. 451. seq.*

Maslaus sive Masos nomé dedit Masovitis.

Masovii secundùm alios dicuntur à Massagetis.

Casimirus I. vincit Maslaum, Masoviamque recuperat.

II. Mansit igitur Masovia sub potestate Regum & Ducum Poloniæ usque

Lescus Albus concedit Conrado Masoviam.

ad Lescum Album, qui an. 1220. in Comitiis Sendomirien sibus Masoviam fratri suo Conrado cum Cujavia & Dobrinia concessit, à quo tempore Masovia suos habuit Duces. Hermannus Conringius,

Masoviæ Ducatum non constituit Imperator.

Vir Clariss. institutionem hujus Ducatus adscribit Imperatori Romano, nullum tamen in sententiam suam citat Auctorem, id quod nobis rem meritò suspectam reddit. *Vid.* Conring. *lib. II. de Finib. Imp. Germ. cap. 18. pag. 249. edit. in 8.*

A Conrado sunt Masoviæ Duces & Reges Halicienses.

A Conrado illo descendunt alii Masoviæ Duces, qui successu temporis Regnum sibi Halicien se acquisiverunt, ut dictum est supra cap. IX. num. VI. Nihilominus

Masoviæ Duces Ducibus Poloniæ obnoxii.

tamen Duces illi Masoviæ Regibus Poloniæ fuerunt obnoxii ut lib. II. probabimus, de Senatu Regni Poloniæ bono cum Deo acturi.

III. Anno 1495. Cum Joannes Albertus Rex rei Polonicæ præesset, declinare & deficere cœpit stirps Masoviæ Ducum. Nam eo anno mortuus est Joannes sive

Plocensis tractus Poloniæ adjungitur.

Janussius Masoviorum Plocensium Dux cœlebs, qua propter tractum PLOCENSEM Rex jure feudi ad se devolutum Regno adjunxit. Reliqua Masovia penes fratrem Janussii Conradum certis legibus adhuc mansit. *Vid.* Cromer *lib. XXX. pag. 815. seq.* Et cum An. 1503. Conradus ille

ille Masoviorum Rex decessisset, concessum est liberis ejus, ut, quibus finibus Pater ipsorum Masoviam tenuisset, ipsi quoque eandem retinerent: ubi autem masculi defecissent, tum demum Rex Polonorum totam Masoviam reciperet. Cromer. *lib. XXX. pag. 827.* Ad extremum sub Sigismundo I. Rege extincta mascula Ducum prole, Masovia tota ad Regnum Poloniæ rediit. *Vid.* Neugebauer *lib. VII. Hist. Polon. pag. 511.* Conf. Cromerus *in Orat. Funebr. Sigismundo I. habita in Corp. Hist. Polon. Tom. III. pag. 23.*

Masovia tota redit ad Regnum.

Palatinatus autem Podlachiæ, qui olim ad Masoviam pertinebat, postea autem à Lithuanis abstractus & à Casimiro Jagellonide prorsus Lithuaniæ adjunctus erat, ad Regnum Poloniæ Anno 1567. rediit. *Vid. Constitut. dicti Anni pag. 147. & seqq.*

Podlachia redit ad Regnum.

IV. WALACHIAM & MOLDAVIAM Casimirus Magnus sec. XIV, armis jam infestare cœperat, ut nos docet Matthias à Michovia *lib. IV. Chron. Polon. cap. 20.* Sed Wladislaus Jagello demùm Provincias illas Regno Poloniæ adjunxit. Ei namque An. 1403. Alexander Palatinus & mox Romanus Petri filius, cum è vinculis Svidrigellonis Ducis Lithuaniæ per regem liberatus esset, juravit cum

Walachia & Moldavia.

Consiliariis suis, se in potestate Regis Poloniæ & Regni esse foreque *Vid.* Cromer. *lib. XVI. pag. 649.* Wladislaus quoque Jagello ipse testatur, sibi Valachos esse subjectos antiquitus, ut est apud Martinum Cromerum *lib. XIX. pag. 682.*

Turcæ infestant VValachiam & Moldaviam.

V. Cum Casimirus Jagellonides circa an. 1455. in Prussia à Cruciferis defendenda occupatus esset, Turcarum Sultanus vehementer vexabat Walachiam & Moldaviam: & cum Poloni sociis suis nulla possent auxilia mittere, misit Petrus Walachiæ Palatinus oratorem ad Mahometum Principem Turcarum, ut pacem ab eo duûm millium aureorum tributo redimet. Cromer. *lib. XXIII. pag. 740.* Ex eo tempore Walachiæ Palatini mox Polonis, mox Turcis fidem jurarunt, nemini tamen satis fidi. Posthæc Sigismundus I. Rex eos sub jugum mittere vel etiam ob rupta crebro fœdera, exterminare cum posset, noluit; ne vel illi desperatione adducti Turcis se dederent, vel redacta in Provinciæ formam Walachia & amoto quasi obice, ipse difficillimum cum potentissimis Turcarum tyrannis bellum de finibus gerere cogeretur. Cromer. *in Orat. Funebr. Sigism. I. pag. 25.* Quare Walachi & Moldavi Turcis quidem subjecti manserunt; ita tamen,

Petrus VValachiæ Princeps fit Turcæ tributarius.

VValachi & Moldavi & Turcas & Polonos reverentur.

tamen, ut & Polonia Regem, velut potentem vicinum, revererentur. Semper enim Reges Poloniæ in Pactis suis cum Turca initis præcavere satagebant, *ut in ista Provincia socia Regni Poloniæ non nisi legitimi Ducalis sanguinis, nativique Moldavi Polonis addicti præsent, statumque tantum, illudque moderatum tributum ad ærarium Ottomannicum penderent: ne nimirum istis exclusis Turcæ præficerent ibi alienigenas, fideliores sibi & iniquiores Polonis, vel instituerent Præsides Bassas sui generis, seu permitterent eo conduci colonias Tartarorum.* Paulus Piasec. *ad an. 1612. pag. 335.* Tandem tamen An. 1618. sub Sigismundo III. Rege *Stanislaus Zolkievius supremus Exercitus Polonici Præfectus in Pactis cum Skinder Bassa ad Bussam initis, hanc cautelam de tuenda conservandaque armis Polonicis successione nativorum Ducum Moldaviæ gravi jactura Regni, ordinibus insciis nulla necessitate adactus, convulsit.* Tunc Tartari in Moldavia, ut jam Turcæ propria, agere cœperunt, ait iterum Piasecius *ad dict. an. pag.*

Ius Poloni-cum in VValachiam & Moldaviam labefactatur.

Tartari in Moldavia habitant.

pag. 367. Neque hic error Zolkievii poſtea corrigi potuit, cum An. 1621. die 9. Octobr. pax inter Polonos & Turcas concluderetur, teſte eodem Piaſecio *ad dict. ann. pag. 412.* Sicque jus Polonicum in Walachiam & Moldaviam labefactatum eſt.

Turca Cameneciam Podoliæ expugnat.

VI. Verùm Moldavia Walachiaque non contentus Turcarum Imperator, Michaële Rege habenas Regni Polonici moderante, minutiſſimum totius Poloniæ propugnaculum Cameneciam in Podolia An. 1672. cepit. Et jam ipſa Regni Polonici viſcera ſcrutaturus videbatur, niſi Michael Rex inconſultis tamen Ordinibus Regni pacem ab eo impetraſſet his conditionibus: *Vt Poloni Podoliam totam Turcico Imperatori traderent: Coſacos ſui juris eſſe permitterent: quotannis 22. millium ducatorum tributum penderent &c.* Tam indignas conditiones cum Poloni tolerare haud poſſent, bello ſua recuperare decreverunt, cujus initium An. 1673. auſpicatiſſimum fuit. Sub auſpiciis enim Sereniſſimi ac potentiſſimi Regis noſtri Joannis III. tunc adhuc ſupremi exercituum Polonicorum Ducis, d. 11. Novembris, viginti amplius millia Turcarum ad Chotimum cæſa ſunt. Qvamvis autem proxime ſeqventibus annis incredibili cum animi magnitudine bellum illud à Polonis continuatum ſit, tandem tamen minus faventibus fatis An. 1676. menſe Novembri pax inter Polonos & Turcas his inter alias conditionibus facta eſt:

Michael Rex pacem cum Turcis init.

Joannes III. Rex pacem cum Turcis facit.

Tartari Lipcæ nuncupati (Lipcovia vocant Poloni) facultatem habebunt migrandi cum uxoribus & facultatibus in Podoliam ſub imperium Turcarum. Bar & Miedzibor præſidiis evacuabuntur: Vkraina cum Coſacis ſub imperio Turcico permanebunt: Niemirow & kalnik præſidiis Polonorum occupabuntur, neq; Baſſa Camenecenſis in ea qvidqvam prætendet, usq, dum Legatus Polonicus adportam acceſſerit. Pawoloz & Bialacerkien Polonis integra manebunt: de Podolia fortaſſe aliqvid Legatus obtinere poterit. Captivi cum obſidibus Leopolienſibus & abductis ultra Danubium Camenecenſibus dimittentur: Liberum Chriſtianis fidei & religionis exercitium concedetur. Tributum Buczacz promiſſum remittitur, omniaqi pacta antiqviora confirmantur &c:

Hæc Pacta in Comitiis Anni 1677. d. 22. Febr. lecta non exiguum Ordinibus mœrorem incusserunt.

Legatus in Turciam mittitur, sed paxam obtinet.

VII. Missus est igitur à Rege & Republ. Legatus Illustrissimus Dn. Johannes Gninstci Palatinus tunc Culmensis, Postea Pro-cancellarius Regni, ad Ottomannicam Portam; sed nihil æqvi obtinere potuit. Podoliam enim omnem sibi Turcicus Imperator vindicabat, & in ipsa etiam limitum constitutione multa per vim geri permittebat. Cum verò Poloniæ Rex de his aliisq; à Tartaris sibi illatis injuriis conqvereretur, non aliud responsum retulit, qvam illud: Esse hoc in arbitrio Polonorum, ut pacem jure jurando nondum firmatam servent, aut bello sua prosequantur. Cum igitur Serenissimus Imperator Leopoldus per legatum suum extraordinarium Carolum Comitem de Wallenstein Rempubl. polonam ad societatem belli contra Turcas suscipiendi in Comitiis Anni 1683. solicitaret, haud difficilem eam in sua vota reperit: pactum enim est fœdus inter utramque gentem eousque valiturum, donec honestam pacem utraq; pars habere queat. Factum igitur est anno 1683. belli illius initium, ubi Serenissimus Rex noster unicus, in una Vrbe Viennensi ruentis Imperii

Bellum Turcicum recrudescit.

rii Germanici Atlas cœlo missus, impetum barbarorum repressit, hostem potentissimum ab obsidione Viennæ excussit, ingentes hostium copias in Hungaria fudit, eoque ipso Germanicis exercitibus ad futuras victorias pronum stravit iter. Deus, cujus dextra tunc fecit virtutem, hoc unicum felicitati Serenissimi Regis nostri addat, ut Cameneciam, firmissimum Poloniæ propugnaculum, è manibus immanissimi hujus hostis eripiat, totque populos sub jugo Turcico gementes pristinæ restituat libertati.

CAP. XI.

De

Variis Poloniæ divisionibus.

I.

AD finem libri prioris properantes aliquot Regni Polonici divisiones cùm Geographicas, tum Politicas trademus, non tantum ut pateſcat, quæ jam Imperio Polonico post tot tantasque murationes, de quibus hactenus actum est, adhuc hodie subiectæ sint partes: Sed etiam quo facilius ea, quæ in posteriore

Divisio Poloniæ potest esse vel Geographica vel Politica.

steriore libro tradentur, intelligi queant.

Divisio Geographica.

Geographica divisio est illa, quæ Poloniam dispescit in certas provincias partesque. Reperiuntur autem ibidem Provinciæ sequentes. I. POLONIA MAJOR, Prussiæ, Pomeraniæ, Marchæ & Silesiæ adjacens, ad quam pertinent Posnanensis, Calissiensis, Lancicensis, Brestensis, Inovladislavensis, Siradicensis, Ravensis Palatinatus, ut & Wielunensis & Dobrinensis terræ, quarum illa Palatinatui Siradiensi adjungitur: hæc autem Brestensi Palatinatui subjungitur, Culmensique Palatinatui est contermina. II. MINOR POLONIA ad quam Cracovensis, Sendomirensis & Lublinensis Palatinatus pertinent. Cracoviesi autem Palatinatui adjunguntur Oswiecimensis Zatorensis & Severiensis Ducatus, nec non comitatus Scepusiensis. III. LITHVANIA, in qua, ut vult Starovolscius, tres numerantur Palatinatus, nempe Vilnensis, Trocensis, & Brestianensis. Mihi duo tantũ Palatinatus ad Lithvaniam proprie sic dictam pertinerere videntur, nempe Vilnensis & Trocensis; Brestianensem autem ad Russiam reducendum esse putaverim. IV. MASOVIA, quo referuntur Masoviæ, Plocensis & Podlachiæ Palatinatus. V. PRVSSIA REGIA in

Polonia major.

Polonia minor.

Lithvania.

Masovia.

Prussia.

in tres divisa Palatinatus, nimirum Culmensem, Mariæburgensem & Pomeraniæ. Ad Prussiam quoque pertinet Episcopatus Warmiensis, qui in nullo censetur Palatinatu. VI. SAMOGITIA, quæ nullos habet Palatinatus, sed subest Gubernatori, sive ut vulgò vocatur Capitaneo. VII. RVSSIA ALBA, quæ magno Moscoviæ Duratui adjacet, habetque Novogrodcensem, Mscislaviensem, Vitepscensem, Polocensem, Smolenscensem, Czernichoviensem, Kioviensem Palatinatus, ex quorum Palatinatuum quibusdam multa adhuc Magnus Dux Moscoviæ durantibus induciis, quæ ut supra audivimus, usque ad An. 1693. prorogatæ sunt, possidet. Ego Brescianensem etiam Palatinatum eò retulerim, VIII. RVSSIA RVBRA, quo pertinent Russiæ, Podoliæ, Volhyniæ, Belsensis & Braclaviensis Palatinatus. Ex his Braclaviensem, Kiovensem & Czernichoviensem Palatinatus vulgò vocant VKRAINAM. Ad ultimum IX. pertinet quoque ad Imperium Polonicum LIVONIÆ Pars australis, ut supra cap. VIII. dictum est. Consuli hic potest Martinus Cromerus *lib. 1. Descript. Polon. pag. 41. seqq.* Simon Starovolscius *in Polonia* & alii Geographi.

Samogitia.

Russia alba.

Russia rubra.

Vkraina.

Livonia.

II. De-

Polonia dividitur in Regnum & Magnum Ducatum Lithvaniæ

II. Deinde solet etiam Imperium Polonicum dividi generalissimè in POLONIAM & MAGNVM DVCATUM LITHVANIÆ. Ita etiam populi ipsi dividuntur in duas gentes, Polonicam videlicet & Lithvanicam. Item Senatores aliique Magistratus majores dicuntur esse duarum gentium, nimirum Polonici & Lithvanici (Polonis vocantur *Senatorowie y Urzędnicy Koronni y Lithewści*) Ethac ratione ad Poloniam pertinent præter Majorem minoremq; Poloniam Prussiam & Masoviã de quibus superiore numero actum est, etiam Russiæ, Belzensis, Podoliæ, Braclavienſis, Volhyniæ, Kiovienſis & Czernichovienſi Palatinatus. *Vid.* Volumen Constitutionum Andreæ Petricovii *pag. 149. seqq. & Constitut. anni 1635. tit. Ordinacya Woiewodztwa Czerniechowskiego.* Ad LITHVANIAM pertinent Lithvania proprie ita dicta, id est, Palatinatus Vlnensis, Trocensis & Brescianensis, item Sogitia, ut & Novogrodecensis, Mscislavienſis, Minscenses, Polocensis, Vitepscensis & Smolenscensis Palatinatus. Sed LIVONIA utrique genti, & Polonicæ & Lithuanicæ communis fuit per constitutiones *Anno 1569. pag. 182. anni 1589. pag. 507. seqq. anni 1598. pag. 780. seqq.* Vid. & Paulus Szerbic *in*

Ad Regnum qui Palatinatus pertinent.

Ad magnum Ducatum Lithvaniæ qui Palatinatus pertinent.

Livonia est Poloniæ & Lithvaniæ communis.

in Promptuario Statutorum omnium & Constitutionum Regni Poloniæ Part. VI. cap. 10. pag. 352. & seqq. Ex ea ratione quoque Livonia in multis Constitutionibus & inter Palatinatus Polonicos & inter Palatinatus Lithuanicos simul ponebatur, ut ex Declarationibus Palatinatuum, quæ singulis fere Regni Constitutionibus subjunguntur, liquet. Recentioribus autem temporibus Palatinatibus tantum Lithuanicis Livonia annexa legitur. Cum etiam maxima Livoniæ pars per pacta Olivensia anni 1660. Suedis cessisset, prioresque Constitutiones ea ratione fere inutiles redditæ essent, promissa est An. 1661. nova Livoniæ ordinatio in proxime futuris Comitiis concinnanda *Vid. Constitut. an. 1661. pag. 23. inter Constitutiones Lithuanicas.* Sed ob alia negotia hæc res est dilata, donec tandem Anno 1677. res Livoniæ in Comitiis Regni compositæ sunt. Sed & secundum hanc Constitutionem Livonia neque ad Regnum neque ad Magnum Ducatum Lithuaniæ refertur: sed manet utrique genti communis, retinetque peculiaria jura & Privilegia, de quibus infra libro II. suis locis à nobis agetur. *Vid. Constitut. Anno 1677. pag. 32. seq. tit. Ordinatia, &c.*

Nova Livoniæ ordinatio

III. Por-

Divisio Poloniæ in tres gentes.

III. Porrò dividitur etiam Polonicum Imperium alio respectu in tres gentes, nimirum in MINOREM POLONIAM MAJOREM POLONIAM & MAGNVM DVCATVM LITHVANIÆ. Vsus hujus divivisionis conspicitur maximè in Comitiis, quando eligendus est Marschalcus Nunciorum sive Delegatorum Provincialium Director. Ille enim primùm ex minori, deinde in sequentibus Comitiis ex majori Polonia, & tertiis demum in Comitiis ex Lithvania eligitur. Est etiam divisionis hujus usus in variis Commissionibus, quando quidam designandi sunt ad negotia, quæ ad totam Rempubl. pertinent expedienda, ubi sæpissimè quidam ex majore, quidam ex minore, & denique quidam ex magno Ducatu Lithvaniæ designantur. Eadem ratione dividitur imperium Polonicum ratione summorum Tribunalium; quamvis his specialioria quædam occurrant, ut infra de judiciis Polonicis acturi indicabimus. Hoc respectu *ad majorem Poloniam* pertinent Posnanienſis, Calissienſis, Brestenſis, Inovladislavienſis, Lancicienſis, Siradienſis, Ravenſis, Plocenſis & Masoviæ Palatinatus, ut & Prussia Regia ut tribus Palatinatibus constat. Item Vielunenſis & Dobrinenſis terræ. Reliqui

Qui Palatinatus ad majorem Poloniam pertinent.

Palatinatus ad minorem Poloniam pertinentes.

qui Palatinatus Poloniæ, quatenus illa Lithuaniæ contradistinguitur, ut Palatinatus Cracovienſis, Sendomirienſis, Kiovienſis Russiæ, Volhyniæ, Podoliæ, Belzenſis, Lublinenſis, Podlachiæ, Braclavienſis & Czernichovienſis cum sibi adjunctis terris pertinent *ad minorem Poloniam*. Denique ad Lithuaniam iidem Palatinatus pertinent, quos paulo ante num. II. enumeravimus, nimirum, Palatinatus Vilnenſis, Trocenſis, Novogrodenſis, Bresionenſis, Mscislavienſis, Polocenſis, Vitepscenſis & Smolenscenſis, ut & Samogitia.

Palatinatus ad Lithuaniam pertinentes.

IV. Verum est etiam alia adhuc acceptio vocis hujus MAJOR POLONIA, quando strictè sumitur pro duobus tantum Palatinatibus, nempe Posnanienſi & Calissienſi. Sic Generalis Majoris Poloniæ Capitaneus, sive simpliciter, *Majoris Poloniæ Generalis*, dicitur, qui tantum duorum est modo dictorum Palatinatuum, nempe Posnanienſis & Kalissienſis. Similiter etiam Comitia majoris Poloniæ Srodæ celebrari dicuntur, ad quæ tamen non nisi duo illi pertinent Palatinatus. *Vid.* Martinus Cromerus *lib. 1. descript. Polon. pag. 41. seqq.*

Polonia major stricta sic dicta tantum pro duobus Palatinatibus sumitur.

V. Præterea solet etiam Imperium Polonicum dispesci in Palatinatus, terras & Distri-

Divisio Poloniæ in Palatinatus Terras & Districtus ra-

dione Conventuum particularium.

Distrietus. Et hoc iterum bifariam fieri consuevit. Nam primum ratione CONVENTVVM particularium Comitia Regni universalia antecedentium sic dividuntur Palatinatus. I. Quidam Palatinatus sunt per se soli nullæque ipsis adjunguntur terræ & distrietus, ut Palatinatus Lancicienſis, Plocenſis, Sendomirienſis, Lublinenſis, Belzenſis, Podoliæ, Kioviæ Volhyniæ, Braclavienſis, Czernichovienſi Polocenſis, Mſcislavienſis, Livoniæ ut & Ducatus Samogitiæ. In ſingulis enim his Palatinatibus unus tantum habetur Conventus Particularis, licet in quibusdam horum palatinatuum ex diverſis distrietibus diverſi eligantur nuncii, ut hoc infra ſpecialius nobis declarandum erit. II. Quidam palatinatus ſunt conjuncti, ut in majore *Polonia Palatinatus Poſnanienſis* & Caliſſienſis. Item *Palatinatus* Breſtenſis & Inowladislavienſis. III. Quibusdam *Palatinatibus* adjunguntur Terræ, ita ut Conventus particulares celebrentur, non ſolum in *Palatinatibus* ipſis, ſed etiam ſeparatim in terris, quæ ipſis ſunt adjunctæ. Sic *Palatinatui* Siradicenſi adjuncta eſt Terra Vielunenſis: *Palatinatui* Breſtenſi terra Dobrinenſis, licet hæc terra ſæpius etiam ſolæ, quaſi nulli *Palatinatui* adjuncta

juncta eſſet, numeretur. Similiter Palatinatui Cracovienſi adjunguntur Oſwiecimenſis & Zatorienſis Ducatus. IV. Quibusdam Palatinatibus adjunguntur Districtus, in quibus itidem Conventus particulares ante Comitia generalia celebrantur, ut in Magno Ducatu Lithuaniæ Palatinatui Vilnenſi adjuncti ſunt Oſmianenſis, Lidenſis, Wilkomirienſis & Braslavienſis Districtus: Palatinatui Trocenſi Districtus Grodnenſis, Caunenſis, Vpitenſis: Palatinatui Smolenſcenſi Districtus Starodubenſis: Palatinatui Nowogrodenſi Slonimenſis, Wolkoviſcienſis: Palatinatui Vitepſcenſi Districtus Orſzanenſis: Palatinatui Breſcianenſi Districtus Pinſcenſis: Palatinatui Minſcenſi Districtus Mozirenſis & Reczycenſis. Notandum tamen hic eſt, quod ſæpius etiam Palatinatus, quibus districtus certos adjunctos eſſe diximus, & ipſi Districtuum nomine inſigniri ſoleant, ut quando Districtuum Magiſtratus eſſe dicuntur Succamerarii, Vexilliferi, judices terreſtres & alii, de quibus infra dabitur agendi locus. Hi enim magiſtratus, etſi vocantur districtuum Magiſtratus, non tantum reperiuntur in Districtibus Palatinatui adjunctis, ſed etiam in ipſis Palatinatibus. Quidam Palati-

in Lithuania Districtus Polatinatibꝰ adjuncti.

natus ipse constant ex Terris, in quibus singulis Conventus particulares celebrantur, qualis est Palatinatus Masoviæ, Podlachiæ, Russiæ. VI. Quidam Palatinatus constant ex Districtibus, ut est Palatinatus Ravensis, qui habet tres districtus. Hæc ita observantur in Constitutionibus Regni & præsertim inter Declarationes Palatinatuum de Contributionibus singulis ferè Comitiorum Constitutionibus subnexis: alias autem Terra (Polonis *Ziema*) Districtus (Polonis *Powiat*) & Palatinatus (Polonis *Woiewodztwo*) non semper distinguuntur, sed sæpius hæc omnia Districtuum nomine appellantur. In Prussia peculiaris adhuc est Conventuum ratio, de qua infra suo loco acturi sumus.

Divisio Districtuum ratione judiciorum.

Deinde ratione JVDICIORVM alio adhuc modo Palatinatus dividuntur in Districtus, quos hic enumerare longum esset. Sufficit hoc notasse, quosdam Palatinatus, qui uno tantum in loco agunt Conventus suos ante Comitiales aliosq; habere multos districtus, in quibus Judicia celebrant. Imo contingit, ut una terra, aut unus districtus, habeat alios sub se districtus, in quibus singulis judia exercentur. Sed de his ex professo actum est infra *lib. II. cap. VII.*

LIBRI

LIBRI II.

CAP. I.

De

Rege & Regina Poloniæ, ubi etiam de Interregno Electione & coronatione.

I.

POsteaquam de variis Regni Polonici mutationibus, incrementis, decrementis, aliisque rebus memorabilioribus egimus, placet jam ulterius progredi, & ipsam Rempubl. Polonicam considerare, ut manifestum fiat, à quibus, & quomodo illa gubernetur. Tres autem sunt *Status* sive *Ordines* inclytæ hujus Reipubl. ut sæpius in Comitiis nominantur, nimirum REX, SENATVS, & NOBILITAS. Quamvis negandum non sit, propriè tantùm duos esse Ordines, nempe

Tres Ordines in Polonia.

Duo Ordines proprie sic dicti.

nempe Senatum & Nobilitatem, cum Rex potiùs sit caput Ordinum, quam unus ex Ordinibus. Propterea etiam frequens est illa formula initio Constitutionum poni solita: *Nos Dei gratia Joannes III. consensu omnium ordinum statuimus &c.* Quod autem nuper non nemo scripsit, etiam Magistratus Regni, & Magni Ducatus Lithvaniæ, etiamsi sint extra Senatum, inter Ordines poni debere, eo quod in veteribus Privilegiis aliisque Actis frequenter ponuntur *Prælati, Senatores, Barones & Nobiles*, illud admitti minimè potest. Præterquam enim quod olim alia fuit Reipubl. Polonicæ facies, cum Nobilitatis Nuncii non sint ad Comitia ordinarie, ut nunc fieri solet, admissi; etiam multa alia sunt, quæ sententiam hanc convellunt. Etenim Magna est in antiquis Privilegiis & Actis harum formularum varietas, adeò ut diserte sciri nequeat, quid speciatim per Comites, quid per Barones, quid per alios etiam intelligatur. Sic sæpius nominari invenias *Prælatos, Principes, Barones, Nobiles* & alios *indigenas*. Frequenter etiam nominantur: *Prælati, Comites, Barones, Milites, Proceres, Nobiles, Burgenses*. Aliquando enumerantur *Senatores, Con-*

Magistratus extra Senatum existentes non constituunt peculiarem Ordinem.

Consiliarii, Prælati, Barones, Milites, Nobiles, qui etiam Comitia obiisse dicuntur. *Vid.* Priluss. *lib. 1. Legum & Statutorum Regni Polon. cap. 1. pag. 8. & seqq. & inprimis pag. 13.* Sic igitur manifestum est, ex ejusmodi titulis nihil posse concludi, de antiquis Regni Poloniæ Ordinibus, multo minus autem inde cognosci posse, quinam sint hodie Regni Poloniæ Ordines. Sed etiam hodierna praxis illud evidenter evincit, Magistratus illos Regni & M. Duc. Lithuaniæ, qui extra ordinem Senatorium sunt, non constituere peculiarem in Republ. Polonica Ordinem. Nam nemo horum Magistratuum Comitia frequentat, ut Magistratum certum gerit, sed ut a Nobilitate in Conventibus particularibus Nuncius eligitur. Sunt præter Ordines illos etiam in Polonia *Cives* speciatim ita dicti, qui in urbibus habitant, & *Kmetones* (sic in antiquis Privilegiis & Statutis Agricolæ vocantur) qui per pagos sparsi sunt. Sed quoniam cives, ut cives, & Kmetones ad Imperium non admittuntur, inter Ordines & Status Regni etiam non numerantur. Nos in sequentibus de singulis Ordinibus acturi, ab ipso capite, id est, à REGE, initium faciemus, quomodo ille eligatur & coronetur visuri.

Comitiorum.

Cives speciatim ita dicti.

Kmetones.

De Rege.

Principes Poloniæ sibi olim jure hæreditario succedebant.

II. Antiquitùs Poloniæ Duces & Reges sibi jure hæreditario successisse, probavimus satis copiosè ex ipsis Polonorum monumentis *lib. I. cap. II. num. X.* Post extinctum demum Piasteam in Polonia stirpem Reges eligi cœperunt. Reliquias tamen juris Successionis & in familia Jagellonica in eo cernimus, quod aliquando viventi Regi Successor sit designatus. Sic enim, ut alia antiquiora exempla Casimiri & Ludovici præteream, Wladislaus Jagello & Sigismundus I. sibi successores filios suos delegerunt. Totius tamen Regni consensu id factum esse comperimus, & quidem eâ conditione, ne per hæcce exempla deinceps liberæ Electioni quidquam derogaretur. Inprimis verò lege latâ id cavit Sigismundus I. apud Janum Januszovium *lib. 1. Constit. Regn. Polon. tit. II. pag. 10.* Deinde post obitum Sigismundi Augusti Ordines Regni in interregno hanc legem renovarunt: *Reges Polonorum non debent nominare, eligere, aut electionem indicere, vel quemquam alium modum tentare, instruendi, aut designandi Regis sive, successoris vitæ suæ tempore, idque ob eam causam, ut post eorum decessum libera & illæsa Electio Regis, Statibus & Ordinibus Regni semper maneat*, ut hæc habentur apud Andream Maximilianum Fredronem Castellanum Leopoliensem & postea Palatinum Podoliæ *in Historia Henrici I. Regis Polon. pag. 65.* Inserta deinceps est illa lex singulorum Regum Pactis Conventis, sive, ut Germanorum utar verbo, Capitulationibus, nempe Stephani Bathorei, Sigismundi III. Wladislai, Joannis Casimiri, Michaelis & Joannis III. quod nullo modo liberæ electioni vim inferre, neque titulo heredis in posterum uti debeant. Cum igitur An. 1626. in Comitiis quispiam mentionem injecisset, ut Regi Sigismundo III. adhuc vivo & superstiti successor destinaretur, *infremuerunt omnes Ordines & ad pœnas legum deposcebant ejus Consilii auctores, nisi difficiloris temporis rationes silentio potius tunc illam indignationem premere coegissent*, teste Paulo Pasecio Episcopo Præmisliensi *in Chron. ad dict. an. 459.* Post hæc cum etiam Joannes Casimirus Rex omnibus viribus laboraret, ut sibi vivo adhuc & spiranti successor substitueretur, quamvis multi huic Regis postulato assensi sint; reclamarunt tamen plurimi, ut patet ex Diarii Europæi *Continuat. VI. pag.* 351. &

Electio invaluit post extinctum stirpem Piasteam.

Electio Regis vivo alia Rege legibus prohibetur.

An. 1667.

351. & *Continuat. VII. p. 69. 68. & seq.* Neque quieverunt contradicentes, donec tandem eodem anno 1667. menſe Aprili per novam Conſtitutionem Electio vivo Rege prohibita eſt, ut habetur *in Conſtitutione ejus anni pag. 3. Conf. Diar. Europ. Continuat. VI. pag. 149.* Ipſi tamen Ordines Polonici aliquid contra hanc Conſvetudinem legesque has jam antea urgente neceſſitate tentarunt. Cum enim An. 1654. multorum armis peterentur non potuerunt à Cæſare auxilium alio modo contra hoſtes impetrare, niſi tradito Cæſari per Comitem à Leſzno certo ſcripto de ſucceſſione Caroli Joſephi Archiducis Auſtriæ poſt fata Joannis Caſimiri Regis. Sedpace poſtea compoſita ſummisè tiam viribus allaborarunt, ut ſibi electio Regum eſſet libera. Proinde etiam de illo ſcripto repetendo actum ſerio eſt in Interregno anni 1674. die 27. Januar. & die 3. Febr ut ex *Diario illius Interregni* patet. Cauſam vero Legis, de non nominando Regni ſucceſſore vivo adhuc alio Rege, optime exponit Fredro, quando *in Hiſt. Henrici I. pag. 65.* ita ſcribit: *Præſente Rege novum eligi non electio eſt, ſed ſucceſſio & hæreditas: mancipantur Eligentium liberæ voces, ut non*

Succeſſio Archiduci Auſtriæ promiſſa.

Cauſâ legis de non eligendo Rege vivo alio.

non qui optimus, ſed qui proximus ſanguine Sceptris deſtinetur: Cum alii præſentiâ ſenis regnantis, alii officio, cæteri cupidine placendi ad Principum deſtinata non Rempublicam trahuntur. Verum poſt funera eligere ſola eligendi libertas eſt non reſpectus. Ex his jam elucet, errare perſonatum Franciſcum Marinium, qui *non temere in Polonorum Hiſtoria reperiri poſſe* dicit, *Regem aliquem obtinuiſſe, ut ſibi vivo adhuc Succeſſor deſignaretur, niſi excipias Vladislaum Jagellonem, cui hac in parte indultum eſt quidpiam præter mores Regni* in libro *de ſcopo Reipubl Polonicæ cap. IV. pag. 64.* Quem ex ipſo errorem hauſit etiam Chriſtophorus Funccius *in Breviario Orbis hodie imperantis pag. 736.* Nam licet recentiſſimis temporibus, tot jam videlicet legibus ejusmodi Subſtitutionem Succeſſoris prohibentibus, nihil potuerint obtinere Reges; vetuſtioribus tamen temporibus aliquoties id eſſe factum adducta à nobis exempla teſtantur. Neceſſarium igitur hodie eſt, ut, antequam novus Rex eligatur, fiat Interregnum.

Franc. Marinius refutatur.

Interregni tres causæ.

III. *INTERREGNORUM* autem causæ tantum tres fuisse deprehenduntur. Nimirum *mors* Regis: deinde *submotio* seu *exauguratio*: denique *Abdicatio* & spontanea *Resignatio* Regis. De *Morte* Regis notandum est, quod simulatque Rex è vivis excedit, quidam ex Senatoribus spiritualibus & seculiaribus item ex Officialibus majoribus, ut sunt Marschalci, Cancellarii & Thesaurarii, designentur, quò corporis Regii curam gerant. Decrevit etiam Anno 1674. Respublica, ut ex BonisO economicis sumptus necessarii ad curandas defuncti Regis Michaëlis exuvias usque ad diem sepulturæ ex thesauro erogarentur, ut habetur *in illius anni Confœderatione omnium Ordinum.* Sepultura vero Regii corporis eousque differtur, donec alius Rex fuerit electus. *Mos est*, ait Piasecius, *isti genti, non humare defunctum Regem, nisi alio electo proximo post annus die coronando.* in Chron. *ad an. 1632. pag. 525.* Idem habet etiam Joannes Demetrius Sulikovius Arhiepiscopus Leopoliensis *in Commentario rerum ab excessu Sigismundi Augusti gestarum pag. 21.* Quamvis autem hoc verum sit de hodiernis temporibus, ne quis tamen existimet, etiam illud antiquitus fuisse in usu, exempla quædam in medium afferemus. Nimirum Casimirus

Prima Interregni causa. Mors Regia.

Reges sepeliuntur, post electionem novi Regis.

Olim Reges eligebantur post sepultos Reges veteres.

mirus Magnus justis funebribus jam Wladislao Loctico Regi peractis, creatus est Rex, teste Cromer *lib. XII. de ortu & Reb. gest. Polon. in princ.* Deinde ipse ille Casimirus Magnus elatus est demum post coronationem Ludovici Regis. Neugebauer *lib. IV. Hist. Polon. pag. 213.* Item Johannes Albertus Rex demum electus est, sepulto jam Casimiro Jagellonide, ut habet Cromerus *lib. XXX in princ.* Denique Alexander electus est Rex, Joanni Alberto Regi justis funebribus jam persolutis. Cromer *lib. XXX. pag. 824.* Mos igitur ille, Reges defunctos pridie coronationis, ut vult Piasecius, aut etiam tertio die ante coronationem, ut exempla testantur, sepeliandi, post excessum demum Augusti invaluisse videtur.

aut etiam sepeliebantur post coronationem novi Regis.

IV. SVBMOTIO, seu EXAVGVRATIO Principis olim in Polonia frequentior fuit, nunc verò rarior est. Memorabile illud exemplum est Henrici Valesii, quod superiore seculo contigit. Is enim Rex, cum per aliquot tantum menses Poloniæ Rex fuisset, accepto de fratris sui Caroli IX. Regis Galliæ morte nuncio, clam noctu è Polonia ad capessendum Regnum Gallicum discessit. Cum verò diu frustrà illius reditus exspectaretur, tandem An. 1574. die 7. Novembr. in

Secunda Interregni causa. Exauguratio Regis.

in Comitiis Regni generalibus imperium, ipsi solenniter abrogatum Interregnumque publicatum. *Vid.* Fredro *in Hist. Henrici I. pag. 216.* Quod autem & aliis Regibus imperium possit abrogari, si plane corrigi nequeant (licet nulla exempla recentiora extent, & utinam etiam in posterum nunqvam audiantur!) probatur ex ipso Regum Poloniæ jurejurando, quod postea Benevolo Lectori. daturi sumus.

Tertia Interregni causa, abdicatio spontanea.

V. RESIGNATIONIS sive *ABDICATIONIS Spontaneæ* licet aliquot ex vetustiori ævo reperiantur exempla, ut Lesci Albi & Wladislai Lasconogi, huc tamen ea non trahimus, qvia contigerunt, cum adhuc Duces Poloniæ jure successionis Imperium Polonicum obtinuere. Illud vero propius ad propositum nostrum accedit, magisq; in rem nostram facit, qvod de Wladislao Jagellone Historiæ referunt. Is post fata Hedvigis conjugis suæ in animo habuit abdicare se regno, inq; Lithvaniam suam reverti; qvia non ignorabat, se exterum uxoris nomine apud liberam gentem eousq; regnasse, jamq; senatus erga se affectum forsan mutatum esse. Sed confirmatus à Senatu, ducta Anna Wilhelmi Ciliæ Comitis filia, à proposito suo destitit. *Vid.* Salomon Neugebauer *lib. V. Hist. Polon. pag. 241.* Illu-

Illustrissimum autem & ad omnem posteritatem maximè memorabile exemplum spontaneæ abdicationis habuimus non ita pridem in Joanne Casimiro Rege cujus processum Nicolai Chwalcovii, testis oculati, verbis, licet plusculis recensere placet: Exponebat, *inquit Chwalcovius*, primo Serenissimus Rex Dominis Senatoribus eam ob causam Varsaviam (d. 12. Junii) congregatis, mentem suam de reddenda Republ. Illi magnitudine & novitate rei ac reverentia Legum deterriti, nil nisi preces de mutanda sententia interponebant: sed cum perseverantiam propositi in Principe animadverterent, rem integram ad universam Rempubl. referebant. Divulgata itaque notitia est per provincias à Reverendissimo Dn. Prazmowski Archiepiscopo Gnesnensi Primate Regni, de hocce tristi & insperato orbandæ Patriæ proposito. Interim non deerant vota Principum Orbis Christiani. In Comitiorum ergò (quibus dies 27. Augusti dictus fuit) exordio, post consueta manus Regiæ oscula Nuncii Terrestres per Marschalcum suum Illustrem Dn. Stephanum Sarnowski succamerariu[m] Generalem Palatinatus Lancicien[sis] Regiæ majestati turbatos ob dictam in-

Ioannes Casimirus Regno se abdicat.

no-

„ noteſcentiam explicabant animos, hu-
„ millime rogando, ut ſacra Regia Maje-
„ ſtas declarationem ſuam impertiri di-
„ gnaretur. Reſpondebat de throno Re-
„ verendiſſ. Dn. Andreas Olſzowski Vi-
„ ce-Cancellarius Regni Epiſcopus Cul-
„ menſis & Pomeſaniæ, nunc Archiepi-
„ ſcopus Gneſnenſis (d. 29. Aug.) in hunc fere ſenſum: *Edocta eſt ſacra Regia Majeſtas longa rerum experientia, quod res, quæ totius Reipublicæ concernunt intereſſe, non niſi apud eandem pertractandæ ſint. Ideoq; ſacra Regia Majeſtas licet ſuam Dn. Dn. Senatoribus aperuerit mentem, rem tamen integram ad moderna reſervavit Comitia, atque de eadem, cum maximi ſit momenti Regia Majeſtas deliberatura eſt.* Circumſte-
„ terat interim palatium publica exſpe-
„ ctatio magni ſecreti impatiens. Alte-
„ ro poſt die idem Vice-Cancellarius gra-
„ viſſimo ut ſolebat habito ſermone indo-
„ lendo fatis perſonæ ſuæ, quod ex offi-
„ cio jam teneatur eſſe duræ Miniſter
„ ſortis & Interpres, formulam de abdi-
„ cando Regno conceptam & à ſæpe me-
„ morata Majeſtate ſibi concreditam præ-
„ legebat. Fundebat ergo (die 3. Sept.)

„ ad
„ ad Regem preces Ordo Equeſtris: jun-
„ gebat gravem ſuam Illuſtriſſimus Sena-
„ tus auctoritatem. Pia iſthæc vota opti-
„ mum Principem ad conteſtationem pe-
„ rennaturi erga Patriam amoris impel-
„ lebant, quo occupatus victusq; in cra-
„ ſtinum differebat declarationem. Hac
per alte memoratum Vice-Cancellarium
„ Regni (d. 4. ejusdem) diſertiſſimè im-
„ pertitâ, quod ſcilicet Sereniſſimus in
„ Conſilii ſemel ſuſcepti conſtantia non
„ ex faſtidio regnandi, ſed cura æternita-
„ tis & feſſæ valetudinis ratione firma-
„ tum exponi curet animum, Ordines Re-
„ gni huic intentioni ſeſe ſubmittentes ac-
„ cuſare fata non mutare poterant. Cum
„ igitur per aliquot dies ratione Proviſio-
„ nis, ne Regem ſuum tot meritis gravem
„ à ſe dimitterent egenum, conſultatum
„ & conventum eſſet, confectis aſſecu-
„ randæ proviſionis & Diplomatum ab
„ utrinq; Reverſalium inſtrumentis, tan-
„ dem d. 16. Septembr. *Venit ſumma dies*
„ *& ineluctabile tempus.* Cum enim Sere-
„ niſſimus ex Palatio ſuburbano frequen-
„ ti Procerum Comitatu ad arcem dedu-
„ ctus eſſet & ſacrum in Baſilica S. Joanni
„ dicata audiviſſet, recipiebat ſeſe ad atri-
„ um Senatorium, quod multitudo ho-
„ minum viſendi cupidine aut officio in

„ Prin-

„Principem compleverat. Ipſe poſt-
„quam ſub throno aſſederat, Illuſtriſſimo
„Domino Pro-Cancellario Regni ad ſe
„vocato; paucis intentionem ſuam ex-
„ponebat, qui nomine ejusdem Majeſta-
„tis denunciabat, advéniſſe jam horam,
„in qua publice & ſolenniter abdicatio
„perageretur, atque ex mente Sereniſſi-
„mi Diploma Abdicationis legeretur.
„Officio itaq; lectionis fungebatur Reve-
„rendiſſimus Dn. Malachowski Referen-
„darius Regni, quem excipiebat ſupra-
„dictus Marſchalcus Equeſtris præle-
„ctione aſſecurationis, quoad proviſio-
„nem, ſcilicet centum & quinquaginta
„millium florenorum annuatim & Di-
„plomatis reverſalis Statuum ac Ordi-
„num. Poſthæc diploma Abdicationis
„à Regia Majeſtate, Reverſale à Republ.
„Proviſionis ab omnibus & ſingulis per-
„ſonis tanquam privatis ſubſcribebatur.
„Quippe nuncii terreſtres cum à Rege
„ſuper prædicta materia in Conventibus
„Antecomitialibus nihil propoſitum fue-
„rit, nullo de Proviſione articulo inſtru-
„cti erant, ratihabitionem itaque ad
„Palatinatus ſuos referebant, quæ dein-
„de Pactis Conventis ſuccedanei Regis
„D. Michaelis inſerta eſt. His actis Se-
„reniſſimus Diploma Electionis & Coro-
„natio-

„nationis rubro involuta ſerico, Reipu-
„blicæ, à qua ante viginti fere annos ac-
„ceperat, redhibebat atque ſic valedictu-
„rus mœſtum ordiebatur ſermonem, ad-
„eò ut crebris cum lacrymis brevius di-
„xerit. Magna enim mœroris eloquen-
„tia eſt, facundum eſſe ſolis gemitibus.
„*Stupuere omnes conamina tanta Conatusque*
„*novos.* Sermo autem ille gemente tota
„Republ. prolatus, hujus erat tenoris:

Oratio Regis Ioannis Caſimiri.

Quando jamjam elabitur hora, ut amoris paterni debitum à ducentis octuaginta annis Pupillæ Domus meæ huic inclytæ Reipubl. exſolvam, Comitiis & Caſtris defeſſus, calamitatibus per annos viginti fractus Rex & Pater, quod mundo pretioſiſſimum eſt, coronam in manus Dominationum veſtrarum deponam. Pro throno thorum eligo, dum huic ſeculo funeris mei ſuperſtes emorior, pro Regali globo glebam terræ eamq; in ſinu chariſſimæ matris communis veſtræ meæque Patriæ intra cineres majorum meorum mihi reſervo: ut quemadmodum me primum in caſtris ac ultimum ex præliis & clade vidiſtis, ita in Annalibus primum ob amorem Patriæ

augendæque ejusdem fortunæ, humana postponentem, Majestatemque Regiam dispositioni vestræ reddentem meminerit. Amor vester liberis vocibus huic me solio imposuit, amor vicissim meus erga vos supremum me utriusque lineæ heredem liberè dimittit. Monarchæ cæteri Filiis Fratribus aut Consanguineis abdicando coronam tradiderunt: ego eandem Patriæ carissimæ Reiq; publicæ ut Pater & Filius reddo ejusque amore ex Duce gregarius, ex Imperante parens, ex Rege concivis fio, ut juniori & Reipubl. magis proficuo locum concedam, cujus in electione, ut Deus Dominationes Vestras prosperet, in solitudine mea negotiorum vacuus Majestatem ejus sanctam implorabo. Gratias jam igitur Vobis pro omnibus charitatibus, officiis, susceptis periculis, pro consiliis, præsidio & reditibus ago. Si cui ex rationibus Status vel fatorum quid ingratum accidit, condonet, quæso, ipse vicissim omnibus do veniam. Sic tandem ultimum vale singulis dico & cordi meo vos apprimo, in quo dulcem vestri memo-

moriam, quoad vixero circumferam. Benedictionem insuper paternam omnibus & singulis impertio & quamquam distantia loci disjunctus fuero, animo certe à communi matre nunquam divellar, in qua corpus hoc in cineres olim resolutum deponi desidero. Et cum labilis memoria ac luctus in lacrymas effusus plura effari non permittat, uberiora amoris & candoris mei argumenta ex charta hac, quam ad prælegendum trado, intelligetis. Sequentia igitur nomine Regis prælegit Pro-Cancellarius: *Jamdudum est hoc meum non interruptum boni publici, & tam valetudinis quam conscientiæ meæ rationibus innixum propositum, coronam hanc à Dominationibus vestris capiti meo impositam & à tot annis per antecessores meos possessam in manus & ad liberam dispositionem Dominationum vestrarum solenni reddere abdicatione. A prima mea, quam mihi amor dictavit in Comitiis anni 1661. declaratione, semper in me reposita mansit opinio, quod debuerim Reipubl. consulere, ut*

me vivente averterentur pericula illa, quibus inopinatum Interregnum ex fundamento eandem movere & turbare posset. Præstolatus sum tantum ejusmodi, uti nunc sunt tempora, quando Respubl. à confœderatione militari turbis internis bello Moscovitico pacata commodè & sine distractione sibi consulere & liberæ vacare Electioni potest. Adducit me ad hanc Abdicationem cura salutis æternæ, quam uti quilibet contemptu terrenorum sibi consiliare tenetur, ita difficilius mihi foret in throno eandem parare si abrogatione dignitatis memet humilians & ex altissima fortuna & Regiis incommoditatibus exuens, mihi ipsi atque animæ meæ reliquos dies non impenderem: Sed non minus ad istud me impellit amor erga hanc Patriam & Dominationes vestras, quem tam difficili & insolito modo testari volo. Sentio me ætate & valetudine infirmum, pressumque laboribus continuis & consultationibus atque castris fractum, ut vires meæ curis regnandi non valeant sufficere, malo ita-

itaque me ipsum exinanire, quo ad publica commoda Dominationum vestrarum juniori & capaciori successori fores aperiam, quando Dominationes Vestræ adjutorem mihi adsciscere & adoptare noluerunt. Quippe video, quod sinceræ intentiones meæ sinistrè explicatæ & suspicionibus quasi minus liberæ Electionis onerata, aliter non possint justificari & Respublica hâc opinione turbata aliter pacificata esse nequeat, nisi per hoc documentum amoris mei, quando quilibet animadvertit, quod libera manebit electio, quod ego deponens Diadema solvo metu timentes gratis, ac si illud peregrino capiti imponere cogitaverim. Magis ergo in hoc operatur apud me ratio publicæ quietis & amoris erga Dominationes Vestras, quam commoditatis quietis propriæ & privati boni consideratio, pro quibus, quam moderatè me habeam, satis ostendit actus hodiernus, dum iisdem quidquid mundo est carissimum caritati Reipubl. postpabeo. Protestor coram Deo, quod per hanc Abdicationem nullum præjudicium

dicium libertatis Dominationum vestrarum, nec facio, nec video, sedpotius ita existimo, me per apertum Interregnum viam ad augmentum ei parare. Quod ergo faustum felixq; sit huic Reip. & mihi apud Deum meritorium, atque apud universum Orbem gloriosum jam matura præmissa deliberatione sanus mente & corpore, libere, non coactus, Diadema, sceptrum, Regimen & Regnum, uti mihi est in Electione delatum & in Coronatione confirmatum, cum omnibus quæcunque Majestati & juribus Regum Polonorum & Magnorum Ducum Lithuaniæ ab antiquo competunt, nihil sibi, nec alicui cuidam reservans, in manus Senatus, Nobilitatis & omnium Ordinum utriusque Gentis abdico; restituo, reddo & omni meliori modo formaque resigno, omnes Ordines & quemlibet in specie fidelitatis juramento; aut quovis alio præstito, solvo & ab omni subjectione & obligatione subditos sive Vasallos mitto & absolvo. Duces etiam Brandeburgicum & Curlandiæ ab homagio & reliquis obligationibus

nibus pro meo interesse tutos & liberos pronuncio. Quod non tantum hac mea viva voce, sed & diplomate solenni, in manus Reipubl. tradito confirmo, & ratifico, atque Diploma Electionis meæ an. 1648. authenticum & Originale restituo reddoq;, cassso & annihilo. Impertior actu liberrimam facultatem Domino Archiepiscopo declarandi Interregni toti Reipublicæ, procedendi ad liberrimam Electionem Regis novi, eundemque eligendi & coronandi. Simul declaro & promitto, quod non tantum nullo modo impediam futuram Electionem Regnaturi, sed denicq; ad confutationem, qui venditabant, ac si cum aliquo de Regno transegissem, nullum Candidatum Dominationibus Vestris proponam vel recommendabo, atque abhinc in persona ab Actibus Convocationis & Electionis me recipiam absens ero. Teneor insuper ex conscientia præcavere atque rogare Dominationes vestras, ne quenquam hujus Consilii velint invidiâ onerare. Omnes potestates externæ me rogarunt, & ad hoc usq; momentum me

flagrantissime rogant, ut hoc consilium mutem, Civibus autem me oportet cum grata recordatione amoris erga me præbere testimonium, quod nemo illorum inventus fuerit, qui laudaret, multo minus suaderet, Abdicationem, quæ quod sit opus manus Domini & Vocationis meæ necessitas, inde apparet, dum totius mundi improbatio mihi eandem ex corde avellere non valuit. Et sicut in hoc toto negotio nemo de charitate mea erga hanc Rempublicam dubitare potest, ita & ego vicissim fidenter de Dominationum Vestrarum amore mihi polliceor, fore, ut pro substantia mea, Statui meo, atque honori Reipubl. condigna reservatos per me à supra dicta Abdicatione, ejusque pronunciatione exceptos reditus, hoc est, Oeconomiam integram Mariæburgensem, centum millia redituum ex salis fodinis Vielicienſibus, & denuo centum millia redituum ex Vectigalibus Regni & Russiæ ad mensam Regiam spectantia, in Lithuania Grodno, Sokol, & vectigalia, uti possidebantur, ut mihi à futuro Principe præstentur, per pacta

cta Conventa caveatis. Per quod nihil de pane bene meritorum decedet. Reditus ex Oeconomiis omnibus sceptro vacante, ut ad me quoque ordinario modo perveniant per totum Interregnum, mihi plenarie reservo. Erit hoc gratitudinis Dominationum Vestrarum erga me (ut rogo) documentum, quando futuro Regnanti in Capitulatione exsolutionem meorum meæque domus debitorum commendabunt. Vtrumque hoc à Dominationibus Vestris impetrabit domus Jagellonica tam beneficum à ducentis annis regimen, sub cujus propensione erga hanc Rempublicam libertates illius notabiliter creverunt. Valedico itaque paterno corde Dominationibus Vestris ex throno decedens, orans ut Dominationes Vestræ hanc paternam & omnes caritates superantem intentionem meam gratè excipere & sincerè interpretari velint. Gratias ago Dominationibus vestris pro conservatione fidelitatis & subjectionis, quam difficillimis temporibus constanter expertus sum. Puto quod nemo de Regimine meo

conqueri posſit; Si quid tamen alicui in adminiſtratione noſtra minus placuerit, rogo ut hoc fragilitati, à qua diadema non liberat homines & rationibus Status, quæ cum privatis utilitatibus non ſemper conveniunt, condonet. Tandem uti amorem erga hanc Rempubl. cum Regali paludamento non exuo, ita Dominum Deum oro, & ardentius ſolutus curis orabo, ut Dominationibus Veſtris ejusmodi ſuppeditet conſilia, quibus per brevem terminum Interregni & evectionem digni in thronum regnantis, exteras & malevolas prævertere factiones, fines defenſos tutosq; habere, internam tranquillitatem & ſolidam unanimitatem inducere poſſint. Recitanti verò „eandem mente divina & affectu pater„no conceptam Orationem Reverendiſſi„mo Domino Vice Cancellario multæ la„crymæ multas interjiciebant moras. Po„ſtea Reverendiſſimus Dominus Praz„mowski Archiepiſcopus Gneſnenſis „nomine univerſi Senatus præ dolore ſe„des ſuas deſerentis & toto habitæ Ora„tionis tempore ſtantis, gratiarum actio„ne fungebatur, dextramque Regis ad „ejus

„ejus genua advolutus flens oſculabatur. „Cujus ſequendo exemplum Ordo Sena„torius *It lacrymans, magnoq; humectat flu„mine vultum.* Porro etiam Marſchalcus „Nunciorum Ordinis Equeſtris devotio„nem magna condolentia profitebatur, „rogando, ne ſacra Regia Majeſtas dedi„gnetur innatum erga communem Pa„triam mutare affectum, juxtimque „promittendo gratam populi erga Prin„cipem obſervantiam, atque ſic cum „regnare deſinente finis ſermonum erat „gratiarum actio. Tandem huic abdi„cationi coronidem impoſuit ſæpedictus „Excellentiſſimus Dominus Pro-Cancel„larius vices Regiæ Majeſtatis gravi ora„tione ſuſcipiens atque in teſſeram per„petui & immutabilis affectus gratioſam „manum Regiam offerens, quam Nun„cii Terreſtres ſupremis venerabantur „oſculis. His ita peractis, Sereniſſimus „thronum tantæ faſtigium fortunæ re„linquebat. Eheu! exclamare licet: „*Ponitur hic imos ante, corona, pedes.* Abeun„tem Regem Domini Senatores atque „Officiales de more comitari volebant, „ſed Sereniſſimus veluti jam privatus re„nuebat hunc ſibi honorem exhiberi, „quem nihilominus omni cum obſervan„tia præſtabant. Rex itaque magna „pro-

„prosequentium multitudine ad Palati-
„um suburbanum deducebatur. Magna-
„nimus iste Rex postquam in Comitatu
„suo Ziviecensi intellexerat, quem sibi
„ successorem vox Dei Liberique populi
„designasset, Regni fines, ut antea fasces,
„reliquit atque in Galliam discessit. Ubi
„intra quadriennium Niverniæ scilicet
„XVI. Decembr. Ann. M DC LXXII.
„Charitati Patriæ immortuus est. Cum
„ergo Serenissimus Rex Michael certior
„redderetur, Patrem & Fratrem suum (ita
„literas ad eum scribere solebat) obiisse,
„jussit honori ac memoriæ Antecessoris
„sui d. XVIII. Febr. An. M DC LXXIII.
„exequias celebrari, quibus Magnus Ols-
„zovius pium impendit sermonem. Ad-
„duxit verò corpus ipsius è Gallia Illu-
„stris Dn. Opacki Succamerarius Varsa-
„viensis, quod An. 1676. mense Februario
„ante coronationem moderni Regis tu-
„mulatum est. Hæc ex Nicolai Chwal-
covii *Jure Publico Polonico* depromere vo-
luimus, quoniam Actus illius ipse fuit
Spectator, eundemque graphicè descri-
psit. Potuissemus quidem ipsas Regis
Casimiri Orationes, quas Chwalkovius
Narrationi sui inseruit, petere ex Actis
hujus Abdicationis ab Elia Constantino
à Trewen Schrödero An. 1668. publice
editis,

editis, in quibus orationes illæ ex Polonica lingua (in qua ab ipso Rege & à Pro-Cancellario, in Comitiis prolatæ sunt) tersius & comptius conversæ habentur. At quia jam in priore editione hujus Reipublicæ nostræ & oratio prior ex Chwalcovio posita est, neque in narratione historica Chwalcovii labor alterius substitui commode potuit, maluimus hæc ita retinere, ne quis laboris sui fructu fraudatum se conqueratur. Polonicas autem Orationes illas reperies Parte II. Oratoris Polonici (*Mowca Polski*) Calissiæ An. 1676. typis exscripti *pag. 11. & seqq.* Cum verò novitas ejusmodi in Republ. sine periculo & sine metu magnarum revolutionum esse non possit, inseruerunt Ordines Regni Pactis Conventis sive Capitulationi Michalis Regis novum caput, in quo Rex pro se & successoribus suis cavet de non abdicando regno, hocq; pro perpetua lege haberi vult. Sed cum Serenissimus Joannes III. esset ad Regale solium evectus, rogavit Ordines, ut illud caput omitteretur, quod etiam haud difficulter obtinuit, quemadmodum Diarium Electionis Anni 1674. ad diem 27. Maji testatur. Et hactenus de occasionibus Interregnorum.

Respublica lege cavit, ne quis Rex Regno se abdicaret.

VI. Ad ipsa INTERREGNA quod atti-

Interregna majora & minora.

attinet, illa lib. 1. divisimus in *majora & minora*, quod eò trahendum non est, ac si realis inter ea distinctio detur, cum potius eadem in utroq; Interregnorum genere observentur. Verùm quoniam in his, nimirum minoribus Interregnis, rari, immo præter filios Regis defuncti aut etiam præter fratres ejusdem, nulli sint Candidati, cum minori etiam periculo illa sint conjuncta, neque etiam ab Historicis Polonicis numerentur; idcirco illa vocare placuit minora. Quæcunq; autem sint interregna, sive majora, sive minora, non datur eorum ut neque ipsius Electionis certus modus Legibus & Constitutionibus Regni plene & secundum omnes Circumstantias definitus, cujus rei testem ex antiquioribus habemus Jacobum Prilusium, qui sic ea de re loquitur: *Sed & forma quoque eligendi Regis à majoribus nostris prætermissa est, modo ut sit Nobilitati æque ac Proceribus libera cautum est. Sed neque præscriptum est, quis Senatorum sub Interregno haberet auctoritatem indicendorum Polonis ac Lithuanis aliisq; Regni Ducatibus, Comitiorum ea causa cogi solitorum.* Hæc Prilusius *lib. 1. Constitut. Regni Polon. cap. 30. art. 3.* Neque post Prilusii

Modus electionis non est plene legibus definitus.

lusii tempora certi quidquam hac in re constitutum est. Consultabatur quidem An. 1588. in Comitiis Varsavienſibus hac super re, ut certa forma Electionis præscriberetur: sed cum multi familiam Austriacam prorsus vellent à Regno Polonico excludi, consultatio hæc tandem intermissa est, teste Paulo Piasecio *ad an. 1588. pag. 87.* & Joanne Demetrio Solikovio *pag. 210. seq.* Similiter etiam Anno 1631. vivo adhuc Sigismundo III. Rege: *Ordines de securitate modoque eligendorum Regum, quæ fuit non postrema Comitiorum disceptatio, certi aliquid statuere mordicus refragabantur. Sive is erat metus, ne Rex morti propior de futuro Successore exploraret vota desideriaque, perque id pristinæ libertati eligentium detraberet, sive aliquorum pertinaciæ id effecit, qui in turbido Interregni statu plura sè perpetraturos sperabant, si nullis adstricti legibus modisq; tenerentur*, ut ait Stanislaus Kobierzycki à Kobierzycko Castellanus Gedanensis (postea Pomeraniæ Palatinus) *in lib. ult. de gestis Wladislai Principis in calce, pag. 941. seq.* Nos igitur, cum non de omnibus ad Interregnum & Electionem pertinentibus rebus

Consultationes de forma electionis institutæ.

Leges

Leges & Constitutiones inveniantur, ea omnia partim ex Interregnorum Edictis, partim ex Historia & ipsa Polonorum praxi, de qua complura agunt Diaria, supplere conabimur.

Interrex est Archiepiscopus Gnesnensis.

VII. INTERREX, sive summus Reipublicæ, durante Interregno, Præses, est *Archiepiscopus Gnesnensis, Legatus, Natus, Regni Primas primusq; Princeps.* Ratio ejus rei est, quoniam in Archiepiscopum, ut Sacerdotem, non cadit affectati Regni suspicio, ut vult Stanislaus Karnkowski *in Tractatu de Primatu Senatorio Regni Poloniæ*, ubi etiam refutat illos, qui dignitatem Interregis suo tempore tribui volebant *Marschalco supremo*, vel *Cancellario*, vel *Castellano Cracovienſi.* Hanc autem dignitatem Archiepiscopus non electione quadam Senatus aut Nobilitatis vacante demum Regno consequitur; sed à recepto Archiepiscopatu perpetuus est Interrex, idque *ne si primum post Regum funera in eum crearetur, vel creantium mora noceret Reipubl. vel ipse tunc primum factus, officio uti ignoraret*, ut quidem Marschalcus Nobilitatis ad Senatum verba faciens olim dixit apud Andr Maximilian. Fredr. *in Hist Henrici I. pag. 28.* Fungitur autem Archiepiscopus eo munere non tantum Rege rebus humanis exempto: sed etiam Rege in aliud Regnum

Archiepiscopus perpetuus est Interrex.

Archiepiscopus Interregis officio fungitur etiam Rege vivente.

Regnum proficiscente. Ita cum Henricus Rex Poloniæ in Galliam secessisset, Interrex interea fungi debuit officio, qui tamen multis in partibus ei defuit, ut testatur Fredro. Similiter cum Sigismundus III. in Sueciam esset profectus, Archiepiscopus Gnesnensis interea Regnum nomine Regio administravit, de quo videatur Stanislaus Lubienski, *initio Operum pag. 12.* Sed & tunc Archiepiscopus Gnesnensis munere Interregis fungitur, quando Rex à recto jurium tramite deviat, de quo casu legatur Fredro *in Historia Henrici pag. 111.* Paulus Piasecius *in Chron. ad an. 1590. pag. 95.* An autem Interregis munia possit obire nominatus à defuncto Rege Archiepiscopus & nondum à Pontifice approbatus? dubitari jam fere amplius non potest, cum in novissimo Interregno post Sereniſſimi Regis Michaelis obitum, Casimirus Florianus Dux in Czartoryisk nominatus Archiepiscopus Gnesnensis Interregis officio fungi cœperit, subque eo titulo Universales (sic vocant literas publicas) mortem Regis denunciantes futuræque Convocationi tempus præstituentes ediderit. Et sine dubio etiam per totum Interregnum hoc munus obiisset, nisi in Interregno ipso fuisset morte præreptus. Quondam autem hoc

Nominatus Archiepiscopus etiam Interregis munere fungitur.

Olim nominati Episcopi & Archiepiscopi non admittebantur ad Consilia & alias functiones.

nominatis Archiepiscopis non fuisse concessum, testantur primum illa Cromeri verba: *Cœperunt autem sic editi sive nominati indulgentia vel conniventia quadam admitti ad consilia, publica priusquam approbarentur à Pontifice.* Hæc Cromer *in lib. II. descript. Polon. ubi de electione Magistratuum agit. pag.* 171. Deinde docet hoc ipsum, & quidem clarius adhuc, exemplum, quod Sigismundi III. Regis tempore contigit. Videlicet cum Rex modo nominatus Constantiam Austriacam conjugem secundam duxisset, coronata illa est à Petro Tilitio, Episcopo Cujavienſi, non autem à Bernhardo Maciejovio, Cardinali & Episcopo Cracovienſi, qui jam erat Regia denominatione destinatus Archiepiscopus Gnesnenſis, teste Stanislao Lubienski *lib. 1. de motu Civili pag. 39. Operum.*

Absente Archiepiscopo Interrex est quidam Episcopus majoris Poloniæ.

Nullo autem Archiepiscopo Gnesnenſi existente, dignitas hæc Interregis debetur Episcopis majoris Poloniæ, licet aliàs minor Polonia majorem præcedat, testibus Andrea Maximil. Fredr. *in Hist. Henr. p. 16.* & Episcopo Posnanienſi apud Illustriss. Casimirum Zawacki Capitaneum tunc Pucenſem, nunc Castellanum Culmenſem & Capitaneum Lipinenſem *in Diario Electionis Michaelis Koributhi Regis* cui tit: *Gloria orbi Sarmatico consensu monstrata pag. 30.* Inter Episcopos autem Majoris Poloniæ primus est Episcopus *Cujavienſis* (qui & *Wladislavienſis & Pomeraniæ* Episcopus vocatur) cui etiam dignitas hæc Interregia competit absente vel prorsus non existente Archiepiscopo Gnesnenſi. Suspicari igitur quispiam posset, ex hac etiam causa factum esse, quod Casimirus Florianus Dux in Czartoryisk nominatus Archiepiscopus Gnesnenſis in novissimo Interregno functus sit munere Interregio, quia fuerat antea Episcopus Wladislavienſis sive Cujavienſis. Cujavienſem in Majore Polonia Episcopum sequitur *Posnanienſis Episcopus*, cui etiam jus hoc in absentia priorum competere perhibent. In ultimo quidem interregno contigit aliquid, ex quo illud, quod asseruimus, in dubium vocari posset. Nam cum die 19. Maji nominandus & proclamandus esset Rex electus, detractavit hoc munus in absentia superiorum Episcopus Posnanienſis, nominationem sine Episcopo Cracovienſi & Cujavienſi fieri non posse causatus. Sine dubio tamen hoc Posnanienſis propterea tantum dixit, quoniam Cracovienſis & Cujavienſis Episcopi Varsaviæ tunc erant præsentes, ob certam verò causam in Rota Equestri adesse non poterant. *Vid. Diarium*

Quando Episcopi minoris Poloniæ Interregis munere fungi queant.

rium Electionis ad dict. diem. Quamvis verò, ut jam probatum est, dignitas Interregni Majori Poloniæ sit adjuncta, potest tamen, non existente Archiepiscopo Gnesnensi ordinario Interrege, Episcopus Cujavienſis id muneris, saltem ex parte ad quosdam actus, concedere alicui superiorum Episcoporum Minoris Poloniæ, ut Archiepiscopo Leopolienſi, vel Episcopo Cracovienſi, ut ex novissimo Interregno discimus, ubi morbo lethali laborante Archiepiscopo Gnesnensi nominato, & deinde etiam è vivis tempore Interregni sublato, consentientibus Episcopis majoris Poloniæ, Interregis officio functus est Episcopus Cracovienſis per totum illum Actum. Hæc ita observari solent, cum ordinariè & secundum consuetudines antiquas Interregni negotia expediuntur. At vero dissentientibus & in diversa euntibus electoribus, munia Interregis alii etiam Episcopi de facto obeunt. Ita post obitum Stephani Bathorei Regis renunciarunt sibi quidam Senatores Regem Maximilianum Archiducem Austriæ per Jacobum Voronecium nominatum Episcopum Kijovienſem, teste Solikovio *pag. 195.* Ad extremum hoc etiam notandum est, Interregem Reipubl. negotia principio tractare ex con-

Interrex omnia agit ex consilio Senatorum.

consilio Senatorum sponte sua ad Regium corpus cum ipso Archiepiscopo Primate & Interrege confluentium; deinde vero ipsi in societatem muneris partemque curarum quosdam Senatores & Equites è minori majorique Polonia ut & Lithuania adjungi, ut factum est in Interregno post excessum Sigismundi Augusti, quemadmodum scribit Fredro *in Hist. Henrici pag. 86.* Postea verò additæ sunt etiam quædam hac de re Constitutiones, ut in Confœderatione Generali Anni 1668. *pag. 13. seq.* & in novissima quoque Anni 1674. *pag. 14. seq.* in quibus hic ordo constituitur, ut Interrex negotia Reipubl. cum adjunctis sibi Deputatis, ut vocant, ex minori majorique Polonia, & ex Magno Ducatu Lithuaniæ tractet; graviora autem & ad statum Reipublicæ animamque interregni pertinentia cum omnibus Ordinibus in Comitiis Electionis demùm discutiat & pertractet. Solet autem satis copiosus Deputatorum numerus Archiepiscopo adjungi. Fuerunt enim novissimo in Interregno circiter sex Episcopi, septendecim Palatini & Castellani, omnes ferme Magistratus, sive, ut vocant, Officiales Ordinis Senatorii, & præter hos etiam ex singulis illis tribus gentibus duodeni Equites. Ex quibus

Deputati ex tribus gentibus Interregi adjuncti.

jam manifestum est, quam limitata & circumscripta sit Interregis potestas.

VIII. Simulatque igitur Interregnum vel per mortem Regiam, vel alio aliquo, ex supra dictis, modo, incidit, Interregis officium illud exigit, ut se continuò Varsaviam (ut plerumque fit) conferat, quo etiam alii Senatores ex proximo confluunt. Simul ac eò venit, continuò ex consilio præsentium Senatorum Ordinibus Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ Interregnum per Universales typis exscriptas subque nominis sui titulo emissas denunciat. Prodeunt verò Universales illæ non ex Cancellaria Regni, quæ sub tempus Interregni plane cessat; sed ex Cancellaria Interregis propria, quod etiam de aliis literis omnibus, quæ ad exteros Reges & Principes scribuntur, intelligendum est. In ipsis Universalibus primum significatur Interregni causa, sive illa sit mors Regia, sive abdicatio spontanea, sive etiam alia. Deinde Interregnum publicari jubetur per ministeriales (sic vocantur ministri publici) in omnibus Palatinatibus, Districtibus & castris. Postea in iisdem Universalibus literis tempus indicitur Conventuum particularium, sive ut vocari consueverunt Comitiolorum particularium & in quibusdam terris aut

Interregni denunciatio.

Cancellaria Regni tempore Interregni cessat.

Contenta Vniversalium literarum.

aut Ducatibus, ut in Masovia & Prussia, non solum particularium, sed etiam generalium Comitiolorum. Videantur, quæ infra cap. VI. num. IX. ea de re tradimus. Præterea illa omnia, quæ ad securitatem publicam faciunt conservandam, immò sæpius etiam alia specialia in particularibus illis Comitiis proponi jubentur. Super hæc in dictis Universalibus dies certus indicitur, quo Varsaviæ CONVOCATIO ORDINVM OMNIVM REGNI ET MAGNI DVCATVS LITHVANIÆ GENERALIS haberi debeat, moneturq; Nobilitas, ut Nuncios suos ex singulis Districtibus ad Convocationem illam mittant. Ad extremum etiam adduntur nomina Senatorum, ex quorum consilio Interregnum hoc denunciare se scribit Interrex. Hæc fere sunt Literarum ejusmodi Universalium summa capita, quæ tamen pro ratione temporis aliis adhuc punctis solent augeri; aliquando etiam quædam ex iis, quæ enumerata à nobis sunt, si id ferant tempora, solent omitti. Ita igitur Universales illæ conceptæ typisq; postea exscriptæ & insuper sigillo Interregis munitæ ad Capitaneos mittuntur, ut per hos solito more, de quo infra specialiora quædam trademus, publicentur.

Universales typis mandatæ ad Capitaneos mittuntur.

Universalium publicatio. Iustitium post publicationem demum Interregni indicitur.

IX. Missum ita ad Capitaneos edictum, ubique, præsertim verò in urbibus & quidem in quatuor fori partibus, publicatur, JVSTITIVMq; per omnes Regni Polonici Provincias indicitur. Non enim ad solum rumorem obitûs Regii judicia Nobilitatis ordinaria in Regno & Magno Ducatu Lithuaniæ cessant; sed necessaria est ad hoc Interregis denunciatio, de qua jam nobis sermo est. Eapropter Anno 1632. mortuo Sigismundo III. Rege, Tribunal sive supremum Regni judicium, quod Lublini exercebatur, & viginti quatuor milliaribus Varsaviâ distans, altero die de morte Regis certam notitiam habuerat, adeo non cessavit à functionibus suis, ut etiam in carceres detrudi jusserit annunciatores privatos; sicque judicia continuavit ad octavum post diem, donec significatorias Archiepiscopi Gnesnensis accepit, ut refert Piasecius *in Chron. ad dict. an. pag. 526.* Publicato dictum ad modum Interregno, Conventus particulares sive Comitiola (quæ Polonis *Seymiki* vocantur) in singulis Palatinatibus & terris aguntur, ibique de securitate publica & de illis, quæ in futura CONVOCATIONE generali proponenda sunt, consilia habentur. Tunc Gubernatores Districtuum (qui & *Præfecti &*

Conventus particulares in Palatinatibus & Districtibus habentur.

Capitanei, Polonice autem *Starostowie* vocantur) ut & alii Bonorum Regiorum *tenutarii* sive *Capitanei sine jurisdictione*, monentur à Conventibus illis particularibus, ut vias publicas reddant securas, grassatoresque omnes è medio tollant. Tunc etiam Exploratores ultra Regni limites mittuntur, ne vicinorum consilia Reipubl. lateant. Sed & ad Regni fines præsidia valida disponuntur, ne hostibus in ipsa Regni viscera pateat aditus. Equos è regno alicui educere, tum hominibus novarum rerum studiosis egredi, aut ab extra adventare non licet: Literæ exterorum ad Senatum deferri mandantur, quo dematur occasio partium capitibus per tabellarios cum extraneis colloquendi, ut ita libera Nobilitati relinquatur electio. Viæ ab hostili ora, detruncatis & aggestis arboribus intercluduntur, adjectis ad custodiam præsidiis: extranei in militem scribi prohibentur. Nemini ex Optimatibus licitum est exercitum scribere, antequam super eo Primatis auctoritatem & aliorum Senatorum proferat scripta: Singuli Nobiles, ut omnia bello parata domi habeant, signumque capiendorum armorum & auctoritatem summi consilii exspectent, imperatur: In urbibus & oppidis tumultus & scloporum

Securitas publica procuratur.

usus interdicitur: popinæ occluduntur: musici concentus (si Rex est mortuus) vetantur, lugubria omnia lugente Republica. Præcipua cura est circa Cracoviam, regni caput, ubi sedes Regia, ubi Diplomata, corona, thesauri, asservantur. Hæc & alia similia, prout illa necessitas & Reipubl. securitas exigere videtur, in singulis Palatinatibus, præsertim ubi hæc maxime necessaria sunt, adhuc ante Convocationem generalem ordinantur, in quibusdam etiam Palatinatibus nonnulla ex enumeratis rebus, si sint minus necessaria omittuntur. Videatur de illis omnibus Andreas Fredro *in Hist. Henrici I. ad an. 1572. pag. 6. & seqq.* Semper vero singulari Conventuum Particularium Edicto initur *societas* contra turbatores pacis & factiosos Cives, quod Edictum à Polonis latino nomine vocatur *Confœderatio*, linguâ verò vernaculâ *kaptur*, id est, velum capitis. Ratio autem appellationis hujus non una ab Auctoribus traditur. Sunt enim, qui Confœderationem ejusmodi à lugubri capitis velo dictam esse volunt, ut significetur per hoc vocabulum, Rempubl. in luctu esse. Piasecius *ad an. 1632. pag. 528.* Alii Confœderationem ejusmodi *kaptur* dictam volunt, quoniam eâ, veluti tegumento, vel galeâ quadam Reipubl.

Confœderatio Polonicè kaptur.

publ. periculoso Interregni tempore protegitur. Exempla confœderationum id genus reperiuntur apud Jacobum Prilusium *lib. 1. Statutorum cap. 1. art. 2.* Fredr. *in Hist. Henr. 1. p. 152.* Diar. Europ. *Continuat. XVIII. pag. 431. seqq.* Vigore hujus Confœderationis instituitur in singulis Palatinatibus *Judicium summarium* (quod etiam *kaptur*, sive *Sad Kapturowy*, item *judicium Interregni* vocatur) tantùm sub tempus Interregni validum, quoniam eo tempore omnia Nobilium (in urbibus enim judicia ordinaria, ut ante sub Rege, exercentur) Judicia ordinaria tam castrensia quam Terrestria cessant. Judicantur autem in his Judiciis extraordinariis Interregni causæ tantum criminales, contra quosvis Pacis publicæ violatores, quocunque etiam nomine venientes, Prædones, homicidas, Expulsores, spoliatores, omnisque generis violentiæ patratores. Assessores in Judiciis Kapturalibus leguntur ex validiori Nobilitate, qui cum suo Præside (quem Marschalcum aut *judicem Capturalem* vocant) jus habent vitæ & necis. *Vid.* Piasec *in Chron. ad an. 1587. pag. 64.* Severiores etiam pœnæ in grassatores tunc statuuntur, quam aliàs ordinariè infligi solent, teste Piasecio *loc. cit.* Duplicari pœnas omnes in Interregnis, retu-

Judicia capturalia instituuntur.

Criminales tantùm causæ pertinent ad judicia Capturalia.

retulit olim Joannes Zamoscius Joanni Bodino, ut ipse Bodinus refert *lib. VI. de Republ. cap. 5.* Sed quoniam & postea de his dabitur agendi locus, nihil amplius jam addimus, dummodo illud monuerimus, quod in Prussia Capturalia id genus Judicia non constituantur in particularibus singulorum Palatinatuum conventibus, sed in Conventu generali Grudentino aut Mariæburgensi, ubi unanimi Statuum & Ordinum Terrarum Prussiæ consensu publicoque laudo ex singulis Palatinatibus aliquot eliguntur Nobiles, qui in suis Palatinatibus simul cum Palatino sive sub Præsidio Palatini causas ejusmodi judicent. Constitutis ita judiciis Interregni extraordinariis, tandem in Conventibus dictis Nuncii Provinciales, sive ut vulgo vocantur Nuncii Terrestres *(Poslowie Ziemscy)* soliro more eliguntur ad Convocationem Regni generalem Varsaviam mittendi. Ante autem quam Senatores & Nobilitas ex Conventibus particularibus discedant, solent prius lauda sua & Confœderationes referenda curare ad Acta Castrensia illius Districtus in quo Conventus habetur. Quomodo autem & à quo hi conventus Convocentur, à quo dirigantur, quis ibidem observetur ordo & alia similia, tum Deo volen-

Judicia Capturalia Prussica.

volente specialius exponemus, quando nobis de Comitiis Polonorum ordinariis erit sermo.

Convocatio generalis.

X. Post Conventus particulares, & in quibusdam etiam Provinciis Conventus generales habitos, de quibus superiore numero dictum est, confluunt Varsaviam ad præfinitum CONVOCATIONI diem Senatores & Equestris Ordinis Delegati, sive ut vocantur Nuncii Terrestres, ex omnibus Minoris majorisque Poloniæ ut & Magni Ducatus Lithuaniæ Palatinatibus & Districtibus aliisque annexis Provinciis. Ubi Varsaviam confluxere, conferunt se statuto die in templum S. Joannis, à sacris sua negotia auspicaturi. Re sacra peracta Senatus cum Nunciis Terrestribus in arcem progreditur, ubi Senatus ordinarium conclave Senatorium, sum quoque Delegati Provinciarum ingrediuntur. Tum Delegati sive Nuncii Terrestres Marschalcum sibi eligunt, sive Ordinis sui Directorem, qui à singulis postea in Consultationibus sententias petat, notet, coæquet, Nunciorum etiam nomine ad Senatum verba faciat, & quæ sunt alia ejus munia, de quibus in sequentibus erimus soliciti. Circa electionem Marschalci Ordinis Equestris illud observandum est, quod non ex una semper gente

Convocationis initium à sacris.

Nuncii eligunt sibi Marschalcum.

Marschalcus non ex una semper gente eligitur.

gente eligatur; sed hic ordo semper observetur, ut semel ex Minori, deinde ex Majori Polonia quo pertinet & Prussia, & tertio demum ex Magno Ducatu Lithuaniæ Marschalcus eligatur, ob quam etiam causam Polonia dividitur in tres gentes, ut jam supra *lib. I. cap. ult.* monuimus. Postulavit quidem & Prussia per Nuncios suos in Convocatione Anni 1674. die 15. Januarii, ut & ipsa quarta gens constitueretur, & ut è Prussis quoque ordine recurrente semper Marschalcus constitueretur: sed nihil his postulatis suis profecit, præsertim cum Prussiæ quoque ratio habeatur ordine ad Majorem Poloniam, cui adjungitur Prussia, recurrente; ideoque etiam ex Prussia Marschalcum aliquoties electum fuisse Constitutiones Regni testantur. Sed neque hoc omittendum est, quod in Marschalco Nunciorum eligendo pluralitas suffragiorum obtineat, quemadmodum præter alios auctor est Illustriss. Casimirus Zawacki *in lib. cui tit. Gloria Orbi Sarmatico &c. statim in princ.* Dum in conclavi Nunciorum Marschalcus eligitur, Senatus quoque in suo Consessu non est Otiosus. Inter alia in prima statim sessione jubet proclamari *Judicia Marschalcalia*, quæ tunc temporis silentibus aliis judiciis omnibus in causis cri-

Marschalcus Nunciorum eligitur pluralitate sententiarum.

Iudicia Marschalcalia generalia.

criminalibus à Marschalcis Ordinis Senatorii aliisque, qui ipsis adjunguntur, exerceri solent. Conquesti quidem sunt An. 1674. in Convocatione Nuncii Terrestres, quod hæc proclamatio sit facta sine Ordines Equestris consensu, & quod hoc factum sit in præjudicium Capturalium judiciorum Varsaviensis terræ; attamen nihil his querelis effectum est. Immo etiam hoc ipso non obstante Marschalcis solita jurisdictio circa corpus Regium usque ad Electionem concessa est. *Vid. Confœderatio Anni 1674. pag. 21.* Cum Ordo Equestris in suo conclavi in Directorem consensit, mittuntur quidam ex singulis tribus gentibus (de quibus paulo ante diximus) in Senatorium, qui Marschalci electionem jam esse peractam Senatui denuncient. His Interrex de novo Marschalco gratulatur, rogatque ut quantocyùs Nuncii Terrestres cum Senatu consilia sua conferant, adeoque conclavia ipsa conjungant. Invitatione hunc in modum peracta, Marschalcus illo ipso aut etiam sequente die, prout commodum est, cum Nunciis Terrestribus Senatorium ingreditur, introducente ipsum Marschalco Regni supremo, vel etiam in ejus absentia alio Marschalco Senatorii ordinis, vel alio officialium Majorum,

Marschalci electio Senatui denunciatur.

Nuncii introducuntur in Senatorium.

jorum, ut Cancellario, Procancellario, Thesaurario baculum Marschalcalem tenente & in absentia Marschalcorum suffragia dispensante. Introductus ita Marschalcus Nunciorum, considet in sella inter Marschalcum Regni & Marschalcum Magni Ducatus Lithvaniæ, vel etiam in horum absentia inter alios Officiales Senatorii ordinis præsentes; tum ad Senatum nomine Nunciorum verba facit, doloremque Ordinis Equestris super orbitate Reipublicæ contestatur; tandemque hortatur Senatum, ut ad Patriæ securitatem conservandam consilia in commune conferat. Respondet ipsi nomine Senatus Interrex, in qua responsione plerumque gratias agit Ordini equestri eumque collaudat, inprimis si præter opinionem intra breve tempus Marschalcum sine magnis animorum motibus elegit. Deinde proponit capita futurarum Consultationum. Illa vero sunt, *securitas, locus & tempus Electionis futuræ*, quas ob causas tantum hæc Convocatio Ordinum generalis indicitur, teste Solikovio *in Commentar. rerum ab excessu Sigism. Aug. gestarum pag. 181.* Absente vel morbo aliquo laborante Interrege ordinario, nempe Archiepiscopo Gnesnensi, aut alius Episcopus Interregis officio functus deliberanda pro-

Marschalcus Nunciorum salutat Senatum.

Interrex respondet Marschalco.

Propositio Convocationis aut fit ab Interrege, aut prælegitur de scripto in ejus absentia.

da proponit: aut etiam Primatis lecto affixi nomine Propositio de scripto publice prælegitur, ut factum est in Convocatione post obitum Stephani Bathorei Regis. Vid. Joannes Demetrius Solikovius *in Comment. pag. 174.* In ipsis Consultationibus post Interregis Propositionem susceptis, à securitate publica fit initium, ad quam multa negotia, pro ratione temporum, referuntur. Ante omnia verò conclavibus dicto modo conjunctis Propositioneque facta Confœderationes Conventuum particularium pro Reipubl. securitate factæ approbantur. Præter eas etiam, communi Ordinum consensu alia Confœderatio, quæ etiam *Confœderatio generalis omnium Ordinum* audit, conficitur & promulgatur contra eos, qui tumultum cient, vel alio modo quietem & securitatem publicam turbant. Simul etiam alia quædam circa Confœderationes Conventuum particularium determinantur, v. g. quousque Judicia Capturalia in singulis Palatinatibus durare debeant, & quæ sunt id genus alia, de quibus potissimùm consuli potest Confœderatio Anni 1674. Et in hac Confœderatione Ordinum generali, quæ postea typis imprimitur, severissimæ in delinquentes pœnæ constituuntur,

Consultatio de securitate publica.

Confœderatio generalis instituitur.

untur, ut ex Actis singularum Convocationum & Electionum probari potest. Quoniam etiam ad securitatem publicam pertinent Legationes, igitur hoc non postremum est Consultationum harum caput. Legati igitur ad vicinos Principes fœderum renovandorum gratia mittuntur. Legati contra exterorum Principum audiuntur. Literæ autem exterorum Principum in pleno Senatus consessu apertæ, quæ ad Senatum scriptæ sunt, præleguntur publicè à Secretario majore vel etiam à Referendario Regni: ad ordinem autem Equestrem exaratæ, leguntur publicè à Marschalco Ordinis Equestris. *Vid. Diaria Electionis Michaelis & Joannis III. Regum.* Legatis deinde ipsis imperatur, ut qui ante obitum Regis responsa accepissent, intra octavum diem abscedant; cæteri, qui ad Electionem futuri Regis studia Principum conferunt, intra Poloniam ut maneant monentur, discretim tamen & remotiùs ab Electionis loco, ne factiosos quosque convenire, vel ab aliis conveniri possint. Singulis etiam aliquando adjunguntur è Nobilitate Polonica custodes, & locus etiam manendi in diversis urbibus assignatur. *Vid.* Fredro *loc. cit.* Sæpius quoque magno animorum motu materia de Residentibus extraneorum Principum è Polonia removendis tractatur, ut ex Diariis singularum Electionum videre licet. In medium præterea frequenter venit materia de militum stipendiis, de Commissionibus variis, de Exorbitantiis, aliisque rebus compluribus, quas facile temporum ratio suppeditat. Primati quoque ex tribus gentibus quidam adjunguntur in Convocatione, ex quorum ille Consilio negotia Reipubl. inposterum per totum Interregnum tractet, de quo jam supra num. VIII. dictum. Destinantur etiam ad Exercituum Duces ab Interrege ex Senatorio, & à Marschalco Nunciorum ex Equestri ordine, qui cum ipsis Consilia bellica mature tractent & peragant. Designantur item nonnulli ad Revisionem bonorum Mensæ Regiæ, qui de statu redituum sub tempus Electionis Rempubl. informent. Deniq; ad octo illos Senatores, sub quorum sigillis & clavibus ex lege thesaurus asservatur (hi sunt Castellanus Cracovienſis, ut & Cracovienſis, Posnanienſis, Wilnenſis, Sendomirienſis, Kaliſſienſis, Trocenſis Palatini cum Thesaurario Regni) alii complures ex utroq; Ordine, Senatorio nimirum & Equestri, ad revidendum thesaurum, tam ubi insignia, quam ubi Archiva Regni deposita sunt denominantur, ut secundum inventarium conscribant Registrum in Comitiis

Literæ exterorum Principum.

Legati exterii.

Residentes exterorum Principum.

Consilia bellica.

Revisio Bonorum mensæ Regiæ.

Revisio thesauri.

mitiis Coronationis producendum, ut hæc omnia discimus ex Confœderationibus Anni 1669. & An. 1674. Quoniam verò thesaurus, nisi præsentibus omnibus illis octo Senatoribus recludi non potest, ideo fontica de causa absens clavem suam aliis mittere legibus adigitur, quas vide apud Janum Januszovium *in lib. Privileg. & Interregnorum Polon. pag. 112.* Expeditis illis omnibus, quæ ad securitatem publicam faciunt procurandam, quibus tamen non raro multæ privatorum lites admiscentur, constituitur certum tempus Comitiorum Electionis futuræ. His negotiis expediendis rarò sufficit tempus Convocationi in Universalibus Interregiis destinatum, quod ordinarie tantum est *duarum hebdomadarum*, ideo frequenter Convocationis hujus tempus in ipso hoc Ordinum Conventu solet prorogari. In Interregno post spontaneam Joannis Casimiri Regis abdicationem, antequam Ordines è convocatione generali discessissent, præstiterunt omnes jusjurandum, quo sanctissime promittebant, sese in futura Electione privatum commodum non quæsituros. Primo loco jusjurandum illud præstiterunt Episcopi stantes, præeunte verba Interrege ipso. Hos secuti sunt Senatores seculares quini & quini, deinde Officiales Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ, & tandem Nuncii Terrestres secundum Palatinatuum Ordinem in genua procumbentes. *Vid. Diar. Europ. Continuat. XIX. pag. 157.* Ante autem quam ex hac Convocatione pedem moveamus, neque illud prætereundum esse videtur, quod in nupero Interregno observatum esse legimus. Quamprimum enim fieri potuit, adeoque sub ipsa Convocationis initia, Interrex cum Senatoribus & Marschalcus Ord. Eqv. cum Nunciis Terrestribus, iverunt ad Reginam viduam, eidem dolorem suum super obitu mariti ejus & Regis sui contestaturi. Regina tunc confederat in solio sub uraniſco: sed accedentibus illis assurrexit, orationesque ipsorum audivit. Primus nomine Senatus verba fecit Primas Regni & Interrex, quem Marschalcus Ordinis Equestris subsecutus est. Utrique nomine Reginæ respondit Reginæ Cancellarius. *Vid. Diarium Convocationis illius Anni 1674. die 22. Januarii.*

Tempus Electionis constituitur.

Convocatio per leges non nisi duabus hebdomadis durare debet.

Jusjurandum Ordinum in Convocatione.

Reginam viduam invisunt Ordines.

XI. Post Convocationem dicto modo celebratam habentur iterum in singulis Palatinatibus & Districtibus solitis in locis Conventus particulares, in quibus Nuncii Terrestres Nobilitati referunt, quæ in Convocatione Ordinum Regni &

Conventus particulares Comitia Electionis præcedentes.

Magni Ducatus Lithuaniæ sint acta: indicant etiam diem futuræ Electioni destinatum præfixumque. Posthæc Nobilitas solito more consultat de illis, quæ in futuris Comitiis Electionis proponi debent. Postremo Nuncii Terrestres ad eadem Comitia Electionis mittendi eliguntur. In Prussia hoc in casu Episcopus Varmiensis terrarum Prussiæ Præses literis sub suo nomine dimissis Ordines Prussiæ, ut Episcopum, Palatinos, Castellanos, Succamerarios, Civitates Majores, Ordinem equestrem, minoresque Civitates ad Conventus particulares & generales Prussiæ habendos invitat, certumque tempus determinat.

In Prussia munia Episcopi Varmiensis in Interregno.

XII. Jam accedimus ad COMITIA ELECTIONIS, quibus habendis, ut aliis Comitiis Ordinariis *sex hebdomadæ* destinatæ sunt. *Locus* ubi jus mosque eligendi Reges, olim fuit Petriçovia, teste Matthia a Michovia *in Chron. lib. IV. cap. LXXX.* Sed post conjunctionem Regni Poloniæ cum Magno Ducatu Lithuaniæ factam Comitia Electionis Regiæ, ut & ipsa electio, celebrantur prope Varsaviam & pagum Wola in patente campo, in loco à Marschalcis utriusque gentis (nempe Polonicæ & Lithuanicæ) fossâ designato *Vid. Confœderatio generalis Interregni post obitum Sigismundi III.* Hoc in loco duo sunt communes & universales consessus. Alter Senatorum, qui in Interregno post excessum Sigismundi Augusti fuit sub tentorio amplissimo & spectatissimo, ut auctor est Joan. de metr. Solikovius *pag. 7.* Nunc excitari solet pro senatu subitarium & in tempus tantum duraturum ædificium, quod patriâ voce *Szopa* nominatur. Alter consessus est sub dio Delegatorum & Palatinatibus & terris Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ, sive, ut vulgo eos nominant, Nunciorum Terrestrium. Itaque ubi Senatores ut & Nuncii Terrestres ad Comitia Electionis Varsaviam confluxere, à sacris fit initium. Deinde Senatores in campo suam *Szopam*, Nuncii suam Rotam Equestrem petunt. Prima Nunciorum cura est circa electionem novi Marschalci sive Directoris rotæ Equestris, qui ex unatrium gentium, quam ordo tangit, eligitur, interea Conventum moderante Marschalco proximè præteritæ Convocationis. Electus Marschalcus fidem suam in duobus proximis Interregnis coactus est obstringere Nobilitati jurejurando præstito, quod officium sibi demandatum fideliter administraturus; nulla munera à quoquam esset accepturus; cum nemi-

Comitia Electionis sex hebdomadarum.

Locus Electionis fuit olim Petriçovia.

Hodie est locus prope Varsaviam.

Dño consessus in Campo.

Szopa Senatorum.

Comitiorum initium à sacris.

Nuncii eligunt Marschalcum.

Marschalci Nunciorum jusjurandum.

nemine competitorum Regni conventus privatos habiturus; Authenticum etiam Electionis liberæ sine scitu & consensu totius Reipubl. non esset subscripturus. *Vid. Diarium Elect. an. 1674. d. 20. April.* Posthæc eodem modo, ut supra dictum est, Marschalcus Nobilitatis recens electus ex trium gentium Nunciis singulos nominat, qui *Senatoribus*, vel, ut loqui amant, *Senioribus Fratribus;* Electionem Marschalci jam esse factam denuncient. Deinde Marschalcus promore cum Nunciis Terrestribus *Szopam* ingreditur, Senatoresque, dicto jam supra modo salutat. Proximis in sessionibus *de judiciis generalibus Interregni*, quæ *Judicia Capturalia* vulgo vocantur, agi solet, ad quæ causæ graviores, ut causæ proditionis Patriæ, apparatus Bellici &c. pertinent. Assessores generalis hujus Judicii Capturalis sunt I. Marschalci Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ, nempe Marschalcus Regni supremus; Marschalcus M. Duc. Lithv. supremus; Marschalcus curiæ Regni; Marschalcus curiæ Magni Duc. Lithvan. II. Tres Senatores ab Interrege designati, ex singulis trium gentium unus. III. Duodecim equestris Ordinis viri, à Marschalco Nunciorum in Rota Equestri ex Nunciis ipsis electi, ita

Denunciatio Marschalci fit Senatoribus.

Conclavia conjunguntur.

De Judiciis Capturalibus agitur.

Assessores judicii hujus.

ita ut ex singulis trium illarum gentium sint quatuor. In Interregnis tamen postremis duobus, nempe anni 1669. & 1674. agitata est controversia in Rota Equestri de illa quæstione, utrum Marschalco Nunciorum soli fit concedenda potestas nominandi & eligendi ex Nobilitate Assessores illos duodecim ad judicia Capturalia generalia: an vero toti Nunciorum Collegio jus illud sit vindicandum? Multi omnium calculis illos esse eligendos existimabant, & quidem quia lex certa jubet, ut Deputati ad judicia hæc nemine contradicente eligantur. Cum vero Marschalcus Nunciorum dixisset, licere post denominationem à se factam cuique Nunciorum contra denominatum legitimam exceptionem inferre, & hoc tantum velle citatam legem, acquievit Ordo equestris, jusque illud Marschalco suo reliquit, ut solus more antiquo judices dictos eligeret; hac nihilominus addita cautela, ne ex uno Palatinatu plures quam ex alio, neve absentes nominaret. *Vid.* Casimirus Zawacki *in lib. Gloria orbi Sarm. &c. pag. 3. & Diarium Electionis Anni 1674. d. 21. Aprilis.* His peractis eodem vel sequenti die conferunt se Nuncii Terrestres in *Szopam* ad Seniores Fratres, ubi Judices Capturales omnes Senatorii &

Controversia de Deputatis ad judicia Capturalia ex Equestri Ordine.

Jusjurandum Assessorum judicii Capturalis.

Equestris Ordinis jusjurandum genibus flexis de juste judicando præstant. Senatoribus rotam jurisjurandi prælegit unus ex Officialibus majoribus, & inter eos maxime Cancellarius: Nunciis autem illis duodecim Marschalcus Ordinis Equestris. Non minus etiam Marschalci utriusque Gentis fidem suam jurejurando, quod juste velint judicare, in facie omnium Ordinum obligant. *Vid. Diar. Election. anni 1674. d. 23. April.* Hoc autem jusjurandum de justè judicando Marschalci Senatorii Ordinis in Electione demum Wladislai IV. Regis præstare cœperunt, ut ex Diario illius Electionis MS. liquet. Ne quem autem hæcce judicii generalis Capturalis ratio turbet, eò quod jam antea judicia ejusmodi Capturalia in singulis Palatinatibus institui solere diximus: ideò notandæ sunt differentiæ judiciorum illorum Interregni particularium & hujus Judicii Capturalis generalis. Nimirum ad judicia illa particularia deferuntur causæ tantum ex singulis Palatinatibus: ad judicium autem hoc generale causæ omnium ad Electionem confluentium. Deinde judicia particularia Interregni habent tantum judices ex singulis Palatinatibus: Generalia autem ex omnibus tribus gentibus. Testio

Marschalci utriusque gentis jurant.

Differentia judiciorum Capturalium particularium & generalium.

tio judicia particularia incipiunt ab ipso primo conventu post denunciationem mortis Regiæ ab Interrege factam & habentur usq; ad diem coronationis Regiæ. *Vid. Confœd. Anni 1668. pag. 6. & Confœd. An. 1674. pag. 6.* At verò judicium Interregni Generale tantum sub tempus Electionis durat, nisi quod Marschalci jurisdictionem suam etiam ab ipso convocationis die habeant in aula circa corpus Regium, uti hæc fere omnia maxime ex Confœderatione Anni 1674. discimus. Præstito ita in facie Reipubl. à judicibus Capturalibus jurejurando, regressi Nuncii Terrestres in Rotam suam cum Ordinis sui Directore de variis rebus disceptant. Inprimis autem materia *Exorbitantiarum* in omnium ore est. Exorbitantias vero appellant vulnera Reipubl. inflicta partim à Regibus ipsis, partim ab aliis Ordinibus. v. g. In Interregno Anni 1669. inter Exorbitantias numeratur Decretum à Joanne Casimiro Rege in Georgium Lubomirscium Marschalcum Regni latum; item illa omnia, quæ in jurejurando Regio expressa, non tamen sunt à Rege observata; Abdicatio quoq; ipsa Regis Joannis Casimiri inter Exorbitantias censetur. Item si quid Regi injuste permissum esse videtur, illud exorbitantiæ nomine desi-

Consultationes Nunciorum in Rota equestri.

Exorbitantiæ.

designatur. *Vid.* Diarium Electionis *an. 1674. d. 17. Maji* & Casimir. Zawacki *in Gloria Orbi Sarm. &c. Item ipsa Acta Electionis ejus.* De his Exorbitantiis non tractatur in media Rota Equestri sive in pleno consessu Nunciorum Terrestrium, neq; in Senatorum conventu in *Szopa:* sed secundum antiquum morem quidam Senatores ex singulis tribus gentibus ab Interrege & Nuncii quidam Terrestres, habita itidem trium illarum gentium ratione à Marschalco Nunciorum ad hoc negotium eliguntur. Hi Deputati, ut vocantur, mane in arce Varsavienſi convenientes commissum sibi negotium, à meridie verò Conventus omnium Nunciorum Terrestrium extra urbem in Rota Equestri ad alia negotia ordinaria expedienda habetur. Postquam inter Deputatos illos ad Exorbitantias ex Senatu & Nunciis designatos de certis punctis convenit, offerunt illa Ordinibus trutinanda. Et factum etiam est in Interregno post spontaneam Joannis Casimiri Regis abdicationem, ut Exorbitantiæ dicto modo conscriptæ typis imprimerentur. Licet autem postea non defuerint qui Exorbitantias illas suppressas voluerint; habentur tamen illæ adhuc in multis Constitutionum voluminibus. Imo

Materia Exorbitantiarum tractatur per Deputatos in arce.

mò nuperrime quoque Matthias Ladovius easdem in Constitutionibus An. 1683. editis variis in locis ut ordinarias Constitutiones adduxit, earumque placita inter leges Polonici Regni numeravit. Præter materiam Exorbitantiarum fuit etiam antiquioribus temporibus in usu, statim in ipso Comitiorum Electionis initio tractare per Deputatos de Pactis Conventis sive de Capitulatione futuri Regis; sed in posterioribus duobus Interregnis Pacta Conventa post Electionem demum conscripta sunt, idque propterea, quod aliæ Leges proscribendæ sint Regi indigenæ, aliæ Regi externo: ante electionem autem sciri non possit, utrum Indigena an externus Rex sit regnaturus. Fuerunt tamen, quibus hæc dilatio non placuit, & sunt adhuc, quibus illa non probatur, de quo videatur Casimirus Zawacki *loc. cit.* & Diarium Electionis *An. 1674. die 25. April.* Multa deniq; alia, quæ ad securitatem publicam pertinent, in Comitiorum Electionis initio tractari solent, quæ, cum jam ex supra dictis nota sint, nunc non repeto. Imò privata etiam sæpius Consiliis illis publicis intermiscentur, ut Diaria hac de re testantur.

Consultationes de Pactis Conventis.

XIII. Propius jam ad Actum Electionis

Legati exterorum Principum Candidatos commendantes audiuntur.

nis accedunt Ordines, quando exterorum Principum Legatos, varios Regni Candidatos Ordinibus commendantes audiunt: quomodo vero id fieri soleat, jam videbimus. Legatos exterorum

Legati extra locum Electionis degere debent.

Principum Polonorum leges non Wartaviæ sive in loco Electionis, sed alibi in urbibus sibi assignatis degere jubent, idque propterea, ne variis machinationibus & corruptionibus liberæ vim faciant electioni. Vix tamen illud, quod leges jubent, obtineri potest à Legatis, ut Acta Comitiorum testantur. Quando itaque Legati audiendi sunt, tunc ipsis hoc significatur, tempusque certum determinatur. Hora adveniente, Archiepiscopus Interrex rhedam suam Legato mittit, quam aliæ quoq; magnatum Poloniæ rhedæ comitantur: adhæc nominantur ab Interrege quidam ex Senatu, ut & à Marschalco Nunciorum ex Nobilitate trium gentium, qui cum Marschalco Regni & Marschalco Nunciorum Legatum introducant in Rotam Equestrem, quo etiam Senatus pro more sese confert, quando Legati audiendi sunt. *Vid.* Illustriss. Dn. Casim. Zawacki *loc. cit. ante med.*

Modus, quo Legati admittuntur.

Ordo, quo legati audiuntur.

Habetur autem in audiendis Legatis ratio Principum, quorum sunt Legati, ita ut uni plus alteri minus honoris exhibeatur, tùm in numero ipsum concomitantium & in Rotam Equestrem introducentium, tum in ordine admittendi, tum etiam in loco Legatis assignari solito. Quando Legatus Pontificis Romani in consessum Ordinum Poloniæ admittendus est, eliguntur ab Interrege ex Senatu aliquot Episcopi, ut & alii ex Senatoribus secularibus: à Marschalco vero Nunciorum sive Directore Rotæ Equestris quidam ex Nunciis Terrestribus habita semper trium gentium ratione, qui simul cum Marschalco Regni supremo & Marschalco Nunciorum, sive Rotæ Equestris Directore Legatum Pontificium accersant & in Rotam Equestrem introducant. Introeunti Legato Interrex è curuli suo surgens ad duos passus obviam progreditur, locumque inter se & alium proximum sibi Episcopum concedit. *Vid.* Zawacki *loc. cit.* & Diarium Electionis *anni 1674. d. 5. Maji.* Deinde sequenti, vel alio etiam die, prout commodum est, eadem ratione ab Interrege quidam ex Senatoribus, sed tantum secularibus; & à Marschalco Nunciorum ex nobilitate aliquot nominantur, ad introducendum cum Marschalcis Legatum Germanici Imperatoris. Locus vero ei non inter Episcopos, ut Pontificio Legato, sed in ipso Rotæ

Modus audiendi Legati Pontificium.

Modus audiendi Legatum Imperatoris.

tæ Equestris aditu inter Marschalcum Regni & Marschalcum Ordinis Equestris assignatur. Post hos admittuntur aliorum Regum & Principum Legati, si fieri potest, vel uno die. Post obitum Sigismundi Augusti certamen ortum est inter Oratores Galliæ & Hispaniæ Regum, de ingressu in Rotam Equestrem: sed Ordines Polonici Legatos Gallicos primo jussere ingredi. Quo decreto motus Hispani Regis Orator, ne posteriori loco dixisse videretur, maluit non auditus in Hispaniam reverti. Fredro *in Hist. Henr. pag. 40.* Sic etiam in Interregno post obitum Stephani Regis, cum Legati Regis Suecia ultimo inter Regios Legatos loco admissi essent, protestatione prius de perverso more in admittendis Legatis interposità, causam suam proposuerunt. August. Thuan. *lib. XXXVII. pag. 150. col. 2.* Et in Interregno Anni 1669. cum Legatus Suecicus vocaretur ad Ordines, *literas ad Reverendiss. Regni Pro-Cancellarium datis scripsit, sese nulli in orbe Principum loco in expedienda Legatione cessurum fuisse; quod vero ad præsens intermitteret, nondum sese omnia requisita à suo clementissimo Rege habere* dixit, ut auctor est Casimirus

Concertationes de Ordine Legatorũ admittendorum.

mirus Zawacki *loc. cit. Lit. C. pag. 1.* Regum Legati, licet & ipsi sint Episcopi, non tamen inter Episcopos, ut Pontificis Legatus, locum obtinent: sed inter Marschalcos, qui ipsos in Rotam Equestrem deduxerunt. Principum fiduciariorum Oratores aut ultimo fere loco; aut ut domestici primô audiuntur. Non vero audiebantur antea Vasallorum Nuncii (sic in Polonia fiduciariorum Principum Oratores appellantur) in præsentia omnium Ordinum, sed seorsim in Senatu, & deinde coram Ordine Equestri in Consessu Nunciorum Terrestrium desideria Principum suorum exponebant, ut habent Fredro *in Hist. Henr. pag. 212. seq.* & Piasec. *ad An. 1632. pag. 541.* Sed hodie hæc non adeò stricte observantur. In Interregno enim Anni 1669. in Rota Equestri Legationem suam expedivit Legatus Curlandiæ Ducis, præsente & Senatu & Equestri ordine. Post ipsum etiam plures alii Legati, ut Tartarici & Lotharingici ibidem auditi sunt. Hoc tantum discriminis inter hanc aliasque Majorum Principum Legationes intercessit, quod Legato Ducis Curlandiæ locus non sit concessus inter Marschalcos, sed à dextro latere, qui erat locus Palatinatuum Prussiæ. Item Legatus Curlandi-

Regum Legati, etsi sunt Episcopi non sedent inter Episcopos.

Vasallorum Nuncii quomodo audiantur.

landicus non per Marschalcum Regni supremum, sed tantum per Marschalcum Ordinis Equestris introductus fuit. Vid. Casim. Zawacki *loc. cit. Lit. C. pag. 1. col. 2.* Chwalkowski *lib. 1. Jur. Publ. Pol. cap. 3. num. 19. edit. recent.* Audivimus hactenus, quomodo Legati introducantur, & quem locum in Rota Equestri obtineant, nunc etiam, quibus ritibus Legationes suas expediant, paucis indicabimus. Legatus à Marschalco Regni & Marschalco Nunciorum aliisque comitibus in Rotam introductus, postquam Rempubl. debito modo salutavit, considet in loco sibi, ut supra diximus, assignato. Posthæc Credentiales, ut vocant, literas per Referendarium Regni tradit Reipublicæ legendas; idque fit, si convenientes in iis tituli Reipubl. tribuuntur. Alioquin An. 1669. Legatus Cæsaris monitus est ab Archiepiscopo Gnesnensi, ne literas Reipubl. traderet, ob defectum tituli convenientis sine dubio ingratas futuras. Requirunt autem Poloni tunc temporis titulum *Serenissimæ Reipublicæ* & *Serenissimorum Ordinum*, quoniam vacante sede Regia jus Majestaticum penes Ordinem Senatorium & Equestrem permanet. Idcircò in novissimo Interregno Anni 1674. Literæ Regis

Modus Legationis pertagendæ.

Titulus Ordinum.

Regis Galliæ ordinibus placebant, utpote quæ hanc præferebant epigraphen: *Illustrissimis, Reverendissimis, Magnificis Dominis Casimiro Floriano, Duci in Klevan Czartoryistci &c. Primati & Primo Principi, cæterisque Principibus, Senatoribus Sereniss. Reipubl. Polonæ, Amicis, Fœderatis plurimum honorandis, gratissimè nobis dilectis.* In ipso contextu literarum à Galliæ Rege missarum semper scriptum fuit: *Excellentiis Vestris, Excellentias Vestras.* Contra vero Cæsaris literæ multis bilem movebant, in quibus scriptum hoc tantum modo erat: *Vos, Vobis,* &c. Eundem titulum cum Rege Galliæ dedit Ordinibus, Regni Poloniæ Dux Lotharingiæ in Credentialibus suis, quarum etiam subscriptio fuit: *Excellentissimarum, Reverendissimarum Dominationum Vestrarum ad obsequia paratissimus Amicus & Servitor Carolus Dux.* Plerumque autem Legati præter literas ad Senatum, peculiares etiam habent literas ad ordinem Equestrem. Illas legit Referendarius Regni vel etiam Secretarius major: has autem Marschalcus Equestris ordinis. Perlectis ita publicè literis credentialibus orationem

suam habet Legatus ad Ordines commendatque ipsis Candidatorum aliquem; ad quam orationem ipsi primo nomine Senatus ab Interrege, deinde nomine Nobilitatis à Marschalco ordinis Equestris respondetur. His peractis Legatus singulos salutat, sicque eodem cum Comitatu, eademq; cum pompa dimittitur & reducitur. His ita peractis Legatus quilibet à Loco Electionis excedere & eventum Electionis in designato sibi extra Varsaviam loco expectare monetur. Extant hac de re Constitutiones quamplurimæ, uti allegantur in Comitiis Warsavienſibus Anni 1668. non exiguo numero. Sed licet multi magna animi contentione Constitutiones illas urgere soleant, sæpe tamen nihil, multis huic rei reclamantibus, proficiunt. Quo etiam fit, ut plerumque Legati Varsaviæ maneant. Posthæc eliguntur ab Interrege aliquot Senatores & à Marschalco ordinis Equestris aliquot Nuncii Terrestres, ad singulos Legatos, qui privatim specialiora cum ipsis Legatis tractent, promissa ipsorum Candidatorum nomine facta notent, commoda ex ipsis, si ad Regiam dignitatem evehantur, in Rempublicam redundatura trutinent. Hi Delegatiofficioso, quod sibi demandatum erat, fun-

Legati ad loca sibi assignata discedere jubentur.

Consultationes cum exteris Legatis per Deputatos.

functi, ad Rotam revertentes, de tractatibus suis cum exterorum Principum legatis Fratres suos certiores faciunt edocentque. Hic rursus in præsentia omnium ordinum promissa singulorum legatorum sub trutinam veniunt, commoda & incommoda ex singulorum electione expenduntur: noscere enim in ejusmodi casu oportet, unde major publici boni utilitas alluceat. *Vid.* Zawacki *loc. cit.* & Diarium Electionis anni 1674. *die 12. 17. 19. Maji.* De hac designatione sive Electione Senatorum Nunciorumque, de qua hoc loco egimus, intelligenda sunt illa Solikovii verba: *Cui Candidatorum ex Senatu Advocati cum Collegis pluribus dari, qui pro suis Candidatis uberrime disserunt.* in Commentar. *de Reb. gest. post excessum Augusti, pag. 7.*

XIV. His omnibus excussis, quibus sex hebdomadæ vix sufficiunt, ipse tandem Electionis dies appropinquat. Ante autem quam ritus in Electione Regis observari solitos enumeremus, pauca nobis in antecessum dicenda sive CANDIDATIS Regni, & de ELETORIBVS Regem sibi constituentibus. Quod primo loco ad Candidatos attinet, de his personatus Franciscus Marinius antea asseruit, *Piastum legibus Regni à Regno excludi*, idq; protulit

Candidati Regni non tantum sunt exteri, sed etiam Indigenæ.

tulit ex fide Bodini, hominis Galli, *lib. de scopo Reipubl. Polon. cap. 4.* Hausit eundem errorem ex Marinio etiam Chr. Funccius *in Breviario Orbis hodie imperantis pag. 726. seq. & pag. 732.* Sed nullæ unquam leges de excludendo Rege incola in Polonia positæ reperiuntur. Testantur hoc, ut cætera præteream, tot in Interregnis majoribus Regni Candidati è Nobilitate Polonica, qui certe esse non possent, si ullæ in contrarium extarent Leges. Post obitum Sigismundi Augusti competitores erant Ernestus Archidux Austriæ, Henricus Dux Andegavensium, Rex Suediæ, Magnus Dux Moscoviæ. Ex incolis autem Regni tunc etiam multos fuisse Candidatos, testatur Fredro, qui dicit, plerosq; tum voluisse Regem ex incolis eligi *in Hist. Henr. à pag. 42. ad 72.* Immò Joannes Demetrius Solikovius dicit *innumeram tunc fuisse Candidatorum segetem.* in Comment. *pag. 5.* Ab excessu Henrici I. Valesii, ex Regno Poloniæ, Candidati Regni fuerunt Maximilianus Imperator Germanicus. Stephanus Bathor de Somlio Transylvaniæ Princeps Alphonsus II. Dux Ferrariæ. Ex incolis autem Candidati fuere Joannes Kostka Palatinus Sendomirienſis & Stanislaus Comes de Gorka Palatinus Posnanienſis. Fredro *pag. 128.*

Competitores Regni post excessum Augusti.

Candidati Regni post Henricum.

Candidati post Stephanum.

128. seq. Post fata Stephani Regis Competitores fuisse memorantur Maximilianus Archidux Austriæ: Sigismundus Joannis Regis Sueciæ filius: Alexander Farnesius Dux Parmæ & Placentiæ, teste Honorio *in Dissentat. de novo Rege eligendo in Polonia pag. 425.* Ex incolis tunc fuere Candidati: Constantinus Dux de Ostrog Palatinus Kiovienſis & filius ipsius natu major Joannes Dux de Ostrog Palatinus Volhyniæ. Simon & Alexander Duces in Slucko fratres. Radivilii Duces in Olyka: Albertus Laski Palatinus Siradiæ: Zagurski Palatinus Posnanienſis; Tencinius Palatinus Cracovienſis: Firley Castellanus Biecenſis: & præ cæteris alius etiam Joannes Zamoscius Cancellarius Regni & Exercituum Dux generalis, quietia non exiguam initio spem potiundi Regni habuit: tandem verò cum plerorumque studia alio inclinare animadverteret, ipse partes Sigismundi Principes Suediæ mirum quantum auxit. In Interregno post voluntariam Joannis Casimiri abdicationem, quinam fuerint Candidati in recenti omnium memoria est, & extat etiam illorum Censura tunc temporis ab Andrea Olszovio Episcopo Culmenſi pestem Archiepiscopo Gnesnenſi edita. Conferatur & Diarium Europæum *Continuat. XIX.*

Candidati post Joannem Casimirum.

pag. 254. Habuit etiam illo tempore pro se aliquot suffragia Illustriss. ac Celsissimus Princeps D. Boguslaus Radzivil Dux Birsarum, Dubinkorum, Sluciæ & Kopiliæ &c.&c. Electus vero tunc est Rex incola Serenissimus Michael Koributhus, Dux in Wisniowiec. Illo post imperium breve defuncto, summis quidem viribus Lithuani allaborarunt, ut lege publica à Regno *Piastus*, id est, Rex incola excluderetur; nihil tamen obtinere potuerunt. Ratio Lithuanorum fuit, quod acerbum sit sibi æqualem subito ad tantum fastigium evectum Dominum suum appellare, ex quo turbæ & bella intestina oriri solent. *Hæc enim insita à mortalibus natura, recentem aliorum felicitatem ægris oculis introspicere, modumque Fortunæ à nullis magis exigere, quam quos in æquo videre*, ut ait Tacitus *lib. 2. Hist. cap. 20.* Ne autem contraria pars objiceret, rem hanc esse novam, allegarunt Lithuani locum cujusdam Historici Polonici, qui de Interregno quodam dicit: *Exclusis Piastis dicta sunt pro externis sententiæ.* Rationes autem longe validiores in contrarium Lithuanis opponebantur, ne lex de excludendo Piasto conderetur, quarum præcipuæ sunt sequentes I. Dedecus hoc summum

Candidati post Michaelem Regm.

Rationes contra *Piastum.*

Rationes pro Piasto. Rationes

mum esset apud exteras gentes, non esse inter Polonos idoneum ad sceptra virum. II. Exteri sibi jus aliquod in Regnum Poloniæ prætenderent. III. Coarctatio hæc liberæ vocis esset in Electione, si incolam eligere non licetet. IV. Injuria hac ratione inferretur Serenissimo Michaeli Regi, cujus causa lex hæc lata esse diceretur. V. In Convocatione quidem Regni generali quosdam in exclusionem Piasti consensisse, non fuisse tamen hunc consensum omnium universalem. VI. Sacras literas dicere: Non eliges, nisi indigenam. VII. Dicerent exteri, Polonicam gentem ad servitutem natam parere scire, regere nescire. *Diarium Electionis Anni 1674. ad diem 23. April.* Rationes quas in Interregno post Joannem Casimirum Andreas Olszowski, Episcopus Culmensis, postea Archiepiscopus Gnesnensis pro Rege incola eligendo protulit, sunt sequentes I. Deus ipse Judæis mandavit: *Non poteris alterius gentis hominem facere Regem, qui non sit frater tuus.* Devt. XVII. 15. II. Bruta quoque à dispare non reguntur. III. Indicium est nimis abjectorum ingeniorum non admittere è gente sua, qui Regnare possit. IV. In Germania incola eligitur Imperator, neque in aliis Regnis alius est mos. V.

Rationes Olszovvski pro Piasto.

Piastus morum Polonicorum maxime gnarus est. VI. Ejusdem potior erga Patriam fides. VII. Exteri in Polonia à Magistratibus & Dignitatibus Regni excluduntur, quidni etiam à Regno. *Vid. Censura Candidatorum.* Conf. & Piasecius *in Chron. pag. 59.* Et hæ etiam rationes tunc obtinuerunt, adeò ut non tantum nulla lex de Piasto excludendo sit lata, sed ut etiam duo sese subseqnentes Reges ex incolis electi sint. Postremo de Candidatis Regni notandum est, quod in loco Electionis non possint adesse. Quamobrem in Electione Henrici I. cum multi vellent Piastum, id est Regem ex suo ordine, Joannes Zamoscius, æternum illud Poloniæ decus, petiit à Consessu utriusque ordinis, ut Cives, qui regnum ambirent, abscederent à loco Electionis, ne gratia major, aut offensa in præsentia pareretur libertate sententiarum. Cum verò petitorem purpuræ nemo se palàm ob verecundiam, aut invidiæ metum, auderet profiteri, omnis de incola Rege deliberatio conquievit, ut habet Freero *in Hist. Henr. pag 31.* Cum verò postea Anno 1632. Wladislaus Princeps Poloniæ Candidatus Regni paulò post inchoata Comitia venisset Warsaviam, ægre id tulerunt Ordines; proinde lex lata est, ne ullus

Candidati non ad sunt in loco Electionis.

ullus Principum Candidatorum Regiorum præsens in loco Electionis adesset. *Vid.* Constitut. An. 1633. *pag. 11.* Conf. Paul. Piasecius *in Chron. pag. 533.* Similiter etiam An. 1668. cum Joannes Casimirus Rex sponte coronam deponere vellet, in Reversalibus post abdicationem datis pollicitus est Ordinibus Regni, se remotiùs ab Actu & Loco Electionis, durante eadem, mansurum, *Videatur ipsum Diploma Reversale Ann. 1668. Ordinibus datum, in calce. Conferatur & Oratio Regis hujus Posterior supra à nobis num. V. adducta.* Quod autem lex illa in eligendo *Piasto* sive Rege incola ex Polonica Nobilitate locum non habeat, testantur exempla Serenissimi Regis Michaelis & Serenissimi Joannis III. quos, cum alii plurimi fama, spe, venerarione destinarentur imperio, fortuna inter medios Electores in occulto tenebat futuros Principes.

XV. ELECTORES Regum sunt primùm *Senatores* Ecclesiastici & Seculares (olim tamen quidam ex his excipiebantur, ut paulo post apparebit) Deinde tota Nobilitas Polonica. Ordo enim Equestris in ipso Electionis actu non tam per Nuncios suos Terrestres, quam per se rem

Electores Regum Poloniæ.

Quilibet Nobilis habet suffragium in Electione

rem agit. Ideò quicunque jure Nobilitatis gaudet, suffragium in electione Regis ferre potest. *Conferre enim ad securitatem Imperantium putant Poloni, & obtemperantium constantiam, Regem per omnes eligi - Bonos namque malosve elegerint, non aliis sed sibi imputaturi & sine murmure quemque laturi. Quare illi multitudini nec curia nec conclave sufficit capiendæ, unde militariter sub dio eligere mos est,* ait Fredro *in Hist. Henr. I.* Ursérunt quidem nonnulli in Interregno Anni 1674. ne novis Nobilibus suffragium in novi Regis electione concederetur, sed nihil hac de re decretum est, adeoque & novi homines eò pertinent. *Vid. Diarium Electionis Anni 1674. die 23. April.* Admittuntur etiam ad electionem & suffragia danda, Cracovienſium & Vilnenſium Nuncii sive Delegati, teste Aarone Alexandro Olizarovio *in lib. II. de Politica hominum societate cap. 1.* Immò etiam aliarum urbium Polonicarum præsertim urbis Leopolienſis suffragia in Actis publicis reperimus. Sic in Interregno Anni 1669. Actis Conventis subscripsere post Senatum & Nobilitatem etiam Nuncii *Cracovienſis, Vilnenſis, Leopolienſis, Posnanienſis & Warſavienſis*

Novi etiam Nobiles habent jus suffragii.

Civitates quædam habent jus suffragii in Electione.

urbium. In Interregno Anni 1674. Articulis Pactorum Conventorum subscripserunt itidem Nuncii *Cracovienſes, Vilnenſes, Leopolienſes & Posnanienſes.* Prussicæ quoque Civitates majores, ut *Thornium, Elbinga, & Gedanum,* quod jus hoc antiquitus habeant, patet ex Privilegio Sigismundi I. Regis An. 1530. concesso, ubi ad Electionem Regis ejusdemque Coronationem advocari & admitti jubet *Status & Ordines Terrarum Prussiæ secundum antiquam consvetudinem & contenta privilegiorum.* Jam vero inter Status & Ordines Prussiæ superiores sunt etiam dictæ tres Civitates. *Vid. Jura Municipalia Prussiæ ad dict. annum.* Proinde etiam illæ Civitates Prussicæ majores antiquis Electionibus Regum superiori seculo interfuere, & ita quidem, ut non in Ordine Equestri sed in ipso Senatu sedem suam habuerint. Præsenti Seculo cum An. 1632. Wladislaus Rex eligeretur, subscripserunt etiam Gedanenses Internuncii nomine Civitatis suæ, ut habet Piasecius *in Chron. ad dict. an. pag. 541.* Præterea cum cæteræ Civitates Prussicæ suos non habuerint in Comitiis Electionis Internuncios, subscripsit Episcopus Warmienſis suo & aliorum Consiliariorum

Prussicæ Civitates Majores

Prussiæ

Prussiæ nomine. Similiter An. 1648. inter suffragia Ioanni Casimiro Regi data subscripsit Wenceslaus à Leszno Episcopus Warmiensis Terrarum Prussiæ Præses suo & aliorum Consiliariorum & Civitatum terrarum Prussiæ nomine. Non secus etiam in Interregno An. 1674. inter suffragia Serenissimo Regi Joanni III. data subscripsit Stephanus Widzga etiam nomine absentium, præsertim Civitatum majorum Terrarum Prussiæ. Ex his jam, opinor, jus Civitatum Prussiæ majorum manifestum fit, ut nulla cuiquam restet de eo dubitandi causa. Verum, præter hos Electores, quibus nemo jus illud facile jam negaverit, sunt etiam alii, qui sibi in Comitiis Electionis jus suffragii non raro vindicarunt. Primùm enim DVCES PRVSSIÆ, cum adhuc essent fiduciarii Regni Polonici, frequenter hoc sibi jus asserebant, idque ex ea ratione, quoniam Alberto Marchioni Brandeburgico, cum ex Magistro Ordinis Teutonici in Prussia factus esset An. 1525. Dux Prussiæ, primus in Senatu Regni Poloniæ, ut Consiliario concessus est locus. In singulis igitur Regum Electionibus Duces Prussiæ sibi jus suffragii concedi postularunt; semper tamen illis responsum est, fieri hoc ob certas rationes non posse

Duces Prussiæ non habuerunt jus suffragii in Electione.

posse. Inprimis autem notatu digna sunt, quæ Sigismundus I. super hac re rescripsit: *Comperit Majestas Regia, adeò diligenter cautum & observatum esse omni tempore, ne quis alius excellentioris Ordinis præter Consiliarios Regni jus eligendi haberet, ut etiam & Duces Masoviæ, qui Principes erant Indigenæ Regii & vetustissimi generis, ut deniq; & filii Regii Domini Naturales hujus Regni post obitum Patris, neque locum neque vocem eligendi Regis habere potuerint. Sed & Magistri Prussiæ, qui omagia Regibus & Regno Poloniæ præstabant, non solum ut Principes, sed etiam ut Consiliarii Regni, qui pari modo in senatu loca habebant, hoc ipsum jus Electionis obtinere non potuerunt. Proinde cum Illustris Dominus Dux Prussiæ ut prudens Princeps satis intelligat, nihil esse pernitiosius in omni Republica, quam aliquid adversus Leges Instituta veteræ perpetua serie & usu approbata committere, neque aliunde graviores casus & perturbationes oriri, boni consulere digne-*

dignetur ejus Illustritas, quod Majestas Regia & universi Consiliarii Regni, qui, ejus Illustritati integerrimo animo afficiuntur, non possunt eam rem, ut insolitam & Institutis Regni adversam concedere. Habentur hæc apud Janum Januszovium *lib. VII. Constitut. Reg. Polon. Part. III. tit. 2. pag. 920.* Hæc ipsa etiam post ea tempora in Interregnis singulis à Republ. Polonica Ducibus Prussiæ jus sibi in Electionibus Regum vindicantibus, regerebantur. Idem & de DVCIBVS CVRLANDIÆ Regni Poloniæ ducibus Principibus Intelligendum est, ut testari possunt Andr. Maximilianus Fredro *in Hist. Henr. p. 212.* Paul. Piasec. *in Chron. pag. 529.* & Theatr. Europ. *ad An. 1632. pag. 580.* Non aliud quoque dicendum est de FILIIS REGVM, si concedente Republ. Episcopatus vel alias dignitates obtineant, ut infra cap. II. num. X. docebimus. Porro MILITES etiam in electione Vladislai IV. è castris nuncios suos ad danda suffragia miserunt; sed non est hoc ipsis concessum, dum stipendia Reipubl. mererent. Si autem Electioni vellent adesse, jussi sunt singuli venire ex suis Palatinatibus, id tum cæteris Nobilibus impetraturi. Piasec. *ad*

Duces Curlandiæ non habuere jus suffragii in Electione

Filii Regnũ non habent jus suffragii.

Milites non habent jus suffragii.

ad an. 1632. p. 530. Idcirco etiam in Electione Joannis Casimiri Regis prohibiti sunt Exercituum Duces, ne militem ad locum Electionis ducerent, ut Acta Electionis illius testantur *pag. 11. seq. & pag. 16.* Posthæc in Electione Michaelis Regis cum Nobilitas sub signis militaribus in campo Electorali comparuisset vimque liberæ voci feciisset, coacti sunt Ordines in Interregno Anni 1674. hoc lege cavere, ne Militibus Electioni sese immiscere liceret; quæ quidem lex ut antiquaretur, antequam invalesceret, laborarunt milites, sed irrito prorsus conatu. *Vid. Diar. Elect. An. 1674. die 24. April.* Non vero mirum est, milites ex Nobilitate lectos hoc sibi jus asserere voluisse, cum etiam COSACI in Electione Wladislai Regis jus suffragii sibi dari postularint: sed hi plane sunt repulsi, ut gens ex ultima plebe collecta. Piasec. *loc. cit.* Itaque jus Electionis in Polonia habent illi tantum, quos supra enumeravimus, & quidem ita, ut vel minimo Nobili dissentiente cæterorum omnium & Senatorum & Nobilium suffragia pro Electione hujus vel illius Regis lata (vix credibile dictu) de jure sint nulla, ut testatur Fredro *in Hist Henr. pag. 80.* Improbat hunc morem omnes Nobiles ad Electionem Regiam admittendi

Cosaci sibi jus suffragii vindicant, sed frustra.

Omnium consensus in Electione requiritur.

tendi ob varias turbas Ocieſſius Regni Poloniæ Cancellarius apud Chriſtophorum Warſevicium *lib. 1. de opt. Statu Libertatis pag. 46. ſeqq.* Quòd ſi enim in aliis Regnis inter paucos Electores ſæpe reperiuntur diverſæ ſententiæ, diverſa ſtudia, varii motus, ſæpius etiam non exigui tumultus; quid ſentiendum ſit de tot millibus Electorum in Polonia, facile quilibet animadvertit.

Regis eligendi modus

XVI. Poſtquam dies Electionis illuxit, omnes Senatores Equitesque in loco Electionis in genua procumbunt & Archiepiſcopo Gneſnenſi, vel abſente eo, Epiſcopo Cujavienſi, præcinente, hymnum decantant: VENI CREATOR SPIRITVS &c: Hymno finito tota illa Senatorum, Nobilium, aliorumque electorum multitudo in ſuos Palatinatus dividitur, ſingulis ad proprios locos Palatinatibus deſtinatos ſecedentibus, & tot Rotas peculiares conſtituentibus, quot in Regno & Magno Ducatu Lithuaniæ ſunt Palatinatus. Solus Archiepiſcopus Gneſnenſis non ſe movet loco, eo quod ipſi non niſi in concluſione demum omnium ſuffragiorum ſuam explicare ſententiam & Regem nominare competit. Ordines hoc modo in Palatinatus diviſi, ſuffragia ſua ferunt, primo Senatore

tore cujusque Palatinatus illis ſeparatis ſententiarum calculis (quarum avtographa manibus Senatorum & Nobilium, cujusque Palatinatus ſubſcripta Marſchalco Ordinis Equeſtris conſignantur) omnes in communem conſeſſus locum, ſive in Rotam Equeſtrem redeunt, ut ſingula Palatinatuum ſuffragia in commune conferant. Poſthæc Senatores in ſuo conſeſſu enunciant ſuffragia pro Electione Regis, ut teſtatur Piaſecius *in Chron. pag. 542. ſeq.* & Fredro *pag. 80.* Si plurimæ ſententiæ ſunt pro uno Candidato, tum invigilant ingenio dexterrimi, ut partim ſuaſu, partim precibus, tum omni meliori modo univerſam Nobilitatem, cujus tum calculi conferuntur, ad ſententiæ unitatem pelliciant. Concordantibus tandem omnium ſententiis, renunciatio Regis aut fit ſtatim & è veſtigio, aut etiam in ſequentem aliumve diem differtur. Tum ſimulac iterum Electores ſtato tempore convenerunt, Interrex, pro more, ter adſtantes interrogat: *Num velint, jubeant, N. N. Regem renunciari.* Acclamantibus cunctis: *placet, vivat*, Primas Regni electum gravi Oratione renunciat Regem Polonorum. Videlicet præfatur primum quædam aut de gravitate negotii, ſuaque tenuitate, aut etiam de

Renunciatio Regis electi.

alia aliqua materia, tandem Regem renunciat, tali fere formula: *In nomine Domini nomino Regem Poloniæ & Magnum Ducem Lithuaniæ N. N. precor cœlestem Regem, ut hunc, quem à seculis Regem genti isti prævidit, gratiâ sua in tanto munere sustinendo adjuvet, hancque Electionem isti Reipubl. faustam fortunatamque & cumprimis Religioni Catholicæ salutarem esse velit.* Ad ultimum conversus ad Marschalcos, hortatur eosdem, ut nominationem hanc esse factam ex officio publicent. Marschalci confestim assurgentes in loco sessionis suæ Regem electum proclamant, cujus proclamationis talis fere est formula: *Rex N. N. electus concordibus sententiis & ab interrege renunciatus est. Hunc igitur pro Rege vero legitimoque electo ac nominato habeatis omnes.* Publicata per Marschalcos Nominatione Regis electi, totus populus iterum in genua procumbens in patenti campo, præcinente rursus Interrege, decantat hymnum TE DEVM LAVDAMVS. Dein clangor tubarum per campos resonat, machinæ bellicæ sive tormenta disploduntur & omnia per campos gratulationem & lætitiæ publicæ signa edunt-

Marschalci Regem electum proclamant.

Post renunciationem Regis gratiæ Deo aguntur.

tur. In templo etiam S. Joannis Varsaviæ hymnus, *Te Deum Laudamus*, decantatur: & si Rex electus ipse præsens est, ut fieri solet, quando Piastus eligitur, tunc in templum dictum ad laudes Deo dacantandas ab Interrege statim deducitur. Sub hæc populus rursus edendis lætitiæ signis vacat, tormentorum bombardarumque tonitruis undiquaque resonantibus. *Vid.* de his Paulus Piasecius *ad An. 1632. pag. 542. seqq.* Casimir. Zawacki *in Gloria Orbi Sarmatico consensu monstrata.* & Diarium Electionis *An. 1674.* Hæc ita fieri solent, cum concordibus Electorum studiis suffragiisque Rex eligitur. Sed non rarò, studiis in diversas partes distractis, turbantur hæc omnia. Et ut cætera præteream, aliquando duo Reges, nequicquam reclamantibus aliis eliguntur. Sic post abitum Henrici Regis in Galliam, alii Maximilianum Imperatorem, alii Stephanum Bathoreum Transylvaniæ Principem sibi Regem elegerunt. Stephano Rege postmodum è vivis sublato, alii Maximilianum Archiducem Austriæ ad regnum capessendum evocarunt, alii purpuram ad Sigismundum III. Sigismundi Augusti è Sorore Catharina, quæ Joanni Sueciæ Principi, postea

Turbæ in Electione oriri solitæ.

Duo Reges electi.

ſtea Regi, nupſerat, filium detulerunt. Quantæ etiam turbæ quantique animorum motus in Electione Regis Michaelis fuerint, teſtari poteſt Illuſtriſſ. Caſimirus Zawacki *loc. cit.*

Conventus Ordinum poſt Electionem.

XVII. Poſtridie electionis Senatores cum Nunciis Terreſtribus aut in Rota Equeſtri extra vvarſaviam in campo, aut in arce Varſavienſi conveniunt, ubi Decretum Electionis componitur, ſubſcribiturque à Senatu & à Deputatis Palatinatuum, cum longum ſit, tot millium Electorum nomina adnotare. Fredro *in Hiſt. Henr. pag. 82.* Præter hoc Decretum autem omnium Electorum per ſuos Palatinatus diviſorum ſuffragia collecta typis mandantur, ut teſtes ſunt Indices electionis Wladislai IV. (à cujus electione hic mos nomina omnium Electorum typis imprimendi primum cœpit) Ioannis Caſimiri, Michaelis & hodierni Regis Sereniſſimi Ioannis III. Poſthæc Ordinis de *Pactis Conventis* ut legibus Regni fundamentalibus ſunt ſoliciti, ut factum eſt in ultimis duabus Electionibus. Alioqui vetuſto more Pacta Conventa ſolebant ante Electionem Regis conſcribi, quod etiam, ut in dictis illis duobus poſtremis Interregnis fieret, urgebant complures, ſed irrito conatu. Ad

Decretum Electionis ſcribitur.

Suffragia collecta typis imprimuntur.

Pacta Conventa ſcribuntur.

Pacta vero illa conſcribenda deſignantur non pauci ex ſingulis tribus gentibus, à quibus conſcripta in Senatus univerſi Nunciorumque omnium præſentia à Marſchalco Ordinis Equeſtris legunrur & ab omnibus examinantur. Poſthæc ſi Rex electus abſens eſt, accerſuntur ejus Legati, ut conditiones Electo Regi propoſitas jurejurando confirment, Decretumque Electionis recipiant. Quo facto Marſchalci iterum Regem proclamant, dicentes: Polonos jam juſtum habere Regem. His ita peractis tempore commodo Rex ſolenni Legatione ad Reipubl. gubernacula capeſſenda invitatur, Ante autem quam Rex electus loco ſe moveat, in Principatu vel Regno ſuo ſacramento ſe Polonis obſtringit, quod velit jura & Privilegia Regni conſervare. *Vid.* Fredro *in Hiſt. Henr. pag. 84.* Sic juravit in Gallia Henricus, in Tranſylvania Stephanus. Sigiſmundo autem III. è Suecia venienti obviam miſſi ſunt Gedanum Legati, qui in monaſterio Olivienſi eum jurejurando obligarent, Decretumque Electionis ipſi traderent. Paul. Piaſecius *in Chron. ad an. 1587. pag. 76.* Reinhold. Heidenſtein *lib. IX. Rer. Polon. mult. ant. med.* Sin autem Rex jam ipſe præſens eſt, ut fit, quando Regis de-

Legati Regis electi abſentis jurant.

Proclamatio Regis itera-ta.

Rex electus in ſua regione jurat.

Rex ſi ſit præſens, Electores in campo inviſit.

functi filius vel frater aut etiam Piastus eligitur, tunc Nobilitatem in campo Electorali post electionem suam invisere, eidemque pro electione gratias agere solet. *Vid.* Casim. Zavvacki *loc. cit. circa fin.* Conf. Acta Electionis Vladislai IV. *pag. 20.* Ordines interea cætera Reipubl. negotia & inter hæc etiam de die coronationis, tractant. Finitis his omnibus, Marschalcus Ordinis Equestris rotam jurisjurandi Electo Regi exhibendam, super quam postridie jurare debet, exhibet. Quoniam autem his ita expeditis finis jam adest Comitiorum, Marschalcus Ordinis Equestris scipione posito valedicit Ordinibus, gratiasque pro collato sibi honore agens, ultimum suffragium, ne quid Electioni desit, addit, nominatque N. N. electum Regem Poloniæ, votum addens, ut vivat, regnet, perennet. Huic continuo pro ingentibus curis, & exantlatis pro Republ. laboribus pari officiorum testificatione tum Senatus, tum Equestris Ordo gratias agit. Postridie ejus diei Rex recens electus, si præsens est, iterum in templum S. Johannis deducitur, ubi Archiepiscopus Gnesnensis missam celebrat, qua finita Marschalcus Equestris Ordinis oratione habita Decretum electionis Regi

Consilia de die Coronationis.

Marschalcus Nunciorum valedicit.

Rex præsens postridie in templum deducitur.

Regi tradit, sigillis Senatorum Nunciorumque Terrestrium munitum. Tunc flexo genu Rex, Archiepiscopo Gnesnensi Evangelium, super quo Rex jurejurando se Regno obstringit, tenente & rotam juramenti Regii exhibente, de more jurat, eoque modo Pacta Conventa confirmat. Rota sive Formula jurisjurandi sequens est: *Ego N. N. electus Poloniæ Rex & Magnus Dux Lithvaniæ, Russiæ, Prussiæ, Masoviæ, Samogitiæ, Livoniæ, Smolenscia, Kijoviæ, Volyniæ, Podoliæ, Podlachiæ, Czernichoviæque, spondeo & sancte juro Deo omnipotenti ad hæc sancta Jesu Christi Evangelia, quod Pacta Conventa per Ordines Regni mihi data, in omnibus eorum articulis, punctis, clausulis, conditionibus, ita ut nec specialitas generalitati, nec generalitas specialitati, deroget, servabo, manu tenebo & adimplebo; atque ea omnia iterato etiam in solenni coronatione juramento confirmabo, sic me Deus adjuvet & hæc sancta Jesu Christi Evangelia.* Præstito hoc jurejurando Archiepiscopus Regi gratulatur nomine Senatus; Marschalcus vero Ordinis

jusjurandum Regis præsentis.

jusjurandum Regium.

Gratulationes Regi præsenti.

dinis Equestris nomine Nobilitatis, quibus nomine Regis aliquis respondet, gratias agens pro Diplomate Electionis. Tandem Marschalci & Regni & Lithvaniæ, ter pro more publicant Electionem Regis rite peractam. Et hic est finis totius Actus Electionis. Notandum tamen, hic quædam aliquando pro ratione temporum immutari. Præsertim tempora à nobis assignata consiliis aut etiam causis aliis impedientibus, non semper exacte possunt observari. Exempli gratia, quando Rex eligitur ex incolis, estque ipse in loco Electionis, statim post electionem in templum ad gratias Deo agendas deducitur: Sin autem filius aut frater Regis ad thronum regalem evehitur, quoniam in loco electionis esse non potest, ideò prius ex proximo accersendus est, ut exemplum Joannis Casimiri Regis testatur. Obiter hic notetur, in Comitiis Electionis, si post mortem Regis illa celebrantur, Senatores, Nuncios Nobilitatis aliosque Nobiles pullis vestibus indutos comparere. Quamobrem & exteri, si in loco Electionis tolerari volunt, nigras sibi vestes comparare coguntur.

Marschalci iderum publicant Regem.

Habitus ordinum in luctu post obitum Regis.

XVIII. Quamvis vero jam sit Rex dicto modo electus, nondum tamen pleno

Interregnum durat usq; ad Coronationem.

pleno jure Regio utitur, sed Interregnum durat, usque ad ipsam coronationem. Propterea quoque Rex titulo *Regis electi*, non *Regis* simpliciter utitur. Literæ etiam ejusdem ad exteros Principes non nisi sigillo cameræ, ut vocant, muniuntur. Regi tamen, qui nostro vivit tempore & feliciter Reipubl. præest, Serenissimo Joanni III. concessum erat ante Coronationem sigillum magni Ducatus Lithvaniæ, idq; ad ipsam tantum expeditionem Moscoviticam. *Vid. Denunciatio Electionis Serenissimi Joannis III.* Collatio quoque magistratuum Regi electo tempore Interregni, hoc est, usque ad coronationem, non conceditur; promittere tamen potest alicui summos etiam Magistratus summasque dignitates, sed non nisi coronatione peracta conferendas. In novissimo tamen Interregno concessum fuit Regi electo, ut nominationem Archiepiscopi Gnesnensis, quoniam Reipubl. ut habeat Interregem & Primatem maximè interest, sigillo cameræ subsignaret. Concessum ipsi præterea fuit, ut generalem expeditionem contra hostem Nobilitati indicere posset, qvod aliàs non nisi Regi coronato competit. Regalia enim hæc usque ad Coronationem penes Rempubl. sunt.

Regis electi titulus & sigillum.

Rex nondum Coronatus non distribuit Dignitates.

Marſchalci Regi electo baculos erectos non præferunt.

sunt. Eapropter etiam Marſchalci Regni nondum coronato baculos non sublevatos & erectos, sed demissos præferunt ex more antiqvo. *Vid.* Piasecius *ad an. 1632. fin.* Qvamqvam vero Interrex tempore Interregni fermè Regio jure gaudet; Dignitates tamen Regni, ut & officia sive Magistratus, ne cum consensu qvidem Senatus, distribuere potest. Sic post obitum Stephani Regis Senatus non contulit Episcopatum Luceoriensem Bernhardo Maciejovi, sed à Rege electo Sigismundo III. ut eidem conferretur petiit, Electionis Patris intercessione hujusmodi interposita. Post mortem autem Sigismundi III. cum jam antea Rex filio suo Episcopatum Cracovienſem vocantem assentientibus Ordinibus contulisset, & inopinata morte præventus non subscripsisset literas ad Cathedrale Collegium Cracovienſe & ad summum Pontificem Romanum, in similibus negotiis necessarias; quæsitum fuit, utrum vacante sede Regiâ Senatus id supplere, talesque literas dare possit, ac post multas ratiocinationes stetit concors sententia, qvod omnino hoc sit in Senatus potestate, ut testatur Paulus Piasecius *in Chron p. 530. seq.* Quoniam igitur, Interregnum usque ad ipsam Coro-

Interrex cum Senatu dignitates nullii confert.

Coronationem durat, neque judicia ordinaria Nobilium (in urbibus enim secus se res habet) haberi possunt, ideo extraordinaria illa judicia quæ *Capturalia* sive *judicia Interregni* vocantur, usque ad diem Coronationis, non autem ultra, continuari solent, ut habet Confœderatio generalis Anni 1668. *pag. 6.* & Confœd. Ann. 1674. *pag. 6.* In laudo Prussicorum Ordinum Anni 1649. constitutum erat, ut judicia hæc Capturalia duabus hebdomadis antè Electionem cessarent: duabus hebdomadis post eam finitam resumerentur, & tandem duabus hebdomadis antè diem Coronationis finirentur.

Coronatio Regis

XIX. Ne igitur tempore Interregni navis Reipubl. tanquam in medio oceano sine navarcho diu fluctuet, accelerant cum electo Rege, Ordines quantum possunt, Regis Electi CORONATIONEM quamvis illa aliquando, urgentibus aliis negotiis, satis diu soleat protrahi, ut exemplo esse potest novissimum Interregnum. Quando igitur Comitia Coronationis habenda sunt, promulgatur ab Ordinibus peculiare edictum sub sigillo terrestri illius loci, unde mittitur. In ejusmodi Edicto Electio Regis omnibus notificatur: Coronationi dies præfigitur; Conventus Provinciales sive Comi-

Ordines promulgant edictum.

Comitiola, ut vocant, ad eligendos Nuncios Terrestres haberi jubentur: omnes etiam Vexilliferi ex singulis Palatinatibus & Districtibus Regis defuncti funeri ut adsint monentur. Videantur Acta Electionis Regum *in Denunciationibus Regum electorum*, in quibus hæc omnia, quæ diximus habentur. Adsunt autem Coronationi Regum Nuncii Terrestres sive Provinciarum Delegati non tantum ad pompam augendam, sed etiam ne quis error in Coronatione committatur, ut vult Fredro *in Hist. Henr. pag. 106.* Quamvis dici non incommode possit, Nuncios Terrestres etiam propter Comitia statim post coronationem Regis habenda Coronationi interesse debere. Quoniam autem Rex jam electus est, ideo etiam partes ejus in convocandis ad Comitia Coronationis Ordinibus non sunt nullæ. Ut enim Ordines in edicto suo Electionem Regis omnibus denunciant, diemque coronationis præfigunt: ita quoque Rex ipse electus Electionem suam Ordinibus aliisque, quorum interest, significat, cujus exemplum habemus in Rege Michaele, qui electionem suam per literas etiam Joanni Casimiro, qui se Regno exuerat, significavit, de quo consuli potest Diarium Europæum *Continuat. XIX. pag.*

Cur Nuncii coronationi adsint.

Rex ipse quoq; suam electionem omnibus denunciat

pag. 560. Postea etiam Rex electus mandata ad Comitia Coronationis sub titulo Regis Electi, sigillo terrestri impresso, extradit, ut observatum est post electionem Wladislai IV. Joannis Casimiri & Michaelis. Sed in Denunciatione Ordinum de hodierno Rege Serenissimo Joanne III. electo, concessum est, ut Rex uteretur hac in re sigillo camerali. Hoc modo convocati ad Actum Coronationis Polonici Regni Ordines, Cracoviam frequentes, habitis prius dicto modo Conventibus Particularibus, ad præstitum diem confluunt. Hic primò Rex solenni cum pompa urbem ingreditur, in quo ingressu varias audit salutatationes gratulationesque. Hodiernus Rex Serenissimus Joannes III. primum salutatus est à Jesuitis, deinde ab Academicis, denique à Magistratu urbis Cracovienſis. Academia ad pedes Serenissimi submisit insignia sua, rogans, ut privilegia à majoribus concessa favore suo foveret: Magistratus autem urbis in prima porta claves urbis eidem obtulit. Inde Serenissimus sub uraniſco, quem Consules urbis portabant usq; ad arcem progressus est. In ipsa denique arce à Capitaneo Cracovienſi itidem claves castri sive arcis Regibus electis tradi solent, ornata oratione

Cracoriam Ordines ad coronationem confluunt.

Regis ingressus.

ne

ne laudibus Regiis in clavium traditione commemoratis celebratisque. Reliquum diei festis plausibus consumitur.

Exequiæ defuncti Regis.

Postridie ingressus Regii in urbem, mos est hodiernis temporibus in Polonia Regum defunctorum exequias celebrare, ut coronandi semper sint mortalitatis suæ memores, qua de re jam supra à nobis actum est. *Vid.* Joan. Demetr. Solikovius *pag. 21.* Piasec. *loc. cit. pag. 525.* Ritus præcipuos in Actu solenni Regiæ sepulturæ paucis complexus est Fredro *in hist. Henr. pag. 104. seq* quando ita scribit: *Infulati Episcopale munus circa feretrum obeunt. Præcedunt Provinciarum Legati sive Nuncii Terrestres, item Equestres signiferi, vexilla Provinciarum & stemmata præferentes, tum portatur corona, sceptrum, pomum aureum, gladius, Regum decora omnia ad humum versa. Ad sepulcrum vero officiales sua frangunt insignia, Marschalci baculos suos, Cancellarii sigilla & armigeri hastas.* Addit Paulus Piasecius Reges de Republ. bene meritos è publico efferri, cæterorum funeribus ex proprio cujusque peculio sumptus provideri. *in Chron. ad an. 1588. pag. 838.*

Ante

Exequiæ Joannis Casimiri & Michaelis Regum.

Ante Coronationem Serenissimi Joannis III. duorum Regum exequiæ celebratæ sunt, nimirum Joannis Casimiri (cujus urnam auctoritate Regis qui hodie feliciter Poloniæ præest) Reverendissimus Dominus Archiepiscopus Gnesnensis & Reverendissimus Dn. Episcopus Cracovienſis per Illustrem Dominum Opacki Succamerarium Varsavienſem afferendam è Gallia curarunt) & Michaelis koributi. De quibus inscriptio quædam sepulcralis in castro doloris expressa tale fert judicium in fine prorsus: *Reges æternum lugendi, Nisi meliori locum fecissent.*

Rex invisit templum S. Stanislai in Skalka.

Postero die ante Coronationem adhuc Rex electus templum S. Stanislai in Rupella (vulgo Polonicè *Skalka* dictum) pedes invisit cum Senatoribus & equestri ordine. *Nam quod Boleslaus Audax Poloniæ Rex eo in templo per scelus patrarat, illud novos Reges devota prece expiare mos tenet*, ait Fredro *in Hist. Henr. pag. 107.* Inde peracto sacro itidem pedes ad aliam ædem ejusdem S. Stanislai in arce Regia sitam se confert, ibique ad Sepulcrum illius Sancti sacram Eucharistiam sumit, teste Piasecio *ad an. 1633. pag. 547.* Hæc omnia sequitur ipsa Coronatio, quæ fit die Dominico aut festo aliquo die.

Rex eucharistiam sumit in templo Cathedrali S. Stanislai in arce.

XX. Ante autem quam ritus Coronationis

tionis explicemus, notandum esse ducimus, in omnibus ferme Regnis certum esse *locum*, ubi Reges coronantur, & *viros*, à quibus Coronatio peragi solet; eo fortassis fine, ut alibi & alio modo à factionis salutato Principi aliquid desit eorum, quæ ad legitimi Principis inaugurationem ex instituto & lege necessario requiruntur. *Vid.* M. Zuer. Boxhornius *lib. II. Instit. Polit. cap. III. §. 12. pag. 92.* Ita quoque hæc in Polonia esse instituta certum est. Olim enim Reges Poloniæ non nisi *Gnesnæ* coronabantur, ubi etiam insignia Regni antehac asservabantur, donec tandem in Coronatione Wladislai Loctici Regis An. 1320. *Cracoviam* translata sunt, teste Neugebauero *lib. III. Hist. Polon. pag. 185.* Mota quidem est posthæc controversia tempore Ludovici Regis, utrum Coronatio more majorum *Gnesnæ* fieri deberet: sed Ludovicus proximorum Regum Vladislai Avi & Casimiri avunculi secutus exemplum Cracoviæ coronam accepit. Cromerus *lib. XIII. p. 614.* Neugebauer *lib. IV. pag. 213.* Hodiernis igitur temporibus corona Regni Poloniæ asservatur Cracoviæ in thesauro Regni per Thesaurarium Regni supremum: claves vero habent etiam supra nominati sex Senatores, nempe Castellanus Cracoviensis,

Locus Coronationis fuit Gnesna.

Postea Cracovia.

sis, ut & Cracovienſis, Posnanienſis, Vilnenſis, Sendomirienſis, Caliſſienſis Palatini. *Vid. supra num. X.* Quamvis autem ordinarie Coronatio Regum & Reginarum fiat Cracoviæ, aliquando tamen ob varias causas coronatio alibi locorum peragitur. Sic Wladislaus IV. cum Cæciliam Renatam connubio sibi junxisset, allatis, præter morem gentis, Varsaviam Regni insignibus, eam ibidem coronari voluit, non tamen sine querela Ordinum Regni, quod alibi quam Cracoviæ Regina coronaretur, teste Piasecio *in Chron. ad an. 1637. pag. 592.* sed de his & postea dabitur agendi locus. Hæc de Loco Coronationis, nunc de Coronatore disputiamus. Coronat autem Reges Poloniæ Archiepiscopus Gnesnenſis, ut Primas Regni, Legatus Natus & Primus Princeps, qui etiam est Interrex. Voluit quidem olim Zbigneus Olesnicius Episcopus Cracovienſis, cum esset simul Eccl. Rom. Cardinalis à Pontifice creatus, hunc honorem sibi vindicare, sed repulsam tulit, ut apparet ex Privilegio Casimiri IV. Jagellonidis, (cujus hæc tempore gesta sunt) An. 1451 Archiepiscopo Gnesnenſi concesso & postea ab Alexandro Rege confirmato. *Vid.* Herburtus *tit. Cardinalatus. pag. 63.* Archiepiscopo autem Gne-

Locus extraordinarie Coronationi destinatus.

Coronam Regni imponit Archiepiscopus Gnesnenſis.

ſnenſi mortuo, aut nolente, aut alio modo legaliter impedito, jus coronandi competit Epiſcopo Cujavienſi, ut jam ex ſupradictis manifeſtum eſt. Verum Electoribus in diverſa euntibus, & alius Epiſcopus de facto coronationem peragit. Exemplo eſſe poteſt Stephanus Bathoreus Rex, qui nolente Archiepiſcopo Gneſnenſi, ab Epiſcopo Cujavienſi Karnkovio tunc præſente, inauguratus eſt, ut eſt apud Solikovium *in Comment. rer. Polon. pag. 65.* Et ſi Cujavienſis quoque abfuiſſet, ſine dubio à Craſſinio Epiſcopo Cracovienſi fuiſſet inauguratus. Vid. Reinh. Heidenſtein *lib. 2. Rerum Polon. pag. 95.* Aſſiſtentes denique Regis, ſive viri in Coronatione Regi miniſtrantes illumque ad coronationem deducentes, ſunt duo Epiſcopi, nempe Cracovienſis & Cujavienſis, ut habet Guaguinus loco infra citando. Cujavienſi tamen Epiſcopo hac de re controverſiam ſuperiore ſeculo Poſnanienſis Epiſcopus movit, ut eſt apud Neugebauerum *lib. VII. Hiſt. Polon. in pr.* Hæc autem, quæ jam adduximus intelligenda ſunt de deductione Regis ad Coronationem in templo ipſo, ubi Coronatio peragitur. Ad templum vero ex arce Regem deducere ſolent Pontificis Romani & Imperatoris vel aliorum Regum

Aſſiſtentes in Coronatione.

Legati Regem ad templum deducunt.

gum Legati, ut ex ſequentibus etiam elucebit.

XXI. Ipſum coronationis modum Alexander Gvagvinus aut potius qui ſibi librum à Gvagvino editum vindicat Matthias Strykovvſtci Oſſoſtevicius, Coronationem Henrici I. Regis deſcribens, in Sarmatia Europæa nobis exhibet, qui ita ſe habet: *Ipſo Coronationis die congregantur Archiepiſcopus & Suffraganei, item Abbates infulati, ad minus ex Diœceſi Cracovienſi, omnes amicti ſtolis, mitris, infulis, ſuperciliis &c. Senatores quoque omnes & Equeſtris Ordo congregantur. Inde proceſſione ordinata per Magiſtrum ceremoniarum cum thuribulo & aqua benedicta in palatium eunt, ſchola cum Sacerdotibus & Abbatibus ad ſcalas Palatii remanentibus. Soli Epiſcopi cum Archiepiſcopo palatium aſcendunt ad deducendnm Principem in Eccleſiam Cathedralem, qui antea induitur per ſupremum Regni Marſchallum, vel per Magiſtrum ceremoniarum ſandaliis, tunica, chirothecis, alba, dalmatica & pallio, quem ſic ornatum & inter*

Ritus Coronationis ex Strykovio.

Barones primoresque Regni ſtantem Archiepiſcopus aqua benedicta aſpergit, orationem certam dicens. Hinc in Eccleſiam per Cracovienſem & Cujavienſem Epiſcopos deducitur, præferentibus Caſtellano Cracovienſi coronam, Palatino Cracovienſi ſceptrum, Vilnenſi item Palatino pomum aureum & alio gladium evaginatum. Epiſcopum Archiepiſcopo cruce præcedente, Abbates infulati & cæteri Principes ſuo ordine quilibet ſuccedunt, ſimiliter exterorum Principum Legati. Regalia ſupradicta à Senatoribus, qui ea portant, accepta in altare deponuntur. Rex in ſolio ſiſtitur, ante quem Epiſcopus aliquis certam orationem pronunciat. Finita oratione admonet diligenter Regem de fide, de pietate in Deum & de aliis virtutibus Regiis. Dicta oratione interrogat eum Epiſcopus: VIS FIDEM SANCTAM A CATHOLICIS VIRIS TRADITAM TENERE, OPERIBVS IVSTIS SERVIRE. Reſp. VOLO. VIS ECCLESIIS ECCLESIARVMQVE MINISTRIS

STRIS TVTOR AC DEFENSOR ESSE. Reſp. VOLO. VIS REGNVM A DEO TIBI COMMISSVM SECVNDVM IVSTITIAM PATRVM TENERE, REGERE ET DEFENDERE? Reſp. VOLO. *Finita Interrogatione Rex coram Archiepiſcopo genu flexus, capite adaperto jurat. Sub finem juramenti utramque manum ponit ſupra Evangelia dicens:* SIC ME DEVS ADIVVET, ET HÆC SANCTA EVANGELIA. *Poſt hæc dicit Archiepiſcopus collectam & etiam Orationem. Inde genua flectit Archiepiſcopus & Rex in faciem provolvitur. Ibi multa cantantur choro reſpondente, orationes etiam aliæ dicuntur. Poſtea Archiepiſcopus ſedet: Rex vero in genua ante eum provolatus Dalmatica & piviali exuitur. Archiepiſcopus autem intincto pollice dextro in oleo ſacro ungit illi dextram à palma ad cubitum, & inter ſcapulas, & in brachio dextro dicens:* VNGO TE IN REGEM ET OLEO SANCTIFICATO IN NOMINE PATRIS, ET FILII ET SPI-

RITVS SANCTI AMEN. *Inde precationes quasdam dicit: His peractis Episcopus aliquis cotum manu gestans inuncta loca detergit certa verba pronuncians, & demum Regem induit pivali & Dalmatica, iterum verba quadam dicens. His absolutis Archiepiscopus manus abluit & deposita infula dicit Confessionem: Rex vero deductus in solium, orat & post Alleluja in missa Orationes pro Rege aliquis Episcoporum dicit. Postea Regi genu flexo Archiepiscopus gladium porrigit, eique gladium accingit: Diadema imponit: Pomum typum mundi referens in sinistram & sceptrum in dextram ei dat, ad singula certa verba pronuncians. Inter offertorium Rex panem & vinum in altare offert, panemque, ut dicitur, exesculatur, & sacrosanctum divinum corpus accipit. Post hæc gladius ei discingitur. Absoluto sacro in throni medio templo ordinatum deducitur, ubi ab Archiepiscopo inthronizatur & gubernaculis Regni præficitur, Archiepiscopo dicente:* SEDE ET RETINE

TINE A MODO LOCVM TIBI A DEO DELEGATVM &c. *Tandem Archiepiscopus exorditur* TE DEVN LAVDAMVS &c. *quo absoluto stans à dextris dicit:* FIRMETVR MANVS TVA ET EXALTETVR DEXTRA TVA. *Resp. Chorus.* IVSTITIA ET IVDICIVM PRÆPARATIO SALVTIS TVÆ. *Inde precationes quasdam dicit. Tunc Rex accepto in manus sacro gladio, aliquos tum Nobiles tum Consulares viros, habita ceremoniæ dignitate, ad equestris Ordinis dignitatem præcinctos provehit. His peractis Rex solenni pompa in Palatium deducitur.* His ferè verbis describit Alexander Gvagvinus Coronationem Henrici Regis in Sarmatia Europæa, quam sibi vindicat Matthias Strykowski Ossostevicius, Conf. & *Tom. II. in Corp. Hist. Polon. pag. 373.*

Coronatio Regis Michaelis.

XXII. Huic antiquiori descriptioni subjiciemus aliam Coronationis recentioris delineationem ut Benevolus Lector videat utrum novi ritus cum veteribus conveniant, nec ne. Postquam Michaël Koributh Rex Poloniæ electus pro more Cracoviam ad coronationem inter mille Senatus populi-

pulique Polonici plausus ingressus erat, & postridie hujus adventus peregrinationem in rupellam fuscepérat, ipso deinde Festo die Michaëlis Archangeli splendida veste amictus ad templum Cathedrale a Senatoribus & aliis Magistratibus ut & universo ordine equestri magna pompa deductus est. Insignia tamen Regni, ut corona, sceptrum, pomum aureum figuram mundi præferens, & gladius nudus non præferebantur, ut alias moris fuit, Regi templum ingredienti per Senatores atque Ensiferum Regni, sed ante ingressum illum jam per Præfectum stabuli Regni & Capitaneum Felinensem in templum dicta insignia ad altare deportata & ab Archiepiscopo, qui ea à duobus illis receperat, in altare deposita sunt. In ipso autem ingressu Vexillifero Regni vexillum præferente Reges coronandi latera cingebant Legatus Pontificis Romani & Legatus Imperatoris Germanorum. Sed in templo ipsum exceperunt Episcopi duo, nempe Cracovienſis & Cujavienſis, eumque ita medium inter se ad Archiepiscopum deduxerunt. Postquam Rex Archiepiscopum solito more salutavit, initium sacrarum ceremoniarum factum est. Archiepiscopus Regem coronandum ex Pontificali Romano ad pietatem aliasque

que virtutes Regias & præsertim, ad Regnum bene administrandum cohortatus est. Mox electus Rex in genera procumbens manumque Archiepiscopi Genesnensis osculo excipiens jusjurandum præeunte verba dicto Archiepiscopo præstitit. Inde considens Pacta Conventa sibi prælegi audivit, eaque mox ibidem jurejurando, quod tacto digitis Evangelio præstitit, confirmavit. Tum humi prostratus ab Archiepiscopo aliisque Episcopis benedictionem accepit. postea Rex pallio & alia veste exutus sacro oleo ab Archiepiscopo in manu dextra ad cubitum usque & in scapulis unctus est. Postquam deinde vestibus prioribus indutus, in sacellum, quod à sinistra parte templi est, corpusque Jacobi Zadzicii Episcopi Cracovienſis defuncti continet, deductus à duobus illis Episcopis esset, per Marschalcos Regni & magni Ducatus Lithvaniæ, sandaliis, tunicâ, chirothecis, auro, argento gemmisque magni pretii fulgentibus indutus atque inde à Senatoribus & officialibus Vexillifero Regni vexillum præferente, ad thronum in medio templi ex adverso altaris positum, comitantibus iterum dictis illis Episcopis duobus, deductus est. Hic considens Missam audivit. A throno postea

deducitur ad altare, ubi ipsi Archiepiscopus gladium evaginatum tradidit. Sed mox Ensifer Regni gladium receptum, in vagina reconditum Archiepiscopo reddidit, qui ipsum lateri Regio accinxit. Hic assurgens Rex gladium iterum eductum bis decussatim vibravit & mox recondidit. His peractis primas Regni ingenua denuo procumbenti coronam solenni more imposuit, quam reliqui Episcopi eousque manibus tenebant, donec Archiepiscopus preces absolveret. Corona imposita Archiepiscopus sceptrum dextræ, domum sinistræ Regis inseruit. Consurgenti Regi coronato gladius iterum solutus atque Ensifero, ut eum Regi suo præferret, traditus est. Inde Rex inter Archiepiscopum Gnesensem & Episcopum Cracoviensem medius ad thronum in medio templi erectum regreditur, ibidemque ab Archiepiscopo collocatur. Considente Rege denuo Archiepiscopus ad altare se recipit, hymnumque TE DEUM LAUDAMUS incipit. Hymno finito ad altare considet Archiepiscopus, quo etiam Rex accedens, Archiepiscopo demisse aurum offert manumque osculatur. Mox confessione coram ipso facta, Sacro-sanctum Christi corpus accipit. Omnibus his ceremoniis ad finem deductis, Archiepiscopus omnibus præsentibus benedixit, quam benedictionem excepit Marschalcus Curiæ Regni læta illa voce: VIVAT REX MICHAEL, quam omnes in templo præsentes magna animi lætitia repetebant. Ad extremum Thesaurarius Regni Poloniæ in ipso Templo in populum nummos spargebat, extra templum tormenta displodebantur, utrobique autem magna lætitiæ signa edebantur. Et sic tandem Rex coronatus ab eodem comitatu in aulam reductus est. Coronatione dicto modo peracta, reliquum diei semper conviviis aliisque plausibus consumi solet. Inter alia etiam plebi in Regio palatio tres integri boves ferarum & altilium vario genere farti assantur & cum aliquot cereviſiæ doliis in prædam cedunt. *Vid.* Nical. Chwalkowski *lib. I, Jur. Publ. Polon. cap. 3. num. 29.* Diarium Europæum *Continat XX. pag. 75. seqq.*

Acclamationes.

Numi missiles sparguntur.

XXIII. Postridie coronationis Rex in forum urbis Cracovienſis, Senatoribus insignia Regni præferentibus, equo vehitur. In ipso processu Thesaurarius Regni missilia sive nummos aureos & argenteos in populum spargit ab ipsa arce usque ad forum urbis. Deductus Rex in Curiam Civitatis Regio induitur habitu. Inde pedes ad editum solium magnifice hunc in finem in publico extru-

Rex in forum progreditur.

Nummi missiles.

Homagium Civitatis Cracovien-sis.

ſtructum contendit. Sedentem Regem Senatus Regni paulo inferior ordine circumſidet. Hic magiſtratus urbis ſubjectionem teſtaturus in argentea patina claves portarum omnium deauratas Regi tradit & oratione ornata ſubmiſſe Regem veneratur. Reſpondet nomine Regis Cancellarius, gratiamque Regiam Magiſtratui pollicetur. Poſthæc idem Cancellarius Magiſtratui urbis formulam juramenti prælegit, quod omnes Conſules in genua procumbentes erectis verſus cœlum digitis præſtant; jurejurando præſtito Magiſtratus urbis munus aliquod Regi offert, ſicque claves ſuas recipit. Tum Rex ſceptro & pomo aureo Dominis Senatoribus Regni tradito, nudum enſem à Gladifero Regni acceptum verſus quatuor mundi partes vibrat, rurſumque conſidens ejus contactu ſive levi ictu inter ſcapulas cujusque Equites aliquot auratos creat. Recedente cum priore comitatu in arcem Rege, Theſaurarius iterum nummos in populum ſpargit. Interea autem tormenta reſonant aliique ignes arte parati accenduntur, & ita varia lætitiæ ſigna ubique cernuntur. Sereniſſimus Rex Michael aliquot poſt coronationem die-

Equites aurati creantur

Numi miſſiles.

bus elapſis, aureum vellus accepit, quod ſequenti modo factum eſt. Legatus Imperatoris tanquam Diſpenſatoris Hiſpaniarum Regis in conclavi Regio, Regi coram icuncula Crucifixi Servatoris in genua procumbenti Regioque verbo promittenti, ſe Ordinis illius conditiones (præmiſſa de nonnullis in favorem coronatorum capitum Diſpenſatione) ſervaturum, aureum vellus contulit. Actis à Rege pro munere illo gratiis & celebrata ab Epiſcopo Cracovienſi Miſſa, Legatus & collega ipſius lautiſſima cœna excepti ſunt, ut hoc ipſum deſcribit Nicolaus Chvvalkovvski *loc. cit. n. 32. pag. 48.*

Ritius quibus Rex Michael aureum vellus accepit.

XXIV. Poſt ſolennia Coronationis & jusjurandum à Cracovienſi civitate publice in foro præſtitum, ſtatim ſe Rex ad COMITIA CORONATIONIS accingit. Hic demum Primas Regni Vicariatum ſuum in Pleno Senatus Regni conſeſſu deponit, ubi etiam Regi jusjurandum fidelitatis & ſubjectionis præſtatur à Senatu; deinde etiam à Civitatum Polonicarum Delegatis: & tandem ſimulac Nuncii Terreſtres Marſchalcum ſibi elegerunt (interea namque Conſeſſum Nunciorum Terreſtrium moderatur is, qui antea in ſuperioribus Comitiis Ele-

Comitia Coronationis in choantur.

Archiepiſcopus deponit Vicariatum.

Iusjurandum Regi ab ordinibus & Civitatibus præſtatur.

Electionis Marschalci munere fungebatur) idem à Nunciis nomine totius Ordinis Equestris in Regno Polonico præstatur. *Vid.* Diarium Europæum *Continuat. XX. pag. 78. seqq.* Et tunc demum Rex pleno Regis titulo uti incipit: Cancellarii nova sigilla à Rege coronato accipiunt: Marschalci Regi suo baculos (quod fit statim post coronationem) erectos præferunt. Tunc etiam Rex universis Dignitariis, officialibus & Magistratibus in toto Regno & M. Ducatu Lithvaniæ annexisque Provinciis, Coronationem suam per literas (Innotescentiam vel etiam Denunciationem vulgo vocant) indicat, monetque ut illi Inaugurationem Regiam, confirmationem libertatum ac jurium à Rege factam, præstitumque vicissim Regi à Senatu, Nunciis Terrestribus aliisque jusjurandum publice in Civitatibus, oppidis, parochiis & villis per præcones diebus festis, forensibus, aliisque solennioribus publicari & Actis Castrensibus literas illas ingrossari jubeant. Iisdem in literis Rex permittit, ut judicia omnia Nobilium ordinaria Terrestria, Castrensia Tribunalitia & alia exerceantur. *Vid.* Jan. Januszov. *in lib. Interregnorum pag. 128.* item Constitutiones Regni in

Rex pleno titulo uti incipit. Cancellarii sigilla accipiunt.

Innotescentia de Coronatione.

Judicia ordinaria resumuntur.

in singulis Comitiis Coronationis latæ *statim ab initio.* Præter hanc denunciationem Coronationis jam peractæ, dat quoque Rex alias literas, jurisjurandi à se præstiti testes. Adhæc edit etiam aliud Diploma, quo omnia Regni Privilegia confirmat. Hæc omnia postmodum Constitutionibus ipsis inseruntur, ut testari possunt Constitutiones *Annis 1633. 1649. 1670. 1676.* In his ipsis Constitutionibus in Comitiis post coronationem actis, Rex etiam omnia Ordinum sub tempus Interregni Acta confirmare solet, ut ex citatis modo Constitutionibus manifestum fit. Quoniam vero jurisjurandi Regii (quod in Comitiis Electionis à Marschalco Ordinis Equestris conscribitur & à Rege in ipso Coronationis Actu præstatur,) aliquoties facta est mentio, placet illud hoc loco adnectere. Ita vero se habet: *Ego N. electus Rex Poloniæ, Magnus Dux Lithvaniæ* (totus titulus hic exprimitur) *per omnes Regni Ordines utriusque gentis tam Poloniæ, quam Lithvaniæ cæterarumque Provinciarum Regno Poloniæ Magnoque Ducatu Lithvaniæ annexarum & incorporatarum*

Literæ de jurejurande à Rege præstito.

Confirmatio jurium & Privilegiorum.

Jusjurandum Regium.

communi consensu libere electus spondeo & sancte juro Deo omnipotenti ad hæc sancta Jesu Christi Evangelia, quod omnia jura, Libertates, Immunitates, Privilegia publica & privata Juri communi utriusque gentis & libertatibus non contraria Ecclesiasticas & Seculares Ecclesiis Catholicis Romanis, Principibus, Baronibus, Nobilibus, Civibus, Incolis & quibuslibet personis, cujuscunque status & Conditionis existentibus per Divos Prædecessores meos Reges & quoscunque Principes Regni Poloniæ & Magni Ducatus Lithvaniæ, præsertim vero Casimirum antiquum, Ludovicum Loiz nuncupatum, Vladislaum I. Jagellonem dictum fratrem ejus Vitoldum Magnum Ducem Lithvaniæ, Vladislaum II. Jagellonis filium, Casimirum III. Jagellonidem (hic adduntur omnes Reges sibi ordine succedentes) *Reges Poloniæ & Magnos Duces Lithvaniæ juste & legitime datas & concessas, emanatas & donatas, ab omnibusq; Ordinibus tempore Interregni statutas atq; sancitas, mihi oblatas,*

tum Pacta per Ordines Regni & magni Ducatus Lithvaniæ mihi tradita, manutenebo, observabo, custodiam & adimplebo in omnibus Conditionibus, articulis & punctis in eisdem expressis. Pacem quoque & tranquillitatem inter dissidentes de Religione Christiana tuebor, manutenebo, nec ullo modo vel jurisdictione nostra vel officiorum nostrorum & Statuum quorumvis auctoritate quemquam afficiam ac opprimam, ac ea quæ in Electione Nostra Varsaviensi constituta sunt, & quæ in Conventione Coronationis nostræ constituentur, manutenebo iisque satisfaciam, omnia illicitè à Regno magnoque Ducatu Lithvaniæ & Dominiis eorundem quocunque modo alienata vel bello vel quovis alio modo distracta ad propietatem ejusdem Reg. Poloniæ & magni Ducatus Lithvaniæ aggregatio, terminosque Regni & magni Ducatus Lithvaniæ non minuam, sed defendam & dilatabo. Justitiam omnibus incolis Regni juxta jura publica in omnibus Dominiis constitutam

absquæ omnibus dilationibus & prorogationibus administrato, quovis etiam sanguinis nostri respectu nullo habito, in dispensatione quoque distributivæ justitiæ non me alligato ad affectum & propensionem naturalem sanguinis, sed solam ipsam meritorum rationem præ oculis & corde habebo, in disponendis occurrentibus officiis & beneficiis Reipublicæ. Et si (quod absit) in aliquibus juramentum meum violavero, nullam mihi incolæ Regni omniumque Dominiorum uniuscujusque Gentis obedientiam præstare debebunt, immò ipso facto eos ab omni fide, obedientiâ Regi debitâ liberos facio, absolutionemque nullam ab hoc meo juramento à quoquam petam nec ultro oblatam suscipiam. Sic me Deus adjuvet & hæc sancta Christi Evangelia. Ea quæ in hic de respectu proprii sanguinis in justitia administranda & præsertim in distribuendis officiis & beneficiis habentur, tantum in Serenissimi Joannis III. jurejurando addita sunt, cum in superiorum Regum juramentis non exstent. Antequam ad alia ad hoc caput

caput pertinentia progrediamur, esse ducimus, id quod supra hoc ipso numero de Civitatum jurejurando Regi coronato in Comitiis, quæ post coronationem habentur, præstari solito memoravimus, non esse extendendum ad urbes Prussicas. Nam ad eas in verba Regis adigendas post Coronationem demum commodo tempore Rex Legatum mittit, qui urbes majores, puta Thorunium, Elbingam & Gedanum, adit, singulasque separatim publice jurejurando adstringit.

Prussicæ urbes quomodo homagium præstent.

XXV. Quod ad Coronationem Reginæ attinet, observamus primo, eam non coronari, nisi sit Romano-Catholicæ Religioni addicta. Exemplo esse potest Helena Alexandri Regis Poloniæ conjux, cui diadema non est impositum ex ea ratione, quia ut Joannis Magni Moscorum Ducis filia Græcæ Religionis erat, neque Romanæ Ecclesiæ instituta amplecti volebat. Deinde hoc etiam in lectione historiarum notamus, Reginas aut cum Regibus ipsis, aut etiam seorsum coronari. Nam quando Rex coronandus est, qui aut jam ante Regnum adeptum in conjugio vixit, aut etiam simul ducit uxorem, tunc Regina simul cum Rege coronari potest. Factum hoc

Coronatio Reginæ Catholicæ Religioni addictæ.

Reginæ aut cum Regibus simul aut [illegible]m coronantur.

est in coronatione Regis Stephani, qui dum adiit Regnum, simul etiam Annam Regis Sigismundi Augusti sororem matrimonio sibi junxit. Factum idem est in Coronatione Serenissimi Regis Joannis III. qui cum conjuge sua Serenissima simul eodem actu coronatus est. Quando vero Rex est cœlebs, & post coronationem demum conjugem ducit, tunc illa seorsum coronatur, præsente tamen, deducente & postulate pro ea Rege. *Deducit etiam eam coronatam Rex ad forum ipse quoque coronatus magna cum pompa. Sed non juratur in verba Reginæ, nec ei defertur ulla potestas aut jurisdictio*, ait Cromerus *lib. II. Descript. Polon. pag. 127, seq.* Alex. Gvagvinus sive potius Matthias Strykovvslci Ossostevicius *loc. cit.* Conf. Cromerus *lib. XXII. Hist. Polon. in pr.* & Neugebauer. *lib. VI. pag 322.* Locus ubi Reginæ coronantur, est itidem hodie Cracovia, ubi Reges ipsi coronantur & ubi insignia Regni asservantur. Extraordinarium vero illud est & contra mores Regni, quod Wladislaus IV. Conjugem suam priorem Cæciliam Renatam Austriacam, allatis Cracovia Varsaviam insignibus cororari jusserit, non sine Ordinum querela, ut testatur Paulus Piasecius *ad an. 1637. pag. 592.* Igitur ne hoc impo-

Locus Coronationis Reginæ est Cracovia.

in posterum fieret, omnium Ordinum consensu in Comitiis Constitutio lata est Anno 1638. *pag. 28.* Attamen neque hæc Constitutio tantum valuit, ut & in posterum omnes Reginæ Cracoviæ coronarentur. Cum enim An. 1670. Eleonoræ Mariæ ex Austriacâ domo oriundæ corona esset imponenda, relaxatio legis illius omnium ordinum, consensu facta est, concessumque, ut Regina Warsaviæ ab Archiepiscopo Gnesnensi coronaretur, addita tamen cautela, ne hoc in posterum in sequelam trahatur, ut discimus ex Constitut. *An. 1670. pag. 13.* Sed quod paucis abhinc annis spargebatur, in Regno Poloniæ Reginam non coronari, si sit adhuc superstes prioris alicujus Regis Poloniæ conjux, aut potius defuncto jam Rege vidua, coronata, illud prorsus vanum est. Etenim Wladislai Jagellonis conjux Sophia Regina legitimo modo coronata An. 1461. è vita decessit, cum jam antea Casimirus III. Jagellonides Elisabetham Austriacam duxisset eamque Anno 1454. adeoque sexto anno ante obitum alterius Reginæ coronatæ coronari jussisset. Alia jam exempla recentiora lubens prætereo præsertim cum novissimum etiam hodiernæ Serenissimæ Reginæ exemplum famam illam refutarit.

Regina coronatur etiam alia Regina coronata superstite.

Reginarum sustentatio.

rit. Sed hæc de coronatione Reginarum sufficiant, jam quædam de earundem sustentatione dicenda. In aulam Reginæ Rex sumptus, quoad vivit, suppeditat, sed defuncto Rege de suo ac de reditibus eorum bonorum, quæ Rex ipsi consensu ordinum dotis & donationis nomine propter Nuptias, attribuit, se cum aula sua sustentat, donec extra Regnum ad alia transeat vota vel etiam ipsa moriatur. Sin autem inscriptorum sibi Bonorum non est facta compos, tunc viduæ in Bonis Regalibus Provisio annua assecuratur, exemplo Serenissimæ Eleonoræ cui per Confœderationem anni 1674. ducenta & viginti florenorum millia promissa & denuo per Pacta Conventa Regis Joannis III. assecurata sunt, non computato in eam summam dono Nuptiali annuo ex salis fodinis Cracovienſibus, scilicet duobus millibus florenorum Ungaricalium, sive ut vulgo vocamus ducatorum, quæ eidem ex Constitutione Anni 1670. (ubi jus Reformatorium habetur) competunt. *Vid.* Constit. An. 1670. pag. 17. *tit. Oprawa. Confœderatio* general. An. 1674. pag. 20. Pacta Conventa anni 1674. tit. *Jako na przeszłey.* Constitut. *anni 1678. pag. 5. 6.* Quos autem Regina ministros & Officiales in aula sua alat, inferius commodiore loco ostendetur.

CAP.

CAP. II.
De
PACTIS CONVENTIS; ubi de Juribus Majestatis, & potestate Regum Poloniæ.

I.

Principum Poloniæ & soluta olim fuit potestas.

SCriptores Polonici etiam recentiores haud inviti largiuntur, primis temporibus Ducum Poloniæ absolutam nullisque legibus adstrictam suisse potestatem: *Fuit initio,* ait Cromerus, *liberior Dominatus Principis Poloniæ & nullis propemodum legibus adstrictus, infinitam non modo omnium rerum, sed etiam vitæ necisque omnium potestatem habens.* lib. II. *Descript. Polon. pag. 124.* Sic etiam ante Cromerum Joannes Dlugossus Sec. XV. Scriptor, Lechum primum Poloniæ Ducem appellat *vitæ necisque Dominum.* Tom. I. *Hist. Polon. lib. 1. pag. 63.* Verum enim vero cum Principes Poloniæ Christianam religionem introduxissent, temperari potestas illa cœpit per certas leges, quibus Reges

Regum Potestas temperari cœpit.

Ducesque Poloniæ sensim stringebantur. Causam hujus rei Cromerus primo piis Episcoporum monitis tribuit, ut qui Principes suos docuere, Regium imperium paternum esse debere. Et sanè primos Poloniæ Reges Episcopis sacroque Ordini magnas concessisse prærogativas passim legimus, eò quod ab illis imbuebantur sacris, & salutaribus monitis ad futuram cœlestem vitam instituebantur. Episcopi igitur aliique Sacerdotes prærogativis quibusdam ornati, dubio procul aliis etiam Christianis, præsertim autem in dignitate constitutis, Privilegia multa impetrarunt. Quin etiam fortassis ipsi Principes aliorum Christianorum Regum exemplis permoti, ut imperium suum amore stabilirent, multas incolis libertates concedebant, quemadmodum egregium hujus rei exemplum habemus in Wladislao Jagellone & patruele ipsius Alexandro Witoldo, qui Lithuanos ad religionem Christianam adductos iisdem Privilegiis, quibus gaudebant Poloni, donarunt. *Vid.* Albertus Wijuk Kojalowicz *Part. II. Hist. Lithuan. lib. II. pag. 91. seq.* Deinde tribuit etiam hoc Cromerus bellatricis Nobilitatis meritis, quod concessis ejusmodi Privilegiis Regum Poloniæ potestas sit certis legibus

Causæ immunitatum concessarum.

bus circumscripta. Denique non abnuit Cromerus, contentiones etiam Nobilium non parum hic effeciisse, quod de illis præcipue temporibus intelligi debet, quibus Regnum Poloniæ in plures partes distractum erat. Possumus nos aliam adhuc ejus rei causam addere, eamque ex natura Regnorum, in quibus Electio Regum viget, petitam. Postquam enim decedente stirpe Piastea Reges Poloniæ eligi cœperunt, ut exteri Principes ad Regnum, quod ambibant, admitterentur, quidvis Nobilitati concedebant. Exemplum ejus rei habemus in Ludovico Hungariæ Rege, qui ut vivente adhuc Casimiro M. successor Regni Poloniæ designaretur, tanta Privilegia Equestri Ordini concessit, ut etiam ab hoc Ludovico & qui eum in imperio Polonico præcessit, Casimiro Magno initium fere libertatis suæ deducant Poloni, ut videre licet ex jurejurando Regio, quod superiore capite *num. XXIV.* dedimus. Idem quod de Ludovico diximus, asserendum etiam est de Wladislao Jagellone & aliis Regibus ipsum subsequentibus. *Vid.* Cromer. *lib. XIX. de Ortu & Reb. gest. Polon. pag. 680.* Quamvis vero Reges illi magna Reipubl. Privilegia concesserint, non leguntur tamen specialia Pacta Conventa inter

Natura Regnorum electivorum.

Pacta Conventa Specialia olim non erant in usu.

inter Rempubl. & Regem eligendum interceſſiſſe, ſed ſufficiebat, ſi Reges poſt Electionem Privilegia Regni confirmarent, illaque pro ratione temporum deinde augerent. Poſt exceſſum demum Auguſti, cum externus Princeps eſſet ad Regnum admovendus, cœperunt Ordines Regni Poloniæ eligendo Regi certa Pacta præſcribere, in quæ electus Rex juraret, quæ Pacta deinde in Electione Stephani Sigiſmundi III. aliorumque Regum aucta ſunt. Has conditiones Poloni PACTA CONVENTA vocant, ut Germani Leges ſuas fundamentales, in quas jurant Imperatores, CAPITVLATIONEM CÆSAREAM appellare conſveverunt.

Poſt exceſſum Sigismundi Auguſti pacta Conventa ſcribi cœperunt.

II. In Pactis illis Conventis determinat Rex, quomodo ſe velit gerere Primum circa Jura Majeſtatis, verbi gratia circa Bella, Fœdera, Judicia, collationem Magiſtratuum, Legationes, monetam cudendam & quæ ſunt id genus alia. Quamvis de quibusdam etiam Juribus Majeſtatis, videlicet cum de illis jam aliàs ſatis Legibus & Conſvetudine cautum eſt, nulla in Pactis Conventis fiat mentio, ut de Legibus ferendis aliisque. Deinde etiam quædam in Pactis Conventis determinantur, quæ quidem ad jura

Contenta Pactorum Conventorum.

jura Majeſtatis non pertinent; ad ſalutem tamen publicam promovendam maxime neceſſaria eſſe videntur, huc pertinent leges de conjugio Regis, de Bonis Regiis augendis vel minuendis, de caſtellis aliquot de novo erigendis, & quæ ſunt id genus alia. Poſtremo quoniam ſereniſſimorum Regum Michaelis & Joannis III. Pacta Conventa ſcripta ſunt poſt Electionem & Renunciationem ipſorum, idcirco addita ſunt nonnulla, quæ ſpeciatim hos & non alios Reges tangunt, exempli cauſa, ne conſanguinei Regis in linea collaterari extollantur ſupra æqualitatem Nobilitatis Polonicæ, ſed ut eodem jure cum reliqua Nobilitate cenſeantur; item ut Rex hanc vel illam Provinciam à Regno abſtractam ab hoſtibus recuperet, & quæ ſunt hujus generis alia.

III. Sed placet ſpeciatim ſingula Majeſtatis jura, aliaque præcipua in Pactis Conventis ſive in Capitulatione illa exprimi ſolita percurrere, ut intelligamus, quænam ſit Poloniæ Regum poteſtas. Non obſervabimus autem ſtricte Ordinem, qui in Pactis Conventis ſive in Capitulatione illa reperitur, ſed quem, *n. II.* jam delineavimus. Ante autem quam ad ipſa jura Majeſtatis accedamus, præpone-

ponemus caput, quod etiam in Pactis primo semper loco ponitur. DE LIBERA REGVM POLONIÆ ELECTIONE. In illo autem capite promittit Rex, *se nolle Regem Poloniæ eligere, aut electionem indicere, aut quenquam alium modum tentare, instruendi aut designandi Regis sive successoris, vitæ suæ tempore.* Propterea quoque Reges ibidem pollicentur, se titulo HÆREDIS REGNI POLONIÆ nolle uti. Quando autem illa lex sit lata, & quamobrem ea adhuc Pactis Conventis inseratur, jam ex superioribus manifestum est. *Vid. lib. I. cap. II. n. XI. & lib. II. cap. I. n. 2.*

De libera Regum Poloniæ electione.

Rex titulo heredis Regni Poloniæ non utitur.

IV. Quod ad JUS SACRORUM attinet, illud Principes Religioni Romano-Catholicæ addicti Pontifici Romano fere totum cessere, quamvis quosdam actus ejusdem juris sibi reservarint etiam Reges Poloniæ, ut ex infra dicendis (præsertim ex num. X.) elucebit. Nunc de Religione Polonorum nounulla dicenda sunt, ut palam fiat, ex quibus causis capita quædam de Religione in pactis conventis posita sint. Seculo post Servatorem nostrum tum decimo Miecislaus sive Mieszkoi. Poloniæ Dux, Piasti abnepos, religionem Christianam, secundum RITUS ROMANOS, in Poloniam introduxit, quæ etiam reli-

Jus Sacrorum quodammodo sibi reservarunt Reges Poloniæ.

Religio Polonorum.

Conversio Poloniæ.

religio ad hæc usque tempora ibidem viget. Lithvania & Samogitia tempore Vladislai Jagellonis Regis Poloniæ & Alexandri Vitoldi Magni Ducis Lithvaniæ Christo nomen dederunt, acceperuntque sub exitum Seculi XIV. Episcopos Religioni ROMANO-CATHOLICÆ addictos. Quamvis Religio Christiana secundum RITVS GRÆCORVM in magna Lithvaniæ parte aut jam tunc viguerit, aut etiam paulò post fuerit introducta, quod hodierna Russica templa in Lithvaniæ testantur. Russia Septentrionalis, quæ Russia alba vocatur, & meridionalis, quæ Russiæ rubræ nomen habet, ut & Vkraina ab illo tempore, quo fuerant Regno Poloniæ conjunctæ, non secus ac multa Lithvaniæ loca Russiæ propinquiora, quæque Duces Lithvaniæ Russico Imperio detraxerant, RITVS GRÆCORVM maximam partem retinuerunt, licet postea Reges Poloniæ in Russiæ Provinciis, simul ac eas imperio suo subiecerunt, etiam Episcopatus Romano-Catholicos instituerint, ut ex cap. III. infra apparebit. Contigerunt tamen in omnibus Polonici Imperii Provinciis ratione religionis mutationes nonnullæ, quæ hoc loco nobis erunt annotandæ. Non longe à recepta religione Christiana JVDÆI colonias suas

Conversio Lithvaniæ

Russia alba & rubra Græcæ religioni adducta fuere.

Ritus Romani ibidem introducuntur.

Mutationes in Religione.

Iudaica religio.

suas huc ex Germania, cujus linguam adhuc retinent, deduxisse videntur, quos deinde anno 1264. Boleslaus Dux majoris Poloniæ Casimiri Magni Regis Poloniæ Proavus in Provincia sua multis Privilegiis donavit, quæ videantur apud Janum Januszovium *lib. X. Constitut. Regn. Pol. tit. 1.* Deinde circa an. 1341. Confirmavit eadem Privilegia Judæis Casiimirus Magnus Rex Poloniæ, Boleslai jam nominati Pronepos, idque procurante quadam muliere Judæa, nomine Esthera, cujus consuetudine Rex ille utebatur. *Vid.* Neugeb. *lib. III. Hist. Polon. in fin.* Ex eo tempore Judæi per Poloniam & Lithvaniam in immensum creverunt, hodieque per urbes & pagos habitant frequentissimi, adeo ut non inepte, nescio quis, dixerit, Poloniam esse Paradisum Judæorum. Ad finem vergente Seculo XIV. à Christo nato, videlicet An. 1397. Vitoldus Magnus Dux Lithvaniæ devictis TARTARIS Trans-Volgensibus & Nahajensibus, totas eorum tribus, quas *Hordas* vocant, transtulit in Lithvaniam, qui ad huc hodie obstinatissime *sectam Mahumedanam* retinent. Et hi hodieque reperiuntur non solùm ad Vacæ amnis ripas, sed etiam tum per agros, tum per suburbana Regiarum Civitatum, primoremque Lithvaniæ possessiones sparsi. Ad Vilnen-

Tartarica Religio.

sem urbem Tartari habent suburbium, *Lukiszki Tatarskie* dictum, in quo etiam suæ Religionis templum habent. *Vid.* de his Tartaris Kojalowiz *Part. II. Hist. Lithvan. lib. II. ad an. 1397. pag. 56.* Dantur præterea etiam Tartari in partibus Russiæ & præcipuè Podoliæ, quæ olim Tartaris tota fuit subjecta. Appellantur autem illi *Tatarzy Lipkowie*, uti in Russia *Czeremissi*. Extant de Tartaris quam plurimæ Constitutiones, ut *An. 1607. pag. 862. An. 1611. pag. 47. An. 1616. pag. 45. An. 1628.* & aliæ quamplurimæ; inprimis vero Constitutio *Anni 1616. pag. 58.* ubi Tartari Lipcenses (*Tatarzy Lipkowie*) in gratiam recipiuntur. Ejusdem Wladislai Jagellonis Poloniæ Regis & Vitoldi Magni Ducis Lithvaniæ temporibus cœpit secta HUSSITICA, sive BOHEMICORUM FRATRUM in oris Polonicis invalescere, auctoribus Procopio Holy, Petro Payne, Bedricho Straznicio & Wilhelmo Kostka. Nec de erant ipsis Fautores ex præcipua Nobilitate Polonica, cum ipsorum partes secuti esse dicantur Zbanscius, Ostroro-gius, Gizovius & alii. Favebat etiam Hussitis Sigismundus Koributhus in Lithvania, Vitoldi frater germanus; ut ex Dlugosso, Cromero aliisque probat Adamus Wengerscius *lib. I. Histor. Eccles. Slavonica-*

Secta Hussitarum Sive Bohemicorum Fratrum.

vonicarum Provinciarum cap. VII. Quamquam autem severissimis edictis in Polonia contra Hussitas actum est, ut cognoscimus ex Jani Januszovii *lib. II. Constitut. Part. VI. tit. 4. pap. 260. seqq.* extirpari tamen illa secta prorsus non potuit, ut probat Wengerscius *lib. 1. cap. 13.* Maximum autem periculum imminebat Religioni Pontificiæ superiore Seculo, cum D. Martinus Lutherus corruptelas, quæ in Ecclesiam successu temporum irrepserant, eliminare cœpisset. Tunc temporis enim eandem doctrinam disseminare cœperunt LVTHERANI, quibus postea accesserunt CALVINIANI, sive ut dici malunt REFORMATI. Lutherani hodie inPolonia dicuntur *Sassowie*, id est Saxones, quia Lutherus in Saxonia vixit & docuit: Reformati autem vocantur *Zborowci*, quasi dicere velis *Conventuales*, à voce Polonica *Zbor*, quæ cætum, conventum Ecclesiam notat, ita dicti. Inter primos Ecclesiæ Reformatores tempore Lutheri fuerunt in Polonia Martinus Glossa, Joannes Seclutianus, Joannes Casminius & Martinus Prasnicius. In Lithvania quoque Sectatores Lutheri vestigia posuere, auctore quodam Abrahamo Culva Theologiæ Doctore. Auxerunt partes Lutheranorum Studiosi Cracovienses ob cædem Commilitonum Anno 1549. à famulis Andreæ Czarnkovii patratam & à Magistratu non punitam, in Germaniam & Bohemiam dispersi. Cum enim illi in Poloniam revertissent longè lateque doctrinam Lutheri in Germania alibique locorum hausta propagarunt; ut fusè recenset Stanislaus Orichorius *Annali II. pag. 35. & seqq.* Inprimis autem in Prussia Lutheranismus ita invaluit, ut non tantum urbes majores & pleræque minores, sed etiam universus ferme equestris ordo eam religionem sit amplexus, ut alibi à nobis demonstratum est. In Polonia quoque præcipuæ familiæ, aut ex iis quidam saltem dogmati huic favebant, ut fuere Comites de Gorka, Comites de Ostrorog, Zborovii, Myszkovii, Cicocii, Olesnicii, Sienennii, Firleji, Stadnicii, Branicii, Lubomirscii, Slupecii, Opalinscii & alii plurimi. In Lithvania autem Sectatores ejusdem Doctrinæ fuere Duces Radivilii, Comites Chodkievicii, Sapiehæ, Woinæ, Wolovicii, Pacii, Tyszkievicii aliique non pauci. *Vid.* Casp. Cichorius *lib. II. Alloquiorum Ociessensium.* Quare Sigismundi Augusti tempore totus ferme Senatus fuit Religioni Lutheranæ & Reformatæ addictus. Quinetiam

Lutherana religio in Polonia.

Calviniani Polonici.

Primi in Polonia Lutherani Doctores.

Studiosi ex Academia Cracoviensi discedentes.

Prussia tota fere Lutheranismum recipit.

Familiæ in Poloniæ Lutheranæ.

Senatus fere totus Lutheranus cum Calvinianis.

Episcopi ipsi favent Lutheranis.

ipsi Episcopi *R*omano-Catholici nutare in religione cœperunt. Nam Jacobus Vchanius Archiepiscopus Gnesnensis, Joannes Drojovius Cujavienſis Petris Kiovienſis, Leonhardus Camenecenſis, Titelmannus (ſive potius Tidemanus Gise) & Joannes Dantiſcus Culmenſes & poſtea Warmienſes Epiſcopi, imo ipſe Sigiſmundus Auguſtus Rex Religioni huic non fuiſſe adverſi memorantur, ut teſtatur Adamus Wengerſcius *lib. I. cap. 13.* nec diffitetur de quibusdam Paulus Piaſecius *in Coron. pag. 49. (41)* Præter Lutheranos autem & Calvinianos etiam in Poloniam non pauci ARIANI & SOCINIANI penetrarunt, & in his inter primos Lælius Socinus, patria Senenſis Italus. Hi tantos in Polonia fecere progreſſus, ut etiam ſcholas ſuæ ſectæ non incelebres erexerint Rakoviæ, Kiſſeliniæ & Luclaviciis. Hæc igitur cauſa eſt, cur ab exceſſu Auguſti ſingulorum Regum Pactis Conventis hic articulus inſeratur: *quod Reges pacem inter Diſſidentes de Religione velint tueri;* id quod etiam hodiernus Rex Sereniſſimus Joannes III. non tantum in Pactis conventis, ſed etiam in generali Confirmatione jurium promiſit. Sub diſſidentium autem titulo hodie non comprehenduntur *Ariani*, neque à fide Romano-Catholica & Græcorum Vnitorum apoſtatæ, ut habet Confœderatio Ordinum generalis Anni 1668. *pag. 5. §. Ariani.* Decrevit autem Reformatorum numerus maximè ſub Sigiſmundo III. Rege. *Hic enim Sigiſmundus potiſſimam præcipuamque Senatus partem novo ac recenti addictam dogmati in primordiis Regnorum receperat; decedens, duos tantum reliquit. Sigiſmundum Grudzinium Caliſſienſem & Raphaelem Leſzczynium Belzenſem Palatinos: illum quidem occultiori cuipiam ſectæ deditum, proindeque minus noxium; hunc Calvini ſequacem ſummæ nihilominus probitatis Civem patriæque ſtudentem commodis*, ait Stanislaus Kobierzycki *lib. I. Hiſt. Wladislai Principis pag. 4.* Deinde Joannes Caſimirus Rex Anno 1658. ejecit Arianos (qui ſeſe ad illud usque tempus titulo Diſſidentium utcunque tutabantur) è Polonico Imperio conceſſo ipſis ad vendenda bona ſua triennio. *Vid. Conſtitut. Anni 1658. pag. 2.* Anno deinde proximo hoc ipſum privilegium ad duos tantum annos, uno videlicet anno jam elapſo, reſtrictum eſt, ut habet Conſtitutio

Sigismundus Augustus fovet Lutheranos.

Ariani & Sociniani in Polonia.

Scholæ Socinistarum.

Articulus Pactorum Conventorum de pacè inter Diſſidentes ſervanda.

Ariani ſub Diſſidentium nomine non comprehenduntur.

Lutheranorum & Calvinianorum numerus decreſcit.

Arianos ejicit Joannes Caſimirus.

tutio *anni 1659. p. 1. Conf. Constitut. Anni 1661. p. 1. seq. & an. 1662. pag. 2.* Quamobrem Reges Poloniæ ab Alexandro VII. Pontifice Romano titulum hunc adepti sunt, ut jam REGES ORTHODOXI dicantur. Ejectis igitur Arianis, paucioribus etiam Magnatum & Nobilium Religioni Lutheranæ & Reformatæ faventibus, ulterius quoque sunt progressi Ordines Polonici, dum non tantum Dissidentes à Dignitatibus excludi, sed etiam Pactis Serenissimorum Regum Michaelis & Joannis III. caput hoc inseri voluere, *ut Rex Poloniæ sit actu Catholicus; Regina quoque sit Catholica nativitate sive vocatione.* Vid. Pacta modo citata *initio fere.* Antea quidem etiam semper illud cavebatur, ne Rex eligeretur à Romano-Catholica Religione alienus, idque propterea, quoniam in Statuto quodam hæc extant verba: *Referendarius adeat Regem post sacrum missæ;* nulla tamen expressa lex antiquitus hac de re lata reperitur. Verùm & Russi Græcæ Religioni addicti jam non parum debilitati sunt. Ut enim alia hic sicco præteream pede, certe sub ipsum superioris Seculi exitum maximum Ecclesia Græca in Polonico Imperio passa est decrementum, cum Anno 1596. in Concilio Breslensi in Lithvania magna pars Russorum

Reges Poloniæ dicuntur Reges Orthodoxi.

Russi non parum sunt debilitati.

Conjunctio Russorum cum Ecclesia Romana.

rum Regi Poloniæ subjectorum sese Romanæ Ecclesiæ conjunxisset. Primi hujus conjunctionis auctores fuere *Cyrillus Terlecius* Luceorienſis, *Leonitus Pelczycius* Pinscensis, *Dyonysius Zbirucius* Chelmensis & *Gedeon Balaban* Leopolienſis Episcopi Græcæ Religioni addicti. His postea accessere *Hypathius Pociey* ex Castellano Brestianensi primum monachus & inde Episcopus Volodimirienſis & Brestianensis, & *Michael Kopinstinscius* Episcopus Præmislienſis Græcæ Religionis. Hi cum pactum de unienda Ecclesia inter se iniissent, celebrarunt cum suo Metropolita Concilium An. 1594. Brestæ in Lithvania, tabulasque de curanda dicta Ecclesiarum conjunctione omnes subscripserunt. Anno proxime sequenti 1695. Pociey & Terlecius nomine Synodi missi sunt ad Regem & inde ad Papam Romanum, qui ex voto rem confecere. Reversis Româ legatis celebrata est Synodus Brestæ An. 1596. cui non tantum Episcopi Russi interfuere, sed etiam Legati Regii Dux Nicolaus Christophorus Radzivilius Palatinus Trocensis, Leo Sapieha Cancellarius Lithvaniæ; Demetrius Chalecki Thesaurarius Lithvaniæ aliique Magnates Russi, & in his maxime Constantinus Dux Ostrogius, qui conjunctioni illi maxime adversabatur. Hic Episcopi

Russi & qui eos sequebantur cum suo Metropolita conjunctioni illi subscripserunt. Acta ejus Concilii postea mense Decembri à Rege & ab Equestri ordine & postea etiam sæpius variis in locis sunt confirmata, ne ab alis rigidioribus Russis infirmarentur. Attamen eodem illo tempore, quo Synodus Brestensis Præside Metropolita habita est, convenerunt etiam alii Græci, qui conjunctioni reclamabant, & hi præside quodam Nicephoro illos Episcopos damnarunt. *Vid.* Albertus Wijuk Kojalowiez *in Miscellaneis rerum ad Statum Ecclesiasticum in Magno Duc. Lithv. pertinentium pag. 50. seqq.* Adamus Wengerscius *lib. IV. Hist. Eccl. Slavon. cap. 2.* Cæsar Baronius *in Appendice ad Tom. VII. Annalium Ecclesiasticorum.* Ex illo rempore Græci distingui cœperunt in *Vnitos & Non Vnitos.* Illi Polonis vocantur *uniaci*, vocabulo Latino in Polonicam terminationem deflexo: Hi vero *Nalevayko*, voce nescio quo casu ipsis indita. Retinuerunt autem Russi uniti ritus suos veteres & pleraque dogmata Græcorum, ut communionem sub utraque specie, & alia; sensim tamen magis magisque ad Latinorum sententiam inclinant. Vtriusque sectæ in Russia Alba & Rubra, item in Vkraina reperiuntur quamplurimi, qui sese invicem maxime insectantur

Multi Russi conjunctioni Ecclesiarum repugnant.

Græci in Russia duplices.

Utriusque sectæ Russi sunt frequentes.

tur. Ne autem Russi non Vniti sive Russi veteres, ut ibi locorum etiam nominari solent, in Religione sua turbentur, cautum est à Serenissimis Regibus non tantum in diversis Legibus, sed etiam in diversis Pactis Cosacicis; inprimis vero, quæ Anno 1658. die 16. Septembris Hadiaci sunt inita cum Joanne Wyhowscio Exercitus Zaporohensis Duce. In illis enim pactis Archiepiscopus sive Metropolita Kioviensis Græcæ religionis cum aliis Episcopis Græcis sive Russicis in Senatum admissus est, ut proximo capite fusius docebitur. Constitutum etiam tunc fuit, ut in Palatinatu Kioviensi Dignitates Senatoriæ conferantur tantùm Viris Græcæ religioni & quidem non unitæ addictis: in Palatinatu vero Braclaviensi & Czernichoviensi alternatim, ita ut defuncto Senatore Romano-Catholico substituatur Græcus & Græco iterum Romano-Catholicus. Item promittitur Græcæ Religionis hominibus aditus ad Magistratus in urbibus, in quibus templa sua habent. Juraverunt in hæc pacta Anno 1659. in Comitiis Regni generalibus ipse Rex suo & Reipubl. nomine; Archiepiscopus Gnesnensis suo & successorum suorum, ut & totius Cleri Polonici nomine: Episcopus Cracovienses suo & Cleri totius Regni nomine: Episcopus

Pacta Hadiacensia Russis veteribus multa indulgent.

Wilnensis suo & totius Cleri Lithvanici nomine: Duces Evercituum: Cancellarii: Marschalcus Ordinis Equestris suo & Nunciorum Terrestrium ut & totius Nobilitatis Imperii Polonici nomine: tandem etiam Nuncii Exercituum Zaporohensium suo & Exercituum dictorum nomine. Ut autem hæc firmiora redderentur, inserta est tota hæc Pacificatio Constitutionibus Anni 1609. cum enumeratis illis jurisjurandi a Rege & Magnatibus præstiti formulis. Immò etiam in Pactis Conventis Reges pollicentur, se causas ad Græcæ Religionis homines pertinentes quamprimum composituros secundum Jura & Privilegia ipsorum. *Vid. Pacta Conventa Regis Michaëlis & Joannis III. non procul ab initio.*

Provocationes veteribus interdicuntur ad Sedem Constantinopolitanam.

Quoniam verò Græci Veteres sive non uniti sub specie provocationis ad Constantinopolitanum Patriarcham in Turciam excurrebant, periculumque erat, ne sub hoc prætextu Patriam proderent; ideò Constitutione Anni 1676. *pag. 28.* prohibitum est, ne Græci illi Regno egrederentur, constitutumque, ut ultima instantia esset apud *Wladikas* sive Episcopos Ruthenicos in Regno Poloniæ degentes. In delinquentes constituta est pœna colli & confiscatio Bonorum. Verùm cum Græci non uniti in Comitiis sequentis anni 1577. hac de re conquererentur, dilata est hæc res ad proxima Comitia, ubi ad causam hanc componendam ex Senatu & Equestri Ordine nonnulli deputari debuerunt, ut habet Constitutio anni 1677. *pag. 11. tit. Religia Græcka.* Prærer Russos, qui Græcæ Religioni sunt addicti, dantur etiam in Polonia ARMENI, præsertim in Palatinatu Russiæ & in Podolia, ubi sunt frequentissimi. Gens illa est mercaturæ dedita, mercesque varias ex Persida & Turcia in Poloniam advehit. Habent in urbibus Russiæ majoribus suos Magistratus seu Seniores Nationis, qui fidem Regi & urbico Magistratui spondent & in vitia gentis suæ ipsi animadvertunt. Episcopos etiam suos habent Leopoli & Camenecię, quibus in sacris subsunt. *Vid.* Simon Starovolscius *in Descript. Polon. pag. 114. 129. 130.* Quamquam autem Armeni illi Religionem ritusque habeant à Romano Ecclesia diversos, Pontifici tamen Romano se subiecerunt, ut antea quoque de Russis diximus. Ad extremum quoniam ad Conservationem sacrorum pertinent TEMPLA, monasteria, Scholæ, pauca etiam de his addenda sunt. Fundationes omnes Templorum, monasteriorum & Scholarum semper confirmari solent ab omnibus Ordinibus in generalibus Comitiis, confirmatio-

Armeni in Polonia.

Armeni Polonici Romano Patri se subiecere.

Templa, Scholæ, Monasteria.

mationesque illæ Constitutionibus Regni & Magni Ducatus Lithvaniæ inseruntur, ut ex singulorum propemodum Comitiorum Constitutionibus elucet. Non est tamen mos ille adeò antiquus, sed sub finem demum superioris Seculi invaluit, cum antiquiores fundationes in vetustioribus Statutis & Constitutionibus non reperiantur. Causa autem moris hujus recepti non est alia, quam quod singulis templis, Scholis & Monasteriis recens erectis attribuunturBona terrestria; ne igitur his donationibus Respubl. penitus exhauriatur, nonnisi in Comitiis confirmari possunt ejusmodi fundationes. Inter Scholas præcipua est *Academia Cracovienſis*, quæ inchoata quidem est à Casimiro Magno, sed absoluta demum ex testamento Hedvigis Reginæ à Wladislao Jagellone, confirmata verò ab Vrbano V. Papa. *Vid.* Janus Januszovius *lib. II. Constitut. Reg. Pol. Part. IV. tit. 12. pag. 216.* Academiæ hujus Cancellarius est Episcopus Cracovienſis, ideoque ut ordo in Academia illa observetur, ille curare debet, ut vult Constitutio *Anni 1635. tit. Acad. Kracov.* Quoniam autem hæc Academia Patrum nostrorum memoria multas cum aliis controversias habuit, ideo non tantum in aliis Legibus jura ipsius & Privilegia sunt confirmata,

Academia Crocovienſis.

Academiæ Cracovienſis Cancellarius.

firmata, ut *anno 1613. pag. 9. an. 1633. p. 26. anno 1635. pag. 41.* sed etiam digna ea res habita est, ut Pactis Conventis Serenissimorum Regum Michaëlis I. & Joannis III. circa finem insereretur. De aliis Academiis, Gymnasiis, Collegiis & Scholis Regni Polonici, dabitur alibi agendi locus.

V. Post jus Sacrorum primas deferimus juri LEGVM FERENDARVM. Cum enim Regis sit Remp. sibi subjectam regere: regere autem eand. commodius nequeat, quam si ipsi Leges præscribat, secundum quas cives vitam suam instituant felicitatemque civilem eo modo consequantur; ideo Leges non immerito hunc sibi locum vendicant. Et ex hoc principio facultatem, quæ circa Leges condendas versatur, ἀρχιτεκτονικὴν vocat Aristoteles *lib. VI. Ethic. cap. 8.* De Legibus autem antiquiorum Polonorum Polonici Scriptores varia tradunt, quæ hic nobis commemoranda erunt. Tempore Lechi, primi Polonorum Ducis, jus dabatur non ex præscripto Legum, quæ nullæ erant, sed ex arbitrio Principis, hoc est ex æquo & bono, ut asserunt Cromerus *lib. II. de Ort. & Reb. gest. Polon. pag. 419.* & Neugeb. *lib. II. Hist. Polon. pag. 40.* Deinde autem circa Ann: DCC. Gracchus, sive ut ab aliis vocatur Cracus, cum

Ius Legum ferendarum

Tempore Lechi nullæ fuere leges.

Cracus Leges promulgat.

cum animadverteret Rempublicam sine Legibus consistere vix posse, primus Leges promulgavit, ut scribit Dlugossus *Tom. I. lib. I. pag. 51.* Postea cum Polonia Religionem Christianam jam recepisset, *Boleslaus Chrobri Reipubl. tenorem ad utilitatem Legesque salutiferas gratia humanæ societatis descriptas condidit, & edicto publico confirmavit*, ait iterum Dlugossus *Tom I lib. II. pag. 164.* Sed hæ leges non adeo multæ esse videntur, quia idem Dlugossus de Miecislao II. Boleslai Chrobri filio & in Regno successore tradit, quod primus leges cumulaverit *lib. II. pag. 92.* Seculo XII. jam adulto, Casimirus Justus Boleslai Crivousti filius natu minimus tres tulisse leges dicitur, nimirum *1. Ne Nobiles in agrestium Bona grassarentur. II. Ne quis Legationis necessitate jumenta, equos, &c. colonis abduceret. III. Ne Ecclesiasticis Bonis mortuo Episcopo vis inferretur.* Dlugossus *lib. VI pag. 484.* Idem Casimirus post mortem Dlugosso *pag. 507.* audit Lator optimarum Legum, quod nobis argumento esse potest, plures etiam ab ipso Leges esse latas. Post Casimirum Justum Boleslaus Dux majoris Poloniæ Anno 1264. Calissiæ leges condidit. Et hæ sunt primæ Leges, quas scriptas in voluminibus Legum habemus, sed tantum Privilegia quæ-

Boleslai I. Reges

Miecislaus cumulat leges.

Casimiri Iusti leges.

Leges Boleslai de de Iudæis.

quædam Judæis concessa comprehendunt, ut videre licet ex Jani Januszovii *lib. X. Constitut. tit. 1. pag. 1115.* Porro circa annum 1235. cum Henricus Barbatus Cracoviam occupasset, leges quasdam improbas & pestilentes, quæ auxiliatrices, virginales & viduales dicebantur sustulit melioresque nonnullas sanxit, teste Cromero *lib. IX. Histor. Polon. pag. 535.* & qui eum ubique fere exscribit Neugebauer. *lib. III. Hist. Pol. pag. 137.* Post hos omnes Casimirus Magnus labente Seculo XIV. partim novas leges scribi jussit, partim veteres emendavit, *quibus Palatinorum & judicium infinita potestas certis cancellis coercita est, ut non ex moribus aut libidine sua, sed è scripto jure deinceps judicarent*, ait Cromerus *lib. XII. Hist. Pol. sive de Ort. & reb. gest. Polon. pag. 602. & 598.* Et hunc Casimirum quidam Polonici Scriptores primum faciunt Legum Polonicarum conditorem, de quo videatur Simon Starovolscius *in Poloniæ Descript. pag. 242.* Sed Cromerus illud non nisi hoc modo vult intelligi, quod Casimirus condiderit Leges scriptas, cum antea Poloni tantum Legibus non scriptis usi essent, ut patet ex verbis modo adductis. Verum neque hoc, quod Cromerus asserit, ita simpliciter concedi debet, quoniam & olim Boles-

Henrici Barbati Leges.

Casimirus Magnus Leges tulit plurimas.

Casimirus Leges jubet scribi.

Boleslai Chrobri leges scriptæ

Boleslaus Chrobri leges scribi jussit, ut Dlugossum supra audivimus asseverantem, & postea etiam Boleslai Ducis majoris Poloniæ Leges scriptæ adhuc habentur, ut Januszovii Volumen Constitutionum supra citatum testatur. Nisi dicere velimus, neque has Boleslai leges olim fuisse scriptas, sed à Casimiro Magno in tabulas postmodum relatas confirmatasque, ut colligi posse videtur ex titulo harum Legum apud Januszovium. Quid postea circa Leges in Polonia actum sit, docet nos Cromerus:

Boleslai Duces leges scriptæ.

Leges tempore Iagellonidarum.

Legum scriptarum, inquiens, *usus fuit nullus apud Polonos vetustioribus temporibus. Nec ullæ extant antiquiores iis, quas Casimirus Magnus* (non ille, de quo nos supra, sed filius Vladislai Jagellonis, qui Sec. XV. vixit) *Rex condidit: quæ sane pauculæ sunt. Nec multæ iis à filiis ejus Joanne & Alberto & Alexandro adjectæ sunt. Extremis demum fere temporibus Sigismundi Senioris & regnante filio ejus Sigismundo Augusto magis ac magis exarsit & longius progressus est pruritus & libido novarum Legum condendarum & antiquiorum mutandarum. Quo fit, ut hæ*

hæ propemodum exolescant, novæ autem vix ac ne vix quidem inolescant. Hæc Cromerus *lib. II. Descript. Polon. pag. 134. Edit. Lugd. Batav. an. 1627.* Non desunt tamen, quæ hic jure merito desideres. Nam prima Cromeri verba ex loco jam citato manifeste contradicunt aliis Cromeri verbis, ex lib. XII. ejus de Ortu & Rebus gestis Polonorum depromptis, & à nobis antea adductis, neque etiam cum rei veritate conveniunt. Præterquam enim quod minus usitatum est, Casimirum IV. Jagellonidem titulo Magni insignire, cum alius fuerit Casimirus Seculo XIV. cui titulus Magni, aut ob staturam, aut ob res præclare gestas, attributus fuit; reperiuntur etiam ante Casimirum Jagellonidem scriptæ leges non tantum Boleslai, ut supra dictum, sed etiam Ludovici, ipsiusque Vladislai Jagellonis, ut constat ex Legibus à Joanne Lasco, Jacobo Prilusio aliisque collectis. Rectius ergo hæc verba Cromeri in illa editione, quæ Alberti Cranzii Wandaliæ adjecta est, leguntur hoc modo: *Legum scriptarum nullus fuit usus apud Polonos vetustioribus temporibus, nec ullæ extant antiquiores iis, quas Casimirus Magnus Rex condidit, (ne*

Verba Cromeri excutiuntur.

nunc quidem vel multæ vel exquisitæ sunt) sed unica lex erat Rex sive Princeps. Hæc verba Cromerus sine dubio posuit, cum primo libellos duos de Republ. Polonica tempore Sigismundi Augusti conscriberet. Postea vero jam senex scriptum illud suum recognoscens verba citata immutavit, sed minus rectè, si principium illorum consideremus: postrema enim Cromeri verba antea ex editione Lugdunensi citata recte se habent. Nam & hodie adhuc singulis in Comitiis Constitutiones, quæ antea Statuta vulgo dicebantur, scribuntur, & quidem tanto numero, ut de ipsis Poloni sæpius in Comitiis conquerantur, sæpiusque ex Tacito, *corrupta Republ. plurimas leges esse*, ingeminent. Notandum præterea est, Leges Polonicas olim scriptas esse Latino sermone usque ad annum sexagesimum secundum Seculi superioris, quo constitutum est, ut Constitutiones in posterum Polonice scriberentur. *Vid.* Volumen Constitut. *ad an. 1562. pag. 27.* & Theodor. Sawacki *Part. I. Constitut. tit. 1. pag. 4.* In Magno Ducatu Lithuaniæ itidem antiquitus nullæ Leges scriptæ fuere: sed Duces ex familia Jagellonica oriundi ad exemplum Polonorum cœperunt etiam scriptas leges promulgare, quas deinde Sigis-

Leges Polonicæ olim scribebantur Latino sermone, nunc autem Polonicè.

Leges Lithvanicæ.

Sigismundus Augustus Dux Lith. in unum Corpus An. 1530. colligi jussit. Cum vero adhuc defectus in eo animadverterentur, idem Sigismundus Augustus jam Rex Poloniæ factus Statutum illud denuo correctum in Ordinum Lithuaniæ frequenti conventu Vilnæ indicto confirmavit. Extremis demum Sigismundi Augusti temporibus conjunctione Lithuaniæ cum Polonico Regno jam peracta, constituti sunt, qui eliminatis Legibus dictæ Conjunctioni contrariis Statutum Lithuanicum corrigerent, ut habet Constitutio *anni 1569. p. 490.* Conf. Kojalowicz *Part. II. Hist. Lithu. lib. VIII. pag. 490.* Cum etiam illud effet factum, publico omnium ordinum decreto An. 1578. tempore Stephani Regis illa Correctura quarundam Legum comprobata est, ut est in Constitutione dicti anni *pag. 332.* Sed neque hic substitit juris corrigendi prurigo. Anno enim 1581. per publicam Constitutionem *pag. 380.* jussum est denuo totum Statutum Lithuanicum corrigi. Cum verò opus illud non processisset, designati sunt ad negotium hoc nonnulli An. 1609. & postea An. 1611. denuo alii, qui Statutum Lithuanicum corrigerent, quod etiam factum est. Nam an. 1613. Statutum jam correctum Ordi-

Statutum Lithuanicum conditum.

nibus Poloniæ in Comitiis oblatum est, necdum tamen Confirmatio ejusdem obtineri potuit, ut testantur dictorum annorum Constituiones, nempe Constit. *anni 1609. p. 909. anni 1611. pag. 40. anni 1613. p. 47.* Sed neque hic Correctionum finis. Etenim in Comitiis anni 1633. denuo novi Revisores constituti sunt, qui operi ultimam manum imponerent, quod cum esset factum, typis illud excudi An. 1647. permissum est; id quod etiam An. 1648. factum est. De Statuto Wolynienſi & Braclavienſi consuli possunt Constitutiones *anni 1589. pag. 526. anni 1590. pag. 583. anni 1647. p. 18. anni 1667. p. 30.* Quænam juris Prussici fuerint fata in Prussia Nova fuse ostendimus, ideo hic loci ea repetere non attinet. Sufficit strictim illud commemorasse, Jus Terrestre Nobilitatis Prussiæ correctum, An. 1598. in Comitiis Regni fuisse confirmatum & proxime sequenti anno typis Thorunii mandatum. Præter Constitutiones, Statuta & jura hactenus à nobis commemorata, est etiam in urbibus Polonicis & Lithuanicis aliquis usus LEGVM SAXONICARVM, de quarum in Poloniam prima introductione non una est Scriptorum sententia. Simon Starovolscius ita hac de re scribit: *Casimirus Magnus primus ipse urbi-*

Jus Terrestre Nobilitatis Prussicæ

Jus Saxonicum in Polonia.

Diversæ sententiæ de origine juris Saxonici in Polonia.

urbicæ plebis jura à vicinis Saxonibus accipere ex facili permisit, cum assiduis supplicationibus Germanorum, qui passim tum in Poloniam habitatum lucri causa veniebant, sollicitaretur, ut similem Patriæ suæ urbium administrationem haberent & inter Sarmatas jurium ignaros Consulum & Advocatorum honore advenæ eminerent. Atq; hinc mos invaluit, ut omnes Poloniæ civitates in hodiernum diem usque jure Saxonico (quod vulgo Magdeburgense vocatur) tum plebiscitis quælibet propriis & Constitutionibus Regiis utantur. Hæc Starovolsc. *in Descript. Polon. pag. 243.* Eadem habet etiam Joachimus Pastorius ab Hirtenberg *in Floro Polonico in Casimiro Magno.* Confirmari hæc posse videntur auctoritate ipsius Sigismundi III. Regis Poloniæ, qui Casimirum Magnum omnium primum Teutonico jure urbes & oppida uti voluisse dicit, in tabulis, quibus Speculum Saxonicum Jusque Weichbildicum confirmat, quas Tabulas, mihi nondum visas, citat Hermannus Conringius *in lib. de Orig. Juris Germanici cap. 31. pag. 194.* Verum hæc non recte se habere,

animadvertens Conringius, altius originem hujus Juris in Polonia repetit, nempe à Lesco Nigro, qui hoc jus Cracovienſibus conceſſiſſe dicitur, eò quod ab illis ſervatus erat, idque probat Convingius *ex Philippi Decii Antiquitat. Polonicis.* Sed etiam hæc minus recte ſe habent. Et enim jam ante Leſci Nigri tempora referunt Polonici Scriptores Boleslaum Pudicum Ducem Poloniæ jure Saxonico ſive Magdeburgenſi, quod etiam Sredenſe & Teutonicum vocant, Cracovienſem urbem ſtabiliviſſe. Cromer. *lib. III. Hiſt. Polon. pag. 161.* Conciliari tamen hæc omnia poſſe videntur eo modo, ſi Boleslao Pudico primam juris hujus introductionem, Leſco Nigro ejus cum pluribus urbibus communicationem, & denique Caſimiro Magno plenam ejusdem juris in omnibus urbibus confirmationem tribuamus. De jure CVLMENSI & LVBECENSI, quorum illud in omnibus fere urbibus Pruſſiæ Regiæ, hoc autem in quibusdam tantum recepta ſunt, hic nihil addimus, quoniam de iis jam alibi à nobis copioſe actum eſt. Enumeratis igitur diverſis Juribus in Polonia uſitatis, jam quæritur, utrum Principes has leges propria ſanxerint auctoritate, an vero

Sententiæ diverſæ conciliantur.

Ins Culmenſe & Lubecenſe in Pruſſia.

Quæ poteſtas Regum in Legibus ferendis.

vero ex conſilio Procerum eas condiderint? Primis temporibus Principes Poloniæ abſoluta poteſtate jura & Leges populo dediſſe, & ex ſuperioribus jam conſtat, & non obſcure colligitur ex Cromeri *libro II. de Ort. & Reb. geſt. Pol. pag. 419.* & Neugeb. *lib. II. in Lecho.* Poſteaquam vero Reges Poloniæ Chriſtianam Religionem ſuſcepiſſent, leges jam ex conſilio Procerum poſuiſſe memorantur. De Caſimiro juſto Boleslai Crivouſti filio, qui vixit ſub finem Sec. XII. & initio XIII. refert hoc ipſum Dlugoſſus *lib. VI. pag. 484. ſeq.* De Boleslao Pudico idem aſſerit Neugebauer *lib. III. pag. 137.* Idem obſervaſſe dicuntur & alii Reges, qui *nonniſi in Comitiis communi Prælatorum, Baronum & Nunciorum Terreſtrium conſenſu leges correxerunt, & novas ſanxerunt*, ut teſtantur ipſi Reges Caſimirus, Alexander, Sigiſmundus I. & alii. *Vid.* Herburt. *in Statuto. tit. Conſtitutio pag. 110. tit. Lex pag. 261. ſeqq. Statutum p. 467.* Tandem Sigiſmundus III. Rex lege anno 1588. Cracoviæ lata ſanxit, ut Leges in Comitiis ſcriptæ, antequam publici juris typis exſcriptæ fiant, per Marſchalcum Ordinis Equeſtris & per Deputatos duos vel tres ex Senatoribus & ſex è Nunciis Terreſtribus reviſæ ſubſcriptæque in præſentia Regiæ Ma-

Reges ex conſilio Senatus cœperunt ferre leges ſuſceptâ religione Chriſtiana.

Hodie in Comitiis feruntur conſenſu omnium Ordinũ.

jestatis legantur, cum interrogatione per Cancellarios, an Rex, Senatores & Nuncii Terrestres easdem sigillo muniri jubeant. Addiderunt alii Reges ut hoc modo Constitutiones sigillo munitæ ad Acta Castrensia Varsavienſia, vel in defectu ejus Officii ad metricam Regni ad sumptum quarto die post Comitia finita porrigantur. Deinde ut sumptibus Thesauri, curante aliquo Secretario Regio typis mandentur, impressæque sub sigillis Regni & Magni Ducatus Lithvaniæ ad Comitia Relationum, & ad officia castrensia Palatinatuum & Terrarum transmittantur. Extant hanc in rem Constitutiones *anni 1588. pag. 457. anni 1613. pag. 7. anni 1661. pag. 15. An. 1678. pag. 1. & 2.*

Constitutiones impressæ ad Conventus particulares mitti debent.

Immo etiam illis, qui ad Constitutiones revidendas ex Senatu & Equestri Ordine designantur, injungitur, ut jusjurandum præstent, notante Matthiæ Marciano Ladowski *in Constitutionibus Regni & M. Duc. Luthv. breviter collectis & anno 1685. Warsaviæ editis tit. Constitutio pag. 75.* Itaque ex dictis jam satis superque constat, Reges Poloniæ leges hoc tempore non nisi cum consensu Senatus & Nuncium Terrestrium ferre. Et quidem praxis ipsa docet, primum leges in Conclavi Equestris Ordinis, sive Nunciorum Terrestrium

Deputati ad Constitutionum revisionem jurare debent.

Hodierna leges condendi ratio.

restrium concipi, postea à Marschalco sive Directore Ordinis Equestris publice in Senatu legi & ita demum confirmari, ut postea etiam suo loco dicetur. Jura etiam certa Civitatibns non nisi jam in Comitiis conceduntur. Sic Slucensi & Kopilensi urbibus concessus est usus juris Magdeburgici, Constitutione anni 1653. *pag. 26.* Item Vitepscensi & Posielscensi, Constitutione anni 1654. *pag. 35.* Similiter Kieydanensi urbi, Constitutione *anni 1661. inter Lithvanicas Constitutiones pag. 31.* Denique etiam oppido Schadovensi, Constitutione ejusdem anni *loc. cit.*

Jura Civitatibus dantur in Comitiis.

VI. Legum condendarum potestati subjungimus IVDICIA, sive *jurisdictionem sine provocatione*, investigaturi, quænam sit in his Regum Poloniæ potestas. Antiquitus certe judicia dubio procul exercebantur ex absoluto Principis arbitrio, privatorum controversias illo per se ipsum dirimente. *Lechus* certe *jus dabat populo æquabile non ex præscripto legum, quæ nullæ erant, sed ex arbitrio suo, hoc est, æquo & bono*, ait Cromerus *lib. II. de ortu & Rebus gest. Polon. pag. 421.* & Neugebauerus *lib. II. Hist. Polon. pag. 42.* Similiter sub Boleslao Chrobri jus ex æquo & bono dicebatur, aliquando etiam controversiæ singulari

Iudiciorum jus in Polonia.

Singulari certamine olim lites dirimebantur.

certamine dirimebantur, teste Cromero *lib. II. de ort. & Reb. gest. Pol. pag. 444.* quod etiam apud antiquos Sarmatas in usu fuisse, auctor est Alexander Gvagvinus (vel potius Matthias Strykowski Osiostevicius, qui hunc librum sibi vindicat) *in Sarmatia Europæa Tom. I. in Corp. Hist. Pol. pag. 25. fin.* Quamvis vero plura fuerint privatarum causarum judicia à Regibus & Ducibus Poloniæ instituta, reservarunt tamen sibi Reges Judicia illa, quæ sequentibus temporibus dicebantur *Colloquia generalia* sive *Termini generales* (Poloni antiquo vocabulo appellabant *Wieca*) quibus Judiciis Rex ipse præsidebat. Habebantur autem olim Termini illi generales in pratis sub papilionibus sive tentoriis secundum morem antiqvum, ut Cromerus testatur *lib. IV. pag. 460.* & Neugeb. *lib. III. pag. 68.* In Comitiis quoque Judicia Reges exercuerunt, ut manifestum est exemplo Miecislai senis, quem Gedeon Episcopus Cracovienſis propria se sententia condemnasse in Senatu egregio commento ostendit. *Vid.* Neugeb. *lib. III. pag. 110. seq.* Sed de his copiosius infra, quando de Judiciis Polonorum nobis erit sermo. Jam ea sufficiat notasse, quæ proprie ad potestatem Regis judiciariam pertinent. Absolutam olim judi-

Supremi judicii Præses sint Rex.

Termini Generales sive Colloquia generalia habebantur in pratis.

Potestates Iudicia exercebantur in Comitiis.

judiciorum potestatem habuisse Poloniæ Duces ex dictis jam constat: processu vero temporis multa de jure suo remiserunt, donec tandem Wladislaus Jagello Anno 1430. hoc Privilegium Nobilitati dedit: *Ne Nobilem prehendere, aut carceri mancipare liceret, nisi jure victum, exceptis quibusdam gravioribus causis*, ut ait Cromerus *lib. XIX. pag. 685.* Conf. Janus Janussov. *in lib. Privilegiorum Regni Polon. pag. 17.* Dabatur autem & post tempora Wladislai Jagellonis à particularibus judiciis Provocatio ad Regem. Sed cum superiore Seculo multis Regis judiciis distinerentur (adeo ut etiam aliquando Henricus I. Rex impatientia victus dixerit: *Per meam fidem Poloni isti faciunt, ut agam Judicem Juris peritum, in brevi volent, ut agam etiam causidicum* teste Piasecio *in Chron. pag. 50. fin.*) devolvit hæc judicia ab humeris suis Stephanus Bathori successor Henrici, summis Tribunalibus in Regno & Magno Duc Lithvaniæ constitutis solasque lites Fisci Regii Civitatumque Regi directe subjectarum Judicio suo aulico reservavit. Quamvis autem in Tribunalibus nomine Regio judicia exerceantur; nihilominus cum in illis non Rex sed Nobilitas ipsa

Potestas Iudiciaria olim simpliciter fuit penes Regem.

Privilegio Nobilitati data.

Provocatio ad Regem tempore Iagellonidarum.

Stephanus Tribunatia summa instituit.

Multum jam de jure judiciario remisit Rex Poloniæ

ipsa constituat Judicii illius Assessores, sive ut vulgo à Polonis vocantur Deputatos, ipsumque Præsidem quem vocant Marschalcum; in Comitiis quoque & in Judiciis Relationum non solus *Rex* causas decidat, multum jam de potestate Judiciaria *Reges* Poloniæ remisisse videmus. Quod etiam ad judicia nova constituenda attinet, illa Rex non nisi ad instantiam Ordinum vel consentientibus Ordinibus erigere potest, ut Leges hoc ipsum volunt, quas vide apud Janum Januszovium *lib. III. Constitut. part. IV. tit. I. pag.* 427. In Pactis Conventis, de quibus jam agimus licet non exacte determinetur, quomodo se Rex circa judicia gerere debeat, reperiuntur tamen quædam, quæ ad propositum nostrum apprime faciunt. Nimirum promittunt Reges, in judiciis Aulicis, sive ut vulgo vocantur in judiciis *post Curiam*, se ex sententia Senatorum & officialium secum commorantium causas certo tempore decidere velle, ut testantur Pacta Conventa Michaelis & Joannis III. §. *10. OSadach. Zadwornych.* Promittunt insuper, se in Judicis Comitialibus, Aulicis & quibuscunque aliis causas secundum Ordinem in Registro per Numeros designatum judicaturos, neque causas extra ordinem Re-

Judicia nova constituuntur non nisi ex Ordinum consensu.

gistri, respectu personarum habito, sese promoturos. *ibid.* §. *Na Sadach.* Ex his jam illud magis elucet, quod supra diximus, Reges Poloniæ jam multum de potestate Judiciaria remisisse.

Ius armorum in Polonia.

VII. Deinde JVS ARMORVM sive BELLVM GERENDI potestatem habuisse primos Polonorum Duces & Reges, non est, quod dubitemus. Imò & Seculo XIV. Ludovicus Rex illud jus adhuc integrum habuisse videtur. Nam cum Anno 1374. in certo Privilegio Nobilitati Polonicæ multas immunitates concessas enumerasset, addit tandem: *Hoc tamen expresso, quodsi insultus hostium in dictum Regnum invalesceret, tunc Nobiles ipsius Regni ad repellendam eorum sævitiam occurrant cum omnimoda eorum potestate*, apud Januszovium *inter Privilegia Polon. pag.* 5. Eadem ratione loquitur aliquoties Oladislaus Jagello de bello in Privilegiis suis, nusquam verò consensum Senatus ad hoc requirit. Primus igitur Casimirus Jagellonides Anno 1454. promisisse videtur, *se nullum bellum unquam in dicturum sine Consensu Senatus*, ut legimus apud Januszov. *lib. VI. tit. 1. pag.* 691. Sufficiebat autem tunc Senatûs consensus. Sed postea à Joanne Alberto Rege

Casimirus bellum indixit ex consensu Senatus.

Ante bellum habentur Conventus particulares in Districtibus.

Rege etiam concessum est Anno 1496. *ut Conventus particulares sive comitia Nobilitatis haberentur, antequam bellum susciperetur.* Hoc ipsum deinceps confirmavit Sigismundus III. Constitutione *anni 1613. init.* ita tamen, ut inopinatas hostium irruptiones & subitaneos impetus excipiat quos Reges consultis præsentibus tantummodo Senatoribus depellere & subsidia huic rei necessaria conquirere

Excipiuntur subitæ hostium irruptiones.

posse sierit. *Vid.* Constitut. *anno 1611. & 1613.* Præiverat ipsi jam ante in hac exceptione de subitis hostium irruptionibus consensu præsentium Senatorum à Rege repellendis Sigismundus I. qui anno 1527. eandem legem tulit Cracoviæ. *Vid.* Herburt. *in Statut. tit. Bellum pag. 24. seq.* Theod. Zawacki *Part. 1. Constitut. tit. 1. pag. 2. &*

Pacta Conventa multa habent de bello gerendo.

tit 5. pag. 37. Propterea etiam in singulorum Regum pactis Conventis multa specialia circa jus Belli determinari solent, ne Reges contra antiquiora Privilegia quidquam suscipiant. Promittunt enim Reges, *quod sine speciali consensu & scitu Reipublicæ externa auxilia in Regnum adducere, exercitum Quartianorum aliosque exercitus augere, privatas copias contrahere nolint, & quod eos, qui sine literis Regiis copias contrahere voluerint, pro infamibus habere velint.* Videantur præter multas alias Constitutiones etiam pacta Conventa Joannis III. §. *Woysk Cudzoziemskich.* Præterea nemini Reges Poloniæ stipendiarium militem in subsidium mittunt, nisi hoc fiat Ordinum permissu, ut habent Pacta Conventa Stephani Regis, apud Fredr. *in Hist. Henr. I. pag. 235.* Idcircò Poloni maxime indignabantur, cum Sigismundus III. Imperatori Germanico Anno 1624. auxilia inconsultis Ordinibus misisset, ut auctor est Piasecius *in Chron. pag. 439. & pag. 601.* Porro promittunt Reges in Pactis Conventis, gubernationes arcium & castellorum extraneis & plebeis se non permissuros: Sed solum Nobilibus possessionatis & bene meritis, quos exercituum Duces Regi commendaverint. *Vid.* Pacta Conventa Joannis III. §. *Cudzoziemcovv.* Addunt denique nonnulla in Pactis illis, quæ ad disciplinam militarem, ut & bonum Ordinem in bellis observandum pertinent, quæ vide §. *Povvinni, & seqq.* Quamvis igitur jam ex his constet, quousque Regum Poloniæ potestas in bellis gerendis se extendat, supersunt tamen adhuc alia, quæ huc faciunt. Sub Sigismundo III. plurimi Legati ex Senatu & Equestri Ordine majoris minorisque Poloniæ, ut & Magni Ducatus

Consilium bellicum.

catus Lithvaniæ eligi cœperunt, qui cum Senatoribus secundùm leges ordinariè lateri Regio adhærentibus & Officialibus majoribus consilium bellicum constituerent Regique in bello ubique adessent. Non secus & Ducibus Exercituum multi adjunguntur Legati, iisdem in bello pro consilio futuri. *Vid.* Constitut. *anni 1590. pag. 563. Anni 1620. pag. 1. anno 1633. pag. 11. an. 1673. tit. Deputati, & An. 1676. pag. 20.* Sunt autem inter Legatos, sive, ut à Polonis vocantur, Deputatos illos, non tantum aliquot ex Secularibus Senatoribus, sed etiam ex Episcopis nonnulli, item ex ordine Equestri non pauci. Eliguntur enim aliquando ex singulis Palatinatibus & terris quibusdam singuli Nobiles, ex quibus magnus numerus conflatur. Electio illorum aut fit in Comitiis, aut etiam aliquando in singulorum Palatinatuum & terrarum Comitiolis sive particularibus Conventibus, ut Anno 1649. factum esse, testatur Constitutio *ejus anni pag. 15. seq.* Determinatur autem in Comitiis generalibus quousque se extendere debeat potestas illorum Duputatorum in bellis gerendis, fœderibus pangendis & pace componenda. Et licet ipsis aliquando plena concedatur potestas cum aliquo hostium faciendi, hoc tamen expresse cavetur, ne potestatem sibi

Quomodo Deputati ad Consilium bellicum eligantur.

sibi sumant bellum offensivum decernendi, quoniam hoc ad sola Comitia generalia pertinet. *Vid.* Constitut. *Anno 1599. pag. 563. quæ in aliis quoque Comitiis sæpe repetita est.* Ex his jam Constat, quæ sit potestas Regum Poloniæ circa jus belli.

JVS FOEDERA PANGENDI cum jure belli ob cognationem merito conjungimus, & hic quid Reges valeant visuri. Possunt autem Reges Poloniæ ex Consilio Senatorum in Aula ex lege residentium, & illorum, de quibus paulo ante egimus, Deputatorum, fœdera pangere, ita tamen, ut tum demum sint valida, si in Comitiis Regni generalibus ab omnibus Ordinibus confirmentur. Hoc vero jam olim tempore Casimiri Magni aliquo modo in usu fuisse, illud argumento est, quod Cruciferi Prussici majoris fidei ergo confirmationem Pactorum postularint à Rege Casimiro Magno, à Senatu, Nobilitate & Civitatibus. Neugeb. *lib. III. pag. 198.* Conferantur & Constitut. Joannis Casimiri Regis *in Comitiis Coronationis pag. 14.* & Joannis III. *an. 1676. pag. 21.* ubi ad renovationem Pactorum cum exteris Principibus requiritur Consensus Residentium in Aula Regia Senatorum. Verum Anno *1676. pag. 19.* ad fœdera renovanda pro illa vice tantum.

Jus fœdera pangendi.

Residentibus Senatoribus & alii Deputati adjuncti fuerunt. Ex quibus iterum manifestum fit, ad antiqua fœdera renovanda sufficere ordinarie consensum Residentium Senatorum, quia ea fœdera jam sunt antea ab omnibus Ordinibus comprobata: ad nova autem fœdera, cum hostibus præsertim, ineunda, plures requiri Deputatos & præterea totius Reipubl. confirmationem.

Jus Tributa & Vectigalia imponendi.

VIII. Præterea JVS TRIBVTA & VECTIGALIA in Regno & Magno Ducatu Lithu. constituendi imponendique jam Rex Poloniæ itidem cum Ordinibus communicavit. De antiquis temporibus ita loquitur Cromerus:

Antiquis temporibus & hic fuit absoluta Principum potestas.

Pensitabant & omnes agrestes adscriptitii quotannis tributum, Poradlne, quod nos rastrale dicere possumus (Regale etiam vocatur) in jugerum seu laneum & mansum, ut vulgo vocant, duodenos grossos, & quidem latos, seu Pragenses, qui dimidio eos, qui nunc sunt in usu grossos vernaculos excedunt, quin si bonitatem argenti spectes, quadruplo. Pensitabant & alias quasdam cum nummarias tum pecuniarias, frumentarias, avenarias & aliarum rerum

rerum pensiones. Nec modo agricolæ, sed & oppidani. Quin & equites sive milites non penitus immunes erant. Et jumenta bi ei, quacunque iter faciebat, alii secundum alios suppeditabant & canes cum venatoribus alere necesse habebant. Ne monastica quidem & alia Ecclesiastica Bona initio prorsus erant libera ab hujusmodi oneribus ac tributis. Hæc Cromer. *in Descript. Polon. lib. II. pag. 128.* Ab his oneribus liberata sunt primo Bona Ecclesiastica, donec tandem Ludovicus, cum esset à Casimiro Magno, consensu Regni Successor designatus, omnem Nobilitatem cum ejusdem adscriptitiis sive subditis à tributo illo *Boradlne* (quod etiam in antiquis Privilegiis Polonice *Krolestwo*, id est, regale vocatur) sive à pensione duodecim grossorum Pragensium liberavit, duos tantum grossos in signum summi imperii & recognitionem coronæ regni Poloniæ de manso sive laneo Anno 1374. pactus. *Vid.* Privileg. ipsum apud Januszovium *in lib. Privileg. pag. 4.* Conf. Neugebauer. *lib. III. Histor. Polon. pag. 204.* A solutione illa duorum grossorum exemit Sigismundus I. Anno 1507. Palatinos & Castellanos.

Tributum Poradne dictum.

Jam vero & antea nempe An. 1433. Wladislaus Jagello vectigalia avenæ terræ Dobrinensi & Cujavienſi, itemque Russiæ remiſerat, apud Januszov. *lib. IV. Conſtit. Part. I. tit. VII. & ſeq. pag. 319. ſeq.* Conf. & Herburt. *in Statut. tit. Contributio. pag. 113. ſeqq.* Hodiernis temporibus omnia Bona Nobilium à ſolutione illa duorum groſſorum libera ſunt, ut jam de ſuo tempore teſtatur Cromerus *lib. II. Deſcript. Polon. pag. 130.* Itaque ordinarii Proventus Regii hodie tantum ſunt ex Bonis, quæ vocantur Bona menſæ Regiæ. Quanti hi proventus ſuperiore Seculo fuerint, cognoſcimus ex præclara illa Adami Konarscii Epiſcopi Poſnanienſis ad Henricum Valeſium Poloniæ Regem electum oratione in Gallia habita, in qua Regii Reditus ex dictis Bonis ad tertium florenorum millionem aſcendere dicuntur. *Vid.* Fredro *in Hiſt. Henrici I. pag. 96. ſeqq.* Paulus autem Piaſecius, qui hoc Seculo tempore Wladislai IV. Chronica ſua ſcripſit, hac de re ita fatur: *Fiſcus Regius abunde ad omnes ſumptus Aulæ Regiæ perquam Magnificos ſplendori cujusvis opulentiſſimi in Europa Regis æquales ſufficit, & ad manificentiam, quantumvis excelſi animi Principe dignam. Nec*

Bona Nobilium ſunt a Tributis libera.

Bona menſæ Regiæ ſuperiori ſeculo.

Nec aliunde niſi ex iſto cenſu fiſci proprii Rex Poloniæ liberalitatem exercet prope profuſam, in tantum, quod in tam vaſto imperio & populorum multitudine pauci ſint ex Nobilibus & militantibus melioris notæ, qui non participent ex gratia Regis aliqua emolumenta fiſci Regii & plerique tam ampla, ut inde opes non mediocres comparent. Integras enim fiſci ſui præfecturas Civitatum & poſſeſſiones opulentiſſimas cum eorum fructibus univerſis Rex concedit, & ſæpe uni plures, ut non rari ſint, qui plusquam ducenta millia florenorum in annuis fructibus, dum vivunt, ex hujusmodi donationibus Regiis percipiunt ac etiam ad hæredes uſumfructum Rege conſentiente transmittunt. Hæc & alia adhuc Piaſecius *in Chron pag. 58. ſq.* (50) Hodie vero Bona menſæ Regiæ reſtricta ſunt ad certas Oeconomias, ex quibus nihil alienari poteſt. Hos vero reditus, ex Bonis menſæ Regiæ, Rex non impendit in bellicos ſumptus, quippe qui tantum ad Regiam menſam & Aulam ſuſtentandam deſtinati ſunt.

Contributiones hodiernæ.

Cum autem bellum legitimum gerendum est, certæ Contributiones in Comitiis Regni generalibus consensu omnium ordinum sciscuntur, aut potius à singulis Palatinatibus & terris sponte constituntur, ut ex singulorum ferè Comitiorum declarationibus manifestum est. Audiamus hic Adamum Konarscium in supra laudata oratione hac de re differentem: *Privati tui*, inquit ille, *reditus, uti nobis mensæ Regiæ Bona vocantur, prope tertium millionem florenorum ascendunt. Ingens sane as, si præsertim expensarum paucitate metieris: non inde bella providebis: non munificus eris: non publicos Curiæ administros (aut aulicos) sustentabis, qui in aliorum spem præmiorum cum honore aderunt, sed mensam tuam inde instrues & paucum ministerium providebis. A belli sumtibus liberum te Respubl. fecit: illius est militibus stipendia numerare, armamentaria instruere, tuum verò (at mutua tamen potestate cum Republ.) bellum indicere, vincere, triumphare.* Hæc Konarscius apud Fredr. *pag. 9. seq.* Licet autem modo citati auctores non exprimant, unde sumptus in bella impendendi fluant, abundè tamen hoc supplent singulorum Comitiorum Constitutiones, in quibus modi proventuum horum quæruntur determinanturque. Ex illis discimus, Reipublicæ proventus in stipendia militum impendi solitos esse aut ordinarios, aut extraordinarios. Ordinarii próventus sunt: Quarta: Depositaria vini: Aquaticum Fordanense: Capitatio Judaica; Canon Prussicus: Evecta & inducta: quartus grossus Majoris Poloniæ & Russiæ, ut & alia, de quibus videatur Constitutio *anni 1647. init.* Extraordinarii Proventus sunt Capitatio (*Poglowne*) Agraria (*Lanowe.*) Contributio Ducillorum sive Ducillaris (*Czopowe.*) Donativum Mercatorum in urbibus, & alia. Ex his quod primùm ad QVARTAM primo loco nominatam attinet, de illa hic nihil adiiciemus, quoniam infra de ea agendi commodior dabitur locus. AGRARIA est, quando pro laneis & mensis certa pecuniæ summa exsolvitur. Contributio DVCILLORVM est, quando certa pars pecuniæ pro dolio cerevisiæ, vel etiam alterius potus generibus dari in Comitiis jubetur. Ea vero non est uniusmodi. Vetustioribus temporibus legimus, unum nummum Polo-

proventus Regni Ordinarii & extraordinarii.

Agraria Contributio.

Ducillaris Contributio.

nicum à singulis grossis datum fuisse: nunc autem fere est nona pars dolii cerevisiarii vel aliorum potûs generum. Quamvis hoc certo determinari non possit, quoniam singulis propemodum in Comitiis speciatim Constitutione publica determinatur, quantum à singulis doliis cerevisiæ aliorumque liquorum pendi debeat. Ab hoc contributionis genere neque Nobilium subditi, qui in diversoriis & hospitiis publicis cerevisiam divendunt exempti sunt, ut nos docent Constitutiones *anni 1667. pag. 20. anni 1676. pag. 14. seq. & aliæ.* CAPITATIO JVDÆORVM itidem pro ratione temporum variat. Nimirum anno 1643. constitutum est, ut Judæi in Regno Poloniæ quotannis penderent septuaginta millia florenorum, ut ejus anni Constitut. *pag. 21.* testari possunt, quod etiam confirmatum est Constitut. *anno 1652. pag. 16. an. 1654. p. 19. anno 1658. pag. 56.* In Magno Ducatu Lithvaniæ Judæi ordinarie quotannis decem millia florenorum pendere jussi sunt, Constitut. *an. 1652. p. 22. an. 1658. p. 57. an. 1659. pag. 19.* Illud vero, quod de hac Judæorum annua Contributione dicimus ita intelligendum est, Judæos hanc pendere oportere, præter alias omnes Contributiones, quæ aliis incolis Regni & Ma-

Capitatio Judæorum.

Magni Ducatus Lith. imponuntur. Sed & illa Capitatio Judaica successu temporis aucta est. Nam Constitutione *anni 1661. pag. 9.* Judæis in Regno centum & quinque millia florenorum præter alias Contributiones imperata sunt. Eadem pecuniæ summa ipsis etiam imposita est Constitutione anni 1670. *pag. 34.* Postea anno 1678. jussi sunt Judæi in Regno in biennium pendere centum & quinque millia florenorum bonæ monetæ, eaque contributio jam appellatur solita & ordinaria, ut est in Constitutione *dicti anni pag. 10.* Denique in Comitiis Anni 1683. constitutum est, ut Judæi in Regno quotannis ordinarie thesauro Regni inferant 105000. florenorum bonæ monetæ, præter extraordinarias Contributiones. *tit. Poglowne Zydowskie.* quod etiam approbatum est Constitut. An. 1685. *p. 20.* Similiter etiam summa 10000. florenorum, quam antea pendere solebant Judæi Lithvanici, aucta est. Nam Anno 1661. jussi sunt Judæi duodecim millia florenorum pendere, ut habet dicti anni Constitutio, *pag. 27.* Anni vero 1670. Judæi Lithvanici dederunt 15000. florenorum *Constit. pag. 48.* Anno 1650. dederunt 24000. florenorum. *Constit. p. 22.* In summo vero Reipubl. periculo, anno 1654.

contributio ipsorum ad 40000. florenorum ascendit. *Vid. Constitut. dicti anni pag. 36.* Verum discussis periculis diminuta est iterum dicta illa summa, adeo ut An. 1678. Judæi Lithvanici non nisi viginti millia florenorum currentis monetæ pendere jussi sint. *Vid. Constitutiones Lithvanicæ dicti anni pag. 23.* CAPITATIO TARTARICA in Lithvania aliquando est sex millium florenorum: aliquando singuli Tartari, præter illos, qui stipendia Reipubl. faciunt, pro se, uxoribus & liberis suis singulos florenos, aliquando etiam binos solvunt. *Vid.* Constitut. *anni 1667. pag. 61. anni 1658 pag. 57. anni 1670. pag. 481.* DONATIVVM MERCATORVM itidem pro ratione periculorum Reipubl. impendentium variare solet. In Regno enim anno 1654. contulerunt mercatores quinquaginta millia florenorum, ut habetur *in Constitut. ejus anni pag. 19.* Anno 1670. exsolvere jussi sunt centum viginti millia florenorum. *Constitut. dict. anni pag. 33.* Sic etiam anno 1650. numerarunt centum & viginti millia florenorum. *Constit. pag. 7.* In Magno Ducatu Lithvaniæ aliquando decies, aliquando duodecies mille florenos in commune Mercatores conferunt. *Vid. Constitut. an. 1658. pag. 35. anno 1667. pag. 60.* Antea vero anno 1634. urbes Magni Duc. Lithvaniæ triginta

Capitatio Tartarica.

Donativum Mercatorum.

triginta millia contulerunt. *Constitut. pag. 13. seq.* Anno autem 1650. Donativum illud ad quadraginta millia Florenorum auctum est, sicut habet *Constitut. ejus anni pag. 21.* Præter hæc contributionum genera Anno 1629. ortum est novum genus contributionis, quod vocatur FVMALIS COLLECTA, Polonico autem vocabulo *Podymne.* Hoc genus contributionis *fuit institutum contra Specum dimidii floreni communis à singulis domibus tam Civitatum, quam pagorum & villarum, curiis Nobilium & Ecclesiasticorum exceptis, quæ quadruplum usitati tributi agrarii æquavit,* ait Paulus Piasecius *in Chron. pag. 484.* Solet hæc fumalis collecta duplicari, triplicari, multiplicari, exigentibus id periculis, ut ex singulis Palatinatuum & terrarum tempore Comitiorum Declarationibus deprehendimus. Verum quando neque hæc stipendiis militum exsolvendis sufficiunt, solet ad certum tempus exigi, ACCISA, à mercatoribus in Civitatibus Regiis, Nobilium & Spiritualium, de quibus videri possunt Constitut. *an. 1659. pag. 16. & an. 1658. pag. 11. seq.* Neque inusitatum est GENERALIA in Regno VECTIGALIA instituere, quæ omnium Ordinum homines exsolvere necesse habent

Fumalis collecta.

Accisa.

Generalia vectigalia in Regno.

ab

ab omnibus Evectis & Invectis, licet alias Nobiles à vectigalibus sint exempti. Exemplum generalium id genus vectigalium, à quibus etiam Nobiles non fuerunt liberi, habemus *in Constitutione Anni 1661. pag. 34.* Alia jam vectigalia aucta & de novo instituta prætereo Lectoremque benevolum remitto ad Constitut. *anni 1667. pag. 22. seqq.* Ad extremum quando neque dicta illa Contributionum genera sufficiunt & ingens aliquod Reipubl. periculum à Turca imminet, solet CAPITATIO aliqua GENERALIS (*Poglowne generalne*) sive subsidium charitativum generalis contributionis in universo Polonico Regno indici, unde nemo eximitur. Pendunt enim hanc Contributionem Archiepiscopi, Episcopi, Castellani, Magistratus in universum omnes, Prælati, Canonici, Sacerdotes, Monachi, mercatores, opifices, rustici Judæi, Tartari & alii Regni hujus incolæ universi. Observatur autem hic Proportio Geometrica, ita ut Archiepiscopi, Episcopi aliique pendant singuli mille, sexcentos, quadringentos &c. florenos, pro ratione redituum, quos quisque ex Bonis aut munere quod gerit percipit. Exemplum ejusmodi Capitationis præter vetustiora quædam, habemus

Capitatio generalis.

etiam in Constitutionibus anni 1673. sub tit. *Subsidium Reipubl. generalis Contributionis.* Notandum est, hæc quæ enumeravimus tributorum genera libera declaratione Ordinum in Comitiis Regni generalibus constitui, ideoque pro jure æterno non posse haberi, ut cavetur Constitutione anni 1635. tit. *Declaratio O Constituciach.* Deinde neque hoc prætereundum est, Prussos non in Comitiis suas Contributiones declarare, sed immunitate singulari ad referendum Palatinatibus fratribusque suis domi relictis gaudere, veluti præter alia documenta habet Constitutio Anni 1637. tit. *Czopowe Koronne.* Ex his aliisque Contributionibus à Republ. decretis, ut & ordinariis Reipubl. Proventibus, de quibus paulo ante egimus, nihil cedit in privatum Regis commodum, teste Piasecio *in Chron. pag.* 59. (50) Quarta enim redituum ex regiis Bonis pars Ravam defertur, quo semper quatuor Deputati in Comitiis designati ad eam recipiendam mittuntur. Ex his duo (quorum alter est ex Senatu alter ex Equestri ordine) sunt ex majori, & duo ex minori Polonia, qui cum Thesaurario Regni & Capitaneo Ravensi (*ex Constitut. Anni 1658. pag. 470. seq.*) Ravæ circa Festum Pentecostes convenien-

Prussi Contributiones in Prussia solvunt.

Administratio Quartæ.

nientes rationes ineunt, & quæ ad eam rem faciunt, expediunt. Videatur copiosa Quartæ ordinatio *Ann 1569. edita, pag. 183. seqq.* Vectigalia & Contributiones DVCILLORVM Thesaurarius aut per suos ministros exigit, aut eas plus offerenti locat, ut volunt Constitutiones *anno 1635. pag. 30. an. 1655. pag. 17. seq. anno 1658. pag. 12. 13. Anno 1667. pag. 60.* Novimus etiam quanto animorum motu hæc controversia de Vectigalibus plus offerendi conferendis in nuperis Anni 1685. Comitiis sit agitata, donec tandem constitutum est, ut Vectigalia Reipublicæ sive in administrationem sive in arendam per plus offerentiam Nobilitati bene possessionatæ dentur. *Constitut dicti anni pag. 19.* Acciſam colligunt Thesaurarii per certos Quæstores in Comitiolis ad hoc negotium electos. *Constitut. Anni 1658. p. 16. & An. 1659. 16.* Alias quoque Contributiones extraordinarias Exactores (*Poborcy*) à Nobilitate in Palatinatibus, Terris & Districtibus electi & coram officio Castrensi jurejurando certo obstricti, exigunt, inque Thesaurum inferunt. *Constitut. ann. 1591. pag. 630.* Spirituales itidem suos habent exactores, per quos Contributiones thesauro inferunt. Judæi verò per suos Scholarchas ab omnibus Judæis ubi-

Contributiones Ducillorum quomodo administrentur.

Acciſæ administratio.

Poborcy.

Spiritualium exactores.

ubicunque illi habitent, pecuniam exigunt, quo injunctam sibi summam justo tempore thesauro inferant. *Vid. Constitut. Anno 1652. pag. 22.* Quomodo deinde Contributiones thesauro illatæ in id, quo destinatæ sunt ab Ordinibus impendantur, postea Deo annuente nobis dicendum erit. Ex his jam manifestum est, quænam sit Regum Poloniæ circa Jus Tributorum & Vectigalium potestas.

Judiciam Capitationem exigunt Scholarchæ Judæorum.

IX. Pergimus ad JVS MONETÆ CVDENDÆ. Olim dubio procul Poloni permutatione rerum utebantur, sicut & aliæ gentes antiquæ apud Aristotelem *lib. 1. Polit. cap. VI. & lib. V. Ethic. cap. 8.* Testatur illud de Polonis antiquis Alexander Guaguinus, vel potius Matthias Strykowski Ossostevicius *in Sarmat. Europ. ubi de Wenceslao Rege agit. Vid. Tom. II. Corp. Hist. Polon. Tom. II. pag. 314.* Postea vero, ut idem refert auctor, Poloni frustulis quibusdam argenti, pellibusque aspreolorum sibi res necessarias comparabant. Inde etiam originem traxisse puto Leges illas antiquas, quæ, quando pœnam irrogant, pelles harmelinas & mustelinas judici dare jubent. Sed audiamus ipsum Regem Casimirum Magnum hac de re apud Janum Janusyovium loquentem: *Cum aliquis*, inquit, *arguit* sen-

Ius monetæ cudendæ habuerunt olim Reges.

Permutationes mercium in Polonia.

Mulctæ in judiciis.

sententiam Castellani Cracovienſis, tunc pellicèam harmelinam alias Gronoſtaiowy, Caſtellanis autem Sendomirienſi & Lublinenſi pelliceas muſtelinas, judicibus autem Cracovienſi & Sendomirienſi pelliceas mardurinas, ſubjudicibus vulpinas dare teneatur. Hæc ille An. 1368. apud Januſzov. *lib. V. Conſtitut. Part. III. tit. 1. pag. 425.* Sic etiam in Lithvania nullam olim fuiſſe pecuniam, inde colligere licet, quod cum Wladislai Laſconogi tempore ſub initium Seculi XIII. Lithvani Ruſſorum agros infeſtarent, & poſtea à Ruſſis victi eſſent, juſſi ſunt ſubera, reſtes & faſces frondeos, quibus in balneis gens ea ſudorem provocare ſolebat, tributi nomine deinceps pendere. Neugeb. *lib. III. Hiſt. Polon. in Wladislao Laſconogo.* Primus autem qui argenteam monetam, groſſos videlicet Bohemicos, in Poloniam invexiſſe dicitur, eſt Wenceslaus Bohemiæ Rex. *Vid.* Gvagvinus vel Strykovius *loc. cit.* Ex Polonis autem Caſimirus Magnus primus more Bohemorum æs & argentum ſignari juſſiſſe; aureos vero nummos Sigiſmundus I. demum ſignaſſe fertur; tametſi Alexandri Regis etiam aureus nummus viſus ſit, ut ſcribunt Neu-

In Lithvania olim nulla fuit pecunia.

VVenceslaus Bohemorum Rex primus in Poloniam invexit monetam argenteam.

Moneta aurea in Polonia.

Neugeb. *lib. I. Hiſt. Polon. pag. 17.* & Simon Starovolscius *in Polon. pag. 270.* Verum hæc non conveniunt cum illis, quæ ante tempora Caſimiri Magni & Wenceslai Regum apud Hiſtoricos Polonos reperiuntur de Wladislao Sputatore, qui circa Annum 1232. Archiepiſcopo Gnesnenſi & Epiſcopo Poſnanienſi poteſtatem fecit monetam cudendi, ut auctor eſt Cromerus *lib. VIII. non procul ab init. pag. 533.* & Neugeb. *lib. III. in Boleslao Pudico pag. 135.* Sed & ante Cromerum & Neugebauerum eadem ſcripſerat Joannes Dlugoſſus *ad dict. An. Tom. I. lib. VI. pag. 581.* ex quo illi ſine dubio ſua hauſerunt. Quomodocunque autem illud ſeſe habeat, nihilominus hoc certum eſt, ſi pecuniam Poloni antiquitus habuerunt, fuit illam cudendi poteſtas penes Regem, & cui illam poteſtatem Rex privilegio ſpeciali concedebat, ut ex locis citatis apparet. Poſthæc Vladislaus Jagello Anno 1422. promiſit in Privilegio (quod habetur apud Januszovium *in lib. Privilegiorum & Interregnorum pag. 8.*) ſe nullam pecuniam ſignari juſſurum, niſi de conſenſu Conſiliariorum. Eadem habentur & in alio Privilegio, ubi hæc verba reperiuntur: *Item promittimus pro inclytis filiis noſtris prædictis, quod*

Archiepiſcopo Gneſnenſi jus cudendæ monetæ conceſſum & Epiſcopo Poſnanienſi.

VVladislaus de jure cudendæ monetæ remittit.

postquam dante Domino unus illorum in Regem electus, sceptra Regni Poloniæ amplecteretur, monetam ex quocunque genere metalli absque consilio & consensu speciali Prælatorum & Baronum in Regno Poloniæ cudere non permittet, quemadmodum nos sine ipsorum consensu & consilio hujusmodi monetam cudere noluimus neque cudimus. In III. Privilegio Vladislai Jagellonis *apud Januszov. loc. cit. p. 15.* confirmavit hoc, quod de moneta sine speciali consensu Prælatorum & Baronum non cudenda diximus, etiam Sigismundus Augustus An. 1550. apud eundem Januszovium *lib. IV. Constitut. Part. I. tit. 12. pag. 371.* Conf. Herburt. *in Statut. tit. moneta pag. 288 seqq.* Verum in praxi aliter se res habuisse videtur, ut constat ex Oratione supra laudata Adami Konarscii Episcopi Plocensis ad Henricum I. Regem, in qua jus cudendæ monetæ ab unius Regis voluntate dependere, dicit, apud Fredr. *in Hist. Henrici I. pag. 97.* Donec tandem antiqua illa Lex à Sigismundo III. renovata est Anno 1612. quæ confirmata post ejus obitum in Pactis Conventis Wladislai IV. *pag. 13.* & sic etiam in singulorum Regum post Wladislaum regnantium Pactis Con-

Jagellonidæ cudebant monetam sine Ordinum consensu.

Sigismundus III. Ordinibus jus cudendæ monetæ resignat.

ventis hæc lex repetita est, ut testari possunt novissima Pacta Conventa Joannis III. §. *Prowent.* Causam hujus legis à Sigismundo III. latæ, indicat nobis Stanislaus Kobierzycki Castellanus Gedanensis & postea Palatinus Pomeraniæ *lib. XI. de rebus gestis Wladislai Principis pag. 940.* & Piasecius *ad an 1632. pag. 525.* Nimirum cum Respublica Polonica Sigismundi III. Regis liberis liberaliter prospexisset, certis præfecturis iisdem assignatis, Rex vicissim in animi grati testimonium cessit Reipublicæ jure cudendæ monetæ. Porro abrogatio monetæ peregrinæ & adulterinæ competit Regi simul cum tota Republica. Et quidem jam sub Sigismundo I. illud fuisse observatum, ut nonnisi cum consensu Senatus proscribi posset moneta, discimus ex Januszovii *loco citato pag. 372.* Conf. Herburti Statutum *loc. cit.* Postremo concessio Juris cudendæ monetæ licet antiquitus fuerit in solius Principis potestate, Casimirus tamen Jagellonides, cum ad ipsum Prussia à Cruciferis transiisset, jam non nisi cum Consensu Senatus concessit jus illud monetæ cum imagine Regia cudendæ Thorunensibus, Elbingensibus, Gedanensibus & Regiomontanis bello manente: Finito vero bello, ut

Causa ejus resignationis.

Abrogatio peregrinæ monetæ pertinet ad Comitia.

Concessio juris cudendæ monetæ pertinet ad omnes ordines.

In Prussia Civitates majores habent jus Monetæ cudendæ.

Thorunii tantum & Gedani nomine Regio sumptuque ea signaretur. *Vid.* Samuel Neugebauer *lib. VI. Hist. Polon. pag. 339.* Hodie jure cudendæ monetæ utuntur omnes tres Civitates Prussiæ Regiæ majores, nempe Thorunium, Elbinga & Gedanum. Et quamvis de Elbingensibus dubium ex Historia illa Casimiri Jagellonidis moveri posset, videntur tamen illi jus hoc & finito bello consensu Regis & Reipubl. cum cæteris Civitatibus majoribus retinuisse, aut potius ex antiquo Privilegio ab Henrico de Hohenloe Magistro Ordinis Teutonici An. 1246. sibi concesso contra contradicentes asseruisse. Nam adhuc hodie reperiuntur nummi Elbingenses varii generis tempore Sigismundi I. cusi, qui nos ea de re dubitare non sinunt. Vidi quoque Gedani in Cimeliis Schvvarzvvaldianis nummulum Elbingensem, qui temporibus Ordinis Teutonici cusus esse videtur, & eum in Abaco Numismatum Prussicorum in Prussia nova exhibui, ubi etiam alia Elbingensium Numismata reperies. Et hoc est, quod Sigismundus I. Rex Poloniæ in Constitutione sua anni 1539. non facit discrimen Prussicarum Civitatum monetam cudentium, sed omnibus simul injungit, quoniam in

Nummi Elbingenses antiqui.

in Polonia per aliquot jam annos nulla moneta est cusa, ut & Prussicæ Civitates, (inter quos & Elbinga tunc numos cudebat) eandem cudere intermittant: aut si eandem secundum Privilegia sua signare velint, ut antiqua signa eidem imprimant. *Vid.* Herburt. *in Statuto. tit. Moneta pag. 294. seq.* Probari idem potest ex Jure Culmensi Revisо, quo Gedanenses hodie utuntur *lib. I. tit. V. cap. 1.* Et tantum etiam de jure Cudendæ monetæ.

X. Quod ad JVS CONFERENDORVM MAGISTRATVVM attinet, illud Regibus Poloniæ adhuc hodie integrum ferè competit. *Rex*, ait Piasecius, *supremus meritorum & virtutum cujusque arbiter, omnes in Republ. Magistratuum, officiorum titulos, qui sunt innumeri, ac plurimi potestatis eminentia sublimes, solus confert. Ecclesiastici quoq; Episcopatus, qui in illo Regno sunt opulentiores, Abbatias & alios dignitatum in Ecclesiis Pontificialibus potiores gradus non nisi favore Regis adeunt.* Hæc Piasecius *in Chron. pag. 59.* Conf. Cromerus *in Descript. Poloniæ lib. II. pag. 171.* Fredro *in Hist. Henr. I. p.*

Jus Conferendorum Magistratuum habet Rex fere integrum.

97. In primis verò Stanislaus Lubienski Episcopus Plocensis *in Monitis de Episcopatu* rectè gerendo *num. LIII. seqq. & num. LXIV. seq.* Conferantur etiam Pacta Conventa Joannis III. §. *Jura Majestatis*, ubi Serenissimus Rex promittit, quod Jura Patronatus Regia in Episcopatus, Abbatias & omnia Ecclesiastica beneficia manutenere, & contra omnes qui sine Nominatione Regia ausi fuerint intrudere oppositionem, defendere velit. Antiquissimis quidem temporibus, cum Polonia religionem Christianam suscepisset, plerumque Episcopi à Pontifice Romano in Poloniam fuerunt missi, quos è vestigio Rex in Senatum etiam admisisse dicitur, ut infra cap. III. probabitur, Sed postquam Religio Christiana jam esset longè lateque per hoc Regnum propagata & homines haberi possent è Polonia ad hæc munia obeunda satis idonei, nolebant Capitula externum aliquem Episcopum sibi à Romano Pontifice obtrudi, ideoque cum consensu Regum & Ducum Poloniæ è Capitulo Episcopum eligebant quem Rex confirmavit. Consensus vero Principum in Episcopis eligendis id circò requirebatur, quia Princeps in Senatum quos vis recipere nolebat, qui ipsi non placebant. Accedebat huc etiam jus an-

Primi Episcopi Polonici exItalia

Postea à Capitulis electi a Regibus confirmabantur.

antiquum, quo primis temporibus Reges Christiani in conferendis Episcopatibus utebantur, quod successu temporis Pontifices Romani impugnare cœperunt. Id circo Sec. XII. à Christo nato Paschalis II. Papa Romanus ad Archiepiscopum Gnesnensem epist. VI. hæc verba indignabundus scripsit: *Quid super Episcoporum translationibus loquar, quæ apud vos non auctoritate Apostolica, sed NVTV REGIS præsumuntur*, apud Sevdrinum Binium *Tom. III. Concilior Part. 2. pag. 425.* Et in nova collectione Conciliorum Philippi Labbei & Gabrielis Cossartii *Tom. X. col. 628. seq.* Præsertim verò sub Casimiro Jagellonide auctoritas Capitulorum decrevisse memoratur. Hic enim Rex Sacerdotibus iniquior visus est, adeò ut tum primum liberæ Episcoporum electioni vim fuisse illatam recentiores Historici referant. *Vid.* Neugebauerus *lib. VI. Hist. Polon. pag. 368.* Jam vix umbra Electionis penes Capitula conspicitur. Quæ turbæ in Prussia propter electionem Episcoporum olim fuerint sub Casimiro Jagellonide exortæ, testari poterit Bellum Sacerdotale Nicolai de Tungen Episcopi Warmiensis, de quò fusè Casp. Schuzius *lib. VIII. Chron.*

Reges jus suum urgent quod male habet Pontificem.

Casimirus Jagellonides sibi jus eligendorum fere totum asserit.

Turbæ Prussicæ ob electionem Episcoporum.

Pruſſ. Thomas Tretery vel potius Joannes Crezmerus in *Vitis Epiſcoporum Varmienſium, quas ex Germanico Crezmeri libro Treterus latinas fecit, quæque adhuc MSS. multorum manibus teruntur.* Finitum tandem eſt illud certamen certa transactione inter Sigismundum I. Regem Poloniæ & capitulum Varmienſe. Privilegium ipſum Anno 1512. datum habetur *in juribus Municipalibus Pruſſiæ tit. E. 3.* vigore cujus Rex Capitulo quatuor Canonicos Warmienſes præſentaturum ſe promiſit, ex quibus Capitulares uni dignitatem Epiſcopalem conferrent. Attamen ſub finem Seculi ſuperioris cum à Sigismundo III. Andreas Bathoreus Cardinalis eſſet Epiſcopus Varmienſis conſtitutus, reclamavit quidem Capitulum, ſed fruſtra: *Hujus enim liberæ Electioni opponebantur Regis jura aſſumendi in Senatum, quem ex dignitate magis idoneum judicaret,* ait Paulus Piaſecius *ad An. 1589. pag. 91.* Hodie igitur etiam Epiſcopos Pruſſicos Rex conſtituit. In Canonicis etiam conſtituendis in Pruſſia Regis poteſtas tanta non eſt, quanta in Regno Poloniæ. Nam licet in Epiſcopatu Warmienſi Rex Præpoſitum Capituli creet; in electione tamen

Transactio Sigismundi cum Capitulo VVarmienſi.

Sed & illa transactio non eſt obſervata.

Canonicorum jura in Epiſcopatu VVarmienſi.

men Canonicorum aliorum Pontifex etiam Romanus certis menſibus ſuum jus habet. *Vid.* Cromerus *in Deſcript. Pruſſiæ poſt. med.* In Eccleſia quoque Culmenſi etiamſi Rex Epiſcopum ipſum conſtituat; Canonicos tamen non Rex, ſed Epiſcopus ipſe cum Capitulo creat ut Cromerus *loco cit.* teſtatur. At vero hodie etiam Canonicorum electionem in Epiſcopatu Culmenſi ſolus ferè habet Epiſcopus. Sed in Polonia amplior eſt, ut audivimus, in Canonicorum Conſtitutione Regum poteſtas. De Abbatibus quoque eligendis non raro in Polonia certatum eſt, Ordinibus Regni jus illud Regi ſuo aſſerentibus: Monachis autem maximè ſemper reluctantibus. In Pruſſia quidem Reges ſibi jus illud non magnopere vindicarunt, ſed plerumque illis ſufficiebat electos à Monachis Abbates confirmare: in Polonia verò ſecus ſeſe res habet. Id circò cum labente Seculo ſuperiore Sigismundus III. Rex Poloniæ in Sueciam profecturus Cervenſcum divertetet, ad radendam ejus loci Andreæ Bathoreo Cardinali poſſeſſionem Abbatiæ, Nuncius etiam Apoſtolicus nomine Germanus Mulaſpina Monachos renitentes juraque ſua libere eligendi Abbatis appellantes compreſſit, id Summi Pontificis

In Epiſcopatu Culmienſi.

Controverſiæ de Abbatibus conſtituendis.

ficis voluntate fieri causatus, & nisi parerent præsens illis anathema interminatus est, teste Stanislao Lubienski *in Profectione Sigismundi III. in Sueciam. pag. 8.* Neque defuerunt sequentibus temporibus ejusmodi turbæ, extatque exemplum duorum Abbatum uni Abbatiæ præpositorum, quorum alterum Rex, alterum Monachi elegerunt. Vt igitur hæ confusiones evitarentur, varii sunt à variis modi tentati. Andreas enim Olszowski peculiari scripto, quod *Quinquaginta singularia* nominavit, jus Abbatum constituendorum Regi competere, quamvis suppresso nomine suo, probavit. Deinde An. 1677. in Conventu quodam AnteComitiali Nobilitas Nunciis suis illud in Instructione injunxit, ut articulum de Monachis, qui in jus Regium involare audent, in ordinem redigendis, urgerent. Immò in ipsis etiam Comitiis ordines hoc jus Regis asseruerunt, ut Acta Comitiorum anni 1685. docent. Denique Sereniſſimus Rex Joannes III. varios tentavit modos, ut has lites componeret. Etenim primò tabularia Regni excuti jussit, quænam hoc in casu sint Regis & quæ monachorum jura inquisiturus. Cum autem in tabulariis nihil posset reperiri, mandavit hoc ne-

Ioannis Regis acta circa negotium Abbatiarum.

negotium Duci Michaeli Radzivilio suo ad Pontificem Romanum Legato: Sed Româ ordini Ecclesiastico magis favente nihil obtineri potuit ex antiquis Privilegiis, quæ hac in re quondam Regno Poloniæ data sunt. Postremo igitur Sereniſſimus Rex Javoroviæ cum Generali Ordinis Cistertiensis per modum compositionis eò rem deduxit, ut ex quindecim Abbatiis hujus Ordinis quinque essent in dispositione Sereniſſimi Regis pro Prælatis in Aula Regia degentibus, quinque pro Monachandis, & quinque pro monachis ipsis actu jam existentibus, quemadmodum hac de re testantur *Acta Comitiorum Anni 1685. ad 10. Aprilis.* Reliquorum autem Ordinum Abbatiæ adhuc sunt in Regum potestate, ita ut ipsi Abbates constituant. De Secularibus dignitatib⁹ non est dubium quin illas Rex bene meritis solus conferat. Tentarunt quidem non ita pridem nonnulli hanc Regis potestatem imminuere, sed prorsus irrito conatu. Cum enim Michael Dux Wisniowierius Rex Poloniæ eligeretur, voluerunt nonnulli, *ut Palatinatus cujusque Nobilitas in Conventibus quatuor Candidatos nominaret, Senatorum in Comitiis Regni*

Seculares dignitates

confert Rex Quidam hoc jus Regis impugnant.

gni generalibus pluralitas votorum definiret, cui Princeps dignitatem Satrapiæ, aut quamcunque aliam conferre deberet, ait Casimirus Zavvacki in Diario Elect. Michaelis Regis, quod inscripsit: *Gloria orbi Sarmatico consensu monstrata Lit. L. 3.* Sed addit ibidem: *Utile id in publicum, honestum qua privatim, firmandæ liberæ Reipubl. eximium Aristocatiæ arcanum, paucorum dissensu aut malevolentia seu potius libidine assentationis, dum præsentia conducerent, modica inposterum aut nulla asserendæ libertatis causâ, irritum fuit.* Et postea refert idem Illustrissimus auctor, quosdam voluisse, *ne Rex suprema officia Sigillorum Regni, Præfecturarum Exercituum cuicunque conferret, sine expresso in Comitiis Regni Generalibus Reipubl. judicio & assensu.* Et addit: *Conventione* (status hic) *nimio aula favori litantium suppressus est, non sine dolore bonorum Civium nullis affectibus obnoxiorum.* Lit F. Ex quibus manifestum est, Regem

gem Polonia adhuc hodie Dignitates & magistratus conferre pro lubitu sine consensu Ordinum. Dantur nihilominus exceptiones quædam, quas paucis attingemus. De CANCELLARIIS refert Piasecius, Regem eos solum creare non posse, nisi id fiat in Comitiis de consensu ordinum. Piasec. *in Chron. ad An. 1617. pag. 438.* Idem habet Auctor Vitæ Petri Kmitæ, quæ adjecta est Annalibus Stanislai Orichovii *pag. 226.* Similia occurrunt & in Theatro Europæo *Tom. IV. pag. 66.* ubi refertur, Polonos Illustrissimum Principem Georgium Ossolinum noluisse Cancellarium salutare, quod, ut dicebant, seipsum insciis Nunciis Provincialibus Cancellarium elegerat. Sed hæc hodie non adeo observantur, Regibus etiam extra Comitia Cancellarios constituentibus. Vt alia exempla modo præteream, unicum Illustrissimi Dn. Martiani Alexandri à Kozielsko Oginscii Comitis in Dombrovvna exemplum illud docere potest. Contulerat ei Sereniſſimus Rex Cancellariatum extra Comitia, & jurejurando illum præsente Senatu Reipubl. adstrinxerat. Non fuerunt hoc ipso contenti Nuncii Terrestres, eo quod non in Comitis hoc munus adeptus erat. Responsum est ex al-

Exceptiones in Magistratibus conferendis.

Cancellariorum constitutio.

tera parte, non posse Serenissimum Regem semper Comitia expectare, quoniam præsenti semper Cancellariorum opera in aula opus est, præsertim in defectu aliorum Cancellariorum. Cum Nuncii Terrestres nihil obtinere possent, urserunt tantum, ut denuo, quemadmodum moris est, jusjurandum in facie Reipubl. præstaret. Etiamsi autem regereretur, jam illud præsentibus Senatoribus esse factum, nihilominus quibusdam non quiescentibus, sed subinde hanc querelam renovantibus, iterum Illustrissimus Oginscius coram omnibus Ordinibus jurejurando fidem Reipubl. adstrinxit. V. *Diarium Comitiorum Anni 1685. ad diem 21. Aprilis.* Deinde datur etiam exceptio in PALATINO POLOCENSI, cujus libere eligendi potestatem Nobilitati ejus Palatinatus antiquiores Reges dederunt. Confirmavit hoc privilegium Vladislaus IV. Rex *Constitutione Anni 1647. pag. 37.* Idem vero Privilegium Anno 1670. sibi à Michaele Rege confirmari Nobilitas Palatinatus postulabat *in Declarationibus Palatinatuum Lithvanicorum pag. 57.* Immo & CAPITANEVS sive GVBERNATOR SAMOGITIÆ, etiamsi inter primarios est Senatores ex Secularium ordine, nihilominus à Nobilitate Samogitica eligi & à Rege tantum confirmari dicitur. Inter Magistratus singulorum Districtuum etiam quodammodo excipiuntur Succamerarii, ut & Judices, subjudices Notariique Terrestres, quos Nobilitas in quovis Districtu sibi eligit, ita ut Rex non nisi ex quatuor electis unum, quem vult, confirmet: *Constitut. anni 1650. pag. 7. & anni 1588. pag. 460.* In Prussiæ Consiliarios solus creat, ut & Ensiferum Terrarum Prussiæ & Vexilliferos singulorum Palatinatuum Prussicorum. Judices autem Terrestres à Nobilitate Prussica eliguntur & à Rege tantum confirmantur. Quamvis etiam hodie non desint, qui antequam à Nobilitate ad hoc eligantur munus, Regio se muniant Privilegio, ut certior sit ad Magistratum illum aditus. Scabini verò, quorum in singulis Judiciis Terrestribus Prussicis octo sunt, qui Scabini, ut & Notarii Terrestres à Nobilitate per Pluralitatem suffragiorum etiam sine confirmatione Regia admitti jubentur *in Jure Correcto Nobilitatis Prussicæ tit. V.* In Lithvania quoque in nonullis Magistratibus Palatinatuum & Districtuum diversitas quædam occurit; quoniam verò infra de ea dabitur agendi locus, eousque rem differemus. Sed etiam de Judicibus sum-

Palatinus Polocensis.

Gubernator Samogitiæ.

Succamerarii & alii Magistratus Districtuum.

Prussici Succamerarii à Rege constituuntur, ut & Ensiferi & Vexilliferi.

Iudices Terrestres & Scabini in Prussia.

summorum Tribunalium hic Nihil addemus, quandoquidem de illis ex professo infra sumus acturi, cum nobis de Judiciis Polonicis erit sermo. Præter has autem exceptiones, in aliis etiam rebus jus illud conferendarum Dignitatum constituendorumque Magistratuum est limitatum. Et quidem primùm in eo, quod Rex non nisi Nobilibus iisque indigenis & possessionatis honores illos conferat. Prius illud de Nobilibus indigenis ad honores evehendis, plebeis verò & extraneis ab omnibus dignitatibus arcendis, urgetur præter varias Constitutiones hac de re latas, etiam in omnibus Pactis Conventis Regum, præsertim autem in ultimis. §. *Privilegia y Prawa dawne.* Posterius autem, quod de possessionatis diximus, non ubique eodem modo accipiendum. Quod enim ad Magistratus totius Regni, aut Magni Ducatus Lithvaniæ, attinet, ut sunt Marschalci, Cancellarii, Thesaurarii, item alii Magistratus majores extra ordinem Senatorium existentes, ut Duces belli, Referendarii aliique, illos bona possidere Terrestria oportet in ea tantum gente, cujus sunt Magistratus, neque opus est, ut in singulis Palatinatibus bona sua habeant. Ratio hujus rei non est alia, quam quod munia non sunt restricta

Aliæ limitationes.

Magistratus debent esse Nobiles & possessionati.

Magistratus Regni & magni Ducatus Lithvaniæ debent tantum bona habere in aliquo loco totius gentis.

ta ad unum aut alterum totius gentis Palatinatum aut Districtum. At verò Palatini quoniam non ad totam aliquam gentem, sed solum ad certum Palatinatum pertinent, in suo etiam Palatinatu possessionati esse debent, quod etiam de Castellanis illis accipiendum est, qui in singulis Palatinatibus sunt singuli. Verum in Palatinatibus majoribus, qui multos habent Districtus, ut in Palatinatibus Russiæ, Masoviæ, Ravensi, ut & terra Wielunensi, Castellani & alii Magistratus Districtuum minores, in illo etiam Palatinatus sui Districtu Bona Terrestria possideant oportet, in quo Magistratum gerere jubentur: verbi gratia, Officiales terræ Wielunensis non in Palatinatu Siradiensi, ad quem terra Wielunensis pertinet, sed in hac ipsa Palatinatus Siradiensis parte accessoria, nempe in Terra Wielunensi, debent esse possessionati. *Vid. Constitut. an. 1562. pag. 23.* Immo An. 1613. *pag. 33.* constitutum est generaliter, ut omnes Dignitarii, Capitanei cum Jurisdictione, ut & alii Magistratus Terrestres in iis Palatinatibus & Terris sint possessionati, in quibus officio suo fungi jubentur. In Prussia nostra quoque illud requiritur, ut Dignitates & Magistratus conferantur tantum Indigenis, id est,

Palatini debent esse possessionati in suo Palatinatu.

In Palatinatibus majoribus Castellani debent esse possessionati in eo Districtu, cujus sunt Castellani.

Omnes Magistratus sint possessionati oportet, ibi, ubi magistratu funguntur.

Prussiæ Privilegia.

solis Prussis, ut habet Privilegium Incorporationis 1454. à Casimiro Jagellonide datum, ut & Privilegium eodem anno super eadem re concessum, habeturque cum priore illo *in Juribus Municipalibus Prussiæ;* quæ Privilegia Prussis confirmata sunt *Constitutione Anni 1647. pag. 36.* Speciatim etiam Palatinos Prussiæ debere Bona Terrestria possidere in suo Palatinatu, requirit lex anni 1589. *pag. 515. tit. Osiadlosc.* Similiter in toto Magno Ducatu Lithvaniæ hoc exigitur, ut etiam in Terris, ubi Magistratus gerunt, Officiales omnes sint possessionati. *Constitut. 1569. pag. 195. §. Dignitarze y Vrzendnicy.* Verum in Livonia singulare quidpiam occurrit, quod hoc loco nobis commemorandum est. Nimirum Rex ita Senatores Livonicos se constituturum pollicitus est, ut primo admittatur Polonus, deinde post Poloni illius obitum Lithvanus, & tandem Livonus. *Vid. Constitut. an. 1677. pag. 32. seq.* Ob leges has non observatas sæpe audiuntur querelæ Ordinum, novæque cuduntur constitutiones, quibus exorbitantiis istis, quas vocant, obviam eatur. Sic jam olim tempore Ludovici Regis Poloniæ & Hungariæ Ottonem Pilecium Nobilitas Polonica Majoris Poloniæ Præfectura privari voluit, propterea quod nul-

In Magno Ducatu Lithvaniæ.

Livoniæ Magistratus quomodo se habeant.

Querelæ de Legibus his non observatis.

Exempla.

nullas in Majore Polonia possessiones habeant atq; ita contra jura legesq; Præfecturam illam obtinebat, teste Cromero *lib. XIII. pag. 615.* Conf. Neugeb. *lib. IV. Hist. Polon. pag. 214.* Propter eandem causam Lithu. noluerunt superiore Seculo Bernhardū Maciejovium admittere ad Episcopatum Vilnensem, quia non fuit Lithuanus, nec habuit in Lithuania possessiones suas, sed fuit Polonus. Et cum Lithuanis objiceretur, quod Georgius Radzivilius, natione Lithuanus ad Episcopatum Cracoviensem in Polonia minore vocatus esset, Lithuani se suo jure non aliorum exemplis niti responderunt, quo etiam approbato, Sigismundus III. constituit, *ne similes dignitates in Lithuania nisi nativis Lithuanis conferentur, hoc est, qui jam in Lithuania sua bona terrestria possidebant, antequam dignitatem ullam adipiscerentur*, apud Piasecium *ad an. 1598. pag. 186. seq.* Similiter in Prussia cum Superiore Seculo Martinus Cromerus, celebris ille Historicus, Episcopatum in Prussia Warmiensem esset adeptus, adeo ipsi, ut Polono, restiterunt Ordines Prussiæ, ut nunquam in Consessu Ordinum Prussiæ comparere potuerit, quemadmodum hoc alibi probavimus. Secun-

Bernhardi Maciejovii exemplum.

Cromeri exemplum.

Dignitates Rex neque auget neque minuit.

do potestas Regia circa Magistratus conferendos est etiam quadantenus limitata in eo, quod Rex nequeat Officia Regni vel aulæ suæ, vel etiam Districtuum minuere nec augere, sicut habet Constitutio Sigismundi Augusti an. 1550. lata, *pag. 5.* & Stephani Regis an. 1576. *pag. 227.* Idem volunt Pacta Conventa Serenissimorum Regum Michaelis & Joannis III. *§. Dignitarstwa.* Immo jam olim, Sec. XIV. à Christo nato, videlicet anno 1374. Ludovicus Rex Poloniæ & Hungariæ juravit, se omnes Dignitates omnesque Magistratus velle in suis juribus, prout antea fuerunt, conservare, quod deinde Wladislaus Jagello confirmavit, apud Janum Januszovium *lib. III. Constitut. Part. V. tit. 1. pag. 298.* Idcirco cum initio præsentis Seculi, videlicet anno 1616. Sigismundus III. Rex *mortuo Andrea Bobola Cubiculi Regii præfecto, nollet alium in ejus locum officio surrogare (præstat hoc cæteris Magistratibus familiaritate Regis) lege demum adactus, quæ ejusmodo officia supprimi vetat, tandem alium suffecit.* Piasec. *in Chron. ad dict. an. pag. 559.* Tertiò in hoc quoque Regis potestas est aliquantulum restricta, quod omnes Dignitates obitu aliorum vacuas in-

Dignitates Rex confert intra sex hebdomadas.

intra sex hebdomadas à die notitiæ promisit in alios bene meritos Nobiles transferre, si extra tempus Comitiorum aliquis moriatur. Sin autem paulo ante Comitia aliqua dignitate functus decedat, tum intra octiduum post Comitia cœpta alter ei substitui debet. Quodsi denique in ipsis Comitiis aliquem ex Magistratibus mori contingat, itidem intra octiduum munus ipsius alteri traditur, quod etiam ut fiat, Marschalcus Equestris Ordinis nomine Nunciorum in Comitiis urgere jubetur in Pactis Conventis Wladislai IV. Joannis Casimiri, Michaelis & Joannis III. *§. Wakancye.* Ante Wladislai vero Regis tempora Rex illud extra tempus Comitiorum intra dimidii anni decursum facere solebat. *Vid. Constitut. an. 1588. p. 468. ann. 1607. p. 833. an. 1631. pag. 4.* Quartò hoc etiam Joannes Casimirus Rex circa collationem Magistratuum promisit, quod in Regno & M. D. Lithv. per quatuor menses, videlicet Septembrem, Octobrem, Novembrem & Decembrem vacantes Capitaneatus & alia officia Terrestria militibus aliisque Nobilibus bene de Republ. meritis, habita ratione commendationis à Ducibus Exercituum facta, distribuere velit, non præjudicando tamen Electioni terrestrium

Initio Comitiorum Dignitates conferuntur.

Certis temporibus Rex benemeritis magistratus confert.

Officialium in Conventibus particularibus singulorum Palatinatuum & Terrarum. *Constitut. ann. 1662. pag. 10.* Quinto Rex quoque lege lata promisit, se nunquam Dignitates, v. g. Episcopatus, Palatinatus, Castellanatus, Capitaneatus Filiis aut Nepotibus suis, aliisque ex stirpe Regia oriundis collaturum; id quod jam olim promiserat An. 1374. Ludovicus Rex, confirmavitque postea an. 1433. Wladilaus Jagello, ut & alii post ipsum Reges. *Vid.* Paulus Piasecius *pag. 524. fin.* Fredro *in Hist. Henr. pag. 230.* Quodsi autem contingat, ut consensu omnium Ordinum Regis Filio vel Fratri Episcopatus aliquis conferatur, jurat ille, se Episcopatum (aut etiam aliam dignitatem,) eodem jure possessurum, quo illum possederant alii ante se Episcopi. Promittit etiam ejusmodi Beneficiarius se munia Interregis sibi non vindicaturum, id est, se jus & potestatem Regis nominandi, inaugurandi coronandique non usurpaturum, nec denique sibi prærogativam quandam præ Archiepiscopo Gnesnensi quæsiturum. *Vid. Constitut. An. 1633. pag. 17. & An. 1641. pag. 5.* Alia quoque Bona Terrestria, si Regum agnatis à Republ. conferuntur, eodem jure illa possident, quo alii Nobiles ea antehac possederunt, ut

Rex Dignitates filiis & Fratribus suis non conferre solus.

Quæ filii Regum pro mittant, si ad dignitates evehantur.

ut vult *Constitutio anni 1641. pag. 6.* Sexto restricta etiam est Regis potestas in eo, quod ipsi non licet in unum virum plures Dignitates majoris momenti cumulare. Sed de his vide infra *cap. III. num. 16. & 17.* ubi plusçula de Incompatibilibus occurrunt. Conferantur etiam Pacta Conventa Sereniss. Joannis III. §. *Wtym sie.* Septimo obligavit se Rex Joannes Casimirus, quod Advocatias (Polonicè *Woytostwa*) in Urbibus jure advitalitio nonnisi bene meritis militibus, iisque non plebeis sed nobilibus conferre velit. Excipiuntur tamen hic Advocatiæ in Bonis Oeconomicis Regiis sitæ: Item quæ sunt Civitatibus incorporatæ, ut sunt Lublinensis, Wschovienſis & Sredensis: Sic etiam quas Capitanei cum jurisdictione possident: ut & decem Advocatiæ, quas sibi Reges reservarunt ministris suis etiam plebeis conferendas. *Constitut. an. 1589. 1607. 1620. 1647. & anno 1662. pag. 15.* Octavo promittit etiam Rex in Pactis Conventis, in Collatione honorum & Dignitatum se neminem sibi privatim jurejurando obstricturum, neque submissiones subscriptas ab iis exacturum: & si cuipiam Dignitatem, aliudve præmium propter promotionem ad Regnum promiserit, ut hoc sit invalidum.

Reges in unum non cumulant multas dignitates.

Avocatias in urbibus Reges quomodo donent.

Reges sibi neminem privato jurejurando adstringunt.

& irritum. *Vid.* Pacta Conventa Ser. Joannis III. *S. rebus Justitia.* Ad extremum hoc quoque de Magistratibus notandum est, quod alter alteri Dignitatem, vel Officium suum vendere queat, si Regis consensus accedat, ut factum est Anno 1668. cum Krassinius Thesaurariatum Regni, Andreæ Morstinio Referendario Regni, nongentis aureis acceptis, cederet. *Vid.* Diar. Europ. *Continuat. XVIII. pag.* 428. Militibus etiam permissum est, Advocatias à Rege sibi collatas aliis Nobilibus vendere, ut habet Constitutio *Anni 1662. pag.* 15.

Dignitatem alteri vendere licet consentiente Rege.

XI. Ex his satis superque constat, magnam esse Regis Poloniæ potestatem in conferendis Magistratibus, qua secularibus, qua Ecclesiasticis. Quamvis autem Rex in Polonia Dignitates conferat benè meritis; non potest tamen eas jam collatas pro lubitu malè de Rege & Rep. meritis auferre, nisi id fiat ex sententia omnium Ordinum. Obtinet igitur & in Polonia, quod Plato *in Philebo* jactitatum fuisse testatur: *Non licet eripere, quod rectè datum est.* Probant hoc variæ Proscriptiones Magnatum, quæ non nisi consentientibus Ordinibus omnibus fiunt. Propterea etiam ejusmodi Proscriptionibus subjiciuntur omnium Senatorum & Nunciorum

Rex dignitates solus non aufert.

rum Terrestrium nomina, ne uni aut alteri culpa tribuatur. Possunt autem Reges cum consensu Ordinum Dignitatibus privare non tantum Seculares sed etiam Ecclesiasticos, ut patuit exemplo crudelissimi magni nominis Antistitis, qui non ita pridem per publicum Rotæ equestris Decretum privatus est loco, dignitate, voce activa vel passiva in Senatu. Bona Diœceseos sequestrata sunt, desigratique, qui proventus collectos in redemptionem captivorum impenderent. Ipse autem Antistes custodiri jussus est in Monasterio usque ad Declarationem Pontificis Romani. Sed paulo post Antistes ille in gratiam receptus suæque dignitati restitutus est. *Conf. & Constitut. anni 1635. tit. Forum.*

Ecclesiastici quomodo Dignitatibus privantur.

XII. Quod alias Dignitates sive titulos DVCVM, COMITVM & BARONVM possit Rex Poloniæ aliis conferre, de sententia tamen Ordinum, non videtur esse dubium; cum exempla sint in promptu. Vt enim de Alberto Marchione Brandeburgico nihil dicam, qui à Sigismundo I. Rege Poloniæ Anno 1525. Dux Prussiæ renunciatus est, Neugebauer *lib. VII. Hist. Pol. pag.* 580. Certe Sigismundus Augustus Rex Gothardum Kekle-rum primum Curlandiæ Ducem creavit,

Dignitates Ducum Comitum &c. potest Rex conferre consentientibus Ordinibus.

ce quo vid. Albertus Wijuk Kojalowicz *Part. II. Hist. Lithv. lib. VIII. ad an. 1561. p. 419.* Verùm quod jam Rex Poloniæ inter sibi subditos nullos creet Duces, Comitis, & Barones, obstat Nobilitatis Polonicæ summa æqualitas, qua freti Poloni, præsertim Nuncii Terrestres, nunquam Regi concederent tales dignitates hæreditarias in quasdam familias conferre. *Vid.* Pacta Conventa Joann. III. §. *Krewnych. ub. de æqualitate Nobilitatis Polonicæ agitur.* Seddabitur alius infra ea de re agendi locus. Deinde IVRA NOBILITATIS Rexhodie confert nonnisi cum consensu omnium Ordinum in Comitiis congregatorum; id quod etiam intelligendum est de concessione IVRIS INDIGENATVS. Imo cum antea sufficerit, jura Noblitatis & Indigenatus in ipsis Comitiis generalibus ab Ordinibus petere, constitut Sigismundus III. Rex, ne quis inposterum Indigenatum acciperet, nisi qui eam antea in Conventibus particularibus Comitia generalia præcedentibus petierit, & postea à Nunciis Terrestribus in generalibus Comitiis commendatus fuerit. *Constitut. anni 1601. pag. 748. an. 1641. pag. 11.* Nobilitatis autem jura etiam post illa tempora impetrabantur in ipsis Comitiis generalibus, uti adhuc ex Constitutionibus anni 1673. elucet. In illius enim anni Comitiis complures jura Nobilitatis consecuti sunt, partim Nunciis Terrestribus eos commendantibus, partim Ducibus Exercituum, partim etiam ipso Rege illud urgente. Sereniſſimus quoque Rex Joannes III. hoc tantum promittit in Pactis Conventis, se nemini Jura Nobilitatis vel indigenatus concessurum, nisi fuerit ab Ordinibus Regni & Magni Ducatus Lithvaniæ, vel quoque à Ducibus Exercituum utriusque gentis commendatus. *Vid. Pacta Conv. §. Cudzoziemcow.* Verum Anno 1676. in Comitiis Post Coronationem Cracoviæ habitis constitutum est, ut eos, qui jura Nobilium consequi volunt, Rex vel Duces Exercituum utriusque gentis commendent prius Nobilitati in Comitiolis congregatæ, & in quem illa consenserit, ut ad jura Nobilitatis in generalibus Comitiis admittatur. *Vid. Constitut. an. 1676. p. 23.* Ita etiam Constitutione anni 1677. pag. 42. cautum est, ne illi, qui antehac non commendante ipsos Rege aut Ducibus belli, ad jura Nobiltatis admissi sunt, privilegiis & prærogativis Nobilium utantur, usque ad decisionem proximorum Comitiorum. In sequentibus etiam Comitiis anni 1678. quibusdam titulus

Causa cur hodie non creentur à Rege Duces, Comites &c.

Jura Nobilitatis quo modo conferantur.

Vt & Jura Indigenatus.

No-

Nobilium abjudicatus est, ut testatur illius anni Constitutio *pag. 41. Conf. Const. 1683. pag. 18. seq. Const. an. 1685. pag. 21.* In Prussia id jam ab antiquo stricte fuit observatum, ut nemini etiam ex Polonis Nobilibus jura Indigenatûs Prussici concederentur, nisi qui ea in Conventu generali Statuum Prussiæ Regiæ ab Ordinibus petierit, idque ex Privilegio Incorporationis an. 1454. concesso, & ex alio Privilegio eodem anno Prussis dato. *Vid. Municipalia Prussiæ.*

Ius Indigenatus in Prussia.

Ius Legationum habuere olim Reges Poloniæ.

XIII. Porro jus LEGATOS MITTENDI habuisse Reges Poloniæ primis seculis, non est, quod dubitemus. Posterioribus enim demum temporibus hic sibi potestatem aliquam arrogare cœperunt Ordines Regni Polonici. Colligere id possumus ex Invectiva Petri Tomicii Episcopi Cracovienſis sub Sigismundo I. Cancellarii Regni, in Nuncios Terrestres, qui de mittendis ad exteros Legatis eorumque mandatis volebant nescio quam sibi potestatem arrogare. *Quid*, ait ille, *in Cancellariorum munera vos ingeritis? & cur, quod non amplius, quam ne quid in Republ. sine vobis decernatur novi, vestræ se extendunt partes, non meministis?* apud Christophorum Varsevicium *in*

in Lib. de Opt. Statu Libert. pag. 82. Tempore Henrici I. Reges potestatem Legatos mittendi adhuc habuisse integram, docet nos Fredro *in Hist. Henr. pag. 97.* Hodie penes Regem idem jus adhuc est, nisi de Fœderibus, bello aut pace aliisque rebus ad Rempubl. pertinentibus tractandum sit. Vid. literæ Confirmationis articulorum Henrico oblatorum pag. 254. Per Constitutionem tamen anni 1585. *pag.* 457. conceditur, ut Rex etiam publicas Legationes mittere possit cum Consilio Senatorum in Aula Regis ex lege residentium. Anno. 1653. etiam ex Ordine Equestri seni ex tribus gentibus fuerunt designati, qui de certa aliqua Legatione expedienda consultarent, ut discimus ex Constitut. ejus anni *1653. pag. 8.* Electio autem Legati semper fuit penes Regem, qui eum eligat ex Nobilibus Polonis vel Lithvanis, iisque possessionatis. Instructio Legatis data inter senatusconsulta scribitur, publiceque in Comitiis generalibus à Cancellariis legitur. Reversi ab exteris oris Legati Relationem Ordinibus scriptam in Comitiis reddunt. Postulantibus etiam Ordinibus Legatum oportet jurare, quod cum exteris Principibus nihil extra suam egerit Instructionem. *Vid.* Pacta Conventa Joannis III. §. *To-*

Legationes de Pace & bello item de Fœderibus non mittit solus Rex.

Electio Legati penes Regem est.

Instructio Legato datur publicè

§. *Tolek vvarujemy.* Sed hæc, ut jam antea diximus, intelligenda sunt de Legationibus ad totam Rempubl. pertinentibus.

Ius Legatos recipiendi.

JVS LEGATOS ab exteris Principibus in Poloniam missos RECIPIENDI Rex sine dubio quondam habuit. Sed in Constitutione Anni 1588. *pag.* 457. illud jus aliquatenus limitatur, dum hoc ipsum requiritur, ut cum Senatorum in Aula Regis Residentium scitu illud fiat. Postremo illud etiam observationem meretur, postquam An. 1673. Lithvani tertia Comitia Grodnæ celebranda impetrarunt, sumptus deinceps in Legatos Moscoviticos, Turcicos, Scythicos & Casacicos tempore Comitiorum advenientes ex thesauro Lithuanico suppeditari debere, quemadmodum hucusque in Regno ex thesauro Regni impensæ sunt suppeditatæ *Vid. Constitut. An. 1673. pag. 18. tit. Seym Trzeci.*

sumptus in Legationes Moscoviticas.

Ius Comitia indicendi. Ius Venationum.

XIV. Verum ne multi simus in his enumerandis, reliqua jura Regia breviter tantùm percurremus. De *Jure* COMITIORVM *indicendorum* infra dabitur commodior locus *a*gendi. JVS VENATIONVM olim penes solos Reges erat, teste Cromero *lib. VII. de Ort. & reb. gest. pag. 504.* Neugebauer *lib. III. Hist. Polon. cap. 119.* Et quidem olim nec in proprio fundo quisquam habuit jus illud, præter solum Regem, si fides est eidem Cromero illud asserenti *lib. II. Descript. Polon. pag. 129.* Vladislaus autem Sputator Dux Poloniæ primus esse dicitur, qui jus Venandi in sylvis & in bonis Ecclesiarum suarum concessit Archiepiscopo Gnesnensi & Episcopo Posnaniensi. Cromer. *lib. VIII. de Ort. & Reb. Gest. Polon. pag. 533.* Postea cum aliis etiam hoc jus communicatum esse videtur, adeo ut tempore Vladislai Jagellonis venationes omnibus licitæ fuerint, ut ex illius Regis Constitutionibus hac de re Anno 1423. atis colligere licet. Quamvis circa cæulos vulpecularum aliud postea constituerit Sigismundus Augustus An. 557. nempe ne catulos vulpium quisquam ex nidis tollere audeat: apud quem autem reperti fuerint, ut mulctam decem marcarum exsolvat: catuli autem in sylvam libere dimittantur. *Vid.* Januszov. *lib. IX. Constit. part. III. tit. V. pag. 109.* Herburt. *in Stat. pag. 545.* Statutum Lithuanicum *cap. 10. art. 1. & ult.* Hodie venationes cuilibet in proprio fundo licitæ sunt. Præterea Rex Poloniæ SIGILLVM CAMERALE (*Pieczence Pokoiowa* Polonis vocatur) penes se non habiturum, sed lite-

Vladislaus Sputator concedit jus venandi Archiepiscopo.

Tempore Jagellonis omnibus venationes fuere licitæ.

Sigillum camerale Reges habere non debent.

literis suis ad exteros Reges scriptis publicum Regni, quod semper in Cancellariorum manibus est, appositurum se promittit. Et hæc est una ex conditionibus, quæ jam Henrico Valesio fuit proposita, apud Fredr. *in Hist. Henrici pag. 66.* Repetitur ea conditio semper in sequentium Regum Pactis Conventis. §. *Piecz̄enci także.* Porro Reges Poloniæ terras ad Regnum pertinentes se non abalienaturos, sed potius à Regno abstractas recuperaturos in Pactis Conventis pollicentur. *Vid.* Pacta Conventa Michaelis & Joannis III. §. *Pacta & Fœdera.* Et hæc lex non est nova, utpote quam Wladislaus Jagello jam sibi posuerat, apud Januszovium *ib. I. Part. III. tit. 1.* Immo ne de BONIS quidem MENSÆ REGIÆ, ut vocant, Rex pro lubitu disponit, cum ea neque augere neque diminuere solus possit sine Consensu omnium ordinum, de quo consuli possunt Pacta Conventa Joannis III. §. *Oeconomiy nad te.* Conf. Constitut. *An. 1633. pag. 30.* Ea propter Henrico Valesio Regi Respublica id maximè vitio vertebat quod multa de Bonis Regiis contra Regni Statuta Senatoribus concessisset. Fredro *in Hist. Henr. pag. 114.* Quando itaque Bona alicui ob magna in Rempubl.

Reges terras ad Regnum pertinentes alienare nequeunt.

Rex non disponit de Bonis mensæ Regiæ.

publ. merita ex Bonis Regiis olim donabantur, fieri hoc solebat consensu omnium Ordinum. Exempla habemus in Constitut. *Anno 1588. pag. 486. anno 1633. pag. 19. anno 1661. pag. 12. an. 1659. pag. 58. seq. & in aliis plurimis.* Notum est præterea legibus esse cautum, ne Rex Bona ad Fiscum Regium jure caducitatis devoluta sibi retineat, sed aliis benè meritis Nobilibus conferat. *Constitut. anno 1576. pag. 280.* Conf. Piasecius *ad ann. 1624. pag. 438.* Licet autem Regi Bona ejusmodi caduca itidem, ut alias vacantias, conferre Nobilibus Polonis & Lithvanis initio Comitiorum, exceptis Bonis Civilibus, jure Caduco devolutis, quæ in Regis plena sunt dispositione, ut ea dare possit, cui velit. *Constitut. an. 1576. pag. 280. tit. Odobrach.* Porro Sigismundus III. constituit, ne bona Nobilium devolvantur ad Fiscum Regium, dum adsunt Consanguinei usque ad octavum gradum inclusive, sive illi sint masculi, sive fœminæ, ut habet Constitutio Anni 1588. de qua ut & aliis Constitutionibus videatur Januszovius *lib. I. Constitut. Part. I. tit. 10. pag. 130. seq.* Quodsi Regi vel Reginæ digni Regia dignitate desunt Proventus ex Bonis mensæ Regiæ vel Regi-

Bona jure caducitatis ad se devoluta aliis donat Rex.

nalis, ſolent Ordines in Comitiis concedere, ut ex Bonis vacantibus vel caducis ſumptus ad tempus addantur. *Vid. Conſtitut. an. 1649. pag. 7. Vid.* Matth. Marc. Ladovvsci tit. Krolovva. Ad ultimum Rex Poloniæ nemini FEVDVM confert in conſultis Ordinibus. Proinde maximæ ortæ ſunt expoſtulationes Ordinum cum Vladislao IV. Rege Anno 1639 quod inſciis Ordinibus tale quid auſus fuerit. Vid. Theatr. Europ. *ad dict. an.*

Feudum Rex nemini confert inconſultis Ordinibus.

XV. Conſideratis Juribus Majeſtatis, jam progredimur ad ea, quæ Privatorum etiam Libertatem non excedunt; Reges tamen Poloniæ ob bonum publicum ſecundum Leges & Statuta regni omnia, ſeſe in illis ſuſcepturos in Pactis Conventis aliisque Conſtitutionibus promittunt. Nimirum primo non poteſt Rex per Leges Regni CONJVGIVM contrahere inconſulto Senatu. Olim quidem Duces Poloniæ ſine dubio conjuges ducebant pro lubitu, niſi quod aliquando ſvaſu & rogatu Senatus cum finitimis Principibus affinitatem contraxiſſe dicantur, ut de Caſimiro I. refert Cromerus *lib. IV. pag. 451.* Neugeb. *lib. III. pag. 59.* De Boleslao Audace occiſore Stanislai Cromer. *lib. IV. pag. 456.* Neugeb. *lib. III. pag. 63.* De Vladislao Hermanno Cromer. *lib. V.*

Conjugium Rex non contrahit inconſulto Senatu.

V. pag. 462. De Boleslao Crivouſto Cromer. *lib. V. pag. 470.* Neugeb. *lib. III. pag. 78.* De Wenceslao Cromer. *lib. XI. pag. 578.* Neugeb. *lib. III. pag. 175.* Hæc exempla propterea copioſiore numero adducimus, ut oſtendamus, falſum eſſe, quod Franciſcus Marinius prodidit, Vladislaum Jagellonem primum de ampliſſimi Senatus ſententia uxorem ſibi adſciviſſe *lib. de ſcopo Reipubl. Polon. cap. 12. pag. 275.* Citat ille quidem pro ſua ſententia Librum V. Cromeri; ſed ibidem in principio libri loquitur Cromerus de Vladislao Hermanno, de quo tamen non dicit, quod primus hoc fecerit, alias ſibi ipſi non conſtaret, ut ex locis citatis patet. Vladislaus autem Jagello primus ea lege admiſſus eſt ad Regnum, ut Hedvigē Ludovici Regis filiam uxorem duceret, teſte Cromero *lib. XIV.* Neugeb. *lib. V. pag. 229.* Et cum defuncta Hedvige Jagello Eliſabetham Pileciam Ottonis quondam Palatini Sendomirienſis filiam, complurium virorum toros expertam, à quodam prius Moravo raptam, ab alio deinde Moravo huic ereptam, tandem Vincentio Granovio Caſtellano Naclenſi nuptam, uxorem duxiſſet; tum à quibusdam Magnatibus huic Regis conjugio reclamari cœpit, ut eſt apud Neugeb. *lib.*

V. pag. 265. & 271. Tandem superiore Seculo cum Sigismundus Augustus inconsulto, immo etiam reclamante Senatu Barbaram Radziviliam matrimonio sibi junxisset, coactus est An. 1548 lege cavere: *Ne Regibus Poloniæ posthac liceret, conjugium contrahere inconsulto Senatu*, quæ lex videatur apud Janum Januszovium *lib. I. Constitut. Part. I. tit. 6. pag. 20.* Ex eo tempore sæpius legem illam urgebant Poloni tum in Constitutionibus Ordinariis tum etiam in Pactis Conventis. *Vid. Constit. an. 1576. p. 258. & 278. Item Pacta Conventa Michaelis §. Strong Malzenstova.* In Serenissimi Joannis III. Regis Pactis Conventis hoc caput omissum est, quoniam ante electionem jam conjugem habebat. Ob neglectam hanc legem non leves sæpe motus in Polonia fuere, ut inprimis tempora Sigismundi III. testari possunt apud Piasecium *in Chron. ad ann. 1592. pag. 1130. seq. & p. 588.* & apud Stanislaum Lubiensci *lib. I. de Motu Civili pag. 23 operum.* Ex quibus omnibus jam manifestum fit, Regem Poloniæ vere sibi verba illa personati Meleandri Regis apud Barclajum applicare posse: *Privatorum est*, ait ille, *ex amicitiæ affectu vel morum concordia eligere matrimonia. Nobis ea*

Meleandri verba notatu digna.

ea suavitas exuenda est. Regum enim fortuna est, ut nunc indignos & exosos per sanctissima fœdera sibi conjungant, nunc omnium nexuum jura, omnisque sanguinis charitatem inhumana necessitas negligat. Charissimus esse solet, qui utilitate præcipua potentiam nostram alit, & affinitates pulcherrimæ censentur, quæcunque Regnum stabiliunt. Hæc Meleander apud Barclajum *lib. III. Argenidis cap. 15.*

XVI. Præterea Regibus Poloniæ non conceditur AGROS PROPRIOS sive BONA HÆREDITARIA in Regno possidere, qua de re non ineleganter disserit Fredro, cujus verba hic adscribemus: *Antiquis*, inquit ille, *institutis Reges nobis sunt summi honorum & munerum arbitri. Provident vero Respubl. ne honores utriusque status, tum beneficia agrorum in Regiam prolem præterquam ab auctoritate Reipubl. distribuantur; ne, si fœcundior regnantis tori accidat genitura & optimi quique census publici Regum Natis asserventur, tantis impinguati proventibus potentiam quærant intra Rem-*

Rex non possidet agros proprios & hereditarios.

publ. qua commodisſima ambitioſo ad purpuram ſternitur via. Verum adeſt alter metus excretura in Regia civili domo formidabilis potentiæ, ſi liceat Regi Bona Civium trahere in hæreditatem domus. Ea enim qua valent Reges opulentia, emptis in poſſeſſionem opportunioribus inſtaurandæ potentiæ caſtris, quod Electionis via modo quæritant Regnum, emptione haberent hæreditarium. Idque ſuſpicabatur Respubl. cum Conſtantia Regina, poſterior conjux Sigismundi III. Regis, agrum Zwiecenſem ad fines Sileſiæ & Hungariæ ſitum DC. millibus florenorum noſtratium à Joanne Komarskio emerat. Cavit enim impoſterum, ne eſſet poteſtatis regiæ domus quærere intra Regnum hæreditatis terras. Hæc & alia id genus habet Fredro *in Hiſt. Henr. pag. 230.* Ex ea cauſa Sigiſmundus III. urgentibus Ordinibus in Comitiis conſtituit, ut Ziwiecenſem illum Comitatum, de quo Fredro in verbis citatis mentionem fecerat, à Regina cuivis Nobili redimere liceret. *Vid.* Piaſec. *ad an. 1624. pag. 438. & ann. 1631. pag. 502. Conf. Conſtitutiones ad dict. ann.*

Zivviecenſis Comitatus.

Ob

Ob eandem rationem & jam ante Anna Sigiſmundi I. filia & Stephani Regis conjux antequam coronaretur & uxor Regis eſſe declararetur, juribus matris ſuæ Bonæ in quibusdam Regni Poloniæ, Lithuaniæ & Maſoviæ fundis renunciavit, apud Joan. Solikovium *in Commentar. pag. 66. Conf. Conſtitut. an. 1576. pag. 241. & 280.*

Qui hodie vivit & feliciter nobis imperat, Sereniſſ. Joannes III. Rex, Capitaneatus ſuos hæreditarios conſenſu Ordinum omnium retinet ad dies vitæ ſuæ & Sereniſſimæ Reginæ, ita tamen, ut eos Nobilibus æqualitate juris & pœnæ gaudentibus tradat gubernandos. Poſt fata verò Regis & Reginæ, ne eosdem Capitaneatus ſequentes Reges adjungant Oeconomiæ, ſed ut eosdem non ſecus atque alias Præfecturas bene meritis conferant, cavetur Conſtitutione anni 1676 *pag. 24.* De bonis Caducis, quod Rex ea ſibi non reſervat, jam ſupra num. XIV. dictum, jam tantum addimus, Reges neque ſibi inſcripta aut donata bona retinere, ſed ea volentibus ita legibus bene meritis diſtribuere. *Vid. Conſtitut. an. 1576. pag. 280.*

Hodierni Regis Bona herunditaria.

XVII. Verum & in hoc poteſtas Regum Poloniæ reſtricta eſt, quod ipſis ne pedem quidem licet extra limites Regni, ſine conſenſu Ordinum, efferre. Et hæc

Rex extra fines Regni proficiſci non poteſt.

quoque causa est, cur Henricus Valesius Rex clam è Polonia, audita fratris sui morte, in Galliam discesserit, nemine ex Polonis consulto. *Ocyus enim ipsum adesse in Gallia res requirebat, ut vero inde abiret, obstabant leges, quæ vetant Regem fines egredi præterquam à consensu Ordinum.* ut ait Fredro *in Hist. Henr. pag. 116.* Sic etiam Sigismundus III. discessum in Sueciam ægre impetravit, idque non nisi cautione de reditu intra annum interposita, & quod semper in Polonia post reditum residere vellet, apud Piasecium *in Chron. ad an. 1593. pag. 118. Conf. Constitut. ejus anni pag. 635.* item *an. 1598. p. 686.* Quid actum sit in Senatu Regni Poloniæ ob profectionem Wladislai IV. Regis in Prussiam Ducalem, ubi Ortelsburgi duobus tantum milliaribus à Masoviæ finibus distante, cum Electore Brandeburgico conventum habuit, legi poterit in Theatro Europæo *ad an. 1639.* Expostulabant videlicet Ordines cum Rege, cur in Prussiam contra leges Regni profectus fuerit, etiamsi tunc Prussia feudum, adeoque quasi membrum fuerit Poloniæ. Quare idem Rex Vladislaus Anno 1641. lege cavere voluit, ne se, neque Successores

res suos sine Consensu omnium Ordinum extra fines Regni profecturos. *Vid. Constitutio anni 1641. pag. 4. seq.*

XVII. Quod ad MINISTROS aulæ Regiæ attinet, id Poloni summo studio curant, ne Rex sibi externum ministerium adjungat: sed ut omnes aulæ Regiæ ministri sint Poloni vel Lithuani, velut in singulorum Regum Pactis Conventis cautur. Primus etiam Minister aulæ Regiæ jurat non Regi tantum, sed etiam Reipubl. coram Senatoribus, ut & coram Officialibus Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ. Immo omnes aulæ Regiæ ministri jurisdictioni Marschalci Regni subsunt, ut volunt Pacta Conventa Joannis III. *§. Dwor Stanowi naszemu.* Adhæc Poloniæ Rex militiam suam aulicam ultra mille & ducentos viros non auget: & illi milites omnes ex Polonis, Lithuanis & aliis incorporatis Regno Polonico Provinciis legi debent. Summus quoque horum Prætorianorum militum Præfectus sub jurisdictione Marschalcorum utriusque gentis esse debet, ex *Constitut. anni 1646. pag. 2. & 3.*

Aulici debent esse Poloni vel Lithvani.

Primus minister aulæ Regiæ jurat Reipublicæ.

Aula Regis subest jurisdictioni Marschalci Regni.

Militia aulica modica esse debet.

Dux Prætoriani militis subest jurisdictioni Marschalci.

XIX. In CONSULTATIONIBVS quomodo sese Reges in Aula sua & in Comitiis Regni generalibus gerant, alibi commodior erit dicendi locus. Nunc

In Consultationibus quomodo se Rex gerat.

tantum notasse sufficiat, Reges Poloniæ in Pactis Conventis promittere, id se curaturos, ne Sereniſſimæ Reginæ sese negotiis Status Reipublicæ immiſceant. *Vid. Pacta Conventa Sereniſſ. Michaelis & Joannis III §. Warniemyza.*

Quæ ſinguli Reges promittunt.

XX. Ad extremum, ut tribus, quod ajunt, verbis eorum etiam mentionem faciamus, quæ ſinguli Reges Ordinibus Regni Poloniæ in Pactis Conventis pro ratione Circumſtantiarum promittunt, illa ſunt fere hujusmodi: Quod velit Rex unum vel plura caſtella certis in locis contra hoſtes communire aut de novo condere: Scholam Equeſtrem Cracoviæ vel alibi inſtituere: Podoliam vel etiam alia loca ab hoſtibus intercepta recuperare: cutare ut Coſaci in obſequio Reipubl. conſerventur. Aliquando etiam in Pactis Conventis Reges remittunt prætenſiones ſuas, quas habent in Regnum, & quæ ſunt id genus alia.

Leges de obedientia Regi non præſtanda.

XXI. Hæc omnia, quæ hactenus enumeravimus, Poloniæ Reges jurant ſanctiſſime ſeſe obſervaturos. Et ſi illa non obſervaverint, eo ipſo ſolvunt incolas jurejurando ſibi præſtito. Sic enim habent ultima jurisjurandi Regii verba: *Et ſi (quod abſit) in aliquibus juramentum meum violavero, nullam mihi*

mihi incolæ Regni, omniumque Dominorum uniuscujusque gentis obedientiam præſtare debent. Immo ipſo facto eos ab omni fide & obedientia Regi debita liberos facio, abſolutionemque nullam ab hoc meo juramento à quoquam petam, nec ultro oblatam accipiam, ſic me Deus adjuvet. Hoc jusjurandum cujus clauſulam hic dedimus, non tantum ſingulis Actis Electionis Regum inſeritur, ſed etiam in Pactis Conventis Sereniſſimorum Regum Michaelis & Joannis III. conſtituitur, ut inſingulis Regni Comitiis jusjurandum illud Regium & Pacta Conventa ſummarie collecta in Senatu primo ſtatim die legantur. §. *Przyſięga naſza.* De illo tamen jurejurando, utpote quod licentiæ frena laxare videtur, conqueritur Senator quidam magni nominis, apud Fredr. *in Hiſt. Henr. I. pag. 110.* quæ querela omnino lectione digna eſt. Viderunt hoc & ipſi Regni Polonici Ordines, ideoq; ut mala, quæ inde oriri poſſent, præcavarent, Declarationem hujus jurisjurandi aliquoties ediderunt. Et quidem primo in Conſtitutione *an. 1567. p. 279.* Cum verò id non ſufficeret, An. 1607. & an. 1609. hæc Declaratio dicti capitis de obedientia non præ-

Iusjurandum Regium ſemper initio Comitiorum Publice prælegitur.

Declarationes jurisjurandi Regii.

præstanda prodiit, quæ in hunc fere modum se habet: *Si quis Nobilis, sive sit ex Ordine Senatorio, sive non, viderit aliquid violenter Regem egisse vel adhuc aliquid committere velle contra jura & Privilegia Regni, debebit hoc indicare sive Archiepiscopo, ut Primati, sive Senatoribus ex Constitutione in Aula Regis Residentibus* (vid. caput de Comitiis) *sive etiam aliis Senatoribus. Tum Senatores sive omnes, sive aliquis ex ipsis seorsum Regem monere debebit. Si Rex hoc flocci fecerit, licitum erit unicuique ex Senatoribus, immo etiam illi Nobili, qui hoc primus indicavit, rem ad Conventus particulares deferre & Nuncios Terrestribus ad Comitia generalia mittendis injungere, ut Rex nomine Equestris Ordinis moneatur, ut a proposito legibus patriis adverso desistat. Quodsi Rex ad secundam hanc admonitionem sententiam non mutaverit, licebit rem ad omnes Ordines deferre. Si neque post tertiam admonitionem Rex resipiscat (sufficienter tamen illi demonstrari debet, quod hac ra-*

ratione vis à Rege Privilegiis inferatur) tum demum possunt Ordines sese gerere secundum capitulum de non præstanda obedientia. Vid. Constitut. an. 1607. pap. 867. an 1609. pag. 888. Theod. Zavzaki *Part. I. Constit. p. 16. seq.* Ladovvski *in Constitut. tit. Krol. pag. 274. seq.* Cum igitur dicto Modo Rex in devium Legis abit, tum Primas Regni potestatem habet Senatum convocandi & cum Ordinibus Regem in viam revocandi. Fredro *in Hist. Henr. pag. 3.* Exemplum ejusrei vide apud Piasecium *ad an. 90. pag. 95.*

Interregis potestas Rege in devium Legis abeunte.

CAP. III.
De *Senatu Regni Poloniæ.*

I.

QUibus primi Imperii Polonici conditores Consiliariis usi sint, compertum nobis non est, nisi quod suspicari liceat Palatinos duodecim (Palatinus Polonicè dicitur *Wojewoda*) ab initio fuisse constitutos ut non solùm Poloniæ, tum temporis in duodecim fortasse

Palatini duodecim fortasse fuerunt Consiliarii Principis.

tasse Provincias distributæ, præsiderent, eamque contra hostes defenderent (unde etiam *Wojewoda* Polonis dicitur quasi *Woyny Wodz* id est Belli dux) sed etiam ut Principum suorum à Consiliis essent. Etenim extincto Lecho Principe ad XII. Palatinos devolutum fuit imperium, usitato fortasse sub Principibus Consiliariorum, numero. Aut si hoc dici non potest, postea certe electo Craco Principe, idem Palatinorum numeris mansisse videtur, qui antea in Aristocratico statu fuerat. Cum autem non iidem perpetuò fines Poloniæ fuerint, sed accisi aliquando, rursusque ulterius prolati sint, non eadem quoque regionum distinctio nec idem Palatinorum numerus manst. *Vid.* Joan. Dlugossus *lib. 1. Hist. pag. 57.* Cromer. *lib. 11. de ort. & reb. gest. Polon. pag. 420.* Neugeb. *lib. 11. Hist. Pol. pag. 42.* Andr. de Pilca Corycinius Castell. Vistic. *in Perspectiva Politica cap. 1. pag. 16.*

Non idem semper fuit Palatinorum numerus.

II. Cùm verò Sec. X. post Christum natum dispulsis Ethnicismi tenebris Princeps Polonorum MIECISLAVS Christianis sacris imbutus esset, ut eandem religionem per totum Principatum suum felicius propagaret, instituisse dicitur, ut volunt recentiores Polonicæ Hi-

Miecislaus instituit Archiepiscopos & Episcopos.

storiæ Scriptores, *duos Archiepiscopatus*, videlicet Gnesnensem & Cracoviensem, quorum posterior non longe post in Episcopatum conversus est: item *septem Episcopatus alios*, nimirum Posnanienſem, Plocensen, Smorogovienſem (qui post-ea Bycinam & tandem Wratislaviam à Casimiro I. Rege Seculo XI. trans latus est) Crusvicienſem (qui an. 1173. à Boleslao Crispo Wladislaviam ad Vistulam translatus est) culmensem in Prussia; Lubussensem in hodierna Nova Marchia, & Caminensem in Pomerania. *Vid.* Joann. Dlugossus *Tom. I. Annal. lib. II. pag. 92. & in lib. de Episcopis Posnanienſibus.* Consentit cum Dlugosso, quod ad cæteros Episcopatus, Cromerus, solum Episcopatum Culmensem excipit, quem à Conrado demum Masoviæ Duce circa annum 1226. conditum esse probat *lib. II. de Ort. & reb. gest. Polon. pag. 434.* Nos de Caminensi etiam in Pomerania non immerito dubitamus, quoniam in sequentium temporum Historia Polonica ejus fieri mentionem non invenimus. Error hic inde fortasse fluxit, quia Dlugossus audiverat, aliquando Pomeranicum Episcopum in ditione Polonorum fuisse, nullum autem alium suo tempore in Pomerania reperiri viderat, quam Caminensem, ideo putavit

Episcopatus Caminensis in Pomerania non est à Polonis institutus.

vit hunc ipsum Episcopatum à Miecislao esse institutum. Nos autem à Dithmaro Mersburgensi aliud edocemur. Tradit enim ille Episcopum Cholbergensem ab Ottone III. Imperatore fuisse Gnesnensi Archiepiscopo, ut Metropolitano, subjectum. *lib. IV. Chron. pag. 83. & lib. VII. pag. 228.* Qui tamen Episcopatus ad breve tempus duravit, Pomeranis tunc adhuc ethnicis superstitionibus addictis Christiana sacra respuentibus. Neque illud dubio caret, quod de duobus Archiepiscopis, Gnesnensi videlicet & Cracoviensi, à Miecislao Duce Poloniæ institutis memoratur. Nam ipse Cromerus testatur, antiquum quendam rerum Polonicarum Annotatorem magis quam Scriptorem tradere, non Archiepiscopum sed Episcopum tantum Cracoviæ fuisse institutum. *Vid.* Cromer. *lib. II. de Orr. & Reb. gest. Pol. pag. 434.* Est hic Annotator sine dubio non alius, quam Basko Custos Posnanienſis (cujus Historia nondum est typis impressa, licet ejus editionem promiserit Editor Vincentii Kadlubkonis) ex quo alii quoq; idē referunt. Non minus etiam de tempore Institutionis horum Episcopatuum disceptatur. Nam Dithmarus Mersburgensis, qui circa eadem vixit tempora, dicit Archiepiscopatum Gnesnensem non tem-

Episcopus Cholbergensis.

Dubium est an duo Archiepiscopatus sint instituti.

Quando Archiepiscopatus Gnesnensis institutus.

tempore Miecislai, sed Boleslai I. ab Ottone III. Imperatore Poloniam ingresso constitutum, eique Cholbergensem, Cracovienſem, Wratislavienſem Episcopatus esse subjectas, excepto Posnanienſi Episcopatu *lib. IV. Hist. pag. 84.* Neque prorsus ab his dissentit Vincentius Kadlubko antiquissimus Polonicæ Historiæ conditor, ut qui ineunte Seculo XIII. sub Casimiro Justo Duce Poloniæ floruit. Hic enim de Boleslao I. Chrobri refert, *quod geminam metropolin* (ubi fortasse Gnesnenſem intelligit & Posnanienſem, quam Dithmarus subjectam fuisse metropolitano negaverat) *instituerit, & debitas suffraganeorum Diœceses utrique deputaverit.* Vid. Kadlubko *lib. II. Chron. Polon. epist. 11.* Et Commentator Kadlubkonis, qui circa an. 1440. à Christo nato, & ita adhuc ante Dlugossum vixit, quamvis dicat, sub Miecislao *Jordanum quendam in Episcopum Poloniæ & Episcopum Cracovienſem fuisse institutum, cæterosque Episcopatus in Polonia per Dambrowkam Miecislai conjugem dispositos* in lib. II. *ep. 9.* Postea tamen supra dictorum oblitus, dicit Boleslaum sequentes Cathedrales Ecclesias instituisse: *Posnanienſem, quam primo fundaverat, in*

cujus Ecclesiæ medio tumulatus quiescit Gnesnensem; post Masovienſem, quæ nunc Plocensis dicitur; Cracovienſem, Wratislavienſem, Lubussenſem & Kujacienſem, quæ nunc Wladislavienſis nuncupatur. Hac ille in Comment. *ad lib. II. Kadlubkonis cap. 11.* Ex his jam quatuor certo concludi posse videntur. I. Quod Posnaniæ non Cracoviæ fuerit metropolis constituta, ut antea diximus. Hoc enim non tantum Dithmarus, Auctor σύγχρονος, supra asseruerat, sed idem etiam ex Commentatoris hujus loco citato colligitur. Quoniam enim Boleslaus Ecclesiam Posnanienſem primo condidit, in eaque sepeliri voluit, admodum verisimile est, eandem fuisse metropolin constitutam, ex qua etiam ratione illam primo loco ante Gnesnenſem nominat. II. Quod Archiepiscopatus Gnesnensis sub Boleslao I. demum sit erectus, ut cum Dithmaro asserunt Kadlubko & Commentator ejus, quamvis hic posterior sibi non constet, nisi dextre explicetur. III. Quod illud sit dubium, quod Dlugossus & cum eo Cromerus, de translatione Episcopatus Smorogovienſis Bycinam & Bycinenſis Wratislaviam referunt. Nam Dithmarus, qui eodem illo tempore scripsit,

Posnaniensis Episcopus.

Archiepiscopatus Gnesnensis à Boleslao I. institutus.

VVratislaviensis Episcopus

psit, jam suo tempore adeoque ante Casimirum I. Regem, sub quo translatio illa facta esse dicitur, Wratislavienſem illum Episcopatum jam commemorat, cum quo etiam Vincentius Kadlubko consentit. Possemus fortasse dicere, si sententias illas in speciem pugnantes conciliare animus esset, Episcopum Wratislavienſem primis illis temporibus sedem suam habuisse Smorogoviæ & deinde Bycinæ, Ecclesiam vero Cathedralem statim ab initio Wratislaviæ habuisse. IV. Quod Culmensis & Caminensis Episcopi neq; à Miecislao, neque à Boleslao I. Chrobri sint conditi, cum horum nec Dithmarus Mersburgensis, nec Vincentius Kadlubko, nec denique Commentator ejus mentionem faciat, & alias etiam satis notum sit ex Historiis, quinam horum Episcopatuum duorum sint Conditores. Non est igitur, cur Sranislaus Lubienski Episcopus quondam Plocensis in Dithmarum Mersburgenſem hæc quæ jam probavimus asserentem adeo invehatur, prout facit *in Præfatione ad lib. de Episcopis Placenſibus.* Sane Dithmari sententia ex ipsis etiam Polonicis Scriptoribus antiquis, ut vidimus, haud obscure probari potest. Quomodocunque autem illud sese habeat, Episcopos illos à primis Prin-

Culmensis & Caminensis Episcopatus non sunt à Polonis conditi.

Episcopi statim ad consilium Principis admissi dicuntur.

cipibus Christianis statim fuisse ad Consilium Principis admissos, contendit laudatus Stanislaus Lubienski: *Ut Episcopi, inquiens, in Polonia, majori cum dignitate rem Ecclesiasticam gerere & Reipubl. consulere possent, amplissimas unicuique possessiones una cum Ducalibus juribus, ac primo supra omnes Principes, qui tum in Polonia reperiebantur in publico consilio & consessu Comitiali locum jure perpetuo contulit.* Hæc Lubiensc. *in lib. de Vitis Episcoporum Plocensium sub Angelotto I. pag. 310. operum.* Alio in loco Lubienscius longius adhuc progressus, primis temporibus solos Episcopos ad Consilium Regis fuisse adhibitos testatur: postea vero Seculares quoque adscitos fuisse refert, *in lib. de recte gerendo Episcopatu num. 122. seqq. pag. 289. seqq.* Licet vero hæc non repugnent moribus eorum temporum, quibus soli fere Episcopi erant literis imbuti & ideo ad Consilia præ cæteris maxime apti; nec intentioni Pontificis Romani, qui iis temporibus ex Italia Polonis mittebat Episcopos; ex Historicis tamen Polonicis facilius probare possemus, primos illos Episcopos ad Consilium à Rege plane non fuisse admissos, solis secularibus hac dignitate fulgentibus.

Episcopos solos fuisse Principis Consiliarios scribit Lubienscius.

Politicos tantum fuisse Consiliarios.

tibus. Nam Boleslaus I. Chrobri duodecim usus est Consiliariis (quod nos de Palatinis intelligimus) uti testatur Vincentius Kadlubko Episcopus Cracovienſis *lib. Chron. Pol. epist. 10.* Addit his Cromerus Episcopus Varmiensis, *lib. III. de Ort. & Reb. gest. Pol. pag. 444.* Boleslaum *eosdem Consiliarios, quoties animum remittere volebat, una cum uxoribus ipsorum mensæ suæ & Convivio adhibuisse.* Conf. Neugeb. *lib. III. pag. 54.* Quæ sane Episcopis minime conveniunt, quorum in Polonia tantùm, (ut Lubienscius ipse cum aliis recentioribus scribit) novem fuerunt, iique cœlibes. Immò quamvis multa Cromerus habeat de honore Episcoporum, quo ipsos Boleslaus ille I. affecit, nullum tamen verbum habet de eo, quod ad Consilium ipsos adhibuerit, quod certe, ut Episcopus ipse, non omisisset, si quid hac de re in antiquis monumentis reperisset. Objicit tamen sibi Lubienscius *loc. cit.* nomen Palatinorum vetustius esse quam Episcoporum, adeoque Palatinos videri prius adhibitos esse ad Consilium Regis. Et respondet sibi, Palatinos tum fuisse Duces Belli, non Regni Senatores. Sed hæc facile, ut nulli fundamento innixa, subverti possunt. Quodsi enim antea Palatini non tantum

Duodecim Consiliarii uxorati.

fuere Duces Belli cum Ariſtocratice Reſpubl. Polonica ab ipſis adminiſtraretur, dici vix poteſt, quod poſtea tantum fuerint Duces belli ſub Ducibus ipſis. *Manſit enim deinceps etiam ſub Principibus & Regibus, manetque in hanc diem is ſive honor, ſive Magiſtratus*, ait Martinus Cromerus *lib. II. de Ort. & Reb. geſt. pag. 420.* Quamvis autem facilius noſtra quam Lubienſcii ſententia ex Polonicis Scriptoribus probari poſſit, non negamus tamen præfracte, Epiſcopos in Conſilio Regio Secularibus Senatoribus vel ſtatim ab initio receptæ Religionis Chriſtianæ, vel etiam paulo poſt occiſum Stanislaum Szczepanovium Epiſcopum Cracovienſem, fuiſſe adjunctos, dummodo hoc obtineamus, non ſolos Epiſcopos illis temporibus Senatum regni conſtituiſſe, quod Lubienſcius concedere nolebat.

Quando Epiſcopi facti ſint Conſiliarii Principis.

III. Poſt interfectum à Boleslao II. Audace S. Stanislaum & *poſt abrogatum Boleslao Regnum*, ut vult iterum Lubienſcius, *Proceres Regni obtinuerunt, ut cum olim ſoli Epiſcopi Senatoria dignitate fulgerent, paucique alii ad id muneris arbitrio Regum adſciſcerentur, deinceps per omnes Diſtrictus & Regiones Senatores majores & minores, qui*

Majores minoresque Senatores conſtituti.

qui & in Provinciis jus dicerent, & Regi judicanti, ne omnia arbitratu ſua faceret, quaſi libertatis cuſtodes & Conſervatores adhiberentur. Hæc Lubienſcius *in Vita Stephani Epiſcopi Plocenſis pag. 324. fin.* Verùm de Senatoribus majoribus, per quos dubio procul Palatinos intelligit, jam antea contrarium probavimus. De Caſtellanis, quos minores hoc loco Senatores appellat, fidem ipſi facile habemus, ſi ſententiam ſuam ex aliquo antiquiorum Scriptorum confirmaſſet. Alias non improbabile eſſe arbitramur, Boleslaum Chrobri, cum militandi rationem per Regiones deſcripſiſſet, Palatinisque, ut Cromerus *lib. III. pag. 445.* teſtatur, hoc munus commiſiſſet, ſtatim etiam Vicarios Palatinorum, nempe Caſtellanos, quibus tum cura caſtellorum fuit commiſſa, conſtituiſſe. Non tamen hic iterum negamus, exacto Boleslao Audace, Senatores illos majorem potentiam ſibi acquiſiviſſe. Ex eo etiam tempore jam crebra fit mentio Palatinorum. CRACOVIENSIS, SENDOMIRIENSIS, POSNANIENSIS, SIRADICENSIS, PLOCENSIS & aliorum, Caſtellanorumque com-

Caſtellani, vicarii Palatinorum à Boleslao Chrobri conſtituti eſſe videntur.

Senatores poſt Boleslaum Audacem majorem acquirunt poteſtatem.

plurium. Per eadem tempora in Cujavienſi tractu unum tantum fuiſſe Palatinum, nempe GNIEWCOVIENSEM, qui poſt tempora Wladislai Jagellonis diviſus eſt in BRESTENSEM & INOWLADISLAVIENSEM, teſtatur præter alios etiam Bartholomæus Paprocki *in lib. de Inſignibus Nobilitatis Polonicæ Polonico idiomate ſcripto pag. 708.* Circa medium Seculi XIII. nimirum an. 1264. Boleslaus Pudicus devictis Jazygibus EPISCOPATVM LVCENSEM ſive LVCEORIENSEM in Volhynia condidit, aut etiam paulo poſt. *Vid.* Cromerus *lib. IX. pag. 556.* Neugebauerus autem dicit, hunc Epiſcopatum conditum eſſe ſub Ludovico Rege *in lib. III. Polon. Hiſt. pag. 155.* Quæ ſic conciliari poſſunt, ne inter ſe Auctores illi, ut videntur, pugnent. Antea à Romano Pontifice Regi Poloniæ hoc negotium fuit demandatum, ut Jazygibus daretur Epiſcopus, ſed ille Epiſcopatus non niſi ſub Ludovico Rege potuit condi. Circa eadem tempora in Pomerellia duos fuiſſe Palatinos, nempe GEDANENSEM & SWECENSEM docemur à Neugebauero *lib. III. Hiſt. Polon. pag. 108.* Fuerunt antiquioribus temporibus etiam in Sileſia certi Senatores, ut EPISCOPVS WRATISLAVIENSIS, item WRA-

Gnievcovienſis Palatinus in Cujavia, qui diviſus eſt in Breſtenſem & Inovvladislavienſem.

Luceorienſis Epiſcopatus conditur.

In Pomerellia Palatinus Gedanenſis & Svvecenſis.

Sileſiaci Senatores.

WRATISLAVIENSIS, GLOGOVIENSIS, CROSNENSIS Palatini & Caſtellani: poſtquam autem Sileſia eſt à reliquo Poloniæ corpore abſtracta, hi quoque Senatores ſimul ſunt abſtracti. Fuiſſe autem dictis in locis antea Palatinos & Caſtellanos, patet ex Stanislao Lubienſcio *pag. 166. fin.* Cromer. *lib. VIII. pag. 548.* & lib. II. *Deſcript. Polon. pag. 136.* Neugeb. *lib. III. pag. 142. & pag. 128.*

IV. Circa an. 1340. Caſimirus cognomento Magnus, Rex Poloniæ Leopolim totamque Ruſſiam Imperio ſuo ſubjecit, ibidemque Palatinos, Caſtellanos alioſque magiſtratus Polonico more Inſtituit. Neugeb. *lib. III. pag. 200.* Et tum ſine dubio creati ſunt Ruſſiæ Senatores, ut LEOPOLIENSIS Palatinus, LEOPOLIENSIS, SANOCENSIS aliique Ruſſiæ meridionalis ſive Rubræ Caſtellani. *Vid.* Cromerus *lib. XII. pag. 599. ſeqq.* Neugeb. *lib. III. pag. 203.* Idem Caſimirus Magnus ſubacta Ruſſia Rubra ARCHIEPISCOPATVM LEOPOLIENSEM condidit, ut iidem Auctores teſtantur. Circa eadem tempora Olgierdus Magnus Dux Lithvaniæ PODOLIAM Tartaris eripuit, ibique poſtea, ſi fides eſt Alberto Kojalovicio, Palatinatum Podoliæ condidit. *Vide quæ ſupra diximus lib. I. cap. 9.*

Ruſſici Senatores inſtituti.

Archiepiſcopatus Leopolienſis.

Palatinatus Bodoliæ

num.10. Quodsi autem tunc nondum fuit Palatinatus ille institutus, non longe tamen post illa tempora hoc à Magnis Ducibus Lithvaniæ factum sit necesse est. Seculo illo XIV. jam adulto instituit Poloniæ Rex Ludovicus duos Episcopatus in Russia, nimirum PRÆMISLIENSEM & WLADIMIRIENSEM. At vero HALICIÆ Archiepiscopatum, ut tradit Joannes Dlugossus. Sed si prius ut antea audivinus Leopoli fuit Metropolis instituta, quemadmodum ipse Dlugossus concedit, nonnisi Episcopalem sedem Haliciæ fuisse constitutam oportet, ut Martinus Cromerus concludit, hac super materia ita scribens: *Ego initio Leopoli Episcopalem Cathedram regnante Casimiro institutam fuisse dixerim. Neque enim Archiepiscopus unquam instituitur, qui nullum in ditione sua Episcopum habeat, sicut tunc in Russia nullus fuit. Sed cum Ludovici opera plures Episcopi fierent, Metropolim Halicæ constitutam esse, quæ postea Leopolim translata sit, Episcopatu Cameneciam translato.* Hæc Cromer. *lib. XIII. de Ort. & Reb. gest. Polon. pag. 619. seq.*

Episcopi Russici

V. Ad

V. Ad exitum vergente Seculo XIV. circa An. 1384. magna ad Senatum Polonicum facta est accessio, cum Jagello Magnus Dux Lithvaniæ, susceptа Religione Christiana, Rex Poloniæ factus esset. Tunc enim Nobilitatem Lithvanicam, ut eam facilius ad Religionem Christianam suscipiendam alliceret, iisdem donavit Privilegiis, quibus gaudebant Poloni. Instituit etiam EPISCOPATVM VILNENSEM cui Andream Vasilonem primum Episcopum præposuit. *Vid.* Albert. Wijuk Kojalowicz *Part. II. Hist. Lithv. lib. II. pag. 91. & 94.* Instituit etiam more Polonico alios in Magno Ducatu Lithvaniæ Senatores, ut VILNENSES & TROCENSES Palatinos & Castellanos. Neugebauer. *lib. V. Hist. Pol. pag. 263.* Successu temporis & plures in Magno Ducatu Lithvaniæ Senatores ab ipso illo Wladislao Jagellone constituti esse videntur, cum id se facturum promiserit hic ipse Wladislaus, ut apparet ex Januszovii *lib. X. Constitut. Part. I. tit. 2. pag. 747.* quo fortasse pertinent; BRESCIANENSIS, MINSCENSIS, NOVOGRODENSIS, VOLHINIÆ, BELSENSIS Palatini & Castellani, ut & CAPITANEVS SAMOGITIÆ cum suo Castellano. Posthæc augescente indies

Lithvaniæ Senatores.

indies in Lithvania & Samogitia credentium cœtu, constitutus est à Vitoldo Jagellonis Patruele (in jurejurando Regio, ut supra audivimus apellatur frater Jagellonis) EPISCOPVS MIEDNICENSIS sive *Samogitiæ*. Primus Episcopus ibidem fuit nomine Matthias, natione Lithvanus, cui Pontificatus ille à toto Lithvanico Senatu in Comitiis An. 1420. celebratis confirmatus est, teste Kojalovicio *Part. II. lib. II. pag. III. seqq.* Eodem tempore Witoldus Magnus Dux Lithvaniæ SMOLENSCVM, VITEPSCVM, POLOCKVM, PLESCOVIAM, NOVOGARDIAM MAGNAM subegit, ubi sine dubio, præsertim in tribus prioribus locis, Palatinos & Castellanos instituit. In postremis duobus locis Præfectos fuisse legimus: an vero illi ad Senatum ut Præfectus Samogitiæ, pertinuerint, mihi compertum non est. Verum etiamsi tunc Lithvanicus Senatus cum Polonico esset conjunctus: ob lites tamen Polonorum Lithvanorumque de Volhynia & Podolia, aliisque Russiæ meridionalis provinciis (quas utraque gens sibi vindicabat) raro & ferè non nisi per Legatos Comitiis Polonicis Lithvani interesse solebant. Quin etiam An. 1451. Lithvani plane renunciarunt fœderi, cum

Episcopatus Samogitiæ instituitur.

Senatores Albæ Russiæ.

cum Poloni Lithvanis dictas Provincias restituere Lithvaniæque adjungere nollent. Kojalovvicz *Part. II. Hist. Lithv. lib. V. pag. 211.* Peculiarem igitur & à Polonico diversum Lithvaniæ Senatum constituebant *Vilnensis* & *Samogitiæ Episcopi* (*Luceoriensis* quoque Anno 1413. & *Kioviensis* Episcopus An. 1563. in Senatu Lithvanico fuerunt, certisque Actis subscripserunt) *Vilnensis*, *Trocensis* Palatini & Castellani; *Gubernator* sive *Capitaneus Samogitiæ*. Item *Vitepscenses*, *Smolenscenses*, *Plocenses*, *Novogrodenses*, & fortassis etiam alii *Palatini* & *Castellani*, quorum crebra fit mentio apud Lithvanicos & Polonicos Scriptores.

VI. Cum Casimirus IV. Jagellonides partem Prussiæ sibi Seculo XV. subjecisset, certos etiam Prussiæ Consiliarios constituit. Primum hic locum tenebant duo Episcopi, nempe WARMIENSIS & CVLMENSIS. His additi sunt tres Palatini, nimirum CVLMENSIS, MARIÆBVRGENSIS & POMERANIÆ. Item tres Castellani, nempe CVLMENSIS & GEDANENSIS, item tres Succamerarii ab iisdem locis à quibus antea Palatinos vocatos esse audivimus, denominati. Postremo adjuncti sunt illis trium Civitatum majorum Delegati, nem-

Senatores Prussici.

nempe THORVNIENSES, ELBINGENSES & DANTISCANI. Contigerunt hic quidem mutationes nonnullæ, præsertim initio belli cum Cruciferis ab an. 1454. gesti: at quoniam tandem in hunc à nobis descriptum ordinem desiere, multis eas commemorare non est è re visum; præsertim cum alibi hanc materiam copiosè pertractaverimus. Ex enumeratis autem jam à nobis Consiliariis Prussicis primo Senatum Polonicum ingressi sunt Episcopi. Deinde Palatini & Castellani. Cæteri, nempe Succamerarii & Civitatum majorum Delegati jura sua antiqua, non nisi in Prussia de rebus Prussicis consultandi prætendentes, conjungere se cum Senatu Polonico & Lithvanico recusarunt. *Vid.* quæ de his tradidimus *in Prussia Nova.* Ejusdem Casimiri Jagellonidis tempore per Pacta An. 1466. inita ipse MAGISTER ORDINIS TEVTONICI in Prussia factus est Senator Regni Poloniæ, primumque in Senatu à sinistra Regis locum adeptus est. COMMENDATORES etiam præcipui, quos Magister pro tempore duxisset deputandos in Senatum Regni admitti debebant. Quapropter etiam jusjurandum Magistri Prussiæ, quod præstare sobant Regi Poloniæ, his verbis erat conceptum,

Magister Ordinis Teutonici Consiliarius ut Regis cum quibusdam commendatoribus.

ptum: *Ego N. N. Magister generalis Ordinis S. Mariæ Teutonicorum Princeps & Consiliarius Regni Poloniæ fidelis ero, &c.* apud Janum Januszovium *lib. VII. Constitut. Part. III. tit. 1. pag. 872. seqq.* Neugebauer. *lib. VI. pag. 385.* Hoc etiam confirmatum est à Sigismundo I. Rege Anno 1525. cum jam Albertus Marchio Brandeburgensis positis Ordinis Teutonici habitu, nomine & insignibus, factus esset Dux Prussiæ hereditarius. Tunc enim ipsi primus in Senatu Regni locus assignatus est in Comitiis aliisque Congressibus publicis. Neugeb. *lib. VII. pag. 507.* Januszov. *lib. VII. Part. III. tit. 1. pag. 913. seq.* Privilegia Prussiæ Ducalis *fol. 34.* Licet postea in Comitiis Electionis Duci Prussiæ locus à Repubi. sit denegatus, cujus rei causam cap. I. hujus libri II. assignavimus. *Vid.* Fredro *in Hist. Henr. pag. 212.* Piasecius *in Chron. pag. 529.* Theatr. Europ. *ad An. 1632. pag. 580.*

Dux Prussiæ fit Consiliarius Regni Poloniæ.

VII. Tempore ejusdem Casimiri IV. Jagellonidis, commendavit Anno 1471. Simon Olelcovius Dux filium suum Basilium Regi Casimiro, qui eum volebat Ducem Kioviæ renunciare: Sed reclamante Senatu, Kiovienſem tractum in formam Provinciæ redegit, primumque KIOVIÆ PALATINVM Martinum Gastol-

Kiovienſis Palatinus.

Gastoldum, expuncto Ducis titulo, creavit. Vid. Kojalowicz *Part. II. Hist. Lithv. lib. V. pag. 238.* Per eadem etiam tempora institutus est PALATINATVS LVBLINENSIS, detracta parte de Sendomirienſi, cujus jurisdictio amplior esse visa est, quam ut ejus moles commode ab uno Palatino sustineri posset. Neugeb. *lib. VI. pag. 408.* Nec dubium mihi esse alibi scripsi, quin sub finem Seculi XV. aut sub initium Sec. XVI. institutus sit PALATINATVS RAVENSIS. Hujus enim ante illa tempora non deprehenderam ullam fieri mentionem apud Historicos. Quin etiam Joannem Laski Cancellarium Regni & postea Archiepiscopum Gnesnensem, qui tempore Alexandri Regis Constitutiones Regni Poloniæ scripsit, seriemque Senatorum nobis reliquit, nullam Palatini Ravensis fecisse mentionem observaveram. Sed jam argumentum illud à silentio Laskii deprehendo esse nullum. Nam Decreto Electionis Alexandri Regis An. 1501. subscripsit Andreas de Kutno Palatinus Ravensis. *Vid.* Decretum illud apud Stanislaum Karnkovium *in Libro de Primatu Senatorio Regni Poloniæ.* Ante illa vero tempora ejus factam mentionem, etiamsi solicite inquisiverim, non reperi. Cur ipsum Joannes Laski omiserit, conjectura assequi haud possum.

Lublinensis Palatinus

Palatinus Ravensis

VIII. Sub Sigismundo Augusto An. 1569. tandem Lithuanicus Senatus cum Polonico perpetuo nexu conjunctus est, ut Lib. I. ostensum. Additos tum quosdam Senatores in Lithuania fuisse de novo, testatur Cromerus *lib. II. Descript. Polon. pag. 140.* Quinam autem illi fuerint, non addit. Quantum suspicari licet ex Ordine Senatorum hodierno, & ex antiquiore Historia, puto additos fuisse MSCISLAVIENSES, BRACLAVIENSES MINSCENSES Palatinos & Castellanos, aut saltem horum aliquos. Eodem anno assignatus est locus in Senatu Senatoribus VOLHYNIÆ, ut & Senatoribus PODLACHIÆ. Videantur Constitutiones hujus anni. Post fœdus demum hoc Lithuaniæ cum Polonia initum admissos esse in Senatum Officiales Regni Majores, ut MARSCHALCOS, CANCELLARIOS & THESAVRARIOS tradit Piasecius. Addit etiam hujus rei caussam: *Olim*, inquiens, *Officiales Regni non habuerunt locum in Senatu, nisi etiam aliam dignitatem Senatoriam obtinuissent v. g. Palatinatum & Castellanatum. Sed cum An. 1569. Li-*

Conjunctio Polonici & Lithvanici Senatus.

Superiore Seculo qui Senatores additi.

Senatores Volyniæ & Podlachiæ.

Quando Magistratus Majores Senatui sint additi.

thuania uniretur Poloniæ, & Officialibus in Ducatu Lithuaniæ assignaretur locus in Senatu, quem antea in Lithuania habuerunt, tum ne officiales Regni minores esse viderentur, assumpti etiam sunt in Senatum. Hæc Piasecius *in Chron. pag. 65.* (55) Mihi tamen hæc Piascii sententia non probatur. Nam Cromerus *lib. II. Descript. Pol. pag. 139.* de Officialibus his agens, nulla mentione facta, quod suo tantum tempore sint in Senatum admissi, scribit, hos Magistratus ad Senatum pertinere, & quidem ultimo loco eosdem post Castellanos censeri, nisi si quo alio eminentiori honore ii cohonestentur, quod suo tempore plerumque factum esse ibidem testatur. Et hoc etiam Piasecium fefelisse videtur. Quia enim in veteribus subscriptionibus nunquam fortasse reperat, subscripsisse hos officiales separatim post Castellanos, putavit eos ante conjunctionem Poloniæ cum Lithvania sub Augusto Anno 1569. factam, non pertinuisse ad Senatum: sed meminisse potuerat, etiam in Magno Ducatu Lithvaniæ hæc officia plerumque, fortassis etiam semper, fuisse connexa cum aliis superioribus Dignitatibus, ut ex variis subscriptionibus probatur. Si tamen, hoc non obstante, Officiales hi ad Senatum Lithvanicum pertinebant, ut concedit Piasecius, quomodo igitur hoc negare potuit de Officialibus Regni? Auctum tamen eo tempore Senatum fuisse concedimus, additis his Officialibus, sed alia ratione. Scilicet Magistratus hi cœperunt ex hoc tempore magis magisque distingvi, ita ut officium Marschalci, Cancellarii, Thesaurarii non potuerit posthea aliis Palatinis & Castellanis conferri. Jam enim ante fœdus illud initum, nimirum Anno 1565. in Comitiis Petricovienſibus rogarunt Nuncii Terrestres, ut Rex Dignitates Marschalcorum & Thesaurariorum distingveret à reliquis Dignitatibus & hoc ex ea ratione, *quia jam absque aliis Dignitatibus Marschalci & Thesaurarii habent locum & suffragium in Senatu: duo autem suffragia in Senatu habere inconveniens est.* Vid. Constitut. ejus anni init. Concessit autem eo tempore Rex, ut hæ Dignitates à præsentibus possessoribus retinerentur, posthea vero ab invicem separarentur. Conf. & Januszov. *lib. III. Constitut. Part. V. tit. 1. pag. 304.* Ex quibus jam manifestum est, non posse nos sententiæ Piasecii calculum addere.

Magistratus Majores cœperunt ab aliis Dignitatibus distingui.

IX. Livonia licet fuerit cum Magno Ducatu Lithvaniæ jam Anno 1567. conjuncta, ut habet Kojalovviz *ad dict. ann. part. II. lib. VIII. pag. 279. seqq.* & licet rursus Anno 1569. societas illa renovata fuerit, Senatores tamen Livonici non statim fuere constituti. Nam Stephanus demum Rex An. 1582. instituit EPISCOPATVM WENDENSEM. Vid. Janusz. *lib. VII. Constit. Part. V. III. pag. 996.* Immo huic Episcopo Sigismundus III. demum An. 1593. locum in Senatu post Episcopum Camenecensem assignavit, ut est *in Constitutione dicti anni pag. 647.* Idem ille Sigismundus III. Rex Anno 1598. in Livonia instituit tres Palatinos, nempe WENDENSEM, DERPATENSEM & PERNAVIENSEM. Item tres Castellanos iisdem in locis, hisque omnibus locum in Senatu assignavit. *Vid. Constitut. dicti anni pag. 708. seq. §. Ordynacya Ziemie.* Sed hi septem Senatores Livonici sublati sunt per Pacta Olivensia Anno 1660. inita, ubi Suedis maxima pars Livoniæ est concessa. Donec tandem An. 1677. in ea parte Livoniæ Australis, quæ Regno Poloniæ adhuc paret, alii tres Senatores sunt constituti, nempe EPISCOPVS, PALATINVS & CASTELLANVS Livoniæ. *Vid. Constit. dicti anni pag.*

Livonici Senatores

Senatores Livonici a Sigismundo III. instituti abrogantur per Pacta Olivensia

Hodie in Livonia Polonica tres sunt Senatores

pag. 32. seq. tit. Ordinacya. Cum Satrapia Czernichovviensis ultra Boristhenem Regno Poloniæ accessisset, instituit ibidem Wladislaus IV. Rex, præter Civitatum Præfectos, duos Senatores, nempe Palatinum & Castellanum CZERNICHOVIENSES, illum anno 1635. hunc autem anno 1641. ut habent dictorum annorum Constitutiones, quibus adde Starovolscium *in Descript Polon. pag. 149.* Idem Wladislaus IV. EPISCOPATVM SMOLENSCENSEM erexit, eodem Starovolscio teste *loc. cit. pag. 250.* In Constitutione tamen *anni 1638. pag. 14.* Wladislaus Rex institutionem Episcopatus illius ad Patrem suum Sigismundum III. refert, dicitque eum Anno 1613. erectum esse. At enim Wladislaus illi Episcopo locum assignavit in Senatu, aliaque ad eam Diœcesin pertinentia ordinavit, ideoque ipsi fundationem Episcopatus illius aliquo modo tribui posse non nego. Tempore Joannis Casimiri Regis, cum An. 1649. Pereaslaviæ Tractatio de pace componenda inter Casimirum Regem & Bohdanum Chmielnicium institueretur, certæque jam conditiones Pacis utrinque approbatæ essent, Chmielnicius in peculiaribus literis alia adhuc à Rege postulabat, in quibus etiam hoc fuit, ut METROPO-

Czenichovienses Senatores.

Episcopatus Smolenscensis.

Metropolita kiovienſis locum in Senatu conſequitur.

LITA KIOVIENSIS locum in Senatu Regni Poloniæ haberet. Sed Chmielnicio pacem non ſerio urgente, hoc etiam de Metropolita Kiovienſi in Senatum recipiendo ſucceſſu caruit; donec tandem in pactis Zbaravianis eodem anno initis Rex Joannes Caſimirus *num. 8.* Metropolitæ dicto locum in Senatu promiſit, quod etiam in Comitiis Regni illo anno ad exitum vergente ab Ordinibus Regni confirmatum eſt. *Vid.* Joachimus ab Hirtenberg Paſtorius *in Hiſt. Pleniore Part. I. lib. VI. pag. 314. Patt. II. lib. VIII. pag. 108. & lib. IX. pag. 150.* Longe plus autem poſt decennium fere Coſacis conceſſum eſt. Nam Anno 1658. die 16. Septembr. Pacta Hadiacenſia cum Joanne Wyhowski Exercitus Koſakorum Zaprohenſium Duce inita & poſthæc in Comitiis Anni 1659. approbata ſic ea de re diſponunt:

Senatores Ruſſorum.

ut METROPOLITA, ſive ARCHIEPISCOPVS KIOVIENSIS Græcæ Religionis cum aliis quinque Epiſcopis ejusdem Religionis (Ruſſico nomine Epiſcopi vocantur *Wladiki*) nempe LVCEORIENSI, LEOPOLIENSI, PREMISLIENSI, CHELMENSI & MSCISLAVIENSI in Senatum Regni admitterentur; ita ut Archiepiſcopus Kiovienſis locum ſuum habeat ſtatim poſt Archiepiſcopum Leopoli

polienſem. Epiſcopi autem Græci ſive Ruſſi poſt omnes Epiſcopos Romanæ Religionis. Quamvis autem hæc Pacta jurejurando Regis, Archiepiſcopi Gneſnenſis, Cracovienſis & Vilnenſis Epiſcoporum, Marſchalcorum & Cancellariorum utriusque gentis, ut & Marſchalci Nunciorum Equeſtris Ordinis, nomine totius Reipubl. ſint Confirmata & Conſtitutionibus ipſis Regni inſerta, non ſunt tamen Ruſſi jus hoc ſuum poſtea proſecuti: vidi tamen Indicem Senatorum Polonicorum MS. jam poſt illa Pacta conſcriptum, in quo ex dictis illis Epiſcopis Græcis, Archiepiſcopi tantum Kiovienſis nomen reperiebatur. Præter Archiepiſcopum autem Græcæ Religionis non Unitorum ſive Veterum Ruſſorum, ponitur etiam in eodem illo catalogo alius adhuc Archiepiſcopus Græcæ religionis unitorum, nomine Gabriel Colenda. Subſcripſit idem Gabr. Colenda Articulis Pactorum Conventorum Sereniſſimi Michaelis Regis, ſed poſt omnes Epiſcopos Polonicos & Lithuanicos. Ita etiam An. 1674. inter ſuffragia Palatinatus Polocenſis Sereniſſimi Joanni III. data reperitur hæc inſcriptio: *Cyprianus Zochowski Metropolita Kiovienſis, Halicienſis & univerſæ Ruſſiæ, Archiepiſcopus Polocenſis.* De

Senatoribus Livoniæ sub hodierno Rege constitutis, jam antea occasione data diximus, adeoque hic loci ea repetere non attinet.

Duces ex sanguine Regum oriundi an pertinuerint ad Senatum.

X. Præter jam enumeratos Senatores an etiam Duces & Principes ex sanguine Regum & Principum Regni Poloniæ oriundi frequentarint olim Senatum, quæri potest. De Ducibus Masoviæ tradit Stanislaus Lubienski, ipsos in Senatu locum ordinarium non habuisse, ad actus tamen solennes eosdem fuisse admissos, *in lib. de recte gerendo Episcopatu num. 127. pag. 290.* contradicit sibi ipsi *in lib. de Rebus Silesiacis pag. 166. operum.* Nos existimamus ipsos maximè locum in Senatu habuisse, licet rarò Comitiis interfuerint, illamque sententiam iisdem cum Lubienscio probamus argumentis. Nam cum An. 1180. Casimirus Boleslai Crivousti filius monarcha Poloniæ Comitia indixisset, aderant fiduciarii Principes, ac inter illos Boleslaus Procerus Wratislaviensium Dux, teste Lubienscio *pag. 166.* Sic etiam Comitiis Gansavienſibus Principes sanguinis frequentes interfuerunt, ut habet Cromerus *lib. VII. circa fin. pag. 530.* & Neugebauer. *lib. III. pag. 132.* Postea quoque devicta Russia & juncta cum Regno Poloniæ sub Wladislao Jagellone Lithuania, sine ullo dubio Duces Lithvanici ex progenie magnorum Ducum oriundi, ut & alii Russiæ Duces ad Actus publicos vocabantur, ut ex variis subscriptionibus patet, apud Januszovium *lib. VII. Constit.* Quod autem non in Polonico sed in Lithvanico Senatu fuerint, ibidem variæ testari possunt subscriptiones. Porrò Stephanum Valachiæ Palatinum à Sigismundo I. Rege fuisse, ut vasallum Regni, in Senatum adscitum, auctor est Cromerus *in Oratione super obitu Sigismundi I. in Corp. Hist. Polon. Tom. III. pag. 18.* Quamvis autem Principes sanguinis aliique Duces ad Consilium Regni Poloniæ fuerint antiquitus vocati, excipiebantur tamen posterioribus Comitia Electionis, ad quæ, ne liberæ Electioni vim facerent, non fuerunt admissi. Ex eadem ratione denegatus eodem tempore locus Ducibus Prussiæ & Curlandiæ, ut jam supra à nobis dictum est.

Valachiæ. Palatinus fit Senator Poloniæ.

Ad electionem non admittebantur Principes sanguinis.

XI. Hactenus ruditer originem plerorumque Senatorum Regni Poloniæ investigavimus. Nunc ulterius progredi placet, & quoad fieri potest, indicare, quem ORDINEM Senatores illi & antiquitus observaverint, & hodie adhuc observent, quæque ipsorum sint munia. Antiquitus in Regno Poloniæ proximum à Re-

Ordo Senatorum antiquus.

à Rege in Senatu locum obtinuerunt Duces & Principes sanguinis, ut ex Gasavienſibus Comitiis elucet apud Neugebauerùm *lib. III. pag. 132.* Posthæc cum magnus Ducatus Lithvaniæ & Russia ad Poloniam accessissent, sequens Ordo observatus esse videtur, ut post Regem sequeretur magnus Dux Lithvaniæ: deinde Duces Masoviæ: Tum Duces Stolpenses in Pomerania. Post hos alii Duces in magno Ducatu Lithvaniæ: Post Duces Lithvaniæ Archiepiscopi & Episcopi: Hos exciperent Duces Russiæ: agmen autem clauderent Palatini, Castellani, ut & Officiales. veluti patet ex subscriptione Pactorum inter Vladislaum Jagellonem & Paulum de Rusdorff magistrum Ordinis Teutonici in Prussia Anno 1436. initorum. *Vid.* Privilegia Ducalis Prussiæ *pag. 6. seqq.* ut & Januszov. *lib. VII. Constitut. part. III. tit. 1. pag. 842. & 891.* Post hæc cum Wladislaus Jagellonides coronaretur, controversia orta est inter Duces Masoviæ & Episcopos, quod proimum à Rege locum sibi utrique vindicabant. Cromer. *lib. XXI. pag. 700.* Neugeb. *lib. V. pag. 299.* Recruduit hæc controversia tempore Casimiri IV. Jagellonidis, qui cum jam coronatus in forum progredi vellet, ad accipiendum à Civibus Cracovienſibus jusjurandum, acrirer inter se certarunt Episcopi & Duces Masoviorum, utri dextrum Regis latus clauderent, adeò ut Regem oportuerit in arcem re infecta reverti. Tandem autem Duces Episcopis cessere, ut refert Cromer *lib. XXII. pag. 721.* & Neugeb. *lib. VI. in princ.* In Privilegio Brestensi, quo Pax inter Casimirum Jagellonidem Regem Poloniæ & Ludovicum ab Erlichshausen Magistrum Prussiæ, confirmatur, quodque Rex Alexander postea renovavit, sequenti ordine sigilla sunt appensa. Primum est Regis ipsius sigillum: deinde Magni Ducis Lithvaniæ: Tum aliorum quatuor Lithvaniæ Ducum: Postea Ducis Stolpensis: tandem Archiepiscoporum, Episcoporum, aliorumque Secularium Senatorum. Januszov. *lib. VII. part. III. tit. I. pag. 891. & 899.* Jac. Prilus. *lib. V. Statut. cap. III. pag. 748. seqq.* Verum post Alexandri Regis tempora, cum sub Sigismundo I. jam nullus esset Magnus Dux Lithvaniæ præter Sigismundum Augustum, qui jam erat Successor Regni constitutus, stirps quoque Ducum Masoviæ plane defeciſſet, videntur Duces ex antiqua Magnorum Dusiæ Duces Senatoribus Regni & Magni Ducatus Lithvaniæ loco cessisse, aut etiam multis

Controversia inter Duces Masoviæ & Episcopos de prærogativa loci.

multis contentionibus è Senatu moti & ad privatorum Nobilium æqualitatem esse redacti, id quod de Duce Slucensi expresse asserit Matthias Dargocki *in libro Polonico de titulata Nobilitate. n. XXIII.* Jam igitur omnes Duces & Principes in Polonia & M. Ducatu Lithv. pari cum reliqua Nobilitate Polonica & Lithvanica jure gaudent, neque cuiquam Senatorum ideo præeunt, quod sint Duces, nisi si majori dignitate in Senatu aut Magistratu cæteris antecellant. In Magno Ducatu Lithvaniæ etiam antiquitus ante fœdus illud an. 1569. consummatum diversissimum fuisse Ordinem, cognoscimus ex Legatis, qui jam memorato anno ad Comitia Lublinensia missi sunt, hoc que modo se sequebantur:

Ordo Senatus Lithvanici antiquus.

Ex Pontificibus tunc lecti fuerunt:

Valerianus Vilnensis Episcopus.
Nicolaus Pac Kiovienſis Episcopus.

Senatores Seculares in duas divisi fuere classes.

Ex priore classe fuerunt:

Nicolaus Radzivil Dux in Olyka, Palatinus Vilnensis,
Marschalcus & Cancellarius Lithvaniæ.

Stepha-

Stephanus Koributh in Zbaras Palatinus Kiovienſis.

Ex posteriore classe:

Nicolaus Kiszka Pincerna Lithvaniæ, Præfectus Drohicensis.

Ex Ordine Ducum & Baronum.

Nicolaus Radzivil Palatinides.
Hieronymus Chodkievvicz Castellanides Vilnensis.
Ivanus Dux in Czartoryisk.
Iaroslaus Sanguszko Dux in Niesvviesz.

Ex Marschalcorum Ordine:

Petrus Zaorski.
Michael Lozinski.

Ex Patriciis:

Melchior Szemet.
Melchior Snovvski.
Ladislaus Dux in Zbaras.

Ex Vexilliferorum Ordine:

Paulus Ostrovvicki Osmianensis } Signiferi
Nicolaus Janovvicz Vpitensis }

Ex universo Equestri Ordine:

Quælibet satrapia suos misit delegatos.

Habet

Habet hunc catalogum Albertus Wijuk Kojalovvicz *Part. II. Hiſtor. Lithv. lib. VIII. pag. 487. ſeqq.* Paulo aliter Legati illi dividuntur apud Janum Januszovium *lib. VII. Conſtit. pag. 761.* Ibi enim duæ claſſes Senatorum Eccleſiaſtici, & duæ Claſſes etiam Secularis Ordinis Senatorum Lithvanicorum numerantur. Sed poſt factam conjunctionem Senatus Lithvanici cum Polonico, claſſes illæ Senatorum fuerunt ſublatæ, idemque Ordo, qui in Polonico erat Senatu, etiam in Lithvanico eſt inſtitutus, ita tamen ut Lithvani non ultimo loco cenſerentur, ſed Polonicis Senatoribus immiſcerentur, ut ex ſequentibus elucebit.

Ordo Senatorum hodiernus.

XII. Hodierno tempore in Senatu Polonico primum locum habent Archiepiſcopi: deinde Epiſcopi: tum Palatini, quibus admixti ſunt quidam Caſtellani & Capitaneus Samogitiæ: inde Caſtellani majores: Hos ſequuntur Caſtellani minores: Denique illos omnes excipiunt Officiales majores. Sed ſpeciatim etiam quædam de illis monenda erunt. Primum igitur locum in Senatu poſt Regem habent duo Archiepiſcopi, nempe

Archiepiſcopus Gneſnenſis, in Majore Polonia.

Archiepiſcopus Leopolienſis, in Ruſſiæ Palatinatu.

Ex his Prior, nempe Archiepiſcopus Gneſnenſis primum in Senatu à dextra Regis locum occupat, eſtque perpetuus Regni Poloniæ Interrex. Jam olim nempe initio Seculi XIII. à Papa Romano Leſcus Albus Poloniæ Dux Archiepiſcopo illi perpetuæ Legationis munus obtinuit, qua de cauſa hodie adhuc titulum habet *Legati Nati*, de quo Vid. Neugebauer. *lib. III. Hiſt. Pol. pag. 129.* Sed Stephanus Damalevicius Varta dicit, titulum Legati Nati primum obtinuiſſe Henricum Kitlizium ab Innocentio III. pro ſe duntaxat, dum Legatus abeſſet: Vſum autem tituli hujus perpetuum, non niſi ſuperioris Seculi anno decimo quinto à Leone X. Papa Joannem Laski Archiepiſcopum Gneſnenſem obtinuiſſe, cujus rei Privilegium videatur apud Damalevicium *in Serie Archiepiſcoporum Gneſnenſium in princip. ubi agitur de titulis Archiepiſcopi & in Vita Joannis Laski.* Titulum *Primatis Poloniæ* ſequenti occaſione Archiepiſcopum Gneſnenſem obtinuiſſe ferunt. Cum Wladislai Jagellonis tertia conjux Eliſabetha Pilecia ab Archiepiſcopo Leopolienſi Joanne Reſſovio coronata eſſet, Archiepiſcopus Gneſnenſis Nicolaus Traba, qui tunc Conſtantienſi Concilio intererat, obtinuit

Titulus Legati Nati.

Primas Poloniæ.

Ex

nuit apud Concilium, ut Archiepiſcopus Gneſnenſis deinceps *Poloniæ Primas* eſſet; idque ideo obtinuit, ne ſibi ſucceſſoribusque ſuis prærogativa Reges & Reginas coronandi præriperetur. Cromer. *lib. XVIII. pag. 672.* Damalevvicz *pag. 12.* Neugeb. *lib. V. pag. 266.* Quanta Gneſnenſis Archiepiſcopus polleat auctoritate, ſub interregni tempus jam ſupra dictum eſt. Nunc alia paucis perſequemur.

Archiepiſcopi Gneſnenſis auctoritas.

Habet Archiepiſcopus in aula ſua Marſchalcum, qui ſimul Senator Regni eſt ex Ordine Caſtellanorum. Hic currum Archiepiſcopi eques antecedit: ad curiam eunti Archiepiſcopo baculum præfert erectum, quem tamen in conclavi Regio ſubmiſſe habere ſive verſus terram demittere cogitur. *Vid.* Fredro *in Hiſt. Henr. pag. 16.* Quin Marſchalcus Archiepiſcopi tanta pollet auctoritate, ut abſentibus aliis Marſchalcis fas ſit ei levato baculo, regiminis inſigni, Regem in Comitiis prodeuntem anteire, ut Bielſcius *lib. VI.* refert, apud quem Vchanski ſua ætate hanc prærogativam in uſu fuiſſe graviter aſſeverat. Deinde præfertur etiam Archiepiſcopo Crux, quam in Senatu Cruciger ſellæ adſtans tenet, & quidem ſemper erectam Fredro *in Hiſt. Henr. pag. 16.* Sunt & alii in aula Archiepiſcopali

Marſchalcus Archiepiſcopalis.

Cruciger Archiepiſcopi.

pali Officiales præter Marſchalcum, ut Cancellarius, qui publicis negotiis & Conſiliis Eccleſiæ & Reipubl. trutinandis & expediendis invigilat. Item ſunt ibidem etiam præfectus Cromeræ: Referendarius: Cruciger: Menſæ Archiepiſcopalis Oeconomus ſeu Vicedominus: Theſaurarius: Sacrorum Præfectus: Bibliothecarius: Stabuli & Culinæ Magiſter & alii. Porro ſoli Archiepiſcopo tanquam primo Principi, antequam ferculis inſtruatur menſa, tympana domi forisque pulſantur. Præterea Archiepiſcopo ſoli adeundi Regem, ſimul atque ad Regni Comitia venerit, facultas eſt, neque exſpectat tempus ſalutationi colloquioque Regis præfigendum. Ad Palatium tendenti Rex Salutandus obviam mittit Succamerarium Regni, vel aliquem ex præcipuis aulæ Magiſtratibus usque ad inferiora graduum, Marſchalcus autem Curiæ ad caput graduum ipſum præſtolatur: tandem jam ſibi vicino Rex aliquot paſſus it obviam; ut hæc totidem fere verbis referunt Fredro, Damalewicz & alii. In ſacris ab Epiſcopis vel eorum Officialibus provocatio eſt ad Archiepiſcopos & ab ipſo etiam Leopolienſi Archiepiſcopo ad Archiepiſcopum Gneſnenſem, licet hodie Nuncius Apoſtolicus plurima ſibi judi-

Cancellarius & alii officiales Archiepiſcopi.

Prærogativæ aliæ Archiepiſcopi.

Provocatio ad Archiepiſcopum Gneſnenſem.

cia, quæ alias Archiepiscopo Gnesnensi, ut Legato nato, competere putantur, vindicet. Privilegium monetæ cudendæ concessit Olim Archiepiscopo Gnesnensi Boleslaus Pudicus circa 1232. annum, ut auctor est Cromerus *lib. VIII. non proc. ab init. pag. 533.* ex Joanne Dlugosso *ad dict. ann Tom. I. lib. VI. Annal. Polon. pag. 581.* Quod autem adhuc Archiepiscopi jus illud habeant, asserit Damalevicius *pag. 18.* An recte hoc asserat, meum disputare non est: certum tamen esse videtur, quod nunquam Privilegium illud in usum sit deductum, cum nulla pecunia ab Archiepiscopis cusa extet. Sedem suam Archiepiscopalem habet in urbe *Lowicz*, in Palatinatu Ravensi. Est præterea Archiepiscopus ille simul *Canonicus natus Ecclesiæ Plocensis.* Nam Conradus Dux Masoviæ an. 1240. satisfacturus Ecclesiæ ob cædem in Cancellarium patratam donavit Archiepiscopo Lowicium, cum sylvis nemoribusque adjacentibus, concessitque, ut Archiepiscopus Gnesnensis Canonicus esset Ecclesiæ Plocensis. Dlugossus *lib. VI. pag. 596.* Cromer. *lib. VIII. pag. 537.* Lubienski *lib. de Vit. Episc. Plocensium pag. 368. ante med.* Titulus, quem Archiepiscopus à Rege in literis accepit, est hic: *Reverendissimo in Christo Patri.* A privatis

Privilegium monetæ cudendæ Archiepiscopo datum.

Sedes Archiepiscopi.

Archiepiscopus est Canonicus Natus Plocensis.

Titulus Archiepiscopi.

vatis Archiepiscopo sequens titulus tribuitur: *Celsissimo ac Reverendissimo Domino Domino N. N. Dei & Apostolicæ Sedis gratia Archiepiscopo Gnesnensi, Legato Nato, Regni Poloniæ Primati, primoque Principi.*

XIII. Tantæ igitur cum sint Archiepiscoporum Gnesnensium prærogativæ, ideò quoque Wladislaus Archiepiscopus Gnesnensis tempore Casimiri IV. Jagellonidis illis fretus, noluit prærogativam loci concedere Zbigneo Olesnicio Cardinali Romanæ Ecclesiæ & Episcopo Cracovienſi, *licet Cardinalis etiam Presbyter & Diaconus majori aliàs sit dignatione quam Episcopus & Archiepiscopus atque etiam Patriarcha*, ut ait Cromerus. Adeo vero exarsit illa controversia, ut Archiepiscopus ex Comitiis, in quibus controversia illa fuerat orta, indignabundus discesserit. Et jam auctoritas Primatis periclitabarur, nisi majores Poloni à Rege postulassent, ut Archiepiscopus principem in Senatu locum, ut sibi debitum, retineret. Tandem anno 1451. controversia illa hoc modo finita est, ut Cardinalis quidem ille in Senatu primum locum retineret, deinceps vero, ne quis Cardinalatum atque etiam perpetuæ legationis

Archiepiscopus Gnesnensis non cedit Cardinali.

Controversia decidituc.

Apostolicæ honorem Rege & Senatu inconsultis peteret aut usurparet, ut volunt Cromerus *lib. VI. pag. 325. & 322.* Hoc ipsum etiam confirmari posset ex eo, quoniam eodem illo 1451. anno Statutum de Salinis primo loco subscribit Sbigneus Olesnicius Cardinalis & Episcopus Cracovienſis: post ipsum vero demum Vladislaus Archiepiscopus Gnesnenſis. *Vid.* Januszov. *lib. I. Constitut. Part. II. tit. II.* Herburt. *in Statuto tit. Sal. pag. 421.* Nihilominus tamen prærogativa illa non fuit tunc temporis simpliciter cessa Cardinali, ut scribit Cromerus & ex eo Neugebauerus: sed constitutum esse in ipsis Regni Constitutionibus legimus, *ut Ecclesia Metropolitana Gnesnenſis, Dominus quoque Archiepiscopus & Primas sedis ejusdem pro tempore existens in omni jure, auctoritate & potestate, prærogativa, jurisdictione & consuetudine, quas aliàs Ecclesia Gnesnenſis ab antiquo supra Ecclesiam Cracovienſem habuit & habet, conservarentur in æternum.* Simul autem, quod proprie huc pertinet, decretum est: *Ne uterque Prælatorum simul una die in Senatum veniret,*

ret, sed alternatim, alter una die, & alius altera die, quem Rex vocandum duxerit. Non vocatus verò in hospitio maneret, daturus nihilominus ab inde Consilia opportuna super quibus fuerit requisitus. Vid. Januszov. *lib. II. Constit. Part. II. tit. II. pag. 192. seq.* Herburt. *in Statuto, tit: Cardinalatus pag. 63.* Posthæc orta est inter eosdem Prælatos controversia de cerimonia nuptiali, uter eorum desponsationem Regiam & benedictionem conferre deberet, cumque inter eos convenire non posset, datum id est negotium Joanni Capistrano Sedis Apostolicæ Legato. Sed cum is neque Germanicam neque Polonicam linguam sciret, commissum quidem est hoc negotium Cardinali, qui utriusque linguæ gnarus erat, Archiepiscopus verò missam celebravit *vid.* Matth. à Michovia *lib. IV. Chron. cap. 59.* Cromer. *lib. XXII. pag. 531.* Post has controversias factus est Joannis Alberti Regis frater Fridericus Romanæ Ecclesiæ Cardinalis, item Archiepiscopus Gnesnenſis & Cracovienſis Episcopus. Ne igitur per hoc præjudicium aliquod Archiepiscopo crearetur, simulac Fridericus Cardinalis An. 1503. mortuus esset, eidem-

que Andreas Roza in Archiepiscopatu successisset, postulavit hoc, fortasse cum omnibus regni Poloniæ Ordinibus, ut privilegium à Casimiro Jagellonide anno 1451. datum ab Alexandro Rege confirmaretur, quod etiam factum est anno 1504. ut loci ex Januszovio & Herburto citati poterunt testari. Sequentibus temporibus habuit quidem Polonia quosdam Cardinales, veluti, sub Sigismundo Augusto, Stanislaum Hosium Episcopum Warmiensem. Tempore Stephani Regis Georgium Radivilium primo Vilnensem & postea Cracoviensem Episcopum, item Bernhardum Maciejovium Episcopum Cracoviensem; sub Sigismundo III. Rege, Andream Bathoreum Warm: sed subscriptiones illorum Cardinalium reperio nullas, quod mihi argumento esse videtur, ipsos in Senatum nunquam venisse, ne prærogativam Archiepiscopis concedere cogerentur. Quinetiam cum Joannis Alberti us Regis Wladislai IV. frater ad Episcopatum Cracoviensem esset evectus, cautum fuit in Comitiis Regni generalibus, ne sibi, etiamsi Cardinali dignitate fulgeret, aliquam præ Archiepiscopo vindicaret prærogativam. *Constitut. anno 1633. §. Consensna. pag. 17. seq.* Hæc de Archiepi-

Cardinales in Polonia.

chiepiscopo Gnesnensi. Hunc in Senatu sequitur ARCHIEPISCOPVS LEOPOLIENSIS, qui à sinistra Regis ex adverso Archiepiscopi Gnesnensis primum habet locum. Titulus ejus idem est, qui Archiepiscopi Gnesnensis.

Archiepiscopus Leopolienſis.

XIV. Post duos illos Archiepiscopos, sequuntur in Senatu EPISCOPI, quorum hic est ordo:

Cracovienſis in minore Polonia.
Cujavienſis, qui & *Wladislavienſis* & *Pomeraniæ* Episcopus dicitur, in majore Polonia.
Vilnenſis in Lithvania } alternant
Posnanienſis in maj. Polonia }
Plocenſis in Masoviæ Ducatu.
Warmienſis in Prussia.
Luccorienſis in Volhynia.
Præmislienſis in Russiæ Palatinatu.
Samogitiæ sive *Miednicenſis*.
Culmenſis in Prussia.
Chelmenſis in Russiæ Palatinatu.
Kiovienſis & *Czernichovienſis* ad Boristhenem.
Camenecenſis in Podolia.
Smolenſcenſis in Russia alba ultra Boristhenem.
Livoniæ Episcopus.

De his Episcopis generatim notandum est, quod in Senatu utrumque Regis

Episcopi in Senatu utrumque Regis claudunt latus.

claudant latus. Videlicet, ut jam supra audivimus, ad dextram Regis sedet Archiepiscopus Gnesnensis, ad sinistram Archiepiscopus Leopolienſis; & sic alii quoque Episcopi proximum ab his ab utroque Regis latere locum habent, quos tandem sequuntur Senatores Seculares. *Vid.* Alex. Guaguinus, vel potius Ossostevicius *Tom. I. in Corp. Hist. Polon. pag. 36.* Certatum quidem est Anno 1506. in Comitiis Lublinensibus inter Proceres Ecclesiastici & Politici Ordinis hac de re. Contendebant quippe Proceres seculares, ut Episcopi alterum Regis latus sibi concederent, alterum, vel dextrum sane, ipsi tenerent. Sed Episcopi jus utrique latere Regio assidendi, quod antiquitus habebant, etiam tunc retinuerunt. *Vid.* Cromer. *lib. XXX. pag. 830.* Posthæc cum Sigismundi Augusti tempore Senatus jam majore ex parte Evangelicis constaret, parum abfuit, quin Senatores Ecclesiastici Senatu moverentur, immo & hi ipsi jam mutare cœperant, teste Piasecio *in Chron. pag. 48. seq.* Sed & speciatim de quibusdam Episcopis, quædam notanda veniunt.

Episcopus Cracovien. sis Dux Severiæ est.

EPISCOPVS CRACOVIENSIS octodecim urbium & Ducatus Severiensis in finibus Silesiæ supremus Dominus est, ut jam supra lib. I. diximus,

mus, & ut testatur Simon Starovolscius *in Polon. pag. 47.* Quapropter etiam Ducem Severiensem se scribit. Diœcesis ejus amplissima est, extenditque se per totam Poloniam minorem stricte sic dictam, id est, per tres Palatinatus, Cracoviensem, Sandomirienſem & Lublinenſem; ubi præter multa alia templa, tredecim Ecclesias Collegiatas jurisdictione sua complectitur. Residet potissimum Bozentini, quod oppidum ad radices calvi montis in Polonia altissimi in Palatinatu Sendomirienſi situm est, aut etiam Kielciis in eodem Sendomirienſi Palatinatu. *Vid.* Starovolsc. *pag. 81. & 91.* Locum hic Episcopus in Senatu habet à sinistra Regis proxime Archiepiscopum Leopolienſem, etiamsi sit primus Episcoporum, adeoque à dextra parte sedem ordinarie obtinere deberet. In sacris utitur pallio margaritis distincto, ut testatur Damalevicius *in Serie Archiepiscoporum Gnesn. pag. 11.* Fuit hic Cracovienſis Episcopatus aliquoties cum ipso Archiepiscopatu Gnesnenſi conjunctus. Tenuerunt enim ipsum cum Archiepiscopatu Fridericus Princeps Poloniæ & Cardinalis, deinde Petrus Gamratus, Cromerus. *lib. XXX. de Ort. & Reb. gest. Polon. pag. 826.* Lubienskius *in Vita Petri Gamrati pag. 374.*

Diœcesis Episcopi Cracovienſis.

Locus in Senatu.

titulus Episcopi Cracovienſis.

Operum. Cancellaria Rgia Epiſcopo Cracovienſi titulum inſcribit: *Admodum Reverendo.* (Polonice *Przewielebnemu*) reliquis vero Epiſcopis titulum inſcribit *Reverendo* (Polonice *Wielebnemu*) ut tradit Chwalcovius *lib. I. Jur. Publ. Polon. cap. V.* Quamvis in Conſtitutionibus hæc non ſemper obſerventur, quoniam in illis Cracovienſis etiam Epiſcopus *Reverendus* tantum appellatur. A privatis autem omnes Epiſcopi *Illuſtriſſimi ac Reverendiſſimi* vocantur. EPISCOPVS CVIAVIENSIS præter Cujaviam in Diœceſi ſua numerat etiam Pomerelliam, ipſamq; urbem Dantiſcanam, unde etiam Epiſcopi Pomeraniæ nomen nanciſcitur. Reſidet, quando in Pruſſia eſt, potiſſimum *Sobkoviæ*: Quando vero in Polonia eſt, aut *Wolboriæ* in Palatinatu Lancienſi, aut *Lagoviæ* in Palatinatu Sendomirienſi. In Senatu Regni locum habet à dextra Regis proxime Archiepiſcopum Gneſnenſem, cujus etiam vices in Interregno ſubit, ut jam ſupra oſtenſum. Olim hic Epiſcopatus dictus eſt Cruſvicienſis, quia Cruſviciæ habuerat Eccleſiam Cathedralem, poſtea vero Eccleſia illa Cathedralis translata eſt Wladislaviam Viſtulæ imminentem urbem, unde etiam hodie dicitur Epiſcopatus Wladislavienſis.

Epiſcopus Cujavienſis.

Cruſvicienſis Epiſcopus hodie dicitur VVladiſlavienſis.

ſis. POSNANIENSIS EPISCOPVS a Wladislao Sputatore ſimul cum Archiepiſcopo Gneſnenſi accepiſſe dicitur jus monetæ cudendæ, ut habet Joannes Dlugoſſus *ad an. 1232. lib. VI. pag. 581.* Dioeceſin ſuam non tantum habet in Palatinatu Poſnanienſi, ſed etiam in aliqua parte Palatinatus Maſoviæ, ut Warſaviæ & aliis in locis. DE VILNENSI EPISCOPO refert Starovolſcius, quod ſe *Ducem Ivanum* ſcribat. Vnde vero hæc hauſerit, non novi; niſi quod ſuſpicari liceat, errorem hic à Starovolſcio commiſſum ex Privilegio quodam perperam intellecto. Etenim fœderi Lithvaniæ cum Regno Poloniæ An. 1401. tempore Wladislai Jagellonis inito ſubſcripſerunt: *Jacobus, Divina Providentia Vilnenſis Eccleſiæ Epiſcopus, Dux Ivanus Olgimunai cum filiis ſuis &c.* apud Janum Januszovium *lib. VII. Conſtitut. Part. I. tit. III. pag. 750.* Herburt. *in ſtatut. voce: unio. pag. 529.* ubi fortaſſe Starovolſcius dividenda conjunxit: certum enim eſt, Epiſcopum Vilnenſem hoc titulo non uti. Quod ad Dioeceſin ejus attinet illa ſe latiſſime extendit per Lithvaniam & Albam Ruſſiam usque ad confinia Moſcoviæ, ut ſcribit Starovolſcius *in Deſcript. Polon. pag. 97.* Expreſſius adhuc Auguſtinus L. B. de Meyerberg Legatus

Poſnanienſis Epiſcopus.

Diœceſis ejus.

Vilnenſis Epiſcopus.

Diœceſis Epiſcopi Vilnenſis.

gatus Cæsareus *in Itinere suo in Moscoviam p. 105.* Dioecesin Episcopi Vilnensis describit his verbis: *Jagello, postquam baptismi undis renatus fuisset, circa an. 1387. Vilnam Episcopatu à se dotato decoravit, cujus jurisdictioni Palatinatus Vilnesis, Trocensis, Novogrodensis, Polocensis, Vitepscensis, Minscensis & pars magna Podoliæ & Poleſiæ subsunt.* Porro PLOCENSIS EPISCOPVS in Masovia Pultovienſis Territorii ſupremus eſt Princeps, nec ab illo datur Provocatio ad Regem, ſed ita Nobiles illi ſunt ſubditi, ſicut & Nobiles in Ducatu Severienſi Epiſcopo Cracovienſi: Præpoſitus quoque Capituli Plocenſis integrum Territorium poſſidet eodem jure. Denique hoc notandum eſt, quod Archiepiſcopus Gneſnenſis ſimul ſit Canonicus Natus Eccleſiæ Plocenſis. Starovolſc. *in Deſcript. Polon. pap. 194.* Exercet hic Episcopus jurisdictionem ſuam Eccleſiaſticam etiam in terra Dobrinenſi, eodem Starovolſcio teſte *pag. 191.* Conf. Stanislaus Lubienski *pag. 307. & 308. & 341.* EPISCOPVS VARMIENSIS poſſidet in Pruſſia terram Warmienſem, quæ ita diviſa eſt, ut duas partes Epiſcopus, tertiam Collegium ſive Capitulum obtineat. In his utrique ſubjectam Nobilitatem habent & liberam jurisdictionem ab omni Regiorum Magiſtratuum jurisdictione exemptam, ut ſcribit Martinus Cromerus Epiſcopus Varmienſis *in Deſcript. Pruſſiæ poſt med.* Ratione loci in Senatu hoc notant antiquiores Epiſcoporum Catalogi, quod inter Epiſcopum Warmienſem & Luceorienſem alternatio fuerit, ſed illa jam exolevit, adeo ut hodie Varmienſis Luceorienſi ſemper præcedat. EPISCOPVS LVCEORIENSIS habet etiam Dioeceſin ſuam in aliqua parte Maſovienſis Palatinatus. Starovolſc. *pag. 196.* item in Podlachia eodem Starovolſcio teſte *pag. 201.* immo etiam in Palatinatu Breſtianenſi in Magno Ducatu Lithvaniæ, quapropter etiam appellatur Epiſcopus Luceorienſis & Breſtianenſis. SAMOGITIÆ EPISCOPVS ab Vrbano VIII. Pontifice Romano obtinuit, ut eſſet ſimul Epiſcopus Curonenſis ſive Piltinenſis. *Vid.* Alb. Wijuk Kojalowicz *in Miſcellaneis pag. 89.* CVLMENSIS EPISCOPVS nominat ſe etiam Epiſcopum Pomezanienſem (ut Warmienſis etiam Epiſcopus Sambienſis vocatur) quam ob rem non ita pridem concertatio quædam orta eſt inter Electoralem Legatum Baronem de Howerbek & Epiſcopum Culmenſem, de qua controverſia alibi à nobis actum. Reſidentiam ſuam Epiſcopus Culmenſis & Pomeſaniæ

Plocenſiæ Epiſcopus.

Diœceſis Epiſcopi Plocenſis.

Epiſcopus VVarmienſis

Epiſcopus Luceorienſis.

Samogitiæ Epiſcopus.

Epiſcopus Culmenſis

Concertatio de titulo Epiſcopi Pomeſanienſis.

niæ habet Lubaviæ aut etiam Starogrodi, quod Germani Althausen vocant; ut Episcopus Warmiensis, quod supra omisimus, residet Heilsbergæ ad fluvium Allam.

Episcopus Kioviensis & Czernichovien-sis.

EPISCOPO KIOVIENSI, qui sedem suam habuit Vastoviæ, subjectus est in spiritualibus etiam Ducatus Czernichoviensis & Novogrodensis Severiæ ultra Boristhenem. *Vid. Constitut. anni 1638. pag. 35.*

Episcopatus Vvendensis sublatus est.

Ad extremum EPISCOPATVS WENDENSIS in Livonia, cujus mentionem supra fecimus, jam per Pacta Anno 1660. cum Rege Suediæ in Monasterio Olivensi prope Gedanum inita, sublatus est.

Episcopus Livoniæ.

Alius autem Episcopatus in Livonia Regi Poloniæ adhuc subjecta An. 1677. institutus est, de quo jam antea egimus. De reditibus & splendore Episcoporum Poloniæ, videatur. Cromerus *lib. II. Descript. Polon. pag. 177.* & Stanislaus Lubienscius Episcopus Plocensis *in Vita Angelotti I. pag. 310. operum.*

Episcopi non possit Abbatias tenere.

Postremo de Episcopis notetur, quod per legem anni 1607. non possint cum Episcopatu simul Abbatias, sine speciali Reipubl. consensu tenere. *Vid. Constitut. an. 1607. p. 837.* Ob crebras tamen Tartarorum aliorumque hostium incursiones & Bonorum Ecclesiasticorum in Russia, Podoliæ &c. devastationes, concessum est

est An. 1633. ut Archiepiscopo Leopolienſi, item Præmislienſi, Samogitiæ, Chelmenſi, Kiovienſi, Camenecenſi & Wendenſi Epiſcopis liceret ſimul cum Epiſcopatu ſingulas Abbatias poſſidere. *Conſtitut. an. 1633. p. 28. tit. Incompatibilia.*

Excipiuntur quidam Epiſcopi.

Præter enumeratos Epiſcopos, etiam Luceorienſis, Nicolaus Prazmovski, obtinuit, ut ſimul cum Epiſcopatu tenere poſſet Abbatiam Sieciechovienſem *Conſtitut. anni 1658. p. 28.* Immo & Epiſcopo Culmenſi Conſtitutione An. 1667. *pag. 15.* promiſſa eſt Abbatia & Præpoſitura ex primis vacantibus, ita tamen, ne hoc in ſequelam traheretur. Anno 1677. poſtquam Archiepiſcopus Leopolienſis fatis conceſſiſſet, traditus eſt Archiepiſcopatus ille ſimul cum Abbatia Tremeſnenſi Oborſcio Suffraganeo Cracovienſi *Vid.* Diarium Comitiorum anni 1677. *ad 18. Februarii.* Denique hodiernus Epiſcopus Luceorienſis tenet etiam Abbatiam Plocenſem, de qua actum eſt in Comitiis Anni 1685, ut Diarium teſtatur *ad 13. April.*

XV. Epiſcopos excipiunt Senatores Seculares, nempe PALATINI & CASTELLANI, quibus immixtus eſt unus GVBERNATOR ſive ut vulgo vocant CAPITANEVS, ſive PRÆFECTVS (Polo-

Palatini.

(Polonice *Staroſta* dicitur) SAMOGITIÆ. Ordo vero Palatinorum & quorundam, qui ipſis immiſcentur, Caſtellanorum, talis eſt.

Caſtellanus *Cracovienſis.*
Palatini *Cracovienſis* } alternatio inter hos obtinet.
Poſnanienſis. }
Vilnenſis.
Sendomirienſis.
Caſtellanus *Vilnenſis.*
Palatini *Caliſſienſis.*
Trocenſis.
Siradienſis.
Caſtellanus *Trocenſis.*
Palatinus *Lencicienſis*
Capitaneus *Samogitiæ*
Palatini *Breſtenſis* in Cujavia
Kiovienſis
Inowladislavienſis
Ruſſiæ, qui antea dicebatur Leopolienſis
Volhyniæ
Podoliæ, qui antea dicebatur Camenecenſis.
Smolenſcenſis.
Lublinenſis.
Polocenſis.

Belzenſis
Novogrodenſis
Plocenſis
Vitepſcenſis.
Maſoviæ, qui antea vocabatur Czirnenſis
Podlachiæ
Ravenſis
Breſcienſis in Lithvania
Culmenſis
Mſcislavienſis
Mariæburgenſis, quem antea Elbingenſem dictum notat Cromerus.
Braclavienſis.
Pomeraniæ
Minſcenſis
Livoniæ
Czernichovienſis.

In hoc Ordine Palatinorum primum locum habet CASTELLANVS CRACOVIENSIS, licet alias, ut ex infra dicendis apparebit, alii Caſtellani majores atque minores, exceptis Vilnenſi & Trocenſi, omnes demum Palatinos ſubſequantur. Cauſa cur Caſtellanus Cracovienſis Palatino

Cur Caſtellanus Cracovienſis primum locum habeat.

tino Cracovienſi præponatur, hæc eſſe perhibetur. Cum circa annum 1130. Scarbimirus Palatinus Cracovienſis Boleslao III. Crivouſto Principi Poloniæ rebellaſſet, in perpetuam facti deteſtationem Caſtellanus Palatino prælatus eſt, ut teſtatur Joannes Dlugoſſas *lib. IV. Annal. Polon. pag. 369.* & ex Dlugoſſo Cromerus, Neugebauerus & alii. Quod vero VILNENSIS & TROCENSIS Caſtellani aliis multis Palatinis præferantur, cauſam non puto eſſe aliam, quam quod hi Caſtellanatus ſint aliis Palatinatibus Lithuanicis antiquiores. Statim enim ab initio, cum primo Lithuania jungeretur Poloniæ, inſtituit Vladislaus Jagello Palatinos & Caſtellanos Vilnenſes & Trocenſes, eosque in conſilio ſuo eſſe voluit. Itaque cum poſt ea tempora, aucto per Vitoldum aliosque Magnos Duces imperio Lithuanico, alii Palatini & Caſtellani in Lithuania crearentur, conceſſerunt dictis duobus Caſtellanis ut antiquiori-bus, locum honoratiorem. Idem dicendum eſt de Capitaneo Samogitiæ, qui in ipſis Conſtitutionibus Regni aliquando GENERALIS DVCATVS SAMOGITIÆ CAPITANEVS vocatur, ut *in Conſtitutione anni 1641. pag. 28.* Hic ordo, ut Caſtellani Vilnenſis & Trocenſis, item Capi-

Vilnenſis & Trocenſis Caſtellani cur multis Palatinis præcedant.

Capitaneus Samogitiæ.

Capitaneus Samogitiæ, multis aliis Palatinis Lithuanicis præcederent, obtinuit in Lithuania, etiam ante plenariam Poloniæ & Lithuaniæ conjunctionem An. 1569. in Comitiis Lublinenſibus ſub Sigiſmundo Auguſto factam, ut teſtantur ſubſcriptiones apud Herburtum *in Statuto, voce: Unio pag. 540.* & Jacobum Priluſium *lib. V. Statuti pag. 694. & 701.* Cum igitur modo memorata conjunctio harum gentium duarum Lublini promovente Sigiſmundo Auguſto eſſet conſummata, alius Ordo Senatorum Lithuanicorum, quam qui antea obtinuerat, non potuit inſtitui. Notandum tamen & hoc eſt, ante conjunctionem dictam Capitaneatum Samogitiæ aliis Senatoribus aliquando fuiſſe collatum. Nam anno 1499. Stanislaus Janovic fuit Caſtellanus Trocenſis & Capitaneus Terræ Samogitarum apud Priluſium *pag. 694.* Et anno 1547. Hieronymus Chodkievvicz fuit itidem Caſtellanus Trocenſis & Capitaneus Samogitienſis, apud eundem Priluſium *pag. 702. in fin.* Quod autem *Ruſſiæ* Palatinum olim fuiſſe dictum Leopolienſem; item *Podoliæ* Camenecenſem, & denique *Maſoviæ* Czirnenſem, in Catalogo Palatinorum notavimus, hoc probari poteſt ex multis antiquis Privilegio-

Capitaneatus Samogitiæ dabatur aliis Senatoribus.

rum subscriptionibus, apud Joannem Laski, Joannem Herburtum, Prilusium, Januszovium & alios. Successu enim temporis dicti Palatini appellationes ab urbibus dedignati, ab integris terris denominationes suas sortiti sunt, & propterea etiam vocantur Palatini generales, ut Palatinus Generalis Russiæ, sive etiam Palatinus & generalis Russiæ. Eodem modo Palatinus Kiovienſis & Palatinus Czernichovienſis sese scribunt Palatinos generales, aut etiam Palatinos & Generales, ut multæ subscriptiones testantur.

Palatini generales.

Sunt autem PALATINI Principes creati, primarii in ordine secularium Senatores & Duces Exercituum in suis Palatinatibus, quo tamen munere militari, non nisi tempore Generalis expeditionis (Polonis *Pospolite Ruszenie* vocatur) fungun-tur. Pacis tempore non una est eorum ubique functio. Nam in Magno Ducatu Lithuaniæ sunt Palatini, qui in suis Palatinatibus exercent judicia castrensia, quæ alias in Polonia Capitaneis competunt: In districtibus vero Lithuanicis, qui Palatinatibus adjunguntur, ut Lidenſi, Osmianenſi &c: ubique alii habentur Capitanei cum jurisdictione. Habentur hæc, quamvis obscure, in Statuto Lithuanico *cap. IV. art. 30.* In Prussia quo-

Palatinorum munia.

que judicia Castrensia vocantur Palatinalia, quia à Palatinis exercentur. Immo multa quæ in Polonia judicio Terrestri competunt, in Prussia à Palatinis judicantur, qui etiam superiore Seculo Judiciis Terrestribus simul cum Judice Terrestri præsidebant, ut testatur Cromerus *in Descript. Prussiæ.* At in Poloniæ Regno, licet Palatini in aliis Palatinatibus & Districtibus extra suum Palatinatum possint esse Capitanei, si ipsis munificentia Regia, Præfecturæ ejusmodi conferantur; in suis tamen Palatinatibus non nisi hæc ipsis incumbunt munia, ut quisque Palatinus (quod etiam Palatinis in Magno Ducatu Lithuaniæ competit) in suo Palatinatu extra Comitiorum & belli tempus pretia rebus venalibus constituat, curamque gerat ponderum & mensurarum: item quoniam Judæi in nullo judicio urbico conveniri possunt, ideo judicia Judæorum Palatinis fere ubique in Polonia & Magno Ducatu Lithuaniæ sunt commissa. In Prussia & Volhynia secus se res habet, ut suo loco indicabitur. Habent vero singuli Palatini singulos, in quibusdam etiam locis plures vicepalatinos juratos, ad quorum officium pertinet, præter alia, & mensurarum exæquatio, sed & de his infra dabitur

bitur commodior agendi locus. *Vid. Constitut. an. 1635. tit. O. Korcach.* Stanisl. Krzistanowicz *in Descript. Polon. pag. 7. & alii.*

Titulus Castellani Cracovienſis & Palatini Vilnenſis.

Titulum primo Senatorum Secularium Caſtellano Cracovienſi, ut & Palatino Vilnenſi ordinarie Rex in literis tribuit: *Illuſtris* (Polonice *Jaſnie Wielmozny*) Reliquis autem Palatinis tantum *Magnifice* (*Wielmozny*) Hoc quoque ſemper in Conſtitutionibus Regni obſervatur, adeo ut ſi etiam Caſtellanus Cracovienſis cum aliis Palatinis conjungendus ſit, ſemper peculiaris titulus Caſtellano, & deinde alius aliis Palatinis tribuatur, hoc fere modo: *Jaſnie Wielmozny Kaſztellam Krakowski y Wielmozni Woiwodowie*, id eſt, *Illuſtris Caſtellanus Cracovienſis & Magnifici Palatini.* A privatis autem omnibus his adſcribitur titulus: *Illuſtriſſimi*, Niſi quod Principibus ſive Ducibus tribuatur titulus: Illuſtriſſimi & Celſiſſimi (Polonice *Jasnie Oſwieceni.*)

Caſtellani majores

XVI. Palatinis ſuccedunt Caſtellani, qui diſtinguuntur in Majores & Minores. CASTELLANI MAIORES ſunt ſequentes:

Poſnanienſis.
Sendomirienſis.
Caliſſienſis.

Voynicenſis.
Gneſnenſis.
Siradicenſis.
Lencicienſis.
Samogitiæ.
Breſtenſis.
Kiovienſis.
Inowladislavienſis.
Leopolienſis.
Volhyniæ.
Camenecenſis.
Smolenſcenſis.
Lublinenſis.
Polocenſis.
Belzenſis.
Novogrodenſis.
Plocenſis.
Witepſcenſis.
Cernenſis.
Podlachiæ.
Ravenſis.
Breſtianenſis.
Culmenſis.
Mſcislavienſis.
Elbingenſis.
Braclavienſis.

Gedanenſis.
Minſcenſis
Livoniæ:
Czernichovienſis.

Caſtellani minores.

Caſtellani minores, qui tantum in Majori minorique Polonia, Maſovia & Palatinatu Ruſſiæ reperiuntur, ſunt ſequentes.

Sandecenſis.
Medirecenſis.
Vislicenſis.
Biecenſis.
Rogoſnenſis.
Radomienſis.
Zawichoſtenſis.
Lendenſis.
Sremenſis.
Zarnovienſis.
Malagoslenſis.
Vielunenſis.
Præmislienſis.
Halicienſis.
Sanocenſis.
Chelmenſis.
Dobrivenſis
Polanecenſis.
Premetenſis

Kri-

Krivinenſis.
Czechovienſis.
Naclenſis
Roſpirienſis
Biechovienſis.
Bidgoſtienſis.
Brezinenſis.
Kruſvicienſis.
Oswiecimenſis.
Camenenſis.
Spicimirienſis
Inovlodenſis
Kovalienſis
Santocenſis.
Sochaczovienſis.
Varſavienſis.
Goſtinenſis.
Viſnenſis.
Racioncenſis.
Sierpcenſis.
Wyſſogrodienſis
Ripinenſis
Zacrocimenſis
Ciechanovienſis
Livenſis
Slonſcenſis

Lubaczovienſis
Konarienſis Terræ Siradiæ
Konarienſis Terræ Lencitiæ
Konarienſis Terræ Cujaviæ

Vnde ſit diſtinctio Caſtellanorum in majores & minores.

Diſtingvuntur hic Caſtellani in Majores & Minores, quod hi non niſi poſtremis temporibus ad Conſilium admitti cœperunt, nec ſtatim ad ſecretiora Conſilia admiſſi ſunt. Cromer. *lib. II. Deſcript. Polon. pag. 140.* Sigiſmundus Auguſtus quoque tentaſſe dicitur, ut Palatini à Caſtellanis & hi à Nunciis Terreſtribus etiam veſtibus ipſis diſtingverentur, teſte Philippo Padnievio apud Chriſtophorum Varſevicium *lib. I. de Opt. Statu libert. pag. 104.* Agitatum hoc eſt propterea, quod Caſtellani minores tum in Nuncios Terreſtres ſe eligi & ad Comitia mitti patiebantur, eodem Varſevicio teſte. Differentiæ autem inter Caſtellanos majores minoresque notari poſſunt duæ, quarum altera eſt, quod Majores (paucis exceptis, ut Voynicenſi, Gneſnenſi & aliis) à palatinatibus: minores autem à terris & Diſtrictibus, denominantur. Quam ob rationem in Conſtitutione anni 1641. *pag. 16. tit. Caſtellani*, minores Caſtellani vocantur *Kaſztellani Powiatowi*, id eſt, *Caſtellani Diſtrictuum*: altera autem diffe-

Caſtellani minores fiebant olim Nuncii.

Caſtellani Majores à Palatinatibus, minores à Diſtrictibus vocantur.

Locus Caſtellanorum minorum in Senatu.

differentia eſt, quod in Senatu Regni non in ſellis eodem Ordine diſpoſitis cum Epiſcopis, Palatinis & Caſtellanis majoribus ſed in ſcamnis pone alios Senatores conſideant; ob quam etiam rationem in Conſtitutionibus Regni aliquando Caſtellani Majores vocantur *Kaſztellani Krzeslowi*, & minores *Kaſztellani nie Krzeslowi*, ut videre licet ex ſubſidio generali, quod annexum eſt Conſtitutionibus anni 1673. *pag. 2. infin.* Alias autem ſi conſilia publica reſpicias, nullum jam deprehenditur inter majores minoresque Caſtellanos diſcrimen, Nam & minores Caſtellani ſemper ad Comitia vocantur: imma admittuntur etiam ad Reſidentiam in Aula Regia, ut poſtea cap. VI. declarabimus. Viſis differentiis horum Senatorum, notandum eſſe arbitramur, Palatinum non poſſe ſimul eſſe ejusdem loci Caſtellanum. Item neque Palatinum neque Caſtellanum poſſe eſſe Capitaneum, vel alium Officialem Terreſtrem in eodem Palatinatu, in quo eſt Palatinus vel Caſtellanus, exceptis Palatinatu, Caſtellanatu & Capitaneatu Cracovienſi, ut habet Conſtitutio Caſimiri IV. Jagellonidis anni 1454. & Sigiſmundi Auguſti anno 1562. *pag. 23. tit. oſi ad loſc.* Conf. Januszov. *lib. III. Part. V. pag. 303. ſeq.*

In Conſiliis nullum jam eſt diſcrimen inter majores minoresque Caſtellanos.

Incompatibilia.

303. seq. Attamen An. 1635. constitutum est, ut Palatinus Czernichoviensis (exemplo Palatini Kiovienſis) ſemper ſit etiam Capitaneus Czernichovienſis. *Vid. Conſtitut. dicti anni ante med.* In Lithvania quoque aliud obtinet, ut jam ſupra dictum eſt. Item in Pruſſia, ubi Palatini ſinguli ſingulos habent in Palatinatibus ſuis Capitaneatus, quoniam judicia Caſtrenſia exercent. Sic Palatinus Culmenſis ſemper habet Capitaneatum Kowalovienſem, ſimiliter & alii. Porro notandum eſt, nullum Caſtellanum poſſe eſſe Burggravium arcis Cracovienſis vel etiam aliorum caſtrorum, quia Caſtellanorum præſentia in bello requiritur: Burggravius vero cuſtodire & defendere arcem debet, per Conſtitut. *anno 1562. & 1563. pag. 42.* Sed & hoc obſervationem meretur, Caſtellanos pacis tempore præter munus Senatorium nullam habere jurisdictionem. In Bello autem, quando expeditio generalis indicitur, ipſos vices Palatini ſui ſupplere, ut poſtea manifeſtum fiet. Titulus ex Cancellaria Regni Caſtellanis majoribus tribuitur *Magnifici* (*Wielmożni*) Minoribus autem Generoſi (*Vrodzeni*) Sed à privatis omnes Caſtellani nominantur *Illuſtriſſimi* (*Jaśnie Wielmożni*) Vernaculo ſermone Caſtel-

Caſtellanorum functiones.

Tituli Caſtellanorum.

Caſtellani dicuntur καθ' ἐξοχὴν *Domini*, appellatione loci, cujus ſunt Caſtellani, deflexa in *ki*, vel *ski*, ut *Pan Poznanski*, id eſt Dominus Poſnanienſis, qui non eſt alius, quam Caſtellanus Poſnanienſis. *Vid.* Cromerus *lib. II. Deſcript. Polon. pag. 143.* Convenientiam hujus appellationis deprehendimus etiam apud Hungaros, qui Præfectum Comitatus alicujus vocant Iſpan, & apud Bohemos, qui vocem *Span* in uſu habent. Sed de his egimus *in Veteri noſtra Pruſſia cap. IV. n. VIII. pag. 100. b.*

Caſtellani vocantur Domini.

Iſpan, Span apud Hungaros & Bohemos.

XVII. Vltimi in Senatu Regni Poloniæ ſunt Officiales ſive Magiſtratus majores & Regni & Magni Ducatus Lithvaniæ, qui ſeſe hoc ordine ſubſequuntur:

Magiſtratus Majores Ordinis Senatorii.

Marſchalcus Regni ſupremus.
Marſchalcus Magni Ducatus Lithvaniæ ſupremus.
Cancellarius Regni ſupremus.
Cancellarius Magni Ducatus Lithvaniæ ſupremus.
Pro Cancellarius Regni.
Pro Cancellarius Magni Ducatus Lithvaniæ.
Marſchalcus Curiæ Regni.
Marſchalcus Curiæ M. Duc. Lithv.

Agitata eſt multo tempore Controverſia de

Controvetsia inter Cancellarios & Marschalcos Curiæ.

de Prærogativa loci inter Cancellarios & Marschalcos Curiæ, quæ demum An. 1635 ad instantiam Nunciorum Equestris ordinis à Wladislao IV. in Comitiis eo modo sopita est, ut Marschalci Curiæ ultimo loco in Senatu censerentur. *Vid. Constitut. dicti anni tit. O mieyscu w Senacie. pag. 18.* Ideo Starovolscius in Poloniæ suæ editione Colonienſi ponit Marschalcos Curiæ proxime post Marschalcos supremos ante Cancellarios, quod postea in editione Dantiscana, quæ anno 1650. prodiit, mutatum est. Marschalci, Cancellarii & Thesaurarii non possunt simul esse Palatini vel Castellani ex Constitut. Sigismundi Augusti *an. 1565. tit. O spolnosci pag. 84.* Attamen permissum fuit usque ad nostra tempora, ut Marschalci & Cancellarii possent esse simul Duces belli, ut diversa exempla testantur. Jam tempore Sigismundi III. ut antiquiora tempora prætream, Joannes Samoscius fuit Cancellarius supremus Regni Exercituum Dux. Non ita pridem quoque Illustriss. ac Celsiss. Princeps Michael Radzivilius fuit Procancellarius Magni Ducatus Lithvaniæ & simul Exercituum M. Duc. Lithv. Dux Campestris, De Marschalcis, quod potuerint esse Duces Belli, testatur, præter alia vetustiora, exem-

Incompatibilia.

Magistratus Majores non possunt esse Duces belli.

exemplum Sereniſſimi Joannis III. qui prius erat Marschalcus Regni supremus & simul supremus Exercituum Regni Dux, quam ad Regale solium evehere-tur. Verum postquam ea de re multæ controversiæ fuerunt ortæ, insertus est Pactis Conventis articulus, ne inposte-Marschalcis, Cancellariis & Thesaurariis dignitas Ducum Belli conferatur. *§. Wtym sie.* Exempla Thesaurariorum, qui simul Duces Exercituum fuerint, rariora sunt, gessit tamen utrumque hoc munus in Lithuania Gonsievius tempore Joannis Casimiri Regis. Deinde & hoc in Constitutionibus Regni cavetur, ne Cancellarii & Procancellarii, si consecuti fuerint Archiepiscopatum Gnesnensem, vel Episcopatum Cracovienſem, Vladislavienſem, Posnanienſem, Warmienſem & Plocenſem, vel etiam Palatinatum aut Castellanatum, ne, inquam, munus Cancellarii retineant, ex Constitut. Alexandri Regis an. 1504. apud Januszov. *lib. III. Constitut. Part. III. tit. 1. pag. 287.* Herburt. *tit. Cancellarius. pag. 58.* Conf. Piasec. *ad an. 1613. pag. 338. ad an. 1617. p. 368. seq. ad an. 1624. pag. 434. ad an. 1627. pag. 469. ad an. 1635. pag. 570. & 574.* De Palatinatu & Castellanatu fere non erat, quod lex poneretur, cum vix, & ne vix quidem aliquis

Cancellarii non possunt esse Archiepiscopi neq; alii Episcopi majores.

aliquis Cancellariatum (nisi alia subsit causa) dimissurus sit, ut Palatinatum aut Castellanatum consequatur, cum è contrario potius multi etiam supremos Palatinatus & Castellanatus dimittant, ut Cancellariatu potiantur. Sic Illustriss. ac Celsissimus Princeps Georgius Ossolinius dimisso Palatinatu Sendomirienſi factus est Procancellarius Regni *Vid.* Piasec. *pag. 599. (503.)* Similiter etiam Illustrissimus atque Celsissimus Princeps Michael Radivilius ex Palatino Vilnensi factus est Procancellarius Magni Ducatus Lithuaniæ. Neque desunt hodie exempla eorum, qui dimissis Palatinatibus facti sunt Cancellarii & Thesaurarii, quæ, cum nota sint, omitto. Tantæ enim sunt Marschalci supremi & Cancellarii supremi (ut jam utilitatem omittam) dignationis, ut præter Castellanum Cracovienſem & Palatinum Vilnensem, his solis ex Senatoribus Secularibus Rex titulum *Illustris* tribuat, ut testatur Piasec. *ad an. 1587. pag. 65. (55.)* Quamvis id hodie non semper observetur, cum frequenter in literis Regiis nominentur tantum Magnifici (*Wielmoźni*) ut cæteri Palatini & Castellani majores. In Constitutionibus Regni etiam ut plurimum, imo, si Samoscii exemplum excipias, semper fere vocantur Magnifici,

Multi dimittunt Palatinatibus & Castellanatus ut fiant Officiales majores.

Titulus Marschalcorum & Cancellariorum.

gnifici, non Illustres. Sed de singulis etiam his Magistratibus Senatorii Ordinis nobis quædam erunt dicenda.

XVIII. MARSCHALCI Regni supremi munus est, cum alias, tum præcipuè in Interregno, ut locum Comitiis agendis præparet; stativa circumquaque Senatoribus & Ordini Equestri assignet: Legatis diversoria provideat: perque suos ministros curet, ut omnia sint in loco Comitiorum secura. Simul ac ad Comitia confluunt Senatores & Nuncii Terrestres, statim omnia administranda suscipit: imponit pretia rebus venalibus: moderatur pompas publicas. In Senatu quando consilia habentur aut judicia Comitialia exercentur, præstat silentium, ne quis publica negotia turbet: dat copiam sententiæ dicendæ. Si quis etiam Senatorum extra ordinem, vel quispiam alius ex Equestri Ordine in Senatum veniens perorare voluerit, nonnisi petita à Marschalco Regni dicendi facultate proloquitur. Habent etiam Marschalci jus admonendi Senatorem & Nuncium, suo tamen modo, si extra orbitam divagetur, aut minus modeste in suffragio aut consiliis sese gerat. Maxime autem Marschalco hæc incumbit cura, ut in Comitiorum loco & in aula Regia

Marschalci.

gia tam vivente Rege, quam sub tempus Interregni omnia sint secura. Si quis ministrum Marschalci securitatem præstare volentem vulneraverit, capite plecti jubetur Constitutione Anni 1573. *pag. 211.* Habet igitur potestatem coercendi Marschalcus supremus, puniendique facinorosos etiam ultimo supplicio, estque forum ejus ultimæ instantiæ, & si qua causa majoris est momenti, non per viam appellationis, sed informationis sententia Regia exposcitur. *Nic.* Chvalcovius *lib. I. Jur. Publ. Pol. cap. V. nu. XLI.* Limitata tamen est eorum potestas Interregni tempore in Regum electione. Tum enim simul cum Marschalco Lithvaniæ stativa assignat: Item ad judicia Capturalia præter Marschalcos adduntur etiam alii Judices ex Senatorio pariter atque Equestri ordine, ut jam antea *cap. I. lib. II.* dictum est. Hæc sunt Marschalci Regni supremi munia, quæ cum consilio Marschalci Curiæ exequitur, quando in Regno Comitia celebrantur. Rege autem in Lithvania degente & Comitia celebrante (quod ut in posterum fiat, legibus definitum est, ut de Comitiis acturi monebimus) iisdem muniis fungitur Marschalcus Magni Ducatus Lithvaniæ supremus cum consilio Marschalci

ci Curiæ Magni Duc. Lithv. In absentia Marschalci Regni supremi, fungitur eodem officio in Regno Marschalcus Curiæ Regni, & si hic quoque abest, tum demum munus hoc in Regno incumbit Marschalco Magni Ducatus Lithuaniæ, vel in hujus absentia Marschalco Curiæ Magni Duc. Lithu. Quin omnibus Marschalcis absentibus, obeunt hæc munia aut eorum præcipua Cancellarius & Thesaurarii. Alias & hoc notandum est, quod ubicunque Rex commoretur, judicia criminalia exerceat Marschalcus, adeo ut exteri etiam omnes ejus jurisdictioni subjaceant. Attamen hoc in Urbibus Prussicis majoribus non obtinet, cum ibidem Rex habeat semper suum Burggravium, qui & inter Cives & inter alios exteros hæc judicia exercet. Quid in Livonia, si Rex ibi degat, obtinere debeat, definitum est in Constitutione anni 1589. *pag. 510.* CANCELLARIORVM (qui in Legibus lingua Patria à præcipuo munere vocantur *Pieczentarze*) in Regno alter est Secularis, alter ex Ordine Ecclesiastico ex lege Sigismundi I. Anno 1507. Cracoviæ in Comitiis Coronationis lata. Ideo Cromerus eam legem non antiquam vocat, cum antea soli Sacerdotes hoc munere fungerentur, *in Descript. Polon. lib. II.* Cancellarii.

pag. 186. Solebat autem antiquitus munus Cancellarii conferri Canonicis, aut aliis Prælatis non Episcopis, quos Alexander Rex voluit esse expectantes primos Archiepiscopatuum, Episcopatuum, Prælaturarum & aliarum Dignitatum & beneficiorum proxime ac primo vacaturorum, Constitutione anni 1504. apud Herburt. *in Stat. pag. 55.* Postea cœperunt hæc munia ambire ipsi Episcopi, ut etiam hodie ipsis plerumque conferuntur. Quoniam vero supremi in Regno Episcopi satis pinguia habent Sacerdotia, ideo constitutum est, ut ultimis tantum Episcopis, quorum tenuiores sunt proventus, ut Culmensis, Præmisliensis Camenecensis &c. Cancellariatum aut Procancellariatum teneant; ad superiores autem Episcopatus promoti, dimittant, ut jam supra dictum. Extraordinarium vero est, quod non ita pridem Stanislao Widzgæ Episcopo Warmiensi (qui postea ad Archiepiscopatum Gnesnensem ascendit) cum Consensu omnium Ordinum collatus est Pro-Cancellariatus Regni. Id enim extraordinariæ magni viri virtutes & singularia in Rempubl. merita postulabant. Hoc ipsum etiam Successori ejus in Episcopatu Warmiensi Illustrissimo ac Reverendissimo Domi-

Domino Michaeli Stephano Comiti in Radziejowice & Krilow Radziejovio in Comitiis anni 1685. concessum est. Ne tamen id in consequentiam trahatur, cavetur Constitutionib. *Anni 1676. pag. 29. & an. 1685. pag. 12.* Quoniam igitur in Regno alter Cancellariorum à temporibus Sigismundi I. Secularis, alter Ecclesiasticus, propterea longa etiam consuetudine introductum est, ut mortuo Cancellario Seculari, succedat Procancellarius spiritualis in Cancellariatu supremo: & vice versa defuncto Cancellario Ecclesiastico, succedat in munus Cancellariatus supremi Pro-Cancellarius supremus. In Magno Ducatu Lithvaniæ nulla extat, quod sciam, lex, quæ Ecclesiasticos viros à Cancellariatu arceat, ideo hoc in potestate Regum esse puto, ut Cancellariatum conferat sive Seculari, sive etiam alicui Prælato. Ex ea ratione non defuerunt quidam hoc Seculo in Lithvania Episcopi, qui Cancellariatus munere functi sunt, ut exemplo esse potest Eustachius Wolowicz Episcopus Vilnensis & Procancellarius Magni Ducatus Lithvaniæ, ut & Marcianus Trizna Episcopus Mallensis Coadjutor Episcopatus Vilnensis, qui itidem hoc seculo fuit Pro Cancellarius Magni Duca-

In Lithuania Cancellarii.

tus Lithvaniæ, teſte Alberto Wijuk Kojalovicio *in Miſcellaneis rerum ad Statum Eccleſiaſticum in Magno Ducatu Lithvaniæ pertinentium pag. 82.* Attamen plerumque in Lithvania Secularibus hoc munus à Rege confertur, ut; hodierna etiam docent exempla, Et quia non dantur certæ de his leges, ideo etiam non ſemper in Lithvania ProCancellarius ſuccedit Cancellario defuncto, ſed Rex alium etiam præferre in Cancellariatu poteſt ProCancellario, quamvis hoc ſine offenſione ProCancellarii vix fieri queat, ut nuper factum audivimus. Eſt autem & in Regno & in Magno Ducatu Lithvaniæ Cancellarii & Procancellarii par auctoritas, niſi quod ille ſit majoris, hic minoris Sigilli cuſtos, & ProCancellarius non niſi abſente Cancellario ſupremo Aſſeſſorialia exerceat judicia, de quibus poſtea. Alia quæ Cancellariis incumbunt, ſatis ſunt nota. Verbo, Cancellarii ſunt os & manus Regis, quibus in expediendis negotiis utitur. Vid. Krzyſtanowicz *in Deſcript. Polon. pag. 14.* & Stanislaus Lubienſcius *in Amica Paræneſi Thomæ Zamoſcio dum Regni Vicecancellarius renunciaretur, data. pag. 214. ſeqq.* THESAVRARII ſunt Promi & Condi Theſauri Reipubl. & Magiſtri rei monetariæ. *Conſtitut. an. 1611. pag. 12. &*

Theſaurarii.

12. & an. 1654. pag. 14. ubi Theſaurarius vocatur ſupremus rei monetariæ Præfectus. Quando Rex alicui tradit officium Theſaurarii Regni, tum deſignantur quatuor ex Ordine Senatorio (ubi duo ſunt ex majore, & duo ex minore Polonia) qui omnia ex Regeſtro Theſaurario recens creato tradant, deinde unum Regeſtrum Regi, alterum Theſaurario inſinuent, tertium ipſi ſibi ſervent, ex Conſtitut. Sigiſmundi Auguſti *an. 1563. pag. 43.* Conf. Januszov. *lib. IV. Part. I. tit. III. pag. 309.* In Comitiis Anni 1685. Nuncii Terreſtres officium Theſaurarii voluerunt certis Legibus circumſcribi, quod tamen refragantibus aliis non eſt factum.

Quinam alii pertineant ad Conſilium

XIX. Præter Epiſcopos, Palatinos, Caſtellanos & Magiſtratus enumeratos, ſunt adhuc alii, qui Martino Cromero Epiſcopo Warmienſi viſi ſunt ad Conſilium Regium pertinere, ut duo PRÆFECTI ſive CAPITANEI, nempe MAJORIS & MINORIS POLONIÆ, ſed perraro uſu venire dicit, ut illi non alio aliquo honore Senatorio fulgeant, *lib. II. Deſcript. Polon. pag. 139.* Addit ibidem: *Secretarii admittuntur quidem & ipſi jurati in Senatum, ſed ut Auditores modo & quaſi Seminarium Senatus. Neque locum habent in Conſilio, neque dictionem ſententiæ. Ex*

Generales Majoris & minoris Poloniæ.

Secretarii. *his autem unus Major Secretarius dicitur: Duo Referendarii sive supplicium libellorum Magistri sunt. Putantur & Succamerarii aditum habere ad locum habendi Senatus, claudendi & aperiendi ostia, idque in suo tantum quisque territorio. Jam & Senatorum primariorum præsertim filios adolescentes admitti in Senatum non inusitatum est. Quamquam soleant & ii Sacramento adigi in numero Secretariorum, quo liberius intersint Consiliis.* Hæc Cromerus *loc. cit. pag. 140. seq.* In volumine autem Legum sive in ipsis Regni Constitutionibus ut eæ ab Andrea Petricovio Cracoviæ sunt impressæ *pag. 180.* postquam ordo Senatorum tam Spiritualium, quam secularium descriptus esset, additur: *Referendarios quoque habere potestatem in Senatu sententiam suam dicendi.* Sobolem Regiam ad consilia fuisse in Polonia admissam, in proximorum Seculorum Historia non legimus. At hoc ipso, quo vivimus, seculo Patrum nostrorum memoria, anno videlicet 1632. in Comitiis Nuncii Terrestres à Rege Sigismundo III. jam sene petierunt, ut soboli Regiæ locum in Comitiis faceret à tergo lateribusque suis, ut Reipubl. paulatim assuesceret, parentisque Regis judicia imitaretur, ut scribit Eberhardus Wassenbergius *in Vladislai IV. rebus gestis Part. II. lib. I. pag. 5.*

Referendarii

Filii Regum.

XX.

XX. Hic est Regni Poloniæ Senatus, præter quem nullos Rex Aulæ Consiliarios fovet, eorumve consilio utitur: Sed quæcunque negotia occurrunt, illa per Cancellarios utriusque gentis Residentibus in aula Senatoribus proponit, ex eorumque consilio decidit, ut vult Constitutio Anni 1669. *tit. De Secretis Consiliis.* Proinde etiam in Polonia nulli alii tituli Consiliariorum honorantur: sed si quem Rex gratia sua dignatur, Secretarii eundem ornat honore. Ne autem in aula desint, qui consilia in dubiis rebus suggerant, ideo in singulis Comitiis ordinariis designantur certi Senatores, qui semper sint à latere Regis, vocanturque Residentes, quia munus ipsorum est in aula Regis residere, consilioque Regi adesse. Quod autem semper sint Residentes, & quo ordine ad Residentiam designentur, infra cum de Comitiis nobis erit sermo, commodius exponemus. Nunc tantum illud adjicimus, neminem Senatorum Regni Poloniæ & Magni Ducatus Lithuaniæ sine peculiari Reipubl. indultu ad curandam valetudinem aut ad alia negotia expedienda limites Regni egredi posse: igitur hoc ipsum eis primum in Comitiis Regni generalibus concedendum esse; ut testantur exempla in

Rex Poloniæ non habet Consiliarios præter Regni Senatores.

Residentes in aula Regis Senatores.

Senatores non possunt extra Regnum proficisci sine consensu ordinum.

Constitut. *An. 1613. pag. 27. 28. an. 1616. p. 49. an. 1677. pag. 46. an. 1678. pag. 15. & alibi passim.* Idem olim Romæ obtinuit sub imperio Cæsarum. Nam C. Julius Cæsar legem posuit, ne quis Senatoris filius, nisi contubernalis aut Comes Magistratus peregre proficisceretur, teste Suetonio *cap. 42. in Vita Julii Cæsaris.* Deinde expressius Augustus edixit omnibus Senatoribus, ne quis eorum peregrinari extra Italiam vellet injussu permissuve suo ut scribit Dio *lib. 52. Hist. in calce.* Conf. Tacitus *lib. 12. Annal. cap. 23.* Quam posteriorem legem etiam Poloni suam fecere.

XXI. Ad extremum, quoniam singulorum Senatorum munia eô melius ex jurejurando cujusque nobis innotescere possunt, placet tandem juramenta illa subnectere. Jusjurandum SENATORVM, qui non sunt officiales, utvocantur, sequens est: *Ego N. juro, quia Serenissimo Principi ac Domino N. Regi Poloniæ fidelis ero: pro ejusque Majestate & Reipubl. Regni sui fideliter consulam, & in judicio jusse sententiam dicam: secreta, quæ mihi per suam majestatem & Consiliarios ejus dicentur, contingentia vel majestatem Regiam vel Rempubl. aut utrumque nemini in jacturam Regiam & Reipubl. pandam & pro posse meo, utilitates suæ majestatis Regiæ, Regni & Reipubl. augmentabo: quidquid vero scivero, intellexero aut sensero suæ majestati Regiæ, Regno & Reipubl. nocibile & damnosum, præcustodiam, & ne fiat, me opponam & illud avertam. Sic me Deus adjuvet & hoc sacrum Evangelium, aut hæc sancta crux.* Verba illa: *& in judicio juste sententiam dicam*, addita sunt jurijurando Senatorum Constitutione anni 1588. *pag. 469. tit. O. poprawie.* Vid. Januszov. *lib. III. Constitut. init. pag. 269.* Juramenta Consiliariorum Prussiæ videantur apud Herburtum *in Statuto, voce: juramentorum formæ pag. 246.* Extat etiam jusjurandum, quo se Episcopus Warmiensis post adeptum Episcopatum in Castro Mariæburgensi in Ecclesia majore ad altare suorum in manibus Episcopi, quem ad hoc Rex designarit, in præsentia Palatini Mariæburgensis & Capitanei ac etiam Magistrorum Civium de Thorum, Elbing & Gdano secundum Pacta inter Regem Casimirum Jagello-

Iusjurandum Senatorum.

Iusjurandum Episcopi VVarmiensis in Prussia.

gellonidem & Nicolaum de Tungere Episcopum Warmiensem Anno 1479. inita obstringit, quod, quoniam rarius est, hoc loco apponemus: *Ego N. Episcopus Varmiensis promitto & juro, quod ex nunc & in antea fidelis ero Serenissimo Domino meo N. Regi Poloniæ ejusque successoribus Regibus & Regno Poloniæ tanquam Domino & Protectori Ecclesiæ meæ ac etiam Capituli suæ serenitati & Regno assistam, nec non ejus successoribus, uti suæ Serenitatis Consiliarius contra quemlibet inimicum, quo nullos tractatus fœdera aut inducias faciam sine suæ Majestatis consensu, inscriptionemque pacis perpetuæ in omnibus capitulis & punctis ac etiam Inscriptionem per meum antecessorem Dominum Nicolaum Episcopum Varmiensem cum consensu Capituli factam inviolabiliter tenebo, consilium mihi creditum ad suæ Serenitatis damnum non revelabo, omnemque machinationem, quam practicari subodoravero, in præjudicium & commodum Regiæ Majestatis, successorum aut*

aut Regni Terrarumque & Civitatum Prussiæ de corpore Inclyti Regni Poloniæ existentium, pro quibus fideliter consulam, præcustodiam tempestive & avisabo. Sic me Deus adjuvet, & hæc sancta Dei Evangelia. Jacobus Prilusius *lib. V. Statuti cap. III. pag. 755. seq.* MARSCHALCORVM ordinis Senatorii jusjurandum hujus est tenoris: *Ego N. juro quod Serenissimo Principi & Domino, Domino N. Regi Poloniæ in hoc Officio Marschalcatus mihi commisso fidelis ero illudque tam in Conventibus publicis, quam etiam in aliis locis in aula Majestatis Regiæ, summa fide & diligentia administrabo, non privati mei alicujus quæstus, sed dignitatis & utilitatis tantum Majest. Regiæ & Regni Poloniæ gratia. In Consilium Regiæ majestatis adhibitus, illud ego fidele Majestati ejus & Regno Poloniæ præstabo. Nulla secreta, quæ mihi aliquando à Majestate Regiæ vel Senatoribus Regni communicata fuerint, præter voluntatem vel in præjudicium Majestatis ejus & Regni Poloniæ*

loniæ revelabo. Pericula omnia, quæ imminere Regno & Regi Poloniæ scivero aut opinabor, Majestati ejus & cæteris Senatoribus indicabo & proposse meo avertam. Personæ cujusque dignitatis rationem pro loco & tempore habebo. Seditiones, contentiones, rixas, scandala, excessus, maleficia, ne fiant in aula Regia & in Conventibus publicis, omni mea opera & diligentia providebo. Quodsi forte aliqua ejusmodi acciderint, ea, quantum in me erit, sedabo aut animadversione justa vindicabo idque consensu, jussu & auctoritate Majestatis Regiæ: cæteraque officii mei munera & onera juxta præscriptum statutorum Regni fideliter observabo: idque non sine mutuo consilio & consensu cæterorum Regni Consiliariorum & Officialium, qui præsentes in aula fuerint. Sic me Deus adjuvet & sancta Dei crux. Vid. Januszov. *lib. III. Constitut. Part. IV. tit. 1. pag. 293.*

Iusjurandum Cancellariorum.

CANCELLARIORVM jusjurandum his verbis est conceptum: *Ego N. Regni Poloniæ Cancellarius* (vel Pro Cancellarius) *juro, quod Sereniſſimo Principi Domino N. Poloniæ Regi & Majestatis ejus Successoribus ac Regno Poloniæ in hoc officio Cancellariatus* (vel Vice-Cancellariatus) *mihi commisso fidelis ero. Nullas literas Pergamenas sine scitu & expressa voluntate Regia majestatis tradam. Papyreas verò nullas tam in Regno, quam extra Regnum, quæ vel Regiæ dignitati vel honestati derogent, vel ex quibus damnum aliquod ad Majestatem ejus vel Regnum pervenire possit, & quæ juri communi & libertatibus adversentur, aut literis ex Cancellaria datis contrarias esse scivero membranas item nullas unquam tradam præterquam papyreas, idque sciente tantum aut jubente Regia majestate. Consilium fidele majestati suæ & Reipubl. præstabo, neque ulla unquam secreta, quæ mihi communicata fuerint, præter suæ majestatis voluntatem & mandatum revelabo, & pericula omnia quæ imminere vel ejus Majestati vel Regno undecunque*

cellarius (vel Pro Cancellarius) *juro, quod Sereniſſimo Principi Domino N. Poloniæ Regi & Majestatis ejus Successoribus ac Regno Poloniæ in hoc officio Cancellariatus* (vel Vice-Cancellariatus) *mihi commisso fidelis ero. Nullas literas Pergamenas sine scitu & expressa voluntate Regia majestatis tradam. Papyreas verò nullas tam in Regno, quam extra Regnum, quæ vel Regiæ dignitati vel honestati derogent, vel ex quibus damnum aliquod ad Majestatem ejus vel Regnum pervenire possit, & quæ juri communi & libertatibus adversentur, aut literis ex Cancellaria datis contrarias esse scivero membranas item nullas unquam tradam præterquam papyreas, idque sciente tantum aut jubente Regia majestate. Consilium fidele majestati suæ & Reipubl. præstabo, neque ulla unquam secreta, quæ mihi communicata fuerint, præter suæ majestatis voluntatem & mandatum revelabo, & pericula omnia quæ imminere vel ejus Majestati vel Regno undecunque*

scive-

scivero & cognovero, Majestati ejus deferam & pro posse meo avertam. Sic me Deus adjuvet & hæc sancta Evangelia vel & hæc sancta crux. Vid. Januszov. *lib. III. tit. 1. pag. 286.* Tandem THESAVRARII hoc sese Regi sacramento obstringunt. *Ego N. juro, quod Serenissimo Principi ac Domino, Domino N. Regi Poloniæ & Majestatis ejus successoribus, ac Regno Poloniæ in hoc officio Thesaurariatus mihi commisso fidelis ero, illudque summa fide & diligentia administrabo, non privati mei quæstus, sed dignitatis tantum & utilitatis Majestatis Regiæ & Regni Poloniæ gratia, coronam & alia insignia Regni, Privilegia & Thesauros omnes Regni diligenter conservabo. Reditus omnes & singulos Regni & omnia, quæ ad fiscum Regni pertinent, summâ curâ & fidelitate exigam & dispensabo. Curam monetæ cudendæ, quando usus postulaverit, rationes ærarii, expeditiones militum Aulicorum, Legatorum, & omnium eorum negotiorum, quæ ad usus privatos*

Iu sjurandum Thelaurarii.

vatos & publicos Majestatis Regiæ & Regni Poloniæ pertinent cæteraque omnia mei officii munia & onera fideliter & secundum præscriptum Statutorum Regni procurabo: idque non sine mandato Majestatis Regiæ & Consilio Consiliariorum & officialium Regni. In Consilio Majestatis Regiæ & Regni Poloniæ fidele consilium dabo. Nulla secreta, quæ mihi à Majestate Regia vel à Senatoribus Regni communicata fuerint, præter voluntatem & in præjudicium Majestatis Regiæ & Regni Poloniæ revelabo. Pericula omnia, quæ imminere Regno & Regi Poloniæ putavero, Majestati suæ & Senatoribus Regni indicabo, & pro posse meo avertam. Sic me Deus adjuvet & sancta Dei crux. Vid. Januszov. *lib. IV. Constitut. Part. I. init. pag. 307.* qui omnia illa juramenta Officialium collegit. Quædam etiam reperiuntur apud Herburtum *l. c.* & Paulum Szerbicium *in Promptuario Statutorum omnium & Constitutionum Regni Poloniæ Part. I. cap. 16.*

Senatores secundum Palatinatus & Districtus distributi.

XXII. Dedimus supra Senatorum Regni Poloniæ seriem, ut se illi in Senatu Regni subsequuntur; quoniam autem nondum inde cognosci potest, in quibus Palatinatibus, Terrisque & Districtibus Castellani præsertim minores reperiantur, ideo hic tanquam appendicis loco eosdem in suas Provincias & Palatinatus digeremus. Sunt igitur

In MINORE POLONIA Senatores sequentes.

I. In Palatinatu Cracovienſi.
Episcopus Cracovienſis.
Castellanus Cracovienſis.
Palatinus Cracovienſis.
Castellani Voynicenſis.
Oswiecimenſis.
Sandecenſis.
Biecenſis.

II. In Palatinatu Sendomirienſi:
Palatinus Sendomirienſis.
Castellani, Sendomirienſis.
Vislicenſis.
Radomienſis.
Zavichostenſis.
Zarnovienſis.
Malogostenſis.

Pola-

Polanecenſis.
Czechovienſis.

III. In Palatinatu Lublinenſi.
Palatinus Lublinenſis.
Castellanus Lublinenſis.

IV. In Palatinatu Russiæ
Archiepiscopus Leopolienſis.
Episcopus Præmislienſis.
Chelmenſis.
Palatinus Russiæ.
Castellani Leopolienſis.
Præmislienſis.
Halicienſis.
Sanocenſis.
Chelmenſis.

V. In Palatinatu Volhyniæ:
Episcopus Luceorienſis.
Palatinus Volhyniæ.
Castellanus Volhyniæ.

VI. In Palatinatu Kiovienſi.
Episcopus Kiovienſis.
Palatinus Kiovienſis.
Castellanus Kiovienſis.

VII. In Palatinatu Podoliæ.
Episcopus Camenecenſis.
Palatinus Podoliæ.
Castellanus Podoliæ.

VIII. In Palatinatu Belzenſi.
Palatinus Belzenſis.
Caſtellanus Belzenſis.
Caſtellanus Lubarzovienſis.
IX. In Palatinatu Braclavienſi:
Palatinus Braclavienſis.
Caſtellanus Braclavienſis.
X. In Palatinatu Podlachiæ:
Palatinus Podlachiæ.
Caſtellanus Podlachiæ.
XI. In Palatinatu Czernichovienſi ultra Boriſtenem:
Palatinus Czernichovienſis.
Caſtellanus Czernichovienſis.

In MAJORE POLONIA ſunt ſequentes Senatores.

I. In Palatinatu Poſnanienſi:
Epiſcopus Poſnanienſis.
Palatinus Poſnanienſis.
Caſtellani, Poſnanienſis.
Medirecenſis.
Rogoſnenſis.
Sremenſis.
Præmentenſis.
Crivinenſis.
Santocenſis.

II. In

II. In Palatinatu Caliſſienſi:
Archiepiſcopus Gneſnenſis.
Palatinus Caliſſienſis.
Caſtellani, Caliſſienſis.
Gneſnenſis.
Landenſis.
Naclenſis.
Biechovienſis.
Camenenſis.
III. In Palatinatu Siradienſi.
Palatinus Siradienſis.
Caſtellani, Siradienſis.
Roſpirienſis.
Spicimirienſis.
Vielunenſis.
Conarienſis.
IV. In Palatinatu Lencicienſi:
Palatinus Lencicienſis.
Caſtellani Lencicienſis.
Brzezinenſis.
Inowlodenſis.
Conarienſis.
V. In Palatinatu Breſtenſi Cujaviæ:
Epiſcopus Wladislavienſis ſive *Cujaviæ.*
Palatinus Breſtenſis.
Caſtellani, Breſtenſis.

Crusvicienſis.
Covalienſis.

VI. In Palatinatu Inovladislavienſi itidem in Cujavia.
Palatinus Inovladislavienſis.
Caſtellani Inovladislavienſis.
Bidgoſtienſis.
Conarienſis.
In terra Dobrinenſi.
Caſtellani, Dobrinenſis.
Ripinenſis.
Slonvenſis, ſive *Slonſcenſis.*

VII. In Palatinatu Plocenſi:
Epiſcopus Plocenſis.
Palatinus Plocenſis.
Caſtellani, Plocenſis.
Racionzenſis.
Sieprcenſis.

VIII. In Palatinatu Maſoviæ:
Palatinus Maſoviæ.
Caſtellani, Czyrnenſis.
Viznenſis.
Varſavienſis.
Viſſogrodenſis.
Zakrocimenſis.
Ciechanovienſis.
Livenſis.

IX.

IX. In Palatinatu Ravenſi.
Palatinus Ravenſis.
Caſtellani, Ravenſis.
Sochazovienſis.
Goſtinenſis.

X. In Palatinatu Culmenſi in Pruſſia.
Epiſcopus Warmienſis, qui quidem proprie ad nullum pertinet Palatinatum, in ſubſcriptionibus tamen Palatinatuum Pruſſicorum in Palatinatu Culmenſi nomen ſuum apponit.
Epiſcopus Culmenſis.
Palatinus Culmenſis.
Caſtellanus Culmenſis.
His in Conſilio Pruſſiæ accedunt *Succamerarius Culmenſis, & Thorunenſis urbis Delegati duo.*

XI. In Palatinatu Mariæburgenſi.
Palatinus Mariæburgenſis.
Caſtellanus Elbingenſis.
His in Conſilio Pruſſiæ accedunt *Succamerarius Mariæburgenſis & Elbingenſis urbis Delegati duo.*

XII. In Palatinatu Pomeraniæ:
Palatinus Pomeraniæ.
Caſtellanus Gedanenſis.
His in Conſilio Pruſſiæ accedunt
Succamerarius Pomeraniæ & Gedanenſis urbis Delegati duo.

In MAGNO DVCATV LITHVANIÆ ſequentes ſunt Senatores.

I. In Palatinatu Vilnenſi.
Epiſcopus Vilnenſis.
Palatinus Vilnenſis
Caſtellanus Vilnenſis.

II. In Palatinatu Trocenſi:
Palatinus Trocenſis.
Caſtellanus Trocenſis.

III. In Ducatu Samogitiæ:
Epiſcopus Samogitiæ ſive Miednicenſis
Capitaneus Samogitiæ
Caſtellanus Samogitiæ.

IV. In Palatinatu Smolenſcenſi:
Epiſcopus Smolenſcenſis
Palatinus Smolenſcenſ.
Caſtellanus Smolenſc.

V. In Palatinatu Polocenſi:
Palatinus Polocenſis
Caſtellanus Polocenſis.

VI. In Palatinatu Novogrodenſi
Palatinus Novogrodenſis
Caſtellanus Novogrodenſis.

VII. In Palatinatu Vitepſcenſi:
Palatinus Vitepſcenſis.
Caſtellanus Vitepſcenſis.

VIII. In Palstinatu Breſtianenſi
Palatinus Breſtianenſis
Caſtellanus Breſtianenſis.

IX. In Palatinatu Mſcislavienſi
Palatinus, *Caſtellanus.* } *Mſcislavienſes.*

X. In Palatinatu Minſcenſi.
Palatinus, *Caſtellanus* } *Minſcenſes.*

In LIVONIA, ſequentes ſunt ſenatores.
Epiſcopus, *Palatinus*, *Caſtellanus* } *Livoniæ.*

CAP. IV.

De

Magistratibus & Officialibus, qui sunt extra Ordinem Senatorium.

I.

EGimus superiore capite de Magistratibus Senatorii Ordinis, nimirum de Marschalcis supremis & Curiæ, de Cancellariis supremis & Procancellariis, & denique de Thesaurariis. Jam ordine id postulante pauca quædam de Magistratibus extra Senatum constitutis adjiciemus. Dividuntur illi à quibusdam tantum bifariam, ut in Magistratus Regni & magistratus Districtuum. Alii tres faciunt Ordines, ita ut primo sint Magistratus Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ; deinde Magistratus aulæ Regiæ, & denique Magistratus singulorum Districtuum. Nos quia plura Officialium genera esse deprehendimus, tribus illis generibus explicatis, alios etiam subjiciemus. Primum genus est Magistratuum Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ, quorum hæc est series.

Divisiones Magistratuum extra ordinem Senatorium.

Magistratus Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ.

Secre-

Secretarius Regni Major, sive *Secretarius Regni supremus.*
Secretarius Major Magni Ducatus Lithuaniæ.
Referendarius Regni spiritualis.
Referendarius Magni Duc. Lithu. spiritualis.
Referendarius Regni Secularis.
Referendarius M. Duc. Lithu. secularis.
Dux Exercituum Regni generalis: (Hetman Wielki Koronny)
Dux Exercituum M. D. Lithu. generalis: (Hetman Wielky Lithewski)
Dux Exercitum Regni Campestris. (Hetman polny Koronny)
Dux Exercituum M. Duc. Lithu. campestris (Hetman polny Lithewski.)
Succamerarius Regni (Podkomorzy Koronny)
Succamerarius M. Duc. Lithu. (Podkomorzy Lithewski)
Thesaurarius Curiæ Regni, qui & *Vicethesaurarius Regni* vocatur (Polonis *Podskarbi Nadworny*)
Thesaurarius Curiæ M. Duc. Litv. sive *Vicethesaurarius M. D. Litv.*
Vexillifer Regni (Chorazy Koronny)
Vexillifer Mag. Duc. Litv.
Ensifer Regni (Miecznik Koronny)
Ensifer Magni Ducatus Lithuaniæ
Præfectus Stabuli Regni (Koniuszy)
Præfectus Stabuli M. Duc. Lithu.

Culi-

Culinæ Regni Præfectus (Kuchmiſtrz)
Culinæ M. Duc. Litv. Præfectus.
Pocillator Regni (Podczaszy)
Pocillator M. Duc. Lithv.
Inciſor Regni (Krayczy)
Inciſor Magni Duc. Litv.
Dapifer Regni (Stolnik)
Dapifer Magni Duc. Lithv.
Subdapifer Regni (Podſtoly)
Subdapifer M. Duc. Lithv.
Pincerna Regni (Czesnik)
Pincerna M. Duc. Lithv.
Notarius Campeſtris Regni (Pisarz polny)
Notarius Campeſtris M. Duc. Lithv.
Magiſter Artilleriæ Regni.
Magiſter Artilleriæ M. Duc. Litv.
Caſtrorum Regni Præfectus (Obozny)
Caſtrorum M.D.L. Præfectus.
Præfectus Vigilum Regni (Straznik)
Præfectus Vigilum M. D. L.
Regens Cancellariæ Majoris Regni
Regens Cancellariæ Majoris M. D. L.
Regens Cancellariæ Minoris Regni.
Regens Cancellariæ Minoris M. D. Litv.
Notarii quatuor, quorum duo in Regno, & duo in M. D. L.
Inſtigator Regni.
Inſtigator M. D. L.

Notarius Decretorum Cancellariæ Regni
Notarius Decretorum Cancellariæ M.D.L.
} qui habent ſuos *Regentes*.

Vice Inſtigator Regni.
Vice Inſtigator M. D. L.
Venator Regni primarius (Lowczy Koronny)
Venator M.D.L. primarius
Notarius Theſauri ſupremus
Vexillifer Curiæ Regni (Chorazy Nadworny)
Vexillifer Curiæ M. D. Litv.
Vicepræfectus Stabuli Regni (Podkoniuszy)
Vicepræfectus Stabuli M. D. Litv.

Adduntur his in Indice horum Magiſtratuum recentiore *Præfecti Curruum Regni*, & *M. Duc. Litv.* Sed quoniam eos in nullis ſubſcriptionibus recentioribus invenio, ab aliis etiam auctoribus omiſſos reperio, non amplius quoque ipſos exiſtere arbitror. Reliquis Magiſtratibus adjeci nomina Polonica, quo rectius cognoſcantur. Quibus autem nomina Polonica non ſunt adjecta, illos etiam Polonice eodem modo vocari ſcias, addito ſolum uno alterove vocabulo, à gente, cujus ſunt Magiſtratus, ab Ordine, ſi ſunt majores aut minores, petito, verbi gratia, *Secretarius Supremus Regni* vocatur *Secretarz Wielki Koronny*: ita quoque

Nota-

que *Artilleriæ Magister Regni*, vocatur a Polonis *Artilleriæ Magister Koronny*. Similiter *Regens Cancellariæ Minoris Magni Ducatus Lithuaniæ*, Polonis est *Regens Cancellariæ* Mieyszus Wielkiego Xięstwwa Litewskiego. Et sic etiam se res habet in aliis. Quod ad Ordinem horum Magistratuum attinet, novimus quosdam inter se de Prærogativa loci contendere, ideoque non semper eundem ordinem horum Magistratuum in subscriptionibus reperiri. Videlicet An. 1674. Confirmationi Generali jurium subscripsere, post Senatores, etiam horum Magistratuum nonnulli, qui nimirum præsentes aderant, sed eo ordine, qui cum hoc nostro non omnino convenit, subscripserunt enim primo loco *supremi Secretarii utriusque gentis, id est Regni & M. Ducatus Lithuaniæ. Deinde Referendarii utriusque gentis: tum Thesaurarii Curiæ, Succamerarius Regni. Ensiferi utriusque gentis, Vexilliferi utriusque gentis, Notarius Campestris Regni, Excubiarum Præfectus Regni, Castrorum, Regni Metator, Stabuli Præfecti utriusque gentis, Pocillator Regni, Dapifer Regni, Incisor Regni, subdapifer Regni, Pincerna Regni, culinæ Regni Præfectus, Venator Regni, Regentes Maioris Minorisque Cancellariæ ex utraq; gente.* Alium adhuc ordi-

Ordo Magistratuum Regni & Magni Ducatus Lithvaniæ non est certus.

ordinem Magistratuum horum reperimus in Actis Interregni An. 1668. quem Polonice subjiciemus. *Podskarbi Nadworny. Referendarz Koronny. Referendarz y Pisarz W. X. Lit. Notarius M. D. Litv. Regens Cancellariæ Regni, Stolnik Koronny, Podstoly Koronny, Stolnik W. X. Lit. Pisarz W. X. L. Krayczy Koronny, Krayczy, W. X. L. Obozny Koronny. Podczaszy W. X. Lit. Koniuszy W. X. L. Miecznik W. X. L.*

II. Ex his Magistratibus SECRETARII MAJORES, aut ut hodie plerumque vocantur, SECRETARII SVPREMI semper fuerunt & adhuc sunt ex Ordine Ecclesiastico; & ut in futurum quoque hæc dignitas in Ordine Ecclesiastico conservetur, maxime laborant Episcopi. Proinde An. 1674. Pactis Conventis Bonaventura Madalinski tunc temporis Episcopus Plocensis nomen suum subscripsit hac appendice adjecta: *Salvis juribus Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, & jure Officii Secretariatus supremi in Personis Ecclesiasticis conservando.* Acta Comitiorum post Coronationem hodierni Regis instituto-rum testantur, Regem esse ab Ordinibus rogatum, ut Controversiam hanc decideret. Admittuntur hi Secretarii Majores ad Secretiora Consilia, expeditionesque publicas. Supplent etiam ali-

Secretarii Majores sunt Ecclesiastici.

Munia horum Secretariorum.

aliquando vices Cancellariorum, ideo proximum habent accessum ad Episcopales Dignitates, & ad Magistratum Cancellariatus.

Referendarii

REFERENDARII sunt supplicum libellorum Magistri Litibus etiam urbanis ad judicium Regium devolutis disceptandis adsunt: exponunt Regi Causas & controversias litigantium. Habent & hi proximam Spem ad dignitates Senatorias ascendendi.

Duces Exercituum.

DVCES EXERCITVVM à vetustioribus Juris publici Polonici Scriptoribus præponuntur Secretariis Majoribus & Referendariis, ut à Krzystanovicio & aliis. Sed utrum hoc rectè fiat, nec ne, hodie fortassis supervacaneum est quærere, quoniam Dignitates Ducum Belli hodiernis temporibus non nisi viris Senatoria Dignitate jam præditis conferuntur. Unicum fortassis hoc seculo reperitur Exemplum Christophori Ducis Radzivilii, cui circa annum 1618. collata est Ducis Exercituum Campestris dignitas, licet Senator non esset. Plerumque autem hoc Reges Poloniæ observant, ut defuncto Duci Exercituum Supremo substituant Ducem Campestrem, quamvis nulla eos lex ad hoc ipsum adigat. Propterea etiam cum Anno 1624. Supremus Dux Exercituum Magni Ducatus Lithuaniæ mor-

Christophorus Radzivilius Dux Belli, non fuit Senator.

tuus esset, non substituit Sigismundus III. ei Christophorum Radzivilium Exercituum Ducem Campestrem, ut alias plerumque fieri consueverat, sed Leonem Sapiehan Cancellarium Lithuanicum, id quod Radzivilius ægerrime tulit, quemadmodum literæ ipsius ad hunc Sapiehan scriptæ, quæ adhuc in multorum scriniis MSS. Servantur, testari possunt. Conf. Piasecius *in Chron. ad an. 1624. pag. 364. (440.)* ARTILLERIÆ MAGISTRI constituti sunt tempore Wladislai IV. ut bello necessaria, puta tormenta, glandes plumbeas aliorumque generum, pulverem pyrium, commeatus, armamentaria curarent. Leges de iis complures reperiuntur *in Constitutionibus anni 1637. pag. 8. an. 1638. pag. 27. tit. Cekanzy W. X. L. & postea passim.* REGENTES CANCELLARIÆ Majoris & Minoris partim sunt ex Ordine Seculari, partim ex Ecclesiastico. Contra NOTARIATVM THESAVRI SVPREMVM extat Protestatio Michaelis Kasimiri Pac Palatini Vilnensis & Ducis Exercituum Lithuanicorum supremi, *in Subscriptionibus Pactorum Conventorum anni 1674.* eo quod hoc munus in præjudicium Thesauri Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ sit invectum. Sunt etiam

Artilleriæ Magistri.

Regentes Cancellariæ.

Notarius Thesauri supremus.

alii Notarii Thesauri, qui in Lithuania sunt privilegiati à Rege, in Regno autem à Thesaurariis ipsis constituuntur. Utrum hi debeant esse Nobiles, satis diu disputatum est in Comitiis Anni 1685. ut testantur Acta ad d. 11. Aprilis & alibi passim; nihil tamen decisum est.

Vicethesaurarius Regni.

VICETHESAVRARII Regni tam statutis antiquis quam Constitutionibus recentioribus debent esse seculares non Ecclesiastici, ut habet Protestatio Vicethesaurarii cujusdam inter subscriptiones Pactorum Conventorum Anni 1674. Cæteri Magistratus Regni & Magni Ducatus Lithvaniæ sunt Seculares, præter illos quos jam in tractatione hac nostra excepimus. Quorundam ex his Magistratibus munia tantum in solennitaribus & pompis publicis, ut in Coronationibus &c. sese exerunt, ut Vexillieferorum, aliorumque. Quorundam autem functiones sunt in certis negotiis Ordinariæ, perpetuæque ut partim ex ipsis eorum appellationibus, partim etiam ex aliis hujus tractationis nostræ locis manifestum est. Huc referri possunt

Marschalci Tribunalium

MARSCHALCI TRIBUNALIUM Regni & Magni Ducatus Lithvaniæ, cum omnibus Assessoribus, quos vulgo Deputatos vocant, & Regentibus Cancellariæ Tribu-

nalis. Hôc tantum à prioribus in catalogo supra enumeratis differunt, quod Deputatos non Rex ad dies vitæ, sed Nobilitas in Palatinatibus & Districtibus, Marschalcum vero Deputati in unum annum eligant. Quid, quod etiam *Generales teloniorum* ut & *Postarum Præfectos* huc referre licet, quamvis hi etiam ex Civico Ordine esse soleant, ringente tamen Nobilitate & teloniorum administrationem sibi vindicante.

Generales teloniorum & Postarum Præfecti.

Magistratus aulæ Regiæ.

III. Magistratus Aulæ bifariam dividuntur. Aut enim sunt in Aula ipsius Regis, aut in Aula Reginæ. Regi ministeria præstant partim nonnulli ex Officialibus Regni, de quibus antea egimus, maximè vero Succamerarius Regni & Thesaurarius Curiæ; partim etiam aulici, quorum ingens est numerus, & in his Camerarii, Pocillatores, Pincernæ, Dapiferi, Stabuli Præfecti, Cubiculi Præfecti, Venatores, Secretarii, aliique complures, qui magnam partem enumerantur in Dispositione Subsidii Reipubl. generalis Anno 1673. edita. Si quid autem in Publicis agendum atque exsequendum occurrit, præsto semper sunt aliqui ex Officialibus sive Magistratibus majoribus Ordinis Senatorii, nempe Marschalci Cancellarii & Thesaurarii, ut & Senatores

res Residentes, qui Principis à Consiliis sunt & negotia publica expediunt. In Aula Reginæ primus est Marschalcus Reginæ, qui supremus est aulæ illius moderator, soletq; majoris auctoritatis gratia ex Senatoribus Regni esse, nempe aut Palatinus aut Castellanus. Hunc sequitur Cancellarius Reginæ; tum stabuli Præfectus, Thesaurarius, Pocillator, Incisor, Præfectus Culinæ & Vicepræfectus Stabuli, quos sequuntur alii minores ministri, ut ex antea citata dispositione Subsidii Reipubl. generalis Anno 1673. edita elucet.

Magistratus aulæ Reginæ.

IV. Magistratus, qui ab aliqua provincia tota denominantur, non tamen à Regno, nec à Magno Ducatu Lithvaniæ, sunt fere sequentes: Primo loco est GENERALIS MAJORIS POLONIÆ, qui est Capitaneus sive Præfectus Majoris Poloniæ, complectiturque ejus Præfectura generalis, Posnanienſe, Costenſe, Walcenſe, Wschovienſe, Calissienſe, Coninenſe, Gnesnenſe, Kcinenſe, Pysdrenſe & Naclenſe territoria. Quamvis autem ille sit tot districtuum Præfectus, arcis tamen tantum Posnanienſis sarta tecta curat & reditus Regios ejusdem territorii. Cætera enim territoria jurisdictioni ejus subjecta, habent suos Curatores, quos

Magistratus à Provinciis integris denominantur. Generalis Majoris Poloniæ.

quos etiam licet minus proprie Capitaneos appellant, ut testatur Martinus Cromerus *lib. II. Descript. Polon. pag. 155.* Hic Magistratus generalis majoris Poloniæ plerumque aliis Senatoribus ut Palatinis & Castellanis confertur, ita tamen ut Palatinus & Castellanus Posnanienſis & Calissienſis non possit esse Generalis Majoris Poloniæ, & quidem ex illa lege Sigismundi Augusti de anno 1564. *pag. 24.* quæ vetat Palatinum & Castellanum esse ejusdem Palatinatus Capitaneum in quo est Palatinus, aut Castellanus. Deinde est GENERALIS MINORIS POLONIÆ, qui itidem aliquot Districtuum in Polonia minore Capitaneus est. Nam præter primarium Cracovienſe territorium, habet etiam alios Districtus, ut Prossovienſem, Xiamsenſem & Lelovienſem: teste Cromero *loc: cit. pag. 157.* Propterea vocari solet Generalis Minoris Poloniæ & Capitaneus Cracovienſis. Neq; redituum Principis curam gerit, sed illud onus utrumque sustinet Magnus Procurator Cracovienſis, de quo postea nobis agendum erit. Vterque hic Magistratus, nempe generalatus & majoris & minoris Poloniæ, conferri plerumque solet Senatoribus Regni, ita tamen, ut Generalis Majoris Poloniæ non possit esse Palatinus

Generalis minoris Poloniæ.

latinus Posnanienſis nec Caliſſienſis ſic uti jam ſupra diximus: Generalis autem Minoris Poloniæ poſſit eſſe ſimul Caſtellanus aut Palatinus Cracovienſis, ut hoc illa ipſa quam antea citavimus, Sigismundi Auguſti lex determinat. Sed & in Pruſſia dantur nonnulli Magiſtratus, qui non ſunt ad unum tantum Palatinatum reſtricti, ſed ſunt totius Pruſſiæ Regiæ Magiſtratus, ut primo THESAVRARIVS PRVSSIÆ, quod munus olim penes Oeconomum Mariæburgenſem fuit, nunc vero à Rege Senatori alicui Pruſſiæ confertur. Quoniam igitur hic Magiſtratus non eſt unius Palatinatus ſed totius Pruſſiæ, ideo quoque a quibusdam Publici Juris Scriptoribus Theſaurarius Pruſſiæ inter totius Regni Magiſtratus, quos in hocce capite primo loco enumeravimus, ſtatim poſt Vicetheſaurarios Regni & Magni Ducatus Lithvaniæ collocatur, ex quo etiam ejus prærogativa præ cæteris quibusdam Magiſtratibus cognoſcitur. An Theſaurarius Pruſſiæ Theſaurario Regni obnoxius ſit, ita ut ei rationes acceptorum & expenſorum reddere teneatur, magnis animorum motibus ante aliquot luſtra quæſitum diſputatumque eſt: Sed neque nunc eiobnoxius eſt, Ordinibusque Pruſſiæ tantum rationes reddit. Deinde eſt etiam in Pruſſia Regia ENSIFER ſive GLADIFER PRVSSIÆ, qui itidem in Pruſſia tota unicus eſt, ut Theſaurarius, & propterea quoque vocatur *Enſifer Pruſſiæ Generalis*. Huc etiam forſan reduci poterit CAPITANEVS CAMENECENSIS, qui ſe GENERALEM PODOLIÆ vocat, eo quod non tantum per Camenecenſem, ſed quoque per Laticzovienſem Diſtrictum ejus ſe jurisdictio extendit.

Theſaurarius Pruſſiæ.

Enſifer Pruſſiæ generalis.

Generalis Podoliæ.

V. Porro Magiſtratus Palatinatuum ſingulorum & Diſtrictuum ſingulorum iterum in duas Claſſes dividuntur. Alii enim ſunt Magiſtratus Terreſtres, alii Caſtrenſes à caſtris ſive arcibus ita nominati. Magiſtratus terreſtres ex Conſtitutione Anni 1611. *pag. 26. tit. Ordo Officialium*, aliisque quibusdam poſtea latis legibus, in plerisque Palatinatibus Majoris minorisque Poloniæ ſunt ſequentes:

Magiſtratus Palatinorum & Diſtrictuum.

Magiſtratus Terreſtres.

Succamerarius, (*Podkomorzy*)
Vexillifer (*Chorazy*)
Judex Terreſtris (*Sedzia Ziemski*)
Dapifer (*Stolnik*)
Pocillator (*Podczaszy*)
Subjudex Terreſtris (*Podſędek Ziemski*)
Subdapifer (*Podſtoly*)
Incerna (*Czesnik*)

Venator (*Lowczy*)
Tribunus (*Woyski*)
Notarius Terreſtris (*Piſarz Ziemski*)
Enſifer (*Miecznik*)
Tribuni Minores (*Woyscy Mieyſzy*)
Quæſtores ſive *Cuſtodes Theſauri* (*Skarbnicy.*)

Quæſtores quando conſtituti.

Qui poſtremo loco à nobis memorantur Quæſtores ſive Theſauri Cuſtodes, illi reliquis additi ſunt Anno 1678. per Conſtitutionem illius anni *pag. 38.* Quamvis autem hic Ordo Magiſtratuum An. 1611. receptus ſit à majore minoreque Polonia, Palatinatus tamen Braclavienſis & Volyniæ ſuum ordinem antea An. 1589. *pag. 526.* conſtitutum retinuere, donec biennio poſt per Conſtitutionem *an. 1613. pag. 30.* hunc Ordinem recepere: *Succamerarius Vexillifer, Judex Terreſtris, Dapifer, Pocillator, Venator, ſubjudex Terreſtris, Pincerna, Enſifer, Quæſtor, Tribunus.* Poſt hæc anno 1647. *pag. 18.* Ordo Magiſtratuum Volynienſium immutatus eſt ſequenti modo: *Succamerarius, Capitaneus cum Jurisdictione*, Vexillifer, Judex Terreſtris, Dapifer, Pocillator, *Venator, ſubjudex Terreſtris, ſubdapifer, Pincerna, Tribunus, Notarius Terreſtris, Enſifer, Quæſtor.* In tera Zydaczovienſi Palatinatus Ruſſiæ cum anno 1673. Magiſtratus hi de novo inſtituren-

Ordo Magiſtratuum in Braclavienſi & Volyniæ Palatinatibus.

Ordo Magiſtratuum Terræ Zydaczovienſis.

tuerentur, talis Ordo Conſtitutione *dicti anni pag. 32.* introductus eſt: *Vexillifer, Dapifer, Pocillator, Venator, Enſifer, Quæſtor, Tribunus:* Deinde in terra Buſcenſi Belzenſis Palatinatus *An. 1676. pag. 39.* ad veteres Magiſtratus, qui jam antea in terra illa fuerunt, additi ſunt ſequentes: Dapifer, Pocillator, Pincerna, ſubdapifer, Venator, Enſifer, Quæſtor. Locus autem Buſcenſibus Magiſtratibus tam veteribus, quam hiſce novis talis eſt aſſignatus, ut ſemper Officialis Buſcenſis ſequeretur Officialem Belzenſem ejusdem Prærogativæ, verbi gratia Dapifer Dapiferum, Pincerna Pincernam & ſic deinceps. In Magno Ducatu Lithvaniæ plures adhuc ſunt Magiſtratus, quam in Regno. Nam præter enumeratos dantur in Diſtrictibus Lithvanicis, quæ Palatinatibus adjunguntur, MARSCHALCI, ut Marſchalcus Oſmianenſis, Lidenſis, Broclavienſis, Grodnenſis, Caunenſis, Vpitenſis, Slonimenſis, Wolkoviſcienſis, Orszanenſis, Pinſcenſis, Mozyrenſis, Rzeczycenſis; & hi ſunt perpetui Conventuum particularium Nobilitatis Directores (ſecus atque in Regno & in ipſis Palatinatibus Lithvanicis, nempe Vilnenſe, Trocenſi &c. ubi ſemper novus eligitur Conventus parti-

Magiſtratus Terræ Buſcenſis.

Magiſtratus Palatinatuum & Diſtrictuum in Lithvania.

Marſchalci.

cularis Director sive Marschalcus) & in expeditione bellica generali easdem vices obeunt, quas in Majore & Minore Polonia Castellani Minores. Deinde inter Magistratus Terrestres Magni Ducatûs Lithvaniæ reperiuntur etiam in Palatinatibus Lithvanicis TIWVNI (*Ciwunowie*) ut Tiwunus Vilnensis, Tiwunus *Trocensis*, & *Tiwunus Samogitiæ*, qui Constitutione anni 1598. *pag. 699.* præcedunt omnes Officiales Terrestres. Dantur præter hos etiam alii Tiwuni in Bonis Regiis, de quibus postea agemus. Præterea est quoque in Lithvaniæ Palatinatibus Magistratus, qui dicitur HORODNICZY, qui arcis munitionumque curam habet, ut scribit Reinholdus Heidenstein *lib. III. Rerum Polon. pag. 138. Conf. Constitut. 1667. pag. 79.* Assignatus est Horodniciis illis locus inter Magistratus Terrestres non uno sed diversis temporibus post Notarium Terrestrem. Nimirum Vitepscenſi *per Constitut. anni 1635. post med.* Polocensi *per Constit. an. 1638. pag. 55.* Minscensi *Constitut. an. 1641. pag. 39.* Mscislaviensi *Constitut. an. 1661. pag. 19.* Nowogrodensi *Constitut. 1676. pag. 18. inter Constitut. Lithvanicas.* Est præterea etiam in Lithvania MOSTOWNICZY id est Pontium Præfectus, item BVDOWNICZY,

Tivvuni.

Horodniczy.

Mostovvniczy.

Budovniczy.

NICZY, id est Ædilis. Ordo eorum An. 1677. talis constitutus est, ut post Officium demum Castrense in Palatinatibus & Districtibus Lithvanicis ita se subsequantur Magistratus Terrestres: *Pocillator*, *Pincerna*, *Horodnicius*, *Quæstor*, *Venator*, *Præfectus Pontium* (Mostowniczy) *Ædilis* (Budowniczy) vid. Constitut. dicti anni *pag. 18. inter Constitut. Lithv.* Ex qua Constitutione apparet, quosdam Magistratus Terrestres, ut Tiwunos, Marschalcos, Succamerarios, Judices, Vexilliferos aliosque præcedere Magistratibus Castrensibus; cæteros autem Magistratus Terrestres Minores, ut Pocillatores, Pincernas aliosque à nobis enumeratos Castrensibus Magistratibus postponi. Quemadmodum autem in Lithvania longe major est officialium Terrestrium numerus; ita è contrario in Prussia longe minor est, quam in Polonia, nisi quod multitudine Scabinorum aliquo modo compensetur. Nam in Prussia licet primo dentur in singulis Palatinatibus Succamerarii, quoniam tamen illi ad Senatum Prussicum pertinent, vix poterunt ad Magistratus extra Senatum existentes, de quibus hic tantum agimus, referri. Præter Succamerarios autem in Palatinatibus Prussicis fere

Ordo Magistratuum in Lithvania.

In Prussia Magistratus.

Succamerarii sunt Prussicæ Consiliarii.

fere non dantur alii Magistratus, nisi Vexilliferi, Judices Terrestres, Scabini in singulis Judiciis terrestribus octo & Notarii Terrestres, qui omnes debent esse Nobiles possessionati, nisi quod in Judicio Terrestri Culmensi, duo Assessores ex Magistratu Thorunensi admittuntur. Ratione electionis horum Magistratuum Terrestriũ intercedit etiam quædam diversitas in Polonia, Lithvania & Prussia. Nam in Lithvania Mareschalcos Rex antea eligebat, quod ne amplius fieret, in Exorbitantiis anni 1668. cautum est. Alias autem in Regno & Magno Ducata Lithuaniæ Magistratus Terrestres ita constituuntur, ut Equestris ordo in Conventu particulari quatuor candidatos eligat, ex quibus Rex unum confirmat. In Prussia verò Solus Rex Vexilliferos creat: Contra in eligendis Judicibus & Scabinis Notariisque Terrestribus fere major est Nobilitatis Prussicæ potestas quam Polonicæ aut Lithvanicæ. Nam secundum jus correctum Prussica Nobilitas eligit judicem unum, quem postea Rex confirmat: Scabinum autem etiam sine confirmatione Regio ad judicia admittere potest, ut alias etiam à nobis dictum est. Sed dantur adhuc in nonnullis Palatinatibus quædam differentiæ, quas hic attingere placet. Nimirum in Palatinatu Cracovienſi datur præter enumeratos Magistratus, MAGNVS PROCVRATOR ARCIS CRACOVIENSIS (Polonis vocatur Wielkoizzdca Krakowstki) qui arcis Cracovienſis & redituum Regiorum ut supra jam dictum est, curam gerit. Item sunt in arce Cracovienſi *decem* BVRGGRAVII, qui in aliis castris sunt singuli pertinentque ad Magistratus Castrenses. In Volynia quoque inter suffragia Sereniſſimo Joanni III. data deprehendo ejusmodi Procuratorem Volyniæ magnum (Wielkoizzdca) qui tamen in aliis Palatinatibus non datur. Item non exiguum est discrimen inter Succamerarium Cracovienſem & alios majoris minorisque Poloniæ Succamerarios in eo; quod hi tantum sunt finium regendorum Prætores judiciaque de Bonorum limitibus exercent: Cracovienſis autem Succamerarius præter hoc munus etiam Salinarum ejus Tractus arbiter & Inspector est, teste Cromero *in Descript. Polon. Part. II. pag. 151.* Alias in omnibus Palatinatibus illa est inter Magistratus Terrestres differentia, quod quidam habeant functiones certas & perpetuas, ut Succamerarii, judices, subjudi-

Judicio Terrestri Culmensi assident duo ex magistratu Thorunensi.

Magnus Procurator arcis Cracovienſis

Decem Burggravii.

Procurator Volhyniæ Magnus.

Cracovienſis Succamerarus salinarum curam gegerit.

Quidam Magistratus habent functiones perpetuas, quidam non item.

judices, Notariique Terrestres, ut & Tribuni: alii autem tunc demum functiones certas habeant, aut potius olim habuerint, cum Rex in illorum Palatinatu commoratur, quales sunt Dapiferi, Pincernæ, Pocillatores & alii. Inter Tribunos hoc notamus discrimen, quod quidam sint Terrestres, quidam Castrenses, & inter utrosque alii sunt beneficiati vocanturque majores, alii non beneficiati, qui dicuntur minores, ut nos docet *Subsidium Reipubl. Generale An. 1673. in Comitiis editum.*

Tribuni Terrestres & Castrenses.

VI. Egimus hactenus de Magistratibus Terrestribus, eorum Officiis atque differentiis, quæ inter ipsos occurrunt. Quoniam autem nondum apparet, in quibusnam Districtibus illi reperiantur, speciatim hoc ipsum declarabimus, sed ruditer tantum, & ita ut judices, subjudices & Notarii, de quibus suo loco agemus commodius, excipiantur I. in *Majore Polonia*, Palatinatus *Posnanienſis* habet suos Magistratus & terra *Wschovienſis* peculiares. Palatinatus *Calissienſis* habet singulos. Palatinatus *Siradienſis*, non tantum in ipso Palatinatu, sed etiam in terra *Vielunenſi* habet separatos. Palatinatus *Lancitienſis* habet singulos, ut & Palatinatus *Breſtenſis*, Pa-

Vbi Magistratus Districtuum reperiantur.

In Majore Polonia.

Palatinatus *Inowladislavienſis*, item terra *Dobrinenſis* habent separatos, adeo ut alius sit Succamerarius Breſtenſis, alius Inowladislavienſis & alius quoque Dobrinenſis. In Palatinatu *Plocenſi* sunt singuli: sed in *Maſovia* singulæ decem terræ singulos habent Succamerarios, Vexilliferos, aliosque Magistratus terrestres. In Palatinatu quoque Ravenſi sunt tres terræ, nempe Ravenſis, Sochaczovienſis & Goſtinenſis, quæ etiam singulæ suos seorsum habent Magistratus terrestres. II. In *Polonia Minore*. Palatinatus *Cracovienſis* habet singulos, quosdam etiam horum Magistratuum habent Ducatus Zatorienſis & Oſwiecimenſis. Palatinatus *Sendomirienſis* singulos. In Palatinatu *Lublinenſi* alii sunt in Palatinatu, alii in terra *Lukovienſi*. In *Belſenſi* Palatinatu, alii à Palatinatu denominantur, alii à terra *Buſcenſi*, & quidam etiam ex dictis Magistratibus in Districtibus *Horodlenſi* & *Grabovecenſi*. Palatinatus *Ruſſiæ* habet Succamerarios, Vexilliferos aliosque Magistratus Terrestres speciatim in terris singulis ut Leopolienſi, Zydaczovienſi, Præmislienſi, Helicienſi, Chelmenſi, Trembocolienſi, Sanocenſi. In Palatinatu *Volyniæ* alii se appellant ab ipso Palatinatu, alii à terris Cremenecenſi, Wlodimi-

In minore Polonia.

dimirienſi & Lucenſi. Similiter in Palatinatu *Podlachiæ* alii ſe vocant ab ipſo Palatinatu alii à Diſtrictibus, Drohicienſi & *Bielscenſi*. In Palatinatu *Podoliæ* alii ſunt in ipſo Palatinatu, alii ſe vocant à Diſtrictu Laticzovienſi. In *Braclavienſi* Palatinatu ſunt tantum ſinguli. At in *Czerniechovienſi* ſunt primum Magiſtratus illi in Palatinatu, deinde etiam ſunt alii in adjuncta ipſi terra *Novogrodenſi*. Ita etiam in *Kiovienſi*, quidam ſunt in Palatinatu, quidam etiam in Diſtrictibus *Zumirienſi* & *Owruczenſi*. Dantur tamen hic differentiæ nonnullæ, cum non ubique omnes illi Magiſtratus, quos ſupra in Catalogo enumeravimus, reperiantur. Immo quos ſupra dixi in Palatinatibus Lithvaniæ reperiri *Horodnicios*, eos etiam in Volyniæ & Czernichovienſi Palatinatibus deprehendo. In Magno Ducatu Lithvaniæ dantur Magiſtratus hi in omnibus Palatinatibus, & ſeparatim etiam in ſingulis Diſtrictibus, qui Palatinatibus illis adjunguntur, ut in Lidenſi, Wilkomirienſi, Braclavienſi, Grodnenſi, Caunenſi, Vpitenſi, Starodubenſi, Slonimenſi, Wolkoviſcienſi, Orszanenſi, Pinſcenſi, Mozyrenſi, Rzeczycenſi. Palatinatus hic enumerare ſupervacaneum eſt, cum jam ex ſuperioribus noti ſint, & poſtea paſſim repetentur. Antequam hanc materiam dimittamus, notandum adhuc eſſe ducimus, in quibusdam Palatinatibus Majoris, Minorisque Poloniæ, ubi Magiſtratus ſæpius nominati Terreſtres ſunt ſinguli, Succamerarios & Vexilliferos ſeſe appellare *Generales*, v. g. *Succamerarius Generalis Palatinatus Lancicienſis*, *Succamerarius Generalis Palatinatus Sendomirienſis*, *Succamerarius Palatinatus Breſtenſis Generalis*. *Succamerarius Generalis Palatinatus Siradienſis*. Ita etiam *Vexillifer Generalis Palatinatus Sendomirienſis*. Alias in Palatinatibus Lancicienſi & Siradienſi, quoniam bini ſunt vexilliferi, alter eorum vocatur Vexillifer Major (*Chorazy Wieckszy*) alter Minor (*Chorazy mnieyszy*.) Imo in ipſis etiam Conſtitutionibus obſervo Notarios Terreſtres in Palatinatibus Generales, diſtinguvi à Notariis Terreſtribus Diſtrictuum, ut patet ex aliquoties jam citato ſubſidio Reipubl. Generali anno 1673. edito. Ad extremum in hac materia de Magiſtratibus Terreſtribus monemus, non incommode huc referri ROTOMAGISTROS & CENTVRIONES Palatinatuum & diſtrictuum, quos Sigiſmundus Auguſtus inſtituit, à Nobilitate cujusque Palatinatus eligendos, ut militi

In M. Ducatu Lithvan.

Succamerarii & Vexilliferi generales.

Vexilliferi majores & minores.

Notarii generales qui unici ſunt in toto Palatinatu.

Notarii Diſtrictuum in ſingulis Diſtrictibus.

Rotomagiſtri & Centuriones.

Quartiano præsint. *Vid. Constitut. an. 1567. p. 147. an. 1571. p. 613. & aliæ passim.*

Magistratus Castrenses.

VII. Magistratus Palatinatuum & Districtuum Castrenses sunt sequentes:

Capitaneus cum Jurisdictione (Starosta Sadowy)
Capitaneus sine Jurisdictione (Starosta niesadowy)
Burggravius (Burgrabia)
Vice Capitaneus (Podstarosci)
Judex Castrensis (Sedzia Grodzki)
Notarius Castrensis (Pisarz Grodzki)

Capitanei cum Iurisdictione.

Ex his, quos primo loco posuimus, CAPITANEI CVM JVRISDICTIONE sunt Præfecti arcium & Civitatum regiarum: exercent judicia Castrensia & per suos ViceCapitaneos judicia Querelarum, de quibus suo loco agetur: omnium aliorum judicum sententias executioni mandant: geruntque curam Redituum Regiorum. Dantur tamen hic exceptiones nonnullæ, ut jam supra de Capitaneo Cracovienſi audivimus. In Districtibus Palatinatus Posnanienſis & Kaliſſienſis CapitaneiCostenſis, Walcenſis, Wschovienſis, Coninenſis, Gnesnenſis, Pysdrenſis, Kcinenſis, Naclenſis, habent quidem jurisdictionem in Nobilitatem, tamen certæ causæ, imo etiam omnes ad judicium Generalis referri possunt. In Prus-

In Prussia Capitanei.

Prussia quoque Capitanei sunt quidem præfecti arcium & redituum in sua quisque Præfectura curam habent: sed jurisdictionem nullam ferme exercent; in Nobilitatem certe nullam; in Oppidanos quoque exiguam; in agrestres tamen ampliorem: omnis enim fere jurisdictio Capitaneorum hic in Palatinos cessit, ut suo loco dicetur. Immo Capitaneus Mariæburgenses neque redituum Regiorum curam gerit, neque in agrestes jurisdictionem habet: arci modo præest, ejusque Præsidio, ut tradit Martinus Cromerus *in Descript. Prussiæ pag. 223.* Quot Capitanei in Poloniæ sint cum jurisdictione docuit suo tempore Cromerus *l. c. pag. 157. & seqq.* Sed quoniam, post ipsius tempora multi alii Capitaneatus sunt additi, Catalogus ipsius jam non est sufficiens, neque nobis hic accuratiorem dare licet. Prussicos tamen Capitaneatus, ut familiarius nobis notos enumerabimus: In Palatinatu Culmenſi sunt: *Kovalienſis* (zu Schönſee) *Radzinenſis* (zu Reden) *Grudentinus*, *Lipinenſis*, *Golubenſis*, *Pokrzywnenſis* (zu Engelsburg) *Brodnicenſis* (zu Straßburg) *Bratianenſis* (zu Bretchen.) In Palatinatu Mariæburgenſi sunt: *Mariæburgenſis*, *Christburgenſis*, *Tolkemitenſis*, *Stumenſis*. In

Prussici Capitaneatus.

Palatinatu Pomeraniæ : *Skarszevienſis* (zu Schöneck) *Tucholienſis* (zu Tauchel) *Kiſſovienſis, Pucenſis, Novenſis, Mirachovienſis, Hammerſteinenſis, Oſiecenſis, Soboviecenſis, Jaſieniecenſis, Parchovienſis, Borzechovienſis, Svecenſis, Koſcierynenſis* (zum Berndt) *Tczevenſis* ſive *Dirſchavienſis, Gniewenſis* ſive *Mevenſis, Sluchovienſis.*

Prærogativa Capitanei.

Quod ad locum Capitaneorum inter alios Magiſtratus attinet, prælati quidem ſunt in Regno Officiales Terreſtres Officialibus Caſtrenſibus per Conſtitutionem Anni 1613. Capitanei tamen excipiuntur, ut qui locum habent inter Succamerarios & Vexilliferos Palatinatuum & Diſtrictuum. Conſtituuntur Capitanei à Rege, non à Nobilitate, ſecus atque Magiſtratus Terreſtres. CAPITANEI SINE JVRISDICTIONE ſunt bonorum Regiorum Tenutarii, qui nulla judicia exercent. BVRGGRAVII alii dicuntur Caſtrenſes, alii Arcium curatores, ut habetur in ſæpius Laudato *ſubſidio Reipubl. generali lit. B.* Peculiare eſt illud, quod in Arce Cracovienſi decem ſint Burggravii, qui pacis juxta ac belli tempore nocturnas atque etiam diurnas, quando opus eſt, excubias, per ſe vel per adminiſtros ſuos ſervant, habentque propterea militiæ vacationem, Martin. Cro-

Capitanei ſine jurisdictione.

Burggravii

Burggravii Cracovienſes.

Cromer. *lib. II. Deſcript. Polon. pag. 160.* In Pruſſicis autem Civitatibus Majoribus Burggravii non ſunt cuſtodes arcium, quæ ibi nullæ ſunt, ſed in ipſis Civitatibus curam gerunt Bonorum caducorum & Naufragorum : exercent etiam quædam judicia, de quibus videatur Conſtantinus à Trewen Schröder *in Jure Publico Dantiſcano lib. II. tit. 3.* & Reinholdus Curike *in Chron. Gedanenſi lib. II.* NOTARII CASTRENSES interſunt Judiciis Caſtrenſibus, poſſuntque ſuos habere Vicenotarios, qui & ipſi Nobiles poſſeſſionati eſſe debent. *Vid. Conſtitut. anni 1635. tit. Grody Wieczne.* Subjudex Terreſtris poteſt ſimul habere Officium Caſtrenſe, *per Conſtitut. An. 1658. p. 45.* quamvis antea, (nempe an. 1635. *tit. Salaria*) Terra Goſtinenſis in Palatinatu Ravenſi ſibi hoc reſervaverit, ne ſubjudex Terreſtris eſſet ſimul Judex Caſtrenſis.

Burggravii in urbibus Pruſſicis majoribus.

Notarii Caſtrenſes.

VIII. Expoſitis ita Magiſtratibus Terreſtribus & Caſtrenſibus Subjicimus quædam de eorundem SVRROGATORIBVS, quorum in Legibus crebra fit mentio. Eſt autem Surrogator in Polonia Vicarius Magiſtratus alicujus Terreſtris aut Caſtrenſis, qui jurisdictionem certam habet, ut Succamerarii, Judicis, Subjudicis & Notarii Terreſtrium, ut &

Surrogatores.

Capitanei cum Jurisdictione & Notarii Castrenſis. Conſtituitur ejusmodi Surrogator in ipſis Comitiis conſenſu omnium Ordinum, etiamſi ipſi Magiſtratus, quorum hi ſunt Vicarii, aut à Rege Solo, aut à Nobilitate expoſito Supra à nobis modo eligantur. Cauſæ cur dentur Magiſtratibus illis Surrogatores, variæ eſſe poſſunt. Nimirum Si quis ex dictis Magiſtratibus gravi morbo decumbat, ita ut perpetuo lecto attineatur; item, ſi quis aut negotiorum publicorum, aut propriæ valetudinis curandæ gratia peregre abeat. Propterea quoque Surrogatores illi dantur aut ad reditum Ordinarii Magiſtratus, aut ad futura Comitia, aut annum, aut ad plures annos, quæ omnia in Comiliis Conſtitutione publica ſolent determinari. Additur etiam frequenter, ut ejusmodi Surrogatores ſint Nobiles poſſeſſionali, atque prius jus jurandum præſtent, quam functionem ſuam ordiantur. Sed in Palatinatibus Poſnanienſi & Caliſſiienſi ejusmodi Surrogatores Capitanei Generalis perpetui ſunt, conſtituunturque ab ipſo Generali. Aliquando etiam ibidem extraordinarie Surrogatores dantur, quoniam jurisdictio Generalis Majoris Poloniæ late ſe extendit, & hic, licet Surrogatores illi in Comitiis con-

Surrogatores Generalis Majoris Poloniæ.

conſtituantur, multum tamen valet commendatio Generalis ipſius. *Vid. Conſtitut. 1587. pag. 426. & 428. an. 1589. pag. 528. an. 1611. pag. 24. anno 1620. pag. 17. An. 1621. pag. 20. an. 1676. pag. 38. an. 1678. pag. 36. & alibi paſſim.*

IX. Præterea reperimus etiam Magiſtratus, qui non ſunt totius Regni, neque aulæ Regiæ, neque totius alicujus Provinciæ, neque Palatinatus aut Diſtrictus: ſed certorum tantum Bonorum aut certi alicujus loci in Diſtrictibus. In hoc cenſu primo ponimus OECONOMOS Regiorum Bonorum, Deinde TIWVNOS Lithuanicos, qui ſunt extra Palatinatus in Bonis Regiis, ut ſunt *Tiwunus Eurogalenſis, Tiwunus in magna Dyrwian, Tiwunus in minore Dyrwian, Tiwunus Retovienſis, Uzweniſis, Tiwerenſis, Berzanenſis, Korszenſis, Schaulovienſis, Pojurenſis, Wiesznianenſis* & alii. Hæc Officia ſunt compatibila aliis Dignitatibus Senatoriis & Magiſtratibus Regni, Magnique Duc. Lithu. ut & Magiſtratibus Terreſtribus & Caſtrenſibus, adeo ut Oeconomiarum adminiſtrationes aliquando etiam Senatoribus conferantur. Deinde huc etiam referendi ſunt SYLVARVM PRÆFECTI. (Polonis dicuntur *Leſniczy*) qui in Magno Duc. Lithuaniæ ſunt frequentes, ut *Leſniczy*

Magiſtratus certorum locorum.

Oeconomi.

Tivvuni.

Compatibilitas Trivvunatuum cum aliis Magiſtratibus.

Sylvarum Præfecti.

Niemonoicki, Leſniczy, Mereczki, Koniawski, Dubicki, Bialawieski & alii. Adminiſtrationes hæ ſylvarum compatibiles iterum ſunt cum Dignitatibus & Magiſtratibus ſupra enumeratis, adeo ut eas etiam Senatores Lithuanici ſæpius in titulis ſuis ponant. Ejusdem Ordinis ſunt etiam CAPITANEATVS SINE JVRISDICTIONE, de quibus jam antea in Magiſtratibus Caſtrenſibus, alios ſecuti, egimus. Eſt enim ejusmodi Capitaneatuum in Palatinatibus & Diſtrictibus ingens numerus. Huc etiam referimus quosdam ADVOCATOS (Polonis Advocatus dicitur *Woyt*) in Urbibus Regiis. Nam quibusdam in locis Advocatiæ id genus dantur etiam Nobilibus, ut jam ſupra cap. 11. monuimus. Porro hic locum inveniunt PRÆFECTI SALINARVM Cracovienſium & Ruſſicarum (*Zupnicy*) Item Adminiſtratores rei Salinariæ in ſingulis Palatinatibus. Item PRÆFECTVS FODINARVM OLCVSSIENSIVM (*Zupnik Olkuski*) cum ſuo ſubpræfecto (*Podzupnik* vocatur) & omnibus Miniſtris, ut Notariis aliisque. Denique hic etiam collocari poſſunt TELONEORVM PRÆFECTI variis in locis conſtituti, quos debere eſſe Nobiles in Comitiis noviſſimis anni 1685. nonnulli acriter urſerunt, ſed nihilominus res tandem manſit indeciſa.

Capitanei ſine jurisdictione.

Advocati.

Telonorum Præfecti.

IX. Ad extremum ſunt quoque Magiſtratus, qui ratione electionis & dependentiæ à cæteris Magiſtratibus diſtinguí à ſuperioribus poſſunt. Nam ſunt quidam Officiales, quos neque Rex ipſe conſtituit, neque Nobilitas ſibi ſumit, ſed qui à Magiſtratibus ſupra enumeratis eliguntur, ideoque Patronis ſuis mortuis aut altius aſcendentibus & horum functiones ceſſant. Horum Officia iterum aut ſe extendunt ad totam aliquam gentem, aut ad Provinciam certam: aut ad Palatinatum & Diſtrictum unum, aut denique ad certum aliquem locum: Ex primo Ordine ſunt, qui à Marſchalcis Supremis, Cancellariis & Theſaurariis conſtituuntur. A Marſchalco conſtituitur JVDEX OFFICII MARSCHALCALIS, qui leviores cauſas loco Marſchalci ipſius in aula Regia & in Comitiis judicat & componit. Item NOTARIVS ejusdem Officii Marſchalcalis. A Cancellariis conſtituuntur METRICÆ NOTARII (*Metrikanci.*) Propterea etiam quotiescunque novi Cancellarii conſtituuntur, novos etiam ſibi creant Metricæ Notarios, niſi quod Conſtitutione anni 1667. *pag.* 22. Matthiæ Ladovio &

Magiſtratus à Superioribus conſtituti.

Iudex Marſchalcalis & Notarius.

Metricæ Notarii.

Nicolao Szulcio majoris minorisque Cancellariæ Notariis hoc munus ad dies vitæ datum sit, addita tamen cautela, ne hoc in seqnelam trahatur. A Thesaurariis in Regno constituuntur THESAVRI NOTARII, qui in Lithuania sunt privilegiati. Utrum hi debeant esse Nobiles, satis acriter in Comitiis novissimis disputatum est. *vid. Diarium Comitiorum ad d. 11. April.* In Ordine Magistratuum in singulis Palatinatibus & Districtibus varios quoque reperimus, qui à Superioribus Magistratibus dependent. Nimirum à Palatinis constituuntur primo VICEPALATINI, qui aut sunt Majores, aut Minores. Majores in toto Palatinatu sunt unici: Minores in uno Palatinatu sunt plures, ut in Palatinatu Masoviæ in diversis Districtibus diversos Palatinatinus habet Vicepalatinos. Ad Vicepalatinos ubique fere in Bonis Regiis pertinent Judicia Judæorum. Verum, Nobiles in suis Bonis constituunt peculiares JVDICES JVDÆORVM. Porro à Succamerariis constituuntur CAMERARII graniciales, ut vocantur, sive limitanei. CAMERARII autem *Terrestres* à Judicio Terrestri dependent. Item ab iisdem Succamerariis constituuntur NOTARII Succamerarialis Officii. A magno

Thesauri Notarii.

Vicepalatini.

Judices Judæorum.

Camerarii duplices.

Notarii Succamerariales.

gno Procuratore Cracovienſi constituitur VICE PROCVRATOR (*Podrzedzcy*) Capitanei eligunt sibi VICE CAPITANEOS (vocantur (*Podstaroſci*) item BVRGGRAVIOS in arcibus curæ suæ concreditis aliosque minorum gentium Officiales. Tiwunus in Bonis Regiis Lithuanicis substituit sibi VICE TIWVNVM (*Podciwun* appellatur) & alii alios, Præsertim Notarios, qui in omnibus officiis, ut Palatinali, Referendariali, Succamerariali, Capitaneali aliisque sunt necessarii. Omitto jam Magistratus & Officiales Archiepiscopi Gnesnensis, de quibus jam superiore capite actum est, & aliorum Episcoporum Cancellarios, Oeconomos, Officiales Speciatim ita dictos; & cæteros in Episcopatibus tam Romanis quam Græcis Magistratus & Administratores. Plerique horum, quos enumeravimus, Vicariorum Magistratuum sunt Nobiles, in quibusdam etiam requiritur, ut sint possessionati, velut in Vicepalatinis hoc leges frequenter requirunt.

Vice-Procurator. Vice-Capitanei. Burggravii.

Vice-Tiwunii.

X. Exposuimus hactenus Magistratus, Officiales & eorum Vicarios, qui in imperio Polonico magno numero reperiuntur. Ex illis autem, quæ à nobis in medium allata, duo possunt oriri dubia.

Prius dubium.

bia. Prius illud est, unde tot Pocillatores, tot Pincernæ, tot Dapiferi, Subdapiferi, Inciſores, aliique non ſolum in integris gentibus, ſed etiam in ſingulis Palatinatibus, in ſingulis terris, imo etiam in quibusdam Diſtrictibus minoribus, præter neceſſitatem orti ſint? Poſterius eſt, unde fiat, quod quidam Magiſtratus, in ſuo genere ſupremi, appellationes tamen vicariorum habeant. Exempli gratia, Theſaurarius Regni Supremus Polonice vocatur *Podskarbi*, id eſt, Subtheſaurarius, etiamſi ſupra ſe non agnoſcat Theſaurarium ſuperiorem. Non ſecus etiam Succamerarii vocantur quaſi Sub Camerarii, & Polonice *Podkomorzy*, etiamſi ſupra ſe in hoc Magiſtratu neminem habeant, ſed ipſi ſint ſupremi. Auget admirationem & illud, quod inverſo rerum ordine Camerarii ſint Vicarii Subcamerariorum, & illi qui vocantur *Skarbnicy* id eſt cuſtodes Theſauri ſint longe inferiores his, qui dicuntur *Podskarbi*, etiamſi, ſi vim vocabulorum Spectes, contrario modo ſe res habere deberet. Ad prius dubium reſponſio non eſt adeo difficilis. Nimirum diſcerpto olim regno in multas partes, quarum ſingulæ ſuum habuere Ducem, Magiſtratus ejusmodi in ſingulis illis partibus à Ducibus creati ſunt. Conjuncto deinde Regno non tantum Magiſtratus illi non ſunt abrogati, ſed alii quoque Palatinatus nihilo illis inferiores à Regibus eosdem Magiſtratus ſibi dari poſtularunt. Quo factum eſt, ut in tantam multitudinem excreſcerent. Qui igitur olim certas functiones & curationes habuerunt in ſua quisque Satrapia, illi jam nuda fere functionum illarum nomina retinent, niſi dicere velimus cum quibusdam, ut etiam ſupra innuimus, hos magiſtratus fungi poſſe ſuis muneribus in ſuo tractu, quoties eum Princeps adit. Nempe ut gladifer Poſnanienſis in Poſnanienſi Satrapia gladium ipſi præferat in ſolenni pompa: pincerna poculum adminiſtret: Inciſor ſive ſtructor mensam apponat: Dapifer dapes inferat: Subdapifer Dapiferum cum baculo præcedat: Subpincerna potus curam gerat: Theſaurarius ſive Quæſtor Condus ac promus pecuniæ ſit ac ſuppellectilis ejus. Cæteri autem Magiſtratus Palatinatuum & diſtrictuum etiam nunc fere ſuis muneribus funguntur. Ac Vexilliferus quidem in bello Vexillum præfert exercitui ſuæ Satrapiæ. Tribunus Cuſtos eſt arcis in ſuo quisque tractu durante bello. Venator venationibus præeſt

Poſterius dubium.

Reſponſio ad prius dubium.

Vexilliferorum munia.

Venatorum Munia.

est & Sylvis. Judex causis & Controversiis privatis Nobilium disceptandis & judicandis præest, cum suo subjudice & Notario, quorum posterior Scriba & actuarius judicii. Succamerarius, qui olim sine dubio præfuit Principis cubiculo in suo quisque tractu, postea collectis Regni antea discerpti partibus in unum corpus, cessanteque priore munere, casu quodam, cum fortasse reliqui judices omnibus causis decidendis non sufficerent, accepit munus judicis limitanei, ita ut hodie regendis finibus agrorum ac bonorum terrestrium præsit. Vid. Martinus Cromerus *lib. II. Descript. Polon. pag. 149. seq.* Posterius dubium solutu difficillinium est, quoniam nullum in Historia Polonica ejus reperimus fundamentum. Quod si tamen Conjecturæ dandus est locus, dici posse videtur, primos Poloniæ Monarchas, cum suis absoluto jure præessent, habuisse simul & Thesaurarios supremos & Subthesaurarios. Cum autem successu temporis animadvertissent Thesaurariorum & Camerariorum munera esse maxime fructuosa, ita ut ex illorum abrogatione Thesaurus Principis non exigua capere posset incrementa, reservato sibi supremi Thesaurarii & Camerarii munere Vice-the-

Succamerario functiones.

Responsio ad posteuius pubium.

thesaurarios tantum & Succamerarios retinuerunt Aucta deinde re Polona, cum Vice-Thesaurarii & succamerarii functionibus suis non sufficerent, mansit quidem lex antiqua retinueruntque Vicethesaurarii & Succamerarii primum locum, sed illis additi sunt alii inferiores Quæstores & Camerarii.

CAP. V.

De

Nobilitate Poloncia.

I.

TErtium & ultimum Reipubl. Polonicæ ordinem constituit Nobilitas, sive Equestris ordo. Polonis lingua patria Nobilis dicitur *Szlachcic*, & Nobilitas *Schlachetstwo*, vel, quando Nobilitas pro Nobilibus ipsis accipitur *Schlachta*. Antiquitus Nobiles Polonis vernacula lingua dictos fuisse *Supanos*, discimus ex Chronico Montis Sereni, quod Joachimus Joannes Maderus edidit *ad an. 1209. pag. 86.* Licet autem apud Polonicos Scriptores hoc nomen in usu fuisse non reperiam, fidem tamen huic Auctori, ut συγχρόνῳ, denegare haud queo, utpote qui hoc ex cerebro, suo effinge-

Nobilis Polonicè dicitur Szlachcic.

Supanus.

fingere non potuit. Aliàs & apud Lithvanos Prussosque Veteres Nobiles dictos fuisse *Suponos*, & Casp. Hennebergerus *in lib. de Vet. Pruss. p. 18.* testatur & nos alibi luculenter probavimus. Idem nomen notum adhuc est apud alias Slavonicas gentes, ut Bohemos & Hungaros, apud quos Præfectus alicujus Comitatus *Ispan* & *Span* vocatur, veluti supra jam monuimus. Habuerunt igitur Poloni hoc nomen, *Suponi*, antiquitus cum Lithvanis, Prussis, aliisque Slavicis gentibus commune. Consentit nobiscum ex parte Alexander Paprocki, eo quod nomen *Schlachta* quondam apud Polonos in usu non fuisse scribit, putatque, Nobiles antiquis temporibus dictos fuisse *Ziemianie*, id est *terrestres*, vocabulo à *Ziemia* id est *terra* deducto, quoniam illi, quæ tunc erat morum simplicitas, extra urbes in agris habitantes terram colebant. Et ex hac ratione hodieque Nobilium judicia apud nos dicuntur *Sady Ziemskie*, id est judicia Terrestria; item Delegati Nobilium ex Provinciis ad Comitia missi vocantur *Poslowie Ziemscy*, id est Nuncii Terrestres. Pondus his addit & illud, quod in hoc usque tempus Novogardienses in Moscovia, à quibus Polonica gens ex Christophori Varsevicii sententia orta est, Nobiles suos appellant *Ziemecz*, non *Bojary*, ut in cætera Moscovia vocantur. Vid. Christophorus Varsevicius *in Dialogo de origine generis & Nominis Poloni pag. 39.* Procedente tempore vox illa *Ziemianie* transiit ad cæteros agricolas honoratiores, adeo ut etiam hodiernis temporibus in Prussia Ducali agricolæ illi, qui non sunt adscripticii, sed libertatibus suis gaudent, in locis Polonica lingua utentibus vocentur *Ziemianie*, & jus, quo utuntur, *Ziemstwo*. Unde autem vox *Szlachta*, quæ postmodum in usu esse cœpit, derivetur, non una est Polonorum sententia. Ridiculum certe est, quod habet Alexander Paprocki *in Narratione Historica de Origine Stemmatis Trzyglow*, de origine vocis hujus Polonicæ *Schlachta*. Dicit enim vocabulum illud deduci à Germanico Schlachten. Cum enim tempore Vladislai Jagellonis in Prussia ad Tannebergam & Grunwaldiam quadraginta vel ex aliorum sententia quinquaginta millia Cruciferorum in prœlio à Polonis cæsa essent, communi proverbio inter Germanos jactata fuisse scribit illa verba: Die Polnsche Schlacht. Item den Pohlen ist eigen zu schlachten. Hæc Nobilitatem Polonicam sibi gloriæ duxisse, nomenque *Schlachta* suum fecisse

Ziemianie.

Judicia Terrestria.

Novvogardenses Nobiles suas vocant Ziemecz.

Ziemianie hodie dicuntur Agricolæ honoratiores.

Unde Szlachta dicatur.

putat. Verum falli Paprocium in sententia sua, vel hoc unicum evincit, quod jam ante Vladislai Jagellonis tempora, adeoque ante famosissimam illam Tannebergensem pugnam Casimirus Magnus Rex Poloniæ in legibus suis hac voce Schlachta usus est. Vid. Herburt. *in Statuto tit. Vulnera. pag. 543.* Stanislaus Sarnicius existimat verbum hoc *Szlachta* derivari à *Slawa*, quod Polonis gloriam significat, *lib. IV. Annalium Polon. in fin. pag. 191.* Quamvis autem hæc Sarnitii sententia sit probabilior, non tamen est vera, cum vix appareat, quomodo *Schlachta* vel *Szlachta* possit à *Slawa* deducicum, & litera *Z* assumatur, & *W* omittatur. Proxime igitur ad rei veritatem accedere videtur Martinus Cromerus, qui vocem *Szlachta* deducit à Germanico Buschlechter *lib. 1. Descript. Polon. pag. 100.* Nam & alia plurima vocabula Polonos veteres à Germanis sibi vicinis, inque ipsa Regni viscera admissis, sumpsisse, & Polonicum *Sz* eodem modo ut Germanicum *Sch* pronunciari, in aprico est.

Vox Schlachta jam fuit in usu ante pugnam Tannebergensem.

Vera derivatio vocis Szlachta.

II. Vt autem apud Veteres Romanos gens differebat à familia, ut totum à parte, verbi gratia Valerii omnes unius esse gentis dicuntur, quia uno nomine continentur omnes: at vero partes hujus gentis

Gens & familia differunt.

gentis sunt plures, quæ cognominum varietate distinctæ sunt, eæque familiæ nominantur, ut in gente Valeria sunt Maximi, Messalæ, Flacci, Lævini, Faltones. In gente Cornelia sunt Scipiones, Lentuli, Dolabellæ, Sullæ, Cinnæ. *Vid.* Carolus Sigonius *lib. de nominibus Romanis cap. 4.* Eadem ratione habet se & Nobilitas Polonorum. Sunt enim ibi certæ gentes Nobilium, quæ in complures familias dividuntur. Gentes omnes enumerant Bartholomæus Paprocki *in Opere Stematum Nobilitatis Polonicæ, quod Polonico sermone scripsit;* & Simon Okolski *in Orbe Polono Latine scripto tribusque Tomis comprehenso.* Quoniam vero gentes illas, vel gentium harum Arma & insignia longum esset enumerare, duas tantum Alphabeti literas hic exscripsisse sufficiet. Sunt vero sequentes in dictis literis gentes: *Abdank* sive *Habdank. Achinger, Alabanda* sive *Alba Luna, Alamani, Amadei, Aries* sive *Junosza, Arca Noæ*, sive *Kornb. Bavorski, Belina, Belty, Berszten, Bialina, Biberstein, Bodula, Bogoria, Boyca, Banorowa, Bonczа, Bozawola, Bozezdarz, Bokijow, Bratczyeze, Brotowicz, Brodzic,*

Gentes Polonicæ in familias distinctæ.

Gentes Poloniæ.

Brog, Bronic, Boleszyc, Budisz, Bzura. Sic in aliis Literis sunt *Cholewa, Dambrowa, Lelivva, Rogala, Topor*, & aliæ quampluriмæ. Binorum tamen insignium appellationes ignorari dicit Cromerus *lib. 1. Descript. Polon. pag. 104.* Sed Simon Okolski *sub finem Tomi III.* sedecim habet insignia, quibus nomina non sunt imposita. Singula hæc Arma, ut Poloni vocant, sive insignia, vel etiam singulæ hæ gentes, sicuti antea diximus plurimas familias comprehendunt, verbi gratia gens illa, quæ habet arma *Lelivva*, continebat Tarnoviorum, Pileciorum, Melstiniorum & alias celebres amplissimasque familias. Item gens quæ habet Arma *Topor*, comprehendit familias Tenciniorum, Offoliniorum, Coriciniorum & alias plures. Sub armis *Abdank* sive *Habdank* comprehenduntur Konarscii, Chojenscii, Buczacii, Jaslowiecii, Suchodolscii & alii. Sub armis *Rogala* sunt Zawacii, Rogalæ, Siecinscii. Appellationes illæ Armorum sive Insignium, ut & Gentium desumptæ sunt primum à re ipsa, verbi gratia *Topor* dicitur ab ascia, quia gens illa in insignibus asciam habet. *Roza* à flore, qui Latinis etiam dicitur Rosa, qui Rosam gerit in insignibus suis. *Ra-*

Gentes singulæ plures habent familias.

Appellationes gentium unde sumantur.

rab ab Arca Non, quam insignia illius gentis repræsentant. Ita etiam *Persyten* à Bohemico *poslen*, quod Polonis est, *Pierzcien* id est annulus, cujus figuram insignia illa referunt. Deinde desumptæ etiam sunt appellationes illæ gentium ab eventu aut casu aliquo singulari. Sic Insignia Jelitarum dicuntur à visceribus, quæ Florianus Sarius (*Szari*) Nobilis Polonus sibi in prælio evulsa jam semimortuus intra alvum propriis manibus ingerebat, quam admiratione dignam Historiam vide apud Matth. à Michovia *in Chron. Polon. lib. IV. cap. 12.* Item gens *Habdankorum* eodem modo à singulari casu hoc nomen sortita est. Cum enim Anno 1109. Joannes Skarbek Comes à Boleslao Kriwousto ad Henricum V. Imperatorem missus esset, & Imperator Legato thesaurum ambitiose ostenderet: *hic*, inquiens, *Polonos perdomabit.* Scarbicus jactantiam Cæsaris notans, annulo quem digito gestabat, in thesaurum projecto: *Aurum*, inquit, *addamus auro.* Intellexit scomma Cæsar, & ut illud eluderet, addidit verba Germanica: Hab danck / unde gentis *Habdankorum* nomen fluxit. Matth. à Michovia *lib. III. cap. 9.* Pleraque tamen appellationum origines nesciuntur, nisi quod Cromerus non ma-

Jelitarum insignia.

Habdankarum gens.

lè ſuſpicetur, hæc nomina à primis conditoribus, qui iis nominibus appellati fuere, fluxiſſe. Verba Cromeri, quoniam „egregie rem illuſtrant, licet plufcula, hic „adjiciemus: Neque enim, ait, olim ut „nunc ab arcibus, villis & pagis, quibus „dominabantur, denominabantur Equi„tes. Sed undelibet ſumpta aut indita „nomina ad longam poſteritatem amiſſo „etiam vel commutato patrimonio recte „transmittebant. Qualia etiam ſuper„ſunt nunc multa cum alibi, tum in ſub„montano & Scirienſi tractu & in Ruſſia. „Vt ſunt Herborth, Dunin, Jordan, Gla„dis, Pieniaſcus, Pierſchala, Cmita, Faru„rejus & alia ejusdem generis. Nunc „malunt plerique de arcium, oppidorum „& pagorum nominibus deflexa per de„nominationem in *Ski* ſive *ki* voce ap„pellari. Ea deflexio vel adjectio ſylla„bæ à Latine loquentibus & ſcribentibus „in *jus* commutatur, ita à *Choina*, *Choinski* „& pro eo Latine *Choinius*. Interdum „autem ſine hac deflexione vel adjectio„ne arcis vel oppidi, vel pagi nomen un„de quisque ortus, vel cujus Dominus „eſt, cum præpoſitione *de*, vel *à*, vel *ab*, „vel *in*, cognominis loco uſurpatur à Ma„gnatibus præſertim & clarioribus, ita „ut v. g. *in Tenczyn*, vel *à Gorka*, vel *de Fulsztin* quis appelletur. *In* præpoſitio„nem iis fere attribuunt, qui Domini ſunt, „locorum, cæteras etiam iis, qui inde „duntaxat orti vel oriundi ſunt, etiamſi „ibi non habeant ubi pedem figant. Hæc Cromerus *lib. 1. Deſcript. Polon. pag. 104.* Ex quibus manifeſtum eſt, ea, quæ nunc appellantur Arma & Inſignia (ut & gentes, quæ Armis illis utuntur) fuiſſe quondam nomina ſingularum familiarum: ſed cum poſtea familiæ illæ in plures familias ſive domos multiplicarentur, appellarunt ſeſe hæ progenies à locis, pagis, oppidis & arcibus, quibus præerant. Et hinc eſt tanta familiarum in una gente multitudo.

III. Nobilitatis vulgo duos gradus faciunt diverſarum gentium Scriptores, diſtinguentes eandem in ſuperiorem & inferiorem, ſive in majorem & minorem. Superior ſive major eſt eorum, qui Reges ſequuntur aliosque ſummos Principes, usque ad Barones, ita ut etiam hi includantur, & ſic eo pertinent Principes, Duces, Marchiones, Comites & Barones. Hos deinde ſequuntur inferioris gradus Nobiles, qui nullo alio titulo gaudent; ita Nobilitatem jam ſuo tempore diſtinxit Joannes Nauclerus *Generatione XLIII. fol. 231.* cui etiam multi alii adſtipulantur. Nobilitatis ſpecies.

Utrum autem & apud Polonos hæc distinctio locum habeat, & quousque illa se extendat, paulo accuratius jam inquiremus.

Duces ex sanguine Regio in Polonia.

IV. DVCVM quondam in Polonia nunquam aliud genus fuit, quam id, quod à Boleslao Crivousto Principe propagatum fuit, cum is Principatum inter filios divisisset. In Masovia Duces descendebant a Conrado Lesci Albi Principis Poloniæ fratre. Verum illi Duces jam omnes defecerunt, ut *lib. I.* docuimus. Conf. Cromerus *lib. I. Descript. Polon. pag. 103.* In Magno quoque Ducatu Lithvaniæ, & in Russia plurimi olim fuere Duces ex stirpe Magnorum Ducum Lithvaniæ oriundi. Et quidem Vitoldus Magnus Dux Lithvaniæ habuit aliquando in exercitu suo quinquaginta Duces, omnes ex familiis antiquorum Lithvaniæ Russiæque Ducum oriundos. *Vid.* Albert. Wijuk Kojalowicz *Part. 2. Hist. Lithuan. lib. I.* Inter Duces Russorum celebriores erant Duces SLVCENSES, KIOVIENSES, VLODIMIRIENSES, HALICIENSES, & alii. Ex his Lithvaniæ Russiæque Ducibus adhuc hodie quidam supersunt, ut DVCES in WISNIOWICE KORIBVTORVM, ex qua familia fuit Serenissimus MICHAEL REX

In Lithvania Duces ex magnis Ducibus oriundi.

Duces in Lithvania celebriores.

Duces adhuc superstites.

REX POLONIÆ. Item DVCES CZARTORYSCII, qui ex antiqua familia Ducum Lucensium & Vlodimiriensium in Volyniæ Palatinatu sunt oriundi. *Vid.* Okolski *Tom. II. pag. 204. seq.* Supersunt præterea Duces CZETWERTINSCII, item Duces in Klewan SANGVSZKONES. Fuerunt quoque non ita pridem DVCES in SLVCKO, in quorum possessiones successerunt Radzivilii Duces. Item DVCES in OSTROG, quorum ultimus fuit Alexander Janus, ut habetur in Constitutionibus anni 1677. *p. 10. tit. Ordinarya Ostrogska.* Præterea Duces ROZYNSCII, Duces KORECII, Duces OLSZANENSES, quorum ultimus fuit Paulus Algimuntowicz Dux Olszanensis Episcopus Vilnensis anno 1553. mortuus. Similiter Duces in ZBARAS, quorum postremus Georgius Dux in Zbaras Castellanus Cracovienſis tempore Sigismundi III. Regis, Veneris legitimæ aspernator, domusque tandem suæ extinctor exstitit: quippe qui & fratri suo Christophoro matrimonii perpetuus disvasor fuit, teste Joachimo Pastorio *in Floro Polonico lib. VI. pag. 420.* Præterhos, qui ex antiquis Lithvaniæ & Russiæ Dominatoribus oriundi sunt, dantur adhuc hodie alterius generis Duces, qui vi-

Duces exteliis Regnis.

deli-

delicet ex aliis Regnis in Poloniam & Magnum Ducatum Lithvaniæ sedem transtulerunt. Nam ex Moscovia migrarunt in Lithvaniam OGINSCII, MASSALSCII & POLVBINSCII, qui se *Knesios*, id est, ut multi vocem exponunt, Duces appellant. *Vid.* Simon Okolski *Tom. II. Orbis Poloni pag. 43. & 218.* Sic etiam Anno 1652. quæsivit jus Indigenatus in Polonia Franciscus Erdmannus Dux SAXONIÆ, cum omni sua posteritate, impetravitque illud, sed ea conditione, ut jusjurandum fidelitatis Regi & Reipubl. coram Rege & Senatu præstaret, & intra sexennium in Poloniam se transferret. *Vid. Constitut. ejus anni pag. 28.* Deinde An. 1658. publica Reipubl. Constitutione, quæ videatur *pag. 51.* (47) datum est jus Indigenatus Henrico de Gordon. MARCHIONI Huntlæo, qui Reges Angliæ proxima contingit cognatione, ut in citata Constitutione dicitur. Similiter etiam Anno 1676. concessum est jus Indigenatus in Regno Poloniæ Stephano Petro Palatino Terrarum Moldaviæ cum consanguineis, promissa etiam ipsi sunt Bona ex primis vacantibus in Regno Poloniæ. Interea autem ei dantur quotannis viginti millia florenorum Polonicorum, donec Bona illa consecutus

secutus fuerit. *Vid. Constitut. ejus anni.* Ita quoque jam superiore seculo Indigenatus concessus fuit Andreæ & Balthasari Bathoreis, ut constat *ex Constitut. an. 1588. pag. 485.* & initio hujus Seculi Andreæ Bathoreo *per Constitut. an. 1627. tit. Indigenat.* & Mironi Bernavio Valachiæ Domino. *Constit. an. 1629. tit. Indigenat.* Verum postremi hi ex Moldavia, Valachia & Transylvania titulo Ducum in Polonia non sunt usi. Tertio sunt etiam Duces in Polonia & Magno Ducatu Lithvaniæ, qui ab Imperatoribus Germanicis ad S. Rom. Imp. Principum dignitatem evecti sunt. Ex hoc censu primi & antiquissimi sunt in Lithvania Duces RADZIVILII. Namque jam initio superioris seculi Maximilianus I. Imperator Germanorum Nicolaum Radzivilium Palatinum Vilnensem hac dignitate exornavit, ut habet Kojalowicz *Part. II. Hist. Lithv. lib. VII. pag. 374.* Ille honor postea, cum Sigismundus Augustus Rex Poloniæ Barbaram Radziviliam matrimonio sibi conjunxisset, habitus est etiam reliquis omnibus ex stirpe Radziviliorum oriundis à Carolo V. Imperatore. Nam Anno 1547. in Comitiis Augustanis obtinuit Nicolaus Radzivil Marschalcus Magni Ducatus Lithvaniæ supre-

Duces ab Imperatoribus Romanis creati.

Radzivilii.

ſupremus, ut non ſolum ipſe, ſed & frater Germanus Joannes Dux in Olyka & Niesvviesz, & Patruelis ipſius Nicolaus nomine, Dux in Dubinki & Birze renunciarentur, atque in Collegium Principum Romani Imperii cooptarentur. Fuit autem, ultimo quem loco nominavimus, videlicet Nicolaus Dux in Dubinki & Birze Barbaræ Reginæ frater germanus. *Vid.* Kojalovvicz *Part. II. Hiſt. Lithv. lib. VIII. pag. 405. & 415.* Sic etiam initio hujus Seculi Sigiſmundus à Mirow Myſzkovii. MYSZKOWSKI ſupremus Regni Poloniæ Marſchalcus adoptatus eſt in familiam à Vincentio Gonzaga Duce Mantuano, creatusque eſt MARCHIO S. Rom. Imp. à Clemente VIII. Pontifice Romano, *Vid.* Auctor libelli Polniſche Kriegs- und Staats-Sachen *pag. 337.* Poſt ea tempora, anno videlicet 1633. contulit Urbanus VIII. Pontifex Romanus Georgio Oſſolinski Comiti in Tenczin & quidem abſenti dignitatem DVCIS in Oſſolinii. OSSOLIN. Privilegium ſuper hac re exhibet Simon Okolski *Tom. III. pag. 42.* Poſtea autem Anno 1637. idem honor collatus eſt Oſſolinio à Ferdinando II. Imperatore, ut Diploma docet, quod reperies apud Okolſcium *loc. cit. pag. 44.* Lubomirſcii. Similiter cum GEORGIVS LVBOMIRSKI

MIRSKI Marſchalcus Regni ſupremus legatione ad Imperatorem Ferdinandum III. fungeretur, rediit inde S. Rom. Imp. Princeps, ut habet inſcriptio Sepulcralis apud Joannem Kwiatkievicium, *in Phoenice Rhetorum pag. 136.*

Comites in Polonia. V. COMITVM titulo illuſtres viros, habuit Polonia antiquiſſimis etiam temporibus non paucos, inter quos primas obtinuerunt multi ex familia Topororum oriundi, ex qua fuerunt Starzones, qui MAGNI COMITES vocabantur. Item Comites in Panigrodz, Comites in Peregnia, Comites in Tenczyn & Comites in Oſſolin, Comites de Pilca, Comites de Jablonna. Vid. Simon Okolski *Tom. III. ſub Inſignit. Topor. pag. 23.* His accenſendi ſunt & alii Comites, qui partim ab exteris oris in Regnum Poloniæ commigrantes Comitum titulum retinuiſſe dicuntur, ut fuerunt Comites in TARNOW, qui circa An. 1100. in Comites aliunde venientes. Poloniam venerunt, & ab oppido Tarnow, quod Spicimirus eadem gente Comitum oriundo condidit, Comites in Tarnow dicti ſunt. His addi poſſunt Comites de Gora, Comites Boguri Comites Godziembæ Comites Zarembæ, Comites de Bilatowice, Comites Manducæ: C. de Brodi. C. de C. de Wierzbna. C. Lariſſæ, Com.

Roga-

Rogalæ de Biberſtein, Com. de Slopie. Com. de Czarnkow. Com. Vchanſcii, Com. Cembocii, de Trombki, de Labiszin, de Gulczow, & de Szawin, qui ultimi ſunt Armorum Prawdzic. Hi & alii plurimi partim ex aliis Regnis in Poloniam commigraſſe, partim etiam à Principibus & Regibus Poloniæ ad hunc Dignitatis gradum evecti eſſe dicuntur. Ita Boleslaus Criwouſtus Princeps Poloniæ creaſſe dicitur Petrum Duninum COMITEM in SKRZINNO. Simon Okolski *Tom. II. Orb. Polon. pag. 34.* Sic etiam ROZRAZEVII à Boleslao Duce Poloniæ Comitum ſunt inſigniti titulo, ut vult Okolski *Tom. I. Orb. Polon. pag. 162. pr.* Item Joannes Granowski, creatus eſſe fertur Comes in PILCA à Vladislao Jagellone, intercedente pro eo conjuge Regis, quæ fuit ex familia Pileciorum. Okolski *Tom. II. pag. 72.* Deinde præterjam enumeratos, dantur etiam in Polonia Comites ab Imperatoribus Germanicis hoc dignitatis titulo donati, quorum præcipui ſunt TENCZYNII. Cum enim tituli Comitum antiquiorum, ut quidam volunt, jam in deſuetudinem abiiſſent, Andreas de Tenczyn Comes S. Rom. Imp. creatus eſt à Carolo V. Imperatore An. 1527. Privilegium ſuper hac re invenies apud Barthol. Paprocki *in opere Stemmatum in inſignit. Topor pag. 19. ſeq.* & apud Okolſcium *Tom. III. Orb. Pol. pag. 18.* Jam antea quoque Raphael à GOLVCHOW dictus LESZCZINSKI, cum longo tempore in aula Cæſaris Friderici III. vixiſſet, creatus eſt ab illo Comes S. R. Imp. An. 1473. ut teſtis eſt Ckolski *Tom. III. ſub Inſign. Wieniawa ſive Perszten pag. 296.* Maximilianus I. Imp. contulit titulum Comitis LVCÆ de GORKA, ex qua familia ultimus fuit Stanislaus de Gorka Palatinus Poſnanienſis, qui ſub finem Seculi ſuperioris obiit. *Vid.* Polniſche Kriegs und Staats-Sachen. In Magno Ducatu Lithvaniæ cum Hieronymus Chodkiewicz Legatus ad Imperatorem mitteretur, dignitatem Comitis in SZKLOW & MYSZ obtinuit. Okolski *Tom. III. p. 139.* Ejusmodi Comites ab Imperatoribus Germanicis creati tempore Sigiſmundi Auguſti fuere præter quosdam modo dictos etiam Comites ab OSTROROG, Comites in TARNOW, Comites in WISNICZ, Comites in SZYDLOWIEC, teſte Matthia Dargodzki, *de titulata Nobilitate n. 14.* Poſt ea tempora creatus eſt Comes S. R. Imp. Matthias *à Konopat.* KONOPACKI Palati-

Comites a Ducibus Poloniæ creati.

Comites ab Imperatoribus Germanicis creati.

Tenczynii.

Leſzczynii

Gorkani.

Chodkivvicii.

Oſtrorogii. Tarnovii.

Comites in VViſnicz & in Szydlovviec.

Konopacii.

latinus Culmenſis & poſtea Epiſcopus Culmenſis à Rudolpho II. Cæſare, quemadmodum in Vita Joannis Caroli à Konopat deſignati Epiſcopi Varmienſis teſtatur Starovolscius. Sic etiam Ferdinandus II. Imperator Germanorum, Caſparum Erneſtum & Gerhardum Fratres DÖNHOFFIOS Sacri Rom. Imperii Comites creavit, ut eſt *in Statu Regiminis Ferdinandi II. pag. 208.* Similiter Ferdinandus III. Imp. Joannem à Lipie LIPSKI Epiſcopum Culmenſem, qui poſtea factus eſt Archiepiſcopus Gneſnenſis, & fratres ipſius cum omnibus poſteris Comites S. R. Imp. creavit. Privilegium vide apud Simonem Okolski *Tom. II. pag. 34.* Gaudent præterea titulo Comitum hodie & alii, quando tamen eum adepti ſint, nondum comperi, ut RADZIEIOVII, qui ſe ſcribunt Comites in Radziejowice & Krilow: WIELOPOLSCII, qui vocantur Comites de Pieskowa Skala. OGINSCII in Lithvania, qui ſunt Comites in Dambrowna OPALINSCII, qui vocantur Comites de Bnin, ut & ODROWONZII PIENIAZEK & fortaſis etiam alii. Tertiò ſunt etiam, qui neque ex Veteri aliqua Comitum familia ſunt oriundi, neque ab Imperatoribus Germanicis creati ſunt Comites, & tamen

Donhoffii.

Lipſcii.

Radziejovii

VVielopolſcii.

Oginſcii.

Opalinſcii.

Odrovvoſii.

Comites à Bonis titulum hunc ſibi tribuentes.

men titulo Comitum utuntur à Comitatibus, quos jure hæreditario adepti ſunt. Ita cum ultimus Tenciniorum Comitum, Stanislaus nomine, Anno 1634. extinctus eſſet, uſi ſunt ex illo tempore OSSOLINII titulo Comitum in Tenczyn, quia eum Comitatum jure hæreditario fuerant adepti. Simili modo poſt extinctos Chodkievicios titulo Comitum in Szklow & Myſz uti cœperunt hodieque utuntur SIENIAVII. Item SAPIEHÆ in Lithvania à Comitatu Bychow, quem à Chodkieviciis habent, appellantur Comites in Bychow. Tandem quarto ſunt etiam Comites, qui in aliis Regnis titulo Comitum jam antea gaviſi ſunt, poſtea vero hic in Polonia Indigenatum impetrarunt, ut Comites de SCHAFFGOTSCH, de quibus videatur Conſtitutio anni 1652. *pag. 28.* item Comites de OPPERSDORF. *Conſtit. an. 1683. pag. 18.*

Comites ex aliis Regnis.

VI. Vox BARONES apud Polonos aliosque populos olim ſæpiſſime uſurpabatur in Privilegiis, Diplomatis & Reſcriptis Regum. Non ſumebatur autem vocabulum illud pro Dignitate aliqua hæreditaria à Regibus collata, & ad poſteros transferenda: Sed Barones iidem dicebantur, qui Proceres Regni. Quapropter etiam quotiescunque vox hæc in Conſtitutio-

Barones in Polonia.

tutionibus occurrite. Poloni eam per Polonicam vocem *Panowie*, i. e. *Domini* reddunt. Sunt tamen adhuc & fuerunt superiore Seculo in Polonia & M. Duc. Lith. quidam BARONES S. Rom. Imperii. Etenim quidam ex familia Chodkiewiciorum subscripsit Privilegium Civitati Vilnensi à Sigismundo Augusto Rege an. 1567. concessum sequenti modo: *Joannes Chodkiewicz* LIBER BARO IN SZKLOW & BYCHOW, apud Aaronem Alexandrum Olizarovium *lib. II. de Politica hominum societate cap. 1.* Videntur rego Chodkievicii primo impetrasse titulum Baronum in Szklow & Bychow: postea autem Comitum in Szklow & Bychow. Meminit etiam Simon Starovolscius BARONVM de Byki, qui aliquot stadiis ab urbe Petricoviensi in Palatinatu Siradiensi arcem habent, Byki dictam, à qua nomen familiæ fluxit. *Vid.* Starovolsc. *in Descript. Polon. pag. 28.* Obtinuit quoque Severinus FIRLEY Castellanus Biecensis pro se & successoribus suis utriusque sexus, duplices Baronatus, scilicet de OGRODZINIEC, & de CAMIENIEC, teste Nicolao Firley Castellano Woyniccnsi Severini illius Nepote *in Epistola ad filium suum, quæ annexa est Matthiæ Dargoazy tractatui de titulata Nobilitate.* In illis,

Baroncs S. R. Imp.

Barones de Byki.

Firleii.

illis, qui jam antea extra Poloniam gavisi sunt titulo Baronum, & postea cum omnibus posteris suis jus indigenatus in Regno Poloniæ sunt adepti, numerantur OTTO LIBER BARO de SCHWERIN & JOANNES LIBER BARO ab HOVERBECKE ambo Electoris Brandeburgici Consiliarii Status intimi. *Vid. Constitutio Anni 1658. pag. 50.* (47.) Item Georgius L. B. de DORFLINGER in *constitutione Anni 1685. pag. 21.*

Barones ex aliis regionibus.

VII. Hactenus satis superque à nobis probatum est, fuisse & olim & esse adhuc hodie in imperio Polonico Principes, Duces, Comites, Barones: jam ulterius nobis videndum est, utrum omnibus illis sine ulla controversia hi tituli à Republ. concedantur? Concedi eos, posset quispiam suspicari ex recentissimis etiam Regum Diplomatis. Nam Denunciatio Regis Coronati à Serenissimo Rege Joanne III. Anno 1676. edita hoc modo, post Regium titulum, incipit: *Omnibus in universum Regni Nostri Ducibus, Principibus, Comitibus, Baronibus, Spiritualibus & Secularibus; Archiepiscopis, Episcopis, Palatinis, Castellanis, Capitaneis, Dignitariis, Officialibus &c. Vid.* Constitut. dicti anni *pag. 3.* Verum ex his nondum id, quod in quæstione est, probabitur, quod ut manifestum

An tituli hi omnibus his in Polonia tribuantur.

Duces ex Magnis Ducibus oriundi.

ſtum fiat, paulo fuſius nobis hæc materia erit exponenda. Quod atinet ad *Duces*, qui ex antiquis Ducum Lithvaniæ & Ruſſiæ familiis ſunt oriundi, illis neque olim à quoquam titulus Ducum eſt denegatus, neque hodie denegatur. Multo minus autem negatur titulus Principis Serenisſimorum Regum filiis. Idem dicendum eſt de Archiepiſcopo Gneſnenſi, qui *primi Principis* titulo gaudet. Sic etiam Ducibus Radziviliis ab ipſa Republ. conceſſum eſt, ut titulo ab Imperatoribus adepto uti poſſit, quemadmodum poſtea probabitur. Sed neque illis quisquam Ducum aut Principum titulos denegavit, qui jam in aliis Regnis Duces & Principes fuerunt, & poſtea jus Indigenatus in Polonia ſunt adepti; niſi dubium ſit, utrum illi antea in aliis Regnis gavisi ſint illis titulis, nec ne. Exemplo nobis eſſe poſſunt Polubinscii, Maſſalſcii aliique Knezii in Magno Ducatu Lithvaniæ, quibus titulum Ducis abjudicat Nicolaus Firley Caſtellanus Woynicenſis *in Epiſtola ad filium ſuum ſupra citata.* Ratio ipſius hæc eſt, quoniam *Kniaz* Ruſſica lingva nihil aliud, ex ipſius ſententia, ſignificat, quam Dominum alicujus loci, quaſi dicas: *tey Kneſie Pan, albo Dziedzic*, id

Regum filii.

Radzivilii.

Duces ex aliis Regnis venientes.

Knezii Moſcovitici.

id eſt, *hujus villæ Dominus vel hæres.* Licet igitur illi in Moſcovia dicti fuerint *Kniaze*, inde tamen ſequi negat Firley, ipſos propterea Duces eſſe appellandos. Verum non immerito quispiam Firlejo objiceret, etiam in ipſo Statuto Lithvanico, prout illud An. 1566. in Comitiis Vilnenſibus à Sigiſmundo Auguſto confirmatum eſt & adhuc MS. habetur, vocem *Kniaz* frequentiſſime pro Duce vel Principe uſurpari. Sic cap. 1. art. 17. *Dobra Kniazkie* id eſt bona Ducalia, ſumuntur pro ipſis Bonis Magni Ducis Lithvaniæ. Ita etiam cap. 1. art. 26. dicitur, *Kniaziom, Panom, Radom Duchownym y Swieckim* i. e. *Ducibus, Dominis ſive Baronibus, Senatoribus Eccleſiaſticis & Secularibus.* Et cap. 3. art. 9. ipſe Magnus Dux Lithvaniæ vocatur: *Kniaz Wielkiego Xieſtwa Litewſkiego.* Accedit, quod etiam in ipſis Conſtitutionibus anni 1628. *tit. O Tatarach.* Matthias Oginſki ſimpliciter vocatur *Kniaz*, ſine ulla additione loci, cujus ille Dominus eſſet, ex quo deducitur, illum dicto loco Ducem vocari. Et ſic probavimus, multis in Polonia titulum Ducis non denegari. De antiquis etiam illis COMITIBVS, qui ſub primis Poloniæ Regibus & Ducibus fuiſſe perhibentur dubitat idem Firlejus, utrum hæc

Comites quinam olim fuerint.

præeminentia quædam hæreditaria fuerit, ut nunc est. Existimat enim, Comites olim in Polonia fuisse Magistratus ad dies vitæ munere aliquo fungentes, quæ sententia adeo absurda non videbitur, consideranti, quid iis temporibus apud alias etiam finitimas gentes fuerit Comitatus. Nimirum non ab re quispiam existimaverit, *Comitatum* quondam in Polonia fuisse *Palatinatum* & *Castellaniam*, vel etiam ut apud Veteres Germanos, *officium Judicis*. Nam hæc Joannes Dlugossus crebro permutat, ita ut unum eundemque virum mox appellet Comitem, mox Palatinum, mox Comitem PALATINVM. Exemplum habemus in Petro Dano sive Dunino, quem vocat non tantum Comitem, sed etiam Comitem Palatinum, & alio in loco tantum Palatinum *Tom. I. Annal. Polon. lib. IV. pag. 418.* Crislinum etiam quendam appellat Palatinum Masoviæ *Tom. I. lib. VI. pag. 418.* Crislinum etiam quendam appellat Palatinum Masoviæ *Tom. I. lib. VI. pag. 533.* Sed postea *pag. 574.* eundem vocat Comitem Palatinum Plocensem. Districtus denique quidam in Palatinatu Siradiensi situs, nomine *Chropi*, mox vocatur Comitatus, mox Castellania. *Vid.* Dlugoss. *Tom. I. lib. IV. p. 280.* Sed in

in tanto vetustorum monumentorum defectu, quid vetustis temporibus hic obtinuerit, determinatu difficile est: hoc tamen, de vetustissimis saltem temporibus, certo asseri posse videtur, non fuisse hanc dignitatem hæreditariam. De BARONIBVS denique jam supra diximus quod nulli alii quondam fuerint, quam Regni Proceres, seu Senatores, seu alii in Dignitatibus constituti. Barones.

VIII. Quod autem ad DVCES, COMITES & BARONES ab Imperatoribus Germanorum in Polonia creatos attinet, iis se superiore quoque seculo semper opposuit Respubl. Polonica, querelasque frequentissime contra illos movit, qui titulos illos extraneos affectarunt. Certe Radzivilium causam dicere oportuit, cur titulum Ducalem ab Imperatore Maximiliano impetraverit contra morem Reipublicæ Polonicæ, unde omnis titulata Nobilitas exularet. Fredro *in Hist. Henrici Regis pag.* 71. Matthias vero Dargodzki in scripto satis acerbo contra titulatam Nobilitatem anno 1634. edito *num.* 52. refert, Radzivilium cum undique ob titulum illum impeteretur, tandem Diploma Cæsareum ad pedes Regis projecisse, & si Rex jussurus esset, voluisse aut Diplo- Duces, Comites & Barones ab Imp. creati impugnantur.

ma illud Cæsareum lacerare, aut saltem titulo isto intra Regni Polonici pomœria prorsus abstinere. Sed & illi Radzivilii, quos à Carolo V. in Principes Imperii evectos fuisse supra memoravimus, causam impetrati ab Imperatore tituli dicere coacti sunt. *Vid.* Kojalowicz *Part. II. Hist. Lithuan. pag. 415.* Præterea cum Sigismundo Myskovio titulus Marchionis collatus, & tempore Comitiorum in quodam Scripto publico honoris causa appositus esset, inventus est in Conclavi Nunciorum, qui pennam non habens, digitum atramento immergeret, eoque titulum Marchionis expungeret, teste Dargodzki *loc. cit. num. 36.*

Multi Poloni titulos externos acceptare detrectarunt.

IX. Ex hac ratione multi ambitiosos illos titulos ab Imperatoribus aliisque Regibus sibi oblatos, acceptare noluerunt. Certe cum Sigismundus Senior superiore Seculo ad visendum fratrem Vladislaum Regem Hungariæ profectus, atque inde uterque Rex à Maximiliano Imperatore invitatus Viennam Austriæ se contulisset; *ibi Imperator credidérat dignissima benevolentiæ testimonia obtulisse Polonis Senatoribus, qui eum Rege tum aderant, si primoribus Ducales, cæteris Comitum donasset titulos; verum*

verum cum velut de nova re occultius secum disceptarent Poloni, conclusum tandem, suorum Regum Majestati demptum iri, aut quoddam jus alieno Principi in Polonos concedi, à quo novos honores posse sibi conferri acceptando testarentur. Immo liberæ Nobilitati injuria fieri debeat, quæ magnis titulis par esset. Responsum Imperatori, Polonos gratias habere Cæsareæ Majestati pro eo animo, quod sibi offerret, quæ dignissima dari posse secum pensaret. Cæterum nobilitate Patriæ contentos se velle vivere, abunde sibi ornamentorum & honorum Regem suum atque Rempublicam conferre. Fredro *in Hist. Henr. pag. 75. seq.* Non alia mente fuit heros ille immortalitate dignissimus Joannes Samoscus, Regni Poloniæ supremus Cancellarius & supremus Exercituum Regni Dux, *cui vix unquam Polonia parem viderat, tot in unum cumulatis divino beneficio muneribus, quæ si in plures dispersa fuissent, unumquemque magnum factura videbantur. Idem prudens*

Zamoscius.

Consiliarius, idem bellator eximus, idem felix fortunatusque belli Dux, & quod mireris, cum toties arma cum diversis Reipubl. hostibus contulisset, semper acie & bello victor, ut de illo loquitur Stanislaus Lubienski *lib. I. de motu Civili in Polonia pag. 33.* Immo cui non in Polonia tantum, verum in tota Europa inter multa secula pauci pares numerari possunt, ut dicit Paulus Piasecius *in Chron. pag. 269.* Cum enim illi Legatus Hispaniarum Regis titulum Ducis & honorem aurei velleris nomine Regis sui offerret, magno animo hæc recusavit, ut auctor est Nicolaus Firley *in supra aliquoties laudata Epistola ad filium suum scripta.* Conf. Matthias Dargodzki *num. 24.* Eodem tempore oblatus est Firlejo titulus Comitis, quem itidem acceptare prorsus recusavit, teste ipsius frate Nicolao Firlejo *loc. cit.* Et cum tempore Wladislai IV. Regis Poloniæ Imperator Germanorum Joanni Stanislao *Sapiehæ* supremo Magni Ducatus Lithvaniæ Marschalco, suique Regis ad Imperatorem Legato titulum Principis S. Rom. Imp. obtulisset, recusavit eum modeste, sub uno nomine Poloni Nobilis, se omnes sibi convenientes titulos Viennam secum inve-

Firlejus.

Sapieha.

invexisse causatus, ut hoc de ipso testatur Matth. Casimirus Sarbievius S. J. *in Concione Funebri eidem Marschalco habita.* Quinimo licet aliquando titulos ejusmodi Poloni non recusarint sed ab exteris Principibus sibi oblatos admiserint, postea tamen in Poloniam reversi eosdem ultro dimiserunt. Sic MNISCII creati sunt ab Imperatore Germanorum Comites in Magna Komczyce; cum tamen Sigismundi I. tempore Nicolaus Mniszek in Poloniam revertisset, illo titulo non est usus. *Vid.* Simon Okolski. *Tom. II. pag. 302.* Similiter & Comites TENCZYNY, etsi ex vetustissimis Comitibus Topororum fuerint orti, videntur tamen (si modo hæreditaria fuit dignitas illa) titulum hunc labentibus annis neglexisse, adeo ut opus fuerit, de novo postea titulum hunc impetrare. Ad eorum exemplum etiam hodie *Polubinscii, Massalscii* & *Oginscii* titulo Ducum non utuntur, velut ex quamplurimis Subscriptionibus manifestum est. Imo inferiorem etiam titulum, nempe Comitum, hodie habent Oginscii. *Vid.* Ladowski *in Dedicatione Collectionis suæ Constitutionum nuper editæ.*

Quidam titulumm Comitum dimiserunt.

X. Causa vero, cur Respubl. Polonica semper se opposuerit titulatæ Nobilitati, & cur Nobiles Poloni hos peregrinos titu-

Causa cur Poloni se opposuerint titulatæ Nobilitati est Nobilitatis æqualitas.

titulos ultro etiam sibi oblatos non raro contempserint, non alia est, quam summa Nobilium omnium in imperio Polonico æqualitas. In Polonia namque eo quod quis Princeps, vel Comes, vel Baro est, non plus juris habet sive respectu suorum Subditorum, sive etiam respectu aliorum Nobilium: sed omnes Nobiles, sive sint Principes, sive Comites, sive Barones, sive etiam titulis illis omnibus careant, inter se sunt æquales. Idcirco cum Anno 1663. Georgio Lubomirscio Marschalco Regni Poloniæ supremo objiceretur, quod se supra civilem æqualitatem extollere laboret, inter alia tiara Ducali; Respondit Lubomirscius: *Supra civilem æqualitatem voluisse me attolli, nemo dicet: ipsamet invidia deducere hoc mihi non poterit, nec unquam deducet, quasi aliter vixerim, quam Civis Civibus, & in æquali Reipubl. æqualis &c.* De mitra illa Ducali respondet, se ea tantum uti in privato sigillo, & id propterea, quia hæres esset fortunarum & honorum per maternam propaginem Ducum de Ostrog. Vid. Lubomirski *in Manifesto publicæ innocentiæ, quod, præterquam quod Latine & Polonice in Polonia prodiit, in fertum etiam est Diario Europæo Continuas. XII. in Append. pag. 145. seq.* Immo in ipsis etiam Pactis Conventis promittunt

sunt Reges, quod velint omnes consanguineos collaterales eodem jure censere, quo cætera Nobilitas Polonica censetur: Linea autem è lumbis Regiis directe descendens iisdem prærogativis gaudet, quibus gavisi sunt superiorum Regum liberi, salvis juribus Reipubl. *Vid. Pacta Conventa Sereniss. Joannis III. §. Krewnych.* Hac æqualitate freti Magistratus singulorum etiam Districtuum, prærogativam loci de jure concedere non coguntur Baronibus, Comitibus & Principibus, nisi si illi superiore aliqua dignitate sint ornati. Ex ea causa cum post obitum Sigismundi Augusti legatio ad Henricum, Regem Poloniæ electum, in Galliam missa esset & Rex Comitem de Gorka propter titulum magis vellet honorare, quam Capitaneum Belzensem, monitus est à Polonis, ne illud faceret. Et Berolini in Nuptiis Radzivilii, cum Germani superiorem locum Comiti de Labyszyn, inferiorem autem Succamerario Posnanienſi vellent concedere, moniti sunt, ut Succamerarium Comiti Polonorum more præferrent, teste Matthia Dargodzki *in lib. de titulata Nobilitate nnm. 11.*

Prærogativa Magistratuum præ Comitibus & Baronibus.

XI. Tentarunt quidem olim æqualitatem hanc Polonicæ Nobilitatis quidam Regni Proceres subvertere, cum Sigismun-

Æqualitatem Nobilitatis quidam subvertere tentant.

giſmundo I. Regi Anno 1537. auctores eſſent, ut diſcrimen inter Nobilitatem faceret, prout conſuetudo Bohemicæ gentis fert, efficere tamen nihil potuerunt. Adeo enim hoc ægre tulit Nobilitas (præſertim cum Senator quidam primarius Nobiles pauperiores, qui pedibus Leopolin ad Regem venerant, nauci feciſſet) ut ſeceſſionem à Rege & Senatu fecerit, & niſi divinitus Nobilitatis concitatæ conatus prodigioſa tempeſtate diſturbati fuiſſent, parum abfuerit, quin Nobiles in Senatores impetum feciſſent, ac Regi obedientiam renunciaſſent. Salom. Neugeb. *lib. VII. Hiſt. Polon. pag. 541.* Tectius atque occultius illi ſupra cæteros aſſurgere ſuperiore ſeculo laborarunt, qui titulos Comitum, Baronum & Principum more majorum ſuorum neglecto, ab exteris Imperatoribus & Regibus, aut ipſi petere cœperunt, aut etiam ſibi ultro oblatos primi admiſerunt. Quamvis neque hoc potuerit cordatioribus eſſe ignotum, qui propterea ſeſe novitati huic ſummis viribus oppoſuerunt curaruntque ne quid detrimenti hinc caperent Nobilitatis jura. Non tamen reperiuntur ullæ leges, quantum mihi conſtat, tunc temporis contra illos latæ, qui externos titulos affec-

affectabant, ſed ſemper rei novitati mores Patrii opponebantur: donec tandem Anno 1638. in Comitiis Warſavienſibus, fortaſſis ex occaſione accepti à Georgio Oſſolinio Ducalis tituli, ut & Anno 1641. conſtitutum eſt, ut Principes & Comites, qui iis titulis gaudebant illo tempore, quo Magnus Ducatus Lithvaniæ, ut & Palatinatus Kiovienſis, Volhyniæ & Braclavienſis Regno Poloniæ incorporati ſunt (quod an. 1569. tempore Sigiſmundi Auguſti factum eſſe novimus) ut, inquam, illi titulos Principum, Comitum & Baronum retinerent iisque uterentur, ſed non niſi his conditionibus: primum ut ſimul cum aliis Nobilibus paritate & æqualitate juris gaudeant, unumque Ordinem cum cætera Nobilitate conſtituant. Deinde ne poſthæc alii titulos ejusmodi expetant. Porro ne tituli hi ex Cancellaria Regia, Terreſtri vel Caſtrenſi cuiquam tribuantur. *Vid. Conſtitut. Anni 1638. pag. 11. & An. 1641. pag. 10.* Conf. *& Conſtitut. anni 1673. pag. 28.* Itaque inter hos, quibus tituli illi permiſſi ſunt, reperiuntur non tantum Duces Wiſniowiecii, Czartoryſcii, Czetvertinſcii Zbaraſſy, de Oſtrog, Korecii, Rozinſcii, Sanguſzkones, qui ex antiquis Ducibus Lithvaniæ & Ruſſiæ fuerant oriundi, & quibus nemo

Leges contra externos titulos latæ.

Multi retinent titulos Ducum & Comitum.

mo unquam de titulo illo controversiam movit; sed etiam Duces Radzivilii, quibus hoc & antea à Republ. jam fuerat concessum, ut supra jam diximus, testaturque Kojalovicius *Part. II. Hist. Lith. lib. VII. pag. 374 & lib. VIII. pag. 415.* Inter Comites, quibus titulus hic est permissus fuerunt Comites in Tenczyn, in Tarnow, de Gorka, in Szklou & Mysz, in Wysnicz, in Ostrorog, de Leszno & alii quidam. Licet autem veteres forum Comitatuum possessores, qui titulos illos acquisiverunt pro se & posteris suis, jam sint plerique extincti; successores tamen iisdem titulis gaudent, licet ex aliis familiis sit oriundi, ut jam supra docuimus; neque quisquam ipsis hos titulos denegare videtur.

Ordo inter Polonos Nobiles.

XII. Cum autem, ut audivimus, summa sit Polonicæ Nobilitatis æqualitas, posset quispiam quærere, quis inter Polonos observetur ordo? Respondet ad hanc quæstionem sæpe antea laudatus Nicolaus Firley Castellanus Voynicensis *in Epistola ad filium suum* his verbis: *Apud nos unicus est Ordo Nobilium, quem juris ac libertatis communio æquat. Nihilominus familiarum vel personarum æstimationem multa distinguunt:*

guunt: utpote munia & dignitates Reipubl. vel præsentes vel antiquius crebriusque in familia gestæ. Tum virtutis vel meritorum opinio. Sæpe etiam præsens fortunarum splendor. Ætatis etiam ratio. Addo denique, quod sæpe accidit, licet non semper juste, honorantium, inter quos versantur favor. His fere præcedentibus omnis ordo constat inter pares alioquin genere. Qui igitur nostratium aliis modis præconcivibus suis priorem locum vel gradum Nobilitatis sibi captant, sibi inprimis & tum Patriæ legibus, tum exteris hominibus quodammodo imponunt. A nobis vero risu & contemptu potius, quam contentione aut indignatione aliqua excipiendi sunt. Hæc ille *loc. cit.*

Nobilium in Polonia Privilegia.

XIII. Itaque quoniam Nobilitas Polonica eodem jure utitur universa, eademque dignatione habetur cum Baronibus, Comitibus & Ducibus, nemo non intelligit, magnas esse Nobilitatis Polonicæ immunitates, magnisque ipsam gaudere prærogativis præ aliorum Regnorum Nobilitate. Et quidem initio

Nobiles Poloni in sibi subditos rusticos summum jus vitæ & necis habent. *Quisque è nobis Polonis*, ait Fredro, *sui vulgi & bonorum parvus quodammodo & absolutus monarcha est.* Hæc ille *in fragmentis Politicis num. 14. pag. 292.* Non nudius tertius autem Nobiles Poloni in sibi subditos summam adepti sunt potestatem, sed jam ante Jagellonis tempora illa gavisi esse videntur. Discimus hoc ex Privilegio quodam Plazis & Zawissis à Casimiro Magno dato vel potius tantum Anno 1366. Cracoviæ post Festum S. Galli Confessoris approbato. In illo enim Privilegio Rex testatur, quod Kmetones, id est, rustici Dn. Joannis Plazæ & Zawissæ & Dn. Joannis Necandæ de Grzegorzevvice fuerint citati per Cives Lelovienses ob quoddam facinus ad Indicem Curiæ Regiæ: *Tunc Dn. Plaza*, verba sunt Privilegii prout illud à Casimiro Magno confirmatum est, *intercessit pro Cmetonibus jure suo, quia omnes Bipenni & antiqui Equi essent, & processissent de uno Avo & de una progenie, & quod haberent ab antiquo unum jus omnes, itaque nemo hominum haberet judicare eorum Cmetones & Servitores,*

Ius Vitæ & necis in subditos.

res, nec ipse Dominus Rex, nec Judex, nec Subjudex, nec ullus judicum, nec Dominus Palatinus, nec aliquis Dominus, nec aliquis Institiarius, nisi soli DD. Bipenni & antiqui Equi, & eorum Successores habent judicare omnia jura & omnes ultiones & omnia judicia cum iis facere & exercere. Confirmavit hoc Privilegium dictis Nobilibus etiam Wladislaus Jagello Anno 1428. ut est apud Simonem Okolski *Tom. III. Orb. Polon. tit. Topor. pag. 15. seq.*

Ex his facile colligere possumus, quantis miseriis exposita fuerit & olim, & adhuc exposita sit gens Rustica apud Polonos. De antiquioribus temporibus hæc habet Cromerus: *Inoleverat*, inquit, *primorum Principum negligentia & conniventia pravus & barbarus mos apud Polonos Proceres & Equites, ut iter facientes, quotiescunque & ubicunque collibitum esset, agros & prata agrestium & oppidanorum depascerentur, ac non modo pabulum, sed etiam victum omnem ipsis imperarent.* Hæc Cromerus *lib. VI. de Ortu & Reb. gest. Polon. pag. 509.* Refert deinde idem Cromerus, Casimi-

Status & conditio Rusticorum in Polonia.

Casimirus Magnus fuit Rex plebejorum.

rum Magnum Regem, hunc barbarum morem in Polonia sustuliſſe. Et certum eſt, Regem illum plebeis fuiſſe addictiſſimum. Quocirca unam rem miratur Chriſtophorus Warſevicius, quod videlicet, cum aliquando agricolæ de Dominis ſuis queſtum ad eum acceſſiſſent, ita reſponderit clementiſſimus ille Rex: *Deſuntne vobis ſambuci & ſilices, quibus eos ulciſcamini.* Hæc Varſevic. *lib. I. de opt. Statu Libert. pag. 120.* Extant etiam legis nonnullæ à Caſimiro illo in gratiam Cmetonum ſive Ruſticorum latæ, in quibus ſunt ſequentes: *Vt Cmetonum ſine prole decedentium bona non ad Dominos, ſed ad proximiores devolvantur: ut omnibus Cmetonibus liceat à Domino ſuo abire, ſi propter exceſſum Domini deprædentur; vel ſi Dominus filiam uxoremque Cmetonis oppreſſerit; vel ſi ſententiam excommunicationis per annum ſuſtinuerit: Cmeto vel ſubditus propœna, obligatione aut cautione Domini ne pignoretur.* Hæc & alia plura videantur apud Joannem Herburtum *in Statuto Regni Polon. idiomate Latino ſcripto tit. Kmetho. pag. 252. ſeqq. & in Statuto Polonica lingua ſcripto*

Leges pro Ruſticis.

ſcripto pag. 344. ſeqq. Paulus Szerbic. *Part. 1. Conſtitut. cap. 12. pag. 48. ſeq.* Sed harum legum vix hodie aliquis eſt uſus, ut praxis etiam ipſa docet. De hodierna Ruſticorum (ſive ut leges anti- quæ habent Cmetonum,) Polonicorum conditione ſic ſcribit Varſevicius: *Age verò colonorum oppreſſionem gravem & quotidianos à Dominis laniatus. Vitam hi inopem & miſeram ducunt, ſine foro, ſine judice, ſine lege, addam & ſine Rege & religione aliquando, cum pecudum modo etiam diebus ſacris alicubi laborare cogantur, & nihil minus quam audeant vel à Rege ipſo in Dominos auxilia implorare.* Hæc ille *lib. 1. de optimo ſtatu Libertatis pag. 118.* Idem Polonis non raro aliæ quoque gentes objiciunt, quibus tamen reſpondet Andreas Maximilianus Fredro Caſtellanus Leopolienſis, poſtea Palatinus Podoliæ, ita ſcribens: *Etiam noſter Dominatus in plebeculam intra leges conſcientiæ eſt, dum ſcit quisque è raricolis, quid operis ſeptimanatim quid tributi annuatim Dominis pendat, ut per æquitatem nihil extorquere liceat ſupra.*

Hodierna conditio Ruſticorum in Polonia.

Si vero sint aliqui æquitatis violatores, tam iniquo jure tyranni esse possunt in suos quam vestri (Germanos aliosque exteros ibidem alloquitur) *si eveniant mali in vos, cum Annales vestri passim malos & Bonos Principes vobis fuisse, palam testentur. Sunt aliis, sunt item mihi pro sorte mea* (*sed magis per Dei gratiam*) *sunt, inquam, castella, sunt rura, sunt subditi. Cur ego insolentius meos habeam? cum sciam, hos mihi datos à Deo, & me simul datum illis: illi mihi subjectionem, ego vicissim justum in eos dominium* (*non extra leges conscientiæ*) *debeam.* Hæc Fredro *in fragmento supra citato pag. 294. seq.* In Prussia Regia longe melior est Plebis conditio, quam in Polonia & M. Duc. Lithvaniæ. *Paulo meliore*, inquit Cromerus, *est conditione plebs in Prussia, quam in reliqua Polonia. Eodem quippe cum Nobilitate jure & iisdem legibus utitur, prærogativa is modo quibusdam inferior: per quas tamen plebeji neque à Bonis terrestribus neque ab bonoribus & Magistratibus neque à Sacerdotiis neque à Consilio publico arcentur.* Hæc Cromerus *in Descript. Prussiæ ante med.* Licet autem citatus Auctor in his verbis de Civitatibus tantum Prussicis earumque incolis loquatur, certum tamen est, colonos etiam in agris multo majoribus gaudere Privilegiis, quam rusticos in Polonia & Magno Ducatu Lithvaniæ.

Plebejorum conditio in Prussia.

XIV. Ad absolutum illud in sibi subditos Cmetones dominium, referimus etiam absolutum fere cujusque Nobilis in suas possessiones suaque Bona terrestria imperium. Olim quidem pensitare solebant Nobiles Regni suo tributum *poradlne* dictum. Fuit autem illud in jugerum duodecim grossorum & quidem latorum sive Pragensium, qui tempore Cromeri dimidio eos, qui tunc in usu fuerunt, excedebant: quin si bonitatem & pondus argenti spectes, quadruplo. Cromer *in Descript. Polon. lib. II. pag. 128.* Ab hoc tributo poradlne (quod & *Krolestwo*, Latine verò *Regnum* vel *Regale* vocatur) Ludovicus Rex Poloniæ & Hungariæ Nobilitatem cum ipsorum adscriptitiis sive Cmetonibus liberavit, duos tantum grossos in signum summi imperii

Absolutum in Bona sua imperium.

Poradlne sive Krolestwo Nobilitati remittitur.

& recognitionem Coronæ Regni Poloniæ de manso sive laneo pactus. Factum id est An. 1374. *Vid.* Jan. Januszov. *pag. 4. in lib. Privilegiorum.* Conf. Neugebauer *lib. III. Hist. Polon. pag. 204.* Sed neque hoc tributum duorum grossorum Regi posthæc integrum mansit. Primò enim ab eo dubio procul liberata sunt Bona Ecclesiastica. Deinde anno 1507. exemit Sigismundus I. ab eadem solutione Palatinos & Castellanos *Vid.* Januszov. *lib. IV. Constitut. Polon. Part. I. tit. 7. pag. 319. seq.* Tandem omnia Bona Nobilium ab hoc onere liberata sunt, teste Cromero *lib. II. Descript. Polon pag. 130.*

Nobilium Bona liberata sunt à stationibus militum.

Deinde omnia quoque Nobilium bona liberata sunt à Stationibus militum ex Constitut. Sigismundi III. anno 1588. *pag. 480.* & Joannis Casimiri Anno 1650. sub pœna infamiæ, si quis eam legem transgredi audeat. Anno 1659. addita est pœna 2000. marcarum & refusionis damnorum in triplo. *Vide & Constitut. anni 1661. pag. 14. in qua aliæ plurimæ constitutiones approbantur, & Constitut. an. 1676. in Comitiis Coronationis Joannis III. pag. 21.* Sed

Rex apud Nobiles stationes suas non habet.

& Rex ipse in itinere apud Nobiles nullas stationes se habiturum lege lata promisit anno 1374. & an. 1433. Herfurt. *in Statuto tit. Stationes. pag. 466. & in Statuto Poloniæ*

pag.

pag. 261. Porro si extraneus aliquis in Bonis Nobilium sterilitèr moriatur, Bona ipsius non Fisco Regio aut Reipubl. sed Domino fundi cedunt quod jus caduci alibi locorum inter Regalia recensetur *Vid. Constit. an. 1588. pag. 458.* Sterilibus autem Nobilibus Bona sua, ne jure Caducitatis ad Fiscum Regium devolvantur, alienare licet, ex Constitutione Sigismundi Augusti an. 1569. in Comitiis Lublinensibus lata apud Paulum Szerbic *Part. II. Constit. cap. 8. pag. 127.* Nobilis viri sine heredibus defuncti Bona non potest Rex alteri jure Caducitatis conferre, si cognati supersint usque ad octavum gradum inclusive, ex Constitutione Sigismundi III. an. 1588. *pag. 458.* Liberum insuper est Nobilitati in urbibus domos suas habere, ita tamen ne in iis opifices aliosque civitatibus noxios homines habitare patiantur. *Constitut. anni 1550. pag. 6.* Subesse etiam domus illæ debent jurisdictioni civili, ut vult Constitut. anni 1611. *pag. 27. tit. 9 Ludziach.* Sed hoc, quod postremo loco diximus non adeo stricte observatur, uti singulæ fere Constitutiones testari possunt, in quibus non raro legas, Nobilium domos in urbibus à jurisdictione civili liberari. Præterea Bona in urbibus & oppidis

jus Caduci in Bonis propriis habent Nobiles.

Bona Nobilium cognatis usque ad octavum gradum cedunt.

Nobilium Bona in urbibus.

pidis Caduca possunt etiam Nobilibus à Rege conferri, secundum Constitutionem anni 1576. *pag.* 280. Bona autem Terrestria jure Caducitatis ad Regem devoluta, Rex sibi non retinet, neque plebeis confert, sed lege lata promisit, se ea Nobilibus bene meritis intra certum tempus collaturum. *ibid.* Præterea Domus Nobilis asyli instar est, ubi facinorosi arrestari quidem possunt, vi tamen inde extrahi nequeunt; quod etiam de Domibus Nobilium in oppidis & urbibus intelligendum, unde non licet tales homines urbibus noxios vi adhibita prehendere, sed jure illi sunt repetendi. *Constitut. anno 1588. pag. 466. anno 1611. tit. o Ladziach. etc. pag. 27.* Conf. Statutum Lithvanicum, *cap. 3. art. 49. Edit. anno 1648. Varsaviæ impressæ.* Immo etiam in subditos Nobilium in urbibus & oppidis Judex Civitatis arresta concedere non potest, nec in Bona Nobilium ratione quorumvis debitorum. Czaradzki *Process. Civil. Part. 1. tit. 8.* Non minoribus Nobiles Poloni gaudent Privilegiis circa vectigalia & telonia. Possunt enim greges, armenta, omne genus frumenti, ad exteras Nationes venum mittere, si tantum prius per se aut per ministrum suum in quocunque officio castrensi, aut ut Statutum Lithvanicum

Bona Caduca Rex Nobilibus confert.

Domus Nobilis asyli instar est.

arresta in Bona Nobilium.

Privilegia Nobilium circa vectigalia & telonia.

vanicum habet in officio terrestri, vel in ejus defectu coram notario Vectigalium (*przed sprawca mytnym*) juraverint, non esse hæc bona empta, sed proprio aut etiam subditorum labore quæsita. Et si Nobilis aut ejus minister semel juraverit, non cogitur iterum alio in loco, ubi vectigal exigitur, jurare, dummodo ministros suos instruat literis, attestantibus, quod jam uno in loco præstitum sit jusjurandum, uti hæc habentur in Statuto Lithvanico *cap. 1. art. 30. & cap. 3. art. 29.* item in Constitutionibus Regni compluribus, *præsertim anno 1569. pag. 151. anno 1576. p. 293. anno 1581. p. 375. anno 1588. p. 870. anno 1598. p. 693. & aliis non paucis.* Non soli autem nobiles à vectigalibus sunt liberi, sed etiam ipsorum subditi, ita ut neque telonia, neque foralia cum propriis rebus iter facientes solvant, ut habet Constitutio anni 1550. *pag. 3 §. Ponievvaz Stan.* In Prussia majora adhuc sunt hac in parte Privilegia. Non enim soli Nobiles Prussici sunt à vectigalibus immunes, ita ut si in Polonia boves & equos & alia jumenta ad proprium usum emant, non cogantur vectigalia solvere, si modo prius in Camera vectigalium, ut vocant, juraverint, propriis hæc usibus destinari, ut habet Constitutio anni

Nobilium subditi liberi à vectigalibus.

Prussi non solvunt vectigalia.

anni 1581. *pag. 375. tit. Ola od Szlachty Pruskiey.* Sed omnes etiam incolæ intra fines Prussiæ à vectigalibus sint liberi, ex veteri Privilegio Culmensi in quo expressa sunt verba: *Absolvimus etiam totam terram prædictam ab omni penitus telonei exactione.* Quamvis autem Nobilitas Polonica in Regno & Magni Ducatu Lithvaniæ tali libertate gaudeat, ita ut hoc se etiam extendat ad Pontalia (*Mostowe*) foralia (*targowe*) aggeralia (*grobelne*) vectigalia cerevisiaria aliorumque liquorum sive vectigalia & contributiones ducillorum (*czopowe*) ut hoc leges volunt jam supra laudatæ, & à Jano Januszovio *lib. IV. Constit.* Herburto, & aliis exhibitæ; ob urgentem tamen necessitatem Reipubl. constitui solet aliquando in Comitiis RegniGeneralibus Omnium Ordinum consensu, ut Nobilitas ad certum tempus vectigalia solvat de omnibus Bonis, extra fines Regni exportandis. *Vid. Constitut. An. 1629. pag. 18. an. 1631. pag. 14. tit. Evecta. & pag. 15. §. Auctya Symmy.* Illud vero denique Privilegium Nobilitatis Polonicæ ratione Bonorum longe maximum est, quod quilibet Nobilis in suis Bonis habeat jus fodinarum Salis & metallorum, ex Constitutione Stephani Regis anno 1576. *pag. 255. & 277.* Conf. Statutum Lithvanicum *in Additamentis ad cap. 3. art. 2.* Habetur idem in Pactis Conventis Serenissimorum Regum Michaelis & Joannis III. §. *Fodinas.* ubi etiam habetur exemplum Lubomirsciorum, qui in pago suo Swierc habent fodinas Salis.

Ordinum consensu instituuntur aliquando vectigalia quæ à Nobilibus etiam solvuntur.

Jus fodinarum Nobiles in Bonis suis habent.

XIV. Inter Privilegia Nobilitatis Polonicæ non postremum & illud censetur, quod neque Judices, neque Capitanei, neque Palatini, neque Rex ipse possint Nobilem criminis alicujus reum prehendere, captivare, aut Bona ejus Fisco addicere, nisi fuerit citatus & jure victus, ex Constitutione Jagellonis anno 1422. & 1433. item Casimiri Jagellonidis an. 1454. apud Herburtum *in Statuto pag. 299.* & Paulum Szerbic *Part. II. Constit. cap. 8. p. 127.* Addit his Starovolscius, quod ne in crimine quidem perduellionis Rex Nobilem captivare possit, nisi prius jure victum. Starovolsc. *in Polon. pag. 137.* Dantur tamen hic exceptiones quædam, permittuntq; leges Nobilem captivare, in publico aliquo maleficio, ut in raptu Virginum aut uxorum, villarum incendio aut depopulationibus, in furto, latrocinio, alioque recenti crimine deprehensum. Similiter quoque excipitur casus, si Nobilis noluerit debitam præstare cautionem, secundum quantitatem deli-

Nobilis non captivatur nisi jure victus.

Quando Nobilem captivare licet, etsi jure non sit victus.

delicti. Item si quis in Regestris maleficorum ter descriptus fuerit. *Vid.* Constitut. Alexandri Regis anno 1505. Sigismundi Augusti An. 1550. latas, apud Herburt. *in Statuto. tit. Nobiles pag. 300.* & Janum Januszovium *lib. I. Constitut. Polon. Part. III. tit. 9. pag. 122. seqq.* Conf. & Statutum Lithvanicum *cap. 3. art. 10.* Promisit præterea Rex Stephanus, se neminem punire velle ad delationem alterius privatam, etsi sit crimen læsæ Majestatis, aut proditio Patriæ, nisi actor sit certus, qui rem legitime probaverit, in Statuto Lithvan *cap. 1. art. 2.* Porro si Nobilis proscriptus & capitis reus fuerit captus à Magistratu aliquo non potest supplicio affici sine Regia informatione. Sic Joannes Samoscius Cancellarius Regni & Exercituum Regni supremus Dux cum Samuelem Zborovium proscriptum cepisset, non nisi consulto prius Rege, capite eum plecti jussit. Vide hac super materia egregie differentem Paulum Piasecium *in Chron. pag. 16.* (14.)

Rex Nobilem non punit ad delationem alicujus privatam.

Nobilis capitis reus captus sine Regia informatione non potest supplicio affici.

XV. Super hæc ad Dignitates omnes qua Ecclesiasticas, qua seculares soli Nobilitati patet aditus, adeo ut Archiepiscopi, Episcopi, Palatini, Castellani, Magistratus majores ordinis Senatorii, & alii extra Senatum existentes; immo & Magistratus singulorum Districtuum, ut Succamerarii, Capitanei, Judices, subjudices Notariique Terrestres & Castrenses, immo etiam Vicepalatini & Vicecapitanei aliique; item in ordine sacro Canonici & Abbates debeant esse Nobiles. Quod primum ad Episcopos attinet, admittebantur quidem antiquis temporibus etiam plebei ad hanc dignitatem, cum illi plerumque à Pontificibus Romanis missi sint ex Italia aliisque Regionibus, nullo fere habito generis respectu, ut ex Historia Polonorum probari potest *in lib. de Episc. Posnanienſib.* Stanislaus Lubienski *in Vitis Episcop. Plocenſ.* In Prussicis Episcopatibus etiam hoc non est observatum, ut tantum Nobiles ad eam dignitatem admitterentur, ut Indices Chronicis Schützii præfixi, aliaque documenta testari possunt. Multo magis vero id de Abbatiis, Canonicatibus & præbendis dicendum est, quod etiam plebeis fuerint collatæ. Sed crescente sub imperio Jagellonidarum Nobilitatis libertate etiam leges latæ sunt, ut Nobiles tantum ad Abbatias & Canonicatus Præbendasque admitterentur. Audiamus de Canonicatibus & Præbendis Joannem Albertum Regem in Comitiis anni 1496. loquentem.

Nobilitas aditum sola habet ad Dignitates Ecclesiasticas & Seculares.

Episcopi Nobiles esse debent.

Abbates & Canonici debent esse Nobiles.

Quam

Quamvis per Divos olim Reges Poloniæ Prædeceſſores noſtros ex antiquo fuerit conſtitutum & aliquanto tempore inviolabiliter obſervatum, ut propter defenſionem Eccleſiarum & Bonorum Eccleſiaſticorum, in principalibus, videlicet Gneſnenſi, Vladislavienſi, Poſnavienſi & Plocenſi Eccleſiis non ſuſciperentur (prout non ſuſcipiebantur) ad dignitates, perſonatus & officia ac Canonicatus & Præbendas, ignobiles plebejæque perſonæ, ſed duntaxat recipiendi erant Barones generoſi & Nobiles, è quibus prompta & facilis Eccleſiarum defenſio eſſet; tamen cum per diſſimulationem quandam in obſervando Statuto & Privilegio veteri habitam quamplures ignobiles ad Eccleſias prædictas his temporibus ſumerentur. Pro tanto nos indemnitati non minus Reipublicæ quam Eccleſiarum Regni noſtri in hac parte providere cupientes ſtatuimus, ut in ſingulis Capitulis Eccleſiarum ſupradictarum ad Dignitates, Perſonatus & Officia & Canonicatus & Præbendas recipiantur perſonæ tantum Nobiles ex utroque Parente. Quoniam autem ob diverſas cauſas plebeji penitus non poterant à Canonicatibus excludi, ideo idem Rex Joannes Albertus certum præſcribit numerum plebejorum, quot Theologiæ, Juris & Medicinæ Doctores ex iis aſſumi debeant in illis Collegiis, ubi habentur dictarum facultatum Doctores & Lectores. Confirmavit hoc Alexander Rex *An.* 1505. Sigiſmundus I. *an.* 1510. & 1538. Sigiſmundus Auguſtus *an.* 1550. *pag.* 4. *ſeq.* Sigiſmundus III. *An.* 1607. *tit.* 21. *pag.* 835. *ſeq. an.* 1633. *pag.* 25. *an.* 1638. *pag.* 35. De Abbatibus vero ita loquitur Sigiſmundus I. in Conſtitutione anni 1538. *Statuimus, ut deinceps futuris perpetuis temporibus nemo in Abbatem cujuscunque Monaſterii in Regno noſtro, aut etiam in Præpoſitum eligi debeat, aut poſſit, niſi qui ſit natione Polonus, hac cautione adjecta, ut ſi in eodem Monaſterio aliquis ex Nobili genere procreatus & idoneus Monachus reperiatur, in Abbatem ante alios eligi & recipi debeat: atque per nos loci ordinario præſentari. Ubi vero nullus Nobilis idoneus, in eodem Monaſterio reperietur; tunc ex alio Monaſterio ejus-*

Certus numerus Canonicorum plebejorum.

ejusdem ordinis & Religionis vir Nobilis & idoneus erit deligendus seu postulandus. In defectu autem Nobilis idonei, licitum erit, & liberum plebejum idoneum natione Polonum in Abbatem eligere. Vid. Herburt. *in Statuto tit. Abbates. pag. 3.* Ex illis temporibus jam strictius illud observari in Polonia cœpit, ut nullis nisi Nobilibus dictæ dignitates conferrentur. Propterea jam superiore Seculo tempore Sigismundi I. Regis Petrus Gamratus Archidiaconus Pultovienſis, Decanus Varſavienſis nulli Eccleſiæ Cathedrali adſcribi potuit, quod in Nobilitate probanda aliquis nævus & defectus interceſſit, teſte Stanislao Lubienski *in Vita Gamrati p. 375. Operum.* Prævaluit tamen tandem gratia Regis, quæ Gamratum ad Epiſcopatum Præmislienſem, deinde Plocenſem & tandem Cracovienſem evexit. Cæterum & hic ipſum à Nobilitate ludibrio habitum eſſe, una oſtendet Hiſtoria, quam, quoniam lepida eſt, referre placet: Sperarat Gamratus, cum adhuc eſſet Epiſcopus Præmislienſis, Pro-Cancellariatum Regni, paratusque in Senatum ita venerat, ut eo nomine Regi gratias ageret: ſed à Marſchalco Regni egregie deluſus eſt.

Petrus Gamratus plebejus ad Epiſcopatum evectus.

eſt. Is enim cum tradendus eſſet Cancellariatus, longiori uſus, oratione facie ad Gamratum verſa, cum multa præclare de illius magiſtratus dignitate dixiſſet, & poſtremo veluti Gamratum renunciaturus, verba illa: *Tibi Domine Epiſcope*, ſine tamen nomine illius proprio protuliſſet & aliquantum hæſiſſet, Gamratus quaſi id ſibi dictum eſſet ſurrexit: ſed Rex hujus ironiæ non ignarus, manu extenſa: *Sedete*, inquit, *Domine Epiſcope, non vos eſtis.* Tum demum Marſchalcus eluſo & in ruborem dato Gamrato, Joannem Choinium Pro-Cancellarium Regni renunciavit. *Vid.* Stanislaus Lubienski *in vita Gamrati pag. 374. ſeq.* Adeò tunc temporis ægre tulit & adhuc ægre fert Nobilitas Polonica, ſi Plebejus aliquis ad dignitates ejuſmodi Eccleſiaſticas admittatur. In pruſſia tamen facilior ſemper fuit & adhuc eſt ad dignitates ſacras aditus, ut tot Epiſcopi, Abbates & Canonici comprobant, & nos alibi copioſius diduximus. De Stanislao Hoſio quidem ſic ſcribit Fredro: *Hoſius Romam perficiendis artibus diſceſſit, inde probonestioris indole Cardinalium irrepſit notitiæ, mox per doctrinam familiaritati, tum per palatium Pontificis increbuit fama virtutum Hoſii, jam Prælatus, jam Cardinalis à Pontifice creatur:*

In Pruſſia facilior eſt plebeis aditus ad Dignitates.

Posthæc moriente in Polonia (mense Pontificis) Episcopo Varmiensi, contulit Pontifex eundem Episcopatum Hosio, licet Respublica primum ægre ferente, quod ad plebejum deferretur Episcopatus ac proinde Senatoria dignitas, quæ titulum infulæ nostro more sequitur. Sed vicit postea virtus Hosii, ut illustraret sanguinis plebeji obscuritatem. Hæc Fredro in *Hist. Henr. pag. 133. seq.* Verùm ut quædam alia sunt, quæ assensum in his verbis non merentur: ita quoque illud de Republica Episcopatum Hosii Varmiensem ægre ferente simpliciter ita admitti non potest. Utcunque enim hoc tulerint Poloni, Prussi certe, eo quod erat plebejus, ipsi negotium facessere noluerunt. Nam cum primo Culmensis Episcopus à Rege esset designatus, opposuerunt se ei aliquatenus Ordines Prussiæ, non quod esset ignobilis, sed quod non esset Prussus, adeo ut eis Rex Sigismundus Augustus scripto promiserit, in posterum neminem nisi Prussum ad Episcopatus aliasque Dignitates in Prussia admissum iri. Multo minus difficultatis sensit Hosius, cum An. 1551. infulam adeptus esset Varmiensem, quia nemo ipsi adversus fuisse in Actis publicis Prussicis deprehenditur, etiamsi tunc temporis nondum fuerit Cardinalis, ut alibi à nobis

nobis probatum. Quid in novissimis Comitiis Regni Varsavienſibus Anno 1685. celebratis actum sit circa negotium cujusdam Abbatiæ Prussicæ, cum in omnium sit recenti memoria, hic non memoro. In Dignitatibus Secularibus Regni & Magni Ducatus Lithvaniæ id, & quidem multo strictius observatur, ut non nisi Nobilibus, Indigenis & possessionatis à Rege concedantur. Olim quidem, ad minora præsertim officia admittebantur etiam plebeii & extranei, quandoquidem etiam in Historia Polonica legimus, Consulem Cracovienſem, nomine Verinum, natione Germanum, thesaurarium Regis Casimiri Magni fuisse. Neugebauer. *lib. III. Hist. Polon. pag. 208.* Radlicium quoque Medicum Regis Poloniæ Cancellarium fuisse legimus apud eundem Neugebauerum *lib. IV. in Ludovico Vngariæ Rege pag. 221.* Immo superiore adhuc seculo in Prussia quosdam ex urbibus oriundos dignitatem Capitaneatus gessisse, testantur vetusta monumenta. Sed hodie nemo prorsus è plebejo genere ad Dignitates & Officia Regni, vel etiam aulæ Regiæ Magistratus majores, vel singulorum Districtuum admittitur, exceptis duobus Scabinis Terrestribus ex urbe Thornnen-

Dignitates seculares.

si, de quibus jam supra egimus. Itaque Senatores omnes seculares & Ecclesiastici debent esse Nobiles, ut habetur in Constitutione Anni 1550. *pag. 7. tit. Iztam.* Hoc etiam requiritur in Magistratibus aliis Regni & Districtuum, & inter hos etiam in Vicepalatinis, ViceCapitaneis aliisque, ut plurimæ leges exigunt. Immo nullus etiam Procurator sive Causarum Patronus ex plebejo genere (licet sit honore Doctoris decoratus admittitur, ut causas agat in judiciis Terrestribus & Summi Tribunalis, ut scribit Matthias Dobracki *in lib. cui titulus: Wydworny Polityk pag. 293.* ubi etiam addit, Patronos causarum aliquando sejugibus vehi ad dicta judicia, ut causas agant. Contra vero Nobili Polono licitum est, causas agere in judiciis urbium. Quod autem diximus de Causarum Patronis in Summis Tribunalibus Regni & Magni Ducatus Lithvaniæ, hoc non est extendendum ad judicia, quæ vocantur post curiam, in quibus etiam plebeji generis Advocati sunt. Vid. de hac materia, nempe de dignitatibus & Magistratibus non nisi Nobilibus conferendis, & Statutum Lithvanicum *cap. 3. art. 12.* Item Constitut Anni 1633. *pag. 25.* & Pacta Conventa Regum recentiorum §. *Cudzoziemcowie* Herburt. *in Stat. p. 327. seqq.*

Causarum Patroni Nobiles.

XVI. Nescio an inter Privilegia Nobilitatis & illud ponere debeam, quod Nobiles homicidium exigua poena expiant. Hac enim de re Casimirus Magnus Anno 1368. ita loquitur: *Quamvis occidens hominem secundum Dei & Legum sanctiones esset capitali pœna plectendus; Nos tamen rigorem illum temperantes statuimus, quod occidens militem* (id est nobilem) *triginta marcas parentibus, pueris vel amicis; mutilans autem in pede, manu vel naso quindecim marcas; in pollice vero mutilans octo marcas; digitum vero quemlibet alium amputans tres marcas grossorum ipsi mutilato vel in digito læso solvere teneatur.* Idem tamen Casimirus Magnus postea mulctam auxit, constituens, *ut miles* (id est nobilis) *parem sibi militem occidens, pro capite, 60. marcas solveret.* Joannes Albertus Rex Anno 1496. decrevit, ut Nobilis Nobilem occidens pro capite solveret 120. marcas, & per annum sexque hebdomadas jure victus in carcere lueret poenas. Approbatum hoc est à Sigismundo I. Anno 1539. & Anno 1543. ut & Sigismundo Augusto Anno 1550. *pag. 4.* Auxit deinde, pœ-

Privilegia Nobilium in homicidiis.

Si Nobilis Nobilem occidat.

pœnam Sigismundus Augustus constituitque, ut qui Nobilem pila è bombarda emissa occiderit, ad duos annos & duodecim hebdomadas in carcere detineatur. *Vid.* Constitut. Anni 1557. *pag.* 10. Sigismundus III. posthæc constituit, ut si Nobilis Nobilem interficiat, præter ordinariam pœnam carceris, solveret pro capite 240. marcas. *Vid.* Constitut. Anno 1588. *pag.* 463. Sed cum neque his Constitutionibus publicæ securitati satis cautum esse videretur, sancita est Anno 1601. lex, ut si quis alium interficiat in loco privilegiato (v. g. ubi judicia Castrensia, Terrestria, Commissorialia, Succameralia, Tribunalitia aliaque exercentur, vel etiam ubi publici Nobilitatis Conventus aguntur) fine evasione capite plectatur. *Vid. Constitut. ejus anni pag.* 759. *seq. Conf. Constitut. an.* 1598. *pag.* 706. & *An.* 1611. *pag.* 3. Extra loca privilegiata eadem pœna relicta est, quæ antiquioribus legibus definitur. Sin autem Nobilis plebejum aliquem interficiat, statutum est Anno 1581. ut 30. marcas solvat homicida; quarum 15. marcæ Domino interfecti, & 15. uxori liberisque occisi dentur. *Vid.* Constit. ejus anni *pag.* 372. Posthæc Sigismundus III. taxam plebeii capitis auxit ad centum marcas Anno 1631. *tit.*

Si Nobilis plebejum occidat, &c.

33. tit. 33. Taxa capitis. Idem ut in Lithvania quoque observetur constituit Wladislaus IV. Rex Anno 1638. *pag.* 50. Quando hic auctam esse dicimus mulctam, intelligimus hoc fere tantum de numero marcarum, non vero de precio & valore. Nam 60. marcæ, quæ tempore Casimiri Magni pendebantur pro capite Nobilis occisi longe superant bonitate & precio ducentas & quadraginta marcas, quas Sigismundus III. in eodem casu dare jussit. Item triginta marcæ, quibus Anno 1581. caput plebejum taxatum est, non multo minus valent quam centum marcæ, quas in eodem casu pendere Sigismundus III. Constitutione anni 1631. jussit. Postremo Cmeto Cmetonem, id est Rusticus Rusticum occidens ex Constitutione anni 1368. Castellano, ad quem olim hæc judicia pertinebant, quatuor marcas, liberis vero occisi sex marcas solvere jubebatur: si non erat solvendo, capite plectebatur. Postea vero tempore Stephani Regis Constitutione anni 1581. *pag.* 373. *init.* de omnibus plebeis hoc statuitur, ut si plebejus plebejum occiderit, capite plectatur. Quod si vero plebejo plebejum interficienti pœna capitis dictatur, multo magis hoc intelligendum erit de plebejo, si Nobilem occiderit. *Vid.*

Qualis hic auctio intelligenda sit.

Si Rusticus Rusticum occidat.

hic Herburt. *loc. cit.* Szerbic. *Part. IV. Constitut. cap. 5. pag. 264.* Theod. Zawacki *in Memoriali Processus judiciarii. tit. Homicidium in fin.* Auctor Defensæ Poloniæ contra Barclajum & alii. Præter illa, quæ hactenus de homicidiis allata sunt, & hoc Nobiles Poloni gaudent Privilegio, quod sine accusatione proximi cognati seu consanguinei ex more forensi homicida condemnari non possit, ut asserit Paulus Piasecius *in Chron. pag. 16. fin. (14.)* Quid pro harum Constitutionum libertatisque hujus Nobilium defensione Poloni in medium proferant, videatur apud Auctorem Defensæ Poloniæ contra Barclajum. Attamen illa, quæ de pœnis homicidiorum dicta sunt, in Prussia præsertim in urbib⁹ majoribus, locum non habent, cum ibidem homicidia secundum jus Divinum & Civile Romanum puniantur, à quocunque tandem perpetrentur.

Cognatus occisi proximus Nobilem accusare debet.

In Prussia homicidia aliter puniuntur.

XVII. Præterea hoc quoq; Privilegium Polon. Nobilitatis non exiguũ est, quod in Polonia soli Nobiles possint possidere Bona Terrestria, id est, villas & agros extra urbes. Neque enim privati homines Plebeji in oppidis & urbibus Polon. & Magni D.L. habitantes neq; urbes ipsæ bona Terstria aut hereditario, aut obligatorio modo possidere possunt, ut habent Constitutiones Joannis Alberti de an. 1496. Sigismundi Senioris de anno 1538. Sigismundi Augusti de anno 1550. quas vide apud Januszovium *lib. VIII. Constitut. Part. II. pag. 1031. seq.* Renovatæ sunt hæ Constitutiones in Comitiis anni 1611. sub Sigismundo III. ut Constitutiones ejus anni docent *pag. 14. tit. Majesta. abii.* pœna quoque tunc dictata est, si quis plebejus, aut si qua urbs contra hoc edictum bona terrestria sibi acquirere ausa fuerit, nempe amissio illorum Bonorum. Propterea in novissimis Comitiis Anno 1685. habitis nonnulli nuncii urbem quandam majoris Poloniæ eo nomine maxime infectati sunt, quod sibi duos pagos emerit, rogaruntque Regem, ut pagi illi pro vacantibus declararentur, uti docet Diarium Comitiorum *ad diem 28. Martii.* Excipiuntur tamen hic primum Civitates Prussicæ, in quibus privatis etiam civibus Bona Terrestria possidere licet. Extat enim caput in Constitutionibus Prussicis An. 1538. à Sigismundo Seniore latis, quod ita habet: *Civibus Bona Terrestria & Nobilibus Civilia Bona liberum sit deinceps emere; ita tamen, quod ad paria onera utrinque ferenda sint obligati.* Quod scili-

Soli Nobiles possidere possunt Bona Terrestria.

Prussi cives possidere possunt Bona Terrestria.

scilicet Cives ratione Bonorum terrestrium omnia Nobilitatis onera aequis passibus ferant. Vid. jura municipalia Prussiæ Excipitur deinde etiam urbs Cracovienſis, cujus incolæ Bona Terreſtria ſecundum privilegia ſua ſibi acquirere & poſſidere poſſunt, ut habet Conſtitutio anni 1611. *pag. 14.* Tertio idem Privilegium datum eſt Conſulibus ſive Viris Conſularibus Civitatis Vilnenſis eorumque poſteris, quod habetur apud Alexandrum Aaronem Olizarovium loco infra citando. Tandem quarto Leopolienſis quoque urbs Cracovienſi & Vilnenſi urbibus non ita pridem in omnibus exæquata adeoque ſine dubio hoc etiam jus adepta eſt, ut privati quoque Cives Bona terreſtria poſſidere poſſint. *Vid. Conſtitut. Anni 1676. pag. 29. tit. Miaſto Lwow.* Quamvis autem privatis civibus dictis in urbibus adhuc liceat Bona ejusmodi emere & poſſidere; Civitatibus tamen ipſis citata jam aliquoties Conſtitutio anni 16u. interdicit, ne præter Bona, quæ tunc poſſidebant, plura ſibi acquirant.

Vrbs Cracovienſis.

Vrbs Vilnenſis.

Leopolienſis urbs.

Vrbes plura Bona præterea quæ habent, emere nequeunt.

XVIII. Ut tandem reliqua paucis complectamur, obſervandum eſt, Nobilitatem in Palatinatu Siradienſi primum olim

Rubræ ceræ uſus.

olim obtinuiſſe Privilegium, ut teſtamenta, contractus, obligationes, rubra cera ſignare poſſent, de quo videatur Bartholomæus Paprocki *in opere Stemmatum Polonicorum pag. 707.* Hoc ipſum vero poſtea omnibus Nobilibus Polonis conceſſum eſt, ut habet Albertus Alexander Paprocki *in Historica Narratione Originis Stemmatis Trzyglow.* Cives autem in urbibus ut & ipſæ Civitates non rubra ſed viridi cera in publicis inſtrumentis ſignandis utuntur, ut idem Albertus Alexander Paprocki teſtatur. Excipiuntur hic rurſus Prusſiæ Regiæ Civitates majores, Thorunium, Elbinga & Gedanum, ubi itidem ex ſingularibus Regum Privilegiis ceræ rubræ uſus eſt. Et Civitati quidem Gedanenſi hoc jus Caſimirus Jagellonides Anno 1457. dedit, ut Præconſules, Conſules, Scabini & omnes incolæ Civitatis rubra cera ſignare poſſent. Privilegium ipſum videatur apud Eliam Conſtantinum à Trevven. Schroder *lib. II. Jur. Publ. Gedan. Tit. I. cap. 10. & 11.* Ad inſignia & Sigilla pertinet & illud, quod Poloni Nobiles inſignia ſua coronis ornant, teſte citato Alberto Alexandro Paprocio. Sed hoc ipſum etiam Civitatibus Pruſſicis majoribus conceſſum eſt, ut de Civitate Geda-

Civitates Pruſſicæ majores rubra cera utuntur.

Coronæ in ſigillis.

Gedanensi expressum est in allegato Privilegio testimonium. Deinde & hoc inter Privilegia Equestris Ordinis in Polonia non minimum est, quod Nobiles Poloni in Comitiis Electionis Regem sibi eligunt, non jam per Delegatos Provinciales, sed per se, ita ut vel unicus Nobilis cæterorum omnium suffragia de jure, ut ajunt, irrita reddere queat. Immo non tantum Regem sibi Nobiles eligunt, sed etiam quilibet eorum habet aditum ad Regnum, si per libera Fratrum suffragia ad fastigium hoc evehatur, ut recentiorum Regum docent exempla. Bono ergo jure quilibet nobilium uti potest Joannis Zamoscii Cancellarii & Ducis Exercituum Regni, verbis, quæ ad Carolum Sudermanniæ Ducem scripsit. *Quod scribis de genere, eo par sum omnibus Nobilibus, vel ex quibus Reges sunt prognati: & ita honestissime natus, ut quivis Regum honestissime: Titulos Ducum nec appetivi, nec oblatos accepi: contentus sum Nobilitatis polonæ libertate.* Reinhold. Heidenstein. *lib. ult. Rerum Polon. pag. 383. col. 1.* Præterea etiam in sale emendo prærogativis quibusdam gaudet Nobilitas. Nam in Masovia Lomzæ & Rozanæ emporia sa-

Ius eligendi sibi Regem.

Nobiles habent aditum ad Regnum.

Privilegia Nobilium circa salem.

lis Zupparum Cracovienſium pro Lomzensi, Rozanensi & Visnensi Districtibus institutæ sunt, ad quæ advectus sal publicatur, & post publicationem quatuor hebdomadis nemini alteri præterquam Nobilitati, in usus tamen tantum domesticos venditur: post decursum autem quatuor hebdomadarum plebeis demum vendi jubetur in Constitut anni 1567. *tit. Sol na Komorach. pag. 137.* & anno 1589. *tit. Solne Sklady pag. 521.* Deinde etiam circa salem, qui dicitur *Sol Suchodniowa*, prærogativa Nobilitatis conspicitur, ubi Reges promittunt, se salem illum ex Salinis, Wielicensibus & Bochnensibus, & ex Oeconomia Samborienſi secundum antiqua Regestra Palatinatibus & terris extradi quotannis curaturos, ita ut eum propinquiores sibi inde petant: remotioribus autem sal regiis sumptibus ad loca solita devehatur. *Vid. Constitut. anni 1647. pag. 11. & 13. item Pacta Conventa Serenissimorum Regum Michaelis & Joannis III. §. Poniewasz tey.* Ad extremum in Comitiis Regni & Magni Ducatus Lithvaniæ generalibus tam Ordinariis quam extraordinariis cum singuli Nobiles adesse nequeant, idcirco *tuentur jura sua per Delegatos Provinciales. Bella vicinis indi-*

In Comitiis Nobiles sua jura tuentur per Delegatos suos.

indicunt: Fœdera cum illis statuunt: tributa imponunt: cudendæ monetæ modum præscribunt & omnem penitus Reipubl. administrationem in manibus ipsi habent: Rex tantum cum Senatu judiciis & Deliberationibus præsidet, & quæ illi concluserunt, moderatur, & sua auctoritate pondus addit, nomenque tabulis & titulum Regium præscribit, ut ait Simon Starovolscius *in Descript. Polon. pag. 237.* Et hæc fere sunt Privilegia Nobilitatis Polonicæ, ex quibus facile animadvertas, quanta sit ejus præ aliarum gentium Nobilitate prærogativa. Comprehendit summatim horum privilegiorum pleraque Joannes Zamoscius in literis ad Carolum Sudermanniæ Ducem scriptis, quando ita scribit: *Neque tu æstimare debes Nobilitatem Polonam ad modum Nobilium aliarum nonnullarum Provinciarum, in quibus servitutem serviunt, ubi pro lubitu ad necem trahuntur, in vincula rapiuntur, bonis mulctantur à Regibus & Senatu causa inaudita. Sunt quidem antiquæ gentes Nobilium tot seculum intervallo jam inde à Paganismo*

Privilegia Nobilium summatim comprehensa.

in familias ac stirpes complures diductæ & ideo quidem tenuiores; campus tamen virtutis exercendæ omnibus patet & virtuti præmia à majoribus proposita sunt, ut non ægre quivis dignus ad opes perveniat. In bonis quisque suis subditorum suorum pleno jure est Dominus. Sunt vero & tales etiam, qui & oppidorum & pagorum numero & latitudine finium & ubertate agrorum & Magnitudine fructuum Ducibus multis externis non cedant. Vid. Heidenstein *lib. 12. Rer. Polon. pag. 380. b.* Egit de Præmiis, Honoribus, Prærogativis & Libertatibus Nobilitatis Polonicæ etiam Venceslaus Kunicius Canonicus Lovicienſis *in Equite Polono. pag. 23. & seqq.*

Unum tantum onus longe gravissimum Nobilibus Polonis incumbit, dum ipsos propriis sumptibus in bellum proficisci oportet, quando in Comitiis Regni expeditio generalis (*Pospolite Ruszenie*) indicitur. Sed hac de re postea sumus acturi.

Onus quod sustinet Nobilitas.

XIX. Cum ergo tantæ sint Nobilitatis in Polonico imperio prærogativæ, quæri potest, quomodo illas à Regibus suis sit adepta, cum satis constet, du-

Quomodo Nobilitas tanta Privilegia sit adepta.

riuſculam olim fuiſſe ſortem Nobilium in Polonia? Ut etenim alia jam ſicco pede præteream, oportuit olim ipſos Principibus ſuis canes ad venationes alere, ut teſtatur Cromerus *lib. IX. de Ortu & Reb. geſt. Polon. pag. 560.* Dum autem ſingula circumſpicimus, initium libertatis illius dubio procul à Bonis Eccleſiaſticis factum eſſe deprehendimus inter alia ex Privilegio à Boleslao Pudico Eccleſiæ Cracovienſi conceſſo apud Cromerum *lib. IX. de Reb. geſt. Polon. in fin. pag. 563.* Crevere deinde Nobilium immunitates illis maxime temporibus, cum Polonia in multas partes diſtracta bellis civilibus conflictaretur. Non pauci enim ex ſtirpe Ducum Poloniæ oriundi, ut favore Procerum Principatum præ aliis competitoribus obtinerent, multa dubio procul Nobilitati Privilegia conceſſere. Maximum autem incrementum immunitatum ſuarum Nobilitas Polonica debet liberæ Regum Electioni. *Nam ſoliti ſunt jam diu ſubditi ſophiſtica quadam fallacia uti, ut non admittant ad imperium, niſi certis legibus circumſcriptum, quas non facile aſpernaturus eſt, qui præter electionem nullum renegandi jus habet*, ait Henningius Arniſæus *lib. II. Doctrin. Polit. cap. 3.* Lithvani libertates ſuas debent Regi Vladislao Jagelloni

gelloni & Alexandro Vitoldo Magno Duci Lithvaniæ. Hi enim Principes, ut facilius Nobilitatem Lithvanicam ad Religionem Chriſtianam amplectendam allicerent, iisdem eam Privilegiis, quibus gaudebant Poloni, donavere: Poloni quoque Proceres facile ad uſum inſignium ſuorum Nobilitatem Lithvanicam admiſere. *Vid.* Alb. Mijuk Kojalowicz *Part. II. Hiſt. Lithv. Lib. II. ad an. 1413. pag. 91. ſeq.* Januszov. *lib. VII. Conſtit. Part. I. tit. 2. pag. 848.* Joan. Herburt. *in Statuto tit. Unio pag. 527. ſeq.* Ruſſica Nobilitas & Podolica ſub Vladislao Jagellonide ad pares cum Polonis prærogativas equeſtres admiſſa eſt, antiquata vetere Ducum Ruſſiæ conſuetudine, quibus Nobiles certam frumentorum penſionem ſolvebant, propriisque ſtipendiis militabant. Kojalowicz *Part. II. lib. IV. pag. 165.* Pruſſi jam ſub Cruciferorum imperio magnis gaudebant Privilegiis, ut vel unicum Culmenſe Privilegium teſtari poteſt. Cum enim Cruciferi veteres Pruſſos oppugnare cœpiſſent, Germani magno numero ſe huc cum integris familiis transferebant, immunitatesque magnas, fortiter ſe contra hoſtem gerendo ſanguine ſuo ſibi acquirebant, ut alio in loco probavimus. Cum vero poſtea ab ordine illo Teuto-

Lithvanicæ Nobilitatis privilegia.

Ruſſicæ Nobilitatis Privilegia.

Pruſſorum Privilegia ab Ordine Teutonico.

nico contra antiqua Privilegia oppressi, spontanea deditione se Casimiro Jagellonidi Regi Poloniæ subjecissent, non exiguum Prutenicorum Privilegiorum tunc temporis accessit augmentum. Ex his tandem omnibus, quæ hactenus adducta sunt cognoscimus, jure meritissimo Civem Polonum dicere posse: LIBERSVM, ut dicit Stanislaus Orichovius apud Andream Maximilianum Fredro *in Fragm. Polit. num. 14. pag. 299.*

Vox Nobilis Poloni.

Modi Nobilitatem acquirendi.

XX. Acquiritur autem in Imperio Polonico Nobilitas primum NATIVITATE. Quorum enim Majores virtutis ergo in hunc Ordinem allecti, gentilitio signo donati sunt, ii demum vere Nobiles esse censentur, & quidem si ex utroque parente Nobili procreati sint. Quamvis & per leges & per longam consuetudinem ii quoque sint Nobiles, qui, licet mater plebeia sit, Patre Nobili orti sunt, ut hoc ipsum determinat Alexander Rex Anno 1505. apud Herburt. *in Stat. tit. Nobilis pag. 298.* Conf. Statutum Lithvan. *cap. 3. art. 10.* Hodiernis temporibus inter Nobiles tenuiores nihil est frequentius, quam ut ducant uxores ex urbibus majoribus opulentiores, quod tamen ipsorum Nobilitati nihil derogat. Illegitimi autem sive vulgo quæsiti ad jura Nobilitatis

tatis non admittuntur, ex Constitutione Stephani Regis *an. 1578. pag. 334.* & Vladislai IV. *an. 1633. tit. de prole illegitima pag. 40.* Deinde acquiritur etiam Jus Nobilitatis in Polonia NOBILITATIONE sive cooptatione in numerum Nobilium, quod olim tempore Jagellonidarum dependebat à Regum voluntate: sed postea Stephanus Rex in Constitutione anni 1578. *pag. 334.* legem posuit, ut Nobilitatio fieret à Rege cum scitu Senatus aut in Comitiis aut in expeditione bellica ob res præclare pro patria gestas. Post hæc Sigismundus III. promisit, se neminem ad jura Nobilitatis admissurum, nisi quem commendarit Senatus & Nuncii Terrestres, & in bello Duces Exercituum. Constitut. *anni 1601. pag. 736.* Quid nunc obtineat, diximus jam supra *lib. II. cap. II. num. XII.* Præstantius tamen habetur Nobilem natum esse, quam factum, ex qua ratione ejusmodi creatis recens Nobilibus obtinere & possidere Bona Terrestria statuto quodam novo non licuisse, dicit de suo tempore Martinus Cromerus *lib. I. Descript. Polon. pag. 102.* Hodie quoque recens creati Nobiles ad Dignitates & Magistratus non admittuntur, usque ad tertiam progeniem, neque Legationes novi Nobiles obire possunt.

Nobilitatio.

Præstantius est Nobilem esse natum quam factum.

Nobiles recens creati ad multa non admittuntur.

sunt. *Vid. Pacta Conventa Serenissimi Joannis III. §. Cadzoziemcow.* Aliquando tamen in Constitutione, qua ipsis Nobilitatis jura conceduntur, expresse additur, quod ejusmodi Nobiles recens creati sint ob merita in Rempubl. capaces omnium munerum & Magistratuum, non obstante lege de novis Nobilibus, qua ratione quidam Anno 1676. ad jura Nobilitatis admissi sunt ut habet Constitutio ejus anni *pag. 59. seqq.* Quod etiam novi Nobiles non omnibus statim immunitatibus fruantur, quibus gaudet antiqua Nobilitas, vel ex eo patet, quod non raro Novæ Nobilitati novæ & peculiares imponuntur contributiones præter ordinarias illas, quas in Comitiis communi ordinum consensu in Declarationibus Palatinatuum promissas pendit antiqua Nobilitas. Videantur *Universales* de anno 1613. An. 1620. & aliæ. Inprimis autem observationem meretur, quod in Comitiis anni 1685. constitutum sit, ut omnes illi, qui ab anno 1653. ad prærogativas Nobilium in Polonia admissi sunt, singuli tres equos cum phaleris & armis cataphracto militi competentibus instruant, ipsi etiam in bellum eant, & hoc in tribus expeditionibus continuent: pauci tantum ab hoc onere eximuntur, quos enumerat

Onera majora novorum Nobilium.

merat Constitutio anni illius 1685. *pag. 9. seq.* Moris autem est à vetustis temporibus, ut eos, qui Nobilitatis jura consequuntur, alii Proceres in familias suas adoptent, suisque gentilitiis Armis sive Insignibus uti permittant, ut testantur Firleji in literis Christophoro Treteo datis, quem à Rege Nobilitate donatum in suam familiam adoptarunt, apud Okolski *Tom. II. Orbis Poloni pag. 137.* Alia exempla passim invenies. Conf. Cromeri *Descript. Polon. lib. 1. p. 102.* Ne autem privato ausu Nobilis ignobilem in familiam suam suscipiat, cautum est Constitutione anni 1633. *pag. 32.* Sed præter hos duos, quos exposuimus, datur adhuc tertius Nobilitatis acquirendæ modus, quando quis nec ortus est claris Natalibus, nec Nobilitatis jura consecutus est in Comitiis à Rege omnibus Ordinibus consentientibus: Sed consequendo aliquem Magistratum in urbe privilegiata, eo ipso fit Nobilis, ut in Cracovienſi & Vilnensi urbibus, ubi Consules, eo ipso quod sunt Consules, Nobilium jura cum posteritate sua habent. Consules autem ibidem dicuntur, quid apud Germanos vocantur Senatores aut viri Consulares, idque ad differentiam Senatorum Regni & Magni Ducatus Lithvaniæ. Hoc tamen

Novi Nobiles adoptantur in alias familias Nobilium veterum.

Modus peculiaris jura Nobilitatis adipiscendi.

Consules sunt Viri Consulares.

men requiritur, ut si horum Consulum liberi prærogativis Nobilium velint uti, vitam etiam Nobilibus dignam agant. Vid. Privilegium Magistratui Vilnensi An. 1568. datum apud Aaronem Alexandrum Olizarovium *lib. II. de Polit. hominum societate cap. 1.* Conf. & Additamenta ad Statut. Lithvan. *cap. 3. art. 35.*

Pœnæ eorum qui Nobilitatem mentiuntur.

XXI. Quanto major autem est libertas Nobilium in Polonia, tanto gravior rigidiorque est pœna in eum constituta, qui Nobilitatem mentitus, agros sive Bona Terrestria sibi acquirit aliisque Nobilium Privilegiis frui vult. Ille enim omnia Bona sua amittit, quorum dimidia pars Fisco & in specie proventibus quartæ partis, de qua infra: dimidia vero delatori cedit. Sin autem ille, qui Nobilem se immerito ferebat, impossessionatus fuerit, ad Castrense judicium, aut ad summum Tribunal delatus convictusque, in carcere per dimidium annum pœnas luit, ut constituit Sigismundus III. an. 1589. §. *Jesliby. pag. 517.* Quinimo licet ejusmodi hominem quis occidat, nullam tamen mulctam propterea solvit. Quin potius iste, qui hoc modo occisum in foro vindicare voluerit, centum & viginti marcis mulctatur, addita pœna carceris per integrum annum & sex

cædes hominis Nobilem se mentientis non vindicatur.

sex hebdomadas, ex Constitut. Sigismundi Augusti Anno 1557. *p. 10. §. Gaziebykto.* Ne tamen quis vere Nobilis opprimatur ab aliis, igitur in Comitiis Coronationis Vladislai IV. constitutus est certus deducendæ Nobilitatis modus, ut videlicet ille, cui controversia Status movetur, Nobilitatem suam deducat avtenticis, (ut expressa ejus Constitutionis habent verba) testimoniis literatoriis, Reformationibus, Divisionibus, Bonorum Terrestrium Dispositionibus, atque id genus aliis actis gestisque & autenticis documentis. Non enim hic sufficit alicujus Nobilis simplex testimonium. Immo constituitur, ut si quis Nobilis ausus fuerit ignobilem in familiam suam suscipere, insignia sua cum ipso communicare, pro ipso testimonium falso perhibere, ut ille, inquam, propriam amittat Nobilitatem. *Vid.* Constitut. Anno 1633. *pag. 32. seq.* Deductio autem Nobilitatis in dubium vocatæ fieri solet in Conventu Equestris Ordinis provinciali ejus terræ unde generis origo ducitur. Quando ibidem documenta sunt producta, fit in ultimæ instantiæ judicio, nempe Tribunali Regni, trutina, censura, ac in negotio principali justa decisio, ut docet Venceslaus Kunicius

Modus Nobilitatis probandæ.

Vbi fiat Nobilitatis deductio.

in *Equite Polono pag. 35.* Qui vero semel dicto modo, & sine fraude Nobile genus suum probavit, ei ne amplius molestia creetur, jubet inter alia, quæ hic brevitatis causa prætermittimus, citata Constitutio anni 1633. *pag. 33.*

Nobilitas amitti potest.

XXII. Quoniam autem Privilegia tantum dignis conferri & servire debent, ideo legibus constitutum est, ut qui nobili nomine indigna patraverit, Nobilitatis etiam juribus & prærogativis privetur, Amittitur autem Nobilitas duobus modis. Primum quando cui scelere aliquo atroci commisso per decretum Principis abjudicatur Nobilitas, ut tradit Simon Starovolscius *in Polonia pag. 235. seq.* Huc referimus istud facinus, cujus paulo ante mentionem fecimus: si quis Nobilis hominem ignobilem adusurpationem suorum insignium admittat, pro eoque, quod vere sit Nobilis, falsum testimonium perhibeat: ille enim Constitutione anno 1633. ipse Nobilium prærogativis excidit. Deinde amittitur quoque Nobilitas, si quis militiæ & agriculturæ studiis desertis mercaturam civibus in urbibus usitatam, aut caupona riam, aliamve sordidam artem exerceat, ut habet Constitut. Alexandri Regis Anno 1505. apud Janum Januszovium *lib.*

Primum scelere aliquo atroci.

Deinde exercitio mercaturæ.

lib. II. Constit. Polon. Part. II. pag. 196. seq. Herburt. *in Statuto tit. Nobilis pag. 298.* Conf. Starovolsc. *loc. cit.* & Cromerus *lib. I. Descript. Polon. pag. 103.* Immo si etiam Nobilis Magistratus Civiles in urbe aliqua gerat (excipiuntur tamen hic Civitates privilegiatæ, de quibus supra) Nobilitatem amirtit, nec potest sibi deinde Bona terrestria acquirere, ut habet Constitutio anni 1633 *pag. 33.* Idcirco non raro in Constitutionibus legas, multos, quorum majores paupertate pressi vitam civicam in urbe aliqua elegere, jura Nobilitatis in Comitiis Regni & M. Duc. Lithvaniæ generalibus repetere, quibus etiam se non adeo difficilem præstat Respubl. sed eos frequentissime iterum gremio suo excipit, probe sciens, egestatem quidvis & facere & pati, ut indigenti consulatur. Quodsi igitur non plane turpem quispiam vitam egit, sed aut Magistratus plebejorum gessit, aut alio honestiori modo in urbe vitam traduxit, tunc ei, aut etiam ejus posteris hoc debito modo petentibus, jura priora haud ex difficili redduntur. Videantur exempla in Constitut. anni 1676. *pag. 59. seq.*

Porrò magistratuum Civilium administratione.

XXIII. Expositis illis propemodum omnibus, quæ ad hanc materiam de Nobilitate Polonica pertinent, jam accedimus

mus ad difficillimam quæstionem de SCARTABELLIS, quorum in antiquis legibus fit mentio, quinam illi sint, paulo curatius inquisituri. Sunt qui Scartabellos existimant vocari novos homines, qui ex plebejo in Nobilium ordinem evecti sunt, ut vocem hanc accipit Matth. Dargodzki *in lib. de titulata Nobilitate num. 48.* Et sic etiam usurpata est vox illa in novissimis Comitiis anni 1685. ab Illustriss. Dn. Grzymultovio Palatino Posnaniensi, ut ejus Orationes in Comitiis illis habitæ & postea typis impressæ testantur. Affinis huic acceptioni est illa, quando nonnulli scribunt, Scultetos olim & Kmetones in militarem ordinem cooptatos Scartabellorum nomen accepisse. Denique non desunt, qui Scartabellos putant fuisse Nobiles natos, sed qui postea civicam vitam in urbibus elegere. *Scartabellos ego*, ait Paulus Szerbic, *semper fuisse ex plerisque nobilissimis senibus intellexi, qui nati Nobiles bonis terrestribus venditis in civitatem transeunt, & victum ibi quærunt.* Hæc Szerbic. *Part. IV. Statuti cap. IV. pag. 262.* Ut autem controversum est, quinam olim fuetint Scartabelli, ita etiam de origine vocis illius inter Scriptores non convenit. Jacobus Przylusius, qui Scartabellos putat fuisse ex Scultetis & Kmetonibus

Scartabelli.

Quidam Scartabellos dicunt esse novos homines.

Quidam dicunt fuisse milites ex Scultetis & Kmetonibus factos.

Quidam dicunt esse Nobiles in urbibus viventes.

Vnde vox Scartabelli deducatur.

bus factos Nobiles, ita hac de re scribit: Σκαρθμὸς, *id est Scartmos Græce, Latinis significat agilitatem pedum, saltationem, motum, cursum. Hinc apud nos Scartabelli ex Græca & Latina voce, ut putamus dicti sunt vel pedites, vel agiliores equites in bello, ad omnem usum currendi vel recurrendi celeres atque expediti.* Suspicari etiam quispiam hujus sententiæ assertor posset, ex Germanica & Latina lingua compositam illam esse vocem, nempe ex vocabulis Schaar & bellum; quod eo probabilius videri posset, ex eo quoniam aliæ quoque gentes simili voce hac in materia usæ sunt. Nam apud Francos sive Gallos, corrupta jam prorsus Latinitate, *Scara* erat turma, aut cohors aut manipulus militum, aut aliquid simile. Ita enim Hincmarus Rhemensis *in Epistola ad Diœcesis Rhemensis Episcopos cap. 3.* scribit: *Bellatorum acies, quas vulgari sermone Scaras vocamus.* Et Aimoinus *lib. IV. Hist. cap. 26.* hac de re ita loquitur: *Collegit è Franciæ bellatoribus Scaram, quam nos Turinam vel cuneum appellare possumus.* Qui Scartabellum dicunt esse novum hominem, id est, ex plebejo factum nobilem, possent hanc vocem ex Polonico deducere,

Scara.

cere, ita ut Scartabellus dicatur, quasi *Szlacheic Zkarty*, id est, Nobilis ex charta, quoniam ejusmodi Nobiles recens creati ad diplomata Principum sibi concessa provocare solent. Inter hæc sententiarum divortia, vix apparet, quid certo de Scartabellis statui possit. Hoc tamen sine ullo dubio certum est, errare Jacobum Prilusium, non tantum in eo, quod Scartabellum statuit esse Nobilem ex Sculteto aut Kmetone factum, sed etiam quod vocem illam ex Græco sermone derivat. Quod enim ad prius attinet, deprehendimus in antiquis Casimiri Magni legibus, Scartabellos opponi militibus & Scultetis & Cmetonibus factis. Ita enim Casimirus Magnus hac de re loquitur: *Militi pro una plaga vel pluribus à Kmetone facta vel factis pœna quindecim alias piatnadzieſta percusso, & judicio similis alia pœna persolvi teneatur. Si vero fuerit baculo cruentatum vulnus illatum, sicut pro gladiali vulnere declaramus satisfaciendum. Pro capite vero militi famoso, alias Szlachcie, 60. marcæ: Scartabello 30. marcæ: militi autem creato de Sculteto vel de Kmetone 15. marcæ*

Error Prilusii.

marcæ pro capite. Item militi, Schlachcie, pro vulnere decem marcæ: Scartabello vero quinque marcæ: Sculteto vel Kmetoni militibus factis tres marcas statuimus pro vulneribus esse persolvendas. apud Herburtum *in Statuto pag. 543. tit. Vulnus.* Ex his igitur manifestum est, Scartabellos Scultetis & Kmetonibus militibus factis opponi, & altero tanto illos his digniores censeri. Derivatio autem vocis, quam Przylusius affert, probari nequit, non tantum ideo, quod Græca vox habet. *d.* quod in latina lingua idem valet, quod *th.* sed etiam propterea, quia simplicitas illius Seculi multum aberat à vocabulis ex Græco & Latino componendis, ut loquitur Szerbicius loco citato. Adhuc igitur probabilior esse videtur sententia Szerbicii, qui Scartabellos veros Nobiles, sed qui ad civicam vitam transierant, fuisse arbitratur. Non possum tamen, quin & meam hic conjecturam subjiciam, Cui tamen quisque pro lubitu addere vel demere fidem poterit. Observamus in Germania olim Nobilitatem distingui solitam in Ritter und Knechte / quamvis quod fuerit inter hos discrimen, determinatu difficillimum sit: Quid si igitur dicamus, & apud

Distinctio Nobilium apud Germanos.

pud Polonos olim fuisse duplicem Nobilium ordinem, quorum alii dicti sint *milites famosi*, sive Polonico vocabulo *Szlachta*, iidemque fuerint, qui apud Germanos die Ritter: alii vero *Scartabelli*, qui Germanis vocabantur Knechte. Nequa improbabilis videri poterit sententia hæc illis, qui aut ipsi norunt, aut ex superioribus didicerunt, tempore Casimiri Magni, à quo vox Scartabelli usurpatur, Poloniam à Germanis aut sponte huc commigrantibus aut etiam à dicto Rege accepisse cultum. Item quodsi Poloni omnia fere vocabula artium à Germanis petierunt, quidni & Scartabellos potuissent vocare eos, quos Germani vocarunt Schaarmänner? Et fortassis etiam *milites famosi*, sive *Szlachta*, obligati erant ad militiam equestrem, unde Germanicum vocabulum, die Ritter, fluxit: cæteri autem Nobiles, Polonis Scartabelli, Germanis autem die Knechte vocati, obstricti erant ad militiam pedestrem. Sed, ut jam dixi, pro veris hæc venditare nolim.

Familiæ Polonorum Nobiles.

XXIV. Antequam capiti huic finem imponamus, placet adhuc nonnullas Nobilium familias Dignitatibus & Magistratibus in Polonico imperio frequentius gestis illustriores sine ullo tamen ordine

ordine recensere. Eminent verò inter alios quamplurimos adhuc Visniowiecii, Czartoriiscii, Lubomirscii, Ossolinii, Opalinii, Leszczynii, Potocii, Dzialinii Wielopolscii, Koniecpolscii, Krasinii, Gembicii, Lubienscii, Lipscii, Radziejovii, Sieniavii, Jablonovii, Reii, Prazmovii, Gninscii, Dönhoffii, Grudzinii, Zamoscii, Zawadzcii, aliique quorum etiam in hoc libro passim facta est mentio. SOBIESCIORVM familia, licet antea quoque habuerit, qui summis in Repubi. dignitatibus & honoribus functi sunt, nunc tamen maxime supra cæteras caput exseruit, cum ex ea domo ad Regium fastigium thronumque sit evectus Serenissimus ac Potentissimus Joannes III. heros incomparabilis, Orientis terror, Turcarumque malleus, cui veteri formula vitam longævam & tranquillam, Senatum fidelem, populum probum, exercitus fortes ego cum universa Europa com precor, ut continuare victorias, contexere laurus, cumulare triumphos, jam de juxrato Christiani nominis hoste crebro reportatos, ei desuper concedatur. In Magno Ducatu Lithvaniæ sunt adhuc Radzivilii, Sapiehæ, Pacii, Polubinii, Oginscii, Kotovicii, Kopecii, Hlebovicii, Wolovicii, Lackii, Sluszcæ, aliique plurimi,

Sobiescio-rum familia.

Familiæ jam extinctæ.

rimi, quos hic enumerare longum esset. Extinctæ autem jam sunt complures Nobilium familiæ, quæ olim inter alias maxime floruerunt, ut Tarnovia, Tencinia, Gorkana, Ostrogia, Melslinia, Szczebrzezinia, Dembnia, Odrovvorarum, Kmitarum, Stadnicia, Szidlovviecia, Rythviania, Curosvanscia, Lubranscia & aliæ non paucæ de quibus videatur Christophorus Varsevicius *lib. I. de optimo Statu Libertatis pag. 49.* In Magno Ducatu Lithvaniæ notissima Chodkieviciorum familia jam quoque extincta est.

CAP. VI.

De

Comitiis Polonicis.

I.

Causæ Comitorum.

COmitia Polonica duas ob causas indici solent, videlicet ut de Bono & salute Reipubl. consultationes instituantur, & judicia certa exerceantur. Sunt autem Comitia in Regno Polonico vel Togata, vel paludata. Ad togata, quæ plerumque habentur, conveniunt Ordines pacate, nullo milite stipati aguntque conventus in ipsa urbe. Sagata seu paludata sunt, quando Ordines armati ad Comitia confluunt, & in campo Conventus agunt, quod præcipue in Interregnis fieri solet, factionibus Electionem Regis turbantibus. Contigit hoc ipsum in Interregno post obitum Stephani Regis, cum Anno 1587. Sigismundus III. Rex eligeretur, ut testatur Paulus Piasecius *in Chron. pag. 68. (58.)* Habita quoque sunt ejusmodi Comitia Anno 1592. in quibus in Acta Regis inquirebatur. Piasecius *pag. 117. (100.) & ad ann. 1607. pag. 294. (246) seq.* Similiter etiam cum extremis Joannis Casimiri Regis temporibus Comitia sæpe disturbarentur, agitatum esse comperimus, ut Comitia paludata sub dio in campis haberentur. Deinde dividuntur etiam Comitia Polonica in Ordinaria & extraordinaria. Ordinaria sunt, quæ quovis biennio elapso secundum leges indicuntur. Extraordinaria sunt, quæ urgente necessitate etiam biennio nondum elapso indicuntur, ut frequentissime fieri consvevit. Hæc Extraordinaria Comitia iterum sunt duorum generum. Aut enim omnes Ordines ad ea convocantur, ut fit plerumque: Aut Senatus tantum convocatur (antecedente Ordinum omnium Consensu) ut cum Rege urgentibus summis periculis de Bono publico

Comitia togata & paludata.

Comitia Ordinaria & Extraordinaria.

Extraordinaria.

Comitia bifariam dividuntur.

consilia conferat. Et hic Conventus peculiari nomine CONVOCATIO appellatur, qualem Anno 1680. habitam vidimus. Hæc tamen Convocatio non est confundenda cum CONVOCATIONE sub tempus Interregni haberi solita, ubi non tantum Senatus, sed etiam Provinciarum Delegati Varsaviæ conveniunt, de tempore Regis eligendi deliberaturi.

Convocatio duplex.

II. Olim Rex Poloniæ pro lubitu, ubicunque commodum videbatur, Comitia celebrabat, cum Senatu. Quare frequenter Comitia habita esse legimus Radomiæ, Siradiæ, Lencitiæ, Cracoviæ, Corcini, Lublini, Petricoviæ, vel aliis etiam in locis, ut ex Historia Polonica notum est. Nullum etiam fuit certum tempus constitutum, quo Comitia celebrari deberent: sed hoc in arbitrio Regum erat, ut necessitate exigente tempus, quod commodissimum erat, ipsi determinarent. Peragebantur autem olim Comitia bidui vel tridui spacio, ut notat Martinus Cromerus *lib. II. Descript. Polon. pag. 199. & 204.* Conf. Neugeb. *lib. VI. Hist. Polon. pag. 396.* Verum hæc sequentibus temporibus, mirum quantum immutata sunt. Quod enim primum ad LOCVM Comitiorum attinet, omnium primam de

Locus Comitiorum non erat olim determinatus.

Tempus Comitiorum non erat determinatum.

Comitia peragebantur bidui vel tridui spacio.

de eo Constitutionem tulit Vladislaus Jagello Anno 1413. Hrodlæ, & quidem hac occasione: Cum ille Regnum Poloniæ & Magnum Ducatum Lithvaniæ in unum corpus conjunxisset, quo commodius Senatores utriusque gentis ad Comitia confluere possent, voluit ut Comitia Polonorum & Lithvanorum LVBLINI aut PARCZOVIÆ semper haberentur. *Vid.* Herburt. *in Statut. voce. Comitia. pag. 92.* Sed fœdere illo ob varias Polonorum & Lithvanorum contentiones dissoluto, rursus pro lubitu Reges Comitia in Regno & separata Magni Duces Lithvaniæ in Lithvania variis in locis indicebant, donec tandem in Regno Rex Sigismundus I. Anno 1540. ea ad unum adstringeret locum in meditullio Regni Poloniæ, quatenus Magno Ducatui Lithvaniæ opponitur, situm nempe ad urbem PETRICOVIAM. *Vid.* Herburtus *loc. cit.* Januszov. *lib. I. Part. III. pag. 113.* Quamvis neque hoc adeo stricte fuerit post illam Constitutionem observatum, ut Historia Polonica & ipsæ Constitutiones testantur. Ad extremum cum Anno 1569. in Comitiis Lublinensibus Lithvania Poloniæ perpetuo fœdere esset conjuncta, VARSAVIA, in meditullio Imperii Polonici sita, Comi-

Locus certus determinatus est a Vladislao Jagellone.

Lublinum aut Parexovia.

Sigismundus I. Petricoviam determinat.

Varsavia Comitiis habendis destinatur.

tiis celebrandis in gratiam Lithvanorum destinata est; ita tamen, ut Rex urgente necessitate & in alio loco de consensu Senatus utriusque gentis Comitia indicere posset. *Videatur Confirmatio Fœderis hujus in Volumine Legum pag. 179.* Tandem non ita pridem, Anno videlicet 1673. tempore Regis Michaelis constitutum est, ut tertia quæque Comitia in Lithvania GRODNÆ habeantur, exceptis tamen Convocatione Generali sub Interregni tempus, Comitiis Electionis, & Comitiis Coronationis, quæ solitis in locis, nempe Convocatio Generalis & Comitia Electionis Varsaviæ: Comitia vero Coronationis Cracoviæ, celebrari debent. Confirmavit hoc ipsum Serenissimus Joannes III. promisitque insuper, se tertio quovis anno in Magno Ducatu Lithvaniæ sedem suam habiturum. *Vid. Pacta Conventa circa finem. §. Privilegia y Prærva.* Idem de Comitiis in Lithvania Grodnæ habendis habent etiam Constitutiones Anni 1677. *pag. 10. inter Constitut. Lithvan.* Immo & actu ipsuo jam Comitia sunt Anno 1678. Grodnæ in Lithvania celebrata. Et cum An. 1685. ordine Lithvaniam tangente Comitia propter bellum Turcicum non Grodnæ sed Varsaviæ essent indicta, novimus, quantis animorum motibus fuerit hæc ce controversia sub incudem revocata. Neque quieverunt Lithvani, donec sibi hoc publica Constitutione iterum esset promissum, sicut ex ipso Constitutionum Anni 1685. postea impressarum initio manifestum fit.

Grodnæ in Lithvania Comitia haberi debent.

Comitia Coronatione peracta habentur Cracoviæ.

III. Sed & TEMPVS certum postea determinatum est, quando Comitia indici convocarique deberent. Etenim An. 1567. Sigismundus Augustus lege lata promisit, se singulis biennii præterlapsis ordinarie Comitia indicturum. *Vid. Constitut. an. 1567. pag. 255.* At vero quoniam non raro negotia occurrunt, præsens Consilium totiusque Reipubl. auctoritatem requirentia, ideo biennio etiam nondum elapso Comitia Extraordinaria possunt indici. Temporibus Wladislai IV. Joannis Casimiri & Michaelis Regum tanta fuit negotiorum in Comitiis determinandorum moles, ut vix annus præterlapsus fuerit, quo Comitia non fuerint habita. Imo bis etiam uno anno aliquando habita esse, testantur Constitutiones in iis factæ, publicisque typis expressæ. Deinde circa tempus hoc etiam determinatum est, quousque Comitia debeant extendi. Cum etenim tempore Sigismundi I. & Sigismundi

Tempus certum a Sigismundo Augusto determinatum est.

Augusti Comitia in quartum quintum & sextum mensem extraherentur (ut testatur Cromerus *lib. II. Descript. Polon. pag. 199. & 204.*) concluſit ea tandem Henricus An. 1573. intra sex hebdomadarum spacium, in Confirmatione articulorum sibi oblatorum. *Vid. Volumen Legum pag. 255.* Confirmavit hoc ipsum postea Stephanus Rex an. 1576. *ibid.* & Sigismundus III. anno 1591. *pag. 615.* Attamen hoc tempus sex septimanarum prolongari & restringi potest omnium Ordinum consensu, prout negotia Reipubl. expedienda illud exigunt. Et licet constitutione anni 1635. *statim ab initio* tempus hoc ita exrendi & contrahi prohibeatur, observari tamen hoc non potuit, neque nunc potest, sicut praxis ipsa ostendit, & Constitutiones etiam Anni 1642. & 1647. docent. De tempore Comitiorum Extraordinariorum variæ & inter se diversæ extant Constitutiones. Antea namque ultra duas aut ad summum ultra tres hebdomadas non extrahebantur, volentibus ita Ordinibus. Sed postea ut & Extraordinaria Comitia sex hebdomadarum essent, iidem Ordines urserunt. Quare cum Wladislaus IV. in Annum 1637. Comitia Extraordinaria duarum hebdomadarum indixisset, non misit

Sex hebdomadæ Comitiis ordinariis destinantur.

Comitiorum Extraordinariorum tempus.

misit ad eadem Nuncios suos Polonia Major, qua de causa Rex dicto anno constituit, ut si imposterum Comitia Extraordinaria necessitas exigeret, illa cum consensu Senatorum utriusque gentis indicta, non duarum, neque trium, sed sex essent hebdomadarum. *Vid. Constitut. anni 1637. init.* Verum anno proxime sequente concesserunt iidem Ordines, ut Rex Comitia Extraordinaria ad duas hebdomadas duratura indicere posset, sed sine ullis solennitatibus habenda, & in quibus nulla judicia privata, solis causis Fisci exceptis, exerceri deberent. *Constitut. anni 1638. pag. 5.* Posthæc Anno 1647. habita sunt Comitia Extraordinaria trium hebdomadarum, in quibus consueta judicia non fuerunt omissa. *Vid. Constitut. anni 1646. pag. 7. seq.* Item Anno 1677. in Comitiis Extraordinariis Nuncii Terrestres ipsi Regem solicitarunt, ne Comitia ultra duas hebdomadas prorogari pateretur; non potuerunt tamen intra illud tempus omnia negotia expediri. Postremo ad tempus Comitiorum recte cognoscendum, notandum est & illud, quod nequeant in diem Dominicum, neque in alium diem festum indici, *ex Constitut. Sigismundi III. An. 1591. pag. 615.*

IV. Quod ad jus Regis circa convo-

Jus convocand Ordines a Comitia.

cationem Ordinum attinet, illud licet antea, ut supra jam diximus, fuerit absolutum; variis tamen modis procedente tempore circumscriptum est. Etenim Anno 1573. Henricus Rex & ejus successor Stephanus promiserunt, quovis biennio præterlapso Comitia se ordinarie indicturos, ut hoc paulo ante jam à nobis monitum est. Hæc tamen Juris Regii limitatio eodem tempore facta non obstitit, quo minus Adamus Komarscius Legatus Polonicus ad Henricum Valesium Poloniæ Regem electum in Gallia verba faciens, dicere potuerit, jus indicendi Comitia Regibus Poloniæ esse adhuc integrum, de quo videatur Andr. Maximil. Fredro *in Hist. Henrici I. pag. 97.* Post illa tempora jus hoc Comitia indicendi magis magisque limitari cœpit, quoniam etiam extraordinaria Comitia in Ordinariis Comitiis Ordines à Rege postulare cœperunt, adeo ut eorum etiam indictionem vindicare sibi videantur. Hodie ergo illud obtinet, ut singulis biennis elapsis ordinaria Comitia habeantur haberique de jure debeant. Quodsi autem in iis omnium desideriis non est satisfactum, rogant Ordines Regem, ut extraordinaria Comitia commodo tempore indicantur, quod etiam à Rege concedi, con-

cessioque illa Volumini Legum inseri consuevit. Exemplum ejus rei, præter alia vetustiora, habemus in Constitutionibus Anni 1676. *pag. 21.* Nihilominus tamen & alias, etiamsi Status & Ordines in ordinariis Comitiis alia extraordinaria indici non petierint, Rex necessitatis ratione flagitante dimissis ad Dnn. Senatores literis, eorumque sensu explorato, Comitia extraordinaria potest indicere, iisque tempus commodum arbitratu suo præstituere. *Videantur literæ universales An. 1676. d. 3. Octobr. ad Senatores, Officiales omnemque Nobilitatem à Rege missæ.*

Conventus particulares Comitia præcedentes.

V. Cum ordinaria vel etiam extraordinaria sex hebdomadarum habenda sunt Comitia, indicit prius Rex per literas CONVENTVS PARTICVLARES, sive ut vulgo vocant COMITIOLA (Polonis *Seymiki* à voce *Seym*, quæ Comitia ipsa significat, dicuntur) singulis in Palatinatibus, majoribus terris & in certis Districtibus. Hi Conventus particulares Palatinatuum & Districtuum, universalia Regni Comitia sex hebdomadis antecedere debent, ex constitutione Sigismundi I. Anno 1525. & Sigismundi III: anno 1613. *tit. O Seymach pag. 10.* Verum in Comitiis extraordinariis quæ ob subitos motus & magna Reipubl. pericu-

la

la moram non patiuntur, etiam pauciori-bus hebdomadis antecedere possunt. Exemplum habemus in Constitutione Anni 1638. *pag.* 5. ubi concessum est, ut tribus tantum ante Comitia Regni generalia, hebdomadis, particulares Conventus indicerentur. Loca autem ubi Palatinatus & Terræ suos habere Conventus particulares consveverunt, sunt sequentia.

Loca Conventuum particularium.

I. IN MAIORE POLONIA omnes Conventus particulares una die indicuntur, & quidem ita, ut eos habeant.

Posnanienſis & Kalissienſis Palatinatus in oppido *Sroda*.

Siradicenſis in oppido *Sadek* (alias Schadkovia dicitur.)

Terra Vielunenſis in oppido *Vielun*.

Lancicienſis Palatinatus in oppido *Lancitia*.

Brestenſis & Inovladislavienſis Palatinatus in oppido *Radzieiowo*, secundum Constitut. anni 1510. apud Herburt. *voce: Comitia pag. 92. & in Editione Polonica. pag. 257.*

Terra Dobrinenſis in oppido *Lipno*, ut habet Constitutio anni 1567. *pag. 135.*

Plocenſis Palatinatus in oppido *Raciaz*.

Ravenſis Palatinatus tribus in locis habet conventus particulares, nimirum.

Districtus Ravenſis in oppido *Rava*.

Districtus Sochaczovienſis in oppido *Sochaczowo*.

Districtus Gostinenſis *Gombini*.

Constitutum quidem fuerat Anno 1667. *pag. 18.* ut in Palatinatu Ravenſi omnes illæ tres terræ uno tantum in loco, nempe in oppido *Bolemowo* Comitiola, Ante- & Post-Comitialia haberent; in quo loco ex omnibus tribus Districtibus congregata Nobilitas secundum pluralitatem suffragiorum & Marschalcum sive Conventus illius Directorem & Nuncios eligeret. Sed hæc Constitutio An. 1673. *pag. 30. tit. Declaratio O Seymikach.* sublata est, singulæque terræ Conventus suos particulares supra enumeratis in locis seorsum habere cœperunt, uti exemplum ejus rei occurrit in Declarationibus Palatinatuum Anno 1667. factis, ubi singulis illis tribus districtibus peculiaria indicuntur Comitiola Relationis,

tionis, sive Conventus Post-Comitiales.

Podlachiæ Palatinatus habet tres Terras, inter quas.

Terra Drohicienſis Conventus agit *Drohicini.*

Terra Mielnicenſis in oppido *Mielnik.*

Terra Bielſcenſis in oppido *Branſk.*

Maſoviæ Palatinatus uno itidem die habet Conventus, diverſis in locis, & quidem

Terra Cyrnenſis, *Cyrnæ.*

Terra Varſavienſis *Varſaviæ.*

Terra Viſnenſis, *Viſnæ.*

Terra Wiſſogrodienſis, *Wiſſogrodiæ.*

Terra Zakrocimenſis, *Zakrocimi.*

Terra Ciechanovienſis, *Ciechanoviæ.*

Terra Lomzenſis, *Lomzæ.*

Terra Rozanenſis, *Rozanii.*

Terra Livenſis, *Livæ.*

Terra Nurenſis in oppido, *Nur.*

In PRVSSIA quid obtineat poſtea dicetur.

II. In MINORE POLONIA uno itidem die celebrantur Conventus Particulares, & quidem

Cracovienſis Palatinatus duos habet conventus. Nimirum

Ducatus Osvviecimenſis & Zatorienſis in oppido *Zator.*

Et poſtea totus Palatinatus Crocovienſis *Proſſoviæ.*

Anno 1667. conceſſa ſunt Ducatui Zatorienſi peculiaria Comitiola Relationum. Vid. Conſtitut. dicti anni *pag. 16. tit. Aſſecuratya.*

Præcedere autem debuit Conventus Zatorienſis ex Conſtitutione anni 1616, generalem Conventum Proſſovienſem tribus diebus, ut eſt in Conſtitutione ejus anni *pag. 20.* Quoniam autem intra hoc tam auguſtum temporis ſpacium Nuncius Zatorienſis & Oswiecimenſis ad Conventum Palatinatus Cracovienſis generalem ſe ſiſtere non potuit, igitur ex Conſtitutione anni 1635. *pag. 87.* Conventus Zatorienſis Proſſovienſem integro octiduo præcedere debet.

Sendomirienſis Palatinatus in oppido *Opatow.*

Conceſſus quidem huic Palatinatui fuit à Sigiſmundo I. etiam Conventus Skrzynnenſis: ſed anno 1519. iterum abrogatus eſt. *Vid.* Herburt. *Polon. p. 257.*

Lublinenſis Palatinatus *Lublini*, ſecundum Conſtitutionem An. 1532.

Antea

Antea autem habebatur *Vrzedoviæ*. Vid. Szerbic Part. III. Constitut. cap. III. *pag.* 13.

Russiæ Palatinatus aliquot habet Conventus, nimirum

Terra Leopolienſis *Leopoli.*

Terra Præmislienſis *Præmisliæ.* Conventus Post-Comitiales terræ Præmislienſi in Declarationibus Palatinatuum aliquoties *Visnæ* indictos deprehendi.

Terra Sanocenſis *Sanociæ.*

Terra Halicienſis *Haliciæ.*

Terra Chelmenſis *Chelmæ.*

Post actos autem Conventus Particulares, saltem Terram Halicienſis & Chelmenſis, generalis illius Palatinatus Conventus semper habetur *Visniæ.* Vid. Constitut. an. 1563. *pag.* 46. an. 1581. *pag.* 375. an. 1616. *pag.* 27. an. 1635. *pag.* 36.

Belzenſis Palatinatus in oppido *Belz.*

Podoliæ Palatinatus Conventus suos agere solebat *Kamenecia.*

Capta autem à Turcis Kamenecia, Conventus particulares Ante- & Post-Comitiales Palatinatus Podoliæ celebrare debuit Leopoli, donec Halicia instauraretur. *Constitut. anno 1677. pag. 18. tit. Seymiki. Conf. Constit. Anni 1673. p. 32.*

Kioviæ Palatinatus *Zytomiriæ:* postea *Vlodimiriæ* in Volhynia, ut postea dicetur

Volhyniæ Palatinatus *Luceoriæ.*

Braclavienſis Palatinatus *Winnicæ* postea *Vlodimiriæ* in Volhynia ut postea dicetur.

Czernichovienſis Palatinatus antea simul cum Districtu Novogrodenſi habuit Conventus *Czernichoviæ.* Vid. Constitut. An. 1635. *pag.* 17. *tit. Ordinatya.* At vero occupato illo Palatinatu à Moscis, An. 1659. *pag.* 48. constitutum est, ut Palatinatus Kijovienſis, Braclavienſis & Czernichovienſis Conventus suos celebrarent *Vlodimiriæ* in Volynia, donec ipsis Bona restituerentur.

III. In MAGNO DVCATV LITHVANIÆ Conventus particulares agunt.

Vilnenſis Palatinatus *Vilnæ.*

Osmianenſis Districtus *Osmianæ.*

Lidenſis Districtus *Lidæ.*

Wilkomirienſis Districtus *Wilkomiriæ.*

Braclavienſis Districtus *Braslaviæ.*

Trocenſis Palatinatus in Civitate *Troki.*

Grodnenſis Districtus *Grodnæ.*

Caunensis Districtus *Caunæ*.
Vpitensis Districtus *Ponienwiezyæ*.
Samogitiæ Ducatus conventus suos habet *Rosienis*.

Smolenscensis Palatinatus
Starodubensis Districtus
{ *Vilnæ* durantibus induciis cum Moscovitarum Duce per Constitut. Anni 1667. *pag.* 78

Polocensis Palatinatus *Polociæ*.
Novogrodensis Palatinatus *Novogrodici*.
Slonmiensis Districtus *Slonimi*.
Wolkovisciensis Districtus *Wolkowisciæ*.
Witepscensis Palatinatus *Witepsciæ*.
Otszanensis Districtus *Orszæ*.
Brescensis Palatinatus, *Bresciæ* in Lithvania.
Pinscensis Districtus *Pinsci*.
Mscislaviensis Palatinatus *Mscislaviæ*.
Minscensis Palatinatus *Minsciæ*.
Mozirensis Districtus *Moziriæ*.
Rzeczycensis Districtus *Rohaczyviæ*.
Livoniæ Palatinatus Comitia particularia habet *Duneburgi* ex Constitutione anni 1673. *pag.* 24. quod confirmatum est Constitut. anni 1677. *pag.* 35.

VI. Antequam Conventus particulares enumeratis in locis agantur, mitti solent

solent literæ Regiæ ad Senatores Regni, quibus ad Comitia invitantur. Mitti etiam consueverunt Universales literæ ad Officia Castrensia singulorum Districtuum, duabus vel tribus hebdomadis ante Conventus illos particulares. (Ipsa vero Comitia indici debent sex hebdomadis post Conventus particulares, ut vult Constitutio anni 1613. *pag.* 10. & Statutum Lithvanicum *cap.* 3. *part.* 6.) Universales illæ literæ posthæc ab officio castrensi per ministerialem, qui Polonis *Wozny* vocatur, mittuntur ad Principes, Magistratusque omnes; in foris etiam urbium oppidorumque per eundem Ministerialem sive Præconem alta voce publicantur & templis ubique affiguntur. In his literis Rex Senatoribus & Nobilitati proponit futurorum Comitiorum causas. Mittitur præterea à Rege Nuncius ad hos Conventus Particulares cum peculiari instructione, in qua specialius deliberanda proponuntur. Convenire autem die à Rege præfixo in locis consuetis ex legibus debent non tantum Nobiles, sed etiam Episcopi, Palatini, Castellani aliique Magistratus omnes ejus Districtus vel Palatinatus, in quo Conventus celebratur. *Vid.* Constit. an. 1510. apud Herburt. *in Statuto Polonica lingua scripto*

Universales literæ.

Nuncii Regii ad Conventus particulares missi.

Ad conventut Particulares & Senatores pertinent.

scripte pag. 208. & in Latino exemplari pag. 93. tit. Comitia. Conf. Statutum Lithvanicum *cap. 3. art. 6. pag. 52. ubi & alias Constitutiones subjunctas reperies.* Interea dum Nobilitas ad Conventus hos particulares confluit, Capitaneus ejus loci suum cuilibet assignat hospitium ex Constitutione Sigismundi Augusti de Anno 1565. *pag. 85.* Quando Equestris Ordo jam in locum Conventus confluxit, priusquam ad Consultationes descendatur, à sacris fit initium. Prima deinde cura est circa electionem Marschalci sive idonei Conventus illius Directoris, qui eadem fere munia obit, quæ Marschalcus Nunciorum Terrestrium ad Comitia generalia confluentium in Conclavi Nunciorum, & Marschalcus Regni in Senatu tempore Comitiorum obire solens. Sed in Magno Ducatu Lithvaniæ hic discrimen aliquod observamus, quoniam non ubique semper novus eligitur Conventuum particularium Director. Nam in Districtibus, qui Palatinatibus adjunguntur, quosque paulo ante enumeravimus, nempe in Osmianensi, Lidensi, Wilkomirensi, Braslavensi, Grodnensi, Caunensi, Upitensi, Starodubensi, Slonimensi, Wolkoviscensi, Orszanensi, Pinscensi, Mozirensi, Rrzczycensi perpetui sunt Mar-

Capitaneus hospitia assignat.

Marschalci Conventus particularis.

In Lithvania perpetui sunt Marschalci.

Marschalci, qui hoc munere ad dies vitæ fungunter, tituloque Marschalcorum ubique utuntur, ut inter alia documenta etiam ex variis subscriptionibus liquet. *Conf.* Albertus Alexander Paprocki *in Narratione Historica Originis Stemmatis Trzygtow.*

Electo Marschalco Nuncius Regis ad Conventum illum particularem missus à primo Senatore vel officiali excipitur & honore primi loci afficitur. Hic igitur causas Comitiorum exponit, instructionemque suam post habitam orationem Nobilitati prælegit. Attamen notandum est, ad quosdam particulariſſimos Conventus Nuncium à Rege non mitti. Exempli gratia, quando Zatorienſis Conventus ante generalem Palatinatus Cracovienſis Conventum habendus est, tunc Rex tantum Instructionem mittit ad Capitaneum Oswiecimensem, ut Equestris Ordo sciat de quibusnam rebus sit consultandum. *Vid.* Constitut. An. 1581. *pag. 375. tit. Seymik &c.*

Nuncius Regius deliberanda proponit.

VII. Legatione Regia audita, aut etiam Instructione tantum Regia perlecta, consultat præsens Nobilitas de Rebus à Rege partim in literis universalibus, partim per Nuncium & in Instructione propositis: deinde etiam de aliis rebus, in futuris Comitiis Regni & Magni Ducatus

Consultationes Nobilium in Conventibus particularibus.

Lithvaniæ generalibus, nomine totius Palatinatus aut Diſtrictus illius, ubi conventus agitur, proponendis. Suffragia non eodem ubique ordine dantur, quia non ubique iidem reperiuntur Magiſtratus. In Magno Ducatu Lithvaniæ hic præſcribitur Ordo, ut primum ſuffragium habeat Epiſcopus, deinde ſubſequantur Palatinus, Caſtellanus, Marſchalcus Diſtrictus illius, Succamerarius, Vexilliſer, Judex, Subjudex, Tribunus, Dapifer, Subdapifer Notarius Terreſtris; hos tandem excipiant Magiſtratus Caſtrenſes, aliique Barones & Nobiles. ut habetur in Statuto Lithvanico *cap. III, art. 6.* Verum recentioribus Conſtitutionibus & hic ordo mutatus eſt. Nam præterquam quod Tiwuni in Palatinatibus quibusdam, omnes officiales Terreſtres præcedunt, multi etiam Magiſtratus Terreſtres Caſtrenſibus Magiſtratibus poſtpoſiti ſunt Conſtitutio a. 1677. *p. 18.* de quo jam ſupra *lib. II. cap. IV. num. V.* egimus, adeoq; hic repetere ſupervacaneum ducimus. Ex iisdem autem, quæ jam citatato capite IV. propoſita ſunt, elucet, quo ordine Nobiles in Regno ſententias dicant. Hic unicum tantum repetimus, quod etiamſi Magiſtratus Terreſtres Caſtrenſibus præferantur, Capitaneus tamen locum ſuum

Ordo ſuffragiorum.

ſuum in Conventibus particularibus aliisque congreſſibus habeat proxime poſt Succamerarium ante Vexilliferum & Judicem Terreſtrem. *Vid.* Conſtitut. *an. 1613. pag. 20. an. 1647. pag. 18. an. 1658. pag. 15.* Poſtquam in certa puncta conſenſerunt omnes, conſignantur illa trutinanturque iterum ab omnibus, donec tandem conſenſu communi capita certa ſtatuantur. Hunc Actum moderari juſſi ſunt Senatores non in hoſpitio, ſed in templo, ut variæ turbæ, quæ alioquin excitari ſolent, hoc modo evitentur. Receperunt etiam hoc Palatinatus Pruſſici & Lithvanici. In Majore minoreque Polonia, licet hoc Anno 1616. receperint Cracovienſis, Poſnanienſis & Caliſſienſis Palatinatus, ut ex dicti anni Conſtitutionibus *tit. Sposob concludowania pag. 11.* conſtat, biennio tamen poſt, nempe anno 618. hoc iterum repudiarunt Palatinatus Poſnanienſis & Caliſſienſis. *Vid. Conſtitut. ejus anni pag. 6.* Subſcribunt conſcriptæ dicto modo Equeſtris ordinis placita Senatores & Marſchalcus Conventus illius particularis, ut Conſtitutio anni 1616. *pag. 11.* de Cracovienſi, Poſnanienſi & Caliſſienſi Palatinatibus agens, hoc requirit.

Conventus Particulares ubinam habeantur.

VIII. His ita peractis eliguntur Nuncii

Nuncii Terreſtres eliguntur pluralitate ſuffragiorum.

cii Terreſtres, ſive Delegati Provinciales ad Comitia generalia mittendi. In electione vero ipſorum per totum Magnum Ducatum Lithvaniæ pluralitas ſententiarum obtinet, ut vult Conſtitutio anni 1613. *pag.* 40. In Regno cum antea omnium & ſingulorum conſenſus requiſitus fuerit, ſenſim ob varia incommoda Palatinatus pluralitate ſuffragiorum Nuncios eligere cœperunt. Et quidem Palatinatus Maſoviæ hoc ipſum jam ante Lithvanos receperat Anno 1398. ut Conſtitutiones dicti anni *pag.* 702. teſtantur. Palatinatus autem Kiovienſis, & Pruſſici Palatinatus, & Mielnicenſis Diſtrictus eodem anno ſimul cum Lithvanis hunc morem receperunt, ut habent Conſtitutiones anni 1613. *pag.* 13. & *pag.* 24. Poſtea anno 1631. hoc ipſum toti Palatinatui Podlachiæ indultum eſt, ut pluralitas calculorum ederet Delegatos Provinciales ad Comitia mittendos. *Vid. Conſtit. an.* 1631. *pag.* 34. Similiter jam antea anno 1611, hoc ipſum, ut pluralitate ſententiarum eligerentur Nuncii, receperunt Palatinatus Siradicenſis cum Terra Vielunenſi, & Cracovienſis Palatinatus, ut & terra Chelmenſis in Palatinatu Ruſſiæ. *Vid.* Conſtitut. anni 1611. *pag.* 21. Conceſſum id quoque eſt Palatinatui Ravenſi Conſtitutione anni 1667. *pag.* 18. Denique hunc morem Nuncios per plura ſuffragia eligendi more Majoris Poloniæ receperunt etiam Breſtenſis & Inovladislavienſis Palatinatus, ut eſt in Conſtitutione anni 1685. *pag.* 19. Hoc autem in plerisque allegatarum jam Conſtitutionum ſtatuitur, ut poſſeſſionati tantum Nobilis ſententia in eligendo Nuncio valeat: in quibusdam etiam additur Nuncium ipſum debere eſſe poſſeſſionatum. Ad numerum Nunciorum quod attinet, ſciendum eſt in Magno Ducatu Lithvaniæ ex ſingulis Diſtrictibus, ubi judicia Terreſtria habentur, binos eligi Nuncios ut ſtatuitur in Statuto Lithvanico *cap. III. art.* 6. & 7. In Palatinatu Lublinenſi antea duo mitti ſolebant, ſed anno 1654. conſtitutum eſt, ut tres mitterentur, videlicet ex ſingulis Diſtrictibus illius Palatinatus (Lublinenſi, Vrzendovienſi & Lukovienſi) unus. *Vid. Conſtitut. dicti anni pag.* 15. In Palatinatu Czernichovienſi, mitti jubentur duo ex Diſtrictu Novogrodenſi Severiæ, in Conſtitut. an. 1635. menſ. Februar. & Mart. *ante med. tit. Ordinatia.* Palatinatus Podoliæ ſex Nuncios antea ſolebat mittere, ut teſtantur Acta Comitiorum anni 1685. *ad diem* 27. *Martii.* De aliis Palatinatibus non ex-

Quinam dent ſuffragia, & quis ſit Marſchalci ſtatus & conditio.

Numerus Nunciorum ex ſingulis Palatinatibus & Diſtrictibus.

tant certæ leges in Volumine Constitutionum, sed quilibet Palatinatus antiquas consuetudines observat, ad quas jam olim Sigismundus I. in Comitiis Cracovienſibus anno 1540. provocavit his ferè verbis: *Ad Comitia Regni non plures Nuncii eligantur, quam ut olim eligi consueverunt, & tales, quibus literes judiciariæ in Conventu non intercedant.* Vid. Herburt. *in Statuto. voce: Nuncii. pag. 304. seq.* Mitti autem solent ex Palatinatu Posnanienſi nuncii duodecim, ex Siradienſi quatuor, ex terra Vieluneſi duo, Palatinatu Lancicienſi quatuor, Breſtenſi & Inovladislavienſi quatuor, ex terra Dobrinenſi duo ex Palatinatu Plocenſi tres, ex Masovienſis Palatinatus ſingulis decem terris bini. Ex Palatinatu Podlachiæ ſex, ex Ravenſi ſex, ex Cracovienſi ſex, Sendomirienſi ſex, Russiæ quatuordecim, Belzenſi quatuor, Kiovienſi ſex, volynienſi ſex, Braclavienſi duo Livoniæ ſex. *Vid.* Nic. Chwalkowskci *Jur. Publ. Polon. cap. 8. pag. 175. seqq. edit. recentioris.* In Prussia nunquam fuit determinatus Nunciorum Terreſtrium numerus, ideoque plurimi ſemper ad Comitia provinciæ hujus Delegati mittuntur. Non enim in

In Prussia numerus Nunciorum non est determinatus.

uſitatum eſt viginti, triginta & plures mittere. Immò An. 1685. ſeptuaginta amplius Nuncii fuerunt deſignati. Frequenter autem in Comitiis multi conqueruntur, quod ex multis Palatinatibus, præſertim ex Maſovia, plures mittantur, quam per antiquas conſuetudines licet. Quod ſi autem numerum illum qui ordinarius eſt, reſpiciamus, in univerſum centum & ſeptuaginta quatuor Nuncii Terreſtres in Comitiis numerantur, præter Pruſſicos, quorum numerus non eſt definitus. Numero Nunciorum expenſo, cætera quoque Nunciorum requiſita conſideremus. Non poſſunt in Delegatos Provinciales eligi Senatores, quamvis antea per pravam conſuetudinem ex Caſtellanorum ordine non raro ſint ad hoc munus lecti, ut teſtis eſt Chriſtophorus Warſevicius *lib. 1. de Optimo Statu libertatis pag. 107.* Hoc obſervatur, ut majoris auctoritatis gratia Nuncii plerumq; eligantur ex iis, qui in dignitatibus ſunt conſtituti, nempe ex Magiſtratibus (qui ſunt extra ordinem Senatorium) Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ, ut ſunt Dapiferi, Pincernæ, Gladiferi, Stabuli præfecti aliique Magiſtratus: Item ex magiſtratibus ſingulorum Diſtrictuum & Palatinatuum, ut Succamerarii, Capitanei, Vexilliferi

Nunciorum requiſita.

liferi aliique Deinde in Legibus cavetur, ne Nuncii eligantur, qui in Comitiis item vel aliud privatum habent negotium, & si tales contradicentibus quibusdam eligantur, ne locum in Comitiis habeant. *Constitut. anni 1601. pag. 757.* Conf. Cromer. *lib. II. Descript. Polon. pag. 201.* Excluduntur ex numero Nunciorum Terrestrium etiam Judices sive Assessores, sive ut vulgò vocantur, Deputati summorum Tribunalium. *Constitut. 1616. pag. 3.* Præterea hinc excluduntur Exactores contributionum (*Proborcy*) aliique qui publicos Reipubl. proventus administrant, nisi facta plenaria satisfactione thesauro, obtentaque quietantia à Thesaurario. Si contingat eos à suis districtibus eligi, in Comitiis non debent admitti, per Constitut. *An. 1631. pag. 34. an. 1633. pag. 20. an. 1661. inter Constitut. Lithu. pag. 13. Anno 1679. pag. 9.* Sed etiam hoc de nunciis Terrestribus notandum est, quod ipsis ad Comitia proficiscentibus constituta sint certa salaria, ut ex Constitutione anni 1540. manifestum est apud Herburt. *in Statuto tit. Nuncii pag. 304.* Conf. Cromer *lib. II. Descript. Polon. pag. 205.* Statut. Lithvan. *cap. III. art. 7. p. 55.* Tandem notetur, morem illum Nuncios terrestres ad Comitia generalia mittendi

Salaria Nunciorum.

Nuncii tempore Casimiri Jagellonidis ad Comitia mitti cœperunt.

tendi Sec. XV. sub Casimiro Jagellonide cœpisse atque invaluisse. Cum enim finito tredecim annorum bello in Prussia contra Cruciferos gesto, tributum ad exsolvenda stipendia à Nobilitate minoris Poloniæ exigeretur, non abnuebat id quidem Equestris ordo, sed sine majoribus Polonis illud sciscendum non putavit; quare placuit è Palatinatibus sive Satrapiis Legatos ad Comitia Petricovienſia mitti, qui decernendi in commune cum cæteris moderati tributi potestatem haberent. Hoc postea sic inolevit, ut sine iis Legatis, sive Nunciis Provincialibus nulla legitima Comitia haberentur, neque tributum imperari, ac ne lex quidem ulla fieri posse videretur. *Vid.* Cromerus *lib. XXVII. de Ort. & Reb. gest. Polon. pag. 779.* Neugeb. *lib. VI. Hist. Polon. in Casimiro Jagellonide pag. 391. seq. & pag. 499.*

IX. Actis dicto modo Conventibus particularibus (quæ ne ultra quatriduum protrahantur, cavetur in Statuto Lithvanico *cap. III. art. 6.*) antequam ad Comitia Regni universalia Senatores & Nuncii pergant, adhuc tribus hebdomadis ante Comitia Regni & Magni Ducatus Lithvaniæ generalia, sive, ut ea paulo ante vocavimus, universalia, certis in loci

Conventus Provinciarum generales.

locis ad Conventus singularum gentium generales (Polonis vocantur *Seymiki generalne*) convenire debent, ut leges requirunt. Et quidem Majoris Poloniæ Senatores cum Nunciis Terrestribus convenire jubentur COLI. In Minore autem Polonia Senatores & Nuncii ex omnibus Palatinatibus & districtibus minoris Poloniæ CORCINI, quæ & NOVA CIVITAS appellatur. *Constitut. Anno 1613. pag. 10.* In Magno Ducatu Lithvaniæ antea convenire solebant WOLKOWISCIÆ, ut habet Constitut. anni 1573. *pag. 255.* Postea vero SLONIMI. *Vid.* Statut. Lithvan. *cap. III. art. 8. pag. 56.* & Constitut. anni 1631. *pag. 40.* In Prussia Conventus ejusmodi generales habentur GRVDENTI & MARIÆBVRGI alternatim, de quibus paulo post fusius acturi sumus. Ad Conventum Corcinensem in minore Polonia pertinent Cracovienſis, Sendomirienſis, Russiæ, Podoliæ, Belsenſis & Lublinenſis Satrapiæ. Ad Majoris Poloniæ conventum generalem referuntur Posnanienſis, Kalisienſis, Siradienſis, Lancicienſis, Brestenſis, Inovladislavienſis, Plocenſis & Ravenſis Palatinatus cum Vielunenſi & Dobrinenſi terris ut hoc Cromerus tradit *lib. II. Descript. Polon. pag. 202.* Ad Conventus Prussicos generales pertinent tres Palatinatus sive tota Prussia Regia, nempe Palatinatus Culmenſis, Mariæburgenſis & Pomeraniæ, ut & Episcopus Varmienſis. Reliqui Palatinatus qui in hac generali divisione non commemorantur peculiares habere aut habuisse videntur conventus generales, licet hoc de quibusdam tantum ex legibus probari possit. Nimirum in Masovia Conventus omnium decem terrarum generales haberi debent WARSAVIÆ, ut vult Constitutio anni 1565. *pag. 84.* In Interregno Anni 1673. Archiepiscopus Gnesnenſis in literis suis universalibus Palatinatui Podlachiæ indixit Comitiola generalia simul cum Palatinatu Masoviæ in urbe Varsavienſi celebranda, quod non reperitur in aliis Archiepiscoporum Gnesnenſium universalibus de an. 1632. & 1648. Aliquando etiam Palatinatus Podlachiæ in suo Palatinatu elegit sibi Comitiola generalia Post-Comitialia, ut ex Declarationibus Palatinatuum anni 1635. apparet. In Palatinatu Volhyniæ secundum Privilegium Incorporationis An. 1569. datum, prius Conventus Particulares consuetis in locis agi, deinde vero Nuncii ex toto Volyniæ Palatinatu VLODIMIRIÆ convenire debeant. *Vid. Incorporatio Palatinatus*

Conventus Majoris Poloniæ Colenſis.

Conventus Minoris Poloniæ Corcinenſis.

Conventus Lithvaniæ Slonimenſis.

Conventus Prussiæ Grudenti & Mariæburgi.

Conventus Masoviæ generalis.

Conventus Podlachiæ generalis.

Conventus Volyniæ generalis.

natus Volhyniæ in Volum. Constitut. pag. 160. Sed Conventus hi integrarum gentium & quorundam Palatinatuum generales excepta Prussia jam fere nunquam habentur, partim propterea, quod conventus particulares ob urgentes necessitates consueto tempore, nempe sex hebdomadis ante Comitia Regni generalia, haberi non possunt, sed brevius sæpe tempus constituitur, adeo ut Conventibus illis generalibus nullum tempus relinquatur; partim etiam quod non adeo necessarii Conventus illi esse putentur, atque Conventus Particulares. In Constitutionibus tamen publicis sæpius inculcatur, ut Conventus illi generales habeantur. Ut enim antiquiores Leges omittam, extant ea de re Constitut. anni 1609. *int. Seymiki generalne.* anni 1613. *pag. 10.* anni 1631. *pag. 40.* Conf. Statut. Lithvan. *cap. III. art. 8.* Quin etiam in Comitiis anno 1678. Grodnæ habitis urgetur, ut Conventus Magni Ducatus Lithvaniæ generalis semper Comitia Regni & M. Duc. Lithv. generalia duabus hebdomadis præcedat, & Slonimi habeatur. *Vid.* Constitut. Lith. de an. 1678. *pag. 12.* Celebratus etiam est ille conventus Slonimensis, ante Comitia Regni generalia Anni 1685. qui tamen à quibusdam Polonis

lonis est impugnatus, Lithvanis eum defendentibus, ut acta Comitiorum illorum testantur.

X. Sed de Prussiæ Regiæ Conventibus particularibus & generalibus speciatim quædam nobis notanda erunt. Cum habenda sunt Comitia Regni generalia, mittuntur ad duos Prussiæ Episcopos, nempe Varmiensem & Culmensem, & ad omnes alios Consiliarios, ut ad Culmenses, Mariæburgenses & Pomeraniæ Palatinos, Castellanos & Succamerarios, ut & ad Thorunensem, Elbingensem & Gedanensem urbes singulæ literæ, quæ omnes monent, ut more consueto certis in locis conventus particulares in singulis Palatinatibus & districtibus agantur. Immo tales literas etiam Rex ad urbes Prussiæ minores mittit, illasque simul ad Conventus dictos convocat. Acceptis illis literis, rursus Palatini quisque in suo Palatinatu universalis suo nomine scriptas dimittunt, ut in urbibus & aliis consvetis in locis publicentur & affigantur. In his iterum Palatini Episcopum, Castellanum, succamerarium, Nobilitatem & urbes Prussicas ad Conventus tum particulares tum generalem aut Grudenci aut Mariæburgi secundum alternatam habendum certo tempore determinato

Prussici Conventus.

Literæ Regiæ.

vitant. Tum Conventus particulares à Nobilitate aguntur in Palatinatu Culmenſi *Kovaleviæ*, quo etiam Nobilitas Michalovienſis confluit; in Palatinatu Mariæburgenſi. *Stumæ;* in Palatinatu autem Pomeraniæ prius in ſingulis ſex diſtrictibus, poſtea *Stargardiæ*, quo Nobilitas Pomeranica, actis prius Conventibus Diſtrictuum particularibus ad Conventum Palatinatus totius Pomeranici generalem ſe confert. Inde tandem omnes totius Pruſſiæ ordines ad Conventum Pruſſiæ generalem Grudentium, aut Mariæburgum, prout hanc vel illam urbem ordo tangit, pergunt. In loco Conventus generalis antequam publice inter ordines Conſultationes inſtituantur, Delegati Elbingenſes & Gedanenſes, Delegatos Thorunenſes conveniunt, itidemq; Inſtructiones ſuas conferunt. Conventus omnium ordinum initium fit à ſacris, quibus rite in templo peractis itur ad ipſas conſultationes inſtituendas in Curiam Civitatis. Tum præparatoriis quibusdam factis Nuncius Regius (ad quem à Rege literæ Polonico, Credentiales autem Latino idiomate exaratæ mittuntur) in plenum omnium Pruſſiæ Statuum conſeſſum ſolenni cum pompa per Succameraraios & aliquot Delegatos Civita-

Conventus particulares in diſtrictibus.

Conventus Palatinatus Pomeranici generalis.

Conventus Pruſſiæ generalis Mariæburgi aut Grudenti inſtituti.

Delegati urbium majorum Inſtructiones ſuas conferunt.

Nuncius Regius auditur.

vitatum multosque alios ex Equeſtri Ordine ex hoſpitio ſuo in Curiam plenumque Ordinum omnium conſeſſum deducitur. Facta ibidem Regio nomine propoſitione, Legatus eâdem cum pompa domum reducitur, nec poſtea in Conſeſſum Ordinum, niſi ſub ipſum Conventus exitum, venit, eodem modo ſolenniter eo deductus. Poſt primum autem illum Regii Nuncii diſceſſum totus Ordinum Pruſſiæ Conſeſſus in duo conclavia, alterum ſuperius, inferius alterum, dividitur. Ad ſuperius pertinent duo Epiſcopi, tres Palatini, tres Caſtellani, tres Succamerarii, & Civitatum trium majorum Delegati, ſive, ut communiori ab ipſis Ordinibus vocabulo vocantur, Internuncii. Hic ad caput menſæ aſſident duo Epiſcopi: Ex altera parte menſæ Palatini, Caſtellani & Succamerarii: ex oppoſito vero ipſorum locum habent Civitatum majorum Internuncii, ita ut primo loco Thorunenſes, deinde Elbingenſes & poſtremo Gedanenſes menſæ aſſideant. Ad conclave inferius pertinent primum Nobilitatis Nuncii in Conventibus Palatinatuum Particularibus electi, deinde etiam Civitates Minores. Magna quidem contentione quondam hæc controverſia agitabatur, utrum Nobili-

Conclavia dividuntur.

Civitates Minores pertinent ad conclave inferius.

bilitas & Civitates minores ad Consilia hæc publica admitti deberent, ut videre licet ex Schützii *lib. VIII. Chron. Pruss. fol. 358.* Tandem tamen & Equestris ordo & Civitates minores ad Comitia Prussica admitti cœperunt. Cromerus certe cum de Consilio Prussico ex Episcopis, Palatinis, Castellanis, Succamerariis & trium Civitatum Majorum Delegatis constante verba fecisset, addit: *Non ita pridem in Prussia quoque Nuncii Nobilitatis & minorum Civitatum in Comitiis adhiberi cœperunt tributi sciscendi causa: cujus decernendi potestatem neque Rex neque Consiliarii soli usurpant.* Hæc ille *in Descript. Pruss. circa fin.* Dissimulare tamen non possum, hodiernis temporibus solam Nobilitatem per Nuncios suos in hoc inferiore Conclavi suffragia ferre, omniaque consilia, exclusis Civitatibus minoribus, licet Regiis literis eo convocentur, expedire. Divisis ita Conclavibus & Marschalco sive Equestris Ordinis Directore electo Nobilitatis Nuncii instructiones suas à Fratribus sibi in Conventibus particularibus datas ordine punctatimque prælegunt. Lecto uno capite, si omnes in illud consentiunt, acclamatur undique *zgoda* i. e. *consensus* est. Si qui contradicere velint, petita prius à Marschalco Equestris Ordinis

Hodie sola Nobilitas in inferiore Conclavi consilia tractat.

Marschalco electo consilia tractantur.

dinis (solenni formula: *proszę o głos*) dicendi facultate, rationes suas proferunt. Tunc aut ipse Marschalcus, aut alii ingenio dexterrimi, non tamen nisi impetrata à Marschaco dicendi potestate, contradicentes ad concordiam reducere conantur. Si contrariam sententiam defendentes meliora svadentibus cedunt, scribit Marschalcus articulos illos separatim, in quos omnes consenserunt: controversa autem capita in peculiari charta consignata, *dogory*, id est ad superius conclave reservat. Collatis eo modo in inferiore conclavi omnium Palatinatuum & Districtuum Instructionibus, iterum duo illa conclavia conjunguntur. Ibi Marschalcus ad mensam Senatoriam considet, aliique juxta ipsum Nuncii quoad spacium supéresť: reliqui Nuncii in appositis subsellis sessum capiunt. Hic iterum puncta illa controversa eousque tractantur, donec in certa capita omnes Ordines consentiant. Posthæc Instructio per Secretarios Civitatum, maxime autem Thorunensem latino sermone (quo etiam idiomate Civitatum Internuncii sua suffragia ferunt & alia desideria in conclavi superiori proponunt) conscripta publice prælegitur, ubi iterum quædam adduntur, detrahuntur, mutan-

tur, prout Ordinibus placet, donec tandem ea omnium respondeat votis. Hæc Instructio datur in hoc ipso conventu recens electis Nunciis (quorum etiam nomina Instructioni inseruntur) ad Comitia Regni & Magni Ducatus Lithvaniæ generalia euntibus. Tum demum Ordines Prussiæ Varsaviam, aut alium locum, ubi Comitia habenda sunt, petunt, ita tamen, ut Succamerarii & Civitatum majorumi Internuncii eo se tanquam Consiliarii Prussici non conferant, adhuc sibi jus de rebus Prussicis in sola Prussia consultandi reservantes. Constat enim, Prussos quondam, cum se Casimiro Jagellonidi Poloniæ Regi subjecissent, noluisse de Republ. sua in publicis Regni Comitiis consultari, idcirco continuis precibus Regem fatigasse, ut de Salute Prussiæ consultaturus in Prussiam veniret, ibique secum consilia conferret. Tandem tamen Episcopi, Palatini, Castellani & Nobilitatis Delegati eo fuerunt adducti, ut Comitia Regni Poloniæ generalia frequentarent. Quando igitur hodie Succamerarii Prussici in Comitiis Regni Generalibus in Conclavi Nunciorum Terrestrium comparent, non faciunt hoc, ut sunt Succamerarii & Consiliarii Prussici, sed ut Nuncii a Fratribus suis electi.

Prussi antea in Prussia tantum de rebus Prussicis consultabant.

Sed

Sed de rebus Prussicis alibi ex professo à nobis actum est. *Vid.* Privilegium Incorporationis anno 1454. datum *inter Jura Municipalia Prussiæ.*

XI. Ex dictis jam liquido patet, quam sollicito Equestris Ordo res suas agat, antequam ad Comitia generalia confluat. Non sufficit enim ipsi uno in loco de negotiis ad publicam Reipubl. salutem facientibus deliberare, sed duobus minimum in locis de iisdem agit. Imo quibusdam in Provinciis ter convenire solet Nobilitas, ut ex jam dictis elucet. Sic enim Oswiecimensis & Zatorienſis Ducatus agunt prius Conventum particularem in oppido Zator. Deinde Nuncius ex his Ducatibus pergit ad Comitia Palatinatus Cracovienſis generalia (quæ Conventus Zatorienſis tribus antea diebus antecedebant, per Constitut. anni 1681. *pag. 375.* & An. 1616. *pag. 20.* nunc autem octo diebus præcedere debet, ut vult Constitutio anni 1635. *tit. O Seymiku Zatorskim*) & tandem tertio idem Nuncius Zatorienſis pergit, aut saltem pergere debet, cum aliorum Palatinatuum minoris Poloniæ Nunciis ad Conventum Crocinenſem; Similiter Terra Halicienſis & Chelmenſis agunt primo Conventus particulares in suis quæque

Aliquot Conventus Antecomitiales aguntur.

Yy 4 ter-

terris: deinde mittunt Nuncios suos ad Conventum totius Russiæ Palatinatus generalem, qui Visnæ haberi solet. *Vid.* Constitut. *an. 1563. pag. 46. An. 1581. pag. 376. an. 1616. pag. 27. an. 1635. pag. 36. ut. Seymiku Wisnienskiem.* Conf. Cromer. *lib. II. Descript. Polon. pag. 201.* Tandem hi ipsi Nuncii Chelmenses & Halicienses ad Conventum generalem minoris Poloniæ Corcinum ire in legibus jam supra citatis jubentur. Ad minorem enim Poloniam hoc in casu Palatinatum Russiæ pertinere jam supra ex Cromero docuimus. Non secus se res in Prussia habet. Nam ibidem Palatinatus Pomeraniæ primo agit Conventus particulares in singulis Districtibus. Deinde mittit Nuncios suos ex omnibus districtibus suis ad Conventum totius Palatinatus Pomeraniæ generalem Stargardiam, unde tandem Nuncii ad conventum totius Prussiæ generalem eunt; id quod hodieque in Prussia semper observatur. Sed jam ad ipsa Comitia Regni generalia properemus.

XII. Dum ad Comitia (Poloni vocant *Seym Walny*) Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ generalia confluunt Ordines, nempe Rex, Senatores & Nuncii Terrestres, (inter quos etiam Nuncii Cracovienses & Vilnenses urbium,) Marschalcus Regni supremus, vel in ejus absentia Marschalcus Curiæ Regni, ut Oeconomus Regni, cuncta disponit, pretia rerum venalium constituit, hospitia Legatis exterorum Principum aliisque distribuit, jus quoque tempore Comitiorum omnibus exteris aliisque dicit. *Vid.* Cromer. *lib. II. Descript. Polon. pag. 244.* Krzystanowicz & alii: Si Comitia in Magno Ducatu Lithvaniæ celebrantur, tunc Marschalco Magni Ducatus Lithvaniæ supremo, & in ejus absentia Marschalco Curiæ Magni Ducatus Lithvaniæ, hæc munia incumbunt. Præfinito Comitiis generalibus die, à sacris fit initium. Re sacra solenni more peracta & concione audita secedunt Senatores in Senatum ibique Regem salutant. Nuncii autem Terrestres in libertatis suæ sacrarium, sive in conclave Nunciorum (Polonis *Izba Poselska* vocatur) sese conferunt. Hic ille qui fuit in proxime præcedentibus Comitiis Marschalcus, sive Director Collegii Nunciorum Terrestrium, interea omnia dirigit, donec novus Marschalcus plurimorum suffragiis eligatur. Si autem prior ille Marschalcus aut mortuus aut in Ordinem Senatorium interea cooptatus fuerit, solet initio Comitio-

Marschalci munia ante Comitia.

Initium Comitiorum.

Senatus salutat Regem.

Nuncii in Conclavi. Nunciorum eligunt Marschalcum.

mitiorum alius quispiam ad tempus Marschalcus eligi, donec ex ea gente, quam tangit Ordo, novus Collegii Nunciorum eligatur Director. Exemplum hujus rei habemus in Comitiis anni 1677. Cum enim Nicolaus Hieronymus à Granow Sieniawski Comes in Szklow & Myszinow Director Nunciorum in Comitiis An. 1676. celebratis ad Senatoriam dignitatem evectus creatusque esset Marschalcus Curiæ Regni, non intravit anno 1677. conclave Nunciorum, sed electus est alius Marschalcus ad tempus, donec munus hoc tandem ad Wladislaum Michaelem Skoroszewski Vexilliferum Posnanienſis Palatinatus deferretur. Sin autem in ipsis Comitiis Marschalco Equestris Ordinis dignitas Senatoria conferatur, functionem suam in Conclavi Nunciorum non intermittit, sed ad exitum usque Comitiorum Collegium illud dirigit. Exemplo est idem ille Hieronymus à Granow Sieniawski, qui licet Anno 1676. in Comitiis Coronationis Serenissimi Regis Marschalcus Curiæ Regni creatus esset, per totum tamen illud Comitiorum Coronationis tempus Directoris Nunciorum Provincialium munere functus est, licet postea. Anno 1677. ut jam Senator, conclave Nunciorum non sit ingressus, ut antea jam dictum est. Alii autem Nuncii si durantibus Comitiis ad Senatoriam dignitatem evehantur, statim Collegio Nunciorum, cujus hucusque membra fuere valedicunt, locumque sibi in Senatu assignatum occupant. Sed jam ad electionem Marschalci revertimur, de qua primo Nuncii Terrestres sunt soliciti. Non solet autem Marschalcus ex una semper gente eligi, sed per gentes alternatim. Primo enim ex Minori, deinde ex Majori, Polonia & tertio tandem ex Magno Ducatu Lithvaniæ Marschalcus Equestris Ordinis eligitur. Marschalco plurium calculis electo, baculum, insigne muneris illius, solenniter tradit prior Marschalcus oratione ad hoc ipsum accomodata: cui deinde recens electus ille Marschalcus gratias pro fideliter in præcedentibus Comitiis administrato munere agit. Aliquando autem, si Marschalcus prior male munere suo functus esse putatur, exiguntNuncii ab ipso rationes officii male gesti. Antea in Comitiis Directores Delegatorum Provincialium nullo jurejurando obligabantur, licet hoc ipsum An. 1666. mense Martio, irrito tamen conatu, fuerit tentatum. *Vid.* Diar. Europ. *Continuat. XIV. pag. 68.* Immo Anno 1667. multæ in Comi-

Iusjurandum Nunciorum.

Comitiis non solum de Marschalci, sed & Nunciorum Terrestrium jurejurando controversiæ fuerunt agitatæ, quas vide in Diario Europæo ad dict. an. *Continuat. XVI. pag. 3. fin.* Sed tamen nihil effectum est. In Interregno post spontaneam Sereniſſimi Joannis Casimiri Regis Poloniæ cessionem omnes Senatores, Delegatique Provinciales jurejurando fidem Reipubl. obstrinxerunt; ubi & Marschalcus Equestris Ordinis juravit, *quod à nemine nisi ab Equestri Rota dependere, cum nemine Competitorum sive Candidatorum Regni sive per subordinatos homines alios consilia conferre; aliorum etiam Consilia Reipublicæ noxia Ordinibus manifestare velit. Item quod munera eo nomine neque à Civibus neque ab externis acceperit, neque in posterum sit acceptarus, neque promissis eorum inductus, eos ad Regnum promoturus; porro quod instrumentum authenticum liberæ Electionis nemini sit subscripturus sine consensu totius Rotæ Equestris,* velut hoc jusjurandum Polonicis verbis conceptum reperitur *in Actis Electionis Regis Michaelis.* In Interregno etiam post obitum Regis Michaelis hæc formula Latino sermone fuit Marschalco Rotæ Equestris præscripta: *Ego N. juro Deo omnipotenti, quia in officio moderno Marschalcatus fidelis ero, nec instrumentum Electionis futuræ extradam, nisi ex legitimo consensu omnium & singulorum electo. Ita me Deus adjuvet & sancta crux Christi,* ut hoc jusjurandum in Actis Electionis Sereniſſimi Joannis III. habetur. Verum hæc ad Comitia alia sive Ordinaria sive extraordinaria trahi non debebant. Quare etiam in sequentibus Comitiis Anni 1670. 1673. 1676. nullum à Marschalco Equestris Ordinis Præstitum est jusjurandum. At vero in Comitiis Anni 1677. mense Januario & Februario habitis, post multas controversias hac de re agitatas, tandem certis legibus munus Marschalci jam esse circumscriptum videbatur, ut Diarium illorum Comitiorum testatur: Sed ab aliis hoc fuit impeditum, ne Constitutionibus Regni lex illa infereretur. Tandem in Comitiis Anni 1678. certa jurisjurandi formula in Constitutionibus est præscripta, secundum quam Marschalcus recens electus, antequam scipionem Marschalcalem accipiat, præeunte verba Marschalco superiorum Comitiorum, fidem suam Reipubl. adstringere debet. In eo autem jurejurando hæc continentur: *quod Marschalcus Nobilitatis nullam legem, nisi ad trinam interrogationem ab omnibus fuerit approbata, Voluminilegum*

Formula jurisjurandi, quod præstat Marschalcus tempore Interregni.

Formula Jurisjurandi quod Marschalcus Ord. Equestris præstare debet in Ordinariis Comitiis.

legum inferere: quod à nemine dependere: quod leges unanimi consensu approbatas cuivis ex Senatu & Nunciis, illud requirenti, cum sua subscriptione extradere; & denique quod easdem leges ad summum quarto die post Comitia finita Officio Castrensi offerre velit. Vid. Constitut. illius anni *statim ab initio*, ubi etiam sancitur, ut Electo Marschalco causæ Nunciorum, quibus controversia de loco in Conclavi Nunciorum mota est, dijudicentur.

Marschalcus Ordinis Equestris Regem salutat.

XIII. Electo à Nunciis Terrestribus Marschalco dijudicatisque Nunciorum controversorum causis, mittuntur ex Nunciis, ut Regem ea de re certiorem faciant. Tunc constituto à Rege tempore, Nuncii per Marschalcum Regni in Senatum introducuntur, ubi Regem Marschalcus Nobilitatis sive Nunciorum Terrestrium Director, solenni oratione salutat. Respondet ei nomine Regis in Regno Cancellarius, vel Pro-Cancellarius Regni: In Lithvania autem Cancellarius vel Procancellarius Magni Ducatus Lithvaniæ. Posthæc admittitur Marschalcus ad osculum Regiæ manus, & post ipsum singuli Nuncii à Marschalco suo ex schedula vocati. *Vid.* Diar. Europ. *Cont.*

Nuncii admittuntur ad osculum Regiæ manus.

Continuat. XX. pag. 79. & Continuat. XI. pag. 400. Salutato sic à Delegatis Provincialibus Rege, Consiliariis in Corona consedentibus adstantibusque pone Secretariis & Nunciis jam memoratis, puncta futuræ Deliberationis nomine Regis proponuntur. Et quidem in negotiis, quæ ad Regnum pertinent, Cancellarius Regni; in rebus autem quæ Lithvaniam tangunt, Cancellarius Magni Ducatus Lithvaniæ, proponit in medium, quibus de rebus Ordines in Comitiis præsentibus agere debeant. *Vid.* Constitut. *de an. 1673.* & Diarium Comitiorum *anni 1677.*

Propositio in Comitiis.

Posthæc jusjurandum Regium, & Pacta Conventa summariter collecta prælegunter, ut volunt Pacta Conventa Serenissimorum Regum Michaelis & Joannis III. §. *Przysięganaszą.* Lectio hæc fieri plerumq; solet per Referendarium Regni, quemadmodum Acta Comitiorum testantur. Hæc tamen solennitas in Comitiis Extraordinariis duarum vel trium hebdomadarum omitti consuevit, cujus rei documentum in Comitiis Anni 1677. habemus. Cum enim Ordines illa Comitia ultra duas hebdomadas non extendere sibi proposuissent, omissa est ab initio Pactorum Conventorum lectio ob temporis defectum; sed postea, prærogatis

Jusjurandum Regium & Pacta conventa prælegunter.

præ-

præter opinionem ultra tempus constitutum Comitiis, lecta quoque sunt publice Pacta Conventa. Inter Præliminaria Comitiorum numeratur etiam hoc, quod Marschalcus Nunciorum Terrestrium, statim initio Regem, volentibus ita legibus, orat, ut Dignitates & Magistratus vacantes aliis bene meritis conferat, siquæ jam paratum habet vacantiarum per singulos Palatinatus & terras à Nunciis Terrestribus consignatarum catalogum, publice eum prælegit. Tum Rex aut statim Dignitates illas bene meritis pro lubitu distribuit, aut negotium ob rationes varias ad aliquot dies differt; quo merita cujusque rectius ponderare queat. Post lectionem Pactorum Conventorum indicatosque Vacantes Magistratus, Senatores in præsentia Nunciorum Terrestrium suffragia sua expediunt, ex Constitut. Regis Stephani An. 1578. *pag. 328. seq. tit. Scrutinium.* Conf. Jauuszov. *lib. I. Constitut. Part. III. tit. 7. pag. 119.* In Comitiis, Anno 1607. celebratis, post propositionem, cum de Regia causa sententiæ essent dicendæ, Rex è Senatu discessit, ne sua præsentia Senatores à sententia libere dicenda deterrentur, teste Stanislao Lubienski *lib. III. de motu Civili pag. 115.* Primo hic loco sententias longis

Marschalcus à Rege petit, ut Dignitates vacantes aliis conferan

Suffragia Senatorum præsentibus Nunciis dicuntur.

gis sæpe orationibus dicunt Archiepiscopi & Episcopi, deinde Palatini, post eos Castellani & tandem Senatorii Ordinis Magistratus, nimirum Marschalci, Cancellarii, Thesaurarii, & Marschalci Curiæ. His omnibus, quæ hactenus diximus, multi sæpius conteruntur dies, præsertim quando inter Nuncios Terrestres magno animorum motu disceptatur, cuinam moderandi dirigendique sui Collegii partes deferri debeant. *Vid.* Stanisl. Lubienski Episc. Plocens. *in Profectione Sigismundi III. in Sueciam pag. 4.* Operum. Addantur & *Diaria Comitiorum.*

Ordo, quem in Sententiis dicendis observant Senatores.

XIV. Antequam ad Consilia tractanda Nuncii in conclave suum regrediantur, urgent denuo per Marschalcum suum, ut Rex Dignitates & Magistratus vacantes (nisi jam sint antea distributi) aliis bene de Republ. meritis conferat. Sic enim Constitutiones Regni disponunt, ut Rex extra Comitiorum tempus Dignitates & officia post fata eorum, qui illas Dignitates gesserunt, intra sex hebdomadas (antea hoc intra dimidii anni decursum fieri solebat) aliis Nobilibus benemeritis, possessionatis & quidem in eo Palatinatu, & terra etiam in quibus magistratu suo fungi debent Bona Terrestria possidentibus conferat. Si quæ

Vacantes Dignitates & Magistratus distribuuntus.

autem Vacantiæ paulo ante Comitia inciderint, eas, ad instantiam Nunciorum, ut statim in principio Comitiorum Rex aliis distribuat, volunt Constitutiones *anni 1567. pag. 280. & an. 1588. pag. 468. Conf. Pacta Conventa Regum recentiorum.* Sic etiam si Bona Terrestria jure Caducitatis, jure donato, inscripto seu alio quocunque modo ad Fiscum Regium juste & legitime fuerint devoluta, intra dimidii anni spacium ea Rex aliis Nobilibus confert: Sin autem paulo ante Comitia Fisco Regio accedant, statim sub initium Comitiorum hoc fieri debet, sed ita, ut qui beneficia id genus percipiunt, sint Nobiles Poloni vel Lithvani, vel ex Provinciis Regno Polonico annexis, alias exteris ea conferre leges prohibent. Cæterum Bona Civium in urbibus ad Fiscum Regium devoluta Rex etiam ignobilibus potest donare. Videantur Constitutiones paulo ante citatæ, & quæ nos supra tradidimus *lib. II. cap. II. n. X.* Renunciatio Dignitariorum & Officialium fit per Cancellarios, ut habetur in Pactis Conventis Joannis III. §. *Vacantiæ.* Hoc autem ita se habet: Marschalcus Nunciorum, quando primo Regem ea de re solicitat, tradit ei statim Catalogum vacantium Dignitatum & Magistratuum in

Bona ad Fiscum Regium devoluta distribuuntur.

Caduca in urbibus Bona etiam plebeis donari possunt.

Renunciatio Dignitariorum.

in Conclavi Nunciorum antea conscriptum. Tum Rex ponderatis cujusque ex Nobilitate meritis, Dignitates Ecclesiasticas & Seculares pro lubitu, cui vult, attribuit, jubetque duos Catalogos conscribi (si magnus est vacantium Dignitatum numerus, ut plerumque fit post diuturnius Interregnum) quorum alterum, in quo dignitates Regni Polonici conscriptæ sunt, Cancellarius Regni: alterum, in quo Dignitates Magni Ducatus Lithvaniæ distribuuntur, Cancellarius Magni Ducatus Lithvaniæ præsentibus Nunciis prælegunt. Illi, quibus dignitates Senatoriæ collatæ sunt, tempore commodo Regi publice in Senatu gratias agunt, ubi pro sua quisque devotione in Regem demissum animum suum testatur, adeo ut quidem etiam ad ipsum thronum accedant, ibique gratæ voluntatis signa edant. In renunciationibus Marschalcorum & Cancellariorum ritus quidam observari solent, quos ut cognoscamus, exemplum unicum de Marschalci renunciatione ex Piasecio apponere lubet. Sigismundus III. Rex Sigismundo Myszkovio contulerat dignitatem Marschalci in Regno supremi obnitente Petro Tylicio minore Cancellario, *qui vocatus à Rege ad tradendum illud officium,*

Renunciatio Marschalcorum & Cancellariorum.

cium, (ut ejus fuit muneris) valetudine infirma se excusavit; iterum tamen monitus, quod si non veniret, ipsemet Rex functionem renunciandi Marschalci obire vellet, vel invitus adfuit ac multa præfatus in laudem Myscevorum, nomine Regis baculum insigne illius Magistratus ipsi tradidit. Hæc Piasecius *in Chron. ad an. 1603. init.* Quando Cancellarius in Comitiis renunciandus est, Marschalcus supremus præmissa pro more oratione solenni eundem renunciare solet. Facta renunciatione Rex ipse Cancellario recens renunciato sigillum tradit. Similiter si ProCancellarius ad Cancellariatum supremum promovendus est, prius solenniter sigillum minus Regi reddit, gratiasque pro eodem munere sibi antea commisso agit: postea renunciatur Cancellarius supremus, accipitque sigillum majus. *Vid.* Diar. Europ. *Continuat. XV. pag. 429.* Exemplum etiam hujus rei supra *lib. II. cap. V. num. XV.* de Gamrato habuimus. Præterea urgent quoque Nuncii statim in principio Comitiorum, ut Senatus consultorum inter Comitia præterita & præsentia latorum à Senatoribus lateri Regio ex lege adhærentibus, aliisque in aula degentibus Magistratibus ratio reddatur Reipublicæ, secundum Constitutiones *Annis 1641. pag. 3. seq*

Senatus Consultorum ratio redditur.

seq. & An. 1662. pag. 2. ubi & aliæ leges, nempe an. 1576. 1588. 1607. hac de re latæ citantur approbanturque.

XV. His omnibus expeditis Nuncii Terrestres in suum se Conclave recipiunt (quamvis etiam dum vacantium Dignitatum Distributio urgetur, atque suffragia Senatorum per complures dies protracta expediuntur, Nuncii in suo conclavi convenire matutino tempore soleant, de Præliminaribus illis, de quibus à nobis actum est, consultaturi) ibidemque aut de Propositione Regia, aut de aliis etiam rebus à Fratribus id est à cætera Nobilitate domi in Conventibus Particularibus sibi commissis deliberant. Auctoritas & potestas horum Nunciorum non exigua est. Nam quoniam Senatus & Nuncii separatos jam habent Conventus, sæpe tamen necessaria est mutua utriusque bulevterii opera, ideo cum nuncii ex suo Ordine sive ex Conclavi Delegatorum, Provincialium ad Regem in Senatum mittunt, etiamsi Rex aliis negotiis sit intentus, tamen eos admittit, auditisque petitis aut statim per Cancellarium votis eorum respondet, aut etiam desideria illa ulteriori deliberationi se reservaturum & postea responsionem daturum pollicetur.

Nuncii se in conclave suum conferunt.

Legationes mutuæ inter duo conclavia.

cetur. Frequenter etiam vicissim ex Senatu ad Nuncios in conclavi suo deliberantes mittuntur, qui Regis & Senatus nomine ipsis aliquid proponant, aut discordantes ipsorum sententias concilient aut etiam ut aliquem ex Senatu accusent mutuamque Nunciorum operam adversus ipsum postulent. Tunc vero Nuncios titulo hoc dignantur; *Mosci Panowie Bracia*, id est, gratiosi Domini Fratres: qui titulus cum esset Anno 1667. omissus, querelæ inde maximæ ortæ sunt. *Vid.* Diar. Europ. *Continuat. XVI. pag. 217.* Possunt iidem Nuncii Magistratus coram Rege & Senatu reos agere muneris male administrati, putà Thesaurarium ratione Quartæ, & ratione exactionis Contributionum in Comitiis superioribus laudatarum. *Constitut. 1562. pag. 22. An. 1567. pag. 129.* Idem facere possunt contra alios Magistratus, qui munere suo negligenter funguntur. *Constit. 1562. p. 21. an. 1565. pag. 84. An. 1607. pag. 832.* Conf. Januszov. *lib. III. part. V. tit. 1. pag. 301. & 305. & lib. IV. part. I. tit. 5. pag. 310.* Quid, quod ipsi etiam Regi in memoriam revocare possunt, quod promiserit, se Leges & Privilegia observaturum? *Constitut. an. 1609. tit. Deklaratia Artikułu pag. 886. seq.* Porro Auctoritas & potestas Nun-

Nuncii possunt reos agere Magistratus numeri male administrati.

Nunciorum Terrestrium elucet etiam ex eo, quod nulla Constitutio valeat, quæ non è conclavi Nunciorum originem traxit. Marschalcus enim Nunciorum Leges & Constitutiones à Nunciis approbatas primo delineat, easque deinde, ut postea memorabitur, in Senatu prælegit. Eam ob causam Anno 1668. Constitutionem quandam de externorum Principum Legatis nolebat Marschalcus Ordinis Equestris acceptare, eo quod à Senatu fuit condita. *Vid.* Diarium Europæum *Continuat. XVIII. pag. 179.* Quapropter etiam in CONVOCATIONE, quando Rex cum solo Senatu consultat, nullæ Constitutiones in publicum eduntur. Et quod majorem adhuc admirationem meretur, vel uno Nunciorum in re aliqua dissentiente & cum Protestatione abeunte Comitia aliquando esse dissoluta legimus; & sic si nusquam alias, in Polonia certe una hirundo facit ver. Memorabile exemplum contigit Anno 1672. Cum enim unus Nunciorum cum protestatione discessisset, svaserunt post ejus abitum non pauci, ut Comitia nihilominus continuarentur, quoniam Protestatio non fuxerat ex ipsius Instructione: Alii tamen contra obtendebant, contradictionem liberam esse pupillam libertatis

Constitutiones in Conclavi Nunciorum concipiuntur.

In Convocatione nullæ Constitutiones conduntur.

Vnus Nobilis Comitia turbare potest.

tis Polonicæ, qua semel læsa, de tota libertate actum esse. Et hæc posterior sententia prævaluit, solutaque sunt Comitia. Ad auctoritatem & securitatem Nunciorum conservandam pertinet illud quoque, quod Sigismundus I. Anno 1510. constituit, ut etiam violatores Consiliariorum, ut & Nunciorum Terrestrium, tanquam criminis læsæ Majestatis rei judicarentur. Quamvis autem idem Rex postea, videlicet Anno 1539. ad solam Regis personam crimen hoc restrinxerit; renovasse tamen quodammodo eam legem videtur Joannes Cassimirus Rex Anno 1649. *institut. tit. 0 Sadach Poslow. pag. 6.* Priores autem illas leges Sigismundi I. *vide* apud Januszov. *lib. I. part. I. tit. 8. pag. 23.* & Herburt. *in Statut. tit. Crimen læsæ majestatis pag. 127. & tit. Nuncii pag. 305.* Nuncius ipse in Comitiis delinquens habet forum in Collegio Nunciorum; si vero abierit in consveto & competenti judicio Terrestri. *Constitut. an. 1649. mens. Octobr. pag. 6. seq.* Incipit hæc securitas Nunciorum quatuor hebdomadis ante Comitia & extenait se ad quatuor hebdomadas post Comitia, ut in Constitutione anni 1667. *pag. 6.* habetur. Quo tempore autem in judiciis com-

Securitas Nunciorum.

Nuncii Terrestris suorum in Comitiis.

comparere ipsos oporteat, postea suo loco dicetur.

XVI. Occurrunt autem alia quoque in Conclavi Nunciorum expedienda, de quibus maximam partem egimus, cum de Comitiis Electionis nobis esset sermo. Illud hic omittendum non est, quod non semper Nuncii in pleno Consessu, sive in præsentia omnium Nunciorum Terrestrium omnia negotia tractent, sed quod aliquando Marschalcus Nunciorum, quosdam ex toto Collegio designet, qui secretius Consilium constituant, sibique commissa expediant. Aliquando tamen illi, si negotium sit magni momenti, totam rem ad Collegium Delegatorum, Provincialium tandem devolvere jubentur, ut testari potest Diarium Comitiorum anni 1677. Modus tractandi Negotia in hoc Conclavi idem est, qui in Conventibus Particularibus: nemo & hic sententiam dicit, aut aliquid proponit, nisi petita prius à Marschalco Nunciorum venia, qui etiam totum illum Actum moderatur, Legatos sive à Rege & Senatoribus, sive ab Exercitu, sive etiam ab exteris Principibus missos cum aliis quibusdam ex Collegio Nunciorum sibi adscitis introducit, illisque nomine Collegii respondet. Si contentiones inter

Multa Nuncii tractant per Deputatos.

Modus tractandi negotia in Conclavi Nunciorum.

Marschalci munia.

Nuncios aut alii tumultus à Spectatoribus oriuntur, silentium, scipione terram feriens, præstat, & alia, quæ ad ordinem decentem faciunt, peragit. Commorantur autem Nuncii in Conclavi suo usque ad ultimam Comitiorum hebdomadam. Quinto namque ante Conclusionem Comitiorum die Nuntii terrestres Senatum adire, & sic Comitia ad Patres transferre jubentur in Constitut. *de anno 1632. pag. 12.* Attamen si intra constitutum legibus tempus in Conclavi Nunciorum omnia expediri non possunt, petunt Nuncii à Rege, ut Comitia prorogentur. Sin autem elapso illo tempore Collegium Nunciorum nondum omnibus transactis Senatum intrat, solet prius præcavere, ut sibi in Conclave suum regredi liceat, quod tamen Constit. *Anno 1678. pag. 2. tit. O Seymach,* prohibitum est.

Translatio Consiliorum ad patres.

Negotia quæ in Senatu tractantur.

XVII. Interea dum Nuncii Terrestres in Conclavi suo de Reipubl. Bono deliberant, Rex interea cum Senatu non otiose tempus transmittit, sed in certis etiam negotiis expediendis occupatur. Statim enim post Propositionem Comitiorum per Cancellarios factam, post expedita Senatorum suffragia & post Nunciorum in suum Conclave discessum, judi-

judicat cum Senatoribus Actiones Criminales per totam hebdomadam. Finita quoq; hac hebdomada certis diebus certæ sunt destinatæ causæ, quæ disputari & decidi debent, & hoc eo usque durat, donec Nuncii Terrestres Senatum iterum ingrediantur & Comitia ad Senatum transferant. De judiciis illis non est, quod hoc loco multis agamus, cum infra commodius de illis agendi futurus sit locus. Videantur interea Constitutiones anni 1641. *pag. 8. & seq.*

Antè Discessum ex Conclavi Nunciorum Marschalcus gratias agit.

XVII. Sub finem Comitiorum, antequam Conclavia, Senatorum nempe & Nunciorum, in Senatorio conjungantur Marschalcus Nunciorum Senatum ingressurus, prius in Conclavi Nunciorum meditata oratione gratias Delegatis Provincialibus pro sibi commisso munere, præstitoque in Conclavi Nunciorum favore agit. Respondet ei aliquis ex Nunciorum collegio, gratiasque ipsi vicissim agit pro fideliter administrato munere. Postea omnes eunt in Senatum, in Conclave suum non amplius reversuri. Hic Marschalco Nunciorum inter Marschalcos Senatorii Ordinis in humiliore sella considente, Nunciis autem Terrestribus pone Senatores sedentes stantibus, iterum de negotiis Reipubl. Ordines conjun-

Conjunctis conclavibus negotia tractantur.

junctim agunt, legesque in Conclavi Nunciorum conceptas sublimam revocant. Nemo hic, ut alias etiam sententiam suam extra Ordinem proloquitur, nisi petita prius à Marschalco supremo Regni, si in Regno Comitia habentur, aut à Marschalco supremo magni Ducatus Lithvaniæ, si Comitia in Lithvania habentur, dicendi facultate, idque usitatâ formula: *Proszę oglos.* Marschalci Nunciorum munus hoc in casu jam cessat, cum omnia Marschalcus supremus, aut ipso absente alius officialium Senatorii Ordinis scipione sumpto moderetur. Cum cuiquam dicendi potestatem facit, hoc utitur discrimine, ut soli Archiepiscopo Gnesnensi titulum honoris apponat hoc fere modo: *Jego mosc Xiądz Arcibiskup ma glos.* Aliis Senatoribus & Nunciis dicendi facultatem tribuens omittit titulum, *Jego mosc.* Immo tanta Marschalcus supremus pollet auctoritate, ut habeat jus admonendi non tantum Nuncium, sed etiam Senatorem,) suo tamen modo) quando limites modestiæ transgreditur, ut dicit Illustriss. Dn. Christophorus Grzymultowski Palatinus Posnaniæ *in Oratione 4. quam in Comitiis Anni 1685. habuit. Lit. D. 2.* Alias autem contentionibus aut aliis clamoribus or-

Marschalci supremi munia.

tis, baculo terram ferit eoque signo silentium imperat. In ipsis autem consultationibus Rex suam suspendit sententiam, donec inter Senatores & Nuncios majoremve illorum partem de re controversa conveniat. Tunc annititur discrepantes sententias conciliare, vel si conciliari nequeunt, pro ea parte concludit, quæ juribus & Privilegiis Regni est conformior. Id enim se observaturos promiserunt Henricus & Stephanus Reges *in Volum. legum pag. 254.* Hæc Consilia, ut jam num. XV. diximus, ultra quintum post Conjunctionem Conclavium diem prorogari legibus prohibentur; vix tamen hoc ob multitudinem negotiorum observari potest. Propterea non raro tempus Comitiorum prolongatur, ut Comitia præsertim recentiora omnia testari possunt.

Regis munia in Controversiis exortis.

XIIX. De Constitutionibus Regni & Magni Ducatus Lithvaniæ licet supra cap. II. num. V. quædam dicta sint, quomodo illæ in Comitiis conscribantur; hic tamen fusius ea materia nobis erit pertractanda. Constitutiones omnes, ut jam supra monuimus, Conclavi Nunciorum sua debent incunabula. Ibi enim leges, in quas Nuncii consensere, Marschalcus ipsorum primo delineat.

Constitutiones quomodo scribantur.

Dein-

Deinde in omnium Ordinum præsentia easdem proponitur ut à Rege totoque Senatu approbentur. Quæ igitur hic concors omnium sententia decernit, ea deinde in Volumen Constitutionum relata vim Legum habent. Ne autem hic aliquis contingat error, varias cautiones adhibent Ordines. Videlicet eliguntur duo vel tres ex Senatu, ita ut ex singulis gentibus (Minori, majorique Polonia, ut & Magno Ducatu Lithvaniæ) sint singuli Senatores: adduntur his ex singulis gentibus bini Nuncii, ita ut numerus eorum sit senarius, qui omnes cum Marschalco Nunciorum Terrestrium Constitutiones conscriptas revideant, & nomina sua iisdem subscribant. His tamen non semper respondent ipsæ Constitutionum Subscriptiones, in quibus mox major mox minor Deputatorum numerus reperitur. De his Deputatis ad Constitutiones revidendas & subscribendas electis, controversia An. 1677. in Comitiis agitata est inter Nuncios Terrestres, utrum essent jurejurando obstringendi, nec ne, nihil tamen certi tunc determinatum est. In Comitiis autem Grodnensibus An. 1678. habitis hæc præscripta est Deputatis illis jurisjurandi formula: *Ego N. juro DEO omni-*

Jusjurandum Deputatorum ad Constitutiones revidendas.

omnipotenti & Triuni, quod diligeneer sum curaturus, ne ulla Constitutio in Volumen Legum irrepat; & quod eam Constitutionem non sum subscripturus, quam omnium Ordinum consensus non approbaverit: ita me Deus adjuvet. Subscriptæ dicto modo à Marschalco Nunciorum, ut & Deputatis illis, ut vocantur, tam Senatorii quam Equestris Ordinis Constitutiones, in præsentia omnium Ordinum & ita in facie totius Reipublicæ à Marschalco Nunciorum Terrestrium præleguntur, cum Interrogatione per Cancellarios, utrum Rex, Senatores & Nuncii Terrestres easdem sigillo jubeant muniri. *Vid.* Constitut An. 1588. *pag.* 457. An. 1613. *pag.* 7. In Comitiis an. 1677. voluerunt Nuncii, ut Constitutiones ter publice à Marschalco Equestris Ordinis prælegerentur, ut habet Diarium Comitiorum dicti anni *ad d. 25. Januarii.* Proximo post Conclusionem Comitiorum die Marschalcus Nunciorum Constitutiones dictas ad Acta Castrensia Varsaviensia referendas curare jubetur Constitutione anno 1613. *pag.* 7. Si Officium Castrense vacat, tum ut in Metricam Regni Constitutiones referantur jubet Constitutio anni 1661. *pag.* 15. Quod-

Constitutiones publico prælegun-tur.

Constitutiones referuntur ad Acta.

Quodsi autem in Magno Ducatu Lithvaniæ Comitia habentur, Constitutiones referuntur ad Acta Castrensia Grodnensia, & eo Officio vacante, in Metricam Magni Duc. Lith. Sed recentiore lege anni 1678. p. 1. & 2. tempus ampliatum est, ita ut jam ad summum quarto post Comitiorum Conclusionem die Constitutiones à Marschalco Nunciorum Castrensi Officio ad acticandum, ut vocant, offerantur. Tandem Constitutiones sumptibus Thesauri Regni in Regno, vel Thesauri Lithvanici in Lithvania, curante quodam Secretario, quem itidem vel Cancellarius Regni vel Cancellarius Lithvaniæ secundum alternatam constituunt, typis mandantur, impressæque subsigillo Regni & Magni Ducatus Lithvaniæ ad Comitiola Relationum sive ad Conventus particulares Post Comitiales transmitti jubentur Constitutione 1661. Quapropter in Declarationibus Palatinatuum præsertim Lithvanicorum frequenter legas, Palatinatus & Districtus certum diem Conventuum particularium Post comitialium acceptare, hac tamen lege & conditione, si Constitutiones typis excusæ fuerint transmissæ. Quodsi autem Comitia ab aliquo rumpuntur, ita ut sine fructu dissolvantur,

Cönstitutiones typis mandantur.

tur, tunc nullæ Constitutiones typis mandari possunt. Quapropter Anno 1665. mense Martio exigebant Nuncii Terrestres à suo Marschalco, ut rationem redderet, cur Pacta & Decreta dissolutis Comitiis scribi permisisset. *Vid.* Diar. Europ. *Continuat. XI. pag. 401.* De Decretis Comitialibus An. 1667. ejusmodi lex lata est, ut statim post promulgationem eorum per Referendarios à latere Regio in facie Reipubl. Officium Terrestre omnia Decreta ad Protocollum referat, nil addendo, nihilque detrahendo; postea ut iidem Referendarii ipsa subscribant. Decreta vero in causis Fisci Notarius Decretorum consignet. *Vid.* Constitut. an. 1667. *pag. 13. ubi etiam Constitutio Anni 1641. ea de re renovatur.* Circa hanc materiam Constitutionum & Decretorum notandum est, quando Comitia à quoquam rumpuntur, irritas reddi omnes Constitutiones ante Dissolutionem Comitiorum conceptas, eo quod à Deputatis non sunt revisæ, non Ordinibus in facie totius Reipubl. à Marschalco nunciorum prælectæ, non denique ab omnibus approbatæ: at vero Decreta in causis judicialibus ante Dissolutionem lata, cum totius Reipubl. approbationem non requirant, sed simulac sunt facta vim

Decreta Comitialia.

Decreta Comitiis etiam ruptis rata sunt. Constitutiones non item.

ſuam habeant, irrita non redduntur, licet Comitia poſtea rumpantur.

XXX. Sic omnia, quæ de Conſtitutionibus notabiliora videbantur, colligere, & ſimul Lectori Benevolo proponere placuit. Præter Conſtitutiones autem Comitiorum ultimas curas exercent etiam Palatinatuum Declarationes, in quibus ſinguli Palatinatus & iisdem adjunctæ Terræ contributiones ſciſcunt promittuntque. Hic ſæpius Ordines in Comitiis Pruſſicos Palatinatus ſolicitant, ut & ipſi Contributiones certas, ſaltem pro hac vice, determinent: Sed Pruſſi Privilegia ſua prætendentes, negotium illud ad Fratres in Pruſſiam referunt, ibidemque demum certum Contributionum modum conſtituunt. His negotiis omnibus pertractatis Ordines à Rege dimittuntur, ita ut Nuncii Terreſtres Regi per Marſchalcum ſuum ultimum dicant vale, quibus nomine Regis in Regno Cancellarius Regni, in Lithvania Cancellarius Lithvaniæ reſpondet. Poſthæc Nuncii ſtatim eodem modo, ut initio Comitiorum, ad oſculum Regiæ manus admittuntur. His omnibus peractis, Comitia Regni & Magni Ducatus Lithvaniæ univerſalia finem ſuum ſortiuntur.

Declarationes.

Pruſſia de Contributionibus agunt.

Marſchalcus Ordini. Terreſtris Regi valedicit.

XXXI. Fine hic omnibus impoſito, ſimulac

ſimulac Nuncii è Comitiis illis qui ſunt cum Jnrisdictione. In Magno Ducatu Lithvaniæ indicare hoc jubentur Palatinis (in Palatinatibus) vel Capitaneis cum Jurisdictione (in Diſtrictibus, qui Palatinatibus adhærent.) Palatini vero vel Capitanei vel eorum locum tenentes, nempe Vice palatini vel Vice Capitanei indicant per miniſteriales, ut vocant, adventum Nunciorum Nobilitati in iisdem locis, prout antea factum eſt, invitantque ſimul Nobilitatem ad Conventum Poſt Comitialem ſive ad Comitia Relationum. Solet autem tempus Conventuum Poſt Comitialium in Conſtitutionibus Regni & Magni Ducatus Lithvaniæ ſingulis Palatinatibus & Diſtrictibus præfiniri, ut ex Declarationibus Palatinatuum ſingulis fere Conſtitutionibus annecti ſolitis cognoſcimus. Pruſſi, quoniam non in Comitiis Contributiones ſuas Promittunt, ſed jus ad Fratres ea de re referendi habent, propterea eodem modo, ut ante ipſa Comitia, ad Conventus in Pruſſia habendos convocantur: denuo igitur Conventus particulares in ſingulis Palatinatibus & in Palatinatu Pomeraniæ etiam in ſingulis Diſtrictibus inſtituuntur, & poſtea demum Conventus Poſt Comitialis Pruſſiæ generalis aut Gru-

Conventus Poſt-Comitiales.

denti aut Mariæburgi secundum alternatam habetur. Et hi sunt Conventus Relationum (Polonis *Seymiki Relatyine*) à referendo ita dicti, quia in illis Nuncii Fratribus suis referunt, quid in Comitiis sit actum, rationesque administrati muneris reddunt. Proponunt igitur Constitutiones Comitiorum sub sigillo sibi à Cancellariis traditas, librisque tam Terrestribus quam Castrensibus ad perpetuam rei memoriam inferendas curant. Ad extremum etiam Exactores Contributionum (*Poborcy* vocantur) in Comitiis Regni generalibus decretarum Nobilitas eligit. *Vid. Constitut. an. 1589. pag. 518. an. 1591. pag. 617. an. 1635. tit. o Relacyinych.* Conf. & Statutum Lithvanicum *cap. III. art. 9.* Et hæc legibus exigentibus tractari solent in Conventibus particularibus Post Comitialibus. Sed Ordines Regni sæpius conqueruntur de perverso illo more, quod Nobilitas in Comitiolis Relationum aliquando Constitutiones Comitiorum retractet. *Vid.* Diarium Domitiorum anni 1677. *inter suffragia senatorum.* Quamvis Prussici Palatinatus, quoniam peculiaria habent jura & Privilegia, in his sibi plus indulgeant, quam alii Palatinatus Regni & Magni Ducatus Lithvaniæ. Comitiolis Relationum finitis, oportet Se-

Protestationes contra Constitutiones.

natores & Terrestres Nuncios in judiciis, si causam aliquam in iis habent, parte instante post duas hebdomadas respondere. Nam alias constitutum est, ut actus omnes juridici in quibuscunque subselliis contra Senatores & Nuncios Terrestres à prima die Conventuum, Ante-comitialium usque ad duas hebdomadas post Comitiola Relationum formati & Decreta lata sint nulla. *Vid.* Constitut. *an. 1653. pag. 14. An. 1659. pag. 5. seq. Anni 1661. pag. 29. An. 1667. pag. 13.*

Praxis sæpe Legibus adversatur.

XXXII. Hactenus docuimus, quomodo secundum Leges & Constitutiones Comitia Regni & Magni Ducatus Lithvaniæ haberi debeant: Sed praxis non semper hodie Legibus illis respondet, neque semper laudabiles majorum Consvetudines observat. Primum enim quando Nuncii Terrestres Conclave suum initio Comitiorum ingrediuntur, complures sæpe dies immo & hebdomadas consumunt, antequam Marschalcum sive Ordinis sui Directorem eligant. Deinde Marschalco jam electo, quando ipsis à Rege certum tempus statuitur, quo Senatum ingredi Regemque salutare queant, sæpius intercedentibus aliis negotiis, sæpe etiam mutuis contentionibus tempus illud transmittunt, ut Rex

cum Senatu ipsos frustra exspectet. In ipsis Consultationibus multi itidem non pauca desiderant. Certe in turbas & tumultus Comitiorum Regni generalium & inprimis in Nuncios Terrestres, acerbius, quam Civem decet, invehitur Christophorus Varsevicius *in lib. I de Opt. Statu Libertatis*, idque sub persona Joannis Ocieſſii Regni Poloniæ Cancellarii supremi, quem ibidem introducit loquentem: Sed ea hic recensere nolo, ne, licet sint aliena, recensendo tamen mea facere videar. Alii hic argutias tolerabiliore instituto quæsiverunt, satisque falsæ turbas illas notaverunt. Sic Joannes Franciscus Commendonus Cardinalis & Pontificis Romani ad Ordinis Poloniæ post Obitum Sigismundi Augusti Legatus acute dixisse fertur, *Poloniam laborare morbo comitiali*, teste Povodovio in Panegyrico ad Stephanum Regem & Senatum tempore Comitiorum ipso die S. Stephani habito. In eodem Panegyrico Povodovius applicat illa verba Evangelistæ ad Regem & quosdam Polonos: STEPHANVS *plenus gratia & fortitudine faciebat signa & prodigia magna in populo: Surrexerunt autem quidam de synagoga, quæ appellatur* LIBERTINORVM, *& disputabant cum Stephano.* Alias jam argu-

Poloni ipsi invehuntur in turbas Comitiorum.

argutias dictam ob rationem omitto. Præsertim autem ipsi cordatiores Poloni hoc improbant, quod sero ad Consilia multi conveniant, agnoscuntque vere olim dixisse Tacitum de Germanis: *Illud ex libertate vitium, quod non simul nec jussi conveniunt.* Vt remedium huic malo pararetur, constitutum est An. 1678. *pag. 2. tit. O Seymach Declaratia* ne Consultationes luminibus illatis instituerentur: sed neque hoc sufficiens esse remedium docuerunt novissima Comitia, in quibus etiam vesperi sine lumine Consilia sunt continuata. Quo loco leges illæ de Comitiis ultra sex hebdomadas non continuandis habeantur, docent tot eorundem prorogationes, ut ad dimidium fere annum extendantur. Pertinet huc etiam inscriptio Orationis Grzymultovianæ, in qua dicitur, habitam illam esse *eo tempore, quo inaudito in Polonia exemplo, quarto die ante Comitiorum Conclusionem suffragia Senatorum ferebantur. lit. A. fac. 2.* Maximum autem illud est, quod aliquando tot curæ laboresque unius viri cum protestatione abeuntis voluntate irriti redduntur: cum vero in hoc jure pupilla libertatis sita esse putetur, prohiberi illud nequit. Ne tamen dissolutis ita sine fructu Comitiis Respubl. detri-

Consilia post Comitialia.

mentum capiat, Rex cum Senatoribus Consilia Post-Comitialia habere solet, in quibus præter alia ad bonum publicum conservandum pertinentia, etiam tempus aliorum Comitiorum, si hoc necessitas postulat, determinare solet. Quamvis ejusmodi Consilia Post-Comitialia etiam Comitiis ex voto finitis haberi non sit inusitatum.

XXXIII. Et hæc de Comitiis communibusque omnium Ordinum Consiliis dicta sunto. Verum quoniam ejusmodi Comitia generalia quovis tantum biennio præterlapso ordinarie celebrantur, Regi vero præsenti semper Consilio opus est, constituerunt Poloni perpetuum quoddam Consilium ex aliquot Senatoribus Regni & Magni Ducatus Lithvaniæ constans. Sumpsit hæc res initium tempore Casimiri Jagellonidis, cui quatuor adjuncti fuere Senatores à Republica, ne omnia ex Lithvanorum suorum sententia ageret. *Vid.* Neugebauer *lib. VI. Hist. Polon. pag. 333.* Postea in electione Henrici Valesius constitutus est SEDECIMVIRATVS Senatorius, Regio lateri pro consilio adfuturus, consiliorumque rationem Reipubl. redditurus. *Vid.* Fredro *in Hist. Henr. pag. 65.* Conf. Volumen Constitutionum *pag. 254.* Hoc autem

Perpetuum Regis Consilium.

Sedecimviratus Senatorius.

tem ita intelligendum est: Singulis biennii elapsis quando Comitia celebrabantur, simul etiam sexdecim Senatores designabantur inter quos erant quatuor Episcopi sese ordine subsequentes, deinde quatuor Palatini itidem sese ordine subsequentes & postremo octo Castellani. Ex his sedecimviris quatuor (nempe unus Episcopus, unus Palatinus & duo Castellani) cum Rege simul cum aliquot Officialibus majoribus Ordinis Senatorii per dimidium annum manebant. His ex aula discedentibus, alii quatuor in subsequens semestre succedebant, & sic deinceps, donec in sequentibus Comitiis alii Sedecim Senatores Residentes, ut vocari solent, designarentur. Verum successu temporis, licet ratione Episcoporum nihil fuerit mutatum, Senatores tamen Seculares singulis quadrantibus anni mutari cœperunt. Initium hujus rei factum est Anno 1641. ut ex Constitutionibus dicti anni apparet, quæ videantur *pag. 3. seq. & in ipso fine.* Designantur igitur hodie singulis in Comitiis Ordinariis viginti & octo Senatores, inter quos quatuor sunt Episcopi sese ordine subsequentes, ita ut neque Archiepiscopi excipiantur, quando ipsos ordo ad Residentiam vocat: deinde octo

Hodie non sedecim sed viginti octo viri eliguntur ad Residentiam.

octo Palatini sese subsequentes, in quorum numero sunt etiam Cracovienſis, Vilnenſis & Trocenſis Castellani, ut & Capitaneus Samogitiæ, quando ipsos ordo, quem in ipso Senatu servant, tangit. Porro sunt octo Castellani Majores ordine se subsequentes: Et tandem octo Castellani minores eodem ordine, quem in Senatu habent, se subsequentes. Ex his per primum anni quadrantem commorantur in Aula Regis unus Episcopus aut Archiepiscopus, unus Palatinus, unus Castellanus Major & unus Castellanus minor. Per secundum anni quadrantem non mutatur Episcopus vel Archiepiscopus, sed ipsi tantum alii tres Seculares Senatores adduntur. Hoc modo Senatores & postea mutantur, donec biennio, præterlapso, in Comitiis ordinariis alii viginti octo Residentes eligantur. Eximuntur tamen hinc, qui vel Reipubl. causa absunt, vel senio confecti rebus gerendis minus jam sunt apti, vel etiam quibus aliquod aliud legale intercedit impedimentum; excusari vero hi debent in ipsa nominatione, ut alii ipsis substituantur: alias sublato illo impedimento, vel etiam si ex morbo, ob quem à residentia liberi sunt pronunciati, convalescant, muneri suo & postea ipsos satis-

satisfacere oportet. *Vid.* Constitut. An. 1607. *pag. 828. seq.* Secularibus Senatoribus ad residentiam in Aula Regia desiignatis, ut & Episcopis ex oris Russicis, constitutum est singulis quingentorum florenorum salarium ex thesauro Regio per Thesaurarios utriusque gentis exsolvendum: Episcopis vero ex Majori Minorique Polonia nullum salarium constitutum est, quoniam opimiores sunt ipsorum ex Bonis Episcopalibus Proventus. Constitut. an. 1576. *pag. 276.* & An. 1573. *pag. 254.* Contra qui officio suo defuerint, illis 1000. marcarum mulcta in solutionem stipendiorum militarium impendenda constituitur, per Constitut. an. 1607. *pag. 830. seq.* Postea in subsequentibus Comitiis Anni 1609. aucta est illa mulcta ad 200. marcas. Constitut. dict. an. *pag. 887. seq.* Hanc mulctam solvere debent ad instantiam Nunciorum Terrestrium intra duas hebdomadas, postquam initium Comitiorum factum est; idque sub pœna amissionis dignitatis & 2000. marcarum, si sint seculares, sin autem sint spirituales sive Ecclesiastici, sub pœna 6000. marcarum. Constitut. *anni 1607. & 1609.* Confirmantur etiam hæc, quæ diximus in Constitut. *an. 1641. pag. 3.* In Comitiis Anni 1678. addi-

Salarium Residentium Senatorum.

Mulcta constituta in eos qui officio suo desunt.

additum est, ut Instigator Regni contra Senatores ad latus Regium residere negligentes jure agat pœnasque in legibus expressas urgeat, idque ipsi sub privatione officii injungitur. Permittitur etiam hoc Nunciis Terrestribus, ut in Conclusione Comitiorum illud ipsum urgeant. *Vid. Constitut. dicti anni 1678. pag. 29.* Adeo autem dicti Senatores Regio lateri adhærent, ut etiam Regem in bellum euntem comitentur. Exempla petantur ex Constitut. *anni 1673. tit. Deputati.* & Constitut. *anno 1676. pag. 20.* Extra fines tamen Regni & Magni Ducatus Lithvaniæ residentia illa Senatorum in aula Regis non est extendenda, ut habet aliquoties laudata Constitutio anni 1609. *p. 888. pr.* Si periculosiora immineant Reipubl. tempora, solet hic numerus Residentium augeri, adeo ut etiam ex Equestri ordine complures, nempe ex singulis Palatinatibus singuli, adjungantur. Verum de his, cum ad bellicum tantum consilium constituendum designentur, postea commodior erit dicendi locus. Alias autem etiam ordinarie, præter quatuor illos Residentes Senatores & Magistratus Ordinis Senatorii, licitum quoque est unicuique Senatorum, quicunque tantum voluerit

Residentes etiam in bellum euntem Regem comitantur.

Numerus Residentium augetur.

Magistratus Majores ad Residentiam præter quatuor illos obligantur.

luerit, in Aula Regis habitare, cumque præsentibus Senatoribus consilia conferre. *Vid. Constitut. an. 1567. pag. 276. anno 1564.* Quænam autem sit Senatusconsultorum ratio, expositit non ita pridem Nicolaus Chwalkovius in ultima Juris publici sui Polonici editione *lib. I. cap. VIII. num. XIV.* Nimirum omnia illa S. C. inscribuntur libris, & quidem Cancellariæ Regni per Secretarium Majorem, vel eo absente per Referendarium: Lithvanica vero, libris Cancellariæ M. Duc. Lithvaniæ itidem per Referendarium vel quemcunque alium Notarium. Hic primo notatur occasio, & res, de qua consilium suscipitur, item brevissime adjicitur, quodnam consilium quisque sive per literas absens, sive oretenus ipse coram dederit, quibusque rationibus sententiam suam stabiliverit. Præsentium senatorum quilibet sententiam suam in libro ipso Senatusconsultorum subscribit: absentiam autem literæ loco testimonii asservantur, ut volunt Puncta An. 1632. Castro Varsavienſi oblata. Tantum de Comitiis Regumque Poloniæ Consilio Aulico.

Senatus Consultorum ratio.

CAP.

CAP. VII.

De

Judiciis Polonicis.

I.

QUomodo antiquis temporibus in Polonia jus fuerit dictum, jam supra cap. II. num. VI. diximus. Nunc de recentioribus potissimum judiciis erimus soliciti. Possunt autem judicia Polonica hodierna varie dividi. Alia namque sunt secularia, alia Ecclesiastica. Secularia sunt aut Nobilium, aut Plebejorum, aut communia utriusque ordinis. Item alia judicia sunt Criminalia, alia Civilia. Quoniam verò hæc varie sunt confusa, dilucidius ea, quo meliùs intelligantur, ob oculos Benevolo Lectori ponere annitemur.

II. Primò Nobilitas Polonica in singulis Palatinatibus & Districtibus habet judicium proprium, in quo omnes causas Civiles ex Bonis Terrestribus ortas, nisi quæ sint exceptæ, de quibus postea agemus, disceptat. Appellatur illud JUDICIUM TERRESTRE, sive etiam TERMINI TERRESTRES. Polonicè autem vocantur *Sady Ziemskie*, sive *Roki Ziemskie*. Quamvis verò causæ ex Bonis mensæ Regiæ ortæ eo trahi non possint, licitum tamen est Capitaneis, Nobilem ad hæc judicia deferre, si damnum aliquod Bonis Regiis intulerit. Item Subditi Regii in pagis citare possunt Nobilem ad judicium Terrestre de damnis sibi illatis cum assistentia Capitanei vel Tenutarii: Subditi verò Regii ex oppidis & Vrbibus sine assistentia secundum Consvetudinem. *Vid.* Januszov. *lib. V. Constitut. Part. I. tit. 2. pag. 408.* Ad hos terminos pertinent etiam Actiones Contractuum, ut & debitorum, quantacunque summa pecuniæ fuerit. Constitut. Sigismundi I. an. 1523. apud Januszov. *lib. V. Part. V. tit. 4. pag. 491.* Denique ad judicium Terrestre pertinent, etiam injuriæ simplices. Sunt autem injuriæ simplices, quæ nulla Constitutione vel privatorum consensu contra Judicium Terrestre ad aliud quoddam judicium vel officium pertinent, ut explicat Theodorus Zawacki *in Processu Judiciario Regni Polon. tit. ult.* In Prussia Regia ad judicia Terrestria pertinere dicuntur omnes causæ Nobilium Civiles, in jure Correcto Nobilitatis Prussicæ *tit. V. num. 17.* Attamen limitationes hic quædam habentur, quas ex postea dicendis cogno-

Judicia Terrestria.

Injuriæ simplices.

cognoſces. Non tantum autem Secularium cauſæ ex bonis Terreſtribus ortæ, his Judiciis Terreſtribus dijudicandæ relinquantur, ſed etiam Eccleſiaſtici ratione talium Bonorum ibidem forum habent. Ita namque Alexander Rex an. 1505. Radomiæ decrevit: *Spirituales pro bonis, ſive injuriis Bonorum juri communi ſubjectorum Jure Terreſtri experiantur.* apud Herburt. *in Statuto tit. Spirituales pag. 453.* Ita etiam non ita pridem conſtitutum eſt, ut in Lithvania Eccleſiaſtici ratione Bonorum Terreſtrium in judicio Terreſtri compareant, deinde verò cauſas ſuas per appellationem ad Tribunal devolvant. *Vid. Conſtitut. An. 1678. inter Conſtitut. Lithvan. pag. 19.* Vrbes etiam, quæ Bona Terreſtri jure poſſident, ut & privati Cives in urbe Cracovienſi, Vilnenſi & aliis, qui bona Terreſtria ſibi acquirunt, ratione illorum in hoc judicio forum agnoſcant oportet. De Pruſſicis autem Vrbibus majoribus infra erit agendi locus.

Judicii Terreſtris aſſeſſores.

III. Aſſeſſores hujus Judicii Terreſtris in Regni Poloniæ & Magni Ducatus Lithvaniæ Diſtrictibus ſunt *Judex, Subjudex* & *Notarius*, qui omnes dicuntur *Terreſtres*. Cum aliquis horum trium decedit, vel ad majorem dignitatem evehitur, ſignificat hoc ipſum Nobilitas illius Diſtrictus Palatino, vel in abſentia ejus Caſtellano primario illius Palatinatus vel terræ. *Conſtitut. an. 1588. pag. 460.* In Magno Ducatu Lithvaniæ jubetur hoc ipſum indicari Regi, ſi ipſe præſens eſt. *Statut. Lithvanicum cap. IV. art. 1.* Palatinus, vel in defectu ejus Caſtellanus illius Palatinatus primarius, intra ſex hebdomadarum ſpacium poſt ceſſum vel deceſſum dicti Judicis, vel Subjudicis, vel Notarii, convocat Nobilitatem ad locum Electionis, ſeu locum Judicii exercendi conſuetum. Ibi Nobilitas quatuor idoneos viros Nobiles poſſeſſionatos in illa terra ex ſuo medio eligit, eosque Regi commendat, ex quibus deinde Rex unum, quemcunque libuerit, confirmat. Extant hac de re Conſtitutiones non paucæ Alexandri, Sigiſmundi I. II. & III. Regum, quas collectas habes apud Januſzovium *lib. V. Conſtitut. Part. V. tit. IV. pag. 485.* Hi Judices, ſubjudices & Notarii recens electi, jurant in primis Terminis coram Palatino vel Caſtellano, vel in horum abſentia coram aliis Magiſtratibus Terreſtribus & Nobilitate ex Conſtitutione Sigiſmundi I. An. 1519. apud Januszov. *l. c. pag. 486.* & Herburt. *in Statut. tit. Judex. pag. 226.* Hoc autem

electio horum aſſeſſorum.

Iusjurandum aſſeſſorum.

Incompatibilia.

in legibus cavetur, ne viri Ecclesiastici, item Palatini, Castellani, Marschalci, Succamerarii, Capitanei cum Jurisdictione, Vexilliferi aliique jam in Officio Terrestri aut Castrensi constituti ad judicium, Subjudicium & Notariorum Terrestrium munera sive officia admoveantur. Extant hanc in rem Constitutiones Vladislai Jagellonis de An. 1422. Sigismundi Anno 1538. aliæque, quas apud Herburtum *loc. cit.* & in Statuto Lithvanico *ad cap. 1. art. 1.* citatas invenies. Recentioribus tamen legibus Subjudicibus Terrestribus aditus ad Officia Castrensia concessus est, ita ut ea simul cum munere suo simul habere possint. *Constit. an. 1659. pag. 45.* Præter dictos tres, nempe Judicem, Subjudicem & Notarium Terrestrem, assidebant olim in Regno habebantque in Judiciis Terrestribus facultatem sententiæ cum cæteris ferendæ duo Camerarii, quorum alter erat Judicis, alter Subjudicis; item alii duo Camerarii, alter Palatini, alter Succamerarii. Vide Constiturionem Vladislai Jagellonis apud Januszov. *lib. V. Part. V. tit. 1. pag. 453.* Sed jam Judex, Subjudex, & Notarius soli jus sententiæ dicendæ habent. *Vid. constitut. an. 1616. tit. o Komornicach.* Uno horum judicum absente non possunt in Regno

Camerarii duo.

Regno Judicia Terrestria exerceri, teste Theodoro Zawacki *in Processu Judiciario tit. 12.* In Magno Ducatu Lithvaniæ uno Judicum absente ob morbum aut Legationem aliquam, licet reliquis Assessoribus tertium ad tempus absenti substituere, ut est in Statuto Lithvanico *cap. IV. art. 4.* Si Judex, vel Subjudex, vel etiam Notarius ipse in judicio, cujus membrum est, actionem habet, potest sibi alium quendam Nobilem in illa terra possessionatum substituere, sine ulla surrogatione Regia, qui nobilis etiam injuratus admitti debet ex Constitut. Sigismundi Augusti an. 1557. *pag. 9. seq.* Hæc ita constituta sunt in Regno & Magno Ducatu Lithvaniæ. Sed in Prussia notabiles quædam differentiæ hic occurrunt. Præter judicem & Notarium assident huic judicio octo Scabini, Nobiles, possessionati & jurati, qui Polonice vocantur *Lawnici*, aut etiam *Sadowi*. In Palatinatu Culmensi inter illos octo Scabinos sunt etiam duo Consulares Viri ex Civitate Thorunensi. *Vid.* Jus, Terrestre Nobilitatis Pruss. *tit. V. num. 21.* Quando ibidem eligendus est judex, vel Scabinus, vel Notarius, tum Palatinus Nobilitatem convocat in locum conventibus Particularibus destinatum: In Pala-

Vno judicum absente judicia Terrestria exerceri nequeunt.

In Prussia qui sint Assessores judicii Terrestris.

Electio judicum & Scabinorum ut & Notarii.

tinatu vero Pomeraniæ & in Terra Michalovienſi in loca, in quibus judicia Terreſtria exerceri conſueverunt. Ibi Nobilitas pluribus calculis eligit judicem, vel Scabinum, vel Notarium. In electione judicis requiritur Confirmatio Regia: Scabini vero & Notarii electi etiam ſine confirmatione Regis adjudicia admitti jubentur. *ibid. num. 15. & 17.*

Electio Scabini ex Magiſtratu Thorunenſi.

Quando in Palatinatu Culmenſi Scabinus eligendus eſt ex Thorunenſi urbe, tunc omnium Conſulum & Præconſulum nomina Nobilitati Kowaleviam transmittuntur, ut ex toto Magiſtratu Thorunenſi Nobilitas plurium ſuffragiis unum eligat. Etiamſi autem ſint octo Scabini in Judiciis Terreſtribus Pruſſicis, tamen in aliorum abſentia tres ad Judicia adminiſtranda ſufficiunt. *ibid. num. 22.* Superiore Seculo Judiciis Terreſtribus in Pruſſia Palatini etiam Pruſſici, quisque in ſuo Palatinatu ſimul cum Judice præſidebant, quemadmodum. Cromerus in ſua Pruſſiæ deſcriptione teſtatur: ſed diſtinctis poſtmodum in jure correcto judiciis, hic mos jam exolevit.

Loca judiciorum Terreſtrium.

IV. Quod ad loca Judiciorum Terreſtrium, ut & tempora eorundem attinet, illa recenſet Cromerus *lib. II. Deſcript. Polon. pag. 182. & ſeqq.* Sed quoniam ſucceſſu

ceſſu temporis quædam ſunt mutata per Conſtitutiones præcipue Stephani & Sigiſmundi III. aliorumque Regum; propterea ex Theodori Zawacki Proceſſu judiciario Regni Poloniæ quem anno 1619. ſcripſit, & ex Alberti Madalinski Inventario Conſtitutionum Polonicarum, quod anno 1632. edidit, loca & tempora Judiciorum Terreſtrium recenſebimus, ita tamen, ut & recentiores ſubinde mutationes non omittamus. Habentur ergo Judicia Terreſtria: I. IN MAJORE POLONIA.

PALATINATUS POSNANIENSIS habet terminos Terreſtres.

Poſnaniæ, primos feria ſecunda poſt feſtum S. Bartholomæi, ſecundos poſt feſtum Nativitatis B. Virginis.

Koſtæ, à Poſnonienſibus Terminis ſemper poſt duas hebdomadas.

Wſchoviæ, à ſingulis koſtenſibus poſt hebdomadam unam.

PALATINATUS KALISSIENSIS habet Terminos.

Caliſſiæ, primos die Lunæ ſive feria ſecunda poſt Dominicam Exaudi, ſecundos die lunæ poſt feſtum Michaelis.

Conini, primos poſt feſtum SS. Trinitatis, ſecundos à Caliſſienſibus, qui

post S. Michaelis exerceri solent, post duas hebdomadas.

Gnesnæ, semper una hebdomada post terminos Coninenses.

Kczyni, una semper hebdomada post Gnesnenses.

Nacli, primos die lunæ, sive usitato in praxi nomine feria secunda post terminos Kczynenses una hebdomada elapsa: secundos die Jovis eadem hebdomada cum Kczynensibus.

PALATINATVS SIRADIENSIS habet Terminos.

Siradiæ, primos post Trium Regum feria secunda: secundos feria secunda post Dominicam conductus; tertios feria secunda post Nativitatem B. Virginis.

Schadkoniæ, una semper hebdomada post Siradienses.

Piotrkoviæ, una semper hebdomada post Schadkovienses die lunæ, sive ut praxis forensis in Polonia vocat, feria secunda.

Radomiæ, una semper hebdomada post Piotrkovrenses die Lunæ.

TERRA WIELVNENSIS ad Siradiensem Palatinatum pertinens.

Wieluni, à singulis Siradiensibus post duas hebdomadas. *Ostrys-*

Ostryszoviæ, à singulis Wielunensibus post unam hebdomadam.

PALATINATVS LANCICIENSIS habet Terminos.

Lancicia, feria secunda, post S. Agnetis, secundos feria secunda post Ascensionis, tertios feria secunda post S. Michaelis.

Brzezini, à Lancicienſibus semper post duas hebdomadas.

PALATINATVS BRESTENSIS habet terminos ex Constitut. An. 1678. *p. 38.*

Brestæ, quo etiam pertinent Districtus Covalienſis & Prædecenſis, primos die Lunæ post S. Joannis, secundos post Nativitatis B. Virginis, tertios primo die Martis post S. Agnetis.

Radzieioviæ, quo pertinet Districtus Cruscicienſis.

TERRA DOBRSYNENSIS habet terminos:

Dobrini, primos die Martis sive feria tertia post Dominicam Invocavit: secundos die Martis ante S. Joannis, tertios die Martis post S. Matthæi.

Lipnæ, primos & secundos habet post octiduum, tertios vero primo die Lunæ post tertios Dobrinenses.

Ripini, eodem modo ut Lipnenſes. Conſtit. An. 1593. *p.* 647.

PALATINATVS INOWLA DISLAVIENSIS omittitur à Madalinio. Cromerus tamen dicit, haberi ibidem terminos.

Inovladislaviæ, *Bidgoſtiæ*. } Vid. Conſtit. An. 1581, *p.* 375. *ſeq.*

PALATINATVS PLOCENSIS habet terminos.

Plociæ, primos poſt Dominicam Vocem Juc. ſecundos die lunæ poſt feſtum S. Crucis, tertios die Lunæ ante S. Agnetis.

Rancionſii proximo die Mercurii ſive feria quarta poſt feſtum Pentecoſtes.

Plonſci die lunæ poſt SS. Trinitatis.

DISTRICTVS ZAWKRZEVIENSIS habet proprium Judicem & terminos.

Srenſci, primos die Lunæ poſt feſtum Corporis Chriſti, ſecundos poſt S. Lucæ, tertios die Lunæ poſt Dominicam Invocavit. Alii Diſtrictus more ſolito.

PALATINATVS MASOVIÆ habet terminos Terreſtres:

In terra CZERSCENSI.

Czerſci, primos feria ſecunda poſt miſericordias, ſecundos feria ſecunda poſt

poſt Joannis Baptiſtæ, tertios feria ſecunda poſt Franciſci.

Groiciæ, altera poſt Czerſcenſes terminos hebdomada, die mercurii & Jovis ſive feria quarta & quintâ.

Warcæ altera poſt Czerſcenſes hebdomada, die Lunæ & Martis.

Garwolini, altera poſt Czerſcenſes hebdomada, die Jovis & veneris.

In terra WARSZAVIENSI.

Warſaviæ, primos feria ſecunda poſt Invocavit, ſecundos poſt Trinitatis, tertios poſt Franciſci,

Bloniæ, proxima hebdomada die lunæ poſt Varſavienſes terminos.

Tarczyni, proxima hebdomada poſt Bolonenſes.

In terra WISNENSI

Viſnæ, die Martis poſt S. Stanislai, ſecundos die Martis poſt S. Matthiæ, tertios die Martis poſt S. Matthiæ, tertios die Martis poſt trium Regum.

Wonſoſſiæ, poſt duas hebdomadas à Wiſnenſibus terminis.

Radzieloviæ, duabus hebdomadis poſt Wonſoſſienſes. Etiamſi autem Viſnenſes non judicarentur, tamen Wonſoſſienſes & Razielovienſes judicari debent Conſtitut. An. 1616. pag. 25.

In terra WISSOGRODIENSI.

wissogrodiæ, proximos post Dominicam Quasimodogeniti Martis, sive feria tertia. Secundos die Martis post Festum Corporis Christi, tertios die Martis post S. Michaelis

In terra ZAKROCIMENSI

Zacrocimi, primos die Mercurii sive feria quarta post Invocavit, secundos feria quarta post SS. Trinitatis, tertios post S. Matthæi itidem feria quarta.

In terra CIECHANOVIENSI

Sachocini, primos die lunæ post S. Matthæi, secundos die lunæ post S. Bartholomæi, tertios post Trium Regum die Lunæ.

In terra LOMZENSI

Lomzæ, primos post Reminiscere die Lunæ, secundos postridie SS. Trinitatis, tertios post S. Matthæi

Kolnæ, primos die Veneris sive feria sexta post Lætare, secundos die Jovis post S. Johannis, tertios die Jovis post S. Lucæ.

Ziembroviæ, qui districtus cum Districtu Ostrolencensi proprium habet judicem, primos feria secunda sive die Lunæ ante S. Nicolai, secundos feria

secunda post Visitationis, tertios post Reminiscere.

Ostrolencæ, primos die Martis post Reminiscere, secundos die Martis post Petri & Pauli, tertios die Martis ante S. Nicolai. *Districtus hi, Zembrovienſis & Ostrolencenſis habent ſimul tenum Judicem.*

In terra ROZANENSI.

Rozani, primos post Dominicam Invocavit, secundos die lunæ post Corporis Christi, tertios die lunæ post S. Michaelis.

Makoviæ, Hi termini Rozanenses terminos sequuntur post quatuor hebdomadas.

In terra LIVENSI,

Livæ, primos die Jovis post SS. Trinitatis. Secundos die Jovis post S. Hedwigis, tertios post. S. Agnetis.

IN TERRA NVRENSI.

Nuri, primos post Circumcisionis Domini die Martis, secundos die Martis post Dominicam Quasimodogeniti, tertios die Martis sive feria tertia post S. Matthæi.

Camenecia, primos feria secunda post Purificationis Mariæ, secundos postridie SS. Trinitatis, tertios feria secunda post S. Simonis.

Ostre-

Ostrovia, feria tertia post Dominicam Lætare, secundos feria tertia post S. Joannis tertios feria tertia sive die Martis post S. Elisabethæ.

PALATINATVS RAVENSIS habet Terminos Terrestres.

In districtu RAVENSI *Ravæ*, primos feria secunda post Reminiscere, secundos post Pentecostes, tertios post Michaelis.

In districtu SOHACZOVIENSI.

Sochaczovia primos feria tertia post Corporis Christi, secundos post festum undecim millium Virginum, tertios secundum morem antiquum post festum assumptionis B. Virginis feria tertia.

Mszczonovia, semper duabus hebdomadis elapsis post terminos Sochaczovienses.

In districtu GOSLINENSI.

Goslini, primos feria secunda post Dominicam Oculi, secundos post octavam Corporis Christi, tertios post S. Michaelis.

Gombini, semper à Goslinensibus hebdomada proxima.

PALATINATVS CVLMENSIS habet terminos Terrestres.

In ipso Palatinatu Culmensi.

Radzini, primos post festum Corporis Christi.

Thornenii, secundos feria secunda post S. Hedvigis.

In terra MICHALOVIENSI.

Brodnicia, } alternatim, septimana una
Neosori, } post Culmenses.

PALATINATVS MARIÆBVRGENSIS habet Terminos Terrestres.

Stumæ, primos feria secunda post Conductus Paschæ, secundos feria secunda Lamberti.

PALATINATVS POMERANIÆ, habet Terminos.

Dirsavienses, *Dirsaviæ*, primos feria secunda post Circumcisionis, secundos feria secunda post S. Lucæ.

Svecenses *Sveciæ*, duabus hebdomadis post Dirsavienses.

Tucholienses *Tucholiæ*, una hebdomada post Svecenses.

Schlochovienses *Schlochoviæ*, una hebdomada post Tucholienses.

Mirachovienses *Mirachoviæ*, una hebdomada post Schlochovienses.

Pucenses *Pucki*, una semper hebdomada post Mirachovienses. *Conf. Constitut. an. 1638. pag. 40.*

II. IN POLONIA MINORE.

PALATINATVS CRACOVIENSIS habet unum Judicem, qui judicat.

Cracoviæ, 1. Feria secunda post Circumcisionis. 2. Post invocavit. 3. post Trinitatis. 4. post Michaelis, semper feria secunda.

Prossoviæ, una hebdomada post Cracovienses terminos.

Xiansiæ feria quinta, una hebdomada post Prossovienses.

Leloviæ feria secunda post Xianſenſes.

Czchoviæ feria tertia post unam hebdomadam à Lelovienſibus.

Biecziæ feria secunda post Czchovienses. Si Czchovienſes vel Biecenſes termini in festum Paschatos incidant, haberi debent feria secunda post Dominicam Conductus.

Ducatus OSWIECIMENSIS & ZATORIENSIS habet Terminos.

Zatoriæ, quater in anno, nempe quavis feria sexta inter dies quatuor temporum. Habent hi Ducatus proprium judicem.

PALATINATVS SANDOMIRIENSIS habet unum judicem, qui judicat.

1. *In Sendomirienſibus* districtibus feria secunda post festum S. Priscæ.
2. *In Radomienſibus* districtibus feria secunda post Dominicam Reminiscere.
3. *In Sendomirienſibus* Districtibus feria secunda post Conductus Paschæ.
4. *In Radomienſibus* feria secunda post Corporis Christi.
5. *In Sendomirienſibus* feria secunda post S. Matthæi.
6. *In Radomienſibus* post 5. Martini Pontificis. *Vid. Constitutio Anno 1685. pag. 12.*

In terra STEMCICENSI proprium habent judicem, qui judicat.

Stemiciæ. 1. feria secunda post Conductus. 2. feria secunda post S. Matthæi. 3. feria secunda post Invocavit.

PALATINATVS RVSSIÆ habet aliquot judices, nimirum.

In LEOPOLIENSI terra est judex, qui judicat.

Leopoli, 1. feria quinta post trium Regum. 2. feria quinta post S. Johannis. 3. feria quinta post S. Michaelis.

Zydaczoviæ, 1. post Leopolienſes hebdomadis tribus & dimidia, ita ut feria secunda incipiantur. 2. feria secunda post Dominicam Misericordias. 3. feria secunda post S. Hedvigis. *Vid. Constitut. anno 1647. pag. 17.*

In PRÆMISLIENSI terra unus est judex, qui judicat.

Præ-

Præmisliæ, 1. feria tertia post Agnetis. 2. feria tertia post Conductus. 3. feria tertia post Margaretæ. 4. feria tertia post Lucæ.

Przeworsciæ, 1. post primos terminos Præmislienses tribus hebdomadis, 2. feria tertia post Cantate 3. feria tertia post Petri vinculati 3. feria tertia post Martini.

In SANOCENSI terra unus est judex, qui terminos habet.

Sanoci 1. feria tertia post S. Dorotheæ. 2. post Trinitatis 3. feria tertia post S. Michaelis.

In CHELMENSI terra unus judex judicia exercet.

Chelmæ, 1. feria secunda proxima ante Agnetis. 2. feria secunda post Philippi & Jacobi. 3. feria secunda ante octavam Corporis Christi. 4. feria secunda ante Nativitatem B. Virginis.

Crasnostaviæ quater judicia exercentur, semper duabus hebdomadis post Chelmenses.

In HALICIENSI terra judex unus judicat.

Haliciæ, 1. feria secunda post Purificationis. 2. feria secunda post Jubilate, 3. post Martini feria secunda.

Trembowliæ, duabus semper hebdomadis post Halicienses. Habebantur etiam antea Termini Koloniæ, qui tamen Haliciam translati sunt.

PALATINATVS PODOLIÆ habet Terminos Terrestres.

Camenecia, 1. feria quinta post Invocavit. 2. Post Stanislai feria quinta. 3. Post omnium Sanctorum feria quinta. *Vid. Constitut. an. 1677. pag. 18.*

Laticzoviæ, tribus semper hebdomadis post Camenecenses, per eundem judicem. *Constitut. an. 1641. pag. 32. seq. tit. Roki Ziemskie Latyczowskie.*

PALATINATVS LVBLINENSIS habet Terminos.

Lublini, 1. feria secunda post Francisci. 2. feria secunda post Circumcisionis. 3. feria secunda post Dominicam Invocavit. *Const. an. 1635. p. 38. & an. 1631.*

Urzedoviæ, à Lublinensibus post duas hebdomadas.

TERRA LVKOVIENSIS habet proprium judicem qui judicat.

Lukoviæ. 1. feria secunda post trium Regum 2. feria secunda post octavas Corporis Christi. 3. feria secunda post lucæ. *Constitut. An. 1635. p. 46. tit. Przelozenie.*

PALATINATVS BELZENSIS habet Terminos unus judex.

Belzæ, 1. feria secunda post trium Regum. 2. feria secunda post Alberti. 3. feria secunda post S. Johannis. 4. feria secunda post S. Hedvigis.

Grabovecia, duabus semper hebdomadis à Belsensibus. *Hrodlenses* Termini Constitutione An. 1616. *pag.* 25. Graboveciam translati sunt ut simul & iisdem temporibus judicentur.

TERRA BVSCENSIS proprium habet judicem, qui judicat.

Busci, semper à Belsensibus post unam hebdomadam.

PALATINATVS PODLACHIÆ habet judices in singulis terris.

In terra DROHICIENSI judicat unus judex.

Drohiciæ, 1. feria secunda proxima post S. Michaelis. 2. feria secunda proxima post Circumcisionis. 3. feria secunda post SS. Trinitatis.

Miedzilessiæ, semper una hebdomada post Drohicienses Terminos. Constitut. an. 1631 *p. 29. tit. Rokiziemskie* & Constit. an. 1678. *pag. 31.*

In terra MIELNICENSI habentur Termini.

Mielnici, 1. feria secunda proxima ante S. Michaelis. 2. postridie festum S. Agnetis. 3. Feria secunda post S. Stanislai.

In terra BIELSCENSI judicat unus judex.

Branſci, 1. feria secunda proxima post Circumcisionis. 2. feria secunda post Conductus Paschæ. 3. feria secunda post S. Michaelis.

Surazy, semper statim post terminos Branscenses.

Tykocini, 1. post Martini. 2. post Invocavit. 3. post Trinitatis, semper secunda feria.

PALATINATVS KIOVIENSIS habet unum judicem, qui judicare debet.

Kioviæ, ex Constitutione Anni 1607. *pag.* 854. & 1609. *pag.* 903. Sed Anno 1667. *p.* 17. *fin.* constitutum est ut Kiovienses Termini celebrentur ZITOMIRIÆ & OWRVCIÆ, donec ad Regnum kiovia redeat.

PALATINATVS VOLHINIENSIS habet tres judices.

In Districtu LVCEORIENSI.

Luceoriæ, 1. Circa trium Regum. 2. post SS. Trinitatis. 3. post S. Michaelis.

In Districtu WLODIMIRIENSI.

Wlodimiriæ, tribus semper hebdomadis post terminos Luceorienses.

In Districtu Krzemenecensi.

Kremeneciæ itidem tribus hebdomadis post terminos Wlodimirienses.

PALATINATVS BRACLAVIENSIS habet terminos.

Winniciæ, 1. in crastino Epiphanias. 2. in crastino S. Trinitatis. 3. in crastino sive postridie S. Michaelis.

PALATINATVS CZERNICHOVIENSIS duos habet judices, quorum unus est in ipso Palatinatu; alter in Districtu Nowogrodcensi, judicari igitur debent causæ Nobilium *Czernichoviæ* & *Novogrodci*, ita ut Novogrodcenses post Czernichovienses habeantur tribus hebdomadis.

TERRA LIVONICA terminos suos habet Düneburgi. *Const. anno 1673. pag. 24. & anno 1677. pag. 33.* Et quidem quotannis ter 1. in crastino trium Regum. 2. in crastino S. S. Trinitatis. 3. in castrino S. Michaelis.

II. IN MAGNO DVCATV LITHVANIÆ in singulis Palatinatibus singulisq; districtibus singula sunt judicia Terrestria, sed singula etiam duobus in locis exerceri videntur,

tur, ut colligo ex Constitutione Anni 1633. *circa fin. tit. Roki Ziemskie Reczychie.* Quantum autem ex Constitutionibus Regni sciri potest WILKOMIRIENSIS Districtus Terminos habet *Wilkomiriæ*, & *Onikxtis.* Const. Anno 1590. *p. 586.* RECZYCENSES termini *Reczysciæ* & *Rohaczoviæ*, Constitut. Anno 1633 *pag. 61. tit. Roki &c.* *SMOLENSCENSES* termini *Smolensciæ* & *Neweliæ.* Constit. an. 1631. *p. 40.* *BRACLAVIENSES* termini in Palatinatu Vilnensi *Braclaviæ* & *Dynemburgi*: sed in hoc posteriore loco tantum causæ inter Livones & Lithvanos intercedentes dijudicari debuerunt, secundum Constitutionem an. 1631. *pag. 40. tit. Sposob czynienia Sprawiedliwosci.* De aliis judiciis vix quidquam in Constitutionibus occurrit. Hoc tamen frequenter legas quod termini Terrestres SAMOGITIÆ habeantur *Rosienis*, VPITENSES *Poniewiziæ.* OSMIANENSES, Osmianæ, LIDENSES Lidæ, WILNENSES Wilnæ, TROCENSES Trocis, GRODNENSES Grodnæ, POLOCENSES Polociæ, NOVOGRODENSES Novogrodci.

grodci. Sic etiam alii Districtus & Palatinatus habent terminos in cognominibus sibi urbibus, ut Wolkoviſciæ, Slonimi, Vitepſci, Orszæ, Breſtiæ, Pinſci, Mſcislaviæ, Minſci, Moziri, *Conf.* Statut. Lithvan. *cap. III. art. 6. & 7.*

In Lithvania bis tantum habentur termini.

Quoties in Lithvania termini terreſtres habeantur ex Conſtitutionibus vix haberi poteſt. Hoc tamen inde concluditur quod in plerisque Palatinatibus & Diſtrictibus tantum bis exerceantur: Primum enim ſoli Palatinatui Novogrodcenſi An. 1601. *pag. 761.* conceſſum eſt, ut ter exerceret judia Terreſtria, quod approbatum eſt. An. 1607. *pag. 862.* & quidem ut primi termini eſſent poſt SS. Trinitatis, ſecundi die S. Marci, tertii die omnium ſanctorum. In Lidenſi quoque Diſtrictu judicia Terreſtria ter haberi dicuntur in Conſtitut. an. 1633. *pag. 60. ſeq. tit. Roki Ziemskie Lidzkie.* Ad tempus etiam Terminorum Terreſtrium pertinet, quod in Comitiis Anni 1677. conſtitutum eſt, ut Judicia hæc Terreſtria & Caſtrenſia, exerceantur ſtatis temporibus, etiamſi in idem tempus incidant Comitia Regni generalia. Ita tamen ut illi, qui in Comitiis generalibus cauſam aliquam

Judicia Terreſtria exercentur etiam tempore Comitiorum.

aliquam habent, eximantur usque ad Conventum Poſt-Comitialem ſive ad Comitiola Relationum. Producere tamen illi à Marſchalco teſtimonium jubentur, quod Comitiis præſentes interfuerint. *Conſtitut. an. 1677. pag. 13.*

Citationes ad judicia Terreſtria.

VI. Quod ad modum judicia hæc Terreſtria exercendi attinet, pauca quædam obſervabimus. Citationes mittuntur ad Reos per Miniſterialem (Polonice *Wozny* vocatur) quem ſolus Palatinus ejus loci inſtituit ex privilegio Caſimiri Magni An. 1368. conceſſo, & quem Palatinus jurejurando obſtringit, literisque inſtruit, quo ſecurius munere ſuo fungi queat. Confirmatur hoc etiam in Statuto Lithvanico *cap. IV. art. 8.* Cum igitur aliquis ad judicium Terreſtre citandus eſt, petit Actor à judicio Miniſterialem. Citatio ſcribitur hunc in modum: *Joannes III. Dei gratia Rex Poloniæ* &c. (Non ſcribitur integer Titulus) *Tibi generoſo N. N. de Bonis* &c. Vid. Zawacki *in Proceſſu loc. cit.* Sigillum addi debet Terreſtre ejus judicii, coram quo reus comparere debet. Joh. Nixdorff. *in Proceſſu Judiciario Part. I. pag. 59.* Conf. Jus Correctum Pruſſ. *tit. VI. num. 6.* Miniſterialis acceptis literis ad domum citandi ſeu ad portam ſaltem aulæ accepit, portam

tam baculo pulsat, & clamando reum citat, literasque citatorias ei tradendo exponit citationis causam, & declarat ex cujus judicii mandato & ad cujus instantiam ipsum in jus vocet. *Constitut. Casimiri Magni an. 1368* Ministeriali ob securitatem (in magno enim sæpe versantur periculo) & ob majorem fidem aliquis Nobilis aut etiam duo Nobiles ab Actore adduntur, quibus præsentibus citationem insinuat aut Domino, aut ejus Tenutario, vel etiam Hortulano, publicando nihilominus citationis positionem in domo citati. *Constitut. an. 1523.* In villis vero desertis possessoribus absentibus citatio in lignum reciſum posita terræque infixa publicatur, vel in aliqua villa viciniore vel in parochia ejusdem villæ desertæ. Positio Citationis præcedebat antea terminum integra hebdomade, *ex Constituti modo citata:* jam autem constitutum est, ut relatio citationis positæ duabus hebdomadis ante judicia per ministerialem inscribatur actis proprii Districtus. *Constitut. an. 1670. pag. 22. seq.* His ministerialibus magna fides habetur à Judicibus, itidem ac Tabellionibus in Jure Civili Romano & Pontificio, ut dicit Cromerus *lib. II. Descript. Polon. pag. 192.* Hi etiam jusjurandum testibus solent

Citatio per Ministeriales & Nobiles insinuatur.

solent prælegere: hi mittuntur ad lustranda vulnera, damna &c: Reliqua vide apud Theodor. Zawacki *in Processu Judiciario.* Statut. Lithuan. *cap. IV. art. 10.* In Prussia idem fere circa citationes observatur: quod in Regno. Nimirum eodem hic modo nomen Regium præponitur, Actoris deinde ac Regi prænomen & nomen subjicitur, sigilloque terrestri Citatio illa consignatur. Ponitur vero duabus hebdomadis ante terminum per Ministerialem Terrestrem in Bonis ejus qui citatur. Si absens fuerit, domesticis vel colonis insinuatur, eisque denunciatur, in jus Dominum vocari. Sin citatus possessiones nullas habet, vel ipsi per Præconem in manum citatio traditur: vel si ejus copia haberi non potest, ad valvas templi ejus loci, in quo commorari eum constat, à Præcone affigitur, vel proclamatur, vel etiam hoc fit in parochia, in qua Bona aliquando possedit. *Vid.* jus Terrestre Correctum, Nobilit. Prussicæ *tit. VI. num. 1. seqq.* Alia Citationum requisita recensent Nixdorff. *loc. cit.*

Citationes in Prussia.

VII. Ad judicia Terrestria referunt etiam Minores Poloni & Prussi judicium illud, quod dicitur POSITIO ACTORVM TERRESTIVM (Poloni *Xiąg ze-*

Positio Adorum.

zenie vocant) De Palatinatibus Volhynienſi, Kioviensi & Braclavienſi, qui itidem hæc judicia habent *Vid. Conſtitut. an. 1601. pag. 744. O Lezeniu item an. 1607. pag. 854. an. 1647. pag. 17.* Exercetur hoc judicium in illis locis, ubi judicia Terreſtria exerceri ſolent: in Pruſſia vero jus Terreſtre Correctum quædam loca omittit *tit. V. num. 24.* Confer tamen Conſtitut. an. 1638. *pag. 40.* ubi etiam Grudentum additur. Præſes hujus judicii Polonia eſt Notarius Terreſtris (qui & in Judiciis Terreſtribus locum & jus ferendæ ſententiæ habet) cum duobus Camerariis, quorum alter eſt judicis, alter ſubjudicis. *Conſtitut.* anni 1616. *pag. 28. tit. O Komornikach.* In his judiciis inſcriptiones, Recognitiones, extractus, quietationes fiunt. *Vid. Volum. Legum. pag. 403.* Judicant etiam dicti judices de tollenda ſumma de Bonis obligatis (O Wykupno) ex Conſtitut. Joannis Alberti an. 1496. apud Januszov. *lib. V. Part. 5. tit. 5. pag. 494.* Addit Theodorus Zawacki cauſam de ſervo profugo, quæ ad hoc judicium pertinet, *in Proceſſu judiciario tit. 12. pag. 217.* Conf. Conſtitut. *An. 1647. pag. 17.* & de Pruſſicis Actorum Poſitionibus Conſtit. an. 1638. *p. 40.* Formula Citationum eſt: *Quatenus coram judicio Terreſtri vel poſitione Actorum Terreſtrium legitime compareas.* Vid. Zawacki *loc. cit.*

Aſſeſſores hujus judicii.

Judicia Caſtrenſia.

VIII. Deinde progredimur ad IVDICIA CASTRENSIA (*Sady Grodzkie*) & quidem ad ea primo, quæ in Polonia vocantur CAPITANEALIA, quia à Capitaneis exercentur: in Pruſſia vero PALATINALIA, quia Palatinis ibidem competunt. Vulgo Polonice hoc judicium Capitaneale vocatur *Juridika*. Præſes horum judiciorum in Regno eſt Capitaneus cum jurisdictione: in Pruſſia vero Palatinus. In Magno Ducatu Lithvaniæ quisque Palatinorum in ſuo Palatinatu eſt Capitaneus. Diſtrictus vero Palatinatibus adjuncti, proprios habent Capitaneos cum jurisdictione, qui judicia illa exercent. *Vid.* Statutum Lithvanicum *cap. 4. art. 30.* Capitaneus igitur in Regno judicare debet cauſas per ſe ipſum: ſi autem aliquot legale impedimentum interceſſerit, conſtituere jubetur Judicem, Nobilem & poſſeſſionatum in eodem illo Capitaneatu domicilium ſuum habentem. *Conſtitut. an. 1496. & 1562.* apud Januszovium *lib. V. Conſtitut. Part. IV. tit. 2. pag. 433. & 434.* Quodſi autem diuturno morbo, Capitaneus aborat, aut peregre profectus eſt, tum ipſi in Comitiis datur Surrogator ad tempus, de quo

jam

jam supra egimus. Tanta est Capitanei auctoritas, ut si quis coram ipso aliquem vulneraverit, eodem modo puniatur, ac si id in facie Regis fecisset. Theod. Zawacki *in Summa Legum. tit. Capitanei cum Jurisdictione.* Vt autem legitimus aliquis sit Capitaneus cum jurisdictione, nonnulla in eo requiruntur secundum leges, quæ paucis delibabimus. Capitaneus nimirum possessionatus sit necesse est in eadem terra, in qua officio Capitanei fungitur; quod non adeo stricte requiritur in eo Capitaneo, qui est sine jurisdictione seu in Tenutario Bonorum mensæ regiæ. Constitut. an. 1562. *pag.* 24. an. 1613. *pag.* 33. Deinde Capitaneatus cum jurisdictione non debent dari, nisi ætate & discretione vigentibus. *Constitut. an.* 1589. *pag.* 529. *& anno* 1607. *pag.* 831. Præterea duos Capitaneatus cum jurisdictione ne quis habeat, cavetur *Constitutione anni* 1562. *pag.* 23. Dantur tamen hic quædam exceptiones, nempe in Generalatu Majoris Poloniæ, de quo jam supra, item in Capitaneo Camenecensi & Laiczoviensi *Constit. an.* 1581. *pag.* 376. Porro Capitaneus non potest esse simul Palatinus, Castellanus, Judex, Subjudex, vel Notarius Castrensis in eo Districtu in quo est Capitaneus. Excepimus tamen jam

Requisita Capitanei.

jam supra Capitaneum Cracoviensem, Kioviensem, Czernichoviensem & Palatinatus Lithvanicos, de quibus videatur *cap. III. num.* 16. Sed regredimur ad judicia Castrensia, in quibus notamus, quod etiam Notarii Castrenses possessionati & jurati in Regno & Prussia esse debeant. *Vid. Constitut.* 1565. *pag.* 102. *an.* 1589. *pag.* 517. *an.* 1609. *pag.* 909. *an.* 1611. *pag.* 31. *an.* 1989. *an.* 1616. *pag.* 25. In quibusdam tamen Palatinatibus & Districtibus sufficit, si Notarii Castrenses sint jurati, etiamsi non sint possessionati, ut in Brestrensi & Inovladislav. Palatinatibus, item in Kalissiensi & Posnanensi Districtibus, secundum Constit. an. 1565. *p.* 102. Quod ad loca attinet judiciis Castrensibus destinata, illa ubiq; sunt in castris, à quibus Capitanei cum jurisdictione denominantur. In Prussia autem, cum ad Palatinum judicia ex toto Palatinatu pertineant, pro lubitu olim solebant eadem habere, donec anno 1611. *pag.* 31. constitutum est, ut in Palatinatu Culmensi Kowaleviæ, in Mariæburgensi Christburgi, & in Pomeranico Skarszeviæ semper inposterum exercentur, quod etiam hodie in usu est.

Notarii Castrenses quales esse debeant.

Prussica judicia Castrensia ubi habeantur.

IX. Causæ, quas judicant Capitanei cum Jurisdictione in Judiciis Castrensibus, jam ex Constitutione Wladislai Jagello-

Causæ ad judicia Castrensia pertinentes.

gellonis Anno 1423. & sequentium Regum sunt tantum quatuor. Nimirum primo Actio oppressionis mulieris sive actio stupri. Secundo Depravatio stratæ sive viæ publicæ. Tertio Incendium & immissio ignis quarto invasio violenta Domus. *Vid.* Januszov. *lib. V. Constitut. Part. IV. pag. 430. seq.* Herburt. *in Statuto tit. Capitaneus. pag. 59.* Sed subsecutis temporis plures aliæ causæ his judiciis additæ sunt. Nam ex Constitutione Sigismundi I. de anno 1540. judicant etiam Capitanei in Polonia majore causas de exemptione Bonorum. *Vid.* Januszov. *lib. V. Part. V. tit. 4. pag. 494. seq.* Porro Anno 1607. addita est Capitaneis judicanda causa de raptu Virginum. *Vid.* Theod. Zawacki *in Proceff. Judic. tit. 12. pag. 217.* Præterea concessum est Capitaneis in Belzensi & Volhyniæ Palatinatibus, ut judicarent etiam subditos ex Regiis Bonis profugos, quod etiam receperunt Palatinatus Sendomirienſis, Podoliæ, Lublinenſis, Podlachiæ & Braclavienſis. *Vid. Constitut. Anni 1661. pag. 12. seq.* Quod ipsum Lithvanicis quoque Capitaneis concessum est Constitut. *anni 1667. pag. 79.* In Prussia amplior adhuc est Palatinorum, qui judiciis his Castrensibus præsunt, jurisdictio, ut patet ex Jure Correcto

cto *tit. V. num. 3. 8. 28.* nimirum omnes causæ criminales etiam ex Bonis terrestribus fluentes, nimirum, si quis domum vel possessionem alicujus invaserit, in publicis viis insidias struxerit, vim armata manu alicui intulerit, vulneraverit, vel occiderit, ad Palatini cognitionem illa pertinent. *conf. & num. 34.* Similiter in Lithvania ad judicia hæc Capitanealia referuntur, Despoliationes templorum, furta, incendia, veneficia &c. *Vid.* Statut. Lithvan. *cap. IV. art. 30.* Ratione eorum, qui judicantur, pertinent etiam ad judicia Castrensia Nobiles impossessionati, ex Constitut. Sigismundi III. *an. 1588. pag. 465. seq.* Item Mercatores extranei in urbibus Regiis ad Nundinas accedentes. *Constitut. anno 563. pag. 94.* Poro ad hæc judicia Capitanealia vocantur jure victi ad banniendum. Fallæ insuper rei & alieno nomine aliquid recognoscentes, tum ob non restitutionem arrestatæ rei unius hebdomadæ spacio. Judicant tandem Capitanei sine strepitu juris otiosos, vagos, fures, profugos, judiciorum vel Conventuum violatores, infames, de Regno proscriptos, ait Theodorus Zawacki *in Processu judiciario tit. 12. pag. 217.*

X. Cle-

Citationes ad judicium Castrense.

X. Citationes ex his judiciis Castrensibus prodeunt non sub nomine Regio, ut ad judicia Terrestria, sed sub nomine Capitanei hoc fere modo: *N. Capitaneus &c. Tibi Nobili &c. mandamus vigore Regio & nostra, qua in hac parte fungimur, auctoritate.* Vel: *mandamus Regio & officii nostri vigore.* In Masovia autem nomen Regium præponitur teste Nicolao Chwalkovio *lib. III. Jur. Publ. Pol. cap. 10. pag. 459.* Citationis autem ad Capitanealia judicia factæ sive positæ, per Ministerialem inscribi debet relatio duabus hebdomodis ante terminum, ita ut exprimatur essentia citationis coram Actis proprii Districtus, sicut præscribit Constitutio Anni 1670. *pag. 22. seq.* In Jure Correcto Nobilitatis Prussicæ Citatio ad judicia Palatinalia poni jubetur una tantum hebdomada ante terminum *tit. VI. num. 9.* Sigillum in Polonia ad ejusmodi Citationes adhibetur Capitanei, in Prussia vero Palatini. Jus Correct. *tit VI. num. 6.* In Lithvanico Statuto lex ea ponitur, ut in locis, ubi Palatini sint judices, Citationes sub sigillo Palatini: ubi autem non sunt Palatini, ut sub sigillo Capitanei, non tamen ejus Vicesgerentis, mittantur. *Vid.* Statut Lithvan. *cap. 4. art. 34. pag. 126.* Possunt hæc judicia haberi etiam tempore Comitiorum, per Constitutionem Anni 1677. *pag. 13.*

Officium Querelarum.

XI. Ad judicia Castrensia referimus etiam illud judiciorum genus, quod vocatur OFFICIVM CAVSARVM, seu QVERELARVM (Polonice *Skargi*, & *Roczki*) item Judicium VICECAPITANEALE: in Prussia autem VICE-PALATINALE dictum. Differunt hæc judicia à Castrensibus, quia Querelæ sunt de causis levioribus, judicia Castrensia de gravioribus: Deinde etiam Querelæ ordinarie singulis duabus hebdomadis exercentur: judicia Castrensia singulis sex hebdomadis. Cromer. *in Descript. Poloniæ lib. 2. pag. 185.* In Prussia Judicia Palatinalia habentur singulis trimestribus: judicia autem Vice palatinalia singulis mensibus. *Jus Terrestre Pruss. tit. V. num. 2. & 6.*

Causæ ad judicium Querelarum pertinentes.

Causæ quæ ad judicia Querelarum pertinent, sunt sequentes: 1. Divisio Bonorum inter Fratres. 2. Exdotatio & Provisio Sororum. 3. Violenta expulsio de Tenuta. 4. Pœna triumarcarum abacti vel vagi, & ad fidejussoriam cautionem non extraditi pecoris. 5. ad inscriptionem. 6. de famulo absque literis testimonialibus à priori Domino obtentis susceptо. 7. de pœnalibus actionibus, ut de pœna trium marca-

rum: de vadio Capitaneali centum viginti marcarum ob non factam divisionem. 8. de teloneo inique extorto. 9. de non soluta Contributione & fumalibus 10. de portatione pixidum seu bombardarum. 11. de recenti crimine, quod durat anno & sex hebdomadis. 12. Quæ pro Executione remittuntur & aliæ privata lege huc pertinentes causæ. Theodorus Zawacki *in Processu Judiciario Regni Polon. tit. 12. pag. 218.* Conf. Statut. Lithvan. *cap. IV. art. 30.* Officio Vice Capitaneali in Terra Varsavienſi conceditur etiam, ut judicet Nobiles non possessionatos & Plebeios extraneos; salva tamen appellatione Nobilium ad Tribunal & plebeiorum post Curiam in causis taxam 300. marcas excedentibus. *Constitut. an. 1658. pag. 42. seq.* In Prussia omnes causas, quas judicant Vice-Palatini, possunt etiam judicare Palatini. Jus Correct. *tit. V. num. 8.* Vice Palatini autem tantum judicare possunt causas Civiles, recognitiones quoque atque inscriptiones quascunque recipiunt & rem judicatam exequuntur. *ibid. tit. V. num. 3.* Libri Actorum Castrenſium à Joanne Alberto Rege asservari jubentur sub tribus clavibus, quarum unam Palatinus, alteram Judex illius terræ, ubi est Capitaneatus & tertiam Capitaneus habeat. Constit. Joan. Alb. an. 1496. apud Januszov. *loc. cit.* Herburt. *in Statut. voce: Actorum libri pag. 12.* Post ea tempora plurimæ leges positæ esse leguntur de Actorum tam Castrenſium quam Terrestrium asservatione & securitate, quas hic cumulare non attinet.

Libri Castrenſes quomodo servantur.

XII. Judicia SVCCAMERALIA sunt de finibus regundis inter Bona Nobilium, præsidetque ipsis Succamerarius illius Palatinatus vel Districtus, in quo limites sunt constituendi. Quapropter etiam Succamerarius à Kojalovicio vocatur *supremus limitum cognitor*, Part. II. Hist. Lithv. *lib. VII. pag. 336.* Ab aliis vocatur *Prætor finium regundorum.* Agitantur quidem & in judiciis Terrestribus, & in summis Tribunalibus Regni Poloniæ causæ finium regundorum inter Nobilet, ex Constitut. Sigismundi I. An. 1523. apud Januszov. *lib. V. Pars. II. tit. 3. pag. 414.* Herburt. *tit. Succamerarii Officium.* Hæc tamen Terrestria & Tribunalia judicia sunt tantum præparamentum futuri campestris judicii. Nam semper fit à judicio Terrestri & Tribunalitio in causa finium regundorum remissio in campum, ubi Officium Succamerarius sese exserit. Citationem Succamerarii mittit sub nomine proprio hoc modo fere concep-

Judicia Succameralia.

Citationes ad Judicium Succamerariale.

ptam: *N. Succamerarius &c: Tibi Nobili innotescimus, quatenus coram nobis aut Camerario nostro &c:* Apud Stanislaum Lothowski reperimus hanc formulam: *Joannes, N. Succamerarius Terræ Sandomirensis generalis &c: Tibi Nobili N. N. in N. hæredi de Bonis tuis gcaeraliter omnibus mandamus vigore Regio & nostro Succamerariali qua in hac parte fungimur auctoritate, ut coram nobis seu offitio nostro Succamerarii campestri &c: &c:* Citationi huic sigillum Succamerarii imprimitur, ut docet Joh. Nixdorff. *in Process. Judic. Part. 1. pag. 95.* Limitibus constitutis Succamerarius Decreti sui seriem per literas patentes judicio terrestri significat, quas literas à Succamerario per Actorem præsentatas Judicium Terrestre ad Acta Terrestria refert, sive, ut vocant, acticat ad perpetuam rei memoriam. *Constitut. an. 1523.* Quilibet Succamerarius ad hanc functionem habet Camerarium suum à se constitutum, Nobilem & possessionatum, qui in judicio Terrestri jurejurando obstringitur, ut vult Constitutio anni 1569. *pag. 191.* Immo & ipse Succamerarius debet esse juratus secundum Constitutionem anni 1588. *pag. 460.* Hic Camerarius à Succamerario constitutus vocatur Camerarius limitaneus (*Komornik Graniczny*) ad differentiam Camerariorum Terrestrium, quorum unum judex, alterum subjudex Terrestres constituunt, ut supra dictum. In Palatinatu Sendomiriensi & Siradiensi Succamerarii tot habent Camerarios limitaneos, quot sunt Palatinatuum illorum districtus. *Constitut. An. 1677. pag. 14.* Habet præterea Succamerarius Notarium suum, qui in Palatinatibus Sendomirienſi & Cracovienſi debet esse possessionatus in suo quisque Palatinatu. Constitut. an. 1631. *pag. 35. seq. tit. Sklep na* Si de ipsius Succamerarii Bonis lis sit, surrogare sibi debet Succamerarium vicinio-rem, vel ejus Camerarium, vel alium aliquem judicem, qui itidem jurejurando obstrictus esse debet, ut ipse Succamerarius. *Constitut. 1601. pag. 737.* Si controversia sit de limitibus inter Bona Regia, vel inter Bona Nobilium & Regia, tunc constituuntur alii judices, ut paulo post dicetur. De Officio Succamerarii scripsit peculiarem librum Stanislaus Lochowski Notarius Castrensis Opocznensis, quem inscripsit hoc modo: *Processus Judiciarius Granicialis Regni Poloniæ. Cracoviæ An. 1641.* Hæc autem, quæ diximus, de Succamerariis Polonicis & Lithvanicis intelligenda sunt. In Prussia enim Succamerarii sunt Consiliarii Terrarum Prussiæ,

Camerarius Succamerarii.

Notarius Succamerarialis.

Succamerarius proprios limites constituere nequit.

Succamerarii Prussiæ non exercent judicia limitanea.

siæ, neque judicia ulla exercent. Controversiæ autem finium Regundorum in Prussia ad Judicium Terrestre pertinent. In campum etiam ad limites cognoscendos Judex ipse Terrestris cum duobus Scabinis exit. Vel si Judex ob valetudinem vel alia aliqua impedimenta adesse non potest, Scabinorum primus aut sequens vices ejus obit. Reum autem hi citant hac fere formula: *Mandamus tibi, ut coram Nobis tanquam à judicio deputatis &c: Vid.* jus Terrestre Correct. *tit. 7. num. 7. seqq.* Possunt hæc judicia exerceri etiam tempore Comitiorum, ut habet Constitutio Anni 1677. *pag. 13.*

Judicia Commissorialia.

XIII. Judicia COMMISSORIALIA sunt itidem de finibus regundis, quando controversia incidit Nobili cum fundo Regio. *Constitut. anno 1633. pag. 39.* Tunc enim à Rege mittuntur Commissarii, qui terminos constituant, additur tamen & his Succamerarius. Exercentur etiam Judicia hæc Commissorialia de exemptione Bonorum Regalium, de divisione inter fratres aut par jus habentes, nisi de juribus obstet controversia, tunc enim ad Jus Terrestre illud remittendum est.

Requisita Commissionis.

Requiruntur autem ad Commissionem tria: I. Commissio Regia, qua negotium competens certis viris committitur. II. Man-

Mandatum Regium, quo Tenutario, ut coram ipsis compareat, mandatur. III. Innotescentia Commissionis Tenutario per Commissarios sub sigillis & subscriptione manuum edenda. Et hæc Innotescentia una cum mandato per ministerialem & duos Nobiles mitti debet ad Capitaneum sive Tenutarium duabus hebdomadis ante terminum ad limites: ad redimenda vero Bona Regalia sex hebdomadis est inserenda & ad manus citandorum tradenda. Innotescentiæ Commissorialis formula est talis: *Nos N.* (Titulus Comissariorum scribitur) *Comissarii per Majestatem Regiam ad infrascripta dati & specialiter deputati vobis Generosis N. N. &c. innotescimus præsentibus, oblatas nobis esse literas Commissionis &c.* Vid. Theod. Zawacki *in Process. Judic. tit. 12. pag. 222.* Citationes tales signantur sigillo Commissariorum. Nixdorff. *l. c.* Verum quando controversia incidit de finibus regundis non inter Nobiles, neque inter Nobilis alicujus & Regia Bona, sed inser Bona utrinque Regia, tunc limites constituuntur non per Commissarios, sed per REVISORES, qui quinto quoque anno elapso in Comitiis electi ad Bona lustranda mittuntur. Vid. Theod. Zawacki *loc. cit.* Conf. & Constit. An. 1647. *pag. 28.*

Formula Innotescentiæ.

Revisores mittuntur ad Regia Bona dislimitanda.

Termini generales olim habebantur.

XIV. A judiciis Terreſtribus dabatur olim Provocatio ad TERMINOS GENERALES, ſive ad COLLOQVIA (Polonice dicuntur *Wieca*, item *Rokiglowne*) & quidem ſi hæc Colloquia ante Comitia generalia incidebant. Habebantur ſingulis annis ſemel autumni tempore, in omnibus Palatinatibus. Judices hic erant Palatinus, Caſtellanus, Judex, Subjudex, Vexillifer cæterique Magiſtratus illius Palatinatus ex Conſtitut. Caſimiri Jagellonidis *anno 1454.* & Sigiſmundi I. *anno 1543.* Si quis ex his judicibus, ſive Palatinus, ſive alius quispiam morbo impeditus aberat, cogebatur in ſequentibus Colloquiis jurare, quod vera non vero ficta infirmitate fuerit impeditus. *Conſtit. Sigiſm. I. citata & Sigiſmundi Auguſti anno 1565. pag. 88. ſeqq.* In abſentia Palatini in his Colloquiis Caſtellanus præſidebat, ut ex dicta Conſtitutione de anno 1565. apparet. Acta Colloquiorum ſive Terminorum generalium, quæ non libris Terreſtribus, ſed aliis peculiaribus inſcribebantur, aſſervari ſolebant ſub tribus clavibus, quarum unam judex Terreſtris, alteram Subjudex, tertiam Notarius Terreſtris habebat, ex Conſtitut. Vladislai Jagell an. 1433. apud Janum Januszov. *lib. V. Conſtitut. Part. V. tit. 8. pag. 505.* & Joan.

Judices in terminis generalibus.

Acta Terminorum generalium.

an. Herburt *tit. Colloquia pag. 85. ſeqq.* Eodem modo jubentur etiam aſſervari libri judiciorum Terreſtrium, non niſi cum Conſenſu omnium depromendi. *Vid.* Statut. Lithvan. *cap. IV. art. 13.* In Pruſſia ſuperiore ſeculo, & initio præſentis habebantur itidem Judicia totius Pruſſiæ generalia (Tagfahrten dicta) & quidem bis ſingulis annis nempe menſe Majo die S. Stanislai in urbe Mariæburgenſi, menſe autem Septembri in urbe Grudentina, poſtea vero conſentiente Rege in urbe Thorunienſi. Convenie-bant ad hæc judicia exercenda omnes Conſiliarii Pruſſici, nempe duo Epiſcopi, tres Palatini, tres Caſtellani, tres Succamerarii, trium Civitatum majorum bini Delegati. Provocatio eo inſtituebatur ex tota Pruſſia, ſi prius hi Conventus Pruſſici incidebant, quam Comitia Regni generalia, & poſtea ſi prius hi Conventus incidebant quam Tribunal Regni. Sed de his alibi copioſius à nobis actum eſt. *Vid.* Jus Correct. *tit. VI. num. 45.* In Juribus Municipalibus Terrar. Pruſſ. *Privileg. Sigiſmundi I. anno 1538. datum. lit. G. 3.*

Judicia Pruſſica generalia.

Judices in Judiciis Pruſſicis generalibus.

XV. A Terminis generalibus ſive à dictis Colloquiis dabatur ulterius Provocatio ad Regem. Sed & alias cauſa

Provocatio ad Regem.

coram judicio Terrestri vel castrensi agitata, si prius incidebant generalia Regni Comitia quam Colloquia, tum Provocatio instituebatur à Judicio Terrestri & Castrensi recta ad Regem omissis illis Colloquiis. *Vid.* Cromer. *lib. II. Descript. Polon. pag. 188.* Similiter ex Conventibus Prussiæ generalibus ad Regem dabatur appellatio, ut aliàs ostensum. Vnde facile cognoscere possumus, quantis litium difficultatibus tum districtus fuerit Rex, adeo, ut non sit mirum, Henricum Regem dixisse: *Per meam fidem Poloni isti faciunt, ut agam judicem jurisperitum, in brevi Volent, ut agam etiam causidicum*, teste Paulo Piasecio *in Chron. pag. 55. fin.* Itaque jam Sigismundi Augusti tempore facta fuit in Comitiis mentio instituendæ in Polonia novæ judicum decuriæ, quæ de omnibus Provocationibus sine provocatione cognosceret, quale est in Gallia Parlamentum, sed non placuit summam judiciorum cuiquam præter Principem concedere. Cromer. *lib. II. Descript. Polon. pag. 189.* Instituta nihilominus fuerunt ab Augusto Anno 1563. judicia in Palatinatibus extraordinaria ad dijudicandas controverversias veteres, quoniam in Comitiis generalibus decidi non poterant. *Vid. Constitut. dicti anni pag. 31. seq.*

Consilia de judicio generali instituendo.

Judicia extraordinaria.

Tan-

Tandem Stephanus Bathori Rex svasu magni Samoscii Anno 1578. summa Tribunalia instituit in Polonia, & An. 1581. in Magno Ducatu Lithvaniæ, quo provocationes instituerentur ex omnibus judiciis Terrestribus, Castrensibus, Succametarialibus & Commissorialibus, sicque Colloquia illa sublata sunt. *Vid. Constit. anno 1578. pag. 325. seqq.* In Prussia Regia nulla antiquitus concedebatur Appellatio ad Regem, sed omnes lites in Prussia finiebantur, donec tandem Anno 1521. sub Sigismundo I. eandem primo Civitates, & successu temporis etiam Equestris Ordo concesserunt. *Vid.* Casp. Schuz. *lib. X. Chron. Pruss. pag. 479.* Salom. Neugebauer. *lib. VII. Hist. Polon. pag. 496.* Suscipiebat autem Aula Regis Appellationes Prussicas usque ad Sigismundum III. Nam licet Stephanus, ut diximus, summa Tribunalia instituisset, expresse tamen lege initio cavit, ne causæ Prussicæ ad Tribunal recens institutum, sed ad ipsum Regem devolverentur. *Constitutio anni 1578. pag. 332.* Conf. Januszov. *lib. VII. Constit. Part. III. tit. 3. pag. 934.* Verum sub Sigismundo III. Anno 1589. concessit Prussica Nobilitas appellationes ad Tribunal Petricoviense, ad quod etiam Deputatos suos mittere jussa est. Ita tamen

Tribunalia summa instituuntur.

Provocatio ex Prussia ad Regem superiore Seculo invaluit.

Prussi initio se Tribunali subjicere noluerunt.

Nobilitas se subjicit Tribunali Petricoviensi.

hoc

hoc fuit ordinatum, ut indifferenter ad Conventum generalem Terrarum Prussiæ, de quo antea dictum, vel ad Tribunal Regni, quod prius horum celebratum fuerit, instituereturprovocatio. Sed à Conventibus etiam his generalibus Prussiæ concedebatur appellatio ad Tribunal Regni, ut habetur in jure Correcto Nobilit. Pruss. *tit. VI. num. 45. seq.* Referavit autem sibi in primo ad Tribunal accessu Nobilitas Prussica regressum, si vellet ad judicium Aulicum Regium. *Vid. Constit. an. 1589. tit. Pryslapienie pag. 514. & Constit. Anno 1590. pag. 579.* Hodie Conventus generales Prussiæ cessant, ideoque Equestris Ordo ex Prussia tantum ad Tribunal Regni provocat. Verum Civitates Prussicæ tunc temporis solenniter in Conventu Prussiæ generali adversus Tribunal illud protestatæ sunt, quæ Protestatio etiam ab Ordinibus Prussiæ ipsis ex sub sigillo extradita. Ideo hodieque Prussicæ Civitates etiam ratione Bonorum Terrestrium in Tribunali judicari nolunt, sed forum suum habent in judicio Regis aulico, quod vocant post Curiam. Similiter in Livonia Regibus Poloniæ adhuc subjecta, licet eodem modo judicia Terrestria & Castrensia exerceantur, ut in Regno & Magno Ducatu Lith-

Nobilitas sibi reservat regressum à Tribunali ad judicium Regium.

Civitates Prussicæ protestatæ sunt contra Tribunalia.

Livones non agnoscunt Tribunalia sed provocant ad Regem.

Lithvaniæ; illud tamen discriminis intercedit, quod Livones ex dictis illis judiciis provocationes non admittunt ad Tribunal Lithvanicum aut Polonicum: sed si causa excedit quingentos florenos Polonicos, possunt litigantes provocare ad judicium Regium Assessoriale Regni. Et tunc cum Ordinariis judicibus assidet etiam Referendarius vel Notarius Magni Ducatus Lithvaniæ, cui Livones aliumquempiam suæ Nationis Secretarium adjungunt. Judicantur illæ causæ Livonicæ ad judicium Assessoriale devolutæ quotannis in Januario & Februario. Decreta sigillo Regni & Magni Ducatus Lithvaniæ signantur, quod etiam de aliis Mandatis, bannitionibus, sublevationibus intelligendum. Scribi autem debent Protestationes, citationes & Decreta non nisi lingvâ Polonica, ut habet Ordinatio Livonica anno 1677. *pag. 32. seq.* edita *tit. Ordinacya.*

Causæ Livonicæ quod annis judicantur mense Januario & Februario.

XVI. Judicia igitur secundæ & ultimæ (saltem in quibusdam, quia in nonnullis causis à judiciis terrestribus aliisque provocare non licet, & quædam etiam causæ ab ipsis Tribunalibus ad Comitia, ut dicemus, remittuntur) instantiæ sunt SVMMA TRIBVNALIA. Loci ubi summa Tribunalia habentur in Re-

Tribunalia suprema.

Tribunalia ubi celebrentur. Petricovia.

Regno Polonico sunt I. PETRICOVIA, quo pertinent Posnanienſis, Caliſſienſis, Siradicenſis, Lancicienſis, Breſtrenſis, Inowladislavienſis, Maſoviæ, Plocenſis Ravenſis Palatinatus, cum terris adhos Palatinatus pertinentibus ut terra Wſchovienſi, Vielunenſi, Dobrinenſi. Acceſſerunt his, ut jam dictum eſt, Anno 1589. Pruſſici Palatinatus. *Vid. Conſtitut. an. 1589. pag. 514. anno 1590. pag. 579.* II. LVBLINVM, quo pertinent Cracovienſis, Sendomirienſis, Ruſſiæ, Podoliæ, Lublinenſis, Belzenſis, Podlachienſis Palatinatus. Additi ſunt Anno 1589. Palatinatus Volhyniæ & Braclavienſis, qui antea peculiare habuerunt Tribunal Luceonæ ſimul cum Palatinatu Kioviensi. *Vid. Conſtitut. anno 1578. pag. 331. anno 1589. pag. 537. ſeqq.* Anno autem 1590. acceſſit ad Tribunal Lublinenſe etiam Palatinatus Kioviensis. *Conſtitut. An. 1590. pag. 582.* Tandem anno 1635. additus eſt Palatinatus Czernichovienſis. *Vid. Conſtitut. dicti anni tit. Ordinacya Woiewodztwa.*

Lubtinum.

In Lithvania ubi Tribunalia habeantur.

In Magno Ducatu Lithvaniæ fuerunt antea à Stephano Rege quatuor loca conſtituta ad hæc judicia Tribunalitia exercenda. Nimirum. I. *Vilna*, quo pertinebat Palatinatus Vilnenſis cum Diſtrictibus Oſmianenſi, Lidenſi, Wilkomirienſi Braclavienſi, ut & Palatinatus Polocenſis. II. *Troki*, quo pertinebat Palatinatus Trocenſis cum Diſtrictibus Grodnenſi, Caunenſi & Vpitenſi. III. *Novogrodkum*, quo pertinebat Palatinatus Novogrodenſis cum Diſtrictibus Slonimenſi & Wolkoviſcienſi, item Palatinatus Breſtianenſis cum Diſtrictu Pinſcenſi. IV. *Minskum*, quo referebantur Palatinatus Vitepſcenſis cum Diſtrictu Orszanenſi; Palatinatus Mſcislavienſis & Minſcenſis, cum Diſtrictibus Mozirenſi & Rzeczycenſi. In Ducatu quoque Samogitiæ habebat Equeſtris Ordo poteſtatem conſtituendi Tribunatis in ſuo Ducatu, ubicunque placuerit. Cæterum hæc ſubſecutis temporibus prorſus mutata ſunt. Nam Sigiſmundus III. Anno 1588. d. 1. Febr. conſtituit, ut ad Vilnenſe Tribunal transferrentur illæ cauſæ, quæ antea judicabantur Trocis. Et ad Tribunal Novogrodenſe illæ cauſæ, quæ judicari ſolebant Minſci; ita tamen, ut alternatim, nempe uno anno Novogrodci, altero anno Minſci per ſemeſtre hybernum cauſæ judicarentur. Samogitia licet habuerit poteſtatem, Tribunal proprium erigendi, illo tamen non eſt uſa, ſed cauſas ſuas ad Vilnenſe Tribunal transtulit. *Vid. Statut. Lithuan. in Appendice.* Deinde

Mutatio facta eſt tempore Sigismundi III.

An-

Anno 1598. Distrıctus Pinscensis additus est Tribunali Vilnensi, qui antea pertinebat ad Tribunal Novogrodense & Minscense. *Vid. Constit. dicti anni tit. czas y mieysce.* Post hæc An. 1626. Equestris Ordo Smolensensis Palatinatus ad Tribunal Vilnense provocationes instituere cœpit. *Vid. Constitut. dicti anni tit. Opatrzenie.* Habetur ergo hodie in M. Duc. Lithvaniæ Tribunal quotannis per dimidium annum Vilnæ, per alterum autem dimidium annum Nowogrodci aut Minsci alternatim. Sed specialius etiam de tempore Tribunalium nobis agendum erit.

Tempus quo Tribunalitia judicia in Regno habentur.

XVII. Tempus igitur horum summorum Tribunalium sic primo generatim distingvitur, ut in Regno hyberno tempore post festum S. Francisci ad Pascha judicia hæc celebrentur Petricoviæ: æstivo vero tempore Lublini post Dominicam Conductus usque ad messem. In actis tamen Electionis Regis Michaelis prolongatum est Tribunal Lublinense secundum Constitut anni 1638. usque ad Festum S. Thomæ, idque ad septem subsequentes annos valere debuit. *Vid. Acta illa Lit. 8. 2.* Sed nondum elapsis septem illis annis alia subsecuta est Ordinatio Tribunalis Lublinensis Anno 1670. de

de qua infra num. XXI. Porro An. 1676. constitutum est, ut per totum annum in utroque loco nempe Petricoviæ & Lublini continuo cursu judicia exerceantur; ea tamen Constitutio non nisi ad duos annos valeat. *Vid. Constitut. dicti anni pag. 24.* In Magno Ducatu Lithvaniæ æstivo tempore Tribunal semper est Vilnæ, hyberno autem tempore Novogrodci & Minsci alternatim.

Tempus quo Tribunalia in Lithvania habentur.

XVIII. Judices, sive ut vulgo vocantur, Deputati, in summis Tribunalibus sunt vel Seculares vel Spirituales. Spirituales Deputati a suis Capitulis, modo & tempore solitis eliguntur. Seculares autem in particularibus Conventibus Palatinatuum & Terrarum à Nobilitate eligi consveverunt. Requirebatur hic olim, ut Deputati illi unanimi consensu omnium eligerentur: sed paulatim cœperunt in multis Palatinatibus per plura suffragia constitui. Hunc morem recepit in Regno primò Masoviæ Palatinatus ex Constitut. Anni 1598. *pag. 702.* Deinde Palatinatus Siradiensis cum Terra Vielunensi, item Palatinatus Cracovienſis & Terra Chelmensis *Vid. Constitut. an. 1611. pag. 40.* Post hæc Magnus Ducatus Lithvaniæ. *Constit. an. 1613. pag. 41.* Eodem anno hunc morem receperunt Palatina-

Judices in judiciis Tribunalitiis.

Electio Judicum sive Deputatorum.

tus Kiovienſis & Diſtrictus Mielnicenſis, ut patet *ex Conſtitut. an. 1613. pag. 13.* Item Palatinatus Plocenſis eodem anno. *ibid. pag. 22.* & tandem Palatinatus Pruſſici. *ibid. pag. 24.* Poſthæc anno 1631. hoc ipſum recepit Palatinatus Podlachiæ. *Vid. Conſtit. an. 1631. pag. 34.* Palatinatus Ravenſis anno 1667. ut eſt in hujus anni Conſtitut. *pag. 18.* Tandem etiam Palatinatus Breſtenſis & Inowladislavienſis hoc impetravit, ut plurium ſuffragiis Deputatos eligeret, *Conſtitut. an. 1685. pag. 19.* Quod ad numerum judicum ſive Deputatorum attinet, in Palatinatibus, Poſnanienſi, Sendomirienſi, Caliſſienſi, Ravenſi, Podlachiæ, Plocenſi conceſſi ſunt bini deputati. *Conſtitut. anni 1578. pag. 326.* Reliqui Palatinatus debuerunt tantum ſingulos ſibi eligere, quod etiam de Vielunenſi & Dobrinenſi terris intelligendum eſt, quæ ſingulos eligere juſſæ ſunt: Palatinatui Maſoviæ pro illa vice conceſſi fuerunt tres Deputati: Palatinatui Ruſſiæ vero duo, ita ut unus eligeretur Wiſnæ, alter Haliciæ. Verum ſubſecutis temporibus multis aliis Palatinatibus indultum eſt, ut binos Deputatos eligerent. Nam Conſtitutione Anni 1589. *pag. 538.* In Palatinatu Siradienſi duo præter Vielunenſem conceduntur An. 1598. In Palatinatu Volhyniæ

Numerus Deputatorum.

neæ ſex Deputari eligi jubentur, nempe ex ſingulis Diſtrictibus, Lucenſi, Wlodimirienſi & Cremenecenſi, bini: In Braclavienſi Palatinatu etiam duo. Similiter Conſtitut. an. 1611. *pag. 18.* in Palatinatu Kiovienſi duo eligi permittuntur. In Palatinatu Czernichovienſi ex duobus Diſtrictibus, nempe Czernichovienſi & Novogrodenſi ſinguli eliguntur per Conſtitut. Anni 1635. *ante med. tit. Ordynacya.* Cracovienſi Palatinatui An. 1631. conceſſum eſt, ut duos eligeret Deputatos. *Vid. Conſtit. ejus anni pag. 37.* In Palatinatu Lublinenſi tertio quoque anno ſecundum alternatam ex terra Lukovienſi Deputatus eligebantur: reliquis autem duobus ex Lublinenſi & Vrzendovienſi. *Conſtitut. An. 1654. pag. 15.* Sed An. 1677. conſtitutum eſt, ut ſemel duo Deputati ex ipſo Palatinatu eligantur: deinde vero alter ex ipſo Palatinaru Lublinenſi, alter ex terra Lukovienſi. *Conſtitut. dicti anni pag. 12. tit. Deputat.* Similiter Belzenſi Palatinatui hoc jus duorum Deputatorum mittendorum ad judicia Tribunalitia collatum eſt per Conſtitutionem anni 1677. *pag. 12. tit. Declaracya.* Ex Pruſſiæ Palatinatibus jam ab An. 1589. quo ad Tribunal acceſſerunt, mittuntur bini Deputati ſeculares, & duo Spiritua-

les. *Constitut. An. 1589. pag. 514.* Similiter in Magno Ducatu Lithvaniæ ex singulis Palatinalibus & Districtibus bini ad Tribunal Magni illius Ducatus designantur, *ut est in Appendice ad Statutum Lithvanicum.* Oswiecimensis autem & Zatorinensis Ducatus unum tantùm Deputatum ad Tribunal mittere jussi sunt Constitutione anni 1578. *pag. 326.* Requiruntur in his Deputatis varia, quæ his strictim commemorabimus. Nimirum cavetur in legibus, ne quis Deputatorum, sive ab eodem sive ab alio Palatinatu in sequentem, tertium vel quartum annum idem Deputati munus subeat, etiamsi nemo contradixerit. Quadriennio igitur demum elapso iterum eligi possunt iidem Deputati, ut volunt Constitutiones anni 1611. *inter Constitutiones Lithvanicos pag. 40.* an. 1616. *pag. 40.* Deputati autem Spirituales biennio elapso denuo Deputati eligi possunt. *Constitut. An. 1633. pag. 24. & Constit. an. 1670. pag. 50.* Deinde Deputatus in judiciis Tribunalitiis non potest eligi Nuncius ad Comitia. *Constitut. an. 1616. pag. 3.* Qui autem Deputatus, Nuncii munus, aut contra Nuncius Deputati officium sibi oblatum amplexus fuerit, utroque munere privatur, per Constitutionem Anni 1678. *pag. 9.* Nuncius

Requisita Deputatorum.

cius igitur non nisi post Comitiola Relationum eligi potest in Deputatum etiamsi functionem suam in Comitiis antea non obierit: & contra Deputatus qui est eo tempore, quo primæ universales Nobilitatem ad Conventus particulares Antecomitiales convocant, ille non potest eligi Nuncius, etiamsi Conventus illi particulares sine fructu dissolverentur & interea quoque Deputatus finito anno functione sua liberaretur, ut hoc volunt declarantque Constitutiones anni 1683. *pag. 5.* & Constitut. an. 1685. *pag. 6. inter Constit. Lithv.* Præterea absens eligi nequit Deputatus. Constit. an. 1616. *tit. O Deputatach.* Si Deputatus ipse habet causam in Tribunali, differri ea debet usque in sequentem annum; nisi pars altera, nulla contradictione interpositâ, illud permiserit. *Constitut. an. 1611. pag. 40. tit. O Deputatach.* Item si judex vel alius Assessor judicii Terrestris, vel alterius alicujus, electus fuerit Deputatus, & ab ejus judicio Terrestri, aut alio aliquo cui antea præerat, causa fuerit devoluta ad Tribunal, tum Deputatus ille in causa modo dicta in Tribunali jus nullum sententiæ ferendæ habet. *Constit. an. 1578. pag. 236. tit. Obieranie.* Si autem judex Terrestris, quod hic obiter ex occasione noto, electus

ctus fuerit Deputatus ad Tribunal, tum in judicio Terreſtri alium ſibi ſubſtituit, ſecundum Statutum Lithvanicum *cap. IV. art. 4. & in Appendice Statuti illius de Tribunali.* In hac ipſâ Lithvania Procurator ſive Patronus cauſarum prohibetur eſſe Deputatus, in Conſtitut. 1601. *pag. 758. §. a na Electiey.*

Deputati conveniunt Petricoviam.

XIX. Electi ita in Conventibus cujusque Palatinatus & Diſtrictus particularibus Deputati, ſtatuto tempore in loco judicii nempe Petricoviæ conveniunt, auditoque prius ſacro curiam aſcendunt, ubi in conclavi, in quo judicium Tribunalitium haberi debet, Terreſtre Siradicenſe judicium (Petricovia namque eſt in Palatinatu Siradicenſi) ſupremo loco judiciali aſſidet menſæ, electosque judices ſive Deputatos, primo quidem Spirituales, poſtea Seculares ſecundum Ordinem Capitulorum & Palatinatuum, Terrarumque ad præſtandum jusjurandum vocat. *Vid.* Joh. Nixdorff. *de Judicio Tribunalitio.* In Statuto Lithvanico Deputati Tribunalitii jusjurandum præſtare jubentur coram Terreſtri Caſtrenſique judicio ut & coram Nobilitate ibidem præſente. *Vid.* Statut. Lithvanicum *loc. cit.* & Conſtitut. Anno 1647. *pag. 6. ſeq.* Jurisjurandi formula talis eſt: *Ego*

Jusjurandum præſtant.

Jurisjurandi formula.

Ego N. juro, quia juſte ſecundum Deum, jus ſcriptum, æquitatem, partium controverſias judicabo; recognitionesque ſuſcipiam, divitis & pauperis, amici & inimici, Civis & peregrini, diſcrimine ſublato, & neque favorem, neque odium, neque præmium, neque pœnas mihi propoſita curabo, ſed in judicando ſolum Deum, jus ſcriptum æquitatem, partium controverſias & recognitiones in hiſce omnibus conſcientiæ meæ judicium ſequar & audiam aliaque negotia mihi incumbentia fideliter & pro poſſe meo faciam. Practicationes cauſarum cum nemine habebo, neque præmonitiones neque conſilium dabo, nec munera accipiam, & quod non ambitioſe quæſiverim ut ad hæc judicia eligerer & ſecreta judicii nemini revelabo. Sic me Deus adjuvet & Sancta Crux Chriſti. In fine hujus jurisjurandi ante illa verba: *Sic me Deus &c:* addunt Palatinatûs Volhynienſis, Mariæburgenſis & Pomeraniæ Deputati, quod non ſint in clientela (*Rekodayni ſtudzi* aliorum Magnatum. *Vid.* Andreas Liſiecki *in judicii Tribunalitii*

bunalitii Regni Poloniæ Splendore V. pag. 172. Conf. Conſtitut. an. 1589. *tit. Przyſiegæ sych.* & an. 1616. *tit. ô Tribunale.* In Magno Ducatu Lithvaniæ Deputati hanc clauſulam jurisjurandi habent: *Ut juſte juro, ſic me Deus adjuvet in Trinitate unus: ſin autem injuſte, Deus mihi interficiat animam & corpus.* Circa hunc juris jurandi præſtandi actum licet Deputato illegitimè electo contradicere, quâ contradictione interveniente, is, cui contradicitur, à jurejurando præſtando tantiſper removetur, dum reliqui, qui ipſum ſequuntur, jurarint. His factis Deputati omnes jurati ſeculares judicii ſui Præſidem, qui vulgo Marſchalcus Tribunalis vocatur, concordibus ſuffragiis eligunt, qui Marſchalcus non raroeſt vir Senatorii Ordinis, aut etiam ex aliis Magiſtratibus Regni Majoribus, ad majorem huic Collegio auctoritatem conciliandam. Spirituales quoque Præſidem ſive Præſidentem habent, ex Archidiœceſi Gneſnenſi Prælatum aliquem. Jurisdictione fundata Marſchalcus & Deputati contradictionem illam contra Deputatum, de qua antea diximus, judicare poſſunt. Ea autem legitima vel illegitima cognita, is, cui contradictum vel removetur a jurejurando, vel ad præſtandum illud admittitur, &

Clauſula juris jurandi in Lithvania præſtanda ſolita.

Marſchalcy eligitur à Deputatis.

Spirituali-um Præſes mittitur ex Archidiœceſi Gneſnenſi.

Contradictiones judicantur.

& locus ipſi inter deputatos conceditur. Joh. Nixdorff. *loc. cit.* Locum autem judicii hujus, antequam Deputati conveniant, præparat Capitaneus: hoſpitia Deputatis diſtribuit, quod onus graviſſimum Cives urbium illarum ferre oportet.

Cives hoſpitia Deputatis præbere cogun-tur.

XX. Judicantur hîc omnes cauſæ, quæ à judiciis Terreſtribus, Caſtrenſibus, Succamerarialibus, Commiſſorialibus illis, quæ ad Bonorum limitationes inſtitui ſolent, per appellationem, ſive ut antiquæ leges loqvuntur per motionem ad Tribunal devolvuntur. *Vid. Conſtit. Anno 1578. pag. 127. Conferatur Proceſſus judiciarius An. 1611. in Comitiis inſtitutus.* Non datur tamen appellatio ad Tribunal à judiciis illis inferioribus in executione rei judicatæ: ad inſcriptionem: Exemptionum liquidarum: Deductionis Scrutiniorum: inquiſitionum. Item in recognitione, ſummæ tria millia florenorum non excedente: pro vulneribus pro taxa capitis plebei: pro extraditione ſubditorum: de decimis liquidi juris: de exemptionibus: de injuriis Terreſtribus: pro taxa 500. florenorum. In rapinis ſimilis taxæ: a levi quoque acceſſorio appellatio ordinarie concedi non debet, ut hæc determinat Conſtitutio Anni 1670. *pag. 22.*

Cauſæ ad Tribunal pertinentes.

Quando appellatio ad Tribunal non comedatur.

Causæ quædam prorsus ad Tribunal non pertinent.

Causæ etiam quædam hic prorsus excipiuntur, ut quæ ad Tribunal plane non pertinent. Nimirum (1) causæ mere criminales, illæ videlicet, quæ famam & caput alicujus Nobilis tangunt. Cavetur tamen legibus, ne quis ex causa Civili criminalem faciat, aliumque sub hoc prætextu ad judicia Comitialia vel post Curiam evocet sub pœna sessionis turris & centum marcarum. Excipiuntur (2) causæ Fisci Regii, Thesauri, Quartæ & de Bonis nullo jure receptis. Excipiuntur (3) causæ quædam, ad quas Commissarii mitti solent, qualis est causa de exemptionibus Bonorum regalium. Excipiuntur (4) in Magno Ducatu Lithvaniæ causæ in aliis inferioribus subsellis nondum agitatæ. *Constitut. An. 1641. pag. 17. An. 1670. pag. 50.* Excipiuntur (5) Causæ juris Magdeburgensis sive Teutonici & Culmensis. *Constit. An. 1578. pag. 328. an. 1633. pag. 23. seq.* Conf. & Statut. Lithvan. *loc. cit.* De causis Livonicis & Prussicarum Civitatum, jam supra diximus, quod prorsus ad Tribunal, quæcunque illæ tandem sint, non pertineant.

Ordo in causarum ventilatione observatur.

XXI. Causæ autem, quæ ad Tribunal pertinent, certo ordine ibidem ventilantur. Nam triduo ante sessionem primam adest Notarius Terrestris ejus loci, ubi

ubi exercenda sunt judicia Tribunalia, ut partes litigantes causas suas hoc triduo inscribant. Qui igitur illud hoc triduo facere neglexerint, non possunt postea admitti. *Vid.* Statut. Lithvan. *in Appendice, ubi agitur de Judiciis Tribunalitiis.*

Regestra.

Rediguntur illæ causæ in distincta Regestra, ita ut aliud sit Regestrum causarum militarium & expeditionis bellicæ; aliud causarum capturalium; aliud paritatis suffragiorum: aliud ex quo judex: aliud causarum Palatinalium; aliud causarum extrapalatinalium: aliud causarum spiritualium, quod iterum est duplex, nempe vel compositi judicii, vel mixti fori: aliud summarii processus, de quibus copiosè egit Joh. Nixdorff. *in lib. de Judic. Tribun.* Sed hæc aliquando mutari solent, ut constat ex Constitut. anni 1670. ex qua quam optime & varietatem Regestrorum paulo a prædicta enumeratione nostra diversam, & ordinem, qua causæ ex Regestris illis judicantur, cognoscimus.

Ordinatio Lublinensis Ordinatio Tribunalis extraordinaria.

Constituitur enim ibidem, ut Tribunal Lublinense (quoniam omnium Palatinatuum ad minorem Poloniam pertinentium causæ intra semestre spacium æstivo tempore dijudicari non poterant) Palatinatus illos dispescat in duas classes, ita ut causas ex Cracovienſi, Sendomirienſi,

rienſi, Kijovienſi & Ruſſico Palatinatibus, ut & Diſtrictibus ad Palatinatus illos pertinentibus primo æſtivo ſemeſtri judicet: altero verò anno itidem intra æſtivum ſemeſtre cauſas reliquorum Palatinatuum ad minorem Poloniam pertinentium expediat, quo pertinent Volhyniæ, Podoliæ, Belzenſis, Lublinenſis, Podlachiæ, Braclavienſis, Czernichovienſis Palatinatus cum ſuis diſtrictibus. Ordo ſpecialis tunc conſtitutus eſt ſequens: Primò die Lunæ poſt Dominicam Conductus Paſchæ judicari debent ex Regeſtro cauſarum militarium cauſæ merè militares, quo pertinent cauſæ ex hybernis vel expeditione publica ortæ, tam criminales, quam civiles. In eodem Regeſtro comprehendi jubentur cauſæ remiſſæ: ex quo judex: paritatis ſententiarum: Reſidentiarum: Suſpenſionum: Functionis Commiſſionum, Legationumque in Comitiis decretarum. Hæ cauſæ continuo curſu judicari jubentur usque ad diem ultimum Maji incluſivè; ita ut ad diem 14. Maji incluſivè cauſæ ſpiritualium ejusdem generis dijudicentur. Deinde die 1. Julii Cauſæ Palatinales inchoari jubentur, & primò quidem Palatinatus Cracovienſis, ejusque Diſtrictuum usque ad 13. Auguſti incluſivè; ita ut cauſæ ſecularium usque ad diem 5. Aug. incluſive ventilentur. Eodem ordine cauſæ Palatinatus Sandomirienſis, poſtea Kiovienſis, inde Ruſſiæ judicari jubentur, ita ut judicia ad Feſtum S. Thomæ finiantur. Cauſæ autem dictorum Palatinatuum, quæ intra deſtinatum cuique Palatinatui tempus dijudicari non poſſunt, usque ad aliud Tribunal limitantur. Proximo annò eodem ordine ex reliquis Palatinatibus primo dijudicari mandantur cauſæ ex Regeſtro militari, item ex Regeſtro Caſſandarum, usque ad ultimum diem Junii. Poſtea expediri debebant cauſæ Palatinales eodem, quem ſupra deſcripſimus, ordine nempe primo Secularium, deinde Spiritualium. Initium fiebat à Palatinatu Volhyniæ, deinde progrediebantur Judices ad cauſas Palatinatus Podoliæ; inde ad cauſas Belzenſis, Lublinenſis, Podlachiæ, Braclavienſis & tandem Czernichovienſis Palatinatuum. Cauſæ verò, quæ præſentem requirunt vindictam, ut ſunt blaſphemiæ, apoſtaſiæ, Sacrilegia judaica, quovis die & menſe judicari punirique jubentur. Hæc Conſtitutio tamdiu erat valitura, donec Ordinibus aliud in Comitiis conſtituere viſum fuiſſet. *Vid. Conſtitut. An. 1670. pag. 19. ſeqq.* Subſecuta eſt dein-

Alia ordinatio extraordinaria, Iudicii Petricovienſis & Lublinenſis.

deinde, nempe An. 1676. alia ordinatio Tribunalis non tantum Lublinenſis, ſed etiam Petricovienſis in duas tantum annos valitura, cujus jam ſupra num. XVII. mentionem injecimus. Cæterum quoniam antea ſæpe judicia Spiritualium obiter commemoravimus, hic paulo exactius materia illa nobis excutienda erit. Sunt judicia Spiritualium duplicia, alia videlicet COMPOSITI JVDICII, alia MIXTI FORI. Compoſitum judicium conſtat in Regno ſex Eccleſiaſticis & ſex Secularibus Deputatis. In Lithvania quaternarius eſt numerus, ex Conſtitut. *An. 1641. pag. 17. fin.* Pertinent eo cauſæ omnes, quæ ad fundos & proventus Eccleſiaſticos pertinent, item ad Eccleſias, Conventus, monaſteria & Capitula: item ratione injuriarum exceſſuumque perſonis locisque religioſis illatarum, ait Dn. Nixdorff. *loc. cit.* Ad forum mixtum pertinent ſex ſpirituales & omnes Deputati Seculares. Pertinent huc cauſæ mere Terreſtres, juri & jurisdictioni Terreſtri ſubjectæ, rationeque Bonorum & injuriarum Terreſtrium, ſi inter litigantes, ſive ab utrinque ſive ab alterutra parte, ſit clericus. Sed ſi tantum inter litis comparticipes reperitur clericus, vel ſi cauſa agitari cœpit inter ſeculares, & deinde Bona devoluta ſunt aliquo jure ad Clericum, tunc illam cauſam judicant ſoli Seculares. *Conſtit. anni 1607. pag. 833. ſeqq.* Conf. Herburt. *in Statuto. tit. Spirituales pag. ſeq.* Poſthæc An. 1670. hoc judicium mixti fori videtur eſſe reſtrictum ad ſolas cauſas prioritatum & taxationum Bonorum. *Vid. Conſtitut. dicta pag. 20. ante med.*

Iudicia Spiritualium in Tribunalibus.

Compoſitum judicium.

Forum mixtum.

XX. Citationes ad Tribunalitium Judicium fiunt ſub integro titulo Regio (ut etiam Citationes ad Comitia & poſt Curiam) ſub ſigillo terreſtri illius terræ, in qua citandus eſt poſſeſſionatus, & in qua cauſam hanc in officio Terreſtri vel Caſtrenſi cœpit. *Conſtitut. an. 1578. pag. 331.* De Notario Tribunalis Magni Ducatus Lithvaniæ crebræ ſunt Conſtitutiones; ne plus quam par eſt, & jure permittitur à litigantibus per ſe, aut per ſcribas ſuos exprimat. *Vid. Conſtitut. An. 1616. pag. 42. an. 1635. pag. 30. an. 1641. pag. 18.* De Decretis conſtitutum eſt, *An. 1647. tit. o Decretach.* ut in Magno Ducatu Lithvaniæ Deputatus ex illo Palatinatu vel Terra, cujus cauſæ judicantur Marſchalco aſſideat & Decretum ſimul cum ipſo ſubſcribat. Similiter in Decretis ad Palatinatum Volhyniæ & Braclavienſem pertinentibus, ſubſcribere debent duo

Citationes.

Decreta Tribunalitia.

duo Deputati ex Regno & duo ex dictis illis Palatinatibus, ut habetur in Constitut. An. 1589. *pag. 538.* & An. 1607. *pag. 898. ubi etiam alia horum Palatinatuum privilegia reperies.* Scribuntur autem in Lithvania Decreta omnia Russico sermone, ut & multæ aliæ expeditiones publicæ in illis judiciis. Quod etiam in Judiciis Terrestribus, Castrensibus aliisque actionibus promiserat jam ante Tribunalium institutionem, Kiovienſi & Volhymiæ Palatinatibus Sigismundus Augustus, licet dicti Palatinatus tum non Lithvaniæ, sed Regno Poloniæ fuerint adjuncti, ut discimus ex Constitutione Anni 1569. *pag. 160. princ.* Præterea notandum est, Decreta in summis Tribunalibus signari sigillo terrestri illius terræ, ubi Tribunal habetur. *Const. an. 1578. pag. 330.* Si reus parere nolit Decreto, condemnatur in duplum, quod *perlucrum* (Lithvani Ruthenico vocabulo *Peresudy* appellant) vocatur: Prior enim condemnatio *lucrum* dicitur. *Vid.* Mart. Cromer. *lib. II. Descript. Polon. pag. 192.* Si duplum ad certum diem condemnatus non solverit, Præfecti arcium, sive Capitanei (Executio namque decretorum Castrensi & in Prussia Palatinali competit officio) in quo Reus Bona vel Domicilium habet,

Decreta in Lithvania Russico sermone scribuntur.

bet, opem Actor implorat. Ex Decreto autem Capitanei Bona Rei Actori possidenda traduntur, adjecta certa mulcta, quod vadium vocant, si is prohibuerit. Si denuo id fecerit, duplicatur mulcta, si tertium, triplicatur, quæ vadia duplicata, triplicata vocantur, ut Cromerus de antiquis judicialibus Polonorum mulctis agens loco citato docet. Recentiori lege ultra vadium Capitaneale simplex pro parte judicii progressus non datur, sed pœnæ adjudicari debent parti injuriatæ juxta causarum merita. *Vid. Constit. an. 1670. num. 21. pag. 23.* Libri Causarum pro Tribunali agitatarum inscribi debent per Notarium Terrestrem libris Terrestribus. Quamobrem præter Notarium Tribunalis assidet etiam huic judicio Notarius Terrestris, ut & Judex & Subjudex ejusdem loci, sententiæ tamen ferendæ jus illi non habent. Et si Termini Terrestres in illo Districtu inciderint, ubi Tribunal habetur, tunc Termini Terrestres tantisper suspendi debent. Quod si Notarius Tribunalibus vel ante vel intra cursum judiciorum moriatur, habent Deputati facultatem ex medio sui Deputatum aliquem eligendi, qui sacramento obstrictus hoc munere fungatur. *Constitut. an. 1616. pag. 43.*

Inscribuntur causæ agitatæ libris Terrestribus.

Judicium Terrestre assidet judicio Tribunali.

Notarius Tribunalitius quomodo substituatur.

Securitas judicii Tribunalitii.

XXIII. De ſecuritate judicii Tribunalitii ejusque auctoritate conſervanda, reperiuntur ſaluberrimæ leges, præſertim in Conſtitutionibus anni 1578. *pag. 329.* & anni 1589. *pag. 540.* an. 1613. *pag. 11.* an. 1616. *pag. 3.* Summa earum huc redit: Nemo cujuscunque fuerit ſtatus & Conditionis, etiamſi ſit Deputatus Tribunalis, in urbem, in qua Tribunal habetur, pluribus quam quinquaginta comitibus ſtipatus, in quibus etiam numerandi ſunt cognati aliique, ingredi debet, ſub pœna mille marcarum Polonicalium, ad inſtantiam Inſtigatoris judicii illius ex termino facto in eodem judicio repetenda. Deinde qui cauſam pro Tribunali habet, plures quam tres comites ſecum in ipſum locum judicii adducere non poteſt; & illi quidem omnes ſine armis, excepto acinace vel gladio, eo ingredi debent. Omnes autem alii, qui cauſſam nullam litesque nullas pro Tribunali habent, penitus inde arcentur. Nemini, niſi ſolis judicibus operto capite in loco judicii ſtare vel ſedere licet, niſi quis ab ipſis judicibus fuerit rogatus. Dum ſententias dicunt Judices, nemini plane, qui non eſt Deputatus, intereſſe conceditur. Judex autem & Subjudex, Terreſtres, etiamſi ſuffragio, ut ſupra dictum eſt, careant, jurare

jurare tamen ipſos oportet ſuper ſecretis judicii non divulgandis aut revelandis. *Conſtit. An. 1578. pag. 330.* Porro Securitas illa, quæ judicii ipſius eſt, extendere ſe debet per totam urbem, in qua judicium illud eſt. Propterea nemini licet in urbe cum bombarda pulvere pyrio onerata per plateas vagari, multo minus eam exonerare diſplodendo, ſub pœna graviſſima. Tandem nemini licet quempiam ad ſingulare certamen provocare, ut ita omnia tuta & ſecura ſint. Si quis quempiam Nobilem ſpacio trium hebdomadarum ante inchoata vel etiam poſt finita judicia interfecerit aut vulneraverit, eidem pœnæ ſubiacet, qua afficitur in Comitiis Nobilem interficiens vel vulnerans, ut habet Conſtitut. an. 1578. *pag. 329. §. A gdzieby.* Eædem autem leges, quæ de Securitate judiciorum Tribunalitiorum in Regno latæ ſunt, ſervire etiam debent ſecuritati Tribunalium in Magno Ducatu Lithvaniæ, per Conſtitut. Anni 1620. *pag. 18. tit. Securitas.*

Remiſſæ ex Tribunalibus ad judicia Comitialia.

XXIV. Quamvis autem judicium Tribunalitium ſit ſupremæ inſtantiæ, adeo ut non liceat inde vel ad Regem vel ad Comitia provocare, aut etiam Decreta Tribunalitia mandatis Regiis aut Comitiorum irrita reddere. *Conſtitut. an. 1638.*

pag. 16. Duobus tamen in casibus ex Constitutione Stephani Regis An. 1578. causæ à summis Tribunalibus ad judicia Comitialia antehac remittebantur. Nimirum primo quando pro Tribunali paritas erat sententiarum: Plurium enim sententiis causas decidi voluit Tribunalium parens Stephanus: si igitur ex utraque parte pares essent sententiæ, ad superius judicium causam devolvi jussit. Deinde quando in Constitutionibus casus, qui ventilari debebat, nondum erat decisus. Verum postea Sigismundus III. Anno 1607. *tit. 30. pag. 838.* constituit, ut causæ Seculares, ex paritate votorum non ad Comitia, sed ad proximum tribunal, remittantur, ubi ex speciali harum causarum Regestro statim post præstitum à Deputatis in Tribunali jusjurandum debeant, & solæ tantum causæ nondum publica Constitutione decisæ ad Comitia remittantur.

Quid hodie obtineat.

Judicia Comitialia multiplicia.

XXV. Progredimur jam ad JVDICIA COMITIORVM GENERALIVM. Dividit hæc Theodorus Zawacki sequenti modo: Judicia Comitiorum sunt vel Civilia vel Criminalia. I. CRIMINALIA iterum vel sunt (1) Publica ad cujusvis delationem Instigatore accusante, ut sunt (*a*) Crimen læsæ Majestatis, quod in perso-

personam Regis committitur machinatione, conspiratione, violatione, conatu, &, quod absit, ipso facto. (*b*) Crimen perduellionis, nempe factæ cum Reipubl. hostibus conspirationis. Huc pertinent arcanorum concreditorum, castri seu arcis proditio, Pactorum & Fœderum cum finitimis initorum convulsio, Rebellionis in actum deductio. (*c*) Crimen Peculatus, ut sunt Thesauri Regii vel Reipubl. expilatio, monetæ adulteratio, inversio proventuum Reipubl. &c. (*d*) Crimen violationis Comitiorum generalium vel particularium. &c. *Vid.* Theod. Zawacki *in Processu judiciario. tit. ult.* (2) Privatorum sunt homicidia à Nobilibus commissa; propinationes venenorum; injuridica punitio capitis sibi æqualis: incestus: adulteria & alia plura. *Vid.* Zawacki *loc. cit.* II. CIVILIA sunt (1) Instigatoris Regii, quo pertinent causæ de Bonis mensæ Regiæ, ex citatione vel remissione Tribunalis sive Curiæ, sive Comissorialis judicii: de Bonis nullo jure receptis: de summis in Bonis Regiis assecuratis: de amissione Capitaneatus ob non solutionem Quartæ: de salisfodinarum curruptione: de extorto telonio non privilegiato: de Confiscatione Bonorum Nobilium: de Bonis Regiæ Majesta-

jestati inscriptis : de Caducis Bonorum Nobilium : de non comparitione Thesaurarii vel Deputatorum ad Quartam percipiendam. (2) Ex delatione partium sunt : de exactione telonei per Nobilem, jus nullum ad hoc habentem : de negligentia Magistratuum &c. (3) Privatorum sunt vel spiritualia vel secularia. Spiritualia sunt ex remissione Tribunalis, ut de decimis ex Bonis Nobilium ; de profanatione templorum. Secularia sunt de facultatibus jurisdictionum : honoribus & Officiis Terrestribus : de incompatibilibus &c. *Vid.* Zawacki *loc. cit.* Conf. Processus Judicarius *in Comitiis An. 1611. constitutus pag. 2. seqq.* ubi hac de re plura.

Ordo Comitialium judiciorum.

XXVI. In judiciis his sequens observatur ordo. Primum omnium Notarius Terrestris ejus loci, ubi Comitia celebrantur, causas omnes ad judicia hæc pertinentes, ut Criminales remissasque ab aliis judiciis Regestro inscribit eodem ordine quo partes eas deferunt, deinde tradit Regestrum Referendariis. Referendarii quoque eodem ordine causas judicandas proponunt ; Nam neque Regi per leges recentiores licet extra ordinem causam admittere dijudicandam, ut supra *lib. II. cap. II. n. VI. in fine dictum est.* Alias

Alias quoque causas ad Comitia pertinentes, ut de Quarta : de causis Fisci : Bonis nullo jure receptis : de remissis à judicio Regio Post-Curiali, Notarius Decretorum Cancellariæ Regni eodem ordine inscribit & Referendariis tradit. In Comitiis igitur, propositione Regio nomine facta, sententiisque Senatorum auditis, prima Comitiorum, hebdomada tota actionibus Criminalibus diiudicandis impendi debet. Finita hac hebdomada diebus Lunæ iudicantur actiones sive causæ Thesauri, Quartæ, & de Bonis nullo iure receptis. Diebus Martis ventilantur causæ tam Criminales quam Civiles ex Magno Ducatu Lithvaniæ. Diebus Mercurii, Veneris & Saturni iterum Criminales. Diebus Jovis causæ ab aliis judicii remissæ. In defectu autem aliarum causarum semper judicantur Criminales. *Vid. Constitut. Anni 1578. an. 1589. & præcipue Anni 1641. pag. 8. seqq.* Hic ita notandum est, usu forensi in Polonia non dici die Lunæ Martis, Mercurii &c. sed feriâ secundâ, tertiâ, quartâ &c. Nos autem hic notioribus vulgo vocabulis usi sumus.

Iudices in Comitialibus judiciis.

XXVII. Judices in Comitialibus judiciis sunt Rex & Senatores. Olim Rex ad hæc judicia aliquando Senatores aliquot deli-

deligebat, qui quotidie ferè, festis diebus exceptis, judicabant, ab iis tamen provocatio dabatur ad ipsum Regem. Cromer. *lib. II. Descript. Polon. pag. 203. seq.* Deinde extremis Stephani temporibus cum causa Zboroviorum agitaretur, vel omnes vel aliquot ex Nunciis Terrestribus in Collegio ipsorum electos Rex censuit admittendos, ut & ipsis æquitas Regii judicii plana esset, teste Joanne Demetrio Solikovio *in Comment. rer. Polon. pag. 160.* Postea Sigismundus III. Constitut. An. 1588. ut in causis Criminalibus, quando de Crimine læsæ majestatis aut perduellionis ab aliquo Nobili commisso agitur, admitterentur octo Deputati, iique jurati ex Nunciis Terrestribus, qui judiciis his adessent. *Vid. Constitut. an. 1588. initio.* Sic etiam cum An. 1655. culpa traditi Moscis Smolenski conjiceretur, in Philippum Obuchovicium Palatinum Smolenscensem, ad Inquisitionem Rex admisit ex Nunciis Terrestribus viginti quatuor, ita ut ex singulis gentibus essent octoni, qui in præsentia omnium Nunciorum in hoc crimen inquirerent, & hoc concessum erat ad illum tantum actum. *Constitut. an. 1655. pag. 2.* Sed postea patuit, Obuchovitium fuisse prorsus culpæ expertem. Ante tria & quod excurrit lustra, sancitum est ut non amplius octo, sed duodecim Nuncii (ex singulis gentibus quaterni) ad hæc judicia destinarentur. *Constitut. an. 1670. num. 9. pag. 15.* Præterea ad causas à summis Tribunalibus ad Comitia remissis admittuntur etiam Deputati ex Nunciis Terrestribus à Marschalco Nunciorum statim post Senatorum vota nominati. *Constitut. Anni 1678. pag. 8.* In aliis autem judiciis Comitialibus Rex cum Senatu sine Nunciis judicat.

Deputati ex Nunciis Terrestribus ad judicia de Crimine Læsæ Majestatis.

Ad causas à Tribunalibus remissas di judicandas admittuntur etiam Nuncii

XXVIII. Judicia hæcce Criminalia, præsertim læsæ majestatis & perduellionis sæpe magno tumultu agitantur, si Reus est potens. Quando enim ejusmodi causa agitanda est, citatur Reus per Instigatorem cum scitu Marschalci supremi sex hebdomadis ante Comitia: Citatio valvis affigitur; Reus voce Præconis de more ter quaterque accersitur: dicto judicii die sæpe locus Comitiorum, quando Reus est potens, armatis completur, ut factum est in Zboroviorum judiciis apud Solikovium *in Comment. Rer. Polon. pag. 159.* Instigator (cui Delator adsistit vel si certa & evidentia sunt contra Reum documenta, etiam sine Delatore) causam proponit: Reus, qui non nisi viginti ad summum viris (in quibus

Modus procedendi adversus Reum læsæ Majestatis.

& consanguinei & ministri censentur) comitatus, urbem ipsumque locum judicii intrare potest, aut ipse per se causam agit, aut Patronum causæ sibi dari postulat, aut eum consanguinei defendunt. Quando Senatores & Deputati ex Nunciis sententias dicunt, Rex absens est (quod etiam ex Constitutione anni 1588. in Actis Electionis Regis Michaelis repetitur.) Postquam ex pluralitate calculorum in absentia Regia decretum stetit, tunc præsente ipso Rege de scripto publicatur per Marschalcum supremum, qui etiam jure victos præsentes vinculis mancipari & capitis damnatos extremo supplicio affici jubet. *Vid. Constitut. An. 1588. in princip.* Cum An. 1620. quidam nomine Michael Piekarski de villa Bienkowiec Palatinatus Sendomirienſis, ex illâ Equestri familia quæ insignia Topororum in scuto flavo defert, Regem Sigismundum III. (propterea quod ipsi uti furioso Curatores assignaverat,) in templum S. Johannis Baptistæ euntem clavâ mucrone eminente munita (*Czekan* Poloni vocant) percussisset, & aliquot vulnera in capite dextraque faciei parte inflixisset; Senatus, qui tunc Varsaviæ præsens erat, adscitis ex Constitutione anni 1588. octo Nunciis Terrestribus iisque

Decretum ex pluralitate sententiarum.

Marschalci supremi munia in judiciis Comitialibus de Crimine læsæ Majestatis.

Exemplum Piekarscii.

que jurejurando adstrictis, primò dictum Piekarski per Ministerialem generalem publicari jussit infamem: mox bona ipsius fisco addixit: tum liberos & successores dicti sicarii ex lumbis ipsius in linea recta descendentes omnium Dignitatum incapaces declaravit. Prædium insuper sicarii Bienkowiec dictum in Palatinatu & Districtu Sendomirienſi situm, ut domicilium ipsius, solo æquandum ibique in perpetuam rei memoriam columnam erigendam censuit. Cavit tamen simul, ne hæc ignominia aliis Piekarscis Nobilibus ex diversis familiis oriundis in Regno & Magno Ducatu Lithvaniæ fraudi esset. Negotium de pœna in corpore luenda Senatus cum Nunciorum Delegatis ad Marschalcum Regni supremum remisit, cui recentium criminum in Comitiis perpetratorum cognitio & animadversio in delinqventes competit. Ex Marschalci ergo sententia Michael Piekarski ignitis forcipibus laniatus. Postea manu dextra & digitis articulatim præcisis, equis in diversum incitatis pedibus distractum carnifex flammis consumpsit, ejusque Cineres in profluentem Vistulæ abjecit, ut hoc ipsum discimus ex ipso Decreto contra Michaelem Piekarski feria quinta postridie Festi S. Cathari-

tharinæ Virginis ac Martyris Anno Domini 1620. lato, & ex Paulo Piasecio *ad dict. an. pag. 404.* Alias Decreti executio, si reus est absens, Capitaneo loci, ubi Reus habitat, addito alio Nobili, demandatur; & si unus Capitaneus non sufficit, & vicinus addi solet. Non rarò etiam jure victi absentes proscribuntur sive banniuntur. Proscriptionis vero vis est hujusmodi, quod is, qui ei addictus est, intra fines Regni degere prohibetur, alioquin à quolibet impune occiditur. Magistratus omnes, in quorum ditiones divertit, eum attinere, & ad capitis pœnam servare obligantur, ait Piasecius *in Chron. pag. 15.* Supplicio tamen afficere non possunt Magistratus eo modo captum, nisi Regem ea de re consuluerint. Piasec. *loc. cit. pag. 16.* Attamen Republica & Rege jam placatis frequenter proscriptis literæ securitatis dantur, ut in Regnum redeant. Et hactenus etiam de Judiciis Comitiorum.

Executio Decretorum Capitaneis demandatur.

Proscriptionis vis.

XXIX. Cum multa reperiantur in Regno, atque in Magno Ducatu Lithvaniæ contributionum genera, ut supra cap. II. num. VIII. diximus, peculiaria quoque judicia his sunt destinata. Antea quidem in ipsis Comitiis solebant à Quæstoribus rationes exigi, ne fraude & dolo

Judicium in quo causæ contributionum agitantur.

dolo publica illa pecunia in privatos usus converteretur; sed cum ob alia negotia rationibus his exigendis Rex in Comitiis vacare non posset, constitutum est Anno 1613. extraordinarium Judicium, quod dicitur TRIBVNAL THESAVRI. Locus ubi hoc judicium ordinarie in Regno exercetur, est Radomia, oppidum Sendomirienſis Palatinatus, unde etiam appellatur TRIBVNAL RADOMIENSE. In Magno Ducatu Lithvaniæ ordinarie habetur Vilnæ. Signanter dico *ordinarie*, quia necessitate id exigente aliis etiam in locis exercetur, retento tamen nomine Tribunalis Radomienſis. Quinimo in ipsa urbe Vilnensi frequenter audias, hoc judicium appellari Tribunal Radomienſe, etiamsi Vilnæ habeatur. Judices hujus Tribunalis sunt præter Thesaurarium, aliquot Senatores in Comitiis Regni & Magni Ducatus Lithvaniæ generalibus ad hoc negotium electi, ut & ex singulis Palatinatibus & quibusdam Terris (ut Dobrinenſi, Vielunenſi, Chelmenſi, Halicienſi) singuli Nuncii Terrestres, itidem in Comitiis electi. In Masovia, Podlachiæ & Ravenſi Palatinatibus, quoniam multæ reperiuntur terræ, alternatio obtinet in Deputatorum electione, ita ut semel ex una

Tribunal Thesauri sive Tribunal Radomiense.

Judices in Tribunali Thesauri ex Senatu & Nunciis.

una terra, & deinde ex alia eligantur. In Maſſovia vero præter alternatam illam An. 1674. miſſus eſt unus Deputatus ex Generalatu, ut vocant. *Vid. Confœderatio generalis Anni 1674. pag. 26.* In Magno Ducatu Lithvaniæ tantum ex Palatinatibus, non vero ex Diſtrictibus Palatinatibus adjunctis aliquando Deputati deſignantur: aliquando etiam ex univerſa Lithvania non niſi ſex aut octo Deputati Equeſtris Ordinis conſtituuntur, ut cum Theſaurario, & uno Cancellariorum conſtituto loco conveniant, ut *Conſtitutiones anni 1683. pag. 9. inter Conſtitut. Lithv. anni 1685. pag. 3. inter Conſtit. Lithv.* teſtantur. Nonnunquam in Comitiis tantum Senatores nominantur, ex Nobilitate autem ex Palatinatibus & terris in Comitiolis Relationum finguli, aliquando etiam ex generalatibus bini eligi jubentur. *Vid. Conſt. an. 1638. pag. 24. an. 1670. pag. 17. 18. 1685. pag. 4.* Salaria Judicibus his conſtituuntur in Comitiis, ita ut Director habeat duo millia florenorum, Senatores alii finguli mille florenos, Deputati ex equeſtri ordine finguli quingentos florenos. Antea quidem Deputati ex Nobilitate tantum ducentos florenos accipiebant, ut anno 1654. *pag. 4.* anno 1655. *pag. 22.* Poſtea autem hæc ſumma ſenſim

Electio Nunciorum in Conventibus Relationum.

Salaria judicum.

aucta eſt, ita ut Anno 1658. ipſis dati ſint ducenti & quinquaginta floreni: Anno 1674. trecenti floreni, anno 1685. quingenti floreni. *Vid. Confœderatio generalis anni 1674. pag. 26. Conſtit. an. 1683. pag. 3. inter Conſtitut. Lithvan.* Hæc ſalaria Deputatis præbentur ex theſauro Regni in Regno, & ex theſauro Lithvaniæ in Magno Ducatu Lithvaniæ: quando autem Deputati ex Nobilitate in Comitiolis à fratribus eliguntur, tunc etiam Nobilitas illis ſalarium determinat. *Conſtit. an. 1638. pag. 24. an. 1670. pag. 17. 18. & aliæ.* Adeſt præter jam enumeratos Deputatos huic judicio etiam Notarius Campeſtris vel ejus ſubſtitutus. Judicantur in hoc Tribunali omnes Quæſtores, Contributionumque Exactores (*Poborcy*) Item Capitanei, qui poſt exactionem theſauro pecuniam non intulerunt. Item Mercatores aliique per quos quomodocunque Theſaurus damnum paſſus eſt. Ventilantur etiam hic cauſæ de Quarta, ut & aliæ. *Vid. Conſtitut. Anno 1655. pag. 22. ſeq.* Tempus hujus Tribunalis non certum, ſed ſemper antea determinatur in Comitiis; eſtque pro ratione temporis vel duarum vel trium vel etiam plurium hebdomadarum. Sed neque ſtatum tempus eſt conſtitutum, quando & quo

Notarius Campeſtris.

Cauſæ ad hoc judicium pertinentes.

Tempus hujus judicii.

anni

anni tempore illud judicium debeat exerceri: sed quovis tempore necessitate exigente in Comitiis potest indici. Cætera eodem ferme se habent modo, ut in summis Regni & Magni Ducatus Lithvaniæ Tribunalibus. Confluentibus enim Deputatis Capitaneus illius loci hospitia Distribuit. *Constitut. an. 1609. mens. Octobr. pag. 139.* Antequam judicia illa inchoentur, præstant Deputati jusjurandum de juste judicando secundum formam An. 1613. descriptam, hoc tantum addito, quod ipsi Deputati jurantes cum subditis suis nihil Contributionum thesauro debeant. *Vid. Constitut. an. 1667. pag. 7. seqq.* In Constitutionibus anni 1678. *pag. 3.* jubentur Deputati jurare secundum rotulam jurisjurandi Anno 1659. in Comitiis sibi præscriptam. Anno 1685. constitutum est, ut Deputati Senatorii & Equestris Ordinis jurent coram Officio Terrestri Sendomirienſi vel absente eo, coram officio Castrensi Radomiensi secundum rotulam juramenti Tribunalitii, hoc tantum addito, quod Contributionum, de quibus in præsens agendum, liquidatio sit facta in Palatinatu, quod nihil contributionum ipsi debeant, quod Exactores contributionum & Retentores earundem juvare nolint. Securitas hujus

Ordo in hoc judicio.

Deputati jusjurandum præstant.

hujus Tribunalis Thesauri eadem esse debet quæ summorum in Regno & Magno Ducatu Lithvaniæ Tribunalium. Cæterum & præter hæc judicia Thesauri generalia in singulis aliquando Palatinatibus ejusmodi Tribunalia Thesauri solent institui, ut factum est An. 1658. *Constit. dicti anni pag. 3. & 37. seq. an. 1659. p. 33. an. 1661. an. 1662.* Deinde Anno 1667. additum est, ut in singulis Palatinatibus hæc judicia exerceant Officiales Terrestres, additis à Nobilitate in particularibus Conventibus congregata aliis quibusdam dummodo illi non sint Contributionum Exactores. *Vid. Constitut. anno 1667. pag. 18.*

Securitas Tribunalis hujus.

Tribunalia thesauri particularia.

XXX. Affine huic Tribunali Thesauri est illud judicium, quod appellari solet COMMISSIO AD EXSOLVENDA MILITIBVS STIPENDIA, immo aliquando cum Tribunali Radomiensi conjungitur, ita ut iidem eligantur Commissarii (sic judices hujus Comissionis vocantur) qui & Deputati (ita judices in Tribunali Radomiensi appellantur) ut discimus ex Constitut. *An. 1658. pag. 5. 6. 7. an. 1659. & an. 1653.* Aliquando etiam, licet per eosdem judices Commissio & Tribunal Radomiense habeantur, diversis tamen hoc fit temporibus, ut patet ex

Commissio ad solvenda militibus stipendia.

Locus Commissionis.

Constitut. *anni 1662.* Quando Commissio à Tribunali Radomiensi separatur, haberi solet in Regno Leopoli, quia ibidem in limitibus milites excubare consveverunt; in Lithvania autem Vilnæ, aut Grodnæ, aut si necessitas id exigit alio in loco. Judicantur hic milites, qui pecunia accepta in Castris non comparuere, qui injurias & damna Bonis Nobilium aliorumque intulere, & quæ sunt id genus alia. Assident his judiciis Duces Belli, item Commissarii ex Senatu in Comitiis: & ex Nobilitate vel in Comitiis, vel in particularibus Conventibus, eodem modo ut supra diximus electi. Exercitus quoque duos ex suo numero eligit, qui judiciis his interssint. *Vide supra citatas Constitutiones.* De tempore harum Commissionum item de jurejurando, salarioque Commissariorum eadem dici possunt, quæ supra diximus de Judiciis Thesauri & Deputatis eorum. Nam & hoc judicium est Extraordinarium, adeoque prorsus de pendet à dispositione Comitiorum.

Causæ ad hoc judicium pertinentes.

Judices in hac Commissione.

Duces Exercituum habent Iudicia militaria.

XXXI. Habet præterea Generalis Exercituum Dux sua JVDICIA MILITARIA, in milites sibi subjectos, in quos pro gravitate delicti potestatem animadvertendi habet, ne disciplina militaris collabatur. *Vid.* Theod. Zawacki *in Speculo tit. Exercituum Regni generalis*, & in Compendio Statutorum *Part. V. tit. 4.* Limitata tamen est ejus potestas in quibusdam, per Commissiones illas, de quibus superiore numero egimus, item per judicia Tribunalitia, ubi etiam causæ militares judicantur. Sed de his judiciis etiam infra nobis quædam erunt dicenda.

Iudicia Marschalcalia.

XXXII. JVDICIA MARSCHALCALIA exercet supremus Marschalcus, & in ejus absentia Marschalcus Curiæ, ut supra jam dictum. Pertinent ad hæc judicia primum Aulici Regii: deinde omnium Senatorum in Aula Regia degentium ministri & quidem in causis tam civilibus, quam criminalibus. Tertio omnes advenæ, qui in loco, ubi aula est Regia, commorantur. Item illi, qui in urbibus sub præsentia Regis contra Statuta Marschalcide preciis rerum delinquunt, ut sunt Pistores, braxatores, Oenopolæ, Zytopolæ, Piscatores, aliisque opifices. Præterea omnes causæ criminales etiam Civium in urbibus in præsentia Regis quidquam delinquentium, verbi gratia: Si quis quempiam verberarit, vulnerarit, occiderit, domum ejus effregerit, imo etiam verbo eum læserit,

Quinam in hoc judicio judicentur.

sive civis ille, sive peregrinus fuerit, in hoc judicio Marschalcali convenitur. Similiter si quis Civium aut peregrinorum visus fuerit cum armis seditionem præ se ferentibus, ut cum bombarda &c: sive in urbe sive in suburbiis ejus loci, ubi Rex commoratur, oberrans, ad hoc Marschalcale judicium trahitur. Ex dictis autem jam fere elucet, judicia hæc exerceri non tantum Varsaviæ tempore Comitiorum, sed etiam omnibus in locis, ubicunque Rex cum aula sua hæret, ita tamen, ut in Regno Marschalcis Regni, in Lithvania autem Marschalcis Lithvaniæ hoc jus competat. Habet autem in hoc judicio Marschalcus suum judicem, qui Judex Marschalcalis (*Sedzia Marschalkowski*) vocatur, & Notarium, per quos judicia illa, præsertim in causis levioribus, exercet. Jusjurandum, quo Judex Marschalcalis se obstringere cogitur, reperimus in Constitutionibus de anno 1678. *inter Lithvan. Constit. pag. 23.* Habet autem se modo sequenti: *Ego N. juro, quia juste secundum Deum, jus scriptum, articulos Illustrissimi Domini supremi Marschalci Regni vel Magni Ducatus Lithvaniæ, æquitatem & partium controversias judicabo, recognitionesque susci-*

Locus hujus judicii.

Judex Marschalcalis.

Notarius Marschalcalis.

Jusjurandum judicis Marschalcalis.

scipiam, divitis & pauperis, amici & inimici, civis & peregrini discrimine sublato, & neque favorem neque odium, neque præmium, neque pœnas mihi propositas curabo, sed in judicando solum Deum & jus scriptum æquitatem, partium controversias recognitionesque & in his omnibus judicium conscientiæ meæ sequar & audiam. Foralia non nisi quæ ab Illustrissimo supremo Marschalco Regni ordinata fuerint ratione officii mei percipiam: precia rebus ad necessitatem Curiæ Serenissimi Regis importandis ex æquo & justo juxta præscriptum Illustrissimi Marschalci imponam, nec quenquam graviori eo nomine patiar: Salaria judicii mei juxta moderationem Illustrissimi Marschalci percipiam. Securitati providebo, causasque violatæ securitatis sine scitu Illustrissimi Marschalci sopiri & componi non patiar. Scandala & excessus per conniventiam non subticebo, sed mihi delata juxta meritum & demeritum puniam. Vagos & è contuberniis Civitatum pro-

ſcriptos prætextu ſervitiorum curiæ non fovebo, publicis defraudatoribus ſeu aleatoribus non patrocinabor, aliaque omnia ad Curiæ ordinationem & dignitatem S. R. Majeſtatis, Domini mei clementiſſimi, ſervitia mihi à ſupremo Illuſtriſſimo Marſchalco Regni commiſſa & tradita, fideliter & pro poſſe meo faciam & exſequar. Sic me Deus adjuvet & ſancta crux Chriſti. Jusjurandum Notarii Marſchalcalis. Jusjurandum autem Notarii Marſchalcalis tale eſt: *Ego N. juro, quia juſte ſecundum Deum, jus ſcriptum, æquitatem & partium controverſias judicabo, conſulam Judici, fideliterque partium recognitiones, controverſias, affectationes ſeu poſtulationes juridicas, vel judicis decreta in librum Actorum Marſchalcalium inſcribam & inſcribi curabo: ſed in judicando, conſulendo & ſcribendo ſolum Deum & juſtitiam ſanctam, & æquitatem partium, recognitiones, controverſias ac Judicis ſententias in hisque omnibus conſcientiæ meæ judicium ſequar & audiam, aliaque negotia mihi incumbentia fideliter*

& pro poſſe meo peragam. Sic me Deus adjuvet & S. Crux Chriſti. In Judiciis Comitiorum criminalibus, ubi de fama vel capite Nobilis agitur, quæ ſint partes Marſchalci, jam ſupra, cum de judiciis Comitialibus ageremus, indicavimus. Articulos Officii Marſchalcalis tempore Wladislai IV. Regis conſtitutos præfixit Petrus Electus Typographus Varſavienſis Juri Magdeburgico & Culmenſi Polonicè An. 1646. edito. Poſtremo notandum, non dari appellationem à Judiciis Marſchalcalibus; in cauſis tamen gravioribus non per modum appellationis, ſed informationis ſententia Regis exquiritur. Articuli officii Marſchalcalis. Provocationes à judiciis Marſchalcalibus non dantur.

XXXIII. JVDICIVM CAPTVRALE, quod ſub tempus Interregni habetur eſt duplex. Aliud eſt generale, de quo jam ſupra *lib. II. cap. 1.* actum eſt. Hic tantum de eo addimus, Judices Capturalis Judicii generalis obſtringi jurejurando, quod Deputati Tribunalitii præſtare ſolent: item Decreta in iisdem ex pluralitate calculorum ferri. *Vid. Confœderatio generalis Anni 1648. pag. 9.* Aliud eſt Capturale particulare in ſingulis Palatinatibus & Diſtrictibus. Aſſeſſores Capturalis judicii omnium Nobilium in Conventibus Particularibus ſub initium Iudicia Capturalia. Iudicium Capturale particulare.

Interregni congregatorum consensu nulloque contradicente eliguntur, obstringunturque jurejurando formula judicii Tribunalitii coram judicio Terrestri. Citationes sub hoc titulo scribuntur: *Nos Proceres Palatinatus Cracovienſis. &c*: Sententia ex pluralitate calculorum pendet. Judicant verò Judices illi Capturales causas ad quatuor articulos Castrenses pertinentes, de quibus supra num. IX. egimus. Item omnes causas facti violenti & personalis injuriæ, liquidarum exemptionum, prout in Confœderationibus Palatinatuum Particularibus, & in Confœderatione omnium Ordinum in Convocatione ante Comitia Electionis congregatorum hoc determinari solet. Non judicant autem Civiles causas & cognitiones jurium, neque causas Bonorum immobilium, neque finium regundorum. Neque causas jam in aliis Judiciis ventilatas, vel saltem inchoatas, neque tandem causas Fisci. Ea namque Judicia sub tempus Interregni prorsus cessant. *Constitut. An. 1587. p. 407. & 409. Constit. An. 1633. pag. 11.* Verùm Anno 1676. approbantur etiam judicia in causis exercita. *Vid. Confœderatio ejus anni pag. 12. & Constitut. Anni 1676. pag. 12.* Cessant judicia Capturalia particularia in singulis Palatinatibus & Terris, tribus hebdomadis ante Comitia Electionis (quoniam tunc Equestris Ordo ad Electionem Novi Regis confluit) in ipsa Electione (quoniam tunc in Comitiis Nobilitate congregata Judicia Capturalia generalia habentur) & tribus hebdomadis post Comitia Electionis secundum morem antiqvum. *Vid. Acta Electionis Wladislai IV. Conf. & Confœderatio anni 1674. pag. 6. 7.* Resumpta post Electionem judicia Capturalia particularia continuantur, ad Coronationem Regis, ultra initium vero coronationis extendi non possunt. Causæ in his judiciis agitatæ, nec dum vero appropinquante Coronatione novi Regis executioni datæ, judicio Castrensi committuntur. Cœptæ verò causæ & nondum decisæ pro Tribunali ante omnes alias causas ex peculiari Regestro, de quo jam supra diximus judicantur; Pœnæ quoque eædem irrogantur, quæ in Capturalibus judiciis sunt descriptæ. *Vid. Constitut. An. 1633. p. 11. an. 1649. pag. 12. an. 1676. p. 12.* Securitas horum judiciorum eadem est, quæ Tribunalium, de quibus supra.

Citationes.

Quæ causæ judicentur.

Quæ causæ eò non pertineant.

Causæ nondum executioni datæ aliæque agitari cœptæ.

XXXIV. Sed pergamus jam ad judicia, quæ in Civitatibus & pagis exerceri consveverunt. In Civitatibus & pagis

Judicia in urbibus & pagis.

habitant vel Christiani, vel Judæi, vel (ut in Lithvania) Tartari. Christiani in urbibus & oppidis habent suos Magistratus, qui ipsos judicant aut jure Magdeburgensi sive Saxonico: ut in Polonicis & Lithvanicis urbibus aut jure Culmensi, ut in plerisque Prussiæ Regiæ Civitatibus: aut denique jure Lubecensi, ut in Prussia Elbingæ, Brunsbergæ, Frauenburgi, ut alibi docuimus. Conf. Czaracki *in Processu judiciario Part. I. tit. 2.* In his judiciis civitatum, si quis gravatum se sentit, conceditur ipsi ulterius Provocatio ad judicium post Curiam, de quo postea agemus. In Prussia vero non una est Appellationum ratio. In Majoribus enim Civitatibus prima instantia est in judicio Scabinorum: Secunda in Senatu Civitatis & tertia apud Regiam Majestatem. In minoribus autem Civitatibus prima instantia est in judicio Scabinorum: inde appellatio datur ad Capitaneum illius loci: si verò causa 50. marcas excedit, a Scabinis dabatur provocatio ad Conventum generalem Prussiæ, & inde ad Majestatem Regiam. *Vid. Jus Culmense novissime revisum lib. II. tit. 22. cap. 6.* Verum hodie cum Conventus Generales Prussiæ non habeantur, tres tantum sunt instantiæ in Minoribus etiam Civitatibus.

In Prussia judicia Civitatum.

tatibus. Alioquineque hoc omittendum est, non in quibusdam causis admitti Appellationem à judiciis Civitatum Prussicarum, neque à quavis summa pecuniæ, ut ex peculiaribus harum Civitatum Privilegiis liquet. *Vid.* Jus Publicum Dantiscanum Eliæ Constantini von Treume Schröder *lib. I. tit. 2. cap. 38. & lib. II. tit. 10. per totum.* Reinholdi Curike *Chronicon Dantiscanum lib. 2.* Quod ad JVDÆOS attinet, illorum judicia in Regiis urbibus ita se habent. Si inter Judæos ipsos lites oriuntur, eas judicant Seniores ipsorum. Sin autem Christianus Judæo litem intendit, aut itidem ad Seniores causam defert, quod sæpe fit ob certas causas: aut, quod legibus est conformius, VicePalatini opem implorat, apud quem secundum leges prima est Instantia. *Vid. Constitut. An. 1633. pag. 37.* A Vicepalatino datur appellatio ad Palatinum ipsum, qui est legitimus Judæorum Judex *ibid.* Conf. *Constit. an. 1662. pag. 9.* In Volhynia tamen causæ Judæorum non ad Palatinum sed ad Capitaneos pertinent, sive sint causæ Civiles sive Criminales, ut Cognoscimus ex Constitut. Anni 1678. *tit. Poglowne Zydowskie &c. pag. 10. seq.* Cæterum illi Judæi qui in oppidis & pagis Nobilium habitant, sub Domini sui

Iudicia Iudæorum.

sui jurisdictione sunt. *Vid.* Theod. Zawacki *in Flosculis Legum tit. Judæi.* Si in dictis Judiciis causa terminari non potest, conceditur Appellatio ad Regiam Majestatem, sive ad judicium post curiam si causa excedit centum florenos. *Constitut. an. 1633. p. 36. seq. an. 1678. p. 10. seq.* TARTARI in Lithvania judicantur Castrensibus. *Constitut. anni 1611. pag. 47.* Si Tartari habent Bona Terrestria, conveniuntur ratione eorum in judicio Terrestri, Tribunalitio & aliis *Constitut. 1607. pag. 862.* Sed in recentioribus Constitutionibus cautum est, ne Tartari sibi Bona Terrestria acquirant, & si qua sibi acquisiverunt, ut intra certum tempus ea Nobilibus vendant. *Constitut. an. 1616. pag. 45. an. 1620. p. 16.* &c.

Tartarica judicia.

XXXV. A judiciis oppidorum & urbium, item à Judicibus Judæorum datur Appellatio ad Judicium Regium, quod vocatur POST CVRIAM. Illud autem Judicium Postcuriale duplex est, nempe *Assessoriale* & *Relationum.* I. IN ASSESSORIALI IVDICIO Præses est Cancellarius Regni supremus, vel eo absente ProCancellarius Regni, si ex Regno & Prussia causæ ad aulam Regiam devoluntur: sin autem ex Lithvanicis urbibus appellationes instituuntur, præsidet Cancellarius Lithvaniæ, aut eo absente ProCancellarius Lithvaniæ. Assessores sunt Referendarii, Regens Cancellariæ, Notorius Decretorum Curiæ, & quidam Secretarii Regii ad hoc constituti & electi. Agitantur hic causæ, quæ à Civitatum judiciis eo devolvuntur, ut jam supra innuimus. Item datur huc Appellatio à Judicio Palatinali, quando Christianus cum Judæo litigans gravatum se sentit sed & aliæ multæ controversiæ in judicio Assessoriali agitari solent, ut causæ Fisci, sive causæ ex Proventibus Bonorum mensæ Regiæ ortæ. *Constitut. an. 1647. pag. 2. seq.* Conf. Joan. Nikdorff *in Process. judiciario Poloniæ & Prussiæ Regalis.* Judicia hæc Assessorialia non exercentur, nisi Rex aut sit in ipsa urbe, aut saltem in Palatinatu eodem. Ordinatio eorum prodiit An. 1680. & inserta est Constitutionibus *Anni 1683. pag. 7. & seqq.* II. IN IVDICIO RELATIONVM præsidet ipse Rex, assidentibus Senatoribus & Referendariis, Ventilantur hic causæ à judiciis Assessorialibus, Lithvanico & Polonico, devolutæ, adeò ut hoc judicium sit utrique genti commune. Propterea etiam quando causæ Civitatum Regni discutiuntur, adesse solet etiam Cancellarius Lithvaniæ, & contra. Devolvun-

Judicium Postcuriale est duplex.

Assessorale judicium Judices.

Causæ ad judicia Assessorialia pertinentes.

Locus ubi hæc judicia exercentur.

Judicia Relationum.

Appellatio admissibilis à Iudicio Assessoriali.

vuntur autem huc ex judiciis Assessorialibus causæ *appellatione admissibili adinventa. Nam & DD. Assessorum judicium tantæ est auctoritatis, ut si non admiserint appellationem à suo Decreto per partem gravari se sentientem interpositam, eandem prosequi nulli amplius est integrum, neque licet de prosequenda protestari, neque jam gravaminis ulla querela eo nomine proponi potest*, ait Gregorius Czaracki *in Processu Judiciario Practico Part. I. tit. 2. num. 4.* Quare etiam, qui

Modus appellandi.

se Decreto Assessorialis judicii sentiunt gravatos, non utuntur illo vulgari: *Appello.* Sed submisse à Cancellario, Præside Judicii Assessorialis petunt Remissionem ad Judicium Relationum. Alioqui, si quis temere Appellationem interposuerit, aut temere citationes impetrare præsumpserit, sessione turris vel alia pœna, arbitraria afficitur. Andreas Lipski *in Observat. Cent. 1. Observ. 92.*

Iudicia Palatinalia.

XXXVI. Præterea sunt in Regno Poloniæ etiam JVDICIA PALATINALIA, ad quæ pertinent primò causæ Judæorum, de quibus jam supra actum. Deinde causæ omnes ad mensuras liquidorum & aridorum pertinentes, quas Palatini in Civitatibus constituunt, & contra hanc constitutionem delinquentes puniunt. In urbibus Prussicis hæ causæ

causæ pertinent ad Officium mulctatorium, ex Germanico, das Welt-Amt/ ita dictum. Palatinorum autem Prussicorum longè amplior est jurisdictio, quam Polonicorum, ut ex superioribus patet.

Iudicia mixta.

XXXVII. Sunt etiam ad huc alia judicia in Regno Poloniæ, quæ mixta vocantur, quoniam diversorum Judiciorum Judices in iis concurrunt. In his censeri primo potest JVDICIVM PALATINALE & CAPITANEALE simul, quod PræConsulem judicat Constitutiones de pretiis rerum non exsequentem. Citatio mittitur sub titulo Palatini & Capitanei. Theod. Zawacki *in Processu Judiciario tit. 2.* Locus autem Præ Consuli præfigitur à Palatino in Prætorio Civitatis primariæ sui Palatinatus. Zawacki *in Speculo Senatorum sub tit. Palatinatus.* In Prussia nullum tale jùdicium reperitur, ut ex paulo antea dictis manifestum est. Deinde JVDICIVM CAPITANEALE & CIVILE simul est, quando Capitaneus vel ejus Officium Nobilem ob privatim Crimen juxta Statutum Thorunense in Civitate captum cum Officio civili judicat. Cavetur verò in Constitut. An. 1633. *pag. 24.* ne Cives cum solo Notario Castrensi hoc judicium exerceant: sed ut ipse Capitaneus aut ViceCapitaneus

Iudicium Palatinale & Capitaneale.

Iudicium Capitaneale & Civile.

us ab illo missus judicio interfit. In Prussicis Civitatibus Majoribus, si Nobilis aliquis capitur, judicari solet à Magistratu urbis præsente Burggravio Regio, ad quem aliàs etiam causæ Criminalis pertinent. Si ipse Burggravius adesse non potest, devolvit partes suas ad tempus in Pro Burggravium. Tempore Interregni in urbe Polonica captus in recenti crimine Nobilis judicatur in judicio mixto, in quo conveniunt ad Curiam civitatis judices Capturales, & ex Magistratu Civico quidam, ita ut judicum Capturalium sint altero tanto plures, & sententiarum pluralitas obtineat. Vid. Confœder. Gener. an. 1674. p. 9.

XXXVIII. Ad judicia hæc Mixta fortasse non inepte reduci possent JVDICIA LIMITANEA in Magno Ducatu Lithuaniæ. Exemplum talis judicii habuimus jam supra num. V. de Terminis Dúneburgensibus, in quibus Judex, Subjudex & Notarius Terrestres Braclavienses, simul cum Judicibus Livonicis convenire jussi sunt Constitutione an. 1631. *pag. 40.* ut causas inter Livones & Lithuanos occurrentes dijudicarent. Simile judicium fuit antea quoque nimirum An. 1611. institutum inter Districtus Lithvanicos Vpitenſem & Braclavienſem ex una, & Ducatum

Limitanea judicia in M. Ducatu Lithvaniæ.

Judicium Limitaneum inter Livones & Lithvanos.

Judicium Limitaneum inter Curlandos & Lithvanos.

tum Curlandiæ ex altera parte, ad Controversias inter incolas harum terrarum intercedentes componendas. Nimirum Marschalci & Succamerarii Vpitenses & Vilkomirienses quotannis bis convenire jussi sunt cum Deputatis Ducis Curlandiæ, semel Dominica Lætare, & iterum post S. Bartholomæi, vel in oppido Zeimel Districtûs Vpitensis, vel in Rakiliszki oppido Districtûs Wilkomirienſis, vel etiam in aliis duobus Curlandiæ locis à Duce Curlandiæ denominandis. Cætera de hoc judicio petas ex Constitutione Anni 1611. *pag. 43.* Porrò cum Anno 1667. mense Januario in Pago Andruszovienſi inter Poloniæ Regem & Moscoviæ Ducem induciæ essent factæ, constitutum est in Pactis *num. XIII.* ut in finibus Lithvaniæ & Moscoviæ bini utrinque Limitum Judices & Commissarii in certo loco convenirent, litesque intercedentes definirent. Deinde cum Induciæ illæ jam essent jurejurando utrinque confirmatæ, constitutum est in Comitiis anni 1676. *pag. 19. inter Constitut. Lithuan.* ut judices illi ex limitaneis Palatinatibus & Districtibus bini a Nobilitate in Conventibus particularibus Postcomitialibus eligerentur, utque certum ipsis salarium constitueretur. Hi convenire cum Moscoviticis

Judicia limitanea inter Lithvanos & Moscovitas.

Deputatis, prævioque juramento de juste judicando, causas in limitibus sine mora & sine appellatione judicare, & executioni mandare debuerunt. Proximo anno 1677. post judicia illa inchoata modus etiam certus executionis per Officia Castrensia instituendæ præscriptus est, Constitutione ejus anni *pag. 20. inter Constitutiones Lithvanicas.* Pactis postea Inducialibus anno 1678. sancitis hic articulus insertus est: *Et quoniam Judices Limitum juxta punctum decimum tertium Pactorum Andruszovienſium nondum Commiſſionem ſuam expediverunt, nec in Civitatibus finitimis jus adminiſtrarunt, ideoque An. 1679. & Orb. Cond. 7187. ab utroque Monarcha Judices debitis inſtructi plenipotentiis convenient, limites diſcernent, ſimulque ratione debitorum & homicidiorum inquirent, omnesque difficultates dijudicabunt.* Idem urgetur in Constitutionibus An. 1685. *pag. 9. inter Constitut. Lithvan.* ut judices Limitanei in Palatinatibus & Districtibus Albæ Russiæ eligantur, qui simul cum Deputatis Moscoviticis bis singulis annis tempore constituendo in locis certis convenientes sine

ne solennitatibus & dilationibus non concessa Appellatione ad instar Judiciorum summi in Magno Ducatu Lithvaniæ Tribunalis causas decidant, & Decretorum executionem alternatim, vel unus dictorum judicum, sine mora iustituant. Salaria ipsis, ut antea jam statutum erat, Equestris Ordo in Conventibus Particularibus in ipsa electione constituere debet.

Judicia Ecclesiastica.

XXXIX. Expositis judiciis Secularibus, pauca etiam de Judiciis ECCLESIASTICIS subjiciemus. Judicant in Polonia Episcopi eorumque Officiales de Institutis & Ritibus Religionis, de hæresi, schismate, Magia, Incantationibus, fœnore, Sacerdotiorum cauponatione, quam Simoniam vulgo vocant: de Decimis, Censibus ac Reditibus Ecclesiasticis: de cæde, vi & injuria sacris initiato homini, reive aut loco sacro seu sacerdotii fundo illata. Ad hæc judicia pertinent etiam controversiæ de jure Patrocinii sive Patronatus, & de Sacerdotiorum jure quævis controversiæ, itemque de jure Matrimonii & Natalium & de Miserabilium egentium personarumque injuriis, quæque ex obligatione in foro Ecclesiastico facta oriuntur. Testamentariæ causæ profanorum hominum in

hoc æque ac profanis foris disceptantur, dummodo extra judicia testamenta sint condita, alias in foro disceptantur, in quo sunt condita, nisi quid forte legatum sit pietatis ergo & ad piam causam, hoc est, templis, Ecclesiarumve ministris aut egenis, quæ causa propria est Ecclesiastici judicii. *Vid.* Herburt. *in Statut. tit. Spirituales pag. 453. seq.* Cromer. *lib. II. De-*

Provocatio ab Episcopis

script. Polon. pag. 179. seq. Ab Episcopis datur Provocatio ad Archiepiscopos & quidem ad Leopolienſem ex Præmislienſi, Chelmenſi, Camenecenſi, Luceorienſi & Kiovienſi Episcopatibus, ex reliquis ad Archiepiscopum Gnesnenſem. Sed à Leopolienſi quoque Archiepiscopo provocationes admittuntur ad Archiepiscopum Gnesnenſem, ut ad Legatum natum, & ab eo ad Pontificem Romanum. Executio in sacri Ordinis homines competit Episcopis: in Seculares autem aliis Magistratibus Secularibus. *Vid.* Martin. Cromer. *loc. cit.* Conf. Janus Januszo-

Judicia Ecclesiastica inter Russos.

vius *lib. II. Constitut. Part. 6. tit. 1. seq.* Inter Græcæ Religionis homines judicia Ecclesiastica exercent Episcopi, qui in Polonia vocantur *Wladiki*: horum sententia gravati Metropolitanum suum appellabant: denique ad ipsum Constantinopolitanum Patriarcham Provocatio insti-

tuti solebat. Cum vero sub hoc prætextu multi extra regnum se conferrent & periculum esset, ne sub hoc prætextu hosti consilia proderent, prorsus appellationes istæ sub pœna capitis sunt prohibitæ, *Constitutione Anni 1676. pag. 28.*

Provocationes & Constantinopolitanum Patriarcham prohibentur

XL. Ad extremum notandum est ad judicia spiritualia in Regno Poloniæ pertinere & JVDICIVM NVNCIATVRÆ, quod exercet Nuncius Apostolicus eam obrem in Polonia residens; quamvis non desint, qui ea judicia Archiepiscopo Gnesnenſi, ut Legato Nato, competere arbitrantur. Idcirco non ita pridem Archiepiscopus Gnesnenſis, nomine Andreas Olszovius, post discessum Bonvisii ad Nunciaturam Viennenſem Inter-Nuncium admittere noluit. Immo ipse Serenissimus Rex Joannes III. per literas ex castris ad Leopolin die 14. mensis Septembris Anno 1675. datas ad Illustriss. Dominum Lubomirscium, tunc Curiæ Regni, nunc supremum Marschalcum, opponebat auctoritatem suam, quod exemplo Decessoris sui in Deputationem Inter-Nuncii nullo modo consentire posset, cum esset contra dignitatem Regiam & cum præjudicio Archiepiscopi Gnesnenſis Legati Nati aliorumque Episcoporum. Ante autem, quam Nuncius Pontificis judicia Nun-

Iudicium Nunciaturæ.

ciaturæ incipiat, solet in recognitionem supremi Dominii præsentare Breve Apostolicum Legationis suæ Regiæ Majestati, atque principalibus Regni Ministris & alicui ex primis Senatoribus Secularibus ad latus Regium residenti. *Vid.* Chwalkowski *lib. III. cap. I. num. 3. pag. 397.*

CAP. VIII.

De

Militia Polonorum.

I.

Absoluta olim fuit Principum potestas in bello.

NOn est dubium, quin à primis Polonici Regni incunabulis Principes Polonorum in bellum profecturi subditos suos nobiliores excire pro lubitu soliti sint, ut Patriam ab hostibus defenderent, aut etiam limites imperii ulterius proferrent. Quamobrem etiam Nobiles in Polonia (eodem ut apud alias gentes) olim dicti sunt Milites, ut ex variis Privilegiis antiquis probari potest. Præsertim notanda sunt verba Sigismundi Augusti ex Constit. de An. 1550. *Quia*, inquit ille, *ordo militaris primas partes in Regno hoc habet, nullus debet esse in Consilio nostro*

Nobiles dicti sunt nomine Militum.

stro, nisi ex militari genere, tam spirituali, apud Janum Januszovium *lib. II. Constitut. Part. I. tit. I. pag. 269.* Postea vox, *milites*, degeneravit in vocem, *Equites*, quod etiam militare vocabulum, hodieque apud Polonos frequentissimum est. Fuit autem hoc militiæ genus antiquis temporibus simplicissimum, nullisq; legibus circumscriptum, cum omnia à nutu & voluntate Principum penderent. Sed ubi libertas, præsertim susceptæ Christianæ religione, augeri cœpit, necessariæ visæ sunt leges, quibus hæc militandi ratio definiretur. Itaque jam sub Boleslao Chrobri primo Polonorum Rege primùm begimus descriptam esse Equitibus Polonis militandi rationem per regiones atq; tractus, sine Palatin. & Districtus, ita ut ex præscripto certum armatorum numerum quilibet Palatinatus è Provincia sua ad expeditionem à Rege indictam educeret. Oppidanis quoque pedites & curtus commeatibus onusti ad numerum imperati sunt. Sed hæc arbitraria abusu quodam postea facta sunt, magno Reipubl. detrimento. *Vid.* Joannes Dlugossus *Tom. I. lib. II. Hist. Polon. pag. 141. ad an. 1008. & pag. 150.* Martinus Cromerus *lib. III. de Ort. & Reb. gest. Polon. pag. 445.* Verùm & jam ante Boleslaum Semovitus Piasti

Nunc Nobiles dicuntur Equites.

Leges de bello gerendo.

filius quosdam militum Ordines constituit, teste Dlugosso *lib. I. pag. 82.* Et hæc est illa MOTIO GENERALIS (Polonicè vocatur *Pospolite Ruzenie*) sive EXPEDITIO GENERALIS, quæ adhuc hodie in usu est, & in qua Equestris Ordo propriis sumptibus militat. Ordinem expeditionis hujus exhibet nobis Constitutio anni 1621. quæ in multis aliis sequentium temporum Constitutionibus approbatur, nisi quod semper quædam necessitate exigente addantur, quædam etiam immutentur.

Pospolite Ruszenie, sive Expeditio generalis.

II. Ad hanc Expeditionem generalem evocantur I. Omnes Nobiles possessionati tam privati, quam in dignitatibus constituti, paucis exceptis, quos infra enumerabimus. *Vid. Constitutio An. 1621. pag. 7.* & Statutum Lithvanicum *cap. II. art. 1.* Deinde II. Nobiles non possessionati, qui in urbibus ex fœnore vivunt, idque sub pœna confiscationis Bonorum. *Constitut. an. 1578. pag. 335.* III. Cives Bona terrestria possidentes & Constitutione Alexandri de Anno 1505. Inter Cives autem, qui Bona terrestria possidere possunt, sunt præter Prussos, etiam Cracovienses & Vilnenses, item qui non ita pridem Cracovienses exæquati sunt Leopolienses. *Vid. Constitut. anni 1667. pag. 30.*

Ad Expeditionem generalem pertinent.

I. Nobiles possessionati

II. Nobiles non possessionati.

III. Cives bona Terrestria possidentes.

IV. Qui bona Terrestri jure emphyteutico possident, aliisque Arendatores aut ipsi proficisci, aut cum iis, quorum sunt Bona, comitatum justum mittere debent. *Constit. an. 1621. pag. 8.* V. Tenutarii Bonorum Regiorum, quæ vel à Rege habent, vel Bonis Terrestribus venditis sibi compararunt. *ibid. pag. 9.* VI. Advocati omnes sive Sculteti sive Advocati Bonorum Ecclesiasticorum ad bellum proficisci jubentur ex decreto Casimiri Magni An. 1347. quod Statutum ex Regestris Cancellariæ primus protulit Jacobus Prilusius, teste Stanislao Lubienscio *in Respons. ad Protestat. Dignitatiorum pag. 210.* Hoc Statuto commotus Sigismundus I. constituit Anno 1528. ut probatum fuerit Scultetos Spiritualium & Secularium teneri ad Expeditionem bellicam, ut hoc etiam fiat. Tandem Anno 1544. probata forsitan jam re, & ad liquidum perducta, idem Sigismundus I. omnes Scultetos sive Advocatos & Regios & aliorum tam spiritualium quam secularium jussit oneri huic subjectos esse. *Vid. hic omnino* Lubienscius *loc. cit.* VIII. In summis Reipublicæ periculis etiam Cives in urbibus habitantes, aut ipsi in bellum proficisci, aut alios pro se mittere obligantur, si illud in Comitiis decretum

IV. Bona Terrestria jure Emphyteutico tenentes.

V. Tenutarii bonorum Regiorum.

VI. & VII. Advocati & Sculteti Secularium & Ecclesiasticorum.

VIII. In summis periculis etiam Cives.

fuerit, ut habetur in Statuto Lithvanico *cap. II. art. 1.* Sed hoc non nisi in summis, ut notanter dixi, periculis locum habet.

IX. Nobiles in Carcere pœnas luentes.

Denique IX. Nobiles, qui Decreto publico in carcere delictorum suorum pœnas luunt, ad expeditionem generalem ire, & finitâ demum illâ reliquum temporis, quantum antea deerat, in carcere exigere jubentur. *Const. 1621. pag. 8.*

Peditatus in Expeditione generali.

III. Quoniam autem justus exercitus peditatu destitui non potest, sunt etiam, qui ad Expeditionem hanc generalem pedites mittunt. Et quidem primùm in Bonis Regiis novendecim coloni, ut vigesimum justis armis instructum mitterent & onera omnia interim pro ipso ferrent,

Ex agris Pedites.

constitutum est à Stephano Rege *An. 1578. pag. 342.* quod confirmavit Sigismundus III. An. 1590. *pag. 571.* Deinde specialius hoc explicatur in sequentium temporum Constitutionibus, sanciturq; ut ex viginti lanis seu mansis unus mittatur miles, acinace, bombarda & securi armatus. *Constit. an. 1595. pag. 663.* Hæc lex postea frequentissimè repetita est. Verum cum militis hujus esset usus ferme nullus, constitutum erat Anno 1649. ut loco militis ejusmodi coloni florenos sexaginta penderent, quos Capitanei simul cum Quarta Ravam transferrent. *Vid. Constitut. dicti anni pag. 2.* Quanquam neque hoc postea placuit Ordinibus. Reducta ergo est lex vetus de milite lecto, in Constitut. *Anni 1652. pag. 7. seq. An. 1653. pag. 9. An. 1662. pag. 15. & novissime An. 1685. pag. 4.* Et quidem in postrema hac Constitutione diserte hoc exigitur, ut ejusmodi miles victu ad dimidium annum instruatur. Ne vero hic dolus aliquis intercedat jubetur Nobilitas in particularibus Conventibus lustratores lanarum sive mansorum (sic certa agri portio vocatur) & Capitaneos horum militum eligere. *Const. an. 1652. & 1653.* Antea vero revisio lanorum commissa fuerat Officio Terrestri. *Constit. an. 1647. pag. 2.* Postea indultum est Nobilitati, ut Capitaneos militum horum in Conventibus Particularibus electos tertio quoque anno mutare posset. *Constitut. 1662. pag. 15. seqq.* Deinde in urbibus & oppidis Cives secundum jura & Privilegia sua subministrant currus & equos, & alia ad bellum necessaria. *Const. an. 1621. pag. 12.* Majoribus autem periculis Reipubl. imminentibus, majora etiam eadem parari solent subsidia; prout illud Ordinibus in generalibus Regni Comitiis placuerit. Sic in bellis Turcicis & Suedicis Anno 1621. jussi sunt Cives in urbibus pro facultatibus

Ex urbibus pedites.

tibus ſuis milites in bellum expedire, ita ut Civis ab octo millibus florenorum equitem, & à quattuor millibus peditem mitteret. *Vid. Conſtit. dict. an.* Deinde An. 1655. ex omnibus Bonis Regiis & Nobilium, ſolis Bonis Eccleſiaſticis exceptis, lecti fuerunt pedites. *Vid. Conſtitut. d. an. pag. 5. ſeq.* Anno 1676. ex omnium Bonis, nempe Regiis, Oeconomicis, Terreſtribus, & Spiritualibus ex ſingulis viginti octo fumis, id eſt, habitationibus unus miles conſuetis cum armis bene veſtitus & victu neceſſario ad dimidium annum inſtructus expediri jubebatur, *in Conſtitut. An. 1676. pag. 13.* Hi milites Polonico vocabulo *Wybrancy*, id eſt, lecti, & *Wybraniecka Piechota*, id eſt, peditatus lectus, dicuntur.

VVybrancy.

Immunes ab expeditione generali.

IV. Sunt tamen, qui aut prorſus, ab hac expeditione generali ſunt immunes. Referuntur huc I. illi, qui non per ſe ſed per alios militant. Nimirum viduæ, orphani, minorennes, ſenes, ægroti, per Neceſſarios vel alios Nobiles militant. *Conſtitut. An. 1621. pag. 7.* De ægrotis inprimis in Lithvania ſtatuitur, ut, cum non poſſunt ipſi per ſe in bellum proficiſci, indicent morbum ſuum Vexillifero, aliisque tribus Nobilibus, ne fraus aliqua ſubſit, & tunc ipſis conceditur, ut pro ſe alios

Quidam per alios militant.

alios mittant. Statut. Lithvan. *cap. II. art. II.* Ita etiam Caſtellanos, qui ipſi morbo impediti in ſuis Diſtrictibus Ordines non ducunt, oportet poſtea jurare cum ſex aliis teſtibus poſſeſſionatis illius Diſtrictus, quod non fictus, ſed verus ille morbus fuerit. *Conſtit. An. 1658. pag. 20.* (21.) Item Anno 1621. conceſſum eſt etiam illis, qui ſtudiorum aut aliorum negotiorum cauſa abſunt, ut alios pro ſe mittant Conf. *Conſtit. An. 1563. pag. 263.* Similiter & Paterfamilias poteſt pro ſe mittere filium nondum emancipatum, ſi fuerit octodecim annorum, ita tamen, ut hoc prius indicet Vexillifero, & hic Exercituum Duci. Conſtitut. Caſim. *An. 1454.* Statut. Lithvan. *cap. II. art. I.* Porro Spirituales, ut vocantur, ſive Clerici & Eccleſiaſtici viri in Regno ex Bonis tantum ſibi hæreditariis & in alias hæredes transmittendis, alios Nobiles pro ſe expediunt: ſed ratione Bonorum Eccleſiaſticorum prorſus ſunt immunes. *Conſtitut. An. 1607. An. 1621. p. 7. an. 1635. tit. Ordynacya.* At in Magno Ducatu Lithvaniæ & ex Bonis hæreditariis & Eccleſiaſticis mittere ipſos oportet, quæ diverſitas notatur in Statuto Lithvanico *in Additamentis ad cap. 2. art. 9.* Verum & in Regno, quando hodie Eccleſiis do-

nan-

nantur Bona Terreſtria, addi ſolet in Conſtitutionibus, quod Bona illa poſſidere poſſit Eccleſia, ſalvis tamen oneribus Reipubl. Deinde II. ſunt etiam ex parte ab hoc militia exempti, qui diverſis in Palatinatibus vel Diſtrictibus Bona Terreſtria poſſident. Nam hi, quando uno in loco ſub ſignis eunt in bellum, ex aliis bonis aut prorſus nihil præſtant, *ut An. 1621. pag. 7. ſeq.* aut poſtas tantum, ut vocant, ex iis expediunt, ut aliis in Conſtitutionibus aliquoties determinatum reperimus. III. Nobiles pauperiores itidem hic quodammodo ſublevantur. Nam plures ad unum Equitem armandum concurrunt, præſertim in Maſovia. *Vid.* Conſtitut. Anno 1634. 1637. Confœderatio anni 1674. Conſtitut. An. 1676. Fratribus quoque nondum diviſim Bona Terreſtria poſſidentibus conceſſum eſt unum fratrem idoneum mittere. *Conſtitut. anno 1621. pag. 8.* IV. Qui in Comitatu Regio ſunt, ut miniſtri, Senatores Reſidentes, Legati Bellici qui â Republ. in Comitiis ex Nobilitate lateri Regio adjunguntur, Referendarii & alii, qui quidem cum Rege eunt in bellum in ejusmodi expeditione generali; ſub ſignis tamen Palatinatum ſuorum comparere non coguntur. *Conſtitut.*

Quidam ex diverſis bonis poſtas tantum præſtant.

Nobiles pauperiores.

Comitatus Regius.

ſtitut. An. 1621. pag. 7. Aliquando etiam, ſi contingat Regem ob cauſam ſonticam ad expeditionem generalem non proficiſci, prorſus ſunt miniſtri Regii immunes. *Vid. Conſtitut. an. 1658. pag. 30. & 31. An. 1655. pag. 5. ſeq.* Similiter Cancellarii ab hoc onere eximuntur per legem antiquam, quæ citatur approbaturque in Conſtitut. *An. 1655. pag. 6.* V. Miniſtri Aulæ Reginalis, nempe triginta Nobiles qui ſunt in Reginæ miniſterio, ſunt ab hoc onere Expeditionis generalis immunes; ut & Marſchalcus aulæ Reginæ, & duo Senatores Reginæ & adjuncti, quorum alter eſt Eccleſiaſticus, alter Secularis; ita tamen, ut hi, ut & Marſchalcus aulæ Reginalis, Poſtas ex facultatibus expediant. VI. Miniſtri circiter duodecim, aulæ Archiepiſcopi Gneſnenſis, interdum etiam aliquot miniſtri Epiſcopi Cracovienſis, Theſaurarii, aliorumque, quorum operâ Reſpublica in aliis negotiis opus habet. Hæc ſemper in Comitiis ſolent pro ratione temporum determinari: de aula autem Reginæ jam extat lex in ipſis Pactis Conventis Sereniſſimi Regis Joannis III. §. *Jako na przeſyli.* VII. Legati ad exteras gentes miſſi cum omnibus miniſtris ſuis plane liberi ſunt ab ejusmo-

Cancellarii ſunt ab hoc onere exempti.

Miniſtri aulæ Reginæ.

Miniſtri aulæ Archiepiſcopatus, aliorumque quorundam.

Legati cum miniſtris ſuis.

jusmodi expeditionibus, ita ut ne potestas quidem ex bonis suis expediant. Constitut. *An. 1655. pag. 6.* VIII. Capitanei in finibus Regni arcibus sibi concreditis defendendis & juri dicundo domi relinquuntur. Statut. Lithvan. *cap. III. art. 3.* In reliquis Poloniæ terris Vice Capitanei arcibus defendendis & juri dicundo domi remanent. *Constitut. an. 1621. pag. 9.* Tribuni quoque arcibus ad præsidium impositi ab hoc onere generalis Expeditionis excipiuntur. *ibid. pag. 7. & 9.* Denique eximitur hinc Magnus Procurator arcis Cracovienſis cum suo Vice Procuratore & duobus Centurionibus peditum, aliisque tribus officialibus ad officium Magni Procuratoris necessariis. Item Burggravii Cracovienses vocationem habent militiæ secundum jura antiqua. *Ibidem pag. 1621. pag. 7. & 12.*

Capitanei limitanei vel Vice-Capitanei.

Tribuni arcium.

Magnus Procurator ejusque Vice procurator Burggravii aliiqi.

V. Cæterum habent quoque Provinciæ nonnullæ circa Expeditionem generalem peculia jura & Privilegia. Plocenſi & Masoviæ Palatinatibus fratres disjuncti sex unum mittunt militem, secundum Confœderationem de An. 1674. *pag. 17.* Illi tamen, qui prioris habent subditos, ipsi per se militant. In Palatinatu Podlachiæ & Terra

Provinciarũ quarundam privilegia in Expeditione generali.

ra Lukovienſi secundùm jura & Privilegia ex decem lanis sive mansis unus mittitur eques levis armaturæ: ex viginti verò mansis eques cataphractus. *Confœderat. Anni 1674. pag. 17. Conf. Constitut. an. 1676. pag. 12.* Habent quoque Kioviensis, Braclavienſis Braclavienſis & Czernichovienſis Palatinatus hic peculiaria Privilegia, quæ ipsis confirmantur An. 1676. *loc. cit.* Palatinatus Podoliæ secundum jura antiqua in Expeditione generali ad Cameneciam sub Ductore suo consistit. *Const. An. 1676. p. 12.* Item Prussi in Expeditione generali non nisi ad Vistulam, Ossam & Drevanciam progrediuntur, ut vult Privilegium Culmense An. 1251. concessum. Et quanqam Prussi propterea olim â Polonis sæpius fuerint oppugnati, jam tamen multis in Constitutionibus hoc ipsis confirmatum est, ut secundum Privilegia sua non nisi ad dictos omnes consistant. *Vid. Constitut. 1659. pag. 10. An. 1676. pag. 12. & alia.* Ad extremum Lithvani consentiunt quidem in Expeditionem generalem, quandocunque illam Poloni concedunt: attamen sibi cavere solent, ne Exercitus ille Lithvanicus qui ex Nobilitate aliisque ad expeditionem hanc universalem in Lithvania excitis conflatur, extra fi-

Podolienſes ad Cameneciam consistebant.

Prussi ultra Vistulam Ossam & Drevvanciam non progrediuntur.

Lithvani etiam ultra fines suos progredi nolunt

nes Magni Ducatus Lithvaniæ evocetur, sed ut ad defensionem patriæ intra fines Lithvaniæ maneat. Vid. Constitut. *An. 1673. pag. 3. seq. inter Constitut. Lithv. Confœderatio anni 1674. pag. 18. & alia.* Hæc omnia, quæ hactenus recensuimus, adeo stricte observari volunt leges, ut nisi in Comitiis Regni generalibus hic vel ille excipiatur (quod non raro fieri solet) neque Rex ipse possit aliquem ab hoc onere eximere. Statutum Lithvanicum *cap. II. art. 3.* Pœna vero absentium est Confiscatio Bonorum, quæ impendi jubentur in solutionem stipendiorum militarium. *Constit. an. 1676. p. 12.* Conf. Janus Januszov. *lib. VI. tit. II. ubi leges reperiuntur antiquiores.*

Nobilium Iudicia tempore Generali. Expeditionis cessant.

Quoniam autem omnis Nobilitas Polon. ad Expeditionem generalem excitur, ideo omnia Nobilium judicia eo tempore cessant. *Constit. an. 1634. p. 3.* Exceptis quibusdam judiciis Vicecapitanealibus, ut ex superioribus jam colligitur.

Ingens Exercitus conflatur in Expeditione generali.

VI. Ex his omnibus tantus conflari potest exercitus, ut si Ordo accedat debitus, vel maximis gentibus sub jugum mittendis sufficere posse videatur. Olim Basko Historicus Polonicus (qui nondum typis exscriptus est) memoriæ prodidit, sub Boleslao Chrabri ex

ex solo Lancicienſi Palatinatu Nobilium cataphractorum duo millia, & aliorum cum fundis quatuor millia exciri potuisse, apud Bartholomæum Paprocki *in Operc Stemmatum pag. 708.* De hodierno tempore hæc habet Andr. Maximil. Fedro: *Asserunt nonnulli, CCCXL. (vel ultra) millia equitum potuisse aliquando numerari, cum mota sedibus suis sub signis stetit Nobilitas.* Ipse tamen Fredro putat, ducenta millia, aut parum ultra, posse numerari, *in Hist. Henrici pag. 20. seq.* Consentit cum his Simon Starovolscius *in Descript. Polon. pag. 287.* Idem etiam Starovolscius de Masovia, quæ tamen præ ceteris regionibus omnibus Nobilitate abundat, hæc scribit: *Habet Masovia tota quinque & quadraginta millia equestrium familiarum, quarum si quælibet unum saltem virum equo armisque decenter munitum præberet, quantus in Patriæ defensionem exercitus illico fuisset? Et sicut plurimi, ut cujusque census est, qui possunt integras etiam turmas armare: præter pedites, quos duplo majori numero urbana rusticaque plebs præbere posset. Sola siquidem Prasnicensis regio septem millia equestrium*

Magna vis Nobilium in Masovia.

familiarum perhibetur continere, è quibus nulla tam egens est, quin equitem unum in publico tumultu armet. Quos inter vetustissima Romanorum Valeria familia corvum pro gentilitiis insignibus gestat & tam fœcunda sobole est, ut ad duo millia familiarum prope accedat. Hæc Starovolsc. *loc. cit. pag. 201. & 202.* quæ etiam ante ipsum de Equestrium familiarium multitudine jam scripserat Christophorus Varsevicius *in Præfatione ad Paradoxa.* De pedite autem exposito à nobis modo ex laneis Bonorum Regiorum misso, hæc scribit Starovolscius: *Imbellis hæc peditum turba non ita ad pugnam, quam ad labores castrenses evocantur; ut nimirum fossas, dum opus est, fodiant, vallum excitent, pontes construant, vias sternant, tormenta & impedimenta bellica conducant, atque demum castra ipsa custodiant.* Hæc ille *pag. 276,*

Modus indicendi Expeditionem generalem.

VII. Jam progrediendum nobis ostendendumque est, quo ordine hæc tanta populorum moles sedibus suis moveatur. Expeditionem ejusmodi generalem

ralem Rex pro lubitu non indicit, nisi id omnium Ordinum consensu in ipsis Comitiis generalibus antea fuerit decretum. Imò consulcat prius Equestris Ordo ea de re in Conventibus particularibus Provinciarum Antecomitialibus, & tunc demum, si in Comitiis mox Conventus particulares subsequentibus expeditio talis necessaria fuerit visa, rata esse solet. *Constitut. an 1576. pag. 254.* Promisit etiam Sigismundus I. An. 1538. se Expeditionem ejusmodi non indicturum, nisi in summo Reipubl. periculo. *Vid.* Januszov. *Lib. VI. Constitut. Polon. tit. I. pag. 691.* Approbata sic ab omnibus Ordinibus expeditione generali, ingruentibus periculis, evocat Rex antiquo more Nobilitatem, dimissis quoquo versus per præfecturus literis sigillo Regni vel M. Ducatus Lithvaniæ consignatis (Regi, qui hodie rerum potitur, Serenissimo Joanni III. ante coronationem concessum erat, subsigillo Cameræ, quod Augustus Rex teste Varsevicio primum introduxit, Nobilitatem convocare, quod tamen pro illa tantum vice currere debuit. *Vid. Arta Electionis in Denunciatione Rege electi*) Literæ deinde in pertica resti alligatæ (unde etiam *restium* nomen acceperunt,

Restes, sive literæ restium.

Polonice dicuntur *Wici* à baculo vel pertica cui alligantur) per ministeriales terrestres ad Dignitarios & Officiales sive Magistratus Primoresque Nobilitatis cujusque Præfecturæ sublimes & conspicuæ circumferuntur, & in urbium oppidorumque foris altâ voce publicantur, Ter autem restes illæ mitti debent debent, intra quatuor hebdomadarum spacium succesſivè. Non possunt autem singulæ restes, id est, literæ à Rege pro binis mitti, nisi hoc in Comitiis ita decernatur, ut plerumque fieri solet, quemadmodum ex plurimis qua veteribus qua recentioribus constitutionibus probari potest. *Vid. Constit. An. 1550. pag. 5.* In Interregno post Henrici Regis discessum in Galliam extra ordinem electi fuerunt summi Duces Belli, qui restes mitterent in Palatinatus. Ante extraditionem Vniversalium tertiarum Rex tribunalia summa, compellare solet per literas, ut judicia sua, quoniam Nobilitas ad bellum excitur, limiteniusque ad Expeditionem finitam. Castrensia autem judicia & querelarum, ut & alia durant usque ad publicationem tertiarum Vniversalium, post eam verò cessant. *Constitut. 1634. pag. 4.* Vltimis restium literis excita-

Nobilitas prius agit Conventus particulares in suis Palatinatibus & Terris, ubi Castellanus cum Nobilitate conveniens, constituit cum ipsa locum Conventus ille agi debet ex Constitut. *an. 1520.* In Statuto Lithvanico id Vexillifero injungitur, ut literis per Præcones in Urbibus, Mercatibus & Diœcesibus publicandis, conspituat diem & locum ad censum instituendum (*do Podpisu*) ubi lustrari debet Nobilitas armata. Eo itaque in loco lustrum conditurProvinciale sive Census, in quo lustrantur & describuntur per Palatinos & Castellanos viri, arma, equi eorumque colores &c: Hic enim videlicet arma & equos post lustrum conditum mutare non licet. Statut. Lithvan. *cap. 2. art. 6. & 10.* Eodem in loco Palatinus inter diversos Castellanos sui Palatinatus dividit Districtus, quibus quisque præesse debet. Ubi vero terræ sive Districtus peculiares habent Conventus & Palatinus non adest, ibi Castellanus cum Capitaneo aliisque Officialibus terrestribus lustrat exercitum. In Palatinatibus ubi unus tantum est Castellanus, licet ipsi partem Exercitus alteri Officiali, ut huccamerio, vel hoc absente, proximè sequenti committere, ad Palatinum post-

LustraturExercitus.

modum deducendam, nisi id in Comitiis antea jam fuerit definitum. *Constitut. An. 1621. pag. 2. seqq.* In Lithvania post Castellanos hoc munus competit Districtuum Marschalcis.

Exercitus ex diversis Districtibus contendit ad Palatinum.

VII. Lustratione peracta contendit ex eo loco Castellanus, vel etiam in ejus defectu Marschalcus illius Districtus (ut fieri consuevit in Magno Ducatu Lithvaniæ) vel aliquis alius Officialis, ut Succamerarius, vel alius à Castellano, vel ex Decreto Conventus particularis aut etiam Comitiorum antecedentium substitutus, cum toto Districtûs illius Exercitu ad Palatinum, ad quem etiam aliorum Districtuum illius Palatinatus Nobilitas ab aliis Castellanis, vel, si unus tantum est Castellanus in toto Palatinatu, ab aliis Officialibus per Castellanum constitutis deducitur. Ibi rursus à Palatino lustratur Exercitus: absentes notantur: præsentium arma & equi describuntur. Jurisdictio, antequam perveniatur ad Palatinum, competit Castellano, vel ejus Substituto: qui adjunctis sibi aliis Officialibus animadvertere potest in delinquentes. Postquam ad Palatinum perventum est, jurisdictio omnis traditur Palatino: causæ verò capitales reservantur judicio Ducis Generalis, vel potius Regis, cui hodiernis temporibus adjunguntur complures Consiliarii bellici sive Legati. In itinere Stationes suas Nobilitas habere non potest in Bonis Nobilium, neque in Bonis Regiis, sed in patentibus campis consistere sibique victum propriis impensis procurare debet, ne Civitatibus & pagis sit oneri. Pedites quoque illi lecti per dimidium annum propriis se sumptibus sustentant: si bellum diutius protrahitur, dantur singulis ex thelauro duo floreni. *Vid. Constitut. an. 1616. pag. 4. An. 1653. p. 9. An. 1676. pag. 13.* Tandem quilibet Palatinus, ex Palatinatu quisque suo ducit Exercitum ad locum à Rege universo Nobilium exercitui designatum, ubi tradit imperium Duci generali. De his omnibus vide Statutum Lithvan. *cap. 2. art. 6.* Item *Constitut. an. 1621. tit. Spoſolo Pospolitego Ruszenia.* Hic magna fuit olim Ducis Exercitum potestas. Quodsi enim aliquem in castris in vincula conjiciebat, aut etiam capite plecti jubebat, adeò illud firmum erat, ac si in Comitiis esset factum. *Constitut. 1590. pag. 569. seq.* Consensus tamen requirebatur aliorum qui ordines ducebant, exceptis motibus subitaneis: tum

Denuò lustratur exercitus à Palatino.

Stationes militum non sunt in Bonis Nobilium, neque in bonis Regiis.

Palatinus deducit Exercitum Palatinatus sui ad Ducem belli.

Ducis exercituum potestas.

enim & sine consensu Præfectorum aliorum deliquentem etiam capitis damnare potuit, ex Constitutione An. 1593. tit. *Declaratia pag. 640.* Sed hodie potestas illa magis adhuc restricta & limitata est, postquam Exercituum Ducibus certi à Republ. adjungi cœperunt Legati. *Vid. Constitut. An. 1673. & 1676.* Conf. & ea, quæ supra à nobis dicta sunt *lib. II. cap. 2. num. 7.* Alias Constitutiones vide in Statuto Lithvanico *ad cap. 2. art. 6.*

Rex ipse generali expeditioni interest.

IIX. Præter Duces Belli, supremum & Campestrem, Rex ipse in generali expeditione adesse legibus adigitur. Manifestum id est ex Constitutione Sigismundi Augusti an. 1557. apud Januszov. *lib. 6. pag. 692.* Conf. Piasecius *in Chron. pag. 51.* Immò jam ante Sigismundum Augustum hoc fuisse observatum, discimus exemplo Alexandri Regis. Etiamsi enim ille ægrotaret, cum tamen Nobilitas adsigna se moturam nisi præsente Rege negaret, coactus est in castra etiam æger se conferre. Id autem factum est artibus Michaelis Ducis Glinscii, qui Regem vitæ periculo conabatur objicere. Kojalowicz *Part. II. Hist. Lithv. lib. VI. ad an. 1506. pag. 309.* Non inusitatum etiam est in ejusmodi generali expeditione, uni alicui

Vnus Dux belli aliquando, eligitur.

cui summum imperium deferre, cum in Bello Monarchia perquam sit necessaria. Sub Sigismundo III. in Bello Chotimensi contra Turcas gesto summæ belli præfuit *Carolus Chodkievicius Lithvanus, Vir magnanimus & vera Martis soboles, quo nullus Imperator militaris fortius unquam pugnavit, nullus austerius servavit disciplinam militarem*, quo elogio ipsum ornat Paulus Piasecius *in Chron. pag. 449. fin.* Chodkievicio autem in ipsis castris defuncto summa imperii bellici commissa est Stanislao Lubomirscio, cui cum Lithvani parere detrectarent, revocati sunt ad officium non tantum ob eam rationem, quod antea Poloni Lithvano Duci paruissent: sed etiam quod ipse Sereniſſimus Princeps Wladislaus sub imperio Lubomirscii se militaturum profiteretur. *Vid.* Illustriss. Jacobus Sobieski Castellanus, dum vivebat, Cracovienſis, hodierni Regis Sereniſſimi Joannis III. Pater. *lib. III. de Bello Chotimensi.* Hoc etiam notandum, est, Polonos ante prælium, Patrium Pæana decantare olim cosveviſſe, cujus initium est: *Bogarodzica Dziewica, Blogoslawiona Maria* &c: Quem hymnum composuit B. Adalbertus Episcopus Pragensis, qui postea in Poloniam venit & tandem à Prussis Ethnicis, ad quos conver-

Hymnus olim ante prælium decantari solitus.

ten-

tendos se contulerat, prope oppidum, Fischhausen dictum, cœsus est. Præfixus est hymnus ille Constitutionibus Joannis Lasci, ut & Constitutionibus Jani Januszovii. Quomodo nunc Poloni ante prælium divinum implorent auxilium, exponit Simon Starovolscius *in lib. I. Institut. Militar. cap. 6. pag. 22. & seqq.*

Hodierni ritus ante prælium.

IX. Quoniam autem Poloni rebus suis contenti (ut plerumque fit in Regnis liberis, ubi Regum potestas est certis legibus limitata) nunquam Bella offensiva vicinis populis inferunt, nisi forte prius lacessiti ab iisdem, idque potius ad ulciscendum injurias recuperandumque ablata, quam ut hostium possessiones invadant & illis dominentur, ut refert Starovolscius *in Polonia sua pag. 274.* ideo militia hæc defensioni tantum Patriæ destinata, non cogitur militare extra Regni fines, ut jam olim constituit Casimirus Magnus Anno 1368. excepit tamen casum illum, si urgente periculo Rex Nobilitatem exoraverit, & illa ipsa consenserit, tum in hostico etiam posse geri bellum. Deinde Wladislaus Jagello constituit, ut, si necessitate exigente Rex Nobilitatem extra Regni fines duxerit, ea non cogatur propriis sumptibus militare, sed Rex singulis Equitibus quinque mar-

Nobiles in Expeditione generali non militant extra fines Regni.

marcas in singulos menses pendat. *Vid. Constit. An. 1433. & an. 1454.* apud Herburtum *in Statuto tit. Bellum pag. 29. seq.* Quinque autem marcæ tempore Cromeri, hoc est superiore seculo faciebant quinque coronatos Gallicos vel Italicos, ut Cromerus testatur *lib. II. Descript. Polon. pag. 209.* Immo jam ante Wladislaum Jagellonem Ludovicus An. 1378. promiserat, si contingeret, Nobilitatem extra Regnum proficisci, sese damna omnia persoluturum captivosque liberaturum, quod etiam Vladislaus Jagello aliique sequentes Reges confirmarunt, apud Herburt. *loc. cit.* Cæterum Henricus Rex Anno 1573. promisit, se nunquam terrigenas in generali expeditione extra Regni fines tracturum, neque precibus ad illud sollicitaturum, neque solutione quinq; marcarum inducturum. Quodsi autem omnium ordinum consensu extra fines Regni Nobilitas ducenda esset, exercitum se non divisurum: singulis etiam equitibus, antequam extra Regni limites proficiscantur, quinque marcas soluturum: in eo denique statu ultra quadrantem anni Nobilitatem non detenturum, quæ etiam confirmavit Stephanus Rex *p. 262.* Vid. Januszov. *lib. VI. Constit. pag. 694. & in liv. privileg. pag. III.*

Sta-

Starovolscius *in Polon. pag. 277.* Exemplum redemptionis è captivitate Tartarica habemus apud Januszov. *lib. VII. Constitut. tit. 4. pag. 718.* Conf. Statut. Lithvan. *cap. 2. per tot.* Theod. Zawacki *in Memoriali Processs. Judic. tit. Bellum.*

Finito bello non discedit Nobilitas pro lubitu

X. Finito bello non licet Nobilitati domum discedere, quando vult, sed dimittitur à Palatino ex Regestro sive Catalogo, ut habetur in Statuto Lithvanico *cap. II. art. 16.* Discedentes singuli testimonio muniuntur à Palatino suo *ex Constitut. an. 1621. pag. 9.* Instituti hujus ratio est, ne Nobiles statim è loco, ubi bellum gestum est, dimissi, injurias & damna inferant colonis: deinde ut sciatur, quinam Nobilium officio suo satisfecerint & quinam castrorum desertores habendi sint. In hos enim maximæ pœnæ sunt constitutæ: nam Castrorum desertor bona & famam perdit. *Vid.* Statutum Lithvanicum *cap. II. art. 14.* Ita etiam non ita pridem constitutum est, ut absentes ab hac expeditione in castris judicentur & bona eorum in communem fiscum ad exsolvenda militum stipendia redigantur. *Constitut. Anni 1676. pag. 12.*

Castrorum desertores.

Duo desiderat Starovolscius in Expeditione generali,

XI. Verum in hoc militiæ Polonicæ genere non immerito Starovolscius duo desi-

derat, nempe celeritatem & obedientiam. De celeritate Starovolscius ita loquitur: *Tarde Nobiles sub signa conveniunt. Comitiis primo tot hebdomadas celebratis, sine quibus bellum edici non potest, & difficulter ab Oeconomia sua, uxoribus atque liberis divelluntur, usque tertium Edictum Expeditionis bellicæ prava consvetudine expectantes* &c: H. I. *pag. 294.* De eadem re Joannes Demetrius Solikovius Archiepiscopus Leopolienſis dicit, quod Polonici moris sit, hosti obviam ire non nisi post tempus, *in Comment. rerum Polon. pag. 109.* De obedientia vero hæc Starovolscius habet: *Cumque jam ad locum designatum convenerint, tum se unitos & armatos animadvertentes, aut contra Regem aut contra Senatum tumultuantur. Hinc etiam illud oritur, quod cum Regnum Poloniæ non modo frugibus, sed & carnibus, vel duo alia Regna, prout ipsum est, possit sustentare, nihilominus Poloni in qualibet expeditione bellica fame laborant, atque sæpissime res jam ad finem perductas propter commeatuum penuriam turpiter deserunt, quod totum procedit ex socordia Præfectorum Belli, aut potius Reipubl. Ordinum,*

1. Celeritatem.

2. Obedientiam.

dinum, qui dum aliquorsum bellum edicunt, nusquam in partibus illis de commeatu provident, sed quod cuique militi sors offert, id rapit in transitu, quo postea sese cum equis & famulis in castris sustentet. Hæc & alia Starovolscius *à pag. 287. ad fin libri.* Propterea quoque singulis propemodum in Comitiis reperiuntur Leges de Disciplina militari, ut An. 1609. 1629. 1628. 1633. 1638. quæ approbantur in Constitut. Anno 1659. *pag. 8. inter Constitut. Lithuan.* Addunt alii plura militiæ hujus incommodo, incredibilem nimirum calonum & famulorum in castris multitudinem: *Perpetuum malum castrorum Polonorum, in quibus sint decem millia bellatorum, ad minimum quinquaginta millia calonum totidemqae equorum supervacaneorum possunt numerari,* ait Piasec. *in Chron. ad An. 1634. pag. 570.* Hoc tamen laudat Piasecius, quod major honestas servetur in castris Polonicis, quam in cæteris Christianorum exercitibus, quia nulla scorta Poloni secum in castra ducunt. Consentit cum prioribus Piasecii verbis & Fredro *in Hist. Henrici I.* quando *pag. III.* ait: *Singuli Nobilium*

Leges de disciplina militari.

Calonum & lixarum multitudo.

Poloni nulla secum ducunt scorta.

lium ultra comitatum, quem armis capiendis secum trahunt necessarium, decenos vicenosq; viros, totidemque equos paulo pauciores currus post se trahunt. Non minus vero malum ex hac militia promanans recenset Fredro, quando *loc. cit. pag. 22. seqq.* in domibus Nobilium nulla fere arma reperiri refert. *Priscis legibus,* ait ille, *lustrum provinciale generalem expeditionem ante, condebatur. Prodibant in campum Nobiles pro posse fortunarum, arma, equos, comitatum, quæcunque bello opportuna visenda daturi, & nomina præsentes illaturi in tabulas absentiam pœna publicæ infamiæ vindicante. Inoleverat tandem mos in annos singulos lustrum provinciale condere (Constitut. Annorum 1562. 1563. 1627.) quia utile videbatur commonefacere Nobilis officii, quatenus arma non negligentius curarent & parati lustro non imparati regentinis adessent casibus. Sed postea pœna infamiæ remissa, mulcta tantum indicitur illis, qui ad lustrum non venirent (An. 1620. & 1627.) Inermes tandem venire jubentur. Hinc jam pauci convenerunt, jam nulli, cum mul-*

Lustrationes Nobilitatis intermissæ.

eta negligentius repeteretur, donec tandem luſtra omnia interierunt. Hinc torpor invaſit Nobilitatem, ut belli ignara in bellum tamen procurrens nec ordines ſervare nec ſuperiori parere poſſit. Sed vide ipſum modo laudatum Auctorem loco citato copioſe hac de re diſſerentem. Peragebatur autem luſtratio illa armatæ Nobilitatis in locis illis, ubi Conventus particulares Ante-comitiales & Poſt comitiales haberi conſueverunt. *Vid. Conſtitut. An. 1607. tit. 22. pag. 836. ubi etiam citantur Conſtitutiones anni 1562. & 1563. Conſtitut. 1633. pag. 47. & 49. & 50. ſeq.*

Luſtrationes ubi ſuer nt peractæ.

XII. Præter hoc militiæ genus utuntur etiam Poloni MILITIA MERCENARIA. Antiquitus quidem, cum penes Reges abſoluta eſſet poteſtas, nullus fuit dubio procul mercenarius miles, præſertim cum omnis Nobilitas à Regis nutu dependeret. Verum poſtea conceſſis Nobilitati tot privilegiis & immunitatibus, coacti ſunt Reges ſtipendiarium conſcribere militem. Franciſcus Marinius, vel potius, qui ſub hac nominis larva latere voluit, Joannes Sachſius Wladislaum Jagellonem primum mercenario milite uſum eſſe dicit, idque aſſerit ex

Militia Mercenaria.

ex fide, ut putat, Cromeri *lib. II. Deſcript. Polon.* Sed vehementer dubito, an Cromerus hæc *loc. cit.* habeat. Nam idem Cromerus alibi aſſerit, jam Caſimirum I. Regem Poloniæ Sec. XI. ſexcentis militibus Germanicis, quos ſecum è Germanicis, quos ſecum è Germania adduxerat uſum eſſe in bellis *lib. IV. de Ortu & Reb. geſt. Polon. pag. 451.* Neugeb. *lib. III. pag. 59.* Sic etiam Dlugoſſus de Boleslao II. Rege dicit: *Rex in honorandis militibus externis, qui ad vulgatam famam ejus nominis militiæ advenerant, erat effuſior: propter quod multorum virorum & militum illuſtrium ad curiam ſuam affatim advenientium fiebat concurſus.* Hæc ille: *Tom. I. Lib. III. pag. 240.* Porro ſub Boleslao Crivouſti mercenarios ex Ungaria milites fuiſſe accitos contra Pomeranos, refert Cromerus *lib. V. de art. & reb. geſt. Pol. pag. 472.* Neugeb. *lib. III. Hiſt. Polon. pag. 80.* Sequentibus temporibus in Hiſtoria Polonica crebra fit mercenarii militis mentio, quæ ſatis aperte falſitatis aſſertionem Marinianam convincunt. Concedimus tamen à Wladislai Jagellonis vel Caſimiri IV. Jagellonidis temporibus magis invaluiſſe uſum mercenarii militis. *Vid.* quæ habet Cromerus *lib. XXV. pag. 763.* & Neugeb. *lib. VI. pag. 372.* Ex hactenus

Caſimirus I. mercenario milite uſus eſt.

Mercenarius miles non tantum ex Polonis, sed aliis etiam gentibus constat.

adductis etiam satis manifestum est, apud Polonos mercenariam militiam constare posse & ex incolis Regni & ex gentibus externis. Hoc tamen olim semper observatum est, ut conducti milites externi sub signis & imperio Ducum indigenarum militarent, donec tandem Sigismundo III. permissum est, ut advocaret auxilia contra Suecos ex Germania sub Ductoribus externis, ut notat Piasecius *ad An. 1629. pag. 484.* Observatur tamen adhuc, ut stipendiarii equites plerumque sub Indigenis: pedites vero ex exteris constituantur. Starovolscius *loc. cit.* Invaluit præterea tempore Stephani Bathorei Regis militiæ externæ genus, quod adhuc apud Polonos notissimum est, vocaturque Hungaricus peditatus *(Wegerska Piechota)* Antea enim Polonia non multum peditatu utebatur, propterea quod nobilitas fere omnis equis merebat: atque ita peditatus omnis ex vili & inexercitata plebe constabat. Hunc defectum ut suppleret Stephanus, ex Hungaria peditem ad bella Moscovitica ingentibus sumptibus conscribi jussit. Reinhold. Heidenstein *lib. IV. Rer. Polon. init. pag. 145. a.* Verum & de militia hac externa passim conqueruntur Scriptores Polonici.

Hungaricus peditatus invaluit Stephani Regis tempore.

Quærelæ de stipendiario milite.

ci. Vid. Starovolsc. *in Polon. pag. 301.* Stanislaus Lubienski *in Statu rerum Polon. ac militari confœderatione pag. 193. seqq. Operum.* Ad alendum hunc stipendiarium militem singulis ferme in Comitiis Contributiones ab Ordinibus scisscuntur, quæ tamen nunquam sufficiunt.

XIII. Præter militiam mercenariam usus etiam est in Polonia MILITIÆ SOCIÆ. Immo jam olim eam non inusitatam fuisse testatur exemplum Boleslai Crivousti, qui auxiliares copias RVSSORVM, & quidem ex fœdere habuit, teste Cromero *lib. V. pag. 472.* Neugeb. *lib. III. Hist. Pol. pag. 80. & 92.* Postea quoque Alexander Vitoldus Magnus Dux Lithvaniæ Tartarorum auxiliis usus est in Prussia contra Cruciferos, ut complures Historici testantur. Posterioribus etiam temporibus Tartari cum Polonis fœdera inierunt, ut An. 1667. Casimirus IV. Rex Scythis Tauricanis Imperatorem præfecit Mendligerejum, qui operam suam pollicebatur Polonis contra hostes Prussos. Quapropter ei gratiæ in Senatu actæ sunt, & militaturis stipendia promissa sunt. *Vid.* Kojalowicz *Part. II. Hist. Lithvan. lib. V. pag. 234.* Et hinc puto originem traxisse stipendia à Sigismundo I. Tartaris promissa & ex

Militia Socia

Russorum auxilia.

Tartarorum auxiliis primus usus est Vitoldus.

illo tempore quotannis à Regibus pendi solita, de quo videatur Neugebauer *lib. VI. pag. 465.* Notatu digna sunt de stipendiis illis Piasecii verba *ex Chron. pag. 62.* quæ ita se habent: *Reges Poloniæ olim graviora bella contra Germanos & cruciferos gerentes copias Tartarorum auxiliares advocare solebant, & quo ea promptiora ad omnes casus haberent, stipendium annuum sive honorarium ipsis concesserant, quod duobus millibus vestium ex melotis sive pellibus agnorum consutarum, ac mediocri copia pannorum laneorum Anglicorum constabat, nimirum æstimatione decem millium nummorum aureorum sive florenorum in Polonia usitatorum.* Hæc donativa Tartari quotannis poscebant sub nomine *tributi*, Polonis illud non magnopere curantibus, donec tandem Stephanus Rex impatientia actus, bestiis se istis tributum daturum negavit. Proinde magni postea motus in Polonia orti sunt, Tartaris tributa poscentibus: Polonis autem ea negantibus. Sub finem seculi superioris, nimirum anno 1591. petiit iterum Tartarorum Cham per Nuncium suum in Comitiis

Tributum Tartari poscunt.

tiis generalibus à Republ. donativum illud, quod tamen non impetravit: Sed promissum fuit, si Tartari quietiùs imposterum acturi essent, donativum illud ipsis haud degenatum iri. *Vid.* Piasec. *ad An. dictum.* Tandem sub Joanne Casimiro Rege pax sequenti conditione facta est: *ut Rex Poloniæ ex liberalitate ordinarium stipendium Chamo Tartarorum retentum hactenus penderet, & imposterum, ubi id per Legatos Cameneciam missos peteret, daret, Chamus Tartarorum vicissim adesse Regi, quandocunque hic jusserit, cum omnibus copiis suis contra quemvis hostem teneretur.* Joachimus ab Hirtenberg Pastorius *lib. I. Belli Cosacici pag. 69. & in Historia pleniore lib. VIII. pag. 106.* Sed quæ fides Barbaris sit tribuenda, sequentium temporum docet Historia. Dum hic de Tartaris agimus, non intelligimus illud de Tartaris hodie in Magno Ducatu habitantibus. Nam hi quando Reipubl. sub propriis etiam Tribunis & Centurionibus militant, ut incolæ, militiam sociam non constituunt. *Vid. Constit. an. 1607. 1609. 1611. 1613. 1616. tit. 6 Tatarach.* Inter

Donativum Tartaris promissum.

Tartari Lithvanici.

Duces Prussiæ Polonorum socii.

Socios Reipubl. Polonicæ censendi etiam sunt Duces Prussiæ orientalis. Jam enim tempore Casimiri Jagellonidis cum Prussi à Cruciferis ad Polonos transiissent, & tandem post multa prælia vario Marte commissa An. 1466. inter Regem Poloniæ & Magistrum Prussiæ pax inita esset, inter alias conditiones & hæc fuit, ut Cruciferi contra quosvis hostes Regi adessent. Neugebauer *lib. VI. pag. 385.* Cum vero posthæc variis bellis gestis Sigismundus I. Rex Poloniæ cum Alberto Marchione Brandenburgico primoque Prussiæ Duce parta Anno 1525. renovaret, inter alias conditiones & hæc fuit: *ut in expeditionibus Dux Prussiæ cum centum equitibus hastatis Regi ad fines usque Prussiæ militaret propriis sumptibus: si vero illi extra fines Regni educerentur, ut stipendio Regio fruerentur.* Vid. Neugeb *lib. VII. Hist. Polon. pag. 507.* Pacta ipsa habentur apud Januszov. *lib. VII. Constitut. tit. I. pag. 913. seqq.* & inter Privilegia Prussiæ Ducalis *Brunsbergæ edita.* Item apud Jacobum Prilusium *lib. V. Statuti cap. III. pag. 762. seqq.* Ad extremum cum Anno 1663. Serenissimo Friderico Wilhelmo Electori Brandenburgico supremum in Prussia imperium concessum esset, inter alia puncta & hoc continebatur, ut Serenissimus Elector Regi Poloniæ bis mille milites contra hostes Poloniæ imminentes mitteret auxilio, stipendio Regio militaturos. *Pacta ipsa Vid. in Diario Europæo Continuat. VI.*

Fœdera cum Germanico Imperatore.

Ad militiam sociam pertinet quoque illud, quando Imperator Germanorum, ex fœdere cum Polonis pacto auxiliarias legiones in Poloniam mittit, ut in Bello Svedico ultimo factum esse meminimus.

XIV. Societas cum Tartaris peperit Polonis novum mercenariorum militum genus. Cum enim Tartari etiam adversus Pacta excursiones in Poloniam facerent, Sigismundus Augustus QVARTAM PARTEM, redituum ex omnibus Bonis mensæ Regiæ perpetuo Reipubl. concessit, ut miles ordinarius contra Tartaros in finibus Regni excubaret. Factum illud est A. 1562. Ordinatio autem hujus Quartæ exacta & accurata prodiit Anno 1569. ut ex Constitutionibus dictorum Annorum apparet. *pag. 20. & 183. seqq.* Quarta verò illa sic intelligitur. Primo constitutum fuit, ut ante omnia Tenutario Regiorum Bonorum sive Capitaneo salarium ex Bonis illis penderetur, residuum verò in quatuor partes divideretur, quarum

Quarta pars redituum ex Bonis mensæ Regiæ, quæ nunc simpliciter Bona Regia vocantur, conceditur in militem Quartionum.

tres menſæ regiæ, quarta ſtipendiis dictorum militum exſolvendis, cederent. *Conſtitut. an. 1562. pag. 20.* Duplicata hæc Quarta eſt aliquoties neceſſitate id exigente, ut apparet ex Conſtitut. *An. 1590. pag. 575. An. 1619. p. 2. An. 1620. pag. 13. an. 1627. tit. Quarta An. 1637. tit. eodem.* Aliquando etiam tripla Quarta dari juſſa eſt, ut An. 1613. *tit. Quarta.* Poſtea etiam conſtitutum eſt, ut poſt obitum tunc viventium Capitaneorum & Tenutariorum novi Donatarii & Ceſſionarii primo anno poſſeſſionis ſuæ ex Bonis Regiis quadruplam Quartam theſauro inferrent. *Conſtitut. an. 1658. pag. 15.* Adminiſtratio hujus Quartæ talis eſt. In Comitiis regni generalibus eliguntur duo Senatores, ita ut unus ſit ex minori, alter ex majori Polonia, & duo ex Equeſtri ordine, quorum itidem alter ex minori alter ex majori Polonia. Hi cum Theſaurario ſupremo Regni circa feſtum diem Pentecoſtes Ravam ſe conferunt, ut Quartam à Tenutariis Bonorum Regiorum recipiant. Reſident autem ibidem per tres hebdomadas. Salarium Theſaurarii ſunt mille floreni: Deputatorum ex Senatu trecenti, & Deputatorum ex Equeſtri ordine ducenti floreni. Eligi autem in ſingulis Comi-

Quarta multiplicatur.

Adminiſtratio Quartæ.

Indices Quartæ qui Ravæ conveniunt.

Salarium Deputatorum.

Comitis alii atque alii Deputati jubentur. Quando illa pecunia Leopolin ad exſolvenda militibus illis limitaneis ſtipendia eſt deferenda, tum ea mittitur per unum ex Deputatis illis quatuor à me jam deſcriptis, ut hæc omnia an. 1569. determinata ſunt. Ad cuſtodiam illius Quartæ pertinet etiam Capitaneus Ravenſis, qui etiam adeſſe debet, quando præſentibus Theſaurario & Deputatis Quarta theſauro infertur, ut ſciat, quantum pecuniæ in Theſauro contineatur. *Conſtitut. an. 1588. pag. 470. ſeq.* Salarium Capitaneo conſtitutum eſt ducentorum florenorum *ibid.* Ut autem Quarta debitè adminiſtretur, Deputati illi ut & Capitaneus Ravenſis ſpeciali jurejurando propterea adſtringi debent, ut vult Conſtitutio *anni 1569. pag. 186.* Etiamſi Theſaurarius & unus Deputatus abeſt, poſſunt tamen reliqui officium ſuum facere, quod etiam fieri debet, ſi quis eorum moriatur. *ibid. pag. 185.* Abſens tamen ſalario carere cogitur. *Conſtit. an. 1588. pag. 170.* Omnes autem illi, qui Quartæ curam gerunt, Reipubl. coram ordinibus in Comitiis rationes reddere jubentur, *in Conſtit. an. 1569. pag. 185.* Cavetur item in Conſtitutionibus aliquoties, ne Quarta in alium

Capitaneus Ravenſis per intet ad cuſtodiam Quartæ.

um usum impendatur, quam in solutionem stipendiorum militis in finibus Regni contra Tartaros excubantis, *ut An. 1627. p. 3. An. 1635. §. Obrona. An. 1667. pag. 10.* Non verò in Regno tantùm, sed etiam in Magno Ducatu Lithvaniæ talis Quarta ordinata est, ut præter alias Constitutiones etiam Constitutio *anni 1590. pag. 576.* testatur, Variæ tamen hic mutationes procedente tempore contigerunt, quas omnes enarrare nimis longum esset, cum nullæ ferè Constitutiones emittantur in publicum, quin dispositio aliqua de Quarta in iis reperiatur. *Vid.* Parta Conventa Wladislai IV. *pag. 12. §. Aiz. Apparat. Constit. an. 1637. 1638. 1641. & aliæ plurimæ.*

A QuartaRavensi milites dicuntur Quartiani.

Ab hac, ut vocatur, QVARTA RAVENSI, nomen fluxit MILITVM QVARTIANORVM. Originem huic militiæ dederunt hostiles Tartarorum in Poloniam excursiones, quæ ut inhiberentur, miles hic limitaneus est constitutus, non demum A. 1564. quemadmodum scribit Albertus Wijuk kajalovicius *Parte II. Hist. Lithv. lib. VIII. pag. 458.* Sed Anno 1562. ut nos hoc ex ipsis Constitutionibus supra annotavimus.. Verum & ante illa tempora similem militiæ genus instituere tentarunt Polo-

Ante Militem Quartianum institutum fuit similis Militiæ genus in Polonia.

Poloni. Nam An. 1551. in Comitiis Vilnensibus constituerunt Ordines, ut miles ordinarius esset, qui contra Scythas & Moscos pro finibus excubaret, in stipendium verò à jugo boum quinque grossorum vectigal concesserunt, apud kojalovicium *Part. II. lib. VIII. pag. 416.* ubi ad oram libri notat Auctor, quod hæc sit militis Quartiani origo. Conf. & Paulus Piasecius *in Chron. pag. 44. vel in editione Cracovienſi pag. 51. seq.*

Voluntacii milites.

XV. Præter enumeratos hactenus à nobis Milites, dantur adhuc in Polonia alii, qui dicuntur VOLVNTARII. Originem horum à primis fermè Regni Polonici temporibus accersere possumus. *Cum enim antiquis Seculis majores nostri*, ait Fredro, *Regum ærario contribuere ducerent haud ingenuum, æquius illud cum decoro retinuerunt, ut periculosis temporibus pro facultatibus ternos sexenosve armatos equites in castra singuli ducerent, proprio ære militarent, quare ingens conflabatur Exercitus.* Hæc Fredro *in Henrico I. pag. 19.* Sed succedente etiam tempore rarescentibus licet publicis vel universalibus expeditionibus, nihilominus Proceres Regni aliique Nobi-

Origo hujus militiæ.

les

les ditiores solebant integras equitum cohortes & alias sumptu proprio in castra adducere vel solo Patriæ amore ducti. Pauperiores verò plures una collecti Ducem sibi virum aliquem strenuum eligunt, & ultro sine stipendiis Imperatorem sequuntur, ob idipsum Voluntarii appellati. Starovolscius *in Polon. pag. 302. seqq.* Sed hi posteriores ob varia damna, quæ Nobilium aliorumque Bonis inferebant, sublati sunt, per Constitut. *An. 1634. pag. 11.* Exempla autem eorum qui totas cohortes in bellum propriis sumptibus auctoratas miserunt, & adhuc mittunt, extant non pauca. *Vid. Constitut. An. 1621. pag. 11.* Non ita pridem Illustriss. atque Reverendiss. Dn. Andreas Trzebichi Episcopus Cracovienſis & Dux Severiæ contra Turcas aliquot cohortes propriis sumptibus conscriptas misit; ut alios qui adhuc in vivis sunt, & ea in parte de patria optime merentur, præteream.

Kosaci, quorum origo adhuc obscura. Kosaci undi dicantur.

XVI. Ad extremum datur etiam adhuc aliud genus militum satis celebre apud Polonos, videlicet KOSAKORUM, quorum origo satis obscura est. Et quidem quod ad nomen kosakorum attinet, derivatur hoc ex Piasecii sententia à voce Polonica *koza*, quod capram signi-

significat, sicque illi appellati esse dicuntur, quod instar caprarum cursu veloci ad omnia agiles currunt, vel quod caprinis pellibus contra injurias aëris teguntur. *Vid.* Piasec. *in Chron. ad An. 1645. pag. 53.* Sed M. Joannes Herbinis vocem hanc potius derivandam esse putat à Slavonico nomine *kosa*, id est, *falx*: unde *kossak* est *falcifer*. Vid. Herbin. *in Kiovia Subterranea cap. 2. pag. 7.* Alias adhuc derivationes hujus vocis reperio apud Joachimum ab Hirtenberg Pastorium, qui *Parte I. Hist. Polon. plenioris lib. I. pag. 14.* audivisse dicit ea super re magnum quendam Senatorem differentem vocemque deducentem à navigiis, quæ in Polonia *kozi* vocantur. Ipse autem Pastorius existimat nomen illud deductum à voce Polonico *chodzic*, ita ut inde fiat *Chodziaci*, & deinde *Cosaci*. *Chodzic* autem est ambulare & discurrere. Essent igitur Cosaci denominati à palmario ipsorum opere, famoso illo per fluvios & maria decursu. Unde milites hi primam habeant originem, nemo, quod ego quidem sciam, indicavit. Ego putaverim à primis usque Tartarorum in Poloniam irruptionibus rem esse arcessendam. Congregabantur sine dubio multi agrestes ad oras Boristhe-

Quando Kosaci orti sint.

nis

nis ad loca naturæ miraculo munita, quæ Boristhenes ad ostia sua vergens alluit. Catadupas olim veteres appellarunt Geographi, nunc à Roxolanis sive Russis vernaculo sermone *Porohi* vocantur, unde illi Cosaci Zaporohenses, id est Cosaci trans limites habitantes dicti sunt. *Vid.* Illustriss. Jacobus Sobieski *lib. II. de Bello Chotimensi pag. 110.* & Joach. pastorius ab Hirtenberg *de Bello Cosaico pag. 7. & in Hist. Polon. plenior Part. I. lib. I. pag. 15. seq.* In illis locis Tartarorum copias cum præda ex Podolia aliisque Poloniæ locis revertentes adorti credebant. Et quoniam illud non rarò fieri solebat, ut Tartaros præda onustos spoliarent, magnisque damnis afficerent, non potuit displicere Regibus Poloniæ horum hominum institutum. Quin etiam credibile est, Nobiles illis in locis degentes illos homines fovisse & auxilia ipsis misisse, quo melius Tartarorum irruptionibus resisterent. Hinc inclarescere cœperunt apud finitimas gentes. Quo autem militia illa fieret ordinatior, elegerunt sibi Duces bellicos, qui Reges Poloniæ, ut Dominos suos agnoscebant & reverebantur. Ita jam Sigismundi I. temporibus Ducem ipsorum Evstacsiium Daskovicium clarui-

Porohi, unde Kosaci Zaporohenses.

Daskovicius Dux Kosacorum tempori Sigismundi I

isse deprehendimus apud Kojalovicium *Part. II. Hist. Lithv. lib. VII. pag. 334. & alios.* Non tamen supra sex millia Kosakorum tam fuisse memorantur. Militiam illam, ut Regno Poloniæ utilissimam Stephanus Rex melioribus legibus sociatam multis privilegiis An. 1576. donavit. Dedit enim eis castellum Trechtimirowo cum toto Districtu in Boristenis fluvii ripa, omnemque illum tractum, qui viginti milliaria Germanica infra Kioviam complectitur. In Trechtimirowo igitur Palatinatus Kiovienſis oppido asservabantur Kosakorum Privilegia, tormenta bellica, varia ex Turcarum emporiis olim importata spolia, militaris etiam supellex, tum Regia vexilla, quæ illis in signum supremi Dominii, quotiescunque pro Republica arma sumebant, à Regibus Poloniæ ex insigni benignitate mittebantur. Multi Cosaci cum Duce suo & præsidio satis firmo in castro Trechtimirovo manebant, cæteris omnibus Cosacis hyberno tempore licitum erat in suas domas & ad bona sua se conferre, resque suas curare.

Stephanus Rex Kosacis donat castellum Trechtimirovvo cũ toto districtu.

XVI. Successu temporis, dum fœcunda culpæ secula & eorum priscum morem depravassent, indies hæc colluvies excrescere cœpit. Non jam ex virtute

Kosakorum mores successu temporis corrumpuntur.

& meritis cenſebantur milites, ſed paſſim dabant nomina ex Provinciis Ruſſiæ ab agricultura à variis opificiis profugi, infamia notati, tum nonnulli ex Germania, Gallia, Italia, Hiſpania etiam ob patrata facinora extorres ad illos confugiebant: qui tamen Religionis Græcæ cultum obſervare, Ruthenicam linguam exercere, abjecta generis, ſi qua erat, claritudine, plebeia cognomina aſſumere, atque omni urbanitate depoſita agreſtem vitam degere cogebantur. Hi prædabundi vagabuntur paſſim per Ruſſiam, Lithvaniam, Kiovienſem & Braclavienſem Palatinatus, patebant eorum libidini Eccleſiæ, Fiſci & Nobilitatis Bona. Copiis etiam Reipubl. Duce Stanislao Zolkievio decertatum eſt cum Nalewaykonie exercitus illorum Præfecto, qui profligatus & cum ſceleris ſociis captus in Comitiis Varſavienſibus enormi ſupplicio dignas luit pœnas. Quotiescunque aliquam ſuſcipiebant expeditionem, numeroſos Exercitus ex rapina ditionum Regni alebant, ex bello reverſi, quaſi colonias quasdam per vicos & urbes tam Regias quam Nobilitatis ducebant, omnique Præfectorum ac Dominorum ſuorum obedientia ſe exſolvebant. Pauci ex Veteranis in ſuis ad Boriſthenem domici-

miciliis commorabantur, reliqui parta toties præda locupletati, rei tantum Oeconomicæ cum uxoribus & liberis operam navabant.

Reſpublica Koſakorum.

XVII. Summum apud Coſacos obtinet Regimen Exercitus Præfectus, qui loco inſignium geſtat baculum ex arundine confectum, atque ut tumultuario modo non ſuffragiis, ſed ſolis acclamationibus & frequentibus pileorum in Candidatum ejectionibus eligitur, ita ſæpius inſtabilis vulgi libidine Magiſtratu privatur. Quamdiu tamen munere ſuo fungitur, penes eum remanet in quemlibet Coſacorum vitæ & necis arbitrium. Secundum honoris obtinent gradum quatuor bellici Conſiliarii, vocati Aſſavuli, cum Legato, qui ſubſtitutus Præfecti exercitus nominatur. Sequuntur poſtea Caſtrorum, bellicarum machinarum, Legionum Præfecti, tum Centuriones & publicus Notarius, qui cenſus & ſumptus eorum notare & conſilio Religionis Græcæ monachorum literas ad Regem & Proceres Regni exarare ſolet.

Modus conſultandi.

XVIII. Quando arduum aliquod negotium in Exercitu Coſacorum incidit, ad Concionem vocatur ab ipſo Duce univerſa plebs, atque is primum vultu ad reverentiam & modeſtiam compoſito

aliquotins versus multitudinem se inclinans, destinatum ingreditur locum & detecto capite sub extenso Regio vexillo inter cæteros assidentes solus cum quatuor Consiliariis stat, statumque causæ, quæ in deliberationem venit pleno comitatis sermone proponit. Tunc vel crimina, si qua illi objiciuntur, diluit, aut in proprium usum aliquem ab exercitu favorem submisse petit. Illic omnia, quæcunque accepit munera proferre, atque ut ea sibi concedantur, multitudinem flagitare debet. Hæc si renuat, omnia libidini ejus non vulgari, in voce & gestu, cultu permittit. Dum Præfectus exercitus eos alloquitur, verba illius summo silentio excipiunt, postea sententias suas alternis obruunt acclamationibus.

Bellum Kosakorum maritimum.

XIX. Ad bellum maritimum aptissimos longus effecit usus, vehuntur lintribus, quibus à latere ad instar tabularum fasciculos ex arundine confectos contra tempestates & fluctus maris adnectunt, ac summa velocitate onustis triremibus Turcarum in Ponto Euxino sæpissime potiuntur. Plurimi eorum frameis non utuntur, sed sclopetis omnes; quo militiæ genere Reges Poloniæ potentissimorum in orbe terrarum Principum peditatum

tum adæquare possunt. Castra etiam dextre in aliquot Ordines redactis plaustris ad normam fortissimi propugnaculi muniunt, quæ *Tabor* appellant & contra hostium impetum extremum ibi quærunt refugium. Propugnaculum dictum Tabor.

Hæc à medio num. XV. totidem fere verbis habet Illustriss. Jacobus Sobieski Castellanus olim Cracovienſis *lib. II. de Bello Chotimensi pag. 109. seqq.* qui etiam testatur, nihil se scripsisse, nisi quæ à peritis accepit, aut ipse propriis oculis videns annotavit. Multo pluribus verbis Cosacorum terrestrem militiam & Navalem describit Illustriss. Andr. Maximil. Fredro *in Hist. Henrici pag. 17. & seqq.* qui inter alia de ipsorum maritima militia: *Cum*, inquit, *mare ascendunt, tempestate superveniente, arundinis cumulos lintribus navigii undequaque alligant, quo fluctibus irati maris felicius supernatent. Navigiis utuntur parvis, quæ novem virorum cum justo commeatu capaces sunt, celoces aut schaphæ dici possunt; velocissime sequuntur & fugiunt. Turcis damna inferunt, suburbana aliquando Constantinopolitana invadunt (inde Amurathis Turcarum Imperatoris di-*

Militia Kosakorum maritima.

ctum erat, cum inter arma Principum in se conspirantium Constantinopoli degens in utramque dormitet aurem, solos Cosacos esse ejectamenta Polonorum, qui tanti Principis turbarent somnum; civitates & oppida Pontico litori proxima populantur, furtim omnia præstant, neque dum pugnandum, segnius resistunt. Numerus horum militum incertus est. Visa sunt aliquando XVIII. aliquando XXX. millia. Nisi quod moderna rebellio Chmielniciana ultra ducenta millia Cosacorum sub signis aliquoties eduxerat in prælium, tota Russia in perfidiam & rebellionem acta. Hæc Fredro.

XX. Sic igitur, ut ex ultimis Fredronis verbis intelleximus, & hoc militiæ genus Poloniæ Reges in perniciem suam instituerunt. Quod ut dilucidius exponatur, placet paulo prefixius origines rebellionum Cosacicarum investigare. Cum Cosaci utilem Reipubl. Polonicæ contra quosvis hostes, præcipue vero Tartaros navassent operam, multa privilegia ipsis, ut audivimus, Reges Poloniæ concesserunt. Et attributis pluribus agris etiam certam pecuniæ summam quotannis Kioviam mittebant, teste Jacobo Sobiescio *loc. cit.* Datus etiam ipsis est certus pellicearum vestium numerus, ut patet ex Diario Europæo *contin. XIX. pag. 563.* Sed Cosaci rebus secundis elati, insolescere cœperunt. Inprimis autem durante pace Turcicum Imperium infestabant, adeò ut Turcarum Imperator bellum Polonis minaretur, nisi licentia ipsorum fisteretur. Quapropter jam tempore Stephani Regis Dux Cosacorum Pedkowa capite plexus est, teste Joanne Demetrio Solikovio *in Comment. rer. Polon.* Deinde etiam severis legibus licentiæ Cosacorum obviam itum est cautumque, ne Cosaci latrocinia exercerent, mercatoribus nullum damnum inferrent, ne Bona Nobilium invaderent, ne vicinos populos incursionibus adversus Polonos irritarent. Hæc & alia plura habet Constitut. An. 1590. *tit. Porzadek zstroni.* Ex quibus liquet, quibusnam studiis operam dederint tum temporis Cosaci. Sed nihil hac constitutione effectum est. Idcirco sexennio post decretum est, ut tota hæc gens ad internecionem exscinderetur & bona ipsis concessa Regiæ mensæ addicerentur. *Constitut. an. 1596. tit. o kozakach.* Verum

Rebellionum Kosacikarum series.

postea, cum Cosaci Polonis contra Svedos aliosque auxilio adfuissent, iterum in gratiam recepti sunt Anno 1601. ut habet Constitutio tunc temporis edita. tit. *O Kozakach.* Non quievernt tamen postea, adeò ut sæpius necesse fuerit leges antea de licentia Cosacorum coërcenda repetere. *Vid. Constitut. An. 1609. tit. 73. & 1609.* Porrò Sigismundus III. sub quo & priores illæ à nobis memoratæ leges latæ sunt, cum Ordinibus An. 1611. constituit, ne Cosaci ob licentiam intolerabilem ad bellum evocarentur, nisi id summum Reipubl. discrimen exigeret. *tit. O Swey woly pag. 26.* Præterea An. 1613. Duces exercituum Polonicorum jussi sunt contra Cosacos, ut contra communem hostem movere eosque exstirpare. *tit. O Rozakach. pag. 10.* Posthæc quietiùs agere cœperunt, adeò ut Ao. 1618. tantum hoc constitutum sit, ne Cosaci vicina Regna infestarent. *Vid. Constitut. dicti anni pag. 2.* Immò in ordinem eos fuisse tunc redactos testantur Constitutiones complures, nempe *anni 1620. pag. 13.* Patet illud etiam ex Commissione Anno 1624. in Vkrainam missa *Commissya Kozacka. Conf. & Constitut. An. 1628. tit. Obrona Vkrainy.* Posthæc An. 1635. prohibitum est

est severè in Comitiis, ne Cosaci Turcas infestarent. *tit. Pohomawanie incursyi pag. 3. seq.* Sed repressa paululum partim severis legibus, partim intercedente Turcico bello levissimorum hominum licentia eo majori postea erupit impetu. Qua de causa Koniecposcius supremus exercitus Polonici Dux ibidem munimentum validissimum Anno 1637. exstruxit, Hudak sive Kudak dictum, eo in loco, ubi Samara in Boristhenem se effundit, quò facilius Cosaci in ordinem redigi & in officio contineri possent. Nec dum tamen quiescente hac hominum colluvie, Anno 1638. Dux Cosacorum Paulukus Varsaviæ capitis supplicio affectus est, Cosacisq; omnia Privilegia cum oppido Trechtimirowo erepta sunt. *Vid. Constitut. ejus anni pag. 6. seq.* Et licet tunc pactione & transactione quadam intercedente in officio manserint, aliquando tamen non eo, loco, quem viri militares mererentur se haberi querentes, occasionem commodam rebellandi expectabant, donec tandem orta inter Czaplinscium Czeherinensis territorii Subpræfectum & Bohdanum Chmielnicium de agro quodam litè res in nervum erupit, Cosacique rebellarunt. *Vid.* Joachimus ab Hirten-

Hudak Castellum contra Cosacos exstruitur.

Lis inter privatos orta occasionem gravissimo bello præbuit.

berg Paſtorius *in Hiſt. Polon. pleniore lib. I. pag. 27. & ſeqq.* Poſt varia bella deinde geſta pars Coſacorum Magno Moſcoviæ Duci, pars Turcarum Imperatori ſubeſſe debuit: ſed hodierno tempore Coſaci jugi Turcici impatientes iterum Sereniſſimo Regi Poloniæ ſeſe ſubjecerunt ſtrenuamque ipſi in bello Turcico operam navant. Conf. quæ ſupra *lib. I. cap. IX. num. ult.* à nobis dicta ſunt.

Coſaci hodie Regi Poloniæ militant.

XXI. Expoſitis omnibus malitiæ generibus, placet pauca de Polonorum Ducibus bellicis, Polonorumque militum armis addere. Duces exercituum generales, quibus miles Polonicus ſubeſt, ſunt duo. Alter eſt in Regno, & dicitur Dux Exercituum Regni generalis (*Hetman. Wielky Koronny*) Alter eſt in Magno Ducatu Lithvaniæ, & dicitur Dux Exercituum Magni Ducatus Lithvaniæ generalis (*Hetman. Wielkii W. X. Lithevskiego*) Et hi ſunt ſummi moderatores belli ſecundum Regem & vicarii Regis, quilibet in ſuæ gentis exercitu. Hi ducunt exercitum: capiunt locum caſtris: acies inſtruunt: dant ſignum pugnæ & receptus: commeatuum & annonæ curam in bello gerunt: in delinquentes animadvertunt: &, ut pau-

Duces Exercituum in Polonia.

paucis reliqua complectar, in Exercitu & tempore belli indicti, uterque auctoritate fere Regia utitur. His Ducibus exercituum generalibus adduntur alii duo vicarii. Alter in Regno, qui dicitur Dux campeſtris Regni (Polonis *Hetman Polny Koronny*) Alter in Magno Ducatu Lithvaniæ, qui dicitur Dux Campeſtris M. Ducatus Lithvanicæ (*Hetman Polny W. X. Lithewskiego*) Hi excubiarum potiſſimum explorationumque curam gerunt, mercenariis militibus, præſertim in Ducum generalium abſentia præſunt, & jurisdictionem in Exercitu eodem tempore exercent. *Vid. Conſtitut. An. 1601.* Conceſſa quidem eſt An. 1653. eadem poteſtas Duci Campeſtri, quam habet Dux ſupremus, ut eſt in ejus anni Conſtitutione *pag. 7.* Sed anno proximo, nempe ſupra milleſimum ſexcenteſimum qvinqvaſimo quarto illa Conſtitutio abrogata eſt *pag. 5.* Officia hæc Ducum generalium & Campeſtrium infra Senatoriam dignitatem cenſentur, hoc tamen plerumque obſervatur, ut nonniſi Senatoribus ad majorem auctoritatem conciliandam conferantur, quod etiam antiquis temporibus fuiſſe obſervatum teſtantur Hiſtoriæ. Conferebantur etiam antehac munera

Poteſtas Ducum Campeſtrium.

Officia Ducum belli conferuntur aliis Senatoribus.

nera Ducum belli etiam ſupremis Regni & Magni Ducatus Lithvaniæ Officialibus, nimirum Marſchalcis ſupremis, Cancellariis & Procancellariis & Marſchalcis Curiæ. Ita quondam Joannes Zamoſcius fuit ſupremus Regni Poloniæ Cancellarius & ſimul ſupremus Exercituum Regni Dux, cujus elogis vid. apud Piaſecium *in Chron. pag. 269.* & Stanislaum Lubienski *in Paræneſi ad Thomam Zamoſcium Joannis hujus filium pag. 223. operum.* Hodiernus quoque Rex Sereniſſimus Joannes III. antea munere Marſchalci ſupremi Ducis belli glorioſiſſima functus eſt. In Lithvania non ita pridem Corvinus Gonſiewski fuit Theſaurarius Magni Ducatus Lithvaniæ & Campeſtris Dux Exercituum. Poſt eum etiam Illuſtriſſ. Princeps Michael Radivilius & Cancellarii & Ducis belli munere in Lithvania functus eſt. Sed recentioribus temporibus conſultatum eſt non raro in Senatu, quibusnam modis potentia Ducum belli ſit temperanda, ne quis Senator munere hoc Ducis Exercitum auctus nimiam ſibi poteſtatem vindicare auſit, & Reipubl. damnum aliquod idferat. Sciebat autem ex Hiſtoriarum monimentis Duces belli in Polonia quondam non fuiſſe perpetuos,

Conſilia de potentia Ducum belli temperanda.

Duces belli olim non fuere perpetui.

petuos, primumque Sigiſmundum I. dignitandem hanc Joanni Tarnovio perpetuam conceſſiſſe: in Lithvania verò primum fuiſſe Nicolaum Radivilium, cui Rex Wladislaus Jagello dignitatem hanc itidem perpetuam tradidiſſet, ut ſcribit Simon Starovolſcius *lib. VIII. Inſtitut. Rei milit. quæſt. 3. pag. 660. Edit. Florentinæ.* Idcircò priſtinam conſuetudinem reducere ſunt conati. Hunc in finem An. 1666. in Comitiis Varſavientibus decretum erat, ne dignitas Ducum Exercitus eſſet perpetua, ſed ut in triennium tantum concederetur. Conſtitutum etiam fuit, ut Illuſtriſſimus Dn. Potocki Dux Exercituum generalis nomine Ordinum omnium rogaretur, officio ſuo ut renunciaret, aliisque bono exemplo præiret. Cum autem hoc ob multa incommoda non procederet, conſtitutum tandem eſt, ne inpoſterum Dignitas Ducum Belli conferatur Marſchalcis ſupremis, Cancellariis aliisque Ordinis Senatorii Officialibus. *Vide Pacta Conventa Sereniſſimi Joannis III.* Jam igitur Dignitas Ducis exercituum Supremi & Ducis campeſtris confertur tantum Palatinis & Caſtellanis, qui, licet ſint Officialibus modo dictis ſuperiores, tantam tamen in Republ. potentiam non habent.

habent. Præter hos Duces belli fuerunt etiam olim Duces limitanei militis, qui ad cuſtodiam Regni in finibus excubabat, de quibus Ducibus videatur Reinholdus Heidenſtein *lib. IV. Rer. Polon. pag. 152. & pag. 149. a.* Præter hos Duces belli habent quoque Coſaci proprium Ducem Belli, qui unicus eſſe debet, ſecundum Conſtitutionem *Anno 1661. pag. 60.* Idem eſt etiam in Polonico Regno Dux prætoriani militis. *Vid.* Heidenſtein *lib. III. rer. Polon. pag. 140.* Inter alios Præfectos militum eminet etiam Generalis Artilleriæ Magiſter in Regno & alter in Magno Ducatu Lithvaniæ, qui inſtituti ſunt Anno 1637. ita tamen ut à Ducibus belli dependeant, quemadmodum habetur in Conſtitutione Anni 1638. *pag. 27. ſeqq.* Debet autem Generalis Artilleriæ Magiſter eſſe poſſeſſionatur & juratus *Conſtitut. An. 1638. pag. 28. An. 1653. pag. 7.* Munus ipſius eſt armamentaria inſtruere, pulverem pyrium procurare, tormenta bellica ſub ſua cura & inſpectione habere. *Conſtitut. An. 1641. pag. 19.* Reliquas Dignitates bellicas hic recenſere nimis eſſet longum, de Notariis tamen Campeſtribus & Rotomagiſtris ſive Centurionibus Quartianorum adhuc quædam addemus. Notarius Campeſtris ſingulis trimeſtribus numerum militum inire & ſingulorum nomina notare debet, ita ut Catalogum eorum primò Theſauro, deinde vero Marſchalco Nunciorum Terreſtrium in Comitiis tradere poſſit *Conſtitut. An. 1654. pag. 5.* In Lithvania ſingulis Menſibus nomina peditum Notarius Campeſtris conſignare, unumque Catalogum Duci Belli, alterum Theſauro tradere debet *Conſtitut. ejusdem anni pag. 30.* Sed & jam antea, nimirum *An. 1633. pag. 17. tit. O Piſarzu.* hoc conſtitutum fuit, ut Notarius Campeſtris ſingulis trimeſtribus turmas equitum, & ſingulis menſibus cohortes peditum deſcribat; item ut ejus ſubſtitutus ſit juratus: denique ut Dignitas & munus Notarii Campeſtris ſit incompatibilis cum Senatoria dignitate. Tandem de Rotomagiſtris ſive Magiſtris Equitum Quartianorum notandum eſt, quod debeant eſſe poſſeſſionati, Nobiles & in rebus bellicis exercitati. Item quod munus ipſorum cum Senatoria dignitate non ſit incompatibile, ita ut Senator nequeat eſſe Rotomagiſter militis Quartiani, per Conſtitutionem Anni 1591. *tit. Diſciplina pag. 613.*

Duces limitanei militis.

Koſakorum Dux.

Dux Prætoriani militis.

Generalis Artillerie Magiſter.

Notarius Campeſtris.

Magiſtri Equitum.

XXII.

Arma Polonorum.

XXII. Armis olim usi sunt Poloni magni ponderis, ut putant Scriptores Polonici. Cum autem Boleslaus II. Audax adversus Prussos bellum gereret & Poloni multi amnem Ossam transmittere volentes, armorum pondere & aquarum altitudine essent absorpti: cæteri autem exuti armis & loricis, quæ magni ponderis erant antiquitus, minori periculo tranassent, ex illo tempore gravioribus armis & loricis Poloni minus utuntur, ait Cromerus *lib. IV. de ort. & Reb. gest. pag. 456.* Mihi autem amnis Ossæ conditionem hodiernam consideranti, & antiquarum gentium arma ponderanti, hæc quæ Cromerus refert improbabilia esse videntur. Quibus autem armis tempore Sigismundi III. & Vladislai Regum usi fuerint Poloni, exponit Simon Starovolscius in Polonia sua, adeo accurate, ut etiam personato illi Francisco Marinio in Patriam suam hanc ob rem injurius esse videatur, quod secreta Patriæ suæ evulgaverit: Sic autem Starovolscius: *Equitibus alii sunt gravioris armaturæ, & alii levioris, & qui gravioris armaturæ dicuntur, alii sunt hastati & vulgo Hussari vocantur, & alii sclopetis tantum armati & vocantur Harcabusseri, utrique autem isti ferreis thoracibus atque galeis sunt vestiti. Levioris deinde armaturæ alii sclopetis oblongis, alii autem pharetris & lanceis brevioribus sunt armati: & utrique loricis induti atque communi nomine Cosachi appellati. Pedites verò alii vocantur Hauduci, qui sunt è Polonia aut Hungaria conscripti: alii Cosaci Zaporobenses, qui è partibus Russiæ vicinis Scythiæ & Ducem suum proprium disciplinamq; castrensem habent. Omnes autem isti frameis incurvis seu acinacibus & sclopetis oblongis in prælio utuntur, nisi quod illi priores uniformi vestium colore à Rege donantur: isti rudi panno tecti equos singuli fere atque currus habent, quibus deinde castra sua muniunt.* Hæc & alia Starovolscius *in Descript. Polon. pag. 282. seqq.* Plura forsan reperiet, cui ad manum est ejusdem Starovolscii Eques Polonus ad Urbanum VIII. Papam scriptus, quem mihi videre non contigit. In libris hujus Auctoris de re Militari nihil quod magnopere

huc pertineat habetur. Ad dilucidationem horum, quæ ex Starovolscio adducta sunt, notamus, eos, qui toti sunt cataphracti & hoplomachi à Polonis vocari *Hussarze* sive *Ussarze*. Utuntur illi hastis sive lanceis quæ Polonice vocantur *Kopye*, à quibus etiam miles ejusmodi dicitur *Kopiynik*. Quæ autem turmæ brevioribus hastis utuntur, dici solent *Petihorkie Choragwie*, hastæ autem ipsæ *Drzewca*. Illi autem milites, qui loricis hamatis sive hamis consertis utuntur, appellantur *Pancerznicy*, quod vocabulum etiam Germanis notum est: Hastæ ipsorum *Dzidii*, novum est armorum genus, à Turcis petitum. Ex superioribus etiam, quæ de militibus ex laneis & mansis delectis in medium produximus, manifestum est, pedites in Polonia securibus uti: hæ autem secures sunt lunatæ oblongisque contis infixæ, ut eminus etiam hostem ferire queant, Poloni vocant *Bardysz*. Et hæc etiam de armis.

Hussarzo.

Kopiynik.

Petyhorskie Chragvvie.

Pancernicy.

Munitiones & Castella in Polonia.

XXIII. Quod ad MVNITIONES & CASTELLA attinet, malumus iterum Starovolscium audire, quam ipsi nostram sententiam super hac re aperire. *Quantum ad munitiones & fortalitia*, ait ille, *candide fatendum est, illa omnino in Polonia nulla existere, præter aliquot castella privatorum: idque*

idque sparsim per Provincias & Regnum, ut est Zamoscium, Lancutum, Zbaraſſium, Niesvvizia, Lochovicia, Medirecia, Dubna aliæque munitiores populationes. Hæc Starovolscius *in Polonia pag. 305.* Inter fortalitia tamen (*fortece* dicunt Poloni) in Constitutionibus Anni 1658. recensentur: Cracovia, Leopolis, Varsavia, Camenecia, Posnaniæ, Lubowla, Halicia, Czestochovia, Brescia. Ubi tamen non tantum loci validiora, quæ hostium obsidionem tolerare possunt, ut Camenecia est, sed urbes arcesque muro quomodocunque cinctæ intelliguntur, quales sunt plurimæ aliæ urbes ut Præmislia, Crosna, Biecia, Jaworovia: Inter arces munitas eminent Bialacerkievv, Brody, Slucko, Dubinki aliæque recentiori architectura munitæ. Præ cæteris autem hic sunt commemorandæ urbes Prussicæ, Gedanum, Elbinga, Thorunium, quæ quantum præstare possint, salis superque docent superiora bella, deinde etiam aliæ urbes minores, quarum pleræque sunt muris cinctæ. Inter arces autem valdissima est Mariæburgensis, sedes olim Magistrorum Ordinis Teutonici. Habuit olim Polonia alia firmissima imperii sui propugnacula ut Rigam aliaque castella Livonica, sed nunc illa in Sue-

munimenta Prussica.

dorum manibus sunt. Quid Smolensco aliisque urbibus, quas Moscorum Dux Induciarum tempore adhuc tenet, item Camenecia aliisque Podolicis arcibus futurum sit, sequentia tempora dabunt. Hodiernus Rex Serenissimus Joannes III. promisit, duo se castella propriis sumptibus excitaturum in Pactis Conventis §. *Fortece dwie.*

CAP. IX.

De

Forma Reipublicæ

Polonicæ.

I.

Regnum Polonis initio placuit.

EX tribus Rectarum Rerum publicarum formis, de quibus Arist. *lib. III. Politicorum cap. 7.* statim ad ingressu in has oras Regia Rempubl. administrandi ratio Polonis placuit. Nisi forte duo tempora excipias, videlicet unum post extinctum Lechum, alterum post voluntarium Wendæ Virginis Ducis Poloniæ interitum, de quibus supra *lib. 1. cap. 2.* actum est, Lithvania quoque antiquissimis temporibus suos habuit Principes, & præcipue illo tempore, quo cum Polonia

Lithvanis quoque Monarchica forma placuit.

lonia in unum corpus coalescere cœpit, floruit Olgerdi posteritas, in qua maxime præ cæteris eminebant Jagello ut Vitoldus quorum ille Rex Poloniæ, hic vero Magnus Lithvaniæ Dux factus est. Similiter Prussia licet antiquissimis temporibus populari libertate usa fuerit, tunc tamen, cum Regibus Poloniæ sese subjecit, Principes suos habuit, quod etiam de Livonibus & Curonibus dicendum est. Cum autem quinque species Regni enumerentur apud Aristotelem *lib. III. Polit. cap. 14. & 15.* paulo pressius nobis investigandum erit, ad quamnam speciem Regni Polonicum imperium sit reducendum. Prima species Regni apud Philosophum est Regnum HEROICVM, quod Heroibus, qui aliquid Civitati salutatare sive pacis sive belli tempore gesserant, solebat conferri. Et talia Regna quondam fuerunt illorum, quos postea ut Deos credula eademque superstitiosa coluit antiquitas, quales fuere Saturnus Rex Italiæ, Jupiter Rex Cretæ, Vulcanus Rex Ægypti. Non erat tamen illorum potestas absoluta, sed certis legibus limitata, consistens potissimum in jure sacrorum, in jure belli, & in disceptatione causarum Civilium, quas judicabant alii jurejurando præstito, alii sine jure-

Prussia popolari libertate gaudebat.

Postea Princeps habuit.

Regni species secundum Aristotelem.

I. Regnum Heroicum.

jurando & ſolummodo per elevationem ſceptri. Secunda ſpecies Regni apud Ariſtotelem eſt Regnum BARBARICVM, quod exercebatur in gentes barbaras ad ſervitutem pronas. Conſtat enim fuiſſe & adhuc eſſe quasdam gentes, quæ non poſſunt vivere, niſi ſerviant, quas juſto Dominio ſubjici injuſtum non eſt. Magis autem Aſiaticas gentes natura eſſe ad ſervitutem aptas, quam ſunt Populi Europæi, tradit idem Ariſt. *loc. cit.* Tertia ſpecies eſt Regnum ÆSYMNETICVM, quod quidem abſolutam omnium habuit poteſtatem, non fuit tamen perpetuum. Solebant enim olim literæ gentes in ſtatu Ariſtocratico vel Democratico viventes ingruentibus ſubitis belli periculis imperium ad unum devolvere, cum facile videre & intelligere poſſent, plurium imperium bello eſſe inutile. Simul atque autem periculis illis Respubl. fuerat defuncta, abrogari Æſymnetis imperium ſolebat. Tales Æſymnetæ fuerunt olim apud Romanos Dictatores, de quibus videatur Dionyſius Halicarnaſſeus *lib. V. Antiquit. Roman. cap. 79. & 83.* Quarta ſpecies eſt Regnum LACONICVM. Apud Lacedæmonios enim olim duo Reges erant ex duabus certis familiis electi, quorum tamen poteſtas

II. Regnum Barbaricum.

III. Regnum Æſymneticum.

IV Regnum Laconicum.

teſtas fuit exigua pacis tempore. Nam illas tantum ipſis prærogativas à populo fuiſſe conceſſas refert Herodotus, ut in Conviviis primi accumberent; duas partes & quidem lautiores, præ cæteris Convivis acciperent: libamina & coria immolatorum ſibi vendicarent: in ſpectaculis etiam certis præſiderent: duos eligerent Pythios, qui Delphos mitterentur ad oracula conſulenda: ipſis etiam ad publicas cœnas non venientibus mitteretur certus cibus & certa vini menſura. *Vid.* Herodotus *lib. VI. Hiſt. ante med. pag. 374.* Bellicis autem temporibus hi Reges Laconici vitæ & necis jus habebant, teſte Ariſtotele *lib. III. Polit. cap. 14.* Conf. Cornelius Nepos *in Vita Hannibalis cap. 7.* Quinta ſpecies vocatur παμβασιλεία, id eſt abſolute ita dictum REGNVM, ubi unus ſuprema poteſtate præditus nullisque legibus adſtrictus abſolute imperat & ad communem reſpicit utilitatem.

V. Regnum abſolute ſic dictum.

II. Ad harum quinque ſpecierum unam Regnum Polonicum pertinebit, aut ſaltem ad illarum aliquam proxime accedet. Sed quoniam Regnum Polonicum mille circiter annos jam ſtetit, varias in illo contigiſſe mutationes, non eſt, quod dubitemus, & ideo quoque modo ad

hanc, modo ad illam ex supradictis speciebus potuit reduci. Antiquissimis temporibus obtinuisse Regnum Barbaricum vel Dominatum proprie ita dictum posset aliquis colligere ex verbis Cromeri, quæ habet *lib. II. Descript. Polon. pag. 124.* ubi ait: *Fuit initio liberior Dominatus Principis Poloniæ & nullis propemodum legibus adstrictus, infinitam non modo omnium rerum, sed etiam vitæ necisque omnium potestatem habens.* Verum Regnum Barbaricum, cum sit tantum inter illas gentes, quæ ad servitutem pronæ sunt & propterea quoque dicatur Dominatus justus, Polonis antiquis illud tribui non potest, qui non ad servitutem, sed ad libertatem semper fuere proniores. Audiamus de antiquis Slavis, qui tunc orientalem Vistulæ ripam accolebant, differentem Procopium Sec. VI. Scriptorem: *Antarum*, ait ille, *Slavinorumque nationes non ab homine aliquo uno reguntur: sed ab antiquo plebeja communique libertate vivunt & idcirco res omnes, quæ vel utiles sunt, vel forte difficiles in commune consilium deducuntur.* Lib. III. *de Bello Gothico c. VII p. 542. Editionis Lugdunensis An. 1594.* Addantur hic quæ supra sunt

Regnum Polonicũ olim non fuit Barbaricum.

Slaviæ gentes fuere liberæ.

sunt à nobis *lib. I. cap. II. num. IV.* dicta. Vero itaque non est absimile, Polonos, cum in has oras, quas jam possident, commigrare vellent, Ducem itineris sibi præfeciisse Lechum, qui etiam introductâ in has provincias gente Principatum obtinuit. Jam verò persvadere mihi non possum, Polonos Lecho servilem in modum sese tum temporis subjeciisse. Affectarunt quidem sequentibus temporibus absolutam Dominationem in libera hac gente Principes quidam, ut Popielus junior; hoc tamen ad Dominationem illam justam, quam describit Aristoteles, non potest applicari. Nam Popielus ille liberæ genti jugum imponere voluit adeoque ad Dominationem injustam aspiravit, quam tamen non obtinuit, Deo scelera ipsius condigna pœna ulciscente. Propiùs ad veritatem accedunt, qui primis illis temporibus imperio Polonico Regnum Heroicum applicant. Hoc enim fuit, quando ob ingentia in populum merita Regnum ad unum deferebatur, ut supra audivimus. Jam autem Lechus cum Polonos feliciter in has oras, ubi jam degunt, introduxisset, ingenti ipsos sibi devinxit beneficio, quo & sibi, & (ut quidam sed minus rectè, scribunt) posteri-

Polonicum Regnum non fuit Heroicũ

ſteritati ſuæ peperit Imperium. In hac ſententia eſt Michael Piccartus *in Commentar. ad lib. III. Politicor. Ariſtot. cap. 14. pag. 465.* Verùm neque hæc regni ſpecies Regno veteri Polonico exactè reſpondet. Nam regnum Heroicum fuit legibus adſtrictum, nec infinitam omnium habuit poteſtatem: at verò Polonici Monarchæ, quantum ex hodiernis Scriptoribus Polonicis conſtat, omnibus legibus fuerunt ſoluti. Convenientius igitur eſt, ut dicamus, in Polonia tunc fuiſſe παμβασιλείαν vel Regnum ſimpliciter & proprie ita dictum, ubi Rex vel Princeps, Patris inſtar, ſine ullis legibus liberam omnium in libera gente habebat adminiſtrationem, omnia tamen ad communem omnium, ut filiorum, referebat utilitatem. Neque objici poteſt, Cracum leges tuliſſe, ut diximus ſupra, adeoque jam ſecundùm leges imperaſſe, quod Regno propriè ſic dicto non convenit. Nam adhuc dubitari poteſt, an Cracus ullas tulerit leges, cum Dlugoſſus & qui eum hac in re ſeqvuntur, multò ſint recentiores, quam ut de tam antiquis rebus nobis indubitatam facere poſſint fidem. Deinde tulerit ille etiam leges, ex tamen fuere paucæ, nec Imperium Regum

Polonicum Regnum fuit Regnum ſimpliciter ita dictum.

gum ullo modo limitarunt: ſed datæ fuerunt ex abſoluta Principis poteſtate, ſubditis, ut ſecundum illas vitam ſuam inſtituerent.

III. Religione Chriſtiana à Polonis tempore Miecislai ſuſcepta limitari cœpit poteſtas illa Regum. Cum enim Principes multa Privilegia ſubjectis ſibi populis contuliſſent, ſine dubio in inauguratione ſua more aliorum Principum Chriſtianorum jurarunt, ſe Privilegia & libertatem Regni incolarumque ejus conſervaturos, adeoque illa forma proximè accedebat ad illam ſpeciem Monarchiæ, quæ Ariſtoteli Regnum Heroicum dicitur, ſi non ratione collationis, certe ratione poteſtatis & adminiſtrationis. A temporibus Caſimiri Magni & Ludovici Regum jam cœpit miſceri Ariſtocratia cum Monarchia, ita tamen, ut adhuc Regnum prævaleret. Hodie magis adhuc poteſtas Optimatum crevit. Itaque ſi quæramus, quænam ex ſupra datis ab Ariſtotele Regni ſpecibus Poloniæ conveniat, reſpondit jam ante Seculum integrum Martinus Cromerus *lib. II. Deſcript. Polon.* Regnum Poloniæ à veteri Lacedæmoniorum vel hujus temporis Venetorum non multùm differre. Gemina his habet & Stanislaus

Chriſtianiſmo recepto viguit Regnum Heroicum.

An in Polonia ſit Regnum Laconicum aut Venetum.

nislaus Orichovius, qui ante Cromerum scripsit, in Oratione ad Proceres habita, quæ præfixa est Corpori Constitutionum Regni Poloniæ à Jacobo Priluſio edito: *Rex Poloniæ*, ait Orichovius, *nihil aliud est, quam os quoddam Regni Vestri vobiscum conjunctum, libero ac legitimo vestro suffragio, ut is prorsus nihil agat, nihil moliatur, ac ne loquatur quidem, nisi id, quod ex intimo sensu vestro publicè sit profectum. Senator autem, quem majores Præsidem Libertatis atque custodem esse voluerunt, ea ratione Regi adjungitur, ut custos is sit ac vindex illius Cupiditatum, ac ut in sententiis dicendis Regi præeat, illumque doceat, quid illi pro communi vestra salute agendum edicendumq; sit.* &c. Sed magnum adhuc discrimen inter Regnum Laconicum & hodiernum etiam Polonicum. Spartani namque duos simul habuere Reges pari potestate ac dignitate ex Aristodemi filiis Procle & Euristhene oriundos. Herod. *lib. VI. Histor.* Idcirco Respubl. Laconica propius accedebat ad formam Aristocraricam, quam Polonica, quæ unum tan-

Differentiæ inter Regnũ Laconicum & Polonicum.

In Laconica Republ. duo fuere Reges, in Polonica unus.

tantum habet Regem, & cui nemo in universo imperio par est. Et hæc etiam est causa, cur Dionysius Halicarnasseus Rempubl. Laconicam inter Aristocraticas Respublicas referat. Dicit enim, Romæ, cum post Tarquinios expulsos Aristocratica forma introduceretur, exemplo Spartanorum duos Consules esse creatos. *lib. IV. Antiquit. cap. 79.* Deinde potestas Regum Spartanorum fuit perexigua. Pacis enim tempore duo ipsis Sacerdotia, more aliarum gentium, fuerunt commissa nempe Jovis Lacedæmonii & Jovis cœlestis. Inter Magistratus duos tantum Pythios eligere poterant, quos ad consulendum oraculum Delphicum mitterent, ut & Proxenetas sive Præsides hospitum publicè advenientium, verbi gratia Legatorum aliorumque curam gerentes. At vero Rex Poloniæ solus omnes fere dignitates seculares & Ecclesiasticas, quarum ingens est numerus, confert, quod non minimum est inter summa Majestatis jura. Licet autem munus Sacerdotale non gerat, ut Spartani Reges; hoc tamen Majestati ipsius non officit, cùm munus Sacerdotale hodie in omnibus Rebuspublicis Christianis à Regio sit plane distinctum. In bello autem

In Laconica Republ. potestas Regum fuit exigua.

Regis Poloniæ potestas fuit magna.

Potestas Regni Laconicorum in bello.

tem Regum Laconicorum potestas major fuisse videtur. Testatur id Herodotus exsertis verbis scribens lib. VII. Hist. *Jus belli habent in quamcunque libuerit Regionem inferendi, ut id nulli Spartiatarum prohibere fas sit.* Sed neq; hæc ita simpliciter accipi possunt. Nam bello navali Reges Spartanorũ rarò præficiebantur idq; cum fiebat nõ præficiebantur bello terrestri, ut probat Nicolaus Cragius *de Republ. Laced. l. IV. c. IV. & V.* Deinde Reges illi Lacedæmoniorum bellum ullum gerere potuisse non videntur, nisi prius esset à populo decretum. Id enim indicant verba Xenophontis: *Quocunque*, ait ille, *Civitas militum copias mitteret, Ducis munere fungebatur.* lib. *de Republ. Lacedæmon. circa fin.* Aristoteles quoque dicit: *Cum Rex egreditur extra regionem, imperium habet eorum, quæ pertinent ad bellum.* lib. III. *Politic. cap. 14.* Executio ergo tantum belli à Republ. decreti absolute competebat Regibus Spartanis, qua in re non multo major ipsorum fuit potestas, quam hodie est Polonorum Regum. Quamquam enim hi in ipso bello admittunt consilium bellicum à Republ. sibi adjunctum, ex Constitut. *A. 1620. p. I. A. 1673. & aliis, de quibus supra l. II. c. 2. n. VII.* potestas tamen eorum ibidem est non exigua. Por-

Regnum Polonorum potestas in bello.

Porro alii honores Regibus Lacedæmoniorum exhibiti fuerunt perexigui: Opes etiam mediocres, adeò ut his alios cives non multum superarent, ut ex Herodoti & Xenophontis *ll. cc.* manifestum est. Præterea potuerunt Reges Laconici pecunia etiam exiguas ob causas mulctari, ut Archidamus Rex à Republ. mulctatus est, eò quod parvam uxorem duxisset. Plutarchus *de eduandis liberis in princip.* Potuerunt quoque in exilium ejici, ut Leotychides & Pausanias suo malo experti sunt. Immò etiam capite plecti potuerunt, quemadmodum exemplo esse potest Agis, qui ab Ephoris in carcere necatus est. Vid. Xenophon & Herodotus *ll. cc.* ut & Pausanias *in Laconicis.* Justinus item *in lib. III. Hist. cap. 3.* Quocirca verè dixit Cornelius Nepos, Lacedæmonios habuisse Reges duos nomine magis, quam imperio: *in Vita Agesilai in princ.* At vero multo majores Regibus Poloniæ tribui honores, nemo non videt.

Opus Regum Polonicorum majores opibus Regum Laconicorum.

Reges Laconici exiguas ob causas puniri solebant.

IV. Cum Venetorum Republ. etiam non plane convenit Regnum Polonicum. Nam in Duce Veneto, licet species quædam Regiæ dignitatis reperiatur, verè tamen forma Reipubl. est tantùm Aristocratica. Annua Duci pen-

Respubl. Polonica comparatur cum Republ. Veneta.

Conditio Ducis Veneti.

sio

sio persolvitur aureorum ter mille nec non quingentorum, sed quatuor temporibus ex his convivia debet celebrare. Janottus *de Rep. Veneta p. 197.* Duces etiam suos Veneti mulctare possunt, tum ignominia, tum exilio, tum etiam cæde. Nicolaus Crassus *pag. 387. & 391.* In defuncti etiam Ducis vitam inquiritur & si minus recte Rempubl. administrasse deprehensus fuerit, mulctam pecuniariam pendere heredes coguntur. Janott. *l. c. 168.* Et ut verbo complectar omnia: Dux Venetus in Republ. plane nullum ex Majoribus Majestatis juribus, ut vulgo vocantur, exercere potest solus. Sed contra multò majorem Regum in Polonia esse potestatem, ex superioribus jam satis superque elucet, & passim etiam Scriptores ea de re testantur. Audiamus Fredronem *in Fragm. Politicis pag. 187.* super hoc negotio differentem, quidum Duces Venetos cum Regibus Poloniæ confert, ita scribit: *Illic (Venetiis) abesse fateberis corrumpendæ libertatis (ut ita dicam) venena, ab ea potestate Principis, quæ parva est, cum ille solo nomine sit, reipsa vero primus Senator primusque Patricius, primusque Reipublicæ Civis. Nobis vero*

Regum Poloniæ potestas.

vero Polonis majoris auctoritatis, tituli & potentiæ sunt Reges, quibus divisa licet eum Republ. jubendi consulendique potestas inest: Majestas tamen Regum alia. Tituli verò, honores, munia Reipubl. & benemeritorum præmia in manu & arbitrio illorum sunt. Speciatim etiam singulis illis, quæ de Ducibus Venetis jam adduximus, multa opponi possunt, ex quibus Regum Poloniæ potestas supra Ducum Venetorum potestatem eminere luculenter demonstratur. Duci Veneto salarium annuum penditur: Rex autem Poloniæ non ex salario sibi annumerato vivit, sed ampliſſima habet Bona, ex quibus aulam suam splendore nulli Regum cedentem sustentat. Bona illa dicuntur Bona Mensæ Regiæ, sub quibus superiore Seculo comprehendebantur omnia, quæ nunc Bona Regia simpliciter vocantur, Bonisque Ecclesiasticis & Nobilium contradistinguitur. Non omnes Capitanei in bonis illis Regiis detracto prius salario sibi destinato, reliquos reditus ita dividebant, ut tres partes mensæ Regiæ cederent, quarta in Militem Quartianum impenderetur, ut superiore capite à nobis probatum est. At vero succes-

Proventus Regii in Polonia.

Capitaneus quid olim contulerint in mensam Regiam.

ſucceſſu temporis reditus illi in Præfecturis qui ex agricultura, re pecuaria, molis frumentariis, ſylvis, cenſibus & penſibus agreſtium oppidanorumque proveniebant, Præfectis ſive Capitaneis ipſis conferri cœperunt. Nam cum antea vel certo pacto à Principe Præfectis locarentur, vel etiam ipſorum fidei committerentur, ita ut rationibus reddendis obnoxii eſſent: tandem ob inſignia merita quibúsdam Proventus illi donari cœperunt, ſicuti hoc diſertis verbis teſtatur Cromerus *lib. II. Polon.* ubi de Præfecturis agit *pag. 59.* Quo factum eſt, ut ſenſim Capitanei omnes ſoluta Quarta ſibi proventus omnes retinerent. Cum verò his modis Fiſcus Regius pene exhauſtus eſſet, certæ Oeconomiæ, quæ jam ante aut omnes aut ſaltem pleræque ad menſam Regiam pertinebant, denominatæ ſunt, ex quibus reditus omnes in nullum alium uſum, quam ad Regiam menſam impenderentur. Et quidem Anno 1589. in Lithvania ſequentes Oeconomiæ enumerantur: Oeconomia Grodnenſis, Szawlenſis, Breſcianenſis, Kobrinenſis, Mohilovienſis, Olitenſis, & telonium vetus. *Vid. Conſtitut. An. 1589. pag. 530. tit. Ordinatio o Prouentach.* Quo autem minus etiam in Regno

Oeconomiarum Conſtitutio.

tunc Oeconomiæ denominatæ ſint, ratio in citata Conſtitutione *pag. 517.* redditur hæc, quod Bona illa, quæ eo deſtinabantur variis penſionibus erant onerata. Quod autem tunc fieri non potuit, factum eſt anno proxime ſequenti, quo ſequentes Oeconomiæ Regiæ menſæ addicuntur: Fodinæ Cracovienſes Olcuſienſes & Ruſſicæ, vectigalia Regni, Ruſſiæ & Plocenſe. Præfecturæ Sandomirienſis & Samborienſis cum Ozimino & Medenico, Oeconomia Mariæburgenſis, Bona Magnæ Procurationis (*Wielkorzady*) Rogosnenſis & Dirſavienſis Præfecturæ: Portorium Gedanenſe, Elbingenſe & Rigenſe: proventus ex re monetaria & ex Podwodis, ut vocantur. Ex his Oeconomiis nihil debuit alienari, neque penſionibus, advitalitatibus levibusque arendis onerari, ut habet Conſtitutio anni 1590. *pag. 577. tit. Rationes ſtolu. Conſ. Conſtitut. An. 1033. pag. 25. tit. O dobrach. &c:* Idem repetitur *An. 1638. pag. 3. ſeq.* ubi tamen etiam ex Capitaneatibus, quos Respubl. An. 1590. menſæ Regiæ deſtinaverat, reddi jubetur Quarta. Ad hos proventus ſalarium Ducis Veneti ne comparandum quidem eſt. Deinde diximus Venetos Duces ita Reipubl. jurisdictioni ſubeſſe, ut poſſint mulctari, urbe moveri,

veri, immo etiam capite plecti, quorum nihil de Regibus Poloniæ dici potest. Præscripsit quidem Respubl. Polonica modum, quo Rex, leges violans, possit in viam revocari, maxime tamen simul & sollicite per aliquot Declarationes cavit, ne hoc ansam rebellioni præberet, ut supra suo loco jam demonstravimus. De violentis autem id genus remediis nihil norunt leges nostræ. Denique dictum est Venetorum Ducum heredes ad rationes reddendas cogi, de quo ne cogitavit quidem inclyta Respublica Polona. Hoc quidem tradit Piasecius, bene meritos Reges publicis Reipubl. sumptibus, male autem meritos propriis efferri sepelirique: sed non existimo dari exemplum casus posterioris, neque lex ulla ea de re lata fortasse reperitur. Ex his omnibus jam concludo, Regnum Polonicum non esse cum Laconico & Veneto prorsus idem, licet speciem quandam eorum præ se ferat: esse tamen Regnum ex Monarchia & Aristocratia mixtum.

An Regnum Polonicum sit ex tribus speciebus mixtum?

V. Dices, Regnum Polonicum eodem modo esse ex Regno, Aristocratia & Politia mixtum, ut Laconicum. In Polonia namque conspicitur Regia forma in Rege, Aristocratia in Senatu, Politia in Nunciis Terrestribus sive Provinciarum Dele-

Delegatis, qui Ephororum instar libertatem populi propugnant. In hac opinione est Simon Starovolscius *in Polonia sua pag. 246.* Idem etiam de Repul. Veneta asserit Joannes Cotovicus, quod mixtionem omnium statuum admittat. Videlicet dicit, conspici ibidem Monarchiam, quæ penes Ducem est, deinde Aristocratiam, quæ constat ex Senatu, Decemviris & Præconsultoribus: Denique Democratiam, quæ in universo Patriciorum conventu deprehenditur. Verum meo quidem judicio hæc minus recte se habent. Nam ad Politiam, sive ut alii vocant Democratiam hoc requiritur, ut etiam plebs imperii sit particeps, sicuti fuit particeps in Republica Lacedæmoniorum, teste Justino *lib. III. Hist. cap. 3.* Ibi enim Lycurgus *administrationem Reipubl. per Ordines divisit. Regibus potestatem bellorum: Magistratibus judicia per annos divisit. Regibus potestatem bellorum: Magistratibus judicia per annuas successiones: Senatui custodiam Legum: populo sublegendi Senatum, vel creandi, quos vellent, Magistratus potestatem permisit: fundos omnium æqualiter inter omnes divisit, ut æqualia patrimonia neminem potentiorem altero redderent.* Sed in Veneta Republ. & præcipue in Polonico

In Polonia plebs plane excluditur à Regimine.

nico Regno plebeji plane excluduntur ab administratione Reipubl. quod adeo verum est, ut etiam plebeji ne causidici quidem in Judiciis Nobilium & in summis Regni & Magni Ducatus Lithvaniæ Tribunalibus, esse queant. Mittunt quidem in Polonia Civitates nonnullæ Nuncios suos ad Comitia, ut Cracovia & Vilna, non faciunt tamen illæ diversum Reipubl. statum sive ordinem, sed Nobilitati accensentur, quia Consules (sic dicuntur Viri Consulares in Urbibus ad differentiam Senatorum Regni) in ejusmodi urbibus consecuti sunt jura Nobilitatis. De Vilnensibus & Cracovien-sibus *Vid.* Aaron Alexander Olisarovius *lib. II. de Politica hominum societate cap. 1.* In Prussia quidem urbes omnino ad publica Consilia, quæ de ipsorum Patria in Conventibus Prussicis generalibus habentur, pertinent: sed, ut jam sæpe monuimus, Prussia peculiaria habet jura & privilegia, adeo ut tunc temporis, cum se Regno Poloniæ conjungeret, sub uno quidem Rege peculiarem tamen quasi Rempublicam constitueret. Negari quidem nequit, successu temporis Nobilitatem Prussicam arctiori vinculo sese Poloniæ adstrinxisse, cum in Comitiis Pala-

Palatini & Castellani Prussici Palatinis & Castellanis Polonicis & Lithvanicis sese conjunxissent: reliqua etiam Nobilitas Conclave Nunciorum ingressa esset, & inprimis cum Equestris ordo se Tribunali Regni vergente ad exitum seculo superiore subjecisset: Civitates tamen Prussicæ contra hanc conjunctionem semper sunt protestatæ, neque unquam in plenam harum Rerumpubl. conjunctionem consensere. Et licet etiam consentirent, Prussica tamen sola Rempubl. Polonicam non facit. Adhuc igitur evidens est, in Polonia esse Rempublicam ex Monarchia & Aristocratia mixtam.

Polonia est ex Monarchia & Aristocratia mixta.

VI. Si postremo quæratur, quænam hoc tempore forma prævaleat, Regnum, an Aristocratia? non verebimur asserere Prævalere Aristocratiam in plerisque. Nam Pleraque jura Majestatis Rex non nisi cum omnibus Ordinibus in ipsis generalibus Regni & Magni Ducatus Comitiis exercet. De cætero Poloni maximum Regibus suis deferunt honorem, adeò ut non ex vano glorientur nullam unquam gentem tanto amore Reges suos prosecutam esse, quanto Polonia suos prosequitur. Quod si enim tur-

Quæ forma prævaleat in Polonia?

Poloni Reges suos magno honore prosequuntur.

bæ, tumultus & rebelliones aliarum gentium, sæpius etiam cum cæde Principum conjunctæ perpendantur, felix hoc nomine Polonia prædicari potest, ut quæ in maxima libertate ita sæpissime turbas ciebat, ut tamen salvam erga Principes suos servaret reverentiam. *Vid. Auctor Defensæ Poloniæ contra Barclajum, apud quem multa in hanc rem occurrunt.* Illud etiam gloriam genti Polonicæ parit non exiguam, quod Adamus de Kobilino Konarscius Episcopus Posnanienſis ad Henricum Poloniæ Regem electum in Gallia dicere potuerit: *Confessurus es in eo solio, quod non novit hucusque nec veretur sicarium; in eo, in quo nusquam captivi consedere Reges;* apud Andream Maximilianum Fredronem *in Hist. Henr. l. pag. 99. fin.* Non minus eleganter quoque Albertus Ines *Part. III. Lechiad.* in Henrico Valesio: *Etsi, ait, aliquos Regum, quos ipsa impietas proscripserat è solio ejecimus, nullum tamen de vita.* Neque exterorum desunt testimonia, quibus fides Polonorum erga Reges suos deprædicatur. Fridericus de Marselaer dicit, Polonos Regibus semel sumptis semper fidos esse *lib. I. de Legato cap. 29. pag. 159.* Et non ita pridem Samuel Schurz-

Schurzfleisch: *Comitari Regem*, ait de Polonis, *in quascunque fortuna decus interpretantur. Multas gentes ferro sæviisse in suos Reges compertum. Poloni servatorum, Regum gloriam tulerant. Dissentiri quidem & obniti indignarique insuper, sæpe & edere irati animi signa non rarum. Sed manus Regum imbuere sangvine & insontes deposcere ad necem generoso hactenus populo piaculum fuit. Magna hæc fides, gloria autem fide major, pietas longe maxima.* Hæc ille in *Lineamentis Sarmaticis num. 10.*

VII. Ut verò fere nunquam adeò felix succrescit seges, ut non simul infelix inveniatur lolium: ita etiam laudem hanc gentis Polonicæ aliquando quorundam ferme subvertit ferocia. Conqueruntur ea de re Polonici Scriptores passim. Vid. Stanislaus Lubienski *in Dissertat. & Querela de Statu rerum Poloniæ An. 1622. pag. 139. seqq.* Christophorus Varsevicius *in libb. de Opt. Statu Libert.* Sed hæc toti genti non possunt imputari. *Paucos excipimus*, ait iterum Schurzfleisch, *quibus sensum obsequii sui*

Turbæ in Polonia motæ toti genti non possunt tribui.

innata ferocia seu pertinacia excussit. Hos rebus studuisse novis, recessisse à fide erga Reges, exuisse Reverentiam sicut notum, ita universæ genti neutiquam imputandum. Hæc ille *loc. cit.* Contingit Anno 1620. ut Sigismundus III. Rex à Michaele Piekarski vulneraretur: sed hoc exemplum in opprobrium gentis non cedit, cum Piekarscius iste fuerit mente motus, & Poloni etiam satis in hoc casu indignationem suam ostenderint, quemadmodum jam supra, cum de Judiciis Polonorum ageremus, expositimus. *Vid.* Paulus Piasecius *ad an. 1620. pag. 404.* Sed restant majora, quæ fortassis gloriam illam Polonorum infringere aut labefactare potuerunt. Detestantur multi pernicioſissimum illud *Rokosz*, quod

Rokosz.

vulgatum nomen est gentis tessera quæ in tumultu aliquo audita, omnis qui censetur Nobilis, licet sit alligatus obsequio alicujus Principis vel Nobilis, relicto eo ad communem concurrentis Nobilitatis cœtum venire pœnis gravioribus obligatur, ait Piasecius, *in Chron. pag. 69.* Hoc vero nomen *Rokosz* petitum est ab Hungaris, ut scribit Stanislaus Lubienski *in Vita Matthiæ Pstrocomii*

Nomen Rokosz ab Hungaris petitum.

comii Episcopi Wladislaviensis & Regni Cancellarii. pag. 423. Nam Hungari Conventus suos suos ita appellarunt à Villa quadam cis Pestum, ubi in Patentibus campis convenire solebant, teste Christophoro Varsevicio *lib. I. de Opt. Statu Libertatis pag. 70.* Exemplum hujus seditionis (præter antiquius sub Ludovico Poloniæ & Hungariæ Rege) habemus tempore Sigismundi I. 1537. Tum enim etiam acclamatum est *Rokosz*. Nobiles omnes Rege & Proceribus relictis invicem conjuncti severiorem rationem administrationis Reipubl. ab ipsis requirebant & Senatores quosdam malorum Consiliorum Auctores pene oppressérant. Vid. Piasecius *in Chron. ad An. 1606. pag. 280.* Conf. & Neugeb. *lib. VII. Hist. Polon. ad an 1537.* Confœderationes quoque militum in Polonia quis non novit? Immò inter ipsos Polonos communi Proverbio jactatur illud: POLONIA CONFVSIONE REGITVR, velut Poloni ipsi in lingua sua exprimunt: *Polska nierządem stoi.* Verùm neque hæc inclytæ gentis hujus gloriam subvertunt, cum seditionum talium exempla rara sint, neque apud alias etiam gentes desint. Ad proverbium illud respondens

Proverbium: Polonia confusione regitur.

An-

Andreas de Pilca Corycinius Caſtellanus Vislicenſis: *Multa*, inquit, *mira Paradoxa in hoc ævo legi. Illud vero eſt culmen omnium paradoxorum, in quod conſentiunt moderna ora cum veteribus, & dicitur jam bis mille annis ab incunabulis hujus Regni:* CONFVSIONE REGITVR POLONIA. *Felix illa Confuſio dicenda, quæ inter tot ſudata bella & pericula Virgo hujus gentis gloria eſt eluctata.* Hæc Coricynius *in Perſpectiva Politica cap. VI. pag. 103.*

Tantum.

Soli Deo Gloria.

DIS-

DISSERTATIO,
De
CURONORUM
&
SEMGALLORUM
REPUBLICA,
TAM VETERE,
QVAM
NOVA,
Quam An. 1676.
IN ACADEMIA REGIOMONTANA
me Præſide
defendit
BERNH. JOHANNES NIRESIUS,
Curonus.

I.

Triplex tempus.

MAgnam apud omnes Historiarum cultores meruit laudem Varro, quando ipsos tempus jussit distingvere in ἄδηλον, μυθικὸν, ἱστορικὸν, si scire velint, quid in Historia falsum, quid probabile, quid denique verum sit, apud Censorinum *de die natali cap. XXI.* Quamvis autem ista distinctio in omni historia usum suum habeat, maximè tamen observari meretur in Historia Septentrionalium gentium, de quibus jam nobis est sermo. Nam in his, quoniam sunt à cultioribus gentibus remotiores, tempus illud ἄδηλον nimium extenditur; ea etiam, quæ mediâ ætate literis sunt prodita, sic sunt comparata, ut ob simplicitam Scriptorum vix habeamus, cui tuto fidem habere possimus. Sic, ut propius ad rem accedamus, in Curonia ab eo tempore, quo habi-

habitari cœpit, tanto temporum decursu usque ad Servatorem nostrum natum, quid rerum gestum sit, spissis obrutum est ignorantiæ tenebris, obtinetque ipsissimum illud tempus ἄδηλον. Secundum tempus, videlicet à Christo nato usque ad Sec. XIII. quo religionem Christianam Curonia recepit, est tempus μυθικὸν, quo quidem patefactis pedetentim septentrionalibus his regionibus & ipsa hæc ora politioribus gentibus innotescere cœpit; ob nimiam tamen locorum distantiam ambigui tantum rumores ad eas de Curonis perferebantur. Mutat enim plerumque saporem longis variisque sub terram spaciis decurrens aqua, nec de illa perinde judicat longinquus Potator, atque is, qui ad aquæ caput assidet, hauritque ex fonte. Tertium demum tempus à recepta religione Christiana est ἱστορικὸν, in quo vera nobis traditur Historia, quamvis in singulis etiam temporibus quædam saltem invenias, quæ probes, quæq; tuto refutes.

II. In prima illa ætate hoc certo statui potest, in Curonia Venedos habuitasse ad sinum Venedicum, sive maris Balthici partem Orientalem. Quæ vero gens Venedica in specie hic habitarit, quid

quid rerum gesserit, & quam habuerit Reip. formam, ignotum est. Sunt, qui per *Caryones* Veteres Venedorum Populos, quos Ptolemæus his in locis collocat, intelligi volunt hodiernos *Curones*. Videatur Matthias Strykowski Ossostevicius *Lib. II. Hist. Lithv. cap. 6.* quod tamen pro certo affirmare non ausim. De ipsorum Republ. suspicari tantum licet, ipsos more aliarum barbararum gentium his in locis sine Republ. vicatim tantum habitasse. *Vid.* Tacitus *de moribus Germ. cap. 46.* Sequentibus vero temporibus, cum ex his oris egressi essent, Venedi, per crebras migrationis politiores facti, Rempubl. popularem habuerunt, ut alibi probatum est.

Caryones videntur esse Curones.

III. In secunda ætate celebrant plurimi Lithvanorum & Russorum Scriptores celebrem quandam Romanorum in Curioniam, Lithvaniam & Prussiam migrationem. Dicunt enim Palæmonem quendam Principem Romanum, quem & Publium Libonem vocant, multa cum Nobilitate Romana (inter quam eminebant Julianus Dorsprungus, cui pro Gentilitiis ceris Centaurus: Prosper Cæsarianus, gente Columna: Ursinus Hector, Rosa s. Rosarii) maritimum iter ingressum, & in has usque oras Curoniæ delatum, urbem *Liba*, à suo nomine sic dictam condidisse, totique regioni *Liboniæ*, vel *Livoniæ* nomen dedisse. Inde vero ulterius progressum, in Anstechia, *Curoniæ* Provincia, urbem Romam novam quæ inde dicta est *Romove* condidisse ut vult Stanislaus Sarnitius *lib. 6. Annal. Pol. f. 286. & 293. seqq.* Quamvis alii, & quidem melius, Romam novam sive Romove in Samogitia ad Dubissam, & Nemenum amnes, & alteram in Prussia esse conditas asserant. Vid. Petrus à Dusburg antiquissimus Scriptorum Prussicorum (cujus editionem paramus) *Part. 3. Chron. Prus. cap. 32.* (a) De ipso ingressu Palæmonis consentiunt omnes, quotquos res Curonicas & Lithvanices attigerunt, adeò ut Matthias Strykowski Ossostevicius 13. Chronicographos, præter Dlugossum, Bielscium aliosque numeret, qui hoc ipsum constanter affirmant. Sed de tempore & causa migrationis non conveniunt Scriptores illi. Alii namque dicunt, Palæmonem, sive Libonem Pompejanarum partium navalem Legatum tanto intervallo J. Cæsarem Victorem declinasse;

Publ. Libonis migratio in has oras.

Livonia à Libone.

Romove.

Tempus & causa migrationis incerta.

(a) Edidimus Dusburgium cum Notis & Dissertationibus adjunctis Icnæ, An. 1679.

nasse: Alii Palæmonem Neronis crudelitatem fugientem huc se contulisse referunt: Alii Attilæ clades italiæ illatas initio Sec. V. migrationis hujus causam exstitisse memorant. Plures causas cumulat citatus Strykowski *lib. 2. Hist. Lith. cap. 6. seqq.* Primam tamen causam putat esse probabiliorem. Fundamentum sententiæ suæ petit ex Floro, qui sic de Libone loquitur: *Quippe cum fauces Adriatici maris jussi occupare Dolabella & Antonius, ille Illyrico, Curictico hic litore castra posuissent; jam maria late tenente Pompejo repente Legatus ejus Octavius & Libo ingentibus copiis Classicorum circumvenit utrumque lib. 4. Hist. cap. 2.* Idem etiam Florus asserit, *pulsum Hetruria Libonem*; Hinc verisimile esse dicit Strykowski Libonem eâ ratione Hetruriâ pulsum in has oras concessisse: verum licet nos non negaverimus Romanos olim in has oras Curonicas, Lithvanicas & Prussicas venisse; hæc tamen, quæ de Libone dicuntur aniles sapiunt fabellas. Nam legatus ille Cæsaris non fuit dictus Publius Libo, sed secundum quasdam Flori editiones, Octavius Libo; vel potius L. Scribonius Libo, qui poste ab Antonio in urbem reductus Collega ipsi in secundo Consulatu delectus est Anno Urbis

Fabulæ de Libone refelluntur.

Urbis Conditæ D. CCXX. Vid. Joan. Glandorp. *in Onomastico Romano. fol. 771.* Deinde quomodo, quæso, conveniunt nomina Palæmonis & Publii Libonis? Maximè vero fabulam hanc refutat illud, quod Lithvanici Scriptores Zivibundum, Ducem Lithvaniæ (qui vixit An. 1260.) tertium esse perhibent à Palæmone. Singulis itaque attribuendi essent anni 600. quod absurdissimum est. *Vid.* Alb. Vijuk Kojalowicz. *Part. 1. Histor. Lith. lib. 2. p. 29.*

IV. Primum de Curonis nostris testimonium, quantum quidem nobis constat, reperitur in Vita Ansgarii (qui Sec. IX. post Christum natum, sub Ludovico Pio Imperatore, Danorum & Suecorum Apostolus fuit) in qua dicuntur CHORI, teste Adamo Bremensi *in lib. de situ Daniæ & reliquarum septentrionalium regionum. cap. 223. (76) pag. 146.* (b) Ipse autem Adamus, qui in fine Sec. XI. floruit, appellat disertis verbis hanc regionem *Curlandiam.* At verba ejus apponamus: *Sed & aliæ interius sunt* (insulæ) *quæ subjacent Sveonum imperio,*

Primum de Curonibus testimonium

Curlandiæ nomen.

(b) Saxo Grammaticus, qui exeunte ad finem Seculo XII. scripsit, sæpe nominat Curetes ut *lib 1. Hist. pag. 12. lib. 3. pag. 46. & alibi passim* Per Curetes autem eum intelligere Curlandos putat Stephanus Stephanius *in Notis pag. 48. b.* Sic etiam alii.

perio, quarum maxima est illa, quæ Curlandt dicitur, iter *8. dierum habens, gens crudelissima, propter nimium idololatriæ cultum fugitur ab omnibus: Aurum ibi plurimum, equi optimi, divinis auguribus atque Necromanticis omnes domus sunt plenæ, qui etiam vestitu Monachico induti sunt. A toto orbe ibi responsa petuntur, maxime ab Hispanis & Græcis. Hanc Insulam in vita S. Ansgarii Chori nominatam credimus, quam tum Sveones tributo subjecerunt. Una ibinunc facta est Ecclesia, cujusdam studio negotiatoris, quem Rex Danorum multis ad hoc illexit muneribus. Ipse enim Rex gaudens in Domino recitavit mihi hanc cantilenam.* H. I. *loc. cit.* Ex his jam plurima de Curonibus addiscere possumus, quamvis quædam etiam dubia, imo & falsa hic reperiantur. Nam I. quod Curlandiam inter insulas numerat, in eo deceptus est à Mercatoribus forsan, qui huc comigrantes lucri majorem habuerunt rationem, quam exactæ regionum harum cognitionis; quamvis Adamo Bremensi non sit inusitatum etiam peninsu-

Curonia non est insula

linsulas alias regiones mari adjacentes insulatum nomine salutare sic Sveconiam nominat insulam, etiamsi concedat dari ex ea transitum terrestri itinere in Russiam *lib. de Situ Daniæ p. 145.* Sic ei etiam insula vocatur Samlandia Prussiæ Provincia *l. c. n. 77. pag. 147.*

Insulæ etiam dicuntur regiones maritimæ.

II. Manifestum etiam est ex allegatis Adami verbis, Curlandiam tunc latius longiusque fuisse extensam, quam hodie. Nam in toto illo terrarum tractu, qui sub Ordine Teutonico Livonia dicebatur, duas tantum provincias numerat, nempe Curlandiam & Estlandiam, illamque majorem fuisse & octo dierum iter habuisse refert.

Curlandia olim latius patebat.

III. Dicit Adamus, gentem Curlandicam fuisse indololatriæ aliisque magicis artibus deditissimam. Quis autem Deorum cultus ibi obtinuerit, non addit. Sine dubio Curlandi, cum fuerint ejusdem originis cum Prussis, eadem cum ipsis sacra habuerunt. Testem ejus rei habemus Petrum à Dusburg, qui ea de re sic loquitur: *Fuit in medio nationis hujus perversæ (de Prussis loquitur) sc.: in Nadrovia locus quidam dictus Romow, trahens nomen suum à Roma, in quo habitabat quidam dictus Criwe,*

Curones idololatræ.

quem colebant pro Papa, quia ſicut Dominus Papa regit totam univerſalem Eccleſiam fidelium; ita ad iſtius nutum ſeu mandatum non ſolum gentes prædictæ, ſed & Lethovini & aliæ nationes Livoniæ terræ regebantur. Part. 3. *Chr. Pruſſ. c. 2.* Vera hæc eſſe videbimus, ſi conferamus cum illis, quæ de Livonibus (ſub quibus etiam comprehendit Curones & Semgallos) habet Balthaſar Ruſſow *part. 1. Chron. Livon. p. 1. b.* ubi dicit, quosdam Livones olim adoraſſe Solem, Lunam, alios coluiſſe ſerpentes aliaque animalia: Item ſylvas illis quasdam fuiſſe ſacras, ita ut non licuerit arborem inde exſcindere, quæ omnia etiam de Pruſſis memorantur, apud Dusburg *l. c.* Authorem Chronici Ordinis *in Hermanno à Salza f. 28. b.* & alios. Adeo vero magicis artibus gens hæc dicitur fuiſſe dedita, ut à toto orbe ibi reſponſa petita ſint, maxime ab Hiſpanis & Græcis. Per Græcos hic intelligit Ruſſos, Curonis olim contermi-

Græci qui?

nos. Nam ſic vocem *Græci* uſurpant & *pag. 139. & 145.* Per Hiſpanos intelligit forſan ſuperſtitioſos quosdam Gothos, Alanos &c: qui ex his oris progreſſi in Hiſpania poſtea conſederunt. Sed hoc non

Hiſpani ſunt Gothi.

non caret dubio. IV. Eccleſiam Chriſti quod concernit, illa ab Ansgario Epiſcopo primum hic Sec. IX. fuit plantata, ut ex verbis Adami colligitur. Deinde in fine Sec. XI. per Mercatorem quendam, quem Rex Daniæ ad hoc ipſum allexerat, fundata ibi eſt Eccleſia, quæ etiam in ora Curoniæ maritima videtur eſſe conſervata, donec Rex Daniæ Waldemarus II. Epiſcopatum ibi conderet, ut ex ſequentibus apparebit. Tandem Sec. XII. circa An. 1180. Chriſtianiſmus in Livoniam per Meinhardum eſt introductus, Curonis tamen plerisque adhuc in Ethniciſmi tenebris verſantibus. V. De forma Reipubl. Curonicæ etiam quædam ex verbis illis edocemur. Nempe primis temporibus, aliarum in his oris gentium more, nullius fuit Curonia ſubjecta Imperio, donec Sec. IX. tempore Ansgarii Sveones ſive Svedi illam ſibi ſubjicerent, ſed quorum etiam dominio illa usque ad tempora Adami Bremenſis manſit. Conf. & Joannes Loccenius *lib. 3. Antiq. Sveo-Gothicarum cap. ult.* Non leguntur autem Svedi in Curonia ſuos habuiſſe gubernatores; unde colligere licet, ſuffeciſſe illud Sveonibus, ſi Curonis quotannis tributum certum penderet, quod etiam facile pendere potuerunt,

Chriſtianiſmi prima initia.

Curonia converſa.

Forma Reip. Curonicæ.

Sveones Curoniam ſibi ſubjiciunt.

tuerunt, cum auro abundarint, si vera est Adami narratio, de qua tamen non immerito dubitamus. Quoniam vero Provincia hæc Sveonibus erat paulo remotior, fructus quoque forsan non adeo magnus ex illa in Sveonum regnum redundabat, videtur asserendum, quod aut Sveones eam sponte dereliquerint, aut, quod Curoni tandem jugum eorum excusserint. Illo tempore quemque sibi fuisse judicem cognoscimus ex reliquiis sub Ordine Teutonico, de quibus Balthasar Russow refert, homicidam non fuisse à Magistratu punitum, sed occisi hominis cognatos id omnibus modis egisse, ut ipsum Vicissim occiderent, non habito respectu ad causam, utrum homicidium ex proœresi, an vero casu perpetratum fuerit. Vid. Russow *part. 2. Chron. Liv. p. 43. b.* Simile quid de Prussis reperies apud Henneberg *de Vet. Prussia pag. 17. b. seqq.* VI. Ad statum domesticum illud pertinet, quod Curoni vestitu Monachico usi sunt, id est, habitu longo, & forsan usque ad talos demisso, qualis fuit Orientalium populorum.

Curoni Sveonum jugum excutiunt.

Tempus ἰσοεικὸς.

V. Accedimus jam ad tertium tempus ἰσοεικὸν, quamvis & hic dubium sit, cujusnam urbis mercatoribus adscribendus sit primus in has oras ingressus (qui factus

ctus esse dicitur An. 1158.) & religionis Christianæ introductio. Sunt, qui hoc Bremensibus adscribunt, inter quos est Balth. Russow *in præfat. & part. 1. p. 4. seqq.* Alii laudem introductæ in Livoniam religionis adscribunt Lubecensibus, inter quos est Henricus Bangertus *in Notis ad lib. 6. Arnoldi Lubecensis cap. 8.* Alii tribuunt hoc Lubecensibus, Hamburgensibus & Bremensibus, ut Thomas Waisselius *in Chron. Pruss pag. 54. b.* Quidquid autem hujus rei sit, hoc certum est, quod Curonia & Semgallia (excepta parte maritima, in qua Rex Daniæ Ecclesiam, & postea Episcopatum Curonensem condidit) multo serius Religionem Christianam receperit, quam reliquæ partes Livoniæ, Lettia & Æstia. Postquam enim Livonia à Germanis mercatoribus frequentari cœpit, constitutus est circa an. 1169. Episcopus Livonicus, qui postea, exstructa urbe Rigensi, vocatus est Episcopus & deinde Archiepiscopus Rigensis. Primus illius loci Antistes fuit Meinhardus Segebergensis. Succesit ei An. 1194. Bertholdus, qui Rigam condere cœpit. Hoc Episcopo Ann. 1194. in prælio contra infideles occiso, suffectus est tertius, nomine Albertus. Sub hoc institutus est à Pontifice Ordo Equi-

Qui mercatores primi Curoniam ingressi.

Primus Episcopus Livoniæ.

Ordo Ensiferorum oritur

tum Enſiferorum, qui contra gentiles pugnaret, ſibique illorum terram ſubjiceret. Primus hujus Ordinis Magiſter fuit Vinno, qui condidit Wendam, Segenwaldiam & Aſcherodam. Ipſius etiam tempore Waldemarus II. Rex Daniæ condidit Revaliam, Nervam, Wittenburgum in Æſtonia; in Curonia vero Piltenam, ubi Epiſcopatum eſſe voluit, præfecitque ex Clericatu Lundenſi Ernemodum, teſte Jac. Iſacio Pontano, qui etiam cauſam hujus nominis notat; videlicet cum urbem excitare Rex voluiſſet, quæſivit ex Epiſcopo, quo id loco conſtitutum vellet. Reſpondit: quo loci *Pilten*, id eſt, ſecundum gentis idioma *puer*, ſeu *famulus* conſtitit. Probat hoc ex publica pictura ſuo tempore adhuc ſuperſtite citatus Pontanus *lib. 5. Rer. Dan. fol. 307. ad an. 1218.* Hic Vinno cum 18. annis Ordini ſuo præfuiſſet, ceſſit an. 1223. locum Volquino, ſecundo Enſiferorum Magiſtro, qui condidit Fellinum. Hic an. 1234. ab Hermanno à Salza, Ordinis Teutonici Magiſtro in Pruſſia Generali petiit, ut cum ordine ſuo ſibi liceret regulam & veſtem Teutonicorum equitum recipere, quod poſt mortem demum Volquini Enſiferorum Ordo obtinuit an. 1238. confirmantibus con-

Vinno Magiſter I.

Volquinus Magiſter II.

conjunctionem hanc Gregorio IX. Papa. Rom. & Imperatore Friderico II. Tunc Equitibus Livonicis miſſus à Magiſtro Generali in Magiſtrum Provincialem Herman Balke, qui antea eodem magiſtratu in Pruſſia functus erat. *Vid.* Petr. à Dusb. *part. 3. Chron. Pruſſ. cap. 28. Ruſſow & alii.*

VI. Quamvis vero dicti Magiſtri magnam partem Livoniæ brevi tempore ſibi ſubjecerint, urbesque plures condiderint, & Woldemarus in oris Curoniæ Epiſcopatum fundarit; Curoniæ tamen toti & Semgalliæ jugum imponere non potuerunt. Primus, qui Semgallis bellum intulit, eſt Volquinus. Balth. Ruſſ. *part. 1. Chron. Liv. pag. 14. b.* Volquini Succeſſores, Hermannus Balke & Heinricus ab Heimburg aliis bellis diſtenti, nihil contra Curones tentarunt. Poſthac Dietericus à Gröningen, Tertius Magiſter totâ vi in Curonos incubuit, & expugnatis quibusdam locis, Goldingam, Curland & Ambotam circa An. 1248. in Curonia condidit. Sed Curoni ne ad ſacra Chriſtianorum cogerentur, ſubjecerunt ſe Mendogo, Duci Lithvaniæ, ut habet Ruſſow. *l. c. p. 18. ſeqq.* quamvis Lithvanici Scriptores Curonos & antea juris Lithvanici fuiſſe

Semgallia Ethnicæ ſuæ perſtitioni addicta.

se dicant. *Vid.* Alb. Wijuk Kojalowicz *part. 1. Hist. Lith. lib. 3. pag. 75.* Quartus Livoniæ Magister Andreas à Stuckland eò rem deduxit, ut Semgalli Tributum & Obsequia Ordini Teutonico promitterent Russow. *pag. 20.* Postea cum Mendogus M. Dux Lithvaniæ suasu hujus Magistri religione Christianâ susceptâ in Regem Lithvanorum indultu Innocentii IV. Pontificiis Rom. ab Henrico Episcopo Culmensi & Alberti Archiepiscopo Rigensi inauguratus esset, donavit Ordini Livonico inter alias provincias etiam Curoniam An. 1252. Vid. Alb. Wijuk Kojal. *part. 1. lib. 4. pag. 97.* Russ. *pag. 21. fin. b.* Sed neque tum Equites Livonici Curoniam Semgalliamque quiete possederunt. Nam subsequentes Magistri fermè omnes contra eos bella gessisse leguntur, ut Eberh. à Seine; Anno de Sangerhausen, Burghardus ab Hornhusen, Georgius ab Eikstet, Vernerus à Breithusen, Conradus à Mandern (qui Mitaviam condidit An. 1269.) Otto à Rodenstein, Andreas (cujus cognomen jam ignotum est) Wolterus à Nordek, Ernestus à Rasborg, Conr. à Feuchtwangen, Willekenus à Schurborcg (qui etiam in prælio occisus est) Conr. ab Herzogenstein, sub quo

Semgalli promittunt Ordini tributum.

Curonia Ordini donatur à Lithvanis.

tandem circa An. 1288. jugum impositum est Semgallis. Russ. *part. 2. p. 30.* Sed & post ea tempora Semgallos contra Ordinem aliquid tentasse, probari potest ex Dusburg *part. 3. c. 340.*

Semgalli aguntur sub jugum.

VI. Cum itaque Curlandia & Semgallia jugum Cruciferorum subiisset, aliter, atque antea gubernari cœpit. Dominus Curlandiæ & Semgalliæ, ut & totius Livoniæ, dicebatur Magister Provincialis Ordinis Teutonici in Livonia, qui non habebat jus absolutum in Livoniam, sed dependebat à Magistro Generali Ord. Teut. in Prussia, cui etiam certum tributum quotannis pendebat. Vid. Alex. Gvagvinus *in Descript. Sarm. Europ.* (vel potius Matth. Strykowski Ossostewicius, qui hanc sibi vendicat *in Hist. Lithv. lib. 6. cap. 22. & alibi*) Solebat Magister Livoniæ eligi in Prussia, in Capitulo magno à Magistro Generali & Præceptoribus majoribus. Hinc eum Ordines Livoniæ An. 1439. Henricum à Bukenode sibi in Magistrum elegissent, causam propterea dicere coacti sunt. Vid. Russ. *part. 2. p. 47.* Sedes Magistri non una fuisse videtur. Nam ab initio Rigæ videtur Magister sedem suam habuisse. Vid. Alex. Gvagv. vel vel Ossostevicius *in Descript. Liven.* Deinde

Forma Reip. sub Ordine Teutonico.

Magister.

Magister Livoniæ eligebatur in Prussia.

Sedes Magistri.

inde Window. urbs Curlandiæ hoc honore gavisa est, ubi jam Comitia, Conventusque celebrantur, eôdem Ossostevicio teste *l. c.* Conf. Mart. Zeilerus *in Descriptione Regnorum, Sveciæ &c.* Goldingam etiam quandoque sedem Magistrorum fuisse, asserit Zeilerus *l. c. pag. 308.* Sec. XVI. Magistrum Vendæ in Lettia sedisse testatur Joh. Freiberg. *in Chron. Pruss. M. S. fol. 15. b.* Secundus a Magistro fuit Marschalcus Ordinis Teut. in Liv. (der Land-Marschalck) sub cujus imperio erant arces sequentes Segevoldia, Leenburgum, Mitovia, Georgeberga, & Schoen, in quibus suos habebat Officiales, vel Magistratus, teste Freiburgio *in Chron. f. 16.* Hunc sequebantur Commendatores & Advocati (Vögte) Commendatores erant seqq. Goldingensis, Windoviensis, Doblenensis, Düneburgensis, Aschorodensis, Dünemündensis, Pernoviensis, Lehalensis, Revaliensis, Fellinensis, Marienburgensis. Ex quibus duo priores fuerunt in Curlandia, tertius in Semgallia. Advocati (Vögte) fuere sequentes: Candovienſis, Grubinensis, Seelburgensis. Sonneburgensis, Neocastrensis, Naviensis Karkhusanus Wesenburgensis, Wittensteinensis, Tolsburgensis: ex quibus duo

Marschalcus Ordinis.

Commendatores & Advocati Ordinis.

Commendatores.

Advocati.

duo priores in Curonia, tertius in Semgallia fuere. Quis autem ordo inter Commendatores & Advocatos fuerit observatus, determinari vix poterit: Scire tamen possumus, quinam ex his fuerint præcipui, si respiciamus ad Consiliarios Magistri intimos. Hi enim fuerunt I. Marschalcus, Provinciæ II. Commendator Fellnensis III. Advocatus Jeroensis (qui forsan idem est, qui Wittensteinensis) IV. Commendator Revalensis. V. Commendator Goldingensis. VI. Commendator Marienburgensis. VII. Commendator Düuemündensis. Præter hos fuerunt etiam in Livonia unus Archiepiscopus & quatuor Episcopi: Archiepiscopus Rigensis, quamvis in principio ab Imperio Magistri liber, tandem tamen Ordinis habitum induere coactus est. *Vid.* Chitræus *in Saxonia.* Habuit Archiepiscopus XX arces, inter quas Hokenhusen, Runeburgium, Treidera, Creusburgum, Smyltena, Uxul & aliæ. Præposito Archiepiscopalis Capitali suberat arx, Dalem; Capitulo verò Cremeen, & Schwusel arces. Episcopus Dorpatensis habuit Dorpatum, Kirenpsel, Olden-Thorn / Newen-Hauß / Werbeck. Episcopus Oeselienſis habuit Arensburgum, Habsalam & Ledam.

Ordo inter Commendatores & Advocatos.

Consiliarii Magistri.

Episcopi Livonici.

Epi-

Episcopus Revalensis habuit Fegefeur & Borgholm / quæ ultima fuit ipsius sedes, teste Isaac. Bontan. *l. 6. Rer. Dan. f. 307.* Episcopus Curoniæ habuit Pilternam, Edwaldam, Hasenpot, Angermundam Dondangam, Neuhaus & Amboten. Vid. Gvaginus vel Ossostevicius *l. c.* & Joh. Freiberg. *in Chron. Prussiæ f. 16.*

Libertas Nobilitatis Livonicæ & præcipue Aestoniæ.

VIII. Magnà verò fuit sub Ordine Teutonico Nobilium libertas in Livonia, inter eos verò præcipue Nobilium in Æstonia. Cum enim hæc provincia immediatè Cruciferorum regiones contingens, imperio Danorum subjecta esset, magnis eam donarunt privilegiis Dani, ne aliquando Cruciferorum imperium, ut tolerabilius, expeterent. Postea quoque cum Heinricus Dusherus ab Arffberg Magister Ordinis Teutonici Generalis An. 1346. à Rege Daniæ, daris 18000. (19000.) argenti marcis Æstoniam emisset, illud ipsis postea privilegium concessit Conradus a Jungingen Magister Generalis Ord. Teut. An. 1397. ut in bona feudalia succederent liberi utriusque sexus, & his deficientibus, consangvinei, usque ad quintum gradum. Russow. *part. 2. Chr. Liv. p. 42.*

Aestoniam emunt Cruciferi à Danis.

Habuerunt etiam Nobiles in Æstonia Judicium, cujus assessores erant 6. Nobiles

Judicium Aestoniæ.

biles Virriæ, cum duobus Præceptoribus, nempe Commendatore Revaliæ, & Advocato Wesenburgensi. Ab eo judicio non dabatur appellatio. Quilibet autem Nobilis in suis bonis habuit merum & mixtum imperium in suos colonos. Vid. Russ. *l. c.* Sed & in reliqua parte Livoniæ, nempe Lettia, Curlandia, & Semgallia magnis Nobilitas gavisa est immunitatibus, ut privilegia ipsorum ab Ord. Teut. data testantur.

IX. Sed superiori seculo magna subsecuta est rerum Livonicarum mutatio. Nam primo cum Albertus Marchio Brandenb. an. 1513. in Magistrum Generalem Teutonici Ordinis esset electus, pecuniaque contra Polonos bellum gesturus indigeret, liberavit à suo imperio Waltherum Plettenbergium Magistrum Ord. Teut. in Livonia, qui postea à Carolo V. Imp. in numerum Principum S. R. I. cooptatus est. Ex eo tempore cœperunt sibi Magistri Ord. Teut. in Livonia Coadjutores adjungere, de consensu tamen Ordinum, quales fuere Wilhelmus Furstebergius Coadjutor Henrici à Galen, & Gothardus Ketlerus Coadjutor Wilhelmi Plettenbergii. Hoc Magistro, nempe Walth. Plettenbergio imperante doctrinam per Martinum

VValtherus Plettenbergius redimit se ab Ord. Teut. fitque Princeps S. R. Imp.

Lutheri doctrina recipitur.

tinum Lutherum à Pontificiorum corruptelis repurgatam amplexæ sunt plurimæ urbes, præsertim Riga, Revalia & Dorpatum, *Vid.* Russow *part. 2. Chr. Liv. p. 53. seqq.*

Bellum Moscoviticum.

X. Medio Seculo, cum M. Dux Moscoviæ Casanum & Astracanum Regna suæ ditionis fecisset, urgere cœpit tributum à Dorpatensibus sibi debitum: (antiquissimis enim temporibus hæc provincia imperio Russico fuit subjecta) Cum vero ipsi tributum illud denegaretur, Basilides M. Dux Moscoviæ tempore Wilhelmi Plettenbergii Anno 1558. Livoniæ bellum intulit, occupataque primo loco Narva, multas urbes, arcesque, præsertim vero Dorpatum, Hermanno ultimo Episcopo Dorpatensi in captivitatem abducto, sibi subjecit. Eodem tempore, nempe An. 1560. cum jam Gotthardus Kettlerus, Magister Livoniæ electus esset, venit Magnus Dux Holsatiæ, Friderici II. Regis Daniæ frater in Insulam Oeseliam, occupavitque Oeselienſem & Curonensem Episcopatus, à Johanne Mönighusio Episcopo Regi Daniæ prius oblatos venditosque. Sed & Mauritius Wrangel Episcopus Revaliensis, Episcopatum suum eidem Duci Magno obtulit. Moscoviæ vero Dux ex altera

Gothardus Ketlerus Magister.

Magnus Holsatiæ Dux.

altera parte non quiescens, Fellinum, Wittensteinium, aliaque Castella sibi subjecit. Tunc Revalienses sibi à Moscorum Duce metuentes, cum nulla prope auxilia à Gotthardo Kettlero Magistro sperare possent, implorarunt primo Christiani III. Regis Daniæ, deinde, eo renuente, Erici XIV. Sveciæ Regis auxilium, qui etiam ipsos sub certis conditionibus recepit. Distracta hunc in modum tot inter Dominos Livonia, cum Gotthardus Kettlerus Magister Ordinis Moscoviris resistere non posset, dedit se in clientelam Sigismundo Augusto Poloniæ Regi, qui ipsi Curoniam & Semgalliam jure fiduciario, titulóque Ducis obtinendam concessit, reliqua Livonia sibi regnoque suo vendicata. Factum id An. 1561. Balth. Russ. *part. 2. Chron. Liv. in fine.* Kojalowicz *part. 2. Hist. Lith. lib. 8. p. 447. & seqq.* Hic itaque est primus Dux Curlandiæ, cui An. 1687. vita functo, jure hæreditario successio Fridericus, Gotthardi major natu filius. Huic suffectus est An. 1639. Frater Germanus Wilhelmus, qui ab exilio redux omnium applausu dignitati suæ restitutus est. Excipit hunc Wilhelmum filius, Illustr. Princeps ac Dominus, Dominus Jacobus, qui felliciter hodie Curlandiæ & Semgaliæ

Revalienses dedunt se primo Danis, deinde Svedis.

Gothardus Ketlerus Magister Ord. dedit se Regi Poloniæ.

Gothardus primus Dux Curlandiæ.

Fridericus secundus Dux Curl.

Wilhelmus tertius Dux Curl.

Iacobus quartus Dux Curl.

liæ præest (c) Deus dolorem ipsius ex obitu nuperrimo Serenissimæ Principis ac Dominæ, Dominæ Louysæ Charlottæ conceptum ipse soletur.

Forma Reip. Curoniæ.

XI. Quæ tùm (An. 1561.) forma Reipubl. fuerit in Curlandia constituta, cognoscere quodammodo possumus ex pactis inter Sigismundum Augustum, & Gotthardum Ketlerum initis, quæ nobis summariè exhibet Kojalow. In illis vero sic constitutum fuit: *Sigismundus Rex omni studiô allaboraret, ne novum hoc fœdus aut Magistro ipsi, aut Equitibus Ordinis damno, fraudi aut vexationi esset, apud Imperatorem, Romanumq; Imperium: quin imò procuraret, ut Cæsar, Principes ac supremus Ordinis Magister ea fœdera rata firmaq; in perpetuum manere juberent. Religio sacriq; ritus prout impræsens, secundum Augustanæ Confessionis dogmata deinceps integrè inviolateque, relinquerentur, nihilque innovari permitteretur. Jus omne privatorum hominum ac Civitatum,*

(c) Mortuo Duce Iacobo successit Illustrissimus ac Celsiss. Dn. Fridericus Casimirus in Livonia Curlandiæ & Semgalliæ Dux, qui An 1683. suis Comitiis Regi suo per Legatos homagium præstitit.

Statuum ac Ordinum cum suis prærogativis intactum servaretur. Ab Ordinariis Magistratibus ad Gubernatorem Livoniæ, pro Rege Præsidentem appellandi potestas libera cuivis esset. Tribunal Judicum Regiorum ex illis duntaxat constaret, qui in Livonia agros aliasve possessiones haberent, sive ii Nobiles sive Civiles Magistratus, sive Ordinis Equites essent. Qui in territoriis nupero fœdere Regi addictis viverent, iis à prædicto tribunali, ac quovis alio Judice jus liberum appellandi ad Regem daretur. Civitatibus præessent, uti hactenùs usus habuerat, Magistratus more Teutonicô lecti. Per propinquiora hosti castella ii durante bello præficerentur, quorum fides magis esset probata Regi. Redditâ pace præfecturæ omnes Livonibus Germanici sermonis peritis committerentur. Magistri Ordinis titulus officium in perpetuum aboleretur: Gotthardus Ketlerus Curlandiam ac Semigalliam Ducis titulô, jure (ut vocant) feudali possideret:

ditioni ejus Curoniæ Episcopatus, & quicquid inter Dunam & Samogitiæ Lithvaniæque terminos continetur, comprehenderetur - - monetæ cudendæ, ita Duci Curlandiæ potestas esset, ut una ejus parte facie aut stemmate Ducis signatâ; alterâ aut Regem, aut insignia Poloniæ Lithvaniæq; repræsentet. Hæc ibi. Ex his quædam postmodum mutata sunt, quæ singula hic notare pagellarum non permittit angustia. Præsertim autem Controversiam de Episcopatu Curonico, sive, ut hodie vocatur, districtu Piltensi nostram non facimus, cum in Comitiis regni Poloniæ Generalibus jam sint aliquoties Commissarii constituti, ut controversiam hanc cognoscerent, jura utriusque partis excuterent; judicium verò toti Reipubl. permitterent. *Vid. Constit. An. 1677. An. 1679. & An. 1976.* (d)

Regimen Curlandiæ hodiernum.

XII. Nunc tantùm rudi Minervâ delineabimus, quæ hodie sit Provinciarum illarum, Curoniæ & Semgalliæ administrandi ratio. Constituti sunt ad imitationem Prussici Regiminis quatuor supre-

(d) Addantur Constitutiones *Anni 1678. p. 42. seq. tit. Reassumptya Commissicy. Anni 1685. pag. 14. tit. Commissya Piltinika.*

supremi Consiliarii (Oberräthe) Nempe I. Magister Provinciæ (Land-Hoffmeister) II. Cancellarius. III. Supremus Burggravius. IV. Supremus Marschalcus (Land-Marschalck) Deinde dantur supremi Capitanei (Ober-Hauptleute) duo in Curonia, nempe Goldingensis, & Tuckumensis; duo itidem in Semgallia, nimirum Mitaviensis & Seelburgensis. Singuli hi superiores binos Capitaneatus comprehendunt alios binos Capitaneatûs inferiores, quorum hac ratione sunt 8. Windavienſis, Candovienſis, Durbenensis, Bauscensis, Grubensis, Schrundensis, Doblenensis, Travenburgensis. Hi omnes Capitanei debent esse Nobiles, indigenæ, possessionati. Præter hos sunt etiam quidam, qui vocantur die Mann-Richter. de quibus postea. Civitates habent etiam suos Magistratus.

Consilia.

XIII. Consiliis ordinariis & judiciis præsunt quatuor illi summi Consiliarii, qui propterea bis quotannis Mitoviam conveniunt post Trium Regum & Post Trinitatis. Ubi convenerunt prima septimana impenditur consiliis, in quibus omnibus requiritur Principis authoritas; secunda impenditur judiciis per appellationem eò devolutis; Tertia

tia judiciis criminalibus; Quarta judiciis Consistorialibus. Quinta & ultima iterum aliis Consiliis & subditorum supplicationibus.

Iudicia. XIV. In specie verò Judicia Nobilium in Civilibus sic se habent: Prima Instantia est apud Capitaneum superiorem; (inferiores enim Capitanei talia Judicia non habent) Secunda est in Judicio Appellationum, in quo Princeps & Consiliarii Supremi judicant. Tertia instantia est, quando ab hoc altera pars ad Judicium Regis Poloniæ, quod vocatur post Curiam provocat. In Criminalibus, quando de fama & capite Nobilis agitur, Nobiles non habent primam Iustantiam in aliquo Capitaneatu superiori, sed statim causa devolvitur ad judicium illud, de quo Num. XIII. diximus, cui intersunt quatuor Consiliarii supremi, quibus in his casibus adjunguntur quatuor Capitanei supremi. Si unus ex Capitaneis illis deest, substitui potest aliquis ex Capitaneis inferioribus in numerum Judicum. Ab illo judicio in quibusdam casibus iterum datur appellatio ad Regem post Curiam, in quibusdam non datur. In suos verò subditos quilibet Nobilis absolutum ferè jus habet.

Iudicia Ecclesiastica. Judicia Ecclesiastica exercentur in eodem illo Conventu, de quo Num. XIII. dictum est: Adjunguntur autem semper quatuor Summis Consiliariis Superintendens, & quatuor Præpositi.

Iudicia Civium. Judicia Civium in urbibus pro ratione causarum aut pertinent ad magistratum Civicum, aut ad Capitaneum ejus districtûs, in quo est reus, sive ille Capitaneus sit ex numero superiorum sive ex numero inferiorum. Secunda Instantia est in judicio appellationum, ubi etiam causas Nobilium ventilari diximus. Ulterior ipsis non datur provocatio. In debitis liquidis Princeps ad actoris instantiam per ministerialem jubet debitum solvi. Si neq; huic neq; secundo mandato paruerit, tertio dantur Executoriales illis, qui dicuntur die Mann-Richters / ut Principis mandatum executioni dent, actorique satisfaciant.

Tributa & Consultationes aliæ. XV. Quando Tributa indicenda, vel alia ad salutem totius Reipubl. pertinentia discutienda sunt, convocat Princeps Ordinem Equestrem ad Comitia; literis ad Capitaneos omnes datis, in quibus consultanda in futuris Comitiis proponit. Tum Nobilitas in singulis

Capitaneatibus conveniens consultat de propositione Ducis: deinde eligit Deputatum ad Comitia mittendum, plenamque ipsi dat instructionem, quousque progredi debeat in Comitiis. Ex singulis itaque Capitaneatibus, quando Mitaviæ conveniunt singuli Nuncii sive Deputati Nobilitatis, ita ut in universum sint 12. Tum cum 4. Summis Consiliariis de rebus propositis consultant, donec tandem aliquid certi determinent.

DIS-

DISSERTATIO, De ORIGINIBUS POMERANICIS.

I.

IN Origines Pomeranicas inquisituri, tres Periodos ab aliis jam notatas, in sequentibus observabimus. *Prima* est Veterum Germanorum. *Secunda* Slavorum. *Tertia* iterum Germanorum. Quod ad primam attinet Periodum, antiquitus ignorarunt Scriptores, quænam hunc terrarum Septentrionalium tractum inhabitarint gentes. Herodotus certè (qui vixit tempore Artaxerxis Longimiani Persarum Regis, Olymp. 84.) *de extremitatibus Europæ, quod pro comperto referat, non habere se testatur*, nisi quod tenui & dubiâ famâ quasdam gentes ad Eridanum fluvium habitantes, succinum colligere ipsi relatum sit. *lib. III. qui dicitur Thalia mult. supr. med. p. 234.* Quæ Pytheas post Herodotum de his gentibus tradiderit, alibi ostendimus, cum de Originibus Prussicis ageremus. Julius Cæsar post

post hæc multa quidem de *Svevis* memoriæ prodidit *lib. IV. Comment. in pr.* quæ Johan. Micrælius ad suos quoque Pomeranos applicat; non posse tamen ea gentibus ad mare Balthicum habitantibus competere, probavit jam ante Philip. Cluverus *lib. III. Germ. Antiq. cap. V.* ibi enim ostendit, per *Svevos* Julium Cæsarem intelligere *Chattos* (qui hodiè *Hassi*) Ubiis conterminos. Imò perperam & hos à Cæsare appellari Svevos multis evicit argumentis. Idem ille *Julius Cæsar*, referente Æthico in pr. Cosmographiæ, *cum consulatus sui fasces erigeret, ex Senatus Consulto censuit omnem orbem jam Romani nominis admetiri, per prudentissimos viros & omni Philosophiæ munere decoratos: A Consulatu Julii Cæsario & M. Antonii usque in Consulatu Julii Cæsaris & M. Antonii usque in consulatum Augusti decimum annis XXIX. mensibus VII. diebus X. à Theodoro septentrionalis pars dimensa est.* Si hæc Æthici relatio vera est, confectæ fuerunt sine dubio tabulæ Geographicæ, quæ has oras Septentrionales, earumq; incolas oculis Romanorum subjecerent. Sed mihi res hæc suspecta est, & quamvis auctoritatem Æthici sequatur Clariss. Micrælius *lib. I. Chron. Pomeran. n. 8.* mihi tamen religio non erit, hoc ipsum

nega-

negare. Ut enim jam illud præteream, Æthicum, ut dubiæ ætatis, & fidei Scriptorem, non posse nobis certum testimonium perhibere, de re tam antiqua, hoc tantum commemorabo, ex Strabone fide digno Scriptore, qui sub Augusto & Tiberio Imperatoribus floruit, contrarium probari posse. Hic enim ad sua tempora has oras Romanis fuisse incognitas disertis verbis testatur. *lib. VII. Geograph. circa pr. pag. 291.* ubi Drusum Germanicum perveniisse refert, tantum ad insulam, cui nomen Byrcanis, in Oceano Septentrionali. Postea quoque refert alias quoque gentes potuisse innotescere, *si Augustus militibus permisisset, ut transmisso Albi eo rebellantes persequerentur. Sed promptius censuit Augustus, se bellum, quod erat præmanibus, confecturum, si populus ultra Albim sitos ac nihil moventes misfos faceret, neque irritatos malefacto ad societatem cum hostibus ineundam invitaret.* Et pag. 294. *Quæ, ait, trans Albim ad Oceanum sunt, nobis prorsus sunt incognita: Nam neque priorum quempiam compertum habemus istud litus præternavigasse versus orientem*

entem usque ad Caspii maris fauces: neque ultra Albim sita Romani adiverunt: sed ne terestri quidem itinere quispiam illa perlustravit. Neque an tota illa in ora Oceani aliqua sit portio, quæ vel ob frigus vel alia de causa habitari nequeat: item an aliud genus hominum Orientalibus Germanis & Oceano sit interjectum, eadem ignoratio reliquorum deincept ad Boream vergentium ab eo indicatur. Ex quibus luce clarius elucet, non fuisse tempore Julii Cæsaris has oras Romanis cognitas. Addi his potest & Dio Cassius, qui Drusum Albim transire & has gentes peragrare volentem spectrum prohibuisse refert. Etenim mulier quædam humanâ amplior formâ ei obviam facta· *Druse*, inquit, *quò tandem nullum cupiditati tuæ modum statuens contendis? non tibi fatis concessum, hæc omnia videre.* Hæc Dio *lib. LV. in princ.* illud tamen concedimus Strabonem per *Butonas*, qui Morobodùo suppetias contra Romanos tulerunt, fortassis intellexisse nostros *Gutonas* sive *Gothos*, de quibus postea dicendi erit locus. Nam licet Romanis exactè non fuerit cognitum, quæ gen-

gentes, & qui mores ipsarum, in his oris fuerint; potuerunt tamen à finitimis cognovisse vel etiam ex antiquis Scriptoribus hausisse nomen Guthonum sive Gothorum, quos hic habitasse crediderunt.

II. Cum post Strabonis tempora Septentrionales Germaniæ partes innotescere cœpissent, compertum etiam est, SVEVOS Pomeraniam hodiernam incoluisse. Manifestum illud est ex Taciti *lib. de Morib. Germ. post med.* Lucanus etiam de Svevis ita loquitur *lib. II. vers. 51.*

Fundit ab extremo flavos Aquilone Svevos
Albis, & indomitum Rheni caput.

Videlicet habitarunt Svevi, latissima gens, magnam hodiernæ Germaniæ partem *à Danubio* usque *ad Mare Balthicum*; Trans mare quoque Balthicum *Blekingiam, Scaniam & Hollandiam, Sveciam, Norvegiam, Botniam Occidentalem, Finmarchiam, Scritofinniam, Lappiam & Biarmeniam*, uti has aliasque regiones enumerat Cluverus *lib. 3. Germ. Antiq. c. XXIV.* Sic igitur generale nomen Pomeranorum, quod ipsis cum multis aliis gentibus commune fuit, cognovimus, quod antiquitus dicti sint SVEVI. Probatur illud etiam non solum exeo, quod

mare Balthicum, cui adjacet Pomerania, olim dictum sit *Svevicum*, teste eodem Tacito *lib. cit. cap. XLV.* sed etiam quod fluvius Pomeraniæ præcipuos dictus sit olim *Svevus*, ut ex Ptolemæo patet, qui *lib. II. Geogr. cap. XI. pag. 58.* amnes in mare Balthicum se exonerantes hoc enumerat: *Chalusum, Svevum, Viadrum, Vistulam.* Hic quidem inter eruditos non convenit, quis amnis per Svevum sit intelligendus, dum alii ipsum Varnam esse contendunt, ex eo capite, quod Ptolemæus à Chalusso (Trawe) usque ad Svevum dicit habitasse Pharodenos, per quos illi Varinos i. e. hodiernos Mechlenburgenses intelligunt. Alii per Svevum intelligunt ostium illud Oderæ, quod vocatur die Schwiene. Micrælius autem vult esse illud ostium, quod nomen habet der Gellen / cui urbs Stralsundensis assidet. *lib. I. Chron. Pom. num. 20. p. 28. seqq.* Vid. de Svevis Wolffg. Lazius *lib. VII. & VIII. de migrationibus gentium.*

III. Specialia nomina horum populorum ad mare Balthicum habitantium fuerunt illa, quod dicti sint VANDALI & GOTHI, qui deinde in alias gentes fuere divisi: Ex his Vandali à Chalusso præter propter porrigebant se usque ad

Oderam. *Vandalos* enim Ulmerugis & Gothis conterminos facit Jornandes *lib. de reb. Got. cap. IV. pag. 613.* GOTHI dicebantur, qui inter Oderam & Viſtulam mare accolebant. Colligi id etiam poteſt ex illis Pauli Diaconi verbis, quando ait: *Eodem tempore erant Gothi, & aliæ gentes multæ ac maximæ, trans Danubium in Hyperboreis locis habitantes, ex quibus ratione nabiliores quatuor ſunt: Gothi ſc. Hypogoti, Gepides & Vandali, nomen tantum & nihil aliud mutantes, unaque lingua utentes.* lib. XIV. *Hiſt. Miſcellæ ante med. p. 429.* Sed de Gothis fuſius agemus infra. Hic de Vandalis notandum eſt, illos ſecundum communem opinionem dictos eſſe à Vandalo, qui Svevi filius fuiſſe perhibetur, teſtibus Beroſo, Aventino & aliis. Hoc nomen Vandalorum, licet non ſit adeo generale, ut prius illud Svevorum, complectebatur tamen præter hodiernæ Pomeraniæ partem occidentalem, etiam Varinos i. e. hodiernos Mechelburgenſes & alias etiam gentes, ut ex ſequentibus apparebit.

IV. Specialiſſima Pomeranicarum gentium nomina varia apud varios reperiuntur. Pomponius Mela, qui ſub Tiberio Imp. vixit, cum Sinum Codanum, quod eſt noſtrum mare Balthicum, deſcripſiſſet, addit: *In eo ſunt Cimbri & Teutoni: ultra ultimi Hermiones.* lib. III. *de Situ Orb. cap. III.* Ex quibus HERMIONES eſſe populos mare Balthicum accolentes, adeoque Pomeranos, probat Iſ. Voſſius *in Animadverſ. ad l. c. Melæ pag. 137.* Verum quomodo hæc cum Plinii & Taciti horum populorum deſcriptionibus conveniant, non apparet. Plinius enim ita hac de re loquitur: *Alterum genus Ingævones, quorum pars Cimbri, Teutoni à Cauchorum gente. Proximi autem Rheno Iſtævones, quorum pars Cimbri; Mediterranei Hermiones, quorum Svevi.* lib. IV. Nat. Hiſt. cap. XIV. Quamvis non neſciam ab aliis ita apud Plinium legi: *Iſtævones, quorum pars Cimbri mediterranei: Hermiones, quorum Svevi.* Tacitus vero qui in his ex antiquioribus accuratiſſimus eſt: *Manno*, ait, *tres filios aſſignant, è quorum nominibus proximi Oceano Ingævones, medii Hermiones, cæteri Iſtævones vocentur.* lib. de morib. Germ. cap. II. Itaque ſi Hermiones medii fuerunt inter Ingævones & Iſtævones, non potuerunt certe in hodierna Pomerania habitaſſe. Illud, quod Plinius de Svevis dicit, quod ſint pars Hermionum, ita intelligendum erit, quandam Sveviæ, latiſſimæ illius Provinciæ, partem mediterraneam fuiſ-

se partem Hermionum, quod de illa Sveviæ parte dici potest, quæ adhuc hodie cis Danubium Svevico nomine insignitur. Multo enim latior fuit illis temporibus gens Svevica, ut patet ex Taciti *lib. de Morib. Germ. cap. XLV.* Plinius his in oris collocat *Vindilos* sive *Vandalos*. Inter Vandalicas autem gentes numerat *Burgundiones, Varinos, Carinos, Guttones*, lib. IV. Nat. Hist. cap. XIV. *Varinos* hic excludimus, qui in Mechelburgensi Ducatu olim habitarunt, ut & *Burgundiones*, qui Poloniam Pomeraniæ hodiernæ finitimam incoluerunt. Relinquuntur ergo in Pomerania secundum Plinium CARINI & GVTONES. Ptolemæus sic illas gentes describit: *A Chalusso fluvio usque ad Svevum tenent Pharodeni* (pro quibus Cluverus legendum putat Svardones) *post Sideni usque ad Viadrum fluvium. Sub ipsis Ruticilii, usque ad fluvium Vistulam. Interiores autem atque mediterraneæ gentes maximæ sunt Svevi Angili, qui magis Orientales sunt, quam Longobardi, protensi ad septentrionem usque ad medium Albis fluvii. Tum Svevi Semnones, qui habitabant post Albim à prafata parte ver-*

versus ortum usque ad Svevum fluvium. Præterea qui protenduntur ad Buguntes, qui cætera tenent, quæ inde subsequuntur usque ad Vistulam, supra quos etiam sub monte Asceburgio Corcontæ. lib. II. Geogr. *cap. XI. pag. 58.* Ex his populis excludimus *Svevos Semnones*, qui habitarunt in hodierna Marchia Brandenburgensi. Item *Burguntas*, qui iidem sunt cum Burgundionibus quos in hodierna Polonia majore quondam habitasse probari potest. Relinquuntur ergo SIDENI, RUTICILII, CORCONTÆ, & forsan etiam Longobardi & Svevi Angli. Urbes his in oris apud Ptolemæum enumerantur: *Lacibburgum, Virunum, Viritium, Rugium.* Ex quibus *Rugium* & *Viritium* Pomeraniæ adscribimus. Tacitus fusius recenset has gentes. Numerat vero *Reudignos, Aviones, Anglos, Varinos, Eudoses, Svardones* & *Nuithones*, quos *Hertam* i. e. terram matrem colere dicit, cui nemus castum in insula quadam dicatum fuisse affirmat. Deinde cum à Danubio versus Septentrionem habitantes in Germania populos recensens, jam *Marsignos Gothinos, Osos, Burios, Helvecenas* aliosque enumerasset, denique subjicit: *Trans Lygios Gothones regnantur, pan-*

lo jam addictius, quam cæteræ Germanorum gentes, nondum tamen supra libertatem. Proximus deinde ab Oceano Rugii & Lemovii, omniumque harum gentium insigne rotunda scuta, breves gladii & erga Reges obsequium. Hic iterum removemus Reudignos, Aviones, Varinos, qui partim in Mechelburgico, partim in Luneburgico Ducatibus habitarunt. Remanent ergo tandem in Pomerania EVDOSES, SVARDONES, RVGII, LEMOVII, GOTHONES sive GOTHI, ut & secundum Miælium, ANGLI & LONGOBARDI.

V. Jam populis illis, quos in Pomerania hodierna olim habitasse probavimus, singulis suæ sunt assignandæ sedes. Quin GOTHI, (qui & GOTHONES dicuntur) habitarint in Pomerania orientali, à nemine potest dubitari. Probatum à nobis id est alibi. Hic tantum illud addimus, *Gothorum* sive *Gythonum* memoriam fortasse adhuc durare in *Samogithis* populis Lithvanicis. Cum enim ex Pomerania Gothi in Prussiam essent progressi, facile ex Sambia Prussorum in Samogitiam hodiernam migrare potuerunt, quæ etiam est conjectura Beutheri *in Comment. ad Tacit. lib. de morib. German. pag. 206.* Si tamen hoc verum est, certe & mores & lingvam immutarunt, ab Alanis sive potius

tius Herulis, ut & Prussi olim nostri corrupti. Tenuerunt autem Gothi secundum Jornandem Pomeraniam orientalem (quam Germani ulteriorem vocant, nobis autem est citerior) ab odera fortasse usque ad Vistulam. Paulatim vero, cum in Prussiam aliasque regiones migrassent, locum reliquerunt aliis gentibus, adeo, ut tempore Taciti tantum in Pomerellia ad Vistulam amnem habitarint. Gothis contermini fuere LEMOVII, iis videlicet in locis habitantes, ubi *Lauenburg*, *Bütau*, *Hele*, *Puzik*, ut & urbs Pomeranica *Stolpe* dicta reperiuntur. *Lemoviorum* vestigia deprehendas in urbe *Lauenburg*, ut & fluvio *Leve*. Eos à Scriptoribus post tempora Taciti viventibus appellatos fuisse HERULOS, probat Cluverus *lib. III. Germ. Antiq. cap. XXXV.* Paulus Fridebornius *Lemovios* ponit in *Pomerania Occidentali* inter *Panum* & *Veram* lib. I. *Chronic. Stetin. pag. 2.* Idem etiam statuit Ph. Cluver. *in Introduct. Geogr. lib. III. cap. 2.* sed sententiam mutavit, ut constat ex *lib. III. Germ. Antiq. cap. XXXV.* Et certe, si Taciti verba penitius inspiciantur, id asserendum esse videtur. Nam Tacitus incipiens ab Oriente, sic populos illos recensét: *Gothi, Rugii & Lemovii, Reudigni, Aviones, Angli,*

Varini. Ubi *Gothos* inter & *Lemovios* adhuc ponit *Rugios*. Sed melius ponuntur in assignatis à nobis locis. Tacitus etiam conjungit Rugios & Lemovios, adeo ut ex verbis Taciti nihil certi possit elici. Tertii (post Gothos videlicet & Lemovios) versus occidentem sunt RUGII, quos Jornandes appellat *Ulmerugos*, ad differentiam aliorum Rugorum, qui dicti sunt *Ethelrugi*, & ponuntur à Jornande inter Scantiæ populos *cap. III. de Reb. Geticis pag. 612. Edit. Hug. Grotii*. Ex his autem *Ethelrugos* alii dictos volunt, quasi die Edlen Rügen: *Ulmerugos* autem die Holm Rügen/ quod iterum diversimode exponunt. Beutherus *in Taciti Germ. pag. 206.* vocem Holm Veteribus Germanis insulam significare vult, inde etiam urbem Stockholm nomen traxisse dicit. Illos igitur Ulmerugos dictos fuisse vult, quia ex *insula* Rugia fuerunt progressi in oras Pomeraniæ maritimas. Micrælius vero Ulmerugos dictos esse putat, quasi Holm und Strandt Rugianer/ so im festen Lande gewohnet/ *lib. I. Chron. Pom. num. 21. pag. 35*. Et certe melius sentire videtur Micrælius. Nam licet Holm & insulam & terram continentem possit significare, cum in genere notet einen aus gepfählten Ort in plaudibus, quod & in insula & in

in terra continente fieri potest; hi tamen Ulmerugi non in insula, sed in terra continente habitabant, unde quoque postea in insulam, quæ hodie Rugiæ nomen servat, commigrarunt, post tempora Taciti. Habitarunt Ulmerugi ad mare Balticum prope Vipperam amnem, qui eos dirimebat à Lemoviis, usque ad Oderam sive Viadrum, ubi hodie Rugenwaldia, Coslinum, Colberga. Treptovia. Urbis etiam *Rugii* nomen conservari quidam volunt in urbe *Rugenwaldia*, vel alia *Regenwaldia* ad *Regam* fluvium sita. Micrælius tamen ex longitudine & latitudine loci à Ptolemæo observata colligit, Rugium urbem in illo loco fuisse sitam, ubi hodie urbs *Freyenwalde*, vel *Stargard* lib. I. *Chron. Pom. num. 19. p. 28*. Verum neque hoc certo ex Ptolemæo probari potest, cum Micrælius ipse concedat, Ptolemæum circa latitudinem maris Baltici, & per consequens horum etiam locorum errare. *lib. I. Chr. Pomeran. num. 20. pag. 30*. Conf. de Rugiis Wolffg. Lazius *lib. XII. de migrationib. gentium pag. 630. seqq.* *Rugios* ab austro contingebant CARINI, & qui *Carinis* ab occidente fuerunt contermini, SIDINI. Maxima pars *Carinorum* Veterum jam subjecta est regno Poloniæ, & forsan Pomeraniæ non

nisi exigua particula Veterum Carinorum accensetur: ea videlicet, ubi hodie est urbs Neuen Stetin / id est Neostetinum SIDINI in hodierno Ducatu Stetinensi habitarunt, ut vel nomen ipsum indicat, probaturque insuper ex Ptolemæi, loco supra num. IV. citato. Quamvis Cluverus *Sidinos* includat *Drago* & *Viadro* fluviis, qui etiam eam partem Pomeraniæ occidentalis, ubi hodie visuntur Stettin / Garz / Prenzlau / NVITHONES incoluisse contendit. EVDOSES Cluverus conjicit in illum locum, ubi hodie *Wolgastum*, *Grypswaldia*, *Stralesundia*. SVARDONES in eo loco idem collocat, ubi hodie Anclamenses & Paswalcenses. Alii *Svardones* antiquos apud *Sverinenses* hodiernos in Mechelburgensi Ducatu reperiri existimant. Conf. Jodoc. Willichius *in Tac. de Morib. Germ. Part. II. num. XIX. pag. 608. seqq.* Sed certa hic indicia non adsunt, quibus hæc vel approbare vel improbare possimus. ANGLOS Micrælius collocat in illo loco, ubi urbs est *Anclam*, quos pedetentim in Ducatum Mechelburgicum ad Albim concessisse auguratur. Verum hæc mera tantum est conjectura, quæ non nisi levi convenientia *Anglorum* & *Anclamensium* nititur. Aliud etiam

etiam verba Ptolemæi supra citata indicant, quæ Anglos ad Albim habitasse referunt. Tacitus etiam, licet inter septem illas gentes etiam Anglos Hertham coluisse referat; cum tamen singulis illis gentibus sedes certas non assignet, nihil certi ex illo colligi posse videtur, adeoque hoc, quod Micrælius de Anglis asserit, in dubio relinquo. RUTICILII apud Ptolemæum post Sidinos memorantur usque ad Vistulam. Videtur ergo per *Ruticilios* intelligere omnes Pomeraniæ Orientalis populos, præsertim cum non faciat mentionem *Rugiorum*, *Lemoviorum* & *Gothorum*, quos cis Viadrum in orientali Pomerania collocavimus. Ibidem tamen etiam ad *Asciburgium* montem Ptolemæus collocat CORCONTAS. Pars illius *Asciburgii* montis in Pomerania dicitur der Gollenberg. *Cluv. lib. III. C. A. c. XXXII.* Insulam, in qua *Hertha* Dea collebatur à septem illis populis, non insignit certo nomine Tacitus. Sine dubio tamen fuit insula, quæ hodie RUGIA dicitur, in quam post tempora Taciti migrasse videntur *Rugii*. LONGOBARDOS quoque Micrælius trahit in Pomeraniam, ubi etiam urbem eos condidisse atque à suo nomine *Barth* appellasse refert. Probat id ex insignibus hujus urbis, in quibus

bus caput humanum cum longa barba depictum visitur, *lib. VI. Chron. Pomer. pag. 609.* Sed & hoc nullo nititur fundamento. Nam nemo Veterum Scriptorum Longobardos maris Balthici accolas fuisse tradit. Ptolemæus certè illos mediterraneos facit, ut ex supra citatis verbis ipsius apparet. Idem ex Tacitis *lib. de Morib. Germ. cap. XL.* probari potest. Pauli Diaconi auctoritas ab hac sententia nos dimovere non potest, utpote qui Scriptor fuerit jam recentior. Ad hæc incertum adhuc est, an *Longobardi* dicti sint *à longis barbis*, an verò aliunde nomen illud traxerint. A *longis* quidem *barbis* eos dictos esse, statuunt Isidor. *lib. IX. Orig. cap. II.* Otto Frising. *lib. II. cap. XIII.* Guntherus *lib. II. Ligurini*, & alii. Sed alii Longobardos dictos esse volunt quasi die Landwarter, quod custodes sint regionis. Alii à *longis bardis* i. e. bipennibus. Sed optimè sentire videntur, qui eos derivant à Celtica gente *Bardis*, qui fuere confines Holsatis, quorumque mentionem facit Helmoldus *lib. I. Chr. Slav. cap. XXV.* conf. Cornutus, vel quicunque ille sit Scholiastes in Juvenal. *Sat. XVI. vers. 13.* Henr. Meibom. *in Not. ad Hist. Bardevi-*

ci. in pr. p. 152. Frider. Bessel *in Not. ad Eginharti cap. VI. pag. 27. seq.*

VI. Inventis jam Veteribus Pomeraniæ populis, sedibusque ipsorum cognitis, jam ordo postulat, ut origines illorum quæramus. Antiqui Germani putarunt sese esse αὐτόχθονες sive Aborigines i. e. gentem, quæ nulli alii genti originem suam debet, sed quæ ex illa ipsa terra genita est. Veteres enim non putabant ex uno parente genitos esse omnes homines, ut nos ex sacris literis docemur: sed multas gentes opinabantur ex ipsa terra prognatas esse, quod apud ipsos honori ducebatur. In hac sententia de Germanis Aboriginibus est Cornel. Tacitus *lib. de Morib. Germ. cap. II.* Sed, ut quilibet animadvertit, hæc sententia Taciti nobis, aliter è Scriptura S. edoctis, placere non potest. Igitur ut omnes alias gentes à Noacho ex Asia derivamus, ita etiam inde Germani nostri sunt deducendi. Notum est Noachum post universale illud diluvium, inter tres filios *Sem*, *Cham*, *Japhet*, divisisse terrarum orbem. *Semo* obtigit Asia, *Chamo* Africa, *Japheto* Europa nostra. *Japheti* filius fuit *Gomer*, & hujus primogenitus *Askenas*. Hæc nobis ex Scriptura S. de Originibus Europæis innotescunt.

teſcunt. Ex altera parte Germanorum Veterum ſententia fuit, quam etiam antiquis carminibus decantabant *Thviſthonem Deum terrâ editum & filium Mannum* originem genti dediſſe conditoresq; ejus fuiſſe. *Manno tres filios aſſignant, è quorum nominibus proximi Oceano Ingævonos, medii Hermiones, cæteri Iſtævones dicuntur. Quidam autem licentiâ vetuſtatis plures Deo ortos, Marſos, Gambrivios, Svevos, Vandalos affirmant*, ut Tacitus loquitur *l. c.* Beroſos verò de Tviſthone ſive Tuiſcone refert, *Janum Patrem hunc Tuiſconem conſtituiſſe Regem Sarmatiæ à Ponto Euxino usque ad Rhenum.* lib. 1. *fol.* 10. & lib. IV. *fol.* 30. *a.* Hæc alii cum Sacra Scriptura conciliare volentes *Tviſthonem* illum putant fuiſſe ipſum *Aſcenacem*, vel etiam *Aſcenacis filium*, qui Germanicam condidit gentem. Vid. Aventin. *lib. I. Annal. Bojor.* Jodoc. Willich. *in Comment. ad lib. Taciti de mor. Germ. pag.* 423. Micræl. *in Chron. Pomeran. lib. I. num.* 22. *ſeqq.* Quæ cum nitantur conjecturis ſatis probabilibus, idcirco illa negare non audemus, præſertim cum meliora proferre nequeamus.

VII. Cum verò Germania vetus adeò latè patuerit, ut etiam Daniam, Suediam & Poloniam hodiernam fuerit com-

complexa, quæritur, utrum SVEVI in his ſedibus, in quibus illos collocat Tacitus, primi fuerunt incolæ, poſtquam ex Aſia huc ſe Noachi poſteri contulerunt, & utrum fines Veteris Sveviæ, ſtatim ab initio tam late fuerint extenſi, atque ipſos extendit Tacitus? an verò ex aliqua parte Sveciæ Veteris progreſſi, aliis incolis prioribus expulſis, fines ſuos poſtea dilatarint. Sunt enim, qui neſcio quibus argumentis inducti, *Svevos* ex *Svedia*, ortos, Germaniam hodiernam intraſſe volunt, quod & non ita pridem aſſeruit Vir quidam Clariſſimus *in Diſſertat. de Rebus Svevo-Gothicis num.* 8. Hic enim cum de geminis *Scanziæ* populis, *Gothis* videlicet & *Sveonibus*, aſſeruiſſet, quod *Gothi* varias ſuſceperint migrationes: *Sveones* vero in Scantia regnum ſuum ſtabiliverint, adjicit: *Nec tamen in ſolidum negabo antiquis illis temporibus migraſſe Sveones, ut quorum poſteros fuiſſe Svevos haut fas ſit dubitare. Finitimos coluiſſe Veteres tabulæ ſignant: propinquos fuiſſe hiſtoria demonſtrat.* Et antea num. 2. Rerum Sveo-Goth. dixerat: *Nec verò præterierimus, Svedos etiam quando-*

que

que sedibus suis egressos regnum apud exteros condidisse ac Svevorum nomine venisse ævo Jornandis, qui p. 125. de Reb. Gothicis commemorat Theodorici Gothorum Regis cognatum, & ut plane loquar, ab una stirpe & gente oriundum fuisse: Assentiuntur ex Doctis Reunerus Reineccius. Franciscus Gvillimannus. Joh. Stumpffius Viri insignis judicii & accurationis, cumque his fermè omnes rerum Sveviarum conditores. Peterm. Ettelinus. Felix Faber & Mart. Crusius. Hæc ille. Sed hæc probare nos non possumus. Si enim Svevi ab Askenace oriundi sunt, certè Svediam hodiernam olim ingredi non potuerunt nisi per Germaniam. Etenim *Prussiam, Curlandiam, Livoniam, Finlandiam* antiquissimis temporibus tenuerunt *Venedæ* aliæque *Sarmaticæ* gentes, ut à nobis in Originibus Prussicis demonstratum est, igitur Svevones per Sarmatas non potuerunt usque in *Sveviam* hodiernam penetrare. Itaque satius est ut dicamus, Svevos, postquam ex Asia progressi sunt, primò in Germania Cisbalthiana, quam vacuam invenerunt, consedisse, ibique auctis viribus,

ribus, magnam eorum partem mari Balthico transmisso Scandinaviam occupasse. Adeòque Sveones Germanis cisbaltianis, non verò Germani Sveonibus originem suam debent, uti hoc egregiè diducit Joh. Micræl. *lib. I. Chron. Pom. num. 28. pag. 45.* Neque nobis objici potest illud, quod ex Sabellico habet Joh. Boëmus Aubanus, videlicet *Svevos* primos fuisse *Prussiæ* incolas, *lib. III. de Moribus Gentium cap. XVI.* ideòque ex Prussia potuisse in Svediam commigrare, inde verò in Germaniam. Non potest, inquam, hoc objici, cum citati Scriptores multò sint recentiores, quam ut ipsis fidem habere possimus, de rebus adeò antiquis; præsertim cum non desint argumenta, quæ Venedas primos fuisse Prussiæ incolas evincant. Allegatos à Viro Clarissimo Scriptores evolvere non putavi esse operæ precium, cum mihi cognitum sit, quosdam ex ex illis contrarium asserere. Certè Martin. Crusius *Part. I. Annal. Svev. lib. VI. cap. II. pag. 135.* disertis verbis asserit, *Svevos Germanos transisse in Svediam.* Reinerus Reineccius *Svevorum* populum facit *Svones*, quos deinde Svecorum sive Svedorum facit parentes. *Part. III. Syntagmatis Heroici fol. 434.* Addit ibidem

sequentia verba: *Nec dubitarim de Svevis & Sveonibus, nomen à Svevis esse, sed prolatione seu sono nonnihil variatum.* Et iamsi verò omnes illi pro Viro Clarissimo facerent, liceret tamen nobis eosdem hîc ut recentiores rejicere. His omnibus inducti Svevos in Germania Cisbathiana agnoscimus αὐτόχθονας, sive Aborigines, non quidem eo sensu, quatenus αὐτόχθονες dicuntur, qui à nullo alio sunt oriundi sed ex ipsa terra sunt nati. (Novimus enim, Germanos fuisse à Noachi posteris ortos) Verum in alio significatu, quat. Aborigines dici & illos in more positum est, qui licet Nepotibus Noachi Originem suam debeant, non sunt tamen ab ulterius Regni incolis prognati, sive, ut Taciti verbis utamur, *qui minimè aliarum gentium adventibus & hospitiis mixti sunt.* in lib. de Mor. Germ. cap. II.

VIII. Et sic de Svevis communiter à nobis actum est. Sed & speciatim de GOTHIS magna est controversia, unde illi sint oriundi. Alii *Gothos* deducunt ex *Sarmatia*, ut Matth. à Michov. *lib. I. de Sarmat. Asiana & Europ. cap. XI. pag. 131. Tom. I. in Corp. Hist. Polon.* Jodocus Lud. Decius *lib. I. de Vetustat. Polonorum. pag. 270.* ut & Paul. Piasecius *in*

in Chronico pag. 56. (48.) Alii ex *Scandinavia*, officina illa Gentium & vagina Nationum, ut illam appellat Jornandes, Gothos deducunt, ut Jornandes *lib. de Reb. Get. cap. IV.* probatque illud non tantum ex Ablavio & Dexippo, sed etiam ex antiquis Gothorum carminibus. Hunc sequuntur alii magno numero Scriptores. Alii Gothos ex Scanzia oriundos esse negant, & per Conseq. in Pomerania aut etiam ad Tanaim fuisse ipsos αὐτόχθονας affirmant, ut Anton. Bonfin. *Dec. I. Rer. Hung. lib. II. pag. 33. 35. 41. Edit. Basil.* & Ph. Cluver. *lib. III. Germ. Antiq. cap. XXXIV.* Notatur propterea Cluverus noster à Viro quodam Clarissimo, qui ipsum in Differt. de Reb. Sveo-Goth. num. 6. *sepe intempestivè audacem Virum* appellat. *Conf. & n. 2. Dissertationis citatæ.* Verùm non est, quod Virum de Republ. literaria optimè meritum hîc insectemur. Certè ut Svevorum in Sveciam ingressum ex Germania asseruimus esse factum, ita etiam de Gothis idem asserere non veremur, cum nulla alia detur via, quâ commodius in Sveciam transmittere potuerint. Deinde Gothos jam ducentis antè Christum natum annis in his oris succinum collegisse, testatus est Pytheas apud Plinium. Quod

verò Gothi eo tempore Svediam tenuerint, non probabitur ex ullo Scriptore, qui ante Christi tempora vixit. Dexippus & Ablavius, quos sequitur Jornandes, multò sunt Pytheâ juniores. Antiqua etiam illa Carmina Gothorum, an habuerint aliquid de migratione suæ gentis è Scanzia sive Scandinavia, adhuc incertum est, cum Jornandes illis Carmina tantum allegare videatur de migratione Pontica, quæ facta est ex Pomerania: hæc enim sunt ejus verba: *Hæc igitur pars Gothorum, quæ apud Filimer dicitur in terras Ovimemenso amne transposita optatum potita solum. Nec mora illico ad gentem Spalorum adinveniunt, consertoque prælio victoriam adipiscuntur: exindeque jam velut victores ad extremam Scytiæ partem, quæ Pontico Mari vicina est, properant: quemadmodum & in priscis eorum carminibus penè Historico ritu in commune recolitur: quod & Albatius descriptor Gothorum gentis egregius verissimâ attestatur Historiâ.* Hæc Jornand. *cap. IV. de Reb. Geticis.* Johannes Micrælius, ne Jornandis authoritatem prorsus in dubium vo-

vocet, mediam sequitur sententiam. Nimirum dicit, antiquissimis temporibus Gothos ex Germania migrasse in Sveciam, quoniam nulla alia via reperiri potest, quâ ingressi sint in Scanziam: postea vero, quamvis dubiè concedit, partem quandam eorum ad cives suos regredi potuisse in Pomeraniam. *lib. I. Chron. Pom. num. 32. p. 55. seq.* Eâdem ratione LONGOBARDOS quidam ex Scanzia deducunt. Sequuntur hi Ducem Paulum Warnefridum Sec. IX. Scriptorem, qui hæc de Longobardis tradit *lib. I. de gestis Longebard. cap. II.* Eadem habent Theophanes Græcus, ut & Constantinus Porphyrogenetus, citati ab Hug. Grotio *in Proleg. ad Hist. Vandalicam, Longobardicam & Gothicam, cum quibus ipse facit l. c. pag. 27. & seqq.* Verùm hæc faciliori adhuc negotio refutari possunt, quam ea, quæ de Gothis afferebantur, cum ea de re neque Jornandes, neque Procopius Sec. VI. Scriptores quicquam habeant. Paulus Diaconus, qui ab temporibus est remotior, non poterit ejus rei idoneus esse testis. Cum autem Longobardi in Pomerania non habitarint, plura de ipsis addere non attinet. Non defuerunt denique, qui has gentes Pomeranicas etiam

iam ex aliis oris accerserent. Ut enim jam in Originibus Prussicis ostendimus non defuerunt, qui à MACEDONIBUS & ALEXANDRI M. posteris Rugios aliasque gentes deducerent. Primum hujus fabulæ auctorem fuisse Witechindum Corbejensem Monachum deprehendo, qui hæc in pueritia audivisse testatur *lib. I. Rer. Saxon. in pr.* quamvis de Rugiis nullam faciat mentionem, quos alii addunt, ut Abbas Stadensis *ad An. 917. f. 99. a.* Gobelinus Persona *in Cosmodr. æt. V. cap. 11. pag. 105.* Horum ultimus Macedones iter suum in Rugiam, Prussiam & Saxoniam navibus instituisse per mare Caspium, crasso sanè errore tradidit. Aliam adhuc viam Macedonas elegisse refert Godfridus Viterbiensis *in Chron. Part. 15. pag. 421.* cujus versus licet incultos hîc dabimus. Sic autem ille:

Nunc benè procedo, dum tempora Saxonis edo,
Saxo velut credo, Patria fuit ante Macedo
Regis Alexandri miles ubique fuit.
Rege diem functo tulit à Babilone meatum
Cir-

Circuit Italiam ratibus veniens Arelatum
Siciliæq; Pharon transit in Oceanum:
Inde per Oceanum Britannica littora transit
Gvisara Saxonica terminus ejus erat
&c.

Sed hæc recensere, refutare est. Prius enim coacti fuissent terrestri itinere usque ad mare mediterraneum contendere, quod an ob illam causam, ob quam illi hanc migrationem instituisse dicuntur, fieri potuerit, valde dubito. Cætera jam lubens prætereo. Ex quibus iterum elucet, veteres Pomeraniæ populos non fuisse advenas, neque aliarum gentium adventibus mixtos.

IX. Jam pergimus ad Secundam Periodum, quam VENEDICAM sive SLAVICAM fuisse diximus. *Slavi* enim sive *Venedæ* in locum Svevorum & *Vandalorum* successerunt. Horum migrationem in has oras strictim commemorabimus. Habitarunt *Venedæ*, *Sarmaticæ gentes*, primis à Christo Nato Seculis in ripa Vistulæ Orientali, usque ad Sec. VI. Nam eo adhuc Seculo Jornandes de ipsis loquitur. *Introrsus*, inquit, *Scythiæ Daciæ est ad coronæ speciem arduis Alpibus*

emunita, juxta quorum sinistrum latus, quod in Aquilonem vergit & ab ortu Vistulæ fluminis per universa spacia venit, Winidarum natio populosa consedit. Quorum nomina licet nunc per varias familias & loca mutentur, principaliter tamen Sclavini & Antes nominantur. Sclavini à Civitate nova & Sclavino Rumnensi, & lacu, qui appellatur Musianus, usque ad Danastrum & in Barcam Visola tenus commorantur. Antes vero, qui sunt eorum fortissimi, qui ad Ponticum mare curvantur, à Danastro extenduntur usque ad Danubium. Hæc ille *lib. de Reb. Get. cap. V. p. 615.* Eodem Sec. VI. sub Justiniano I. Imperatore Istro transmisso primas in Thraciam & Illyricum excursione fecerunt Slavi. Vid. Jornand. *lib. de succes. Regnor. & temp. in fin. prorsus.* Procopius *lib. III. de Bello Gothico p ssim*: Deisdem irruptionibus Blondus Flavius Forojulienſis: *Cum Sclavi*, inquit, *Histriæ imminerent, ejus provinciæ Episcopis scribit*: (Gregorius I. Pont. Rom.) *Equidem de Sclavorum gente, quæ vobis imminet, & affligor vehementer & turbor.* Quanquam vero Gregorius plura

ra de hac Slavorum in Istriam irruptione non scribat, tamen nos compertum habemus, eam gentem, quam ultra Danubium sedes habere & socerum filiumque Mauritii illis expositos fuisse diximus, tunc primum oram Adriatici sinus dextri litoris occupasse, & ita habitationem in ea continuasse, ut quicquid prius Histria & Dalmatia dicebatur, ad tempora usque nostra dicatur Sclavonia. Nec tamen omnis illa gens reliquit primas ad Danubium sedes, quin iidem mutato nomine magnam obtinent partem illius regionis. Siquidem locutionis similitudo ac pene proprietas ostendit, eos, qui nunc Poloni & Bohemi dicuntur, ex Sclavinorum reliquiis fuisse: Hæc Blondus *in Hist. ab Inclinatione Romanorum Decad. I. lib. IIX. circa fin. pag. 115. Edit. Basil. An. 1559.* Cum itaque Slavis in Thracia, Dalmatia, Istria bene res successissent, videntur circa finem Sec. VI. aut principium Sec. VII. Germanorum Veterum provincias ad mare Balticum occupasse. Nam (eum Sec. V. post Christum Natum) Gothi, *Vandali, Rugii, Angli, Burgundiones,* quos

quos deinde secuti sunt *Longobardi* sedibus suis exciti, *Italiam, Galliam, Hispaniam, Africam, Britanniam,* inundassent, totumque hunc tractum ad mare Balticum ferme vacuum reliquissent, facile *Venedæ*, non advertentibus ferme aliis gentibus, illa loca potuerunt occupare. Vid. Cromer. *lib. I. de Ortu & Reb. gest. Polon. per tot.* Henricus Bangertus *in Not. ad Helmoldi lib. I. Chron. Slav. cap. II.*

X. Quo tempore Slavi Pomeraniam intrarint, probatum est à nobis. Cum vero quamplurimæ fuerint gentes Slavicæ, adeo, ut præter Polonos, Russos, Bohemos, Hungaros aliosque, in sola Germania hodierna Slavi fuerint in octodecim pagos sive regiones distributi, testibus Adamo Bremensi *lib. II. Hist. Eccl. cap. XIII. pag. 54.* Helmoldo *lib. I. Chron. Slav. cap. XIV. fin.* & Alberto Stadensi *ad an. 984. pag. 110. b.* ideo indicandum nobis est, quænam est, quænam ex gentibus Slavicis hodiernam olim insederint Pomeraniam. Optime nos hoc edocere potest Adamus Bremensis Sec. XI. Scriptor. *Populi Slavorum,* inquit, *sunt multi, quorum primi ab occidente confines Transalbianis sunt Waigrii* (Waigrii in hodierna Holsatia) *eorum civitas Aldenburg maritima. Deinde sequuntur Obotriti* (Mechelburgenses) *Item versus nos Polabingi* (Razeburgenses) *ultra quos Lingones* (Lüneburgenses) *& Warnabi* (Rostochienses) *Mox habitant CHIZINI & CIRCIPANI, quos à THOLOSANTIBVS & RHETARIS fluvius Panis separat & Civitas Domine. Ibi est terminus Hamaburgensis Parochiæ. Sunt & alii Slavorum populi, qui inter Albiam & Oderam degunt, sicut Heveldi, qui juxta Haliolam fluvium & Doxani, Liubuzi, Wilini & Stoderani cum multis aliis. Inter quos medii & potentissimi omnes sunt RHETARII, civitas eorum vulgatissima RETHRE, sedes Idololatriæ. Templum ibi constructum est dæmonibus magnum, quorum Princeps Redigast. Ultra LEVTICOS, qui alio nomine WILZI dicuntur, Oddora flumen occurrit. Oddora vergens in Boream per medios Winulorum* (Vendorum s. Vinidarum vel Slavotum) *transit populos, donec perveniat ad JVMINEM, ubi POMERANOS*

NOS dividit à WILZIS. lib. II. Hist. Eccl. cap. XI. pag. 50. seq. Helmoldus quoque cum itidem dixisset, *Odoram transire per medios Winulorum populos & dividere* POMERANOS *à* WILZIS. Addit inter alia: *Post Odoræ lenem meatum & varios Pomeranorum populos ad occidentalem plagam occurrit Winulorum provincia eorum, qui THOLENZI & RHEDARI dicuntur, civitas eorum vulgatissima Rethre sedes Idololatriæ. Deinde venitur ad CIRCIPANOS & KIZZINOS, quos à THOLENZIS & RHEDARIS separat flumen Panis & civitas DIMINE. Kizzini & Circipani cis Panim, Tholenzi & Rhedari trans Panim habitant. Hi quatuor populi à fortitudine WILZI sive LUTIZI appellantur.* Deinde etiam Rugiam numerat inter insulas Slavicas *lib. I. Chron. Slav. cap. II.* Conf. Alb. Cranzius *lib. II. Wandal. cap. XX. p. 38.* Ex quibus jam patet, *Pomeraniam* antiquis temporibus dictam fuisse illam tantum Pomeraniæ hodiernæ partem, quæ est inter *Oderam s. Viadrum* & *Vistulam.* In reliqua parte, Occidentali videlicet, habitabant *Wilzi* sive *Lutici* in quatuor populos divisi, ut in *Kizinos*: & *Circipanos*: item *Rhedarios* & *Tholenzios* distinctos à se invicem per fluvium Panim, qui tamen inter Pomeranicas gentes non censebantur. Nisi quod per varios Pomeranorum populos Helmoldus adhuc alios Populos intelligere videatur, ut *Sidinos* aliosque. Hoc tandem addendum est, illam Pomeraniæ partem, quæ Vistulam attingit, dictam fuisse à Slavis CASSVBIAM, cujus tamen nominis Adamus Bremensis, Helmoldus, Albertus Stadensis mentionem nullam faciunt, forsan propterea, quod ipsis hæc ora, ut remotior, non fuit bene cognita. Imo neque apud Vincentium Kadlubkonem Scriptorem Historiæ Polonicæ, qui sec. XII. à Chr. N. vixit, illud nomen me legere memini. Primus, nisi fallor, illius nominis mentionem facit Joan. Dlugossus, Seculi XV. Scriptor sub Casimiro Jagellonide. Obiter hic notandum, non solos populos Venedicos in enumeratas Provincias Germanicas commigrasse; nam cum Venedis sine dubio huc etiam Prussi Veteres, (sive illos ab Alanis, sive à Finnis, sive ab Herulis derives) sunt ingressi, ut hoc evidenter probari potest ex lingua Werulorum in Meklen-

Meklenburgensi Ducatu. Quod si enim Orationem Dominicam ipsorum (ut illam tradit Wolffgangus Lazius *lib. XII. de Migr. gent. pag. 628.*) conferas cum oratione Dominica, quam nos, lingua veteri Prussica expressam, dedimus, in Originibus Prussicis *n. V.* sponte fateberis, Werulos illos cum veteribus Prussis unam habuisse originem.

XII. Quid nomina illa *Pomeranorum, Cassubianorum, Wilzorum* (qui & *Lutitii* & *Welatabi* dicebantur) significent, jam paucis inquirere lubet. Circa nomen Pomeranorum Joannes Micrælius, nescio qua de causa Slavicas gentes aversatus, multa comminiscitur, ut illud à Germanico derivare possit. Dicit enim, Pomeranos eodem modo, ut *Dithmarsos, Stormarsos, Wismarsos, Colmarsos* appellari. Marser sunt incolæ alicujus Regionis eines Mohres oder Landes. Inde Itaque Pomeranos eosdem esse vult atque accolas arborum, quasi dicas, Bohmmarser. Producit etiam aliam adhuc conjecturam. Scilicet probabile esse dicit, Pomeran. ab antiquis Svevis dictos fuisse Pohmarew, quasi dicas, Beym oder Peim Meere, ex quo Vendos deinde fecisse suum *Pomorska*, i. e. Pomerania, & *Pomorski* adjectivum. Ita hac de re differit Micrælius *lib. II. Chron. Pomer.*

mer. & lib. VI. Chron. Pomer. n. 3. p. 380. Sed antiquum hoc fuisse gentis nomen à Suevis impositum, nemini fortasse persuadebitur, cum apud Veteres, qui has oras descripserunt, nullum hujus nominis occurrat vestigium. Et quomodo probare potuit Micrælius, apud quenquam, etiam sequioris ævi Scriptorem, occurrere nomen *Bomarsorum* vel *Pomarorum*. Nomen quidem *Pomerii* occurrit apud Guntherum *in Ligurino lib. IV. circa princ. pag. 364.* sed hoc propter metrum factum est; quamvis & Franc. Irenicus illo sit usus *lib. XII. Germ. Exegeseos pag. 220. b. in Lit. P.* Sed de Bomarsis, quantum mihi constat, nihil reperitur. Rectius igitur hoc nomen exponunt alii, qui dicunt esse illud originis Slavonicæ & significare *maritimos* populos sive *maris accolas*. POMORZANIE, ait Dlugossus, *dicuntur eo, quod maris septentrionalis oram maritimam incolebant, à quibus terra Pomeraniæ est denominata.* Tom. I. Annal. Polon. *lib. I. pag. 44.* Idem habet Matth. à Michovia *lib. I. Chron. Polon. cap. II. pag. 8.* ut & Cranzius, Chytræus, Carion & alii plurimi Nec dissentit Paul. Frideborn. Chronici Stetinensis Scriptor, qui *lib. I. Chron. Stetin. p. 8.* Pomeranos dictos esse vult, quia habitarunt prope mare

mare (nechſt am Meer.) Idem habet Dan. Cramerus *lib. I. Chron. Pomer. Eccl. cap. IX. pag. 11.* Præterea quod hic maxime notabile eſſe exiſtimo, jam Sec. XII. poſt Ch. N. Poloni illud nomen non aliter intellexerunt. Nam Vincentius Kadlubko propterea Pomeraniam non raro ſimpliciter vocat MARITIMAM, ut *lib. II. ep. XXIX. p. 222. lib. III. ep. V. p. 261. Ep. XV. p. 292. lib. IV. cap. II. p. 394.* Boleslaum etiam *Crivouſtum* appellat invictiſſimum Polonorum & *Maritimorum* monarcham. *lib. III. ep. V. pag. 260.* Pomeranos etiam ſimpliciter appellat *Maritimos*, quæ proprie ex Slavonico hujus Provinciæ nomine translata ſunt. Sed objicit Micrælius, ex Polonis audiviſſe ſe, particulam *po* non eſſe idem, quod Germanicum bey/ ſed bey eſſe Polonis *u*, adeoque bey dem Meer dicendum eſſe *u morza*, non vero *po morza*. Verum hæc ex ignoratione Linguæ Polonicæ fluunt. Et licet concederetur, *po* non ſignificare idem, quod bey/ nihil tamen communi ſententiæ decederet, cum notum ſit, aliquando vocem aliud extra compoſitionem, aliud in compoſitione ſignificare. Ita ſi quis quæreret, utrum particula *in* ſignificet idem, quod *non*, negganda eſſet quæſtio, etiamſi in compoſitione

ſitione maximè vim negandi habeat, ut in vocibus, *innocens*, *inconſtans*, &c. Sic etiam particula *po*, licet extra compoſitionem nihil aliud ſignificaret, quam auff/ ut vult Micrælius (quod tamen Poloni aliter norunt) in compoſitione tamen idem poſſet ſignificare, quod bey/ ut certè ſignificat in ſequentibus vocibus *Poziemny*, qui propè terram eſt, unde *fraga*, quæ ad terram naſcuntur, appellari ſolent *Poziemki*. Item *Pokatny*, quod idem eſt, ac ille, qui in angulo latet. Similiter *Polabianie* (Polabiani Slavica ad Albim) dicuntur accolæ fluminis *Labe*, i. e. *Albis*. Non ſecus *Porusſos* vel contractè *Pruſſos* dictos eſſe exiſtimat, Cluverus quam quod fuerint accolæ *Ruſſorum*, ut alibi oſtenſum eſt. CASSUBIORUM nomen etiam Slavonum eſſe, multi docent. *Kaſzubianie*, ait Dugloſſ. *à plicatione rugarum in veſtimentis, quibus primum veſtiri conſueverunt. Huba enim in Polonico ſive Slavonico dicitur Ruga. Kaſz autem dicitur plica in modo imperativo* lib. I. fol. 44. Eadem habet Matth. a Michovia *lib. I. Chron. Pol. cap. II. pag. 8. Tom. II. in Corp. Hiſt. Polon.* Conſentiunt his Carion *l. IV. Chron. non long. à pr.* Micræl. *lib. VI. pr.* Ad extremum WILCI, qui & LUTICI, ſive

etiam VELATABI dicti sunt, nomen à fortitudine sortiti esse referuntur, ut supra Helmodum audivimus testantem; qua ratione autem illud à fortitudine derivari possit, non ab re quispiam dubitaverit. Hoc quidem certum est, quod Slavis *Wilk* idem sit, quod *lupus*, & in numero Plurali *Wilci*, idem quod *lupi*. Inde igitur possent derivari, ac si essent *lupinâ rapacitate*, vel etiam *robore* præditi; sed obstat Veterum Scriptorum auctoritas, qui à Francis eos fuisse *Wilzos* appellatos affirmant: à Slavis verò *Welatabos*. Sic enim Eginhardus, qui Sec. IX. floruit, loquitur: *His motibus ita compositis, Sclavis, qui nostrâ consuetudine Wilzi, propriè verò, hoc est suâ linguâ Welatabi dicuntur, illatum est bellum.* In Vita Caroli M. cap. XII. pag. 45. Gemina hic habet Conradus à Lichtenau, Abbas Urspergensis *in Chron. ubi de Carolo M. agit pag. 176. Edit. Argentorat. An. 1537.* Derivare igitur possumus vocem illam *Welatabi* à Salvonico *Wiele*, i. e. *multum*. Ita ut *Welatabi* dicantur iidem, qui *Wielodzielni* i. e. *Magnifici*, & qui maximas res gesserunt. Forsan etiam Franci hoc nomen *Wilci*, quod sciebant esse Slavonicum, his populis per contemptum imposuerunt, quod Slavi aversabantur, *Welatabos* sese appellantes. Unde *Lutitiorum* nomen derivetur, vix poterit à quoquam determinari.

XIII. A Slavis igitur *Pomeraniæ* nomen Provinciæ huic impositum esse, ex dictis, ut puto, manifestum erit. Sed & illud dubio non caret, quo tempore illud nomen huic Provinciæ fuerit impositum. Non fuisse nomen illud à primo Slavorum in has oras ingressu usitatum, suspicatur Vir quidam Clarissimus in Dissertat. *De Originibus Pomeranicis*. Sed quoniam quædam in ipsius verbis desideramus, placet ipsa verba Viri Clarissimi audire: *De Carolo vingico*, ait, *ævo omnis posteritas in manibus habet Chronica, Annales, Diplomata, in quibus nihil est invenire de vocabulo Pomeranorum. Occurrunt Abotriti, Sorabi, Hevelli, Wilzi, cumque his Smeldingi & Linoves seu Linones. A Franc. Pith. ad Ann. 808. & Scriptor Vitæ Caroli M. pag. 271. Surbi. ib. p. 255. sed de Pomeranis nihil scio, quod occurrat. Neque est, cur aliter existimem, de seculo, quod proximum est scil. X. nisi tamen omnis cura, qua in hoc excutiendo usus sim,*

me fallit; fulcitque ſententiam hanc, quod Pomeraniæ inſignior portio Slavonia usque ad Penem fl. dicta ſit. Alb. Stad. ad An. 971. idem ad An. 984. Winulos memorat, quorum primos vocat Pomeranos ſuâ ætate Helmoldus lib. I. c. 11. Nec multo poſt Slaves ſubjicit Stadenſis: altum verò ibi ſilentium eſt de Pomeranis. Et poſtquam nonnulla de Origine nominis Polonici ſubjeciſſet, addit: *An verò non attinet hæc declarari magis, qui non dubitemus amplius, ſub tempus Henrici IV. Imperatoris iuvaluiſſe hoc nomen & Sec. XII. uſu magis tritum ad poſteros dimanaſſe.* Hæc ille. Hic primò dicimus, non ſatis firmiter concludi, nomen Pomeraniæ nondum Sec. IX. & X. fuiſſe exortum, quia à Germanicis Scriptoribus ejus nulla fit mentio. Nam ex ſuperioribus jam conſtat, Pomeraniam illis Seculis tantum dictam fuiſſe illam Pomeraniæ hodiernæ partem, quæ eſt inter Viadrum & Viſtulam: illos verò, qui occidentalem partem hodiernæ Pomeraniæ incolebant, aliis fuiſſe inſignitos nominibus. Conſtat etiam ex eorum temporum hiſtoria, Pomeranos ſpeci-

ſpeciatim ita dictos non fuiſſe ab Impp. Romanis bello unquam petitos. *Wilzi* quidem ſive *Welatabi*, ſub quibus *Chizzini*, *Circipani*, *Redarii* atque *Tolenzii* comprehenduntur, à Carolo M. ut & aliis Imperatoribus fuiſſe ſubjugati perhibentur: Vid. Eginhardus *in Vita Caroli M. cap. XII.* Witechindus Monachus Corbejenſis *lib. I. de Reb. geſt. Saxon. mult. ſupr. med. fol. 16.* Annales Francorum Fuldenſes *Tom. I. apud Marqv. Freher. An. 1600. Francof. ad An. 789.* Regino Prumienſ. *l. II. Chr. ad An. 789. p. 31.* Guntherus *in Ligurino lib. IV. circa princ.* Abbas Stad. *p. 83.* Abbas Vrſperg. *in Car. M. pag. 176.* Et alii. Sed quod Carolus M. aut ſucceſſores ejus Oderâ transmiſſo ad Pomeranos ſubigendos progreſſi ſint, non facilè apud authores antiquos invenias. Cum igitur illis temporibus Pomerani Germanis neque beneficio neque injuriâ fuerint cogniti, facilè eos præterire potuerunt. Primus Imperatorum, cui aliquid negotii cum Pomeranis interceſſit, videtur fuiſſe *Otto* III. circa fin. Sec. X. qui cum *Boleslaum* I. Chrobri Regem Polon. in viſeret, Gneſnenſi Archiepiſcopo dicitur Reinbertum Sanctæ Cholbergenſis Eccleſiæ Epiſcopum ſubjeciſſe. Dithmar. Mersburg.

burg. *lib. IV. Chron. p. 83. Edit. Helmstad. Joach. Maderi.* Sed quoniam de bellis, quæ *Boleslaus* & ipsius filius *Misico*, sive ut vulgò dicitur, *Mieczislaus*, cum *Pomeranis* gesserunt, nullam facit mentionem, itidem non est mirum, quod nomen Pomeraniæ apud ipsum non occurrat. Eodem autem Sec. XI. M. Adamus Bremensis, dum de gentibus Slavicis sibi scribere proposuit, maximè Pomeranos etiam inter gentes Slavicas numerat, quem etiam, ut & in aliis, sequitur Helmoldus, ut supra vidimus. Itaque si Adamus Bremensis, Sec. XI. & Helmoldus Sec. XII. Pomeranorum mentionem faciunt, cur igitur laudatæ dissertationis *Auctor* miratur, apud Albertum Stadensem, qui demum Sex. XIII. vixit, altum esse de Pomeranis silentium? Quamvis neque hoc satis accuratam Viri Clarissimi curam ostendat. Nam Albertus Stadensis *loc. cit.* nihil peculiare de his gentibus, quæ inter Oderam & Vistulam habitabant, recenset, propterea sufficiebat ipsi, hos populos omnes generali Winulorum titulo insignire. Aliàs verò, quando de harum gentium conversione agit, non dissimulat nomen Pomeranorum. *Vid. ad an. 1128. f. 155. a. 155. a. Editionis Reineri Reineccii Helmstad. An. 1587.*

XIV. Porrò neque hoc approbari potest, quod Vir. Clariss. dicit, *Pomeraniæ*, insigniorem portionem, usque ad Penem fluvium illis temporibus (Seculo videlicet post. Chr. Nat. IX. X. XI. & XII. de quibus temporibus ibi loquitur) dictam fuisse *Slavaniam*. Nam Pomerania circa illa tempora fuit à reliquis Slavanicis Provinciis, ut à *Wilzis*, aliisque, distincta: post hæc verò demum accessit Pomeraniæ. Soliciti quidem sunt hac de re Scriptores Pomeranici, ut nobis persvadeant. circa initium Sec. XII. Pomeraniæ fines fuisse usque ad *Gustroviam* urbem Mechelburgensem extensos. Sic enim Paulus Fridebom *Svantiborum* Ducem Pomeraniæ, à quò vulgò stirps Ducum Pomeraniæ deducitur, à Vistula usque ad Varnam fluvium sine recognitione superioris, regnasse scribit. *lib. I. Chron. Stetin. pag. 8.* Dan. Cramerus *Wartislaum I.* Svantibori filium Pomeraniæ usque ad urbem Mechelburgensem Gustroviam præfuisse tradit *lib. I. Hist. Eccl. cap. XI. pag. 18. seq.* Micrælius verò videns, nullum hæc in antiquitate habere fundamentum, disertis verbis fatetur, non posse se certum

tempus determinare, quando Provinciæ Pomeranicæ coaluerint, (excepto Principatu Rugiæ & Güzkoviæ Comitatu, ubi certum tempus indicari potest, quô Pomeraniæ accesserint) existimare tamen se scribit, sub *Wartislao* I. id factum esse. *lib. II. Chron. Pom. num. 65. p. 224.* Nos existimamus demum *Wartislai* I. filios *Boguslaum I.* & *Casimirum I.* Wilzorum sive Lutitiorum provinciis jugum imposuisse. Nam *Henricus* Obotritarum sive Mechlenburgensis Princeps, qui eodem tempore cum Wartislao I. Duce Pomeranorum vixit, dicitur adhuc præfuisse ipsis Pomeranis. Sic enim eâ de re loquitur Helmoldus, qui post tempora Wartislai I. Pom. Ducis Chronicon suum scripsit, nempe An. 1140. *Servierunt*, ait ille, *Romanorum populi Henrico sub tributo, quemadmodum Wagiri, Polabi, Obotriti, Kyzini, Circipani, Luticii, Pomerani, & universæ Slavorum Nationes, quæ sunt inter Albiam & mare Balticum & longissimo tractu protenditur usque ad terram Polonorum.* lib. I. Chron. Slav. cap. XXXVI. (XXXVII.) Post Helmoldi igitur tempora *Boguslaus* I. Dux Pom cùm Mechelburgenses Principes inter se de suc

de successione decertarent, præsertim cum *Pribislao* Nicloti filio suppetias tulisset, eumque in Ducatum Mechlenburgensem restituisset, videtur sibi Wilzos subjecisse, quamvis varia & post hæc tempora ob has provincias gesta sint bella inter Principes Mechelburgenses, Rugianos & Pomeranicos, ut ex Helmoldo, & ipso Micrælio apparet. Errare autem mihi videtur Æneas Sylvius, qui etiam *Rostochium* atque *Wismariam* Pomeraniæ accenset. *In Statu Europæ sub Friderico III. Imp. cap. XXIII. pag. 68. Tom. II. Script. Germ. à Marqv. Frehero editorum;* cujus vestigia legit etiam Franc. Irenicus *lib. XII. Germanicæ Exegeseos fol. 220. b. in Lit. P.* Et hæc sufficiant de Slavis.

XV. Tandem, ut ad tertiam periodum SAXONICAM accedamus, lubet inquirere, quando metamorphosis illa contigerit, ut Pomerani, qui antea fuerunt Slavicæ sive Venedicæ gentes, Germanorum habitum, linguam, mores assumserint. Nimirum cum Sec. XII. *Boguslaus I.* & *Casimirus I.* Vartislai filii & Svantibori nepotes, Duces Pomeraniæ, ex una parte ab *Henrico Leone* Duce Saxonum & Bavarorum, ex alterâ verò à Rege Daniæ *Valdemaro*, cuisuppetias ferebat

rebat *Jaromarus* Princeps Rugiæ, premerentur, solicitante Friderico I. Barbarossa Imperatore, facti sunt An. 1181. Duces S. R. Imperii. *Fridericus Barbarossa*, ait Saxo Grammaticus, *Boguslaum & Casimirum datis solenniter aquilis Slaviæ Ducis appellat.* lib. XV. Hist. Dan. pag. 371. *Edit. Hafnienſ. à Stephano Stephanio procurato.* Alb. Cranz. *lib. VI. Wandal. cap. XIV.* Conf. Micræl. *lib. II. n. 86.* Ex eo tempore tantum Duces Pomeraniæ occidentalis in Slavos conceperunt odium, ut habitu in Germanicum mutato, è Pomerania Slavos eliminare constituerint. Ea propter è *Saxonia & Brunſvicenſi* Ducatu ingentem multitudinem hominum evocarunt, quibus, magnis immunitatibus conceſſis, agros colere, commercia tractare, novasq; urbes condere permiserunt. Quin etiam latâ lege Slavos ab omnibus publicis muniis & dignitatibus arcendos voluerunt. Ea occasione Slavi verſo pedetentim ſolo, translatisque coloniis ad extimos usque Pomeranorum commigrarunt, uti refert Joan Isacius Pontanus *lib. VI. Rer. Dan. ad an. 1188. pag. 280.* Addit Paulus Friedborn, quod Germani, cum partim nova Pomeraniæ & Rugiæ loca inſedissent, partim Slavis ſe hinc atque inde immiſcuiſſent,

ſent, Veteres colonos intra LX. vel LXX. annos planè oppreſſerint. Legis autem à Ducibus latæ, de Slavis ab omnibus dignitatibus excludendis, non meminit, ſed Germanos hanc legem inter ſe conſtituiſſe docet. *lib. I. Chron. Stetin. p. 6.* Conf. Micræl. *lib. III. Part. I. num. 6. pag. 309.* Longiùs tamen uſum Slavicæ lingvæ in Pomerania extendit Joan. Iſacius Pontanus, nempe usque ad Sec. XV. ad an. 1404. Dum autem hæc gererentur in Pomerania Occidentali, Pomerania interim Orientalis ſuos retinuit mores, & lingua. Quid quod Principes illius, averſati Principum Occidentalis Pomeraniæ facta, Poloniam reſpicere cœperunt, donec tandem tota illorum Provincia ſub imperium conceſſerit Polonorum.

XVI. Hactenus generatim Populorum Pomeranicorum inquiſivimus Origines, jam ulterius pedem promovemus, ſpeciatim originem *Principum, Nobilium, Urbium*, & denique *Chriſtianiſmi* in Pomerania, inveſtigaturi. Ordiemur jam à PRINCIPIBUS Pomeraniæ, Antiquiſſimis temporibus, cum *Vandali Svevique* has obtinerent oras, utrum accolæ maris Baltici habuerint Reges, ſive Principes ſuos, qui jure monarchico ſuis

præ-

præesſent, dubitari poteſt. Nam Julius Cæſar de Germanorum populis generatim ſcribit: *In pace Germanis nullum communem eſſe magiſtratum, ſed principes Regionum atque pagorum inter ſuos ius dicere controverſiasque minuere.* l. VI. de Bell. Gall. ante med. Verùm Corn. Tacitus, cui res Germanicæ fuerunt penitius cognitæ, Reges Germanis tribuit: *Reges*, inquit, *ex nobilitate: Duces ex virtute ſumunt. Nec Regibus infinita aut libera poteſtas: & Duces exemplo potius, quam imperio, ſi prompti, ſi conſpicui, ſi ante aciem agant, admiratione præſunt.* cap. 7. de Morib. Germ. *Svevis* datum fuiſſe à Druſo Regem nomine Vannium, docet nos Tacitus *lib. XII. Annal. cap. XXIX.* quod tamen de noſtris Pomeranicis Svevis intelligendum non eſt, cum Druſus in has oras non penetrarit. At verò *lib. de morib. Germ. cap. XLIII.* diſertis verbis teſtatur Tacitus, harum regionum incolas paruiſſe ſuis Regibus. Sic enim ait, *Trans Lygios Gothones regnantur paulò jam addictius, quam cæteræ Germanorum nationes; nondum tamen ſupra libertatem. Protinus deinde ab Oceano Rugii & Lemovii, omniumque harum gentium inſigne, rotunda ſcuta, breves gladii, & erga Reges obſequium.* De Gothis eadem ſcribit Jornandes *lib. de Reb. Geticis cap. IV.* Ex quibus firmiter concludere poſſumus, *Vandalicas* has gentes habuiſſe Reges, quorum tamen valde limitata fuit poteſtas. Julii Cæſaris autem verba de quibusdam tantum populis Germanicis intelligenda erunt. Et hæc de prima periodo.

XVII. In ſecunda Periodo quæri poteſt, an à primo Slavorum in has oras ingreſſu, Pomerani Principes ſive Duces ſuos habuerint? Affirmant id Poloni, dum Pomeranos Regibus vel Ducibus Polonorum fuiſſe ſubjectos aſſerunt. Negat Joannes Micrælius, nixus teſtimoniis Dithmari Mersburgenſis & Helmoldi. Ille enim de *Lutitis* agens diſertis verbis dicit: *Illis Dominus ſpecialiter non præſidet ullus. Unanimi Conſilio ad placitum ſuimet neceſſaria diſcutientes, in rebus efficiendis omnes concordant.* lib. VI. Chron. p. 136. Hic verò, cum populos Slavorum enumeraſſet: *Rani*, inquit, *qui & Rugiani, gens fortiſſima Slavorum, qui ſoli habent Regem, extra quorum ſententiam nihil agi de publicis rebus fas eſt, adeò metuuntur propter familiaritatem Deorum vel potius Dæmonum.* lib. I. Chr. Slav. c. II. Nos noſtram ſententiam paucis aperiemus. Cum adhuc Slavi in Sarmatia degerent, non fuerunt ſubjecti Regibus, ſed

sed populari imperio administrabant Respubl. suas, teste Procopio *lib. III. de Bell. Goth. cap. VII. p. 542. Edit. Basil. in 8.* Migraturi verò in Germanorum Provincias, verisimile est, quod singuli populi Slavici, singulos sibi elegerint migrationis Duces, ut *Poloni* Lechum, *Bohemi* Zechum, & sic forsan alii alios. Occupati Germanorum Provinciis, cum Slavi neminem reperirent, qui ipsis resisteret, plerique ipsorum imperiorum populare reduxerunt, aut Optimatibus, ut Poloni, Rempubl. gubernandam commiserunt. Postea etiam simul ac bellum cum aliqua gente ipsis erat exortum, creabant sibi Deces belli, quorum tamen potestas finito bello finiebatur. Ex his Ducibus deinde quidam, rebus contra hostes ex voto gestis, populari favore hæreditarios adepti sunt Principatus, ut Obotritarum Dux Bilungus aliique. Jam quod speciatim ad *Pomeranos* hodiernos, quorum Origines inquirimus, attinet, inter illos *Wilzi* sive *Lutitii*, qui in Pomerania Occidentali habitabant; à primo ingressu usque ad Sec. XI. quo Chronicon suum scripsit Dithmarus, non habuerunt Principes hæreditarios, ut testem audivimus Dithmarum Mersburgensem, licet etiam suos aliquando habuerint belli Duces, ut fuit princeps ipsorum Wizan & alii. Reliqui Pomerani intra Vistulam & Viadrum habitantes, qui tum soli Pomeranorum nomine celebrabentur, à primo in has oras ingressu, itidem proprium non habuere Ducem: an verò Polonorum Ducibus tunc fuerint subjecti, incertum est, nec quenquam hoc determinare posse existimo, cum neque Polonis, neque Pomeranis ulla supersint Veterum rerum monimenta: alii etiam eorum, ut remotiorum rarò meminerint. Per illa verò tempora, quibus Dithmarus Chronicon suum scripsit, nempe Sec. XI. jam suos habuere Duces hereditarios, ut Micrælius vult, quamvis alii à *Svantiboro* demum, qui anno Chr. 1107. obiit, historiam Pomeranicam ordiantur. Hinc etiam patet, verba Helmodi (qui jam Sec. XII. circa an. 1140. adeoque post tempora Svantibori Chronicon Slavicum scripsit) paulò ante citata ita esse intelligenda, quod Rugii soli inter omnes Slavicas gentes tunc hodiernam Germaniam incolentes habuerint Reges (Hos enim populos tantum Slavorum nomine solent appellare illorum temporum Scriptores:) vel etiam, quod soli Rugii habuerint Regem, qui suis absolute præerat.

erat. Quamvis fatear & hic esse, quæ Helmoldo objici possint.

XVIII. Porrò dubium est, utrum illi Pomeraniæ Duces à Svantiboro descendentes, ex Veteri *Vandalorum & Gothorum:* an verò ex Slavorum genere fuerint oriundi? Ab antiquis *Vandalis* vel *Gothis* eos deducit Joan. Micræl. *lib. II. Chron. Pom. num. 207. seq.* hâc conjecturâ motus, quod antiqui in insignibus suis habuerint volantem draconem, ex quo Principes hi fecisse videntur volantem gryphem; magisque fulcire sententiam ipsius videtur illud, quod in insignibus Usedomensium pingitur gryps cum cauda piscis alicujus, quo gryps expressus dici posset. Et licet l. c. sententiam hanc in medio relinquere videatur, alibi tamen, nempe *lib. III. Part. I. num. I. pag. 304.* simpliciter asserit, eos ex antiquo Svevorum genere oriundos. Verùm, ut Micrælius ubique fert, animum à Slavis abalienatum ostendit, ita hic etiam eundem occultare non potest. Indecorum fortasse tantis Principibus fore existimat, si Slavis originem suam debere deprehenderentur. *Sed* quænam, quæso, prærogativa hæc est, potius à barbaris Germanorum, quam à Barbaris Slavorum populis derivari? Neutra gens caret suis virtutibus, neutra suis vitiis.

vitiis. Et si comparatio inter has gentes esset instituenda, fortasse Slavi Germanis veteribus virtute nunquam fuere secundi. *Humanitatem* certè & *hospitalitatem, morumque honestatem* apud Slavos deprædicat Helmoldus *lib. I. Chron. Slav. cap. II.* Vitia quoque varia Germanorum aversatos fuisse quondam Slavos, testantur veterum monumenta. Saxonum avaritiam ipsis fuisse exosam, notant Adam. Bremens. *lib. III. Hist. Eccl. c. XXV. pag. 98.* & Helmold. *lib. I. Chron. Slav. c. II.* Furta quoque Germanorum fuisse causam, quod non adeo facile Christo nomen dederint Slavi, agnoscit etiam Dan. Cramerus *lib. IV. Chron. Pomer. Eccl. pag. XXII.* Ex quibus patet, *glorioſum* hoc *Slavorum* nomen tantis Principibus non fuisse indignum. Conjectura Beati Micrælii nihil probat, sed magis pro nobis facit. Si enim Principes illi ex Gothico sanguine essent oriundi, retinuissent etiam illud signum draconis volantis: quoniam autem hoc mutarunt, indicio nobis hoc est, nihil illos cum Veteribus Gothis Svevisque voluisse habere commune. Deinde Duces antiqui Pomeraniæ Ducatum illum non obtinuerunt, à primo Slavorum in Pomeraniam ingressu. Micrælius enim

ipse illud propugnat, & quidem rectè, primis illis temporibus Slavicas gentes sine Regibus & Ducibus vixisse. Non est igitur verisimile, Slavos sibi Principes fuisse sumpturos ex antiquis Germanis ortos, cum sine dubio magna Slavonicæ gentis Nobilitas præstò esset. Pro nostra autem sententia, qui existimamus, Sereniss. illos Principes fuisse Slavicæ Originis, facit illud, quod linguâ Slavonicâ, habitu, moribusque Slavonicis fuerint usi, ut concedit Micrælius *lib. II. num. 57. p. 208.* quod etiam eò usque verum est, ut Duces Pomeraniæ Orientalis, Occidentalibus ad Germanicos mores transeuntibus, Slavicos mores & habitum pertinaciter retinuerint; illos autem ob mutationem illam maximo prosecuti sint odio, ut iterum testatur ipse Micræl. *lib. III. Chron.* Ex dictis igitur concludimus, Seren. Duces Pomeraniæ ex Slavis fuisse oriundos.

XIX. Verùm hic se iterum nobis in explicabiles offerunt difficultates, à quonam Duces illi sint constituti. Videlicet utrum à Pomeranis ipsis electi, an vero à Polonis gentibus his maritimis præfecti? Polonici Scriptores, quotquot typis exscripti sunt, omnes tradunt, Lescum III. Ducem Polon. Sec. XI. habuisse præter Popielum alios viginti filios illegitimos, inter quos Re-

Regnum Polonicum, Provinciasque ad illud pertinentes, in quibus & Pomerania fuit, divisa fuisse ferunt. Quamvis vero hos omnes Popielus tentaverit veneno è medio tollere, posteritatem tamen eorum in provinciis illis imperium continuasse. Vid. Vincent. Kadlubko *lib. I. Chron. Polon. epist. XVI. pag. 77. seq.* & Commentator ejusdem. Dlugossus, Cromerus, Neugebauerus & alii. Quamvis inter hos primi sibi non semper constent. Nam Dlugossus lib. II. Annal. fol. *151.* de Boleslao I. Rege Polon. loquens ait: *Principabantur tunc in illis (Pomeranis.) 20. Principum à Popiel extinctorum Nepotes, quos Boleslaus Rex de sanguine Regio sciens creatos & illos sibi consobrinos esse, innata tractavit munificentia & singulis liberalitatis suæ dona tribuens, nihil sibi de illorum Principatibus & Regionibus, præter feudalem obedientiam ac subjectionem, reservavit, rem non contemnendæ honestatis ponderisque existimans, si regnum suum Poloniæ & suam integritatem, resumeret & frequentiam tot Principum haberet feudalium subjectorum.* At sub Miecislao II. filio Boleslai Chrobri nulla Principum illorum mentione facta: *Excutere* inquit, *jugum & ab obedientia Regis Miecislai & Regni Poloniæ se solvere Pomerani, aliorumque defectionem & exemplum secuti tentaverunt. Principali enim Nobilitati, & quæ*

apud illos opibus, Prudentia & felicitate præstabat, fasces Reginius deferunt, eumque sibi in Principem creant & assumunt. ad An. 1032. lib. II. pag. 17. Sub Vladislao Hermanno in fin. Sec. XI. Pomeranos omnes Præfectos à duce Poloniæ impositos trucidasse refert. *lib. IV. ad an. 1091. pag. 288.* Deinde à Boleslao Crzywousto referunt Scriptores Polonici, datum esse Præfectum Pomeranis ex gente *Gryphorum*, à quo dicunt ortos esse Duces Pomeraniæ, qui adhuc Gryphem in insignibus suis habent. Porro Casimirus justus Dux Poloniæ, filius Boleslai Crzywousti natu minimus etiam alios Duces Pomeraniæ instituisse fertur. Sic enim de illo Vincentius Kadlubko: *Leszkoni*, ait, *Provincias paterno relictas testamento confirmat. Præsidi eorundem omnibus prædito virtutibus, Principi Sironi ejus curam committit: ejusdem Sironis Nepoti Samborio Gedanensi Marchia instituto, quendam quoque, cui nomen Boguslaus sive Bedoarius maritimis Ducem constituit.* lib. IV. Chron. Polon. cap. IV. pag. 458. Hunc autem Boguslaum, antea jam vocaverat *generum Miecislai Senis*, qui fuit frater Casimiri *lib. IV. cap. II. pag. 394.* Commentator Kadlubkonis, qui post tempora Vladislai Jagellonis vixit, ante Dlugossum tamen, *pag. 460.* dicit Casimirum constituisse Boguslaum Marchiæ in-

inferioris Ducem i. e. Pomeraniæ, quam Marchiam nominant inferiorem, ut alia dicta fuit Marchia Gedanensis. Ante tempora vero Casimiri Justi Gniewomirum quendam *Maritimæ Præsidem* à Boleslao Crivousto fuisse constitutum, refert Kadlubko *lib. III. Chron. Pol. epist. V. p. 261.* Plures contradictiones producit ipse Martin. Cromerus *lib. VI. de Orig. & Reb. gest. Polon. sub Casimiro Principe.* Hæc ex Polonicis Scriptoribus. Pomerani hæc omnia negant. Micrælius Pomeranos ipsos sibi creasse Principes refert. *lib. II. Chr. Pom. num. XXXI. pag. 172.* Ex his, quid sit credendum, vix apparet. Dlugosso certe fides haberi non potest, qui sibi aperta fronte contradicit. Sed quid de Kadlubkone dicam, vix reperio. Hic enim, licet multa fabuletur, de veteribus Poloniæ Ducibus, ut de Lesconis sive Lesci III. bellis cum Julio Cæsare gestis, de M. Crasso in Prussia à Parthis cæso, aliisque nugis; hic tamen ipsi fides non videtur esse deneganda, cum ea de Casimiro, & quod observatu dignum magis est, jussu hujus Casimiri, scribat, quæ ipse oculis suis vidit. Nec potuit fere tum mala fide agere, cum omnia hæc in recenti omnium memoria hærerent. Quicquid tamen ejus rei sit, relatio hæc Kadlubkonis, si simpliciter, prout verba se habent,

intelligatur nullo modo tolerari poteſt. Poſtquam enim Pomerani ad fidem Chriſtianam fuerunt converſi, innotuerunt ſtatim exteris, apud quos etiam illorum crebra eo tempore fit mentio. Inde etiam à Svantiboro, qui initio Sec. XII. vixit, non interrupta ſerie Duces Pomeraniæ à Scriptoribus numerantur. Hujus Svantiborī filius, aut ex filio Vartislao Nepos, fuit Boguslaus ille, de quo Vincentium Kadlubkonem audivimus dicentem. Cum igitur hæc ex Helmoldo, Arnoldo Lubecenſi, aliisque, maxime ex monumentis Olivenſibus deduci poſſint, fides certe Kadlubkonis periclitatur. Martinus Cromerus inter Hiſtoriæ Polonicæ conditores facile Princeps agnoſcit quidem perplexos hic eſſe Scriptores Polonicos; putat tamen illa conciliari poſſe eo fere modo, ſi dicamus, Pomeraniam occidentalem jam ante ſuos habuiſſe Duces. Caſimirum vero in Ducatu Stolpenſi & diſtrictu Gedanenſi alios inſtituiſſe. Vid. Crom. *lib. VI. de Ort. & Reb. geſt. Polon. pag. 507. ſeq.* Forſan etiam dici poſſet, *conſtituere* apud Kadlubkonem idem eſſe, quod *confirmare*, cum notum ſit, illos Principes Svantiborum ejusque filios Wartislaum, Boguslaum, Ratiborum & Svantipolcum fuiſſe Polonorum Ducibus aliquo modo obnoxios, ut fatentur Cramerus & Micrælius. Sed nobis non ſumimus tantas componere lites. Dolemus potius, ſtirpem tantorum Principum An. Chr 1637. in Boguslao XVI. extinctam. In eo tamen nobis favit fortuna, quod ex hac ſtirpe per lineam maternam oriundum, *Sereniſſimum atque Celſiſſimum Dominum, Dominum* ERNESTVM BOGVSLAVM S.R.I. *Principem Croji & Arſchotti Ducem*, &c. &c. &c. adhuc nobis liceat venerari.

XX. His ita expeditis progredimur ad NOBILITATEM Pomeranicam, de qua tamen pauca. Certum eſt, fuiſſe primis illis Vandalorum temporibus multas Nobilium familias, ex quibus Reges etiam eligi ſolebant, non tantum cœteros Germanos, ſed etiam apud Pomeranos. Sic enim Tacitus: *Reges ex nobilitate, Duces ex Virtute ſumunt.* lib. de M. G. cap. VII. Et cap. XI. *De minoribus*, inquit, *rebus principes conſultant, de majoribus omnes, ita tamen, ut ea quoque, quorum penes plebem arbitrium eſt, apud Principes pertractentur.* (rectius prætractentur) Item cap. XII. *Eliguntur*, ait, *in iisdem Conciliis & Principes, qui jura per pagos vicosque reddunt. Centeni ſingulis ex plebe comites,*

mites, consilium simul & auctoritas adsunt. Itaque si Comites creabantur ex plebe, principibus in jure dicundo adjungendi, utique Principes fuere nobiliori loco nati. Vid. Conring. *Exercit. de Civib. Imp. num. XV. seqq.* His præsuppositis, quæritur, utrum adhuc hodie ex illa Nobilitate quædam familiæ supersint? Joannes Micrælius existimat, omnes illos, qui jura Castri habent dicuntur (die Schloßgesessene) aliosque nobiles habent subinfeudatos sive subvasallos, inter quos etiam quidam officia hæreditaria gerunt, ex antiqua Nobilitate Svevica, Vandalica & Gothica esse oriundos. Ejusmodi sunt ZWERINII Culinæ præfecti hæreditarii. MOLZANII Marschalli hæreditarii in Ducatu Stetinensi. FLEMMINGII hæreditarii Marschalci Ducatus Pomeraniæ. BUGENHAGII Marschalli hæreditarii in Principatu Rugiæ & Barth, quorum Subvvasalli sunt die Hagenowen/ die Ewerde. EIKSTEDII Camerarii hæreditarii, qui habent suos Subvasallos in Marchia Brandeburgica, quæ dicitur media, etliche von den Pfülen und Köterizen. WVSSOVII Pocillatores hæreditarii. BORKII, quorum Subvasalli sunt die Usbecken/ Lockstetен/ Meseriche/ Droßdowen/ Preußen/ Melline zu Riesekow/

sekow/ Prechel/ Knuten/ Zastrawen/ Kettler. WEDELII, quorum Subvasalli sunt die Sager/ Lenzen/ Vogte. DEVITII, quorum Subfeudarii sunt die Prechel/ Hanowen/ Weger/ Süringe und Klempzowen. OSTII & *Blucherii*, quorum Subvasalli die Borentine. MANTEVFELII, quorum Subvasalli sunt die Friesen. KAMMELII Marschalli hæredit. in Episcopatu Caminensi Subvasallos habent die Flattawen. ZOEZENOVII habent die Redeln Subvasallos. RAMMINII, AVSTINII, NEVKIRCHII, SCHVLENBVRGII. Hos inquam omnes Micrælius putat ex vetusta Nobilitate Vandalica & Gothica oriundos *lib. III. Chron. Pom. num. 35. & lib. VI. num. 43.* Hæc vero illa ratione nixus asserit, quod nusquam allegentur ut advenæ. Verum, nisi hæc certioribus stabiliantur fundamentis, quis non videt, meras has esse conjecturas? Non enim verisimile est, Venedos sive Slavos, cum has oras essent ingressi, hic reperisse tot tamque potentes familias Veterum Germanorum, cum tot bellis, totque migrationibus in Italiam, Galliam, Hispaniam, ut & in Africam institutis, dubio procul fuerint penitus exhaustæ. Et licet illas invenissent, quis crederet, tantam Slavi-

ci populi Nobilitatem, quæq; tot Scriptoribus, imo ipsi etiam Micrælio celebratur, antiquis illis Vandalorum reliquiis fuisse cessuram? Veritati ergo magis consonum est, si asseramus à Sec. VII. in Pomerania non nisi Slavonicas floruisse familias. Ex quarum una fuit ille *Gniewomirus*, qui in urbe sua Vielun se contra Boleslaum III. Ducem Poloniæ defendit, cui postea Boleslaus urbem reddidit, Præsidemq; eum Pomeraniæ constituit. Vincent. Kadlubko *lib. III. cp. V. p. 261. & ep. VII. pag. 269.* Deinde vero, cum Boguslaus I. & Casimirus I. Duces Pomeraniæ facti essent Principes Imperii Germanici, Nobilitas Germanica ex variis Provinciis huc confluens efflorescere & Slavonica opprimi cœpit. Qui vero ex Slavonis abjuratis Slavonicis moribus se suis Principibus conformabant, eos verisimile est, licet Slavi fuerint, ad majores dignitates evectos, aut saltem pari cum cæteris Germanis dignitate fuisse habitos. Rectius igitur alii Pomeranorum Scriptores notant, circa An. Chr. 1179. demum præcipuas ex Saxonia & Brunsvicensi Ducatu huc commigrasse familias, vel ut ipse Micrælius fateri cogitur *lib. VI. n. 42.* Denominantur etiam quædam familiæ, quæ Sec. XII. huc commigrarunt, ut *Blankenburgii, Ramelii, Hornii, Plati, Lankii, Munchhusii, Winterfeldii*, Micræl. *lib. VI. num. 42. pag. 448.* Paul. Fridebornius addit plures, ut die von der Leine/ von der Heine. *lib. I. Chron. Stetin. p. 6.* Reliquas nobilium Pomeraniæ familias aliis peritioribus enumerandas relinquo, in quod studium invigilare dicitur Alb. Elzovius, cujus *Speculum Nobilitatis Pomeranæ & Principatus Rugiæ* expectamus.

XXI. Progredimur jam ad URBES Pomeranorum Veterum. Extitisse quasdam urbes jam Julii Cæsaris tempore probare Micrælius annititur. Præsertim vero id de JULINO, quod hodiè *Wollinum* appellatur, probat, quod Julium Cæsarem auctorem sui nominis nuncupet; non quidem eo modo, acsi Julius Cæsar hanc Urbem à se conditam à suo quoque nomine denominasset; sed fortasse, quia tempore Octavii Augusti Domitius cum aliquot navibus ad insulam Wollinensem appulit, ibique in honorem Julii Cæsaris columnam, ut itineris sui terminum erexit; ad quam deinde populi confluxu facto urbs condita, *Julinum* à columna dicta est: aut etiam, quid Vandalici quidam Principes apud Julium Cæsarem stipendia merentes, postea domum reversi, in honorem Julii

Julii Cæsaris urbem illam condiderunt. Aut denique, quia Vandali Veteres cum Romanis bella gerentes, virtute Julii Cæsaris, licet sui hostis, capti, in illius honorem urbem hanc exstruxerunt. Ut suspicatur Micrælius *lib. I. Chron. num. 70. p. 105. seqq.* Probabilis hæc sententia posset reddi ex eo, quod Julienses *Julium* vel *Julii hastam* coluerunt, ut refert Auctor Anonymus Vitæ S. Ottonis. Ab eodem Julio Cæsare WOLGASTUM urbem exstructam esse, ideoque apud urbaniores suo tempore vocatam fuisse *Juliam Augustam*, refert Helmoldus *lib. I. Chr. Slav. cap. XXXVIII. (XXXIX.)* SUNDAM etiam, quæ Postea dicta est *Stralesundia*, conditam fuisse centum annis post Christum Nat. à *Sunone* Francorum Rege filio Richimeri Regis, tradit Trithemius *lib. de Orig. Franc. p. 7.* citante Micrælio *lib. I. n. 72. p. 109.* Adjungi his possunt Fabulæ Vincentii Kadlubkonis, qui Lesconem III. Regem Polon. cum Julio Cæsare bella gessisse, eundemque superasse refert, tandem *Juliam* Julii Cæsaris sororem in uxorem duxisse, à qua *Julinum* conditum est. *lib. I. Chr. Polon. ep. XVI. p. 78. & 80.* quamvis id de *Julino* intelligat, quod postea *Lublinum* appellatum est. Lublinum autem

autem est oppidum in eadem Insula Wollinensi, quod Joannes Nauclerus appellat *Lubin*, Micrælius vero *Lebbin*, in Tabul. Geogr. *Lublini* ejusdem fit mentio & apud Auctorem Anonymum à Valerio Jaschio editum. Porrò Micrælius etiam tempore Vandalorum fuisse conditas refert urbes sequentes, *Barth, Chollenbergam, Lebenburgum, Freyenwaldiam, Damgartum, Grypswaldiam, Greyffenbergam, Greiffenbagam* & alias. Idque generatim probat ex eo, quod tempore Slavorum jam ubique ab Auctoribus citantur: A Slavis autem conditæ esse non possunt, quia Germanicis insignitæ sunt nominibus. De *Anklamo* civitate idem probat, quod Veterum *Anklorum* sive *Anglorum* nomen referat. Verum vel ex antè dictis constat, hæc incerta, pleraque etiam falsa esse. Nam primum dictum est num. I. tempore Strabonis has oras Romanis planè fuisse incognitas, quomodo igitur à Julio Cæsare, vel Augusto potuerunt hic urbes exstrui? Deinde idem Strabo disertis verbis testatur, nullas suo tempore in Germania fuisse urbes. Hæc enim sunt ejus verba: *Maxima est Svevorum Natio: Nam & à Rheno ad Albim usque pertingit*

& trans Albim habitant pars eorum, ut Hermunduri & Longobardi, atque nunc quidem hi fugâ factâ omninò in ulteriorem regionem se conjecerunt. Certè omnium est, qui istis in locis degunt, facilis & expedita soli mutatio ob tenuitatem victus, & quod neque colunt agros neque fructus recondunt: sed in casis habitant, structura in unum diem constantibus, cibus eis à pecore plurimus, ut & Nomadibus, quorum etiam imitatione rebus suis in currus impositis facilè cum pecore suo abeunt. quo visum fuerit. lib. VII. Geogr. pag. 290. seq. Imò cum jam septentrionalia hæc loca Romanis innotuissent, idem tamen de Germanis universè refert Cornelius Tacitus: *Nullas*, ait, *Germanorum populis urbes habitari satis notum est: ne pati quidem inter se junctas sedes. Colunt discreti & diversi, ut fons, ut campus, ut nemus placuit.* lib. de Morib. Germ. c. XVI. Fuerunt quidem postea multis in locis pagi conditi, quos etiam urbes nominavit Ptolemæus, qui post Tacitum sub Antonio Imp. suam scripsit

psit Geographiam. Recenset autem Ptolemæus in his locis, *Laciburgvm, Bunitium, Viritium, Virunum, Rugium.* RVGIVM, quod fuerit in Pomerania situm, jam supra probavimus. VIRITIVM hodiernum *Piriz* esse quidam contendunt. LACIBURGUM & BUNITIUM ad Ducatum Mechelburgensem referuntur. VIRINUM situm fuit in Marchia Verana. Quod verò hæ non fuerint urbes muris cinctæ, sed tantum vici, probatur non solum ex illorum temporum simplicitate, sed etiam ex Herodiano, qui Sec. III. vixit. Hic enim lib. VII. Historiæ, cum dixisset: *vicos omnes incendendos diripiendosque militibus concessit*, addit: *Namque oppida eorum* (τὰς πόλεις αὐτῶν) *atque ædificia omnia ignis depascitur.* Conf. Herman. Conringius *in Disp. de Urbib. German. num. XXI. seqq.* Ex eo verò, quod temporibus Slavorum dictæ urbes passim memorantur, non sequitur, illas à Slavis non esse conditas, sed à Vandalis. Nam à Sec. *VI.* usque ad *IX.* pauciſſima de Slavis apud Veteres Historicos leguntur, quo temporis spacio multa potuerunt condidisse castella, quibus se, ut advenæ, novique harum regionum incolæ, tutari possent contra finitimorum incur-

cursiones. Neque tamen illud præfractè negaverim, fuisse Vandalorum temporibus quosdam vicos, qui successu temporis à Slavis sive Venedis in loca Vandalorum succedentibus muris cincti sunt, retentis antiquis Vandalicis nominibus. Non erunt igitur hæc absurda, à Slavis conditas esse urbes, nomina tamen esse Germanica: quamvis de quibusdam meritò dubitari possit, an sint Originis Germanicæ, ut posteà videbimus.

XXII. A Slavis multas urbes esse conditas in Pomerania, non est, quod dubitemus. *Julinum* celeberrimum olim emporium (hodiè dicitur Wollinum) quando sit conditum, dici non potest. Neque ex nomine illud colligitur, utrum Germanis, an verò Slavis originem suam debeat. Prima ejus mentio fit Slavicis temporibus, idque post tempora Caroli M. Vid. Conring. *in Disp. de Urbib. Germ. num XXIX.* Hujus Julini laudes videantur apud Adamum Bremensem *lib. II. cap. XII. p. 50* Chytræum *in Præfat. metropoleos.* Steph. Stephanium *in Not. ad lib. X. Hist. Dan. Saxonis Grammatici pag. 197. seq.* Dan. Cromer. lib. I. *Chron. Pom. Eccl. cap. XXI. pag. 32. segq.* *Demmini* frequentissimè fit mentio jam tem-

tempore Caroli M. ut ex Adamo Bremensi & Helmoldo apparet. *Camminum* quoque tempore Ottonis Bambergensis Episcopi jam fuit sedes Principis. Quando vero, & à quibus urbes hæ conditæ sint, certum tempus vix determinabitur. *Stetinum*, quod à Slavis sit instauratum, tradit Paulus Fridborn. *lib. I. Chron. Stetin. p. 24.* Vid. & Micræl. *lib. VI. Chron. Pom. p. 519. seqq.* Hi tamen Scriptores non probant, ante Slavos hanc urbem extitisse. Præterea Fridbornius, Micrælius & Cromerus asserunt, urbem hanc apud Helmoldum nominari Stitinum, apud quem tamen nihil tale deprehendere potui. *Belgard.* & *Stargard* à Slavis esse conditas, vel ipsa nomina testantur. *Starigrod* enim Slavis est *vetus castrum, sive vetus arx.* Alb. Cranzius interpretatur magnam, nobilem & *antiquam* civitatem *lib. III. Wandal. cap. IV. Bialygrod* vero idem est, quod *castrum album.* Unde etiamnum Polonis dicuntur *Sady Grodzkie* i. e. *Judicia Castrensia*, Germani dicerent, die Schloß oder Burggerichte. Quod autem *Starigrod* veterem arcem significet, cognoscimus etiam ex alia urbe Slavorum in Wagria, Holsatiæ provincia, quæ itidem Slavis Starigrod, à Germanis vero Aldenburg dicebatur antiquitus. Per

Bialygrod (quod deinde Germani corrurperunt in Belgard) Veteres Slavos intellexisse Album castrum, cognoscimus ex Vincentio Kadlubkone, qui *Belgardenses* aliquoties appellat *Albenses*. Nam de Boleslao III. Crivousto verba faciens: *Peramplissimis*, inquit, *Pomeranorum municipiis, his adactis, illis ultro sese dedentibus, Albenses resistere contendunt, quos urbi famosissimæ, quæ est Pomeraniæ, centrum inclusos obsidione cingit, & obsessis duo scuta intentans unum album, rubrum alterum, utrumlibet, inquit? At illi album, quia hoc pacis in se blanditur candorem, illud terribile cruoris minatur aspergine. Civibus ille sane. Si ergo Albam vultis esse Albam, deditione candidetur. &c.* lib. III. *ep. III. pr. p. 252.* Conf. Cromer. *lib. I. Chron. cap. XXVII. pag. 47.* Hæc igitur, cum adeo clara sint, miror, Beat. Micrælium eo fuisse studio partium abductum, ut illa negaret, quod tamen eum feciſſe videmus *in Præfat. ad lib. II. Chron.* ubi omnibus modis laborat, ut hæc nomina ex Germanico deducat. *Colbergam* antiquitus dictam fuisse *Colobregam* quidam volunt, inter quos etiam est Vinc. Kadlubko *lib. III. ep. III. p. 254.* Micrælius pro suo in Germanos affectu eam ab antiquis Germanis deducit, quod ex Germanico nomine, Berg intelligi possit con

tendit, probatque ex Dithmaro Mersburgensi, qui jam Sec. XI. post Chr. Nat. eam appellat *Salsam Cholbergiensem* lib. VII. *p. 228.* & sanctam *Cholbergiensem* Ecclesiam *lib. II. p. 84.* Quod in medio relinquimus. Quamvis respondere possemus, Dithmarum, ut Germanum, potuisse facile nomen Slavonicum in Germanicum, quod illi vicinum est, detorquere. Ad *Stolpam* quod attinet, illa antiquitus Slavonico vocabulo dicta est *Slup*, quod columnam significat. Idcirco Ipse B. Joan. Micrælius antiqui Privilegii An. 1252. scripti, producit exemplum, ubi subscripserunt more antiquo Polonico Comes Ceslaus, Tribunus Slupensis, Comes Laurentius Subdapifer Slupensis, Comes Pomortius Subdapifer Slupensis. Micræl. *lib. VI. p. 587.* Ex quibus patet, Slavonicam hanc esse urbem. *Usedomii* urbis jam Helmoldus meminit, sed sub nomine *Uznæ*, ubi dicit, institutum fuisse Episcopatum. An per errorem hæc scripserit, non liquet. *lib. II. Chron. Slav. cap. IV. p. 222.* Sed præter has urbes fuerunt & aliæ Slavorum tempore, quæ tamen destructæ semel non sunt iterum instauratæ. In his *Wineta* fuit ad ostium Oderæ, qua se exonerat in mare Balthicum. Fuisse hæc dicitur *maxima omnium*,

quas Europa claudit, civitatum, ut inter alia ejus præconia refert Helmoldus, qui etiam urbem hanc à quodam Danorum Rege deſtructam teſtatur *lib. I. Chron. Slav. cap. II.* Aquis eam obrutam & adhuc ſub aquis conſpici, memorat Micræl. *lib. II. n. 15. p. 143.* In inſula Rugia *Arcona & Carentium* deſtructæ ſunt à Danis circa med. Sec. XII. Vid. Cramer. *lib. I. cap. XLVI. & ſeqq.* Micræl. *lib. II. n. 82. & n. 17.* Perierunt & aliæ urbes Slavorum temporibus, ut *Rethre* apud Lutitios, ubi poſtea *Loyz* ad Panim. *Groſwynum* etiam ad Panim fl. non procul ab Anclamo ſitum erat, cujus crebra fit mentio Sec. XII. *Dodona* inter Inam & Regam. *Zazina* inter Perſante & Bra. *Mircho* ad fontes Lebe fluvii. *Lepzki* ad oſtia Lebe. Micræl. *lib. II. num. 17. p. 146.*

XXIII. Cum Principes Pomeraniæ Imperio Germanico ſe ſubjeciſſent, multosque ex Saxonia aliisque Regionibus Germanicis evocaſſent, multæ ab advenis illis conditæ ſunt urbes, aliæ etiam ſunt ab iis inſtauratæ & exornatæ. Numerantur vero inter illas Golnaw/Anklam/Ukermünde/Peukuhn/Freyenwalde/Regenwalde/Damm/Grimmen/teſte Paulo Fridebornio *lib. I. Chron. Stetin. pag. 6.* Addit adhuc plures Joannes Iſacius Pontanus,

tanus, nempe *Urehedam.* itemque in extremis Pomeranis *Slothoviam, Colvizium, Coslinum*, aliasque *lib. VI. Rer. Dan. ad an. 1188. pag. 280.* Nec quievere inter hæc Rugiani Principes, ſed & ipſi Saxones variis Privilegiis & immunitatibus allicere non deſtiterunt, qui etiam circa an. 1208. in inſula Rugia urbem Bergen condiderunt. Paul. Fridborn. *lib. I. Chron. Stetin. p. 6.* Micræl. *lib. III. Part. I. n. 7. p. 310.* Sequenti anno *Stralſundia* urbs ab iisdem Saxonibus, ſub auſpiciis Jaromari Principis Rugiæ, exſtructa eſt. Licet vero Micrælio Stralſundia à Sunnone filio Richimeri Regis Francorum centum annis poſt Chr. Nat. condita eſſe videatur, quod tradidit etiam Trithemius à Micrælio citatus, illud tamen nobis non fit veriſimile, cum deſtituatur ſententia hæc Veterum auctoritate. Noſtram autem ſententiam probamus ex Alberto Cranzio, cujus verba hic adducemus: *Anno poſt Chr. Nat. MCCIX. Waldemarus Daniæ Rex miniſterio Jarimari Principis Rugianorum fundavit urbem nunc præcipuam Straleſundenſem: quæ nunc in cæteris urbibus Wandalicis non minima floret opibus, civibus plena, ædificiis exornata, quæ, unde nomen ſortita*

tita sit, paulisper intendamus. Danicæ linguæ vocabulum Sund insinuat, ejus authorem fuisse Danum, aut Danis parentem: talis incunctanter tum fuit rerum status. Vocant autem Dani angustam maris faucem Sund. Nam cum Dania sit tota insularis præter Jutiam & Scaniam, quæ sunt peninsulæ, multas esse fauces maris faciunt insulæ sibi objacentes. Inde Orsund, Gronsund, & ejus generis. Eundem in modum hæc urbs, quam scribimus, objacens Rugiæ Wandalorum insulæ Stralsund est vocitata, quod proxima insula Strela diceretur. Hæc ille *lib. VII. Wandaliæ cap. V. pag. 151. seq.* Perfecta vero est urbis structura An. Chr. 1230. unde versus:

Annis ducentis (200) ter denis (30) mille retentis
Fit Stralsundensis urbs est cui nomen ab undis.

Conf. & Cramer. *lib. I. cap. XXXIIX.* Sec. XIII. citca An. 1222. conditæ sunt duæ urbes in Pomerania, *Greiffenhaga & Gripswaldia.* Quarum prior, videlicet *Greiffenberga* circa An. 1262. à Barnimo *I.* Principe muris cincta est. Micræl. *lib. VI. p. 567.* Priores etiam illas duas urbes tantum dicto tempore refectas esse, vult Micræl. *lib. III. part. 1. num. 11. p. 312.* quibus assensum præbere non abnuerem, si modo sententiam suam ex antiquis monumentis stabiliviſſet. *Stolpam* certe fateor fuisse, antequam circa An. 1310. à Waldemaro *II.* & Joanne *IV.* muniretur, ut ex Num. superiori patet. Conf. Micræl. *lib. VI. Chron. Pom. p. 585. Neostetinum* Anno 1309. conditum est à Wartislao, in finibus Pomeraniæ. Micræl. *lib. VI. p. 615.* Sed hæc sufficiant de Urbibus.

XXIV. Ad extremum etiam originem CHRISTIANISMI apud Pomeranos paucis investigabimus. Non agemus vero hic de *Hertha* (die Erde) Dea, (quam coluere septem populi maritimi, teste Tacito) aliisque Diis Vandalorum, Gothorumque, de quibus videri possunt. Phil. Cluv. *lib. I. Germ. Antiq. cap. XXII.* & Elias Schedius *in Synt. De Diis Germanorum.* Neq; hic multis agemus de cultu, *Radegasto* aliisque Diis apud Slavos in his terris iustituto. De quo videri potest Helmoldus *lib. I. Chron. Slav. cap. LI. (LII) & in hunc locum quæ annotavit Henricus*

ricus Bangertus. Id nobis jam suffecerit, si initia religionis Christianæ apud has gentes rudi penicillo adumbraverimus. Quanquam Sec. IX. tempore Caroli M. etiam gentes in occidentali Pomerania habitantes fuerunt subactæ, non leguntur tamen omnes ad fidem Christianam fuisse conversæ. Et licet Imperator Hamburgensem Ecclesiam Slavorum metropolim constituerit, religio tamen in hoc tractu maritimo non fuit propagata, nisi apud *Wagrios* in Holsatia & *Obotritos* in Mechlenburgensi Ducatu, Vid. Eginhardus *in Vita Caroli M. cap. XII.* Adamus Bremensis *lib. I. Hist. Eccl. cap. XII. seq.* Eodem Sec. IX. sub Ludov. Pio Imp. *Rugis* prædicarunt Evangelium *Monachi Corbejenses* à Ludovico I. instituti, teste Adamo Bremensi *lib. I. Hist. Eccl. cap. XV. p. 17.* Quamvis postea statim ad Paganismum defecerint, electo sibi in Deum Sventi Vito i. e. Sancto Vito, quem Patronum antè habuerant, cum essent Christiani. Quâ de re sic loquitur Helmoldus: *Tenuis fama commemorat, Ludovicum Caroli filium, olim terram Rugianorum obtulisse Sancto Vito in Corbegia, eò, quod ipse fundator extiterit Cœnobii illius. Inde egressi prædicatores gentem Rugianorum sive Ranorum ad fidem convertisse feruntur, illicque oratorium fundasse in honorem Viti Martyris, cujus venerationi Provincia consignata est. Postmodum verò, ubi Rani, qui & Rugiani, mutatis rebus, à luce veritatis aberrarunt, factus est error pejor priore. Nam S. Vitum, quem nos servum Dei confitemur. Rani pro Deo colere cœperunt, fingentes ei simulacrum maximum, & servierunt creaturæ potius, quam creatori. Adeò autem hæc superstitio apud Ranos invaluit, ut Zvantovith Deus terræ Rugianorum inter omnia Numina Slavorum primatum obtinuerit.* lib. II. Chron. Slav. *cap. XII. p. 235* Conf. lib. I. *cap. VI. & cap. LII. (LXX.)* Posthæc Sec. X. Otto I. Magnus erexit Archiepiscopatum Magdeburgensem, cui subjecit populos Slavicos à se devictos ex parte Australi usque ad Panim fluvium. Suffraganei ejus Archiepiscopi fuerunt sequentes Episcopi: Mersburgensis & Ciciensis ad Salam, Misnensis ad Albim, Brandeb. & Havelburgensis in hodierna Marchia Brande-

burgica. Adam Bremenſ. *lib. II. cap. VII.* (59.) *pag.* 47. Conf. Helmold. *lib. I. Chron. Slav. cap. IX. fin.* Per eundem tamen Ottonem videntur *Chizzini* & *Circipani* ultra Panim ad Chriſtianiſmum converſi, & Archiepiſcopo Hamburgenſi ſubjecta eſſe usque ad fluvium Panim, adeò, ut Sec. X. omnibus populis Pomeranicis à parte occidentali Oderæ fluminis, ubi tum habitabant *Wilzi* ſive *Lutici*, lux Evangelii illuxerit. Permanſerunt etiam hi populi in fide Chriſtiana tempore Ottonum, ut diſertis verbis teſtatur Adam. Bremenſ. *lib. II.* cap. *XXXI.* (84.) *p.* 63. ubi ait: *Omnes igitur Slavi, qui inter Albim & Oderam habitant per annos LXX. & amplius Chriſtianitatem coluerunt, omni videlicet tempore Ottonum.* Hæc ille. Sed poſt tempora Ottonum à Chriſtianis plus juſto preſſi, ab Imperio defecerunt, ducibus Mizzedrog & Miſtivoi, uti cap. præcedente refert Albertus *pag.* 62. Poſt primam converſionem à Carolo M. & ſecundam ab Ottone *I.* factam, tertia converſio illorum Slavorum numeratur facta à Godeſchalco Principe initio Sec. *XI.* inter quos Slavos ex noſtris etiam *Chizzini* & *Circipani*, (defecerant enim antè,) converſi eſſe feruntur, eoque zelo id peregit Dux

ille, ut *ſui Ordinis oblitus frequenter in Eccleſia ſermonem exhortationis ad populum fecerit, ea quæ myſticè, ab Epiſcopis & Presbyteris dicebantur, Slavonicis verbis cupiens reddere planiora*, ait Adamus Bremenſis *lib. III. Hiſt. Eccl. cap. XXII. pag.* 96. Interea temporis etiam in Pomerania Orientali Chriſtianam religionem, annitentibus Poloniæ Ducibus, fuiſſe propagatam, Eccleſiasque conſtitutas, docemur à Dithmaro Mersburgenſi Epiſcopo qui diſertis verbis teſtatur, Cholbergæ fuiſſe Epiſcopum inſtitutum, qui & ſuffraganeus ſubjectus fuit Archiepiſcopo Gneſnenſi ab Ottone *III.* Imp. *lib. IV. Chron. pag.* 64. Sed neque Occidentales (qui Germanis citeriores, nobis autem ſunt ulteriores) neque orientales (qui nobis ſunt citeriores & Germanis ulteriores) conſtantes in fide perſtiterunt. Fluctuavit igitur Chriſtianæ Religionis in Pomerania ſtatus usque ad Sec. *XII.* nempe ad *Henrici V.* Imp. & *Boleslai III.* cognomento Crivouſti Ducis Polon. ut & *Heinrici Leonis* Ducis Saxoniæ, *Ottonisque* Bambergenſis Epiſcopi, tempora.

XXV. Cui ex modò memoratis Principibus ſecundùm Deum laus converſæ Pomeraniæ debeatur, variæ ſunt Scriptorum, pro vario in ſuos Principes ſtu-

ſtudio, ſententiæ. Alii Henricum Leonem & Ottonem Epiſcopum hîc memorant, ut Gabriel Buceliuns *Part. I. Germ. ad an. 1123. pag. 82.* Conf. Paul. Friedborn. *lib. I. Chron. Stetin. p. 5.* Alii autem, cum quibus & nos facimus, converſionem Pomeranorum adſcribimus Boleslao III. Crivouſto, Duci Pol. qui S. Ottonem ad hoc ſanctum opus evocavit, utpote jam antea in Polonia educatum & linguæ Slavonicæ peritiſſimum, ut referunt Scriptores Pomeranici. Vid. Dan. Cromer. *lib. I. Chron. Pomer. cap. III. & IV.* Cum enim Boleslaus hic jam antea tentaſſet, Pomeranos convertere per Bernhardum Monachum, qui Pomeraniam ingreſſus, ſummi Dei miniſtrum ſeſe appellavit, cumque tum Pomerani ex vili habitu divini miniſtri, Dei ipſius potentiam metientes, converſionem abnuerent, Boleslaus Ottonem virum magnæ exiſtimationis & auctoritatis ad eos convertendos evocavit, ne convertentis vilitate offenderentur. Dan. Crom. *lib. I. Chron. cap. XI. p. 18. ſeq.* Factum id eſt Anno à reparata Salute 1124. ſecundum verſum:

Anno milleno centeno bis duodeno
Otto piuſphanis ſit Apoſtolus in Pomeranis.

S. Otto Pomeraniam ingreſſus convertiſſe dicitur Wartislaum Ducem Pomeraniæ.

raniæ. Sic enim hac de re Helmoldus: *Otto Bavebergenſis*, inquit, *Epiſcopus, qui invitante pariter & adjuvante Boleslao Polonorum Duce, Deo placitam adiit peregrinationem ad gentem Slavorum, qui dicuntur Pomerani, & habitant inter Oderam & Poloniam. Prædicavitque Barbaris verbum Dei cooperante & ſermonem confirmante ſequentibus ſignis; omnemque gentem illam cum Principe eorum Wercislao convertit ad Dominum.* Lib. I. Chr. Slav. cap. XL. Et alibi, nempe Lib. II. cap. IV. *Wenceslaum per manus S. Ottonis Bavebergenſis Epiſcopi converſum eſſe*, ſcribit. Gemina habet Albertus Stadenſis ad an. 1118. cujus verba ſunt: *In illis diebus claruit vir inſignis ſanctitate Otto Epiſcopus, qui invitante pariter & adjuvante Bolislao Polonorum Duce, adiit peregrinationem ad gentem Slavorum, qui dicuntur Pomerani, prædicavitque Barbaris verbum fidei, omnemque gentem illam cum Principe eorum Wercislao convertit ad Dominum.* pag. 155.

Con-

Consentit his Alb. Cranzius *lib. III. Wandal. cap. XXIIX. pag. 71. & lib. VII. Wandal. cap. XVII. p. 157.* Præsertim *lib. V. Wandal. cap. XXXVI.* ubi rudimenta fidei Christianæ Wartislaum accepisse ab Ottone Bambergensi refert. His tamen non obstantibus, Pomeranici Scriptores Wartislaum Principem jam ante adventum Ottonis, sacris Christianis fuisse initiatum in Germania, referunt, idque probant ex Vita Ottonis Bambergensis Anonymi cujusdam Scriptoris. cujus verba hac de re producemus. *Ipse*, ait auctor ille, *Princeps Wartislaus in pueritia sua captivus erat in Teutonicas regiones abductus, atque in oppido Mersburgensi Baptismi gratiam consecutus.* apud Dan. Cramer. *lib. I. Chron. Pom. Eccl. cap. XII.* Conf. Micræl. *lib. II. Chron. n. 69. pag. 230.* Alius Anonymus Vitæ Ottonis Bambergensis Scriptor hæc habet verba: *Per Bohemiam* (Otto) *Deo Duce, in Poloniam pervenit: moxque, tribus Presbyteris in cooperarios assumptis, Pomeraniam adit. Et verò Christiernus terræ illius Princeps, qui jam Christianus erat, honorificè processit obviam, &c.* apud Laurentium Surium *Tom. IV. ad 2. Julii pag. 54.* Conciliatio horum cum prioribus forsan

san elici poterit ex sequentibus verbis modo laudati Auctoris: ubi pag. 55. *Effecit*, inquit, *præterea B. Otto vir Apostolicus, ut Dux Verceslaus viginti quatuor concubinis aut pellicibus suis propudiatis solam legitimam conjugem retineret.* Vita S. Ottonis, quam contractam & puriori latinitate donatum edidit Valerius Jaschius, de adventu Ottonis sic habet: *Dux Pomeranorum cum quingentis viris obvius Episcopo factus fidem Christianam, quam hactenus clam habuerat, laudavit publicè.* Postea refert, Wartislaum suasu Ottonis pluribus uxoribus repudiatis, unam tantum retinuisse. Fortasse ergo Princeps hic in Germania fonte Baptismatis fuit ablutus, postea verò in Pomeraniam rediens in Gentilismum relapsus est, retinuitque concubinas suas usque ad adventum S. Ottonis, à quo plenè fuit conversus.

XXVI. Urbes, quæ in prima hac Ottonis in Pomeraniam expeditione, Christo nomen dederunt, Joannes Nauclerus numerat sequentes: Piriz, Stetin, Wullin, Gamen s. Caminum, Colberg, Belgrado, Lubin, Greich (Garditia, vocatur Auctori Vitæ Ottonis Apostoli Pomeranorum à Valerio Jaschio edito) *Volum. II. Generat. XXXVIII. circa med.*

pag.

pag. 745. Addit modò citatus Vitæ Ottonianæ Scriptor & Dodonam. Tunc Stetinenſium Deus *Triglav.* i. e. triceps fuit everſus, caput verò ejus monſtroſum ab Ottone Romam fuit miſſum. *Vid. Vita Ottonis à Valerio Jaſchio edita.* Idem dicendum eſt de Wolgaſtenſium Diis *Heroweit* & *Baroweit*, ut & de Obotritarum Deo *Ridegaſt*, quem Ethnici tunc refecerant. Jam enim tempore Ottonis Magni idolum Ridegaſt cum urbe Rethre, quæ tunc fuit idololatriæ ſedes, everſum eſt. Vid. Henr. Bangert. *in Notis ad lib. I. Helmoldi cap. LII. (LIII.) pag. 127.* & ex antiqnis Witechindus *lib. III. de reb. geſt. Sax. circa fin. pag. 46. & 49* Eodem etiam tempore Mizlaus Comes in Guzkovv baptizatus eſt. Cramer. *lib. I. cap. XXXIII. pag. 55.* Ne verò Pomerani rurſus in Paganiſmum relabarentur, inſtitutus eſt Epiſcopatus JULINENSIS ab Ottone Bambergenſi, primusque Epiſcopus factus eſt Adalbertus Ottonis Comes & adjutor. Cramer. *lib. I. cap. XXXV.* Aſt Helmoldus Epiſcopatum illum, non Julinenſem, ſed VZNAM ſive VZNENSEM appellat. *lib. II. Chron. Slav. cap. IV. pag. 222.* Per Vznam autem Veteres intellexiſſe *Vſedominum*, putat Micræſius. Vnde

Vnde dicendum eſſet, hunc Epiſcopatum primò inſtitutum fuiſſe Uſedomii. An per errorem hæc Helmoldo excidetint, mihi non liquet. Quamvis exiſtimem, fidem ei, ut auctori συγχρόνῳ, non prorſus eſſe denegandam. His ita peractis Ottò Bambergam contendit, ibique triennio detentus, in Pomeraniam revertitur, multasque civitates ad Chriſtianam fidem pertrahit, ut *Vſedomiam*, *Wolgaſtum*, *Gotzgangiam* (Valerius Jaſchius hic *Guzkoviam* notari putat) alias verò jam antea converſas in fide confirmat. *Vid. Auctor Vitæ Ottonis à Valerio Jaſchio editus.* Poſt hæc, cum varia bella ex Dania Pomeraniæ imminerent, transtulit Pomeranicum Epiſcopatum Caſimirus I. Pomer. Princeps *Gaminum*, ut in locum tutiorem, idque factum eſt An. 1176. ſedente Conrado Epiſcopo. Cramer. *lib. I. cap. XXXVI. pag. 70.* Huic Epiſcopatui hodiè feliciter præſidet Illuſtriſſ. atque Celſiſſimus Princeps Dominus, Dominus ERNESTVS BOGVSLAVS, Dux Croji & Areſchotti &c. &c. RUGIANI, licet poſt Monachos Corbejenſes, eorum converſio ab Vnnone Archiepiſcopo Hamburgenſi tentata ſit, ſerius tamen Chriſtianiſmum ſuſceperunt. Videlicet vigeſi-

mo anno post abitum Ottonis è Pomerania, orto inter Rugios & Pomeranos bello, Ratiborus tutor Casimiri I. & Boguslai I. Ducum Pomeraniæ Rugiis ademit ditiones & urbes *Barth*, *Grimmen* & *Tribsees*, induxitque in eas religionem Christianam. Factum id est An. 1148. sub Conrado III. Cæsare. Posthæc An. 1166. Waldemarus I. Rex Daniæ intulit bellum Principibus Rugiæ, conviciis lacessitus, quo bello subacta est Rugia. Occupatâ enim urbe Carenz, idoloque Rugeviti, quod septiceps erat, eversо, ut & *Arconâ* ad deditionem coactâ, idoloque ejus quadricipiti confracto, Religio Christiana in insulam Rugiam introducta est per Bernonem, Svenonem & Absolonem Episcopos. Vid. Helmold. *lib. II. Chr. Slav. cap. XII. p. 234.* Dan. Cramer. *lib. I. Chron à cap. XLVI. usque ad finem libri.* Micræl. *lib. II. num. 82.* ubi talia plurima occurrunt, quæ hic exscribere vetat institutum nostrum. Sic igitur Pomerania tota Christianam religionem recepit. His peractis, restabat adhuc, ut ad amplificationem Ecclesiæ liberalium artium cura susciperetur. Quapropter Wartislaus IX. Dux Pomeraniæ suasu Doctoris Henrici Rubenovv, Consulis Grypswaldensis Academiam *Grypswaldiæ* An. 1456. instituit, & Rubenovium primum Rectorem Academiæ esse voluit. Confirmavit illam Academiam Calixtus III. Papa Rom. Vid. Dan. Cram. *lib. II. Chr. XLII. pag. 107. seqq.* Joan. Micræl. *lib. III. Chr. n. 81. p. 228.* Tandem etiam superiori Seculo *Pædagogium Stetinense* erectum est sub auspiciis Philippi & Barnimi Ducum Pomeraniæ An. 1541. qua de re vid. Dan. Cramer. *lib. III. Chron. Eccl. Pomer. cap. XXXVIII.*

DEO SIT LAUS, HONOR ET GLORIA.

INDEX
Rerum & Verborum.

A.

Abbathiæ conceduntur a Rege. pag. 410 412. Abbatiarum jura 415
Abbates debent esse nobiles 629. de Abbatibus constituendis controversia 404
Accisa 401. ejus administratio 349
Acclamationes in coronatione 767
Actorum terrestrium positio 168
Adalbertus marty in Prussia 574
Advocati 429
Advocatiæ in urbibus a Rege donantur 950. judicium Æstoniæ ibid. Æstoniam emunt 950
Æstonicæ nobilitatis libertas 4
Alani seu Vinuli cui succedere Albertus Marchicus Brandeb. dux Prussiæ 181. Albertus Fridericus dux Prussiæ ibid. moritur 182
Alexander Rex 90. ejus statuta ibid.
Angli an ex Pomerania oriundi 972. 976. an ex urbe Anclam deriventur ibid.
Appellatio admissibilis 836. modus appellandi ibid.
Archiepiscopus deponit Vicariatum 351 Gnesnensis non cedit Cardinali 489 est Canonicus natus Plocensis 488 Leopoliensis 493. Archiepiscopi crux ciger 486. Archiepiscopi officiales 487 habent privilegium monetæ cudendæ 488. horum sedes ibid. titulus quis ibid. Archiepiscoporum prærogativæ ibid. ad Erchiepiscopum Gnesnensem provocatio ibid.
Archiepiscopalis Marschalcus 486
Archiepiscopatus Gnesnensis quando institutus 454. Archiepiscopatus Leopoliensis 463. ejus auctoritas 486
Ariani sub dissidentium nomine non comprehenduntur 373. Arianos ejicit Johannes Casimirus ibid.

Armeni in Polonia 379
Articulus pactorum 372
Artilleriæ Magister 551. 900
Assessores judicii capturalis 296. *horum electio* 743. *jusjurandum* 297. 745 *assessores judicii terrestris* 745. 768
Aula Regis subest jurisdictioni Marschalci regni 447
Aulici debent esse Poloni, vel Lithvani 447
Aurigæ Latinæ Linguæ gnari 103
Auxilia Russorum 875. *Tartarorum auxilius quis primus usus fuerit* ibid.

B.

Babinensis Respublica ludicra 92
Barones Poloniæ qui dicti 599. seqq. *a quibus creati* ibid. *Baronum titulus an in Polonia tribuatur* 601. 605. *Baronibus, ob titulum repugnat Respublica* ibid. *titulum hunc Poloni ab exteris accipere cur recusent* 606. seqq.
Bela Rex Hungariæ a Polonis Pomeraniæ partem accipit 149
Bellum Poloniæ & Svediæ contra Moscum 192. *bellum Moscoviticum ultimum* 221. *Turcicum recrudescit* 232 *bella Livonica Polonos inter & Svedos* 193. *inter filios Wolodimiri* 198 *Lithvanorum cum Russis* 202. *Casimiri Regis adversus Lithvanos* 208 *Stephani Regis cum Moscis* 218. *Moscovitica* 952
Boguffa accersit Cruciferos contra Marchiones 173
Bohemiæ latitudo 29
Boleslaus unde Regis nomen acceperit 38. *ejus epitaphium* 39. *Boleslaus I.* 70 *subjicit sibi Silesiam* 117. *Pomeraniam* 148. 152. *Prussiam* 168. seq. *Boleslaus II. audax* 72. *interficit Stanislaum Episcopum Cracoviensem* 73 *monasterium ingreditur* ibid. *amittit Regis titulum* 40. *Russiam sibi vectigalem facit* 199. 200. *Boleslaus III. tertium Prussos subegit* 170 *Boleslaus Chrobri fuit Rex* 44. *Germanorum tributarius* 49. *audax tributarius* 52. *Boleslaus Criwoustius* 73. *Boleslaus pudicus* 67

Bona jure caducitatis ad se devoluta Rex aliis donat 439. 712. Regis hereditaria nunc sunt 445. terrestria qui possidere possint 640. seqq. fisci Regii distribuuntur 711. quarta pars redituum ex bonis Regiæ mensæ quibus datur 879

Brandeburgensis urbs 137. unde dicatur ibid.

Brandeburgicus Marchionatus institutus 139. Brandeburgici Marchiones in Pomeraniam accersuntur 173. Electores Prussia potiuntur 181

Breanus Gallorum Semnorum dux 137

Budowniczy 560

Bulanes qui 2

Burggrabii Cracovienses 563. 570. in urbibus Prusicis 579

Butovia traditur ducibus Pomeraniæ 158. de Butovia pacta qualia 159 redit ad Regem Poloniæ 160. traditur Electoribus Brandeburgicis ibid.

C.

Cædes nobilitatum mentientis non vindicatur 654

Calonum multitudo 870

Calviniani Polonici 370. decrescunt 373

Camerarii duo 744. 778. 576

Camenecia Podoliæ condita 207. a Turcis capta 230

Caminicam Turcæ occupant 109

Caminensis Episcopatus a Polonis non institutus 453. vide & Episcopatus.

Cancellarii in Lithvania 521. 523. non possunt esse Archiepiscopi vel Episcopi majores 517. eorum titulus 518 *constitutio 419. renunciatio 713. jusjurandum* 532

Candidati regni exteri & indigenæ 309 *post Henricum 310. post Stephanum* ibid. *Johannem Casimirum 311. Michaelem regem 312. non adsunt in loco Electionis* 314

Canonici debent esse nobiles 629. eorum numerus est certus 631. jura in Episcopatum Varmiensem 414. Culminensem 415

Capitaneus Ravensis 881. Samogitiæ 420. 504. 505

Capitanei limitanei 854. cum jurisdictione

ctione 568. sine jurisdictione ibid. in Prussia ubi 569. seqq. quid olim contulerint in mensam regiam 919 hospitia assignant 682. horum requisita 770. prærogativa 570
Capitatio Judæorum 398. Tartarorum 400. generalis 402. capitationem judiciam exigunt scholarchæ Judæorum 405
Cardinales in Polonia 492
Carini populi 970
Carolus Gustavus Polonis bellum infert 194
Caryones videntur esse Curones 934
Casimirus Germanis tributarius 51
Casimirus I. monachus 71. vincit Maslaum & recuperat Masoviam 225
Casimirus II. justus 74. ejus moderatio 75. Casimirus M. Germanos in Poloniam invitat 78. Russiam in formam provinciæ redegit 202. bella ejus contra Lithvanos 208. cur Rex plebeior. sit dictus 618. Johannes Casimirus Rex fuit Cardinalis 107 ejus bella ibid. cedit omne jus quod habuit in Silesiam 124. jus quod habuit in Russiam abdicat 199. ejus exsequiæ 337. Casimirus justus Russiam donat 201. Casimirus Igellenides 413 ex consensu Senatus indicit bellum 387
Causarum Patroni nobiles 636
Cassubiorum nomen an Slavonicum 999
Castellani, vicarii Palatinorum, a quo constituantur 469. Cracovienses cur primum locum occupent 503. eorum titulus 508. eorum ordo 502. Vilnenses & Trocenses cur Palatinis præcedant 504. Castellani majores 508 minores 510. unde hæc distinctio orta 512. minores olim fiebant nuncii ibid. majores a Palatinatibus, a districtibus minores vocantur ibid. minorum in senatu locus ibid. in conciliis nullum observatur discrimen 573. Castellanorum functiones 514. eorum tituli ibid. vocantur Domini 515
Castrorum desertores 868
Centuriones qui 567
Ceræ rubræ usus in obsignandis literis quibus concessus 642. seqq.

Cholbergenſis Epiſcopatus 454
Citatio per quem inſinuatur 766. *Citationes* 804. 830. *in Pruſſia* 767. *in judicium ſuccameraliale* 771
Cives in Polonia Kmetones dicuntur 245
Cmetones abſolutum agnoſcunt Dominium 621
Colbergenſis Epiſcopus 149
Collecta fumalis 401
Colloquium Thorunenſe 106. *colloquia generalia ubi inſtituenda* 384
Coma ſeptima ætatis anno tonſa 69
Commiſſio ad ſolvenda militibus ſtipendia 823. *commiſſionis requiſita* 780 *locus* 824. *judices* ibid.
Comites & magni Comites in Polonia 595. *aliunde venientes* ibid. *a ducibus Poloniæ creati* 596. *ab Imperatoribus Germaniæ creati* ibid. *a bonis quæ poſſident Comites vocantur* 598 ſeqq. *ex regnis aliis aſſumti* 599 *olim qui fuere* 603. *Comitis titulum qui dimiſere* 609
Comitia Polonica 664. *honor initium* 295. 783. *cauſa* 664. *comitia electionis* 294. *coronationis* 351. *comitia togata & paludata* 664. *ordinaria & extraordinaria* 665. *judicialia multiplicia* 810. *omnium conſenſu feruntur* 399. *bifariam dividuntur* ibid. *locus & tempus comitiorum indeterminata olim erant* 666. *certo alligata loco* 667. *comitiorum duratio* 670. *in quibus urbibus celebranda* 667. ſeqq. *comitiis certum tempus deſinitum* 669. *comitiorum extraordinariorum tempus* 670. *propoſitio* 709. *jus convocandi ordines ad comitia penes quem* 671. *comitia conventus particulares præceduut* 673. 701. ſeqq. *comitia vel unus nobilis turbare poteſt* 717. *comitialia conſilia* 733. *comitialium judiciorum ordo* 812. *decreta* 727. *hæc ruptis etiam comitiis rata ſunt, conſtitutiones non item* ibid. *comitiorum turbas ipſi Poloni deteſtantur* 732
Commendatores & advocati 948. *eorum ordo* 949
Competitores Regni poſt exceſſum Auguſti 310

Con-

Cancertationes de admittendis legatis 304
Confœderatio Polonica 282. confœderatio generalis 289
Conjugium Rex non contrahit inconsulto Senatu 440
Conradus Masoviæ dux 171. ejus pacta cum cruciferis ibid. huic duces Masoviæ Regesque Halicienses originem debent 226
Consilium Regis perpetuum 734. consilia post comitialia 733. consilia de coronationis die 328. consilia bellica 389 de judicio generali 784. non nisi electo Marschalco tractantur 698. consiliorum translatio ad Patres 720
Consessus in campo 295
Consiliarii ministri 949 duodecim uxorati 459
Constitutiones quomodo scribantur 723 impressæ ad conventus particulares mitti debent 282. publice prælegumtur 725. referuntur ad acta ibid. typis mandantur 726. ad constitutionum revisionem jurare debent deputati 382. protestationes contra constitutiones 730
Consules quales viri 653
Consultationes nunciorum in rota equestri 299. de pactis conventis 301. cum exteris Legatis per deputatos 208 consultationes nobilium 683
Contributio agraria 397. ducillaris ibid. contributiones Ducillorum 404
Controversia de constituendis Abbatibus 415
Conventus particulares 696 ubi habendi 280. electionis comitia præcedunt 293 ante bellum instituuntur 673. eorum loca 474. nuncii regii ad conventus mittuntur 689. senatores ad conventus particulares pertinent ibid. conventus Marschalci particulares 682. locus 685. conventus provinciarum generales 691. conventus majoris Poloniæ Colensis 692. minoris Corcinensis ibid. Lithuaniæ Slonimensis ibid. Prussiæ, Crudenti & Mariæburgi ibid. generalis Masoviæ 693. Podlachiæ ibid. Uvoliniæ ibid. Prussiæ 695. 701. 673. 696. Palatinatus

tus Pomeranici 696. post Comitiales 729
Conversio Poloniæ 666. Lithvaniæ 367
Convocatio generalis 285. convocationis initium fit a sacris ibid. propositio per quem fiat 288. 717
Coronatio Regis 333. peragitur Cracoviæ 335. Regis Michaelis 345. Reginæ Catholicæ 357. 359. coronationis Regis locus 338. Reginæ 358. ritus 341. coronam quis Regi imponat 339 assistentes in coronatione qui 340
Cosaci vide Kosaci.
Cracovia condita 304. Cracoviæ Germani rerum potiuntur 77. Cracoviam ad coronationem ordines confluunt 335
Cracovienſis Academia 380. Episcopus 496. Succamerarius curat salinas 563. Cracovienſis arcis procurator ibid. Cracovienſes bona terrestria possidere possunt 381
Cracus leges promulgat 642
Crosna cedit Marchionibus Brandeburgicis 124
Crosnenſis Ducatus fata 123
Cru-

Cruciferi Pomeraniæ partem accipiunt 156. Prussis sunt intolerabiles 178 pacem impetrant 179. jugum Polonicum excutere laborant 180. Prussiam sibi subjiciunt 172. arcem & urbem Gedanenſem occupant 174 a Marchionibus Brandeburgenſibus emunt Pomerelliam ibid. Michalovienſem tractum occupant 175. Lithvaniam infestant 176. Crucigerorum prætenſio in Pomeraniam prima 156 secunda ibid. tertia 157. Cruciferis confertur diploma a Friderico secundo 172. Samogitia traditur illis 176. cruciferos Conradus evocat in Prussiam 171. Cruciferos Bogussa accersit contra Marchiones 173. pacta Cruciferos inter & Jagellonem Regem 176. Wladislaum Jagellonidem 177. Cônradum 171. pacta a Cruciferis violata 179. Samogitæ a Cruciferis deficiunt 177
Crusvicienſis Episcopatus 496
Culmenſis Episcopatus 499
Curlandia 937. olim latius patebat 939
Curlandiæ nomen 937. primus Dux

953. secundus dux ibid. tertius ibid. quartus ibid. regimen hodiernum 956 consilia 957. judicia 958. judicia Ecclesiastica 959. civilia ibid. tributa & consultationes variæ ibid.
Curonia conversa 941. non est insula 938 Livonico ordini donatur à Lithvanis 946. Curoniæ Respublica 941. 954 Sueones Curoniam sibi subjiciunt 941. Curoniam qui primi ingressi 943 Curonia Sueorum jugum excutiunt 942
Curones idololatræ 939
Cursu equorum dux quæritur 35
Cujavienses Episcopatus 496
Czenichovienses Senatores 475

D.

Daniel Rex Russorum 201
Dannebergensis pugna cruentissima 177
Dantiscanum bellum 102
Decreta tribunalia 805. in Lithvania Russico sermone scripta 806. ex pluralitate sententiarum colliguntur 816
Demetrius Moscorum Dux à Lithvanis vincitur 208

Dena-

Denarius Petri 71
Deputati jurare debent 382. quomodo ad consilia bellica eligendi 791. ubi conveniunt 796. ex nunciis terrestribus eliguntur 814. jusjurandum præstant 822. deputatorum salarium 880 numerus eorum 792. requisita 794 formula jurandi quæ 796
Dignitates vocantes quis distribuat 711 Rex neque auget neque minuit 426 quo tempore conferantur 427. fratribus & filiis à Rege solo non conferuntur 428. quid hi promittere teneantur ad dignitates evecti ibid. in unum non multas cumulandas censent 429. consentiente Rege alteri vendere licet 430. Rex solus auferre non potest ibid. dignitates Ducum & Comitum &c. Rex conferre potest ordinibus consentientibus 431 in Prussia facilius ac in Polonia consequuntur 633. dignitates seculares 635. 417. Ecclesiasticæ qua de causa auferantur 431
Dignitariorum renunciatio per quem fiat 712

Docti Poloniæ superioris seculi 104
Donativum mercatorum 400
Drahimensis districtus 143
Dux Cosacorum 900. *Prætoriani militis* ibid. *dux belli unus solum eligitur* 864 *Ducis Veneti conditiones* 917. *duces exercituum* 550. 863. *Poloniæ ex sanguine Regio orti* 590. 606. *ex Magnis Lithvaniæ Ducibus* ibid. *ex aliis regnis* 591. *ab Imperatoribus Romanis creati* 593. 606. *duces belli quomodo eligantur* 864. *olim non erant perpetui* 898. *Duces limitanei militis* 900 *Ducum exercituum potestas* 863. *horum officia* 897. *consilia de belli ducum potentia* 898

E.

Elbinga Electori promittitur 184
Electio Regum Poloniæ quando invaluit 246. *est libera* 366. *quo modo peragatur* 322. *vino alio adhuc Rege prohibetur* ibid. *hujus prohibitionis quæ causa* 248. 270. *Electionis decretum* 326. *tempus* 292. *Comitia* 294 *locus vetus & hodiernus* ibid. *ad electionem omnium consensus requiritur* 321. *turbæ in electione ortæ* 325 *nobilium quisque in electione, habet suffragium* 315
Electivorum regnorum natura 363
Electori Brandeburgico supremum in Prussia dominium traditur 185. *Electores Regum Poloniæ qui* 315
Endivilus Dux Lithvaniæ 203
Ensifer Prussiæ generalis 557. *Ensiferorum ordo quando ortus* 943. 186 seq. *à quo institutus* 421. 187. *Ordinis Magister* 187
Episcopus Cracovienſis Dux est Severiæ 494. *hujus Diœcesis* 495. *titulus* 496 *Episcopus Cujavienſis* 46. *Crusvicienſis* 496. *Posnanienſis* 497. *Diœcesis ejus* ibid. *Vilnenſis* ibid. *Diœcesis illius* ibid. *Warmienſis* 498 *Luceorienſis* 499. *Samogitiæ* ibid. *Culmenſis* ibid. *Pomesanienſis* 499 *controversia ejus de titulo* ibid. *Kiovienſis* 500. *Czernichovienſis* ibid. *Wendenſis* ibid. *Livoniæ* ibid. *Episcopus Abbatias tenere non potest* ibid. *excipiuntur quidam* 501

Episcopi nobiles esse debent 629. *utrum latus Regis in Senatu defendunt* 493 *Episcopi Russici* 464. *Episcopi favent Lutheranis* 372. *primi in Polonia ex Italia* 412. *ad consilium Principis mox admissi* 458. *Consiliarii Principis quando facti* 460. *soli erant Regi à Consiliis* 458

Episcopatus Caminensis 453. *Cholbergensis. Posnanienſis* 456. *Wratislaviensis* ibid. *Culmensis* 457. *Plocensis Episcopatus* 498. *Luceorienſis* 462. *quando & à quo conditus* ibid. *Lubecensis* 139

Equites Aurati quando creantur 350 *Equitum Magistri* 901. *Equorum curſu Dux quæritur* 85

Eucharistiam ubi Rex ſumat 337

Exactores ſpiritualium 404

Exceptiones in Magiſtratibus conferendis 419

Exequiæ Regis 336. seq.

Exercitus luſtratur 861. *ex diverſis districtibus ad Palatinum contendit* 862. *luſtratur à Palatino* ibid. *exercituum Ducum poteſtas* ibid. 896. seq.

Exorbitantiæ 299. *exorbitantiarum materia* 300

Expeditio generalis 846. *quæ ad hanc pertineant* ibid. *expeditioni generali Rex ipſe intereſſe debet* 864 *in expeditione generali nobiles extra fines regni militare non tenentur* 866 *in hac quid deſideretur* 898. *peditatus in expeditione generali* 848 *in hac quanta hominum copia confletur* 456. *expeditionem generalem indicendi modus* 858

F.

Fabulæ de primis Poloniæ Ducibus 12. 26 *de Leſci tertii viginti filiis naturalibus* 28. *fabulæ de Libone refelluntur* 903

Familiæ in Polonia Lutheranæ 471 *Nobilium recenſentur* 662. seqq. *olim florentes jam extinctæ* 664

Ferreis ſoleis occreas muniendi mos 36

Feudum inconſultis ordinibus, nemini confert 440

Fines Poloniæ, Lithvaniæ, Livoniæ Pomeraniæ &c. vide in Polonia Lithvania &c.

Firlejus Comitis titulum accipere recusat 608
Fœdera Polonorum cum Germanico Imperatore 879
Forum mixtum 804
Fridericus Wilhelmus supremus Prussiæ dominus 184
Fumalis collecta 402

G.

Gamratus ex plebejis ad Episcopatum evectus 632
Gedanenſibus inſignia ſua corona exornare conceſſum 644
Gediminus Vilnam condidit, Gentem Ruſſicam ſibi ſubjecit 206
Generalis Poloniæ minoris 555. *majoris* 557
Gens & Familia quomodo differant 584 *gentes Polonicæ quæ* 585. *in familias diviſæ* ibid. *ſingulæ familias plures habent* 586. *harum variæ appellationes* ibid. *has ex qua lingua ſumant* ibid.
Georgius Fridericus Curator Principis 181. *Georgius Wilhelmus Dux Pruſſiæ* 183. *ejus ex jactu pomi divinatio* ibid.
Germania quando condita 980. *antiqua* 4. 981
Glinſcius Sigismundi I. tempore deſicit ad Moſcos 218
Gneſnenſis Archiepiſcopatus 454
Gnieucovienſis Palatinus 462
Gothardus I. Dux Curlandiæ 190
Gothi unde orti 984. ſeqq. *ubi habitarint* 968. *Pruſſiam incolunt* 3. *Venetos expellunt* 6. *in Pomerania habitant* 972
Gracus an fuerit Bohemus 34
Gratulationes præſenti Rege 329
Græci qui 940. *in Ruſſia duplices* 376
Gutones populi 970

H.

Habdankorum familia unde orta 587
Habitus Ordinum poſt Regis obitum 330
Hadiacenſia pacta 377
Hallicienſe regnum Colomanno traditur 201. *Hallicienſes Ruſſi* ibid.
Harlungi 136. *a Bilungo expelluntur* 137

Henricus Rex 101. *Henricus IV. Imperator Wratislao poteſtatem dedit Poloniam ſibi ſubjugandi* 118
Hermiones populi qui 669
Hiſpani ſunt Gothi 940
Hiſtoria mirabilis de homine ab urſis educato 108
Holſatiæ Dux Rex Livoniæ creatur 192. 952
Homagium Civitatis Cracovienſis 350 *quomodo Pruſſicæ urbes id præſtent* 357
Homicidæ quomodo in Polonia puniantur 637. ſeqq. *in Pruſſia* 640
Horodniczy 760
Hoſpitium cives deputatis præbere coguntur 799
Hudok caſtellum contra Koſacos exſtruitur 895
Hungaria Scepuſiaca Polonis oppignorata 129. *quibus conditionibus* ibid. *vide &* Menhardum.
Huſſarzo 904
Hymnus ante prælium olim decantari ſolitus 865. *vide &* prælium.

I.

Jagello quis 85. *in baptismo nomen Latislai accepit* 86. *Jagello Olgerdi filius* 210. *Jagello magnus Dux fuit Lithuaniæ* ibid. *quarum provinciarum fuerit Dominus* ibid. *Jagello Rex Poloniæ eligitur* 21
Jagellonis poſteri hæredis nomine uſi ſunt 81. *Hujus virtutes & vitia* 87 *Wlatislaus Jagellonides cæditur ad Varnam* 88. *Caſimirus Jagellonides* ibid. *Audebant monetam ſine ordinum conſenſu cudere* 408. *Jagellonitarum tempore regnum fuit electivum* 80. *Horum tempore provocatio ad Regem* 386. *Potentia eorum* 99. *Memorabiliora de rebus Jagellonitarum* 85
Jannutus magnus Dux conſtituitur 207
Jelitarum inſignia 587
Jetwingos ſubjugat Boleslaus Budicus 205
Immunitatum Polonorum cauſæ 362
Indigenatus jura 434. 432
Induciæ Sex annorum 194. 26. *annorum*

rum 194. *Induciarum cum Moſſis conditiones* 222
Injuriæ ſimplices 741
Innoteſcentia de coronatione 351. *Formulæ innoteſcentiæ* 781
Inſignia Polonorum Aquila 33. *Inſignia Corona exornare conceſſum Polonis* 643. *Inſignia Jelitarum* 587
Inſinuatio 766
Inſulæ etiam dicuntur Regiones maritimæ 939
Interregna ſunt duplicia 111. *Interregna Polonica* ibid. *Horum tres cauſæ* 150. *prima* ibid. *ſecunda* 151. *Tertia* 252. *Interregna majora & minora* 270. *Quo usque durant* 330 *Horum denunciatio* 278
Interrex quis ſit 272. *Interrex cum ſenatu dignitates nulli confert* 332 *Interregis poteſtas* 451
Johannes Albertus 89. *Johannes Rex pacem cum Turcis facit* 111 231 *Johannes Sigismundus Elector moritur* 182 ibid. *Johannes Caſimirus regno ſe abdicat* 553. *ejus oratio* 257 *Arianos ejicit* 373
Joroslaus Dux Ruſſorum confugit ad Boislaum I. Regem 198
Judex Marſchalcalis 826. *ejus jusjurandum* 826. 829
Judices Judæorum 576. *Judices terreſtres* 421
Judices in terminis generalibus 782 *Judices Pruſſiæ generales* 783. *In judiciis tribunalitiis* 791. *Judices ſpiritualium* 604. *Judices in comitialibus judiciis* 813. *Judices in tribunali* 819. *Judicum ſalaria* 820. *Horum electio* 791. 745. *Judicum uno abſente judicia terreſtria non peraguntur* 745
Judicium aſſeſſorale 834. *Cauſæ huc pertinentes* 835. *Locus ubi exercetur* ibid. *Judicium Palatinale & Capitaniale* 837. *Capitaniale & Civile* ibid. *Judicium Nunciaturæ* 843 *Compoſitum judicium* 604. *Judicium terreſtre aſſidet judicio tribunali* 807 *Judicium in quo cauſæ contributionum agitantur* 818. *Judicium poſtcuriale quotuplex* 834. *Judicium Poſtcapturale quotuplex* 834. *Judicii terre-*

terrestris assessores in Prussia 745 Judicii ordinatio 801. 804. Judicii tribunalitii securitas 808. Tempus judicii tribunalitii 821. Judicii supremi Præses quis 284. Judicio terrestri Culmensi quinam assideant 562 Citationes ad judicium Succameraliale 777. Causæ ad judicium tribunalitium pertinentes 821. Ordo in judicio tribunali 822. quinam in judicio Marschalcali judicentur 825 Appellatio admissibilis à judicio assessorali 836. Judicia relationum 835 Judicia Palatinalia 836. Judicia mixta 837. Limitanea 838. Inter Livones & Lithvanos & inter Curlandos & Lithvanos ibid. Lithuanos inter & Moscovitas 839. Ecclesiastica 841. Inter Prussos 842. Judicia terrestria 741. Loca ibid. Quando tempore exercentur 764. Citationes ad hæc 765. per quos Citationes insinuantur 766. Judicia castrensia 769 Locus 771. Causæ huc spectantes ibid. Citationes ad hæc judicia 774. Judicia Succameralia 771. Judicia Commissorialia 780. Prussica generalia 783. Judicia militaria 824. Judicia Marschalcalia 825. Capturalia 829 297. & seqq. Particularia ibid. In Urbibus & Pagis 831. Civitatum in Prussia 832. Judæorum 833. Tartarorum 834. Judicia nova ex cujus consensu instituantur 386. Judicia terrestria 582. 740. Horum assessores 742. Judiciorum Capturalium differentia 289. Ordo judiciorum comitialium 812. Judiciorum terrestrium loca 746. Judiciorum Jus in Polonia 383. multum Rex hodie remisit 386. Remissæ ex tribunalibus ad judicia Comitialia 809

Jura nobilitatis quomodo conferantur 432. Jura indigenatus ibid. & 434 Jura canonicorum in Episcopatu Warmiensi 414. in Episcopatu Culmiensi 415

Jus Armorum in Polonia 387. Jus Caduci in bona steriliter de mortui 623 Jus Comitia indicendi 436. Jus conferendorum magistratuum 411. Jus Culmense in Prussia 390. Jus fœdera pan-

pangendi 391. Jus Legationum olim habuere Reges Poloniæ 434. Jus Legatos recipiendi 436. Jus Legum ferendarum 381. Jus Lubecense in Prussia 390. Jus monetæ cudendæ olim habuerunt Reges 405 407. & seqq. Jus sacrorum Reges Poloniæ sibi reservant 366. Jus Saxonicum in Polonia 388. Origo hujus ibid. & 390 Jus suffragii 316. Nobiles habent 315 & seqq. Civitates quædam habent ibid. Prussiæ civitates quoque 317 Duces Prussiæ non habent 318. neque Duces Curlandiæ 320. neque milites ibid. Cosaci sibi vendicant hoc jus sed frustra 321. Jus terrestre nobilitatis 388. Jus tributum & vectigalia imponendi 392. Jus venationum 436. Jus vitæ & necis in subditos 616

Jusjurandum Senatorum 528. Episcopi Warmiensis 529. Cancellariorum 532 Thesaurarii 534. Nunciorum 705 Marschalci 706. 797. Deputatorum 724. 796. Assessorum 743. Judicum Marschalcalium 826. Notarii Marschalcalis 828. Ordinum in convocatione 292. Assessorum judicii capturalis 297. Literæ de jurejurando à Rege præstito 352. Reges sibi neminem privato jurejurando obstringunt 429 Quando jusjurandum Regium prælegatur 449. Declarationes hujus ibid. Regis præsentis 329. Ordinum & Civitatum Regi præstitutum 352 Jusjurandum Ministri primi Aulæ Regiæ Reipubl. præstitum 447. Jurisjurandi clausula in Lithvania præstari soliti 798

K.

Kaptur seu confœderatio 282
Ketlerus Magister ordinum Livoniæ 952
Regi Poloniæ se dedit 953
Kiovienſis Episcopatus 500. Palatinatus 469
Kmetones seu Cives 245
Knesii Moscovitici qui 606. seqq.
Kopiynik 904
Kosaci unde dicantur 884. quando orti sint 885. Kosaci Zaporobenses seu Porohi 886. Regi Poloniæ militant 896

Koſakorum origo obſcura 884. horum Dux 900. 886. mores ſucceſſu temporum corrupti 887. Respublica qualis 889. modus conſultandi ibid. *bellum maritimum 890. militia maritima 891. Rebelliones 892. Koſacis Stephanus Rex caſtellum Trechtimirowo donat 887. contra Koſacos caſtellum Hudax exſtruitur 895*

L.

Latina vide lingua.
Lauenburgum Ducibus Pomeraniæ traditur 158. redit ad Regem Poloniæ 160 Electori Brandeburgico traditur ibid. *pacta de Lauenburgo 159*
Lechus I. 32. ejus tempore nullæ erant leges 381. Lechus II. 34
Leſcus II. 35. Leſcus III. 36. Leſcus IV. 69 Leſcus albus 75. concedit Conrado Maſoviam 226
Legatio Gallica Pollonis honorifica 103 Legationis jura vide jura. *ejus peragendæ modus 306. legationis de pace & bello: de fœderibus quis mittendi jus habeat 435. legationum mutuarum locus 715. ſumtus in legationes Moſcoviticas 436*
Legati electio penes quem 435. ejus inſtructio ibid. *Regum ubi ſedeant 305 exteri 290. exterorum quomodo audiantur 302. extra electionis locum ſunt* ibid. *Vaſallorum legati quomodo audiantur 305. ad aſſignata loco diſcedunt 308. Rege abſente jurare tenentur 327. Legatos Pontificum audiendi modus 303. Imperatoris* ibid.
Leges Boleslai I. de Judæis 382. Caſimiri juſti ibid. *Henrici Barbati 383 Caſimiri magni* ibid. *Boleslai Chrobri 384. Ducis* ibid. *Jagellonidarum* ibid. *Cruci 381. Lechi* ibid. *Polonicæ quomodo ſcribantur 386. Lithuaniæ* ibid. *387. leges de obedientia Regi non præſtanda 448. contra externos titulos 612. leges pro ruſticis latæ 618 de diſciplina militari 870. de bello gerendo 845. legibus ſæpe praxis adverſatur 731. leges condendi ratio 382 has Miecislaus cumulat 382*
Leopolienſis Archiepiſcopatus 463. 493

Leopolensis urbis incolæ bona terrestria possidere possunt 642
Libri castrenses quomodo servandi 776 *terrestribus inscribuntur causæ agitatæ* 807
Lingua Latina in Polonia olim rara 89 *cur nunc frequentissima* ibid. 102 *ejus linguæ & aurigæ gnari* 103
Literæ exterorum Principum quomodo legantur 290
Lithvania 234. *à quo dicta* 196. *decrescit* 216. *Lithvaniæ fines veteres* 196 *magnitudo* 206. *latitudo* 216. *divisio inter filios Gedimini* ibid. *in Lithvania ubi tribunalia celebrentur* 788
Lithvani in bello ultra fines suos non progrediuntur 855. *Russiam sibi subjiciunt* 197. *olim carebant pecunia* 406. *Lithvanorum prætensiones in provincias Russicas* 213. *eorum lites quomodo olim dirimtæ* 384. *horum senatores* 465. *Ordo antiquus* 482 *modernus* 484. *Lithvanorum nobilium privilegia* 649. *Lithvanis forma Monarchica placuit* 906
Livonia 235. *unde dicta* 935. *Polonis & Lithvanis per constitutiones facta communis* 236. *ad Christianam Religionem convertitur* 186. *Crucigerorum ordinem recipit* 187. *Livoniæ partes seu provinciæ* 186. *Livoniæ primus Episcopus* 943. *hujus Episcopi* 500 949. *Archiepiscopo Episcopi Prussici subsunt.* 187. *Livoniæ nova constitutio* 237. *Magistratus quomodo se habeat* 424. *Senatores* 474. *Magister ubi eligatur* 947. *ejus sedes* ibid.
Livonicæ nobilitatis libertas 950. *belli causa.* 189
Lixarum multitudo 870
Longobardi unde deriventur 978. 987 seqq. *an in Pomerania habitaverint* 977
Lubecensis Episcopatus a quo institutus 139. *tractus ejus Brandeburgensibus venditur* 140
Lublinensis Palatinus 470
Lubomirsky Princeps a Ferdinando Imperatore creatus 594. seqq. 610
Luceorensis Episcopatus 462. 499
Ludovicus Hungarorum & Polonorum Rex 79. *Ludovicus prus Silesiam tri-*

tributariam facit 115. *Ludovici res gestæ in Prussia* 209
Lusatia quo tempore Polonis nondum paruerit 130. *Regibus Bohemiæ traditur* 133. seqq. *avellitur a Polonia* 135 *Lusatiam Carolingii infestant* 131 *hanc quis primus subegerit* 132. *Marchiones quando occupaverint* 133. *in Lusatia quis status* 131
Lustrationes Nobilitatis intermissæ 871 *ubi peractæ* 872
Lutherana Religio in Polonia 370. *decrescit* 373. *rejicitur* 951. *Lutheranæ familiæ* 471
Luthici, Slavi & Licikavici non sunt iidem 132

M.

Magistratus Polonici an functiones habeant perpetuas 563. *Districtuum* 421 *hi ubi reperiantur* 564. seqq. *Magistratus in Ducatu Lithvaniæ* 566 *quibus & quo tempore comparatur* 427. *Majoris ordinis senatorii* 575 *Non possunt esse Duces belli* 516. *Regni & magni Ducatus Lithvaniæ* 544 *Aulæ Regiæ* 553. & seqq. *a quo denunciatur* ibid. *Palatinorum & districtuum.* 557. *in Lithvania* 559. 564. 566 *Terrestres* ibid. *terræ Zydaczoviensis* 558. *terræ Buscensis* 559. *Castrensis* 568. *certorum locorum quomodo vocentur* 573. *a quo constituitur* 575 *Magistratus prærogativa pro Comitibus & Baronibus* 579. *cur tanto copia Magistratus sit in Polonia* 577 *ordo magistratuum in Lithvania & Prussia* 561. *dignitas eorum* 573. *divisio eorum* 544. *ordo eorum* 548 *ordo in Broclaviensi & Volyniæ Palatinatibus* 558
Marchia unde nomen habeat 135. *olim Polonis fuit subjecta* 139. *quomodo ad Marchiones Brandeburgenses pervenerit* 139. *quomodo Pomeranis fuerit subjecta* 140. *quando Brandeburgensibus cesserit* 142. *Marchiam varie gentes slavonicæ tenuere* 136. *Carolus M. eos in Marchia habitantes subegit* 136
Marschalcus ordinis Teutonici in Livonia 948. *Regem salutat* 708. *dignitates*

tates aliis conferendas a Rege petit 710. ordinis terrestris 728 a quo eligatur 798. ex qua gente eligatur 285. pluralitate sententiarum eligitur 286. Marschalcus Nunciorum 328. Archiepiscopalis 486 Marschalci status & conditio 687 Munia ejus 703. 719. 722. jusjurandum ejus 706. & seqq. 828. 295. 289 officium 829. ejus denunciatio 796. 287 conventus particularis 682. Marschalci 559. perpetui 682. Regem proclamant electum 324. Regem publicant 330. baculos erectos non praeferunt Regi electo 332. quid sint 519 tribunalium Marschalci 552. Marschalcorum titulos 518. Marschalcalis judex 575

Maslaus sive Masos nomen dedit Masovitis 225

Masovii secundum alios dicuntur a Masagetis ibid. *Casimirus I. vincit Maslaum Masoviamque recuperat* ibid.

Masovia 234. Masovia avellitur a Polonia 224. Masoviae Duces Ducibus Poloniae obnoxii 226. Masoviae Ducatum non constituit Imperator ibid. *Masovia tota redit ad regnum Poloniae 227. controversia inter Duces Masoviae & Episcopos de praerogativa loci 480*

Mendogus magnus Dux Lithvaniae fit Christianus 205. deficit ad Ethnicismum ibid.

Menhardum seu Menhardivilla una ex tredecim civitatibus in Comitatu Scepusiensi Hungariae superioris 129

Mensae Regiae bona 394. Rex non disponit in bonis mensae Regiae 439

Miecislaus 69. a quo dicatur ibid. *& 70. Miecislaus II. 71. Miecislaus senex 75. instituit Episcopos & Archiepiscopos 452. Infeliciter rem gerit contra Prussos 199*

Mercium permutatio 405

Metropolita Kiovienſis 476

Michael Rex 109. cum Turcis pacem facit 230. quomodo aureum vellus acceperit 351. ejus coronatio 345

Militia aulica quanta esse debeat 447 mercenaria 872. è quibus constet 874

ſocia 875. *Quartiana* 879. *a quo dicatur* 882. *voluntaria* 883. *origo hujus* ibid. *Dux militiæ Prætorianæ* 900. 447. *quis primo uſus ſit mercenaria militia* 873
Miniſtri aulæ Regiæ 853. *aliorum Legatorum, Archiepiſcoporum* ibid.
Minguito Dux 204
Monarcha Ruſſiæ primus 199
Monetæ cudendæ jus 405. 407. *peregrinæ monetæ abrogatio ad quos pertineat* 409. *quis privilegium monetæ cudendæ habeat* 488. *quis monetam argenteam primo in Poloniam invexerit* 406. *quis auream* ibid.
Moſci alium ſibi eligunt Ducem 219
varii tractatus cum Moſcis 223
Moſcoviticum bellum 952. 221. *Moſcoviæ Dux Dominum totius Ruſſiæ ſe vocat* 217. *Livoniam infeſtat* 191
Moſtovniczy 560
Motio generalis 846
Mulctæ in judiciis 405
Munimenta in Pruſſica quæ 905
Munitiones & caſtella in Polonia 904

Myſco-

Myſcovii quando Marſchalcus creatus 594

N.

Narimundus Dux Lithvaniæ 204
Nobilis Polonis cur Schlachtic vocetur 581. *Nobilis Nobilem ſi occidat quæ pœna, quis accuſare debeat* 640. 627 *ſi Nobilis plebeium quid teneatur* 638 *unus Nobilis comitia turbare poteſt* 717. *Nobiles dicti ſunt nomine militum* 844. *Nunc vocantur equites* 845. *quidam per alios militant* 850 *nobiles pauperiores* 852. *in expeditione generali non militant extra fines Regni* 866. *jus Vitæ & Necis in ſubditos habent* 616. ſeqq. & 621 *cognatis usque ad octavum gradum ſuccedunt* 623. *in urbibus ſubſunt Jurisdictioni Civili* ibid. *vectigalia aliquando ſolvunt* 625. *jus fodinarum habent* ibid. *non captivantur* 627 *quibus conditionibus capi poſſint* ibid. *quomodo puniantur* 628. *ſoli bona terreſtria poſſident* 640. *quilibet*

bet aditum ad Regnum habet 644 jura ſua in Comitiis per delegatos tuentur 645. & ſeqq. Nati Nobiles præſtantiores factis 651. recentes creati ad multa non admittuntur ibid. variis oneribus onerantur 651 in familias veterum adoptantur 653 quomodo apud Germanos diſtinguantur 661. Nobilium familiæ recenſentur 662. privilegia eorum 385. 646 649. 637. 644. 624. eorum vox 650 bona à ſtationibus & à tributis 394 militum libera 622. nobilium domus Aſyla 524. an areſta in eorum bona ſit concedenda ibid. judicia eorum tempore generalis expeditionis ceſſant 856. eorum magna vis in Moſcovia 857. nobilium ordo 614. prærogativa 620

Nobilitas ubi conſilia tractet 698. Nobilitas Polonica 581. ſola dignitates ſeculares & Eccleſiaſticas conſequitur 628. Quale onus ſuſtineat 647 quomodo tanta privilegia ſit adepta 647. & ſeqq. quibus modis amittatur 656. ſeqq. ſe ſubjicit tribunali

nali 785. a tribunali ad judicium Regium appellat 786. finito bello non diſcedit pro lubitu 868. Nobilitatis luſtrationes; Nobilitatis jura 432. 81 871. Livonicæ libertates 950. deductio ejus ubi 655. ſpecies Nobilitatis 587. æqualitas 609. hanc coercere nonnulli conantur 611. Nobilitatem acquirendi modus 650. peculiaris modus 653. Nobilitatem mentientes qua pœna afficiantur 654

Nobilitatio quid 651

Notarius theſauri ſupremus 551. 576 Notarius Metricæ 575. Campeſtris 901. 821. 571. ſuccamerarialis 576 tribunalitius 807. Notarii quales eſſe debeant 745. 771. caſtrenſes 571 771. generales Notarii diſtinguuntur à Notariis diſtrictuum 567

Nowogardia à Lithvania avellitur 216

Nummi miſſiles quando ſpargantur 350 349. Elbingenſes antiqui 410

Nuncius Regius deliberanda proponit 683. Nuncius terreſtris ubi in Comitiis locum habeat 718. nuncii ad cau-

causas dijudicandas admittuntur 815. quomodo eligantur 685. 703. ad Comitia quando mitti cœperint 690 per deputatos multa tractant 719 eligunt sibi Marschalcum 285. 703 in Senatorium introducuntur 287 295. Vasallorum quomodo audiantur 505. cur hi coronationi adsint 334 ad osculum manus Regis admittuntur 708. Magistratus reos agere possunt 716. in Nunciorum conclavi constitutiones concipiuntur 717. 719 eorum securitas 718. electio in conventibus relationum 820. eorum numerus 687. seqq. requisita 689. salaria 690. jusjurandum 705. locus consilii 715. ex nunciis terrestribus deputati eliguntur 814

O.

Oeconomiarum constitutio 920
Ocreas ferreis soleis muniendi mos 36
Olgerdus Magnus Dux Poloniam occupat 207. Poloniam in formam provinciæ redigit ibid. ab Olgerdi filiis Duces Lithuaniæ descendunt 209
Ordinatio Lublinensis 801. ordinatio tribunalis 801. 804
Ordo Ensiferorum oritur 943. Ordinis Teutonici Magister 468. ordinum titulus 306. habitus ordinum post Regis mortem 330. promulgatio ordinum 333
Ossolini Dux creatur à Papa 594
Oswiccienſis Ducatus 126
Otto III. nihil juris in Pomeraniam habuit 147

P.

Pacta conventa 363. quando scribi cœperint 364. pacta badiacensia 377 pactorum conventorum contenta 364
Palatinus Polocensis 420. Gniercovienſis 462. Gedanensis & Swecensis 462 Kiovienſis 469. Lublinensis 470. Ravensis ibid. Valachiæ an senator sit Poloniæ 429. Palatini 35. horum duodecim 451. Palatini Generales 506 eorum

eorum munia ibid. *Palatinorum ordo* 502. *Vicarii eorum qui* 461. *Numerus non semper idem* 451
Pancernicy 904
Pax Olivensis 194. *Pax perpetua inter Sigismundum* 1. *& Albertum* 1. *Prussiæ Duces* 180
Pecuniam oliam Lithvania non habuit 406
Pedites ex agris 848. *ex urbibus* 849
Peditatus Hungaricus quo tempore invaluerit 878. *Peditatus in expeditioni generali* 848
Petrus Swenze novas res in Pomerania molitur 171. *capitur, sed mox dimittitur* 173
Petyhorskie Choragwie 904
Peucini an Germani 7
Piastus mirabulo ad principatum pervenit 68
Plebeiorum conditio in Prussia 620
Plettenbergius Wilhelmus sese ab ordinis Teutonici imperio redimit 187
Plettenbergius Waltherus sese ab ordinis Teutonici imperio redimit & Princeps Romani imperii fit 951

Plocensis Episcopus 498
Pobercy 404
Podlachia redit ad Regnum 227
Podolienses ad Cameneciam consistebant 855
Pœna occisorum in Polonia variat pro conditione occidentis 637. *Nobilitatem mentientis quæ pœna* 645
Polonia seculo X. Imperatoribus Germanicis facta tributaria 52. seqq. *in multas partes dividitur* 74. *excolitur à Germanis* 78. *Major Polonia* 234. *Minor* ibid. *&* 236. *Mixta est ex Monarchia & Aristocratia* 925 *Unde proverbium ortum*: Polonia confusione regitur 929. *Poloniæ Principes olim se vocabant hæredes* 66. *Principes in quatuor classes divisi* 22. *&* seqq. *eorum nomina* ibid. *memorabilia eorum* 32. *amplitudo ejus* 28. *fines versus orientem* 32. 79 252. *antiquæ fines* ibid. *primus Christianus Princeps* 38 *Poloniæ Reges vid.* Reges *Poloniæ divisio* 232. 238. 239. 242 *divisio fabulosa inter Lessi III filios* 100. *cives Kmetones vocantur* 245

Poloniæ Primas quis 485. Generales majores & minores qui 525. Poloniæ accedunt variæ Regiones 215. 221. 226. in Polonia tres ordines inveniuntur 243 Plebs plane excluditur à Regimine 923
Poloni unde dicti 29. seqq. An Germanorum imperio fuerint subjecti 45. à Carolo M. non subacti 45. quomodo jugum Germanicum excusserint 57 inter Evangelii lectionem gladios stringunt 70. à Sigismundo III. frustrà destitutionem Estoniæ postulant 193 nulla secum in bello scorta ducunt 870 Polonorum arma 902. societas cum Lithuanis cur dissoluta 212. eorum conjunctio serio quæritur 213. 211. prætensiones in Russicas Provincias 212
Pomerania an Julii Cæsaris tempore inhabitata fuerit 963. an rectè dicatur Slavonia 1005. quando orta 962. seqq. Unde derivetur 144. 996. quando ad Christianam Religionem conversa 153 1037. seqq. est maritima 244 an Polonis olim fuerit subjecta 145 jugum quomodo excusserit 150. dividitur in filios Swantiborii 151. Pomeraniæ Duces à Slavis orti 1015. 1001. an à Pomeranis an à Polonis electi 1016. seqq. nobilitas Pomeraniæ 1021. urbes quot & quæ 1026. seqq. à quibus conditæ 1028 seqq. quando 1031 seqq. Quæ primum Christo nomen dedere 1045. seq. quando usurpari cœperint Duces nomen Slavorum 1002. Principes Pomeraniæ qui 1009. seqq. an imperio Germanico subjecti 1034
Pomerani Germanorum habitum, linguam, mores unde assumsere 1007. Pomerani veteres 6. Occidentales moribus Germanorum assuescunt 151. Orientales jugum Polonicum subeunt 152
Pomerellia Primislao Poloniæ Regi traditur 157. in Pomerellia Gedanensis & Swecensis Palatini 462
Pomesanienſis Episcopi concertatio de titulo 499
Popielus I. & II. 36. à muribus corrosus ibid.
Paradne sive tributum 393
Porobi sive Cosaci 886
Posnanienſis Episcopus 497
Possolite Ruzenie quid significet 846

Postarum generales Præfecti 553
Potestas Regum Polonicorum, in legibus ferendis 309. *judiciaria* 386. *hæc ubi exerceatur* 384
Præfecti generales Teloniorum & Postarum 553
Prælium ante non committitur, quam hymnus decantetur 865. *ritus moderni in prælio qui* 866
Præses Spiritualium ex Archidiœcesi Gnesnensi mittitur 798
Prætensio Cruciferorum in Pomeraniam 156. seqq.
Primislaus II. titulum Regis resumit 40. & 35. 77.
Principes Poloniæ olim hæreditario jure succedebant 446. *horum potestas olim absoluta fuit* 844
Privilegia Nobilitati data 385. *Provinciarum quarundam* 854
Proclamatio Regis 327
Procurator magus 854
Propugnaculum Tabor 891
Proscriptio ejusque vis 818
Proventus regni 397. 919
Provocatio ad Regem 783. *provocationes ad sedem Constantinopolitanam interdicuntur* 378. 843. *a judiciis Marschalcalibus* 829. *ad Episcopum* 842
Prussia 234. *Lutheranismum recipit* 471 *a vectigalibus libera* 625. *populari libertate olim gaudebat* 907. *Prussiæ duces Polonorum socii* 855. *ejus Dux Consiliarius Regis Poloniæ* 469. *Civitates contra tribunalia protestantur* 786. *prima subigendæ fundamenta quis jecerit* 178
Prussi, ob electionem Episcoporum, tumultuantur 413. *antiqui* 6. *unde nomen habeant* 167. *rebellant* 170 *infestant Poloniam* ibid. *Regi se tradunt* 178. *terrestria bona possidere possunt* 641. *Prussi in Prussia olim consultabant* 700. *arma Regem Polon provocare quando cœperint* 785. *veteres tribunali non subjecti erant* 785. *ultra Vistulam Ossam & Drewantiam non progrediuntur* 855. *Prussorum veterum Respublica* 167. *eorum conversio non succedit* 170. *horum Privilegia ab ordine Teutonico* 649

Q.

Quarta pars redituum cui concedatur 879. quarta multiplicatur 880. quartæ administratio 403. 880. hujus Judices ubi conveniant 880. ad ejus custodiam quis pertineat 881. a quarta Ravensi quî dicantur 882
Quartiani milites a quo dicantur 882 unde sustententur 879
Quæstores quando constitutî 558
Querelæ de stipendiario milite 874. querelarum officium 775. causæ quæ ad judicium querelarum pertineant ib.

R.

Radzivilius dux belli non Senator 550
Radzivilii Duces quando creati 593. 606
Rationes pro Piasto 312. rationes Olzowsky pro eodem 313
Ravensis quarta 882
Referendarii 526. 550
Regestra 801
Regentes Cancellariæ 551
Regnum Poloniæ olim successivum 59 nunc vocatur sed non est 63. primum Heroicum 907. secundum barbaricum 908. tertium Æsymneticum 908. quartum Laconicum ibid. an Venetum an Laconicum 913. quæ horum regnorum differentia 914. quintum absolutum 909. regnum Polonicum olim non erat barbaricum 910. nec q. Heroicum 911. nisi Christianismo recepto 913. absolutum 912. an ex tribus mixtum 922. ex Aristocratia & Monarchia mixtum 925 quæ forma prævaleat ibid. regni Poloniæ potestas 918.
Religio Lutheranavid. Luther. religionis reformatæ incrementa 90. seqq.
Residentes in aula regia 527. exterorum Principum 290. in bello Regem comitantur 738. eorum numerus 735. 738 salarium 737
Respublica Polonica cum Republica Veneta comparatur 917
Restes sive literæ restituuntur 895
Revalienses primo Danis post Svedis se dedunt 953
Revisores ad regia bona mittuntur 781
Rex electus jurat 327. electores in campo invisit ibid. regno se abdicare nequit 269. ante coronationem dignitates

tes distribuere non potest 331. sui coronationem omnibus denunciat 334. non disponit de bonis regiæ mensæ 438 agros proprios & hereditarios non possidet 443. extra fines regni proficisci non audet 445. in consultationibus quomodo se habeat 447. Nobilibus bona caduca conferre potest 624 præter Senatores regni nullos habet Consiliarios 727. Regis Electi titulus & sigillum 331. Coronatio 333. Ingressus 335 exequiæ 336. electio & coronatio 245 Regis elegendi modus 322. renunciatio electi Regis 323. munia ejus in controversiis exortis 723. Comitatus ejus 852. Causa cur hodie à Rege non creentur Comites & Duces 432. Reges Poloniæ sibi successores designant 83. Reges duo electi 102. 104. 323. Reges sepeliuntur post electionem novi Regis 250 cur dicantur Reges orthodoxi 374. ex consilio senatus cœperunt ferre leges 391. quid singuli Reges promittant 448 Quarta classis Regum Poloniæ 100. Filii Regum 526. Reges suos magno honore Poloni prosequuntur 925

Regiæ mensæ bona 394
Reginæ Ministri Aulici 853. Reginarum coronatio & sustentatio earundem 358. 359. 360
Riga conditur 186
Ringeldus I. Magnus Dux 204
Ritus Romani in Russiam introducuntur 367
Rokosz, & illius vocis derivatio 928
Romove qualis civitas 935
Rotomagistri qui 567
Russia à quo dicta 196. quomodo à Polonis & Lithvanis occupata 197. convertitur ad Christum 198. Rebellat contra Boleslaum audacem 200 sed redigitur in obsequium ibid. donatur à Casimiro justo 200. Russia rubra 235. alba ibid. utraq; olim Græciæ religioni addicta 367. illius mutationes in Religione 367. ex Judaica, Romana, & Tartarica 368. & seqq. ejus ambitio 196. Primus ejus Monarcha 199
Russia duplices fovet Græcos 376
Russi Lithv. tributariam fecerunt 197. Rebellant 200 Halicienses ibid. à quo domati ibid debilitati 374. eorum senatores 476. ipsorum conjunctio cum Ecclesia Romana 374. senatores Russici 463. Episcopi 464. Russicæ nobilitatis privilegia 649
Rusticorum status & conditio in Polonia 617. 619 leges pro iis latæ 618. eorum status in Prussia 620. Rusticus rusticum occidens qua pœna teneatur 639
Ruticilii populi 971

S.

Sacrorum ius 366
Samogitia traditur Cruciferis 276. 135. *Episcopus ejus* 499. *Episcopatus ejus quando institutus* 466. *Gubernator eius* 420
Samogitæ à Cruciferis deficiunt 177
Sancensis Præpositura abstrahitur à Polonia 141
Sapicha titulum Principis recusat 608
Sarmatia antiqua 1. *Ejus gentes* 2. *Fines* 3. & *seq.*
Scabini in Prussia 421. *eorum electio* 745. *ex Magistratu Thorunensi* 746
Scartabelli qui dicantur 638. *hujus vocis derivatio* ibid. & *seq. errat in eo Prilusius* 660
Schlachtæ vocis derivationes variæ 583. *seq. vera quæ* 584
Slavicæ gentes liberæ fuere 310
Secretarii 526. *Majores sunt Ecclesiastici* 549
Munia Secretariorum 549
Secta Husitarum sive Bohemicorum fratrum 369
Seculares dignitates 417.
Sedecim viratus senatorius 734. *Hodie non sedecim sed viginti octo constat* 735
Semgallia Ethnicæ superstitioni addicta 945.
Semgalli trahuntur sub jugum 947. *promittunt tributum* 946
Senatores Prussici 467. *Russici* 463. 476. *Volyniæ & Podlachiæ* 471. *Livonici* 474. *quando & à quo instituti & quomodo depositi* ibid. *Czenichovienses* 474. *Russorum* 476. *extra Regnum sine consensu ordinum proficisci non audent* 527. *Senatores secundum Palatinatus & districtus distributi* 536. *quem ordinem in dicendis sententiis observent* 711. *Majores Minoresque Senatores qui* 460. *quo tempore majorem Majores acquisivere potestatem* 46. *Silesiaci* 462. *Titubanici* 465. *albæ Russiæ* 466. *Senatorum ordo* 497. 482. 484. *Jusjurandum* 528. *suffragia ubi dicantur* 410
Senatus fere totus Lutheranus vel Calvinianus 471. *Senatus Polonici & Lithuanici conjunctio* 467. *salutat Regem* 703. *negotia quæ in senatu tractentur* 770
Severiæ Duces deficiunt 217
Severiensis Ducatus Jagelloni subjectus 216. *Severiensem Ducatum emit. Sbigneus Episcopus Cracovienſis* 126
Sideni populi 972
Silesia unde dicatur 114. *olim ad Poloniam pertinuit* ib. *ab Imperatoribus Germanicis subigitur* ib. *proprios accipit Principes* 121. *Penitus à Polonia divellitur* 123. *Silesiæ appellationes* 114. *quis tributariam primo fecerit* ib. *Status Silesiæ* 120. *Duces* 121. 122. *semina discordiæ inter Poloniæ & Silesiæ Duces gliscent* 122. *Polonorum sententia de Silesia* 117. *Silesiam sibi Boieslaus I. subjecit* 117. *Polonorum jus in Silesiam* 128
Silesii veteres 6. *ab Imperio deficiunt* 116. *in Germaniam excurrunt* ibid. *subigitur* ibid.
Silesiaci senatores 462
Sigillum Camerale Reges non habent 437
Sigismundus Augustus 90. *titulo hæredis Regni utitur*

utitur 82. Evangelicis favet 91. Sigismundus III. 104. Sigismundus in quo Religione educatus 105. Jesuitis deditus 106. quot annos Regno præfuerit ibid. Sigismundus I. 90. in periculo Regiomonti versatur 92
Silvarum Præfecti 573
Simultates inter Ericum Regem Svediæ & Johannem Principem Svediæ 190
Skirmundus Dux Lithvaniæ 204
Slavi premunt Thuringos 15. premuntur à Francis 16. Provincias Germanis adimunt ibid. variis gentibus miscentur 18. liberi non parebant Regibus 30. in hodierna Germania habitant 47. eorum nomen unde 14. varia nomina 17. Gentes variæ 30. Bella eorum 31
Smolenscensis Episcopatus 475
Sobiosciorum familia ad Regium nunc thronum evecta 663
Stephanus Bathori 102. Ejus virtutes ib. pacem facit cum Moscis 192. bella ejus 218. Tribunalia summa instituit 385
Stralsunda quando condita 1035
Studiosi ex Academia Cracoviensi discedunt 370
Subditi Nobilium à vectigalibus liberi 615
Subislaus Monasterii Olivensis conditor 154
Succamerarii 421. 561. 563. 778. Vexilliferi vocantur 567. Prussici non exercent judicia limitanea 779. eorum functiones 580. 778. Notarius succameralis 779. proprios limites constituere nequit ibid.
Svedica bella 105

Sveco-

Sveones à Germanis originem habent 982. seqq.
Svevi an Pomeraniam incoluerint 966
Suffragia collecta, typis imprimuntur 326. suffragiorum ordo 684. quinam suffragia dent 687
Svidnicensium Dux manet in obsequio Polonorum 125
Supani nobiles Poloniæ dicti 581
Surrogatores qui 571. generales ubi 172
Swantiporus Dux Pomeraniæ 150. Pomer. Duci Poloniæ, subjicit 157. In ejus filios Pomeraniæ dividitur ibid.
Swentopelcus II. 154. Lescum Album interficit 185
Szopa Senatorum quid T. 295
Tabor propugnaculum 891
Tartari usque in silesiam penetrant 76. Russiam vastant 203. in Moldavia habitant 229. Tributum poscunt 876. Tartari Lithvanici 877. donativum Tartaris promittitur 877
Teloniorum Præfecti 574. 558
Tempus triplex Varro cur constituerit 932
Termini generales sive colloquia generalia 384. 782
Terras ad Regnum pertinentes alienare nequeunt Reges 438
Teutonici ordinis Magister 468
Thesaurarius Prussiæ 556. 112. supremus vice Thesaurarius vocetur 580. seqq. Thesaurarii 574
Jusjurandum eorum 534
Thesauri Notarius supremus 551
Thorunense colloquium 106
Thorunenses Senatores cuinam judicio assideant 562
Titulus vide Barones, Comites, &c. Ducum & Comitum qui hodie retineant 623. Cancellar. & Marschalcorum 518. Castellanorum 514. 508. Archiepiscopi 488. Legati nati 485. Ordiuum 306 Boleslaus II Regis titulum amittit 40. Primislaus II. amittit Regis titulum 40. 77. Rex titulo hæredis Regni Poloniæ non utitur 366. controversia de titulo

tulo Episcopi Pomesanienſis 499. de Titulo Regis Poloniæ 18. Scriptorum Germanorum ſententia de Regio titulo Boleslai 43. titulo hæredis Sigismundus Auguſtus 82. Henricus Valeſius abſtinet titulo hæredis ibid.
Tonſura Polonorum 72
Transactio Sigismundi cum Capitulo Warmienſi 414. non obſervata ibid.
Tiwuni qualis Magiſtratus 560. 577
Tribunalia ſumma inſtituta 385. 785. 787. ubi celebranda 788. quo tempore inſtituenda 790. in Lithvania quando habeantur 791. Tribunalia theſauri 819. 823. Securitas horum 823. Ordinatio 801. *Decreta* 805. *Tribunalium Marſchalci* 582. *locus ſæpe mutatur 789. quinam his ſubjecti 785. 787. Livones non agnoſcunt tribunalia 786 Cauſæ ad tribunalia ſpectantes 799. appellatio ad tribunalia quando non concedatur 799. cauſæ quæ prorſus ad tribunalia non pertinent 800. ex tribunalibus ad judicia comitialia quæ cauſæ remittantur 809. judices in judiciis tribunaliticiis* 791
Tribuni Artium 854. Terreſtres & Caſtrenſes 564
Tributum paradne quid dicatur 393. jus tributum imponendi penes quem 392. Nobilium bona à tributis ſunt liberæ 394
Turbæ in Polonia motæ non toti genti tribuendæ 917
Turcæ infeſtant VValachiam & Moldaviam 228
Cameniecam Podoliæ expugnant 230

V.

Vandali à Venedis quomodo differant 8. ſunt Germani ibid. *confunduntur cum Venetis* 16. *unde dicti* 968
Vaſallorum nuncii quomodo audiantur 305
Vectigalia in Regno 401. *& Nobiles aliquando ſolvunt* 626
Vellus aureum Michaeli Regi Rex Hiſpaniæ mittit 351
Venationis jus 436. *Archiepiſcopo conceditur* 437 *Venationes aliquando liberæ* ibid. *Venatorum munia* 507. ſeq.
Venedæ vel Venedi qui? an Germani 7. à Germanis quomodo differant 8. ſunt Sclavi 9. primi Pruſſiam incoluerunt 983. *an ex Dalmatia eo pervenerint* 991. *Horum ſinus ubi 3. ſedes eorum* 11. *migrationes ad pontum Euxinum* 11. *in Germaniam* 12. ſeq. *in Thraciam* 13. *eorum cum Vandalis confuſio unde* 16
Veneti Ducis conditiones 917
Vexilliferi in Pruſſia, à Rege conſtituti 421. *Majores & Minores* 267. *Munia eorum* 579. *vide &* Succamerarii.
Vice Palatini 576. *Vice-Procurator* 576 *Capitaneus* 576 *Burggrabii* 576. *Theſaurarii* 579. *Tiwani* 576
Vidua Regina inviſitur ab Ordinibus 293
Vilnenſis Epiſcopus 497. *urbis Vilnenſis incolæ bona terreſtria poſſidere poſſunt* 642
Vindislaus & alii Duces tributarii 54
Vinno Magiſter Ordinis Enſiferorum 944
Viſtula non dicitur Vandalus 944
Vitoldi res geſtæ 215
Vkraina 235
Vladislaus Rex 106. *ejus nominis etymon unde* 14
Volhyniæ procurator magnus 563
Vrbes præter ea quæ habent bona terreſtria, aliæ emere nequeunt 642

W.

VVaidewutus ejusque filii 165
VVarmienſis Epiſcopatus 498
VValachia & Moldavia 227. *infeſtata à Turcis* 228 *VValachiæ Palatinus Senator fit Poloniæ* 479. *Petrus VVallachiæ Princeps Turcæ fit Tributarius* 228. *jus Polonicum in VValachiam* 229
VVenceslaus unde dicatur 14. *Primus in Poloniæ monetam argenteam invexit* 406
VVenda 34. *In Viſtulam ſe præcipitat* ibid.

VVladislaus Hermannus 73. 106. *II. hujus nominis Silesia potitur* 74 *VVladislaus Lasconogus unde dictus* 75. *Locticus* 77. *ex postulat cum Cruciferis* 174. *VVladislaus Jagello prima fundamenta jacit Prussia subigendæ* 178 *VVladislaus Princeps Poloniæ* 106. *Magnus Dux Moscoviæ creatur* 219. *Res gestæ ejus contra Moscoviæ Ducem* 210. *Pacta inter VVladislaum Jagellonidem & Cruciferos* 177
VVoiwoda unde dicatur 83
VVolodimirus imperium Russicum inter decem filios partitur 198. *Bella inter filios VVolodimiri* ibid.
VVratislao ab Henrico Imp. fit potestas subjiciendi sibi Poloniam 118. *a VVratislao VVratislaviensis urbs dicta* 119
VVratislaviensis Episcopus vid. Episcopatus.
VVschoviense territorium 125
VVybrancii quale militum genus 850

Z.

Zamosci elogia 607. seq.
Zatoriensis Ducatus 127
Ziemecz qui olim & nunc dicti 580
Ziemianic antiquis temporibus nobiles dicti 582
Ziemomyslaus Poloniæ Princeps 69
Ziemovitus fortis Dux 69
Ziwiecensis Comitatus 449

FINIS.

J. Ph. 16.

ESTICA
A-402